M. BIRŽIŠKOS

IŠ MŪSŲ KULTŪROS IR LITERATŪROS ISTORIJOS

I KNYGOS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS

KAUNAS „Spindulio“ B-vės spaustuvė 1931 METAI

M. BIRŽIŠKOS

IŠ MUSŲ KULTŪROS IR LITERATŪROS ISTORIJOS

I KNYGOS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS

KAUNAS • „SPINDULIO“ B-VĖS SPAUSTUVĖ • 1931 METAI

PRAKALBA

Lietuvos Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto paragintas (1928 m. nutarimu), parinkau čia bene 20 savo straipsnių iš lietuvių kultūros ir literatūros istorijos, parašytų 1903—1926 m.m.; kita tiek palieku II tomui, kurį tikiuosi po metų kitų spaudai parengsiąs. Vieni jųjų man atrodo tebeturį mokslo ar literatūros reikšmės, ypačiai studentams ir mokytojams einant lietuvių literatūros istoriją, o kiti gal neprošalį bus priminti mūsų mokslo istorijai ar bent mano tyrimo krypčiai geriau suprasti. I-jo tomo parengimas spaudai paėmė man bent pusantrų metų darbo (nuo 1928 m. rudens ligi 1930 m. pavasario): tikrinau mašinėle nusirašytus tekstus su spausdintais originalais, kartais ir su tebeužsilikusiais dar mano rankraščiais, šalinau įsispraudžiusias korektūros klaidas, kurių kai kuriuose straipsniuose daugybė susirado, taisiau kalbą, stengdamasis ją suderinti su dabartine rašto kalba, bet kai ką charakteringa palikdamas ar bent prierašuose pasižymėdamas. Kad ir stengiausi kiek galėdamas išlyginti kalbą ir rašybą, liko nevienodumų; kartais ir gaila buvo kai ko atsisakyti. Berods niekas, be abejo, iš mano raštų nesisems kalbos, o tik literatūros žinių. Turinio atžvilgiu nieko nekeičiau, kad ir kai ką kitaip dabar aiškinu savo paskaitose ar raštuose; tik papildžiau kiek nurodomąją dalyko literatūrą. Atsižvelgęs į tai, jog dabartinė mūsų šviesuomenė nebemoka lenkiškai, bent ilgesniuosius kai kurių mano rašinių lenkiškuosius tekstus išverčiau, palikdamas betgi ir originalus. Tačiau priedu kartodamas savo pirmąjį (1903 m.) „Ze Żmudzi" spaudinį ir paskelbdamas savo *seminarinį* Литовская Литература 1801 — 1831 г. г. rašinį, palieku juos neišverstus į lietuvių kalbą: jie neturi nė mokslinės nė (dabarčiai) visuomeninės, tik šiokios ar tokios istorinės reikšmės (net dėl savo klaidų*). Toms klaidoms išlyginti patarčiau atkreipti dėmesio į mano „Lietuvių literatūrą Vilniaus universiteto metu" ir ypačiai „Mūsų raštų istoriją" (II leidimą).

Ačiū draugams, kurie leido man priminti skaitančiai visuomenei kai kuriuos jau pamirštus mano rašinius.

---

*) „Kun." Kajetonas Nezabitauskis, „kun." Simanas Stanevičia, reformacijos, vysk. J. A. Giedraičio reikšmės literatūrai ir pan. nušvietimas!

1930. III. 11. *M. Biržiška.*

I.

Apie literatūros istoriją ir mūsų „istorijas“ *).

Visuomenės plėtojimasis, veikiančiųjų joje, kovojančiųjų tarp savęs grupių šiokis ar tokis sądursnis, kitaip pasakius, visuomenės santykiai — padaro tokią ar kitokią visuomenės kultūrą, lygiai „medžiaginę”, lygiai ir „dvasinę”. Vadinamoji „dvasinė” kultūra apsireiškia įvairiomis lytimis, pavyzdžiui, jausmų - svajų kūryboje, kaip tautosakoje, taip ir meninėje raštijoje arba literatūroje.

Užimdama iš pradžių nedidelę vietą visuomenės gyvenime, šiajam besirutuliojant rašomoji kultūra vis aukščiau kyla ir vis plačiau jį užgrėbia. Literatūra vis jautriau atsiliepia į jame kylančias sroves, vis platesniems sluoksniams darosi reikalinga, dargi būtina. Vienas paskui kitą sluoksniai prispaudžia jai savo žymėspaudį, vis aiškiau joje pasireiškia ir visuomenėje aiškyn einanti luomų kova, pagaliau, randa joje savo išraišką net smulkiausieji kultūros krustelėjimai.

Iš tolo žiūrint, atrodo lyg ir visas literatūros plėtojimasis priklausąs vien atskirų rašytojų talento ypatumų ir jųjų laipsnių, stačiai esąs padaromas gabiųjų rašytojų. Nekalbant apie pasaulinius garsuolius Dantę, Šekspyrą, Gėtę, apie lenkų Mickevičių, Slovackį ar Krasinskį, rusų Puškiną ar Lermontovą, veikę mažesniuose kultūros plotuose lietuvių Duonelaitis, Daukantas, Valančius, Basanavičius, Kudirka, lyg ir savitai pagimdo šiokį ar tokį raštinį laikotarpį (perijodą). Tačiau įsigilinę į visuomenės santykius ir gyvenimo reiškinius, nepasitenkinę žymiausiais rašytojais, bet pasirūpinę pakratyti visą raštiją, surandame aiškiausių ryšių tarp talentuotųjų kūrinių ir raštpalaikių,

---

*) Jaunos polemikos straipsnis, išspausd. Vilniaus „Visuomenės“ 1910 m. Nr. 2 (pusl. 45—49), pasirašytas: M. B-ka. Tan straipsnin piktai atsakė Aug. Voldemaras „Vilties“ 1910 m. Nr. 46 („Visuomenės“ moksliški išradimai). M. Biržišką palaikė St. Šilingas „Aušrinės“ 1910 m. Nr. 4. — Žvaigždelėmis čia žymimi 1930 m. prierašai.

tarp raštijos ir visuomenės gyvenimo; surandamas atitikimas, vėliau ir priežastinė raštijos priklausomybė viešpataujančiųjų ar tebevykstančiųjų visuomenės santykių — „talentai" tiktai giliau ir vaizdžiau už kitus juos išreiškia[1]).

Taigi literatūros istorija, kaip visuomenės istorijos mokslo šaka, yra visų pirma visuomenės santykių istorija, kiek šie atsispindi rašomojoje kultūroje. Tačiau literatūros istorija turi ir nuosavą, lyg ir formalinį turinį. Tatai rašomojo žodžio meno istorija, istorija rašytojo jausmams išreikšti formos tobūlinimosi, jo vaizduotės plitimo iš šiaip jau raštijos literatūron, literatūros šakojimosi, kūrybos ieškojimo, pagaliau, paniekinus „literatūrą", naujų formų sau reikštis. Literatūros istorikai „irgi žmonės". Buržuazinėje kultūroje išaugę, dažnai „susipratę" buržuazijos tarnautojai, jie bevelyja verstis išorine literatūros istorijos lytimi — biografijomis ir bibliografijomis, negu knistis kažkokiuose „visuomenės santykiuose", kurie kažikur gali nuvesti!... Tačiau kaip šiaip jau istorijos mokslui, ir čionai tenka nusileisti „prigimčiai ir miniai": Tėnas (Taine), Hettner'is, Brandes'as, Chmieliovskis, Pipin'as ir kiti vis labiau „nužemina" literatūrą, ieško jos ryšių su teritorijos ir gentės ypatumais, domisi politikos ir kultūros permainomis, jųjų įtaka „visuomenei" (čionai reikia suprasti: inteligentijai), o per ją ir literatūrai. Tai pirmieji žingsniai prie nelabųjų visuomenės santykių. Tolesnius daro kai kurie jaunesnieji istorikai, kad ir, sakysim, lenkų Bžozovski's, Feldman'as, rusų Friče, Lunačarskis, Nevedomskis. Arčiau stovėdami tų sluoksnių, kurie patys stengiasi iškelti aikštėn išvirkščiąją visuomenės gyvenimo pusę, jie akyliau žiūri į visuomeninį kultūros ir literatūros pagrindą, drąsiau jas pamatuoja visuomenės santykiais.

Ką gi mums duoda lietuvių literatūros istorikai?

Jei rašomosios kalbos dalykuose šis tas lietuvių jau nuveikiama, jei Lietuvos istorijos bent kai kuriais svetimais veikalais galime pasidžiaugti, lietuvių literatūros dargi išorinė istorija

---

[1]) Žinoma, toli ne viskas literatūroje išaiškinama visuomenės santykiais. Pasireikšdama ne minios, bet atskirų žmonių kūryba, labai priklausančioje rašytojo įgimtojo būdo, šiais santykiais jiji nepilnai tepadengiama.

menkai tėra ištirta. Bibliografija dar šiaip bei taip parengta. Ne visur patikimas S. Baltramaičio „Spisok litovskich ir drevneprusskich knig, izdannych s 1533 (?) po 1903 god" (Petrapilyje, 1904 m., kaip jojo sąrašo knygų apie Lietuvą ir lietuvius antroji dalis), A. Jono Zanavikučio „Suskaita arba statistika visų lietuviškų knygų atspaustų Prūsuose nuo 1864 metų iki pabaigai 1896 metų" (Tilžėje, 1897 m.), M. Zauniūtės „Priedas prie statistikos lietuviškų knygų..." (Tilžėje, 1900 m.), Ir. Jono „Suskaita arba statistika visų lietuviškų knygų, atspaustų Amerikoj nuo pradžios lietuviškos Amerikon emigracijos iki 1900 metų" (Plymute, 1900 m.), Zavadskio, Šlapelienės, Olševskio, buv. Vilniaus „Lietuvos" knygyno katalogai surašo pasirodžiusius lietuvių kalba raštus. Lietuvių spaudos ir raštų istoriją, ypač Mažosios Lietuvos, pasakoja Ostermejeris (XVIII amžiuje), Rėza, Kuršaitis, Jakobis (Jacoby), Becenbergeris (Bezzenberger), Reinhold'as ir kiti vokiečiai ar suvokietėję Prūsų lietuviai. Jųjų ypač darbais remiasi M. Stankevičius („Studja bibljograficzne", Krokuvoje, 1886 ir 1889 m.), E. Volteris, Baltramaičiu ir M. Brenštein'as („Druki litewskie", Varšuvoje, 1906 metais). Šiųjų tyrinėtojų darbai ir darbeliai dažnai svarbūs, bet tai tik pagalbiniai veikalai, o ne pati literatūros istorija.

Pastarajai priklauso jei ne vardu, tai bent formaliniu turiniu šie raštai: Lietuvos Mylėtojo (J. Šliūpo) „Lietuviškieji raštai ir raštininkai" (Tilžėje, 1890 metais), latvio E. Volterio „Litovskaja litieratura" (I-Brokhauso ir Efrono enciklopedijos žodyne, 1896 m., II — „Bolšaja enciklopedija" leidinyje, 1903 m.), nežinomojo autoriaus trumpos rašytojų biografijos ir šiokia tokia mūsų raštų apžvalga „Lietuviškojo Albumo" II—III laidoje (dalyje, 1900 m.), Maironio „Trumpa lietuvių rašliavos apžvalga" („Lietuvos istorijoje", 1906 m.)., vokiečio A. Becenbergerio „Die litauische Literatur" (Berline - Leipcige, 1908 m.); be to, turime keletą straipsnių, kuriuose mėginta nušviesti atskiri literatūros istorijos laikotarpiai. Ir kas gi pasirodo: toli ne literatūros istorijai skiriamoji M. Römerio „Litwa" (Lvave - Krokuvoje, 1907 m.) kuone daugiau mums apie ją pasako, negu tik įvardyti ir neva šiaijai paskirti veikalai! Tiesą pasakius, juose ne ką daugiau berasim ką ir kiek aukščiau nurodytuose

bibliografų raštuose[2]). Nekratydamas jų iš eilios nei spręsdamas apie jųjų lyginamąją vertę, pabrėžiu tiktai svarbiausius ligšiolaikinio lietuvių literatūros istorijos tyrinėjimo ypatumus. Bene vyriausias jųjų bus literatūros visuomeninių ir kultūrinių pagrindų niekinimas. Dar aušrininkų ir vėlesnių kartų raštinis judėjimas šiaip taip rišamas, rasit, ne tiek su visuomenės, kiek su „tautos" gyvenimu (ir tai dažniau pasikalbėjimuose negu spaudoje), seniau gi pasirodę raštai paprastai svarstomi vien bibliografijos, mažiau rašytojų bibliografijų atžvilgiu, bet į jų svarbumą visuomenės ir kultūros gyvenimui, — o ką jau besakyti apie meninės vertės nusprendimą! — veik neatsižvelgiama. Jųjų ryšys paviršutinis — pasirodymas lietuvių kalba. Pertai neteisingas Mažosios Lietuvos raštų istorijos iškėlimas aukščiau už Didžiosios, pertai vandališkas paniekinimas XVI—XVII amžiaus lietuvių raštijos Didžiojoje, nes... pastaroji ne tik lietuvių, bet ir kitomis kalbomis pasireiškė! Tat suprantama: Mindaugo, Gedimino, Algirdo, Kęstučio ir Vytauto (tiktai ne Jogailos!) garbės įpėdiniams sunku yra imtis „Lietuvos nupuolimo" gadynės ir kur maloniau sekti vokiečių autoritetais!

Neįsiskaitome į XVI—XVII amžiaus lietuvių raštiją rúsų, lotynų ir lenkų kalbomis, bet užtat rūpestingai įtraukiame į „mūsų" istorijos leistrus ir pastatome lygiai su vaizduotės kūriniais, kad ir kitomis kalbomis išėjusiusius, raštus, jei juose yra apie lietuvių istoriją, mitologiją, kalbą ir t. t. Tat jau kitas, vėl ne literatūros istorikų garbei, jųjų ypatumas: literatūra neišskiriama iš šiaip jau raštijos. Prisiminkit Šliūpo parūpintas „raštininkų" biografijas, Volterio „literatūros" istorijas! „Literatūron" įėję tokie raštai traukia jai ir tam tikros kritikos: ne tik į mokslo veikalus, bet dažnai ir į poeziją pradedame žiūrėti akimis filologų**), etnologų ir šiaip jau ne ką

[2]) Bagiantis 1909 m. lenkų „Wielka Encyklopedja Powszechna Ilustrowana" (I-sios serijos XLIII — XLIV tome) išspausdino M. Biržiškos „Literatura litewska". Joje kad ir mėginama literatūrai surasti visuomenės pagrindas ir išaiškinti literatūros plėtojimosi istorija, bet spausdinimo sąlygos neleido nei nuodugniai tat atlikti nei perdaug atsitolinti nuo bibliografinio-istorinio pasakojimo. Tuo išaiškinamas ir permažas rašytojo atsižvelgimas į XVI—XVII amžiaus Didžiosios Lietuvos raštiją, perdidelis rūpinimasis istorikų, etnologų ir kalbos tyrinėtojų raštais ir t. t.

**) Čia visur filologas eina siauresne kalbininko, kalbos tyrėjo prasme. 1930 m. prierašas.

bendra su literatūra turinčiųjų mokslo šakų tyrinėtojų (pavyzdžiui, Volterio arba Becenbergerio), o ne visuomeninio meno žvilgsniu.

Taip dalykams esant, ne tiktai neturime tinkamos lietuvių literatūros istorijos, rimtesnių monografijų ar bent literatūrinių biografijų, bet ir, greičiausia, ilgai dar jųjų lauksime, juo labiau, jog medžiaga renkama apgraibomis ir vienpusiškai (kiekvienas lietuvių kalbos raštpalaikis svarbesnis atrodo už lietuvių raštus kitomis kalbomis, kurie paprastai niekinami). Tuo tarpu dirva laukia plati, reikia tiktai daugiau darbininkų, bet... išsižadėjusių dviejų prietarų: 1) baimės visuomenės santykius „kibinti" aiškinant „dvasinę" kultūrą ir 2) vartojimo filologo*) masto literatūros kritikoje. Tiktai atsisakę nuo jųjų, taigi lietuvių literatūrą tirdami kaip dailiąją raštiją, o jos istoriją kaip lietuvių visuomenės kultūros kūriamąją, galime tikėtis, kad ilgainiui ir tikrą literatūros istoriją skaitysime.

*) Žiūr. prierašą **) pusl. 10.

Apie Pr. Augustaičio raštą iš literatūros istorijos*).

*(Dr. Franciszek Augustaitis. Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim, Kraków, 1911 m.**).*

I.

Pasistatęs sau tikslą iškelti lietuvybės reikšmę ankstybiniame lenkų romantizme, t. b. ligi krakosmečių, Pr. Augustaitis stengiasi visų pirma pasiaiškinti sąlygas, kuriose „Lietuva" (Litwa dawna i Litwa ludowa) tuo laiku buvo pakilusi net pirmojon vieton lenkų literatūroje. Ko dėliai jijė atkreipusi į save anos gadynės lenkų rašytojų akis? — Todėl, įrodo P. A., jog ji puikiai tikusi vyriausiems romantizmo srovės reikalavimams.

Romantizmas pakeitė dirbtinį***) grožio supratimą, atjautimą ir išreiškimą tikresniu, gyvesniu, na ir laisvesniu. Jisai, suprantama, neiššoko kaip deus ex machina, tik pamažėl išsiplėtojo iš XVIII-jo amžiaus kultūros (anot mūsų rašytojo, „dvasios") veiksnių. Tuos dalykus, kurie seniau literatūrai visai ne ar neperdaug terūpėjo, jis ypatingai pamėgo ir įdėjęs į juos naują turinį bei apdraudęs naujybine forma, drąsiai parodė svietui. Tuos veiksnius, kurie anuomet (XVIII-ajame amžiuje) veik jokio ryšio su literatūra neturėjo, jis pavertė itin literatūriniais veiksniais. Jis, sakysime, didžiai pamėgo praeitį - istoriją, kurios mokslas tuo laiku, XVIII-ajam baigiantis ir prasidedant XIX-ajam amžiui, bujoti pradėjo. Tiesa, nevengė jos nei XVIII-ojo amžiaus literatūra, bet anai tebuvo reikalingi garsūs praeities veikėjai — vardai bei triukšmingi nuotykiai°) —

---

*) Iš 1912 m. „Lietuvos Žinių" Nr. Nr. 56, 59, 61, 63. Pasirašyta: M. B-ka. — Žvaigždelėmis čia žymimos 1930 m. pastabos.

**) Tas pat lietuviškai: Dr. Pr. Augustaičio Lietuvybės elementai lenkų romantizme (1921 m. „Vilniečio" Nr. Nr. 1—29 ir skyrium).

***) 1912 m.: dirbtiną. °) 1912 m.: atsitikimai.

ir tiek, o pažinti savitieji anų laikų ypatumai nerūpėjo. Tuo tarpu romantikai nesitenkino įgytuoju šablonu ir stengėsi bent viršutinius praeities ypatumus iškelti. Jie nustojo vertęsi Graikų bei Romos gadyne, bet pamėgo niekinamuosius viduramžio laikus, rasdami juose savo vaizduotei°) naujų, kitų dar nesupilkintų tėmų. Jiems parūpo pirmykštės tautų istorijos ir archeologijos tyrinėjimai. Visiems įkirėjus romiečių ir graikų mitologijai, jie atkreipė akis į savo tautos mitologiją; iš jos liekanų mėgino nustatyti protėvių tikybą ir įvesti ją poezijon. Pagaliau, užuot mindžioję parnasiškus pseudoklasikų takus, jie ieškojo naujų įkvėpimui šaltinių ir formų liaudies poezijoje.

Lietuvos senovės bei mūsų liaudies kultūros ypatumai pilnai atitiko*) visus romantikų palinkimus. Jos viduramžis davė jiems Gediminą, Kęstutį**), Vytautą, didžiavyrių kovas su kryžiuočiais, gudais ir lenkais, kurių (kovų) tiktai viršutiniai momentai tepaliko kronikose, bet slėpiningas jųjų tragizmas kaitino jausmus ir vaizduotę. Lietuvių mitologija buvo labiau išsiplėtojus negu senovės slavų tikyba, be to, apie pirmąją, dėl***) vėlyvo krikščionybės įvedimo, daug daugiau, šiuo gi laiku, sakysim, net per daug (!) žinota negu apie antrąją. O vėl mūsų žmonių dainos, kurioms lygių turiniu ir forma kitur neužeidavo!

Taigi tokios maždaug buvusios vyriausios sąlygos, kuriose Lietuvos dalykai (rzeczy litewskie) buvo įgiję išimtinę reikšmę lenkų literatūroje. Be jųjų, rašytojo nurodomi ir šios, bet jau antrosios eilės sąlygos: lenkų įsigytoji pažiūra į Lietuvą, kaip į tolygų etnografinei Lenkijai, savo gimtinį kraštą, tad ir Lietuvos praeities bei šiap jau lietuvybės tyrinėjimas kaip Lenkijos, lenkų ar lenkybės dalykų; tautinis, bent literatūrinis lietuvių judėjimas, kuris tuo metu jau buvo prasidėjęs ir buvo žinomas lenkų šviesuomenei; vokiečių įtaka+), kurie nuo antrosios pusės XVIII-ojo amžiaus vis labiau domėjosi lietuvių praeitimi, kalba bei liaudies poezija.

°) 1912 m.: vaidentuvei.

*) 1912 m.: atsakė (su naudin.).

**) 1912 m.: Keistutis.

***) 1912 m.: ačiū su naudin.

+) 1912 m.: įtekmė.

Pr. A. plačiai pasakoja, kaip „Litwa i rzeczy litewskie" įgijo piliečių teises lenkų moksle ir spaudoje, ypač atkreipdamas akis į Čackio, Baužo (Bohusz), Poškos, E. Stanevičios ir Brodzinskio darbus bei Varšuvos mokslo draugų draugijos veikimą. Pagaliau išrokuoja tuos 1805—1831 m. lenkų literatūros veikalus, kuriuose Lietuvos istorija, kiek ir liaudies poezija, užėmusi šiokią ar tokią vietą. Iš 16-kos, teisingiau net 14-kos šio skyriaus puslapių 10 pavesta Mickevičiui, o kiti Zaluskiui, Mostovskienei, Tomaševskiui, Slovackiam tėvui ir sūnui, Krasinskiui, Stičinskiui, Vrublevskienei ir Bernatavičiui.

II.

Pr. Augustaitis aiškiai iškėlė lietuvybės reikšmę lenkų literatūroje. Jis ir gana teisingai nurodė vyriausius toje literatūroje tuometinės lietuvybės apraiškus, taigi, susidomėjimą Lietuvos istorija, lietuvių mitologija, liaudies poezija, iš dalies ir kalba. Kas bus skaitęs 1910—11 m. „Visuomenėje" išspausdintą mano darbelį „Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu"*), tas gal prisimena, jog kaip tik tuos pačius apraiškus esu nurodęs, tuo skirdamasis nuo Pr. A., jog nagrinėdamas tuometinę *lietuvių* literatūrą lietuvių kalbai eo ipso turėjau rasti žymesnę vietą, negu Pr. A. *lenkų* literatūroje yra jai paskyręs. Toji aplinkybė, jog du tyrinėtoju, rašydami tuo pačiu laiku ir maždaug apie tą patį dalyką — bent mudviejų raštai tėmomis ir faktais susiduria su kits kitu — nuo kits kito nepriklausomi ir, galbūt, kits kito nežinomi, prieina tokių pat išvadų, gali būt šiokiu tokiu tų išvadų teisingumo įrodymu.

Tenai, kur mūs rašytojo yra iškeliami faktai, kurie patvirtina jo išvadas, ne kas bebūtų galima prikišti**). Faktai, tiesa, dažniausiai ne iš pat pirmųjų šaltinių, tačiau sąmojingai surinkti ir išdėstomi, gyvai ir dailiai pasakomi. Tiems, kurie nėra tų laikų literatūros savitai išnagrinėję, Pr. A. knygelė, be abejo, nemaža duoda ligšiol jiems nežinomos medžiagos. Plačiai publikai naudinga iš jo rašto susipažinti su Tetznerio (Dainos) ir Bezzenbergerio (Die litauische Literatur) tyrinėjimais iš Prūsų lietuvių literatūros istorijos. Net ir literatūros tyrinėto-

*) Pakartojama čia, mano darbų rinkinyje.
**) 1912 m.: primesti.

jams įdomu išgirsti apie visai nežinomus Lietuvoje svarbius Kossowskio (Brodzińskiego tłumaczenia pieśni ludowych, 1906 m.) darbelius. Šiuo atžvilgiu*) neprošali būtų, vieną kitą klaidą pataisius (svarbesniąsias toliau nurodysiu), „Pierwiastki litewskie" lietuvių kalbon išversti+).

Tačiau jeigu nesitenkinsime Pr. A. darbu kaip faktų rinkiniu, bet žvilgterėsime, kuo būdu tyrinėtojas yra juos parinkęs ir su kits kitu sustatęs, o ypač kuo juos išaiškinęs, daug ko turėsime iš pagrindų++) jam prikišti, daug kur su juo nesutikti, net ir į pačias išvadas kitokiomis akimis dabar pažiūrėti.

Svarbiausias priekaištas*), kuris tenka**) jam padaryti, tai jo visiškas *visuomenės pagrindo niekinimas* ne tik literatūros, bet ir šiaip jau kultūros („życie duchowe") plėtojimesi. Pat pradžioje jis lyg ir tiltą prie to bus patiesęs, sakydamas: Kaip didžioji Prancūzų revoliucija uždarė vieną naują gadynę, taip literatūros srityje romantizmas yra uždaręs ir giliau nustūmęs senesnį meną ir senesnį grožio supratimą, ir įvedęs naują pasaulį ir naujas sąvokas („Jak wielka rewolucya francuska zamknęła jeden okres nowy, tak samo w dziedzinie literatury romantyzm jest zamknięciem i usunięciem wgłąb sztuki dawniejszej i dawniejszego pojmowania piękna, a wprowadzeniem nowego świata i nowych pojęć", 3), tik šios paralėlės ne tik neišplėtė lig priežastinio sąryšio tarp visuomenės ir kultūros gyvenimo, bet pastarąjį tuojau atkirto nuo visuomenės pagrindo: Romantizmas pamažėl išsinėrė veikiant drauge įvairiems veiksniams ir dvasiniams reiškiniams, kurių davė XVIII a. Europa („romantyzm wyłaniał się zwolna ze współdziałania rozmaitych czynników i zjawisk duchowych, które wydała Europa XVIII wieku", 3). Tąjį literatūros plėtojimosi aiškinimą *vien* „dvasiniais" veiksniais jisai išlaiko ligi pat galo.

Nežadu čionai ginti „siauro visuomenietiškumo" pozicijos, bet tiktai atkreipiu skaitytojų ir paties Pr. A. dėmesį***) į tat, jog atsirėmus visuomenės pagrindu, jo apsakomasis literatūros

---

*) 1912 m.: žvilgsniu.
+) Pasirūpinta 1921 m.
++) 1912 m.: pamatinio.
*) 1912 m.: užmetimas.
**) 1912 m.: prisieina.
***) 1912 m.: domą.

judėjimas ir net patys jo iškeltieji faktai kitokioje, man matos, teisingesnėje šviesoje, turėtų pasirodyti, negu kaip jis juos yra nušvietęs. Žvilgterėkime.

Besiversdamas „dvasiniais" veiksniais, vyriausių lenkų romantizmo šaltinių Pr. A. ieško vokiečių ir kitų Europos Vakarų tautų literatūroje. Jo tenkinimasis vien literatūriniais šaltiniais ir įtakomis mums čionai iškelti ne kiek berūpėtų — nors, sakysim, kad ir toksai Petras Chmielowski romantizmo istorijoje, kaip ir kiekviename literatūros judėjime, didesnį svarbumą skyrė visuomeniniams, negu gryniems literatūriniams veiksniams, ir ar jis vienas? — jei tatai nestotų skersai kelio teisingai įvertinti lietuvybės reikšmę lenkų literatūroje. O šiaip ką gi randame? Lenkų literatai neradę pas save tinkamos romantizmo veikaluose medžiagos, ėmę ir pasinaudoję Lietuva ir lietuviais, nes „Litwa dawna i Litwa ludowa stanowiła jakby wymarzoną krainę" (senoji Lietuva ir liaudies Lietuva darė lyg išsvajotą šalį, 23) romantizmo pasekėjams; tokia tatai esanti vyriausioji lenkų literatūros tuo laiku, sakysime, *sulietuvinimo* priežastis, bet kitų, aukščiau nurodytųjų, nebe tiek svarbių esama. Tojo tačiau literatūrinio veiksmo reikšmė žymiai nublunka, valandėlę pamiršus apie vokiečių literatūrą ir jos įtaką, bet atsižvelgus į Lietuvą, į pačią *Lietuvos visuomenę*. Lyg ir keistoka, bet rašytojo tat atlikti pamiršta. Suprantama dėlko: „dvasinis" literatūrinis nagrinėjimas, be abejo, būtų tenai radęs nemažą pavojų savo nekaltumui. O vyriausiąjį svarumą Lietuvon perkėlę, priartinę jį prie pačios literatūrai medžiagą duodančios visuomenės, ar tik neturėtume viešai pripažinti, jog toje tatai visuomenėje, jos reikaluose ir yra ano literatūros sulietuvėjimo Hund begraben? jog jijė kaip tik bus vyriausioji šiokių ar tokių literatūros srovių sprendėja, nustatytoja? Ar netektų mums atskirti *Varšuvos* literatūros *lietuvinimas* nuo *Vilniaus* literatūros *lietuvėjimo?* Ar nepasidarytų mums aiškus skirtumas tarp *etnografinės* Lenkijos Brodzinskio ir *ukmergiškio* Baužo lietuviškumo? Ar beatrodytų tuomet Vilniaus literatūros lietuvybė kaip *provincijalinis* varšuvietiškos lietuvybės atspindis? Ar neįgytų ji tuomet savitos šviesos, savitos reikšmės? Ir ar nepaaiškėtų, jog didžioji Pr. A. paduodamųjų faktų dalis *nėra* ankštai *susirišusi su romantizmu,* kaip literatūros srove?

Neabejoju, jog tuo keliu einant, Vilniaus savitumas[1]) duotosios tėmos ribose giliau būtų nusvertas ir būtų suteikta nemaž naujų, daugeliui visai nežinomų faktų iš tuometinio Vilniaus ir šiaip Lietuvos literatūros gyvenimo. O tuomet visuomenės, politikos ir kultūros veiksniai, greičiausia, būtų radę žymesnę vietą faktus nustatant bei aiškinant patį judėjimą, negu „dvasiniai", literatūriniai. Nurodysiu bent vaizdžiausią pavyzdį — staigų visuomenės susidomėjimą etniniais mūsų žmonių ypatumais. Pasak Pr. A., tasai apsireiškimas, kaip ir šiaip „rzeczy litewskie", esąs išaiškinamas ypač romantizmo (vokiečių) literatūros įtaka. Prisiminkime, kiek svėrė tuomet Lietuvos visuomenės (ir ar tiktai jos?) gyvenimui baudžiavų naikinimo klausimas, ką veikė tarp sodiečių*) bajorų visuomenė, ką darė Vilniaus studentai žemaičiai, kad toksai, sakysime, Poškos „Žemaičių ir Lietuvos mužikas" *nieko bendra su romantizmu* neturėjo, — o nustosime tenkinęsi „svetimomis literatūrinėmis įtakomis". Tos įtakos taip šį, taip kitus romantizmo lietuvybės apraiškus aiškinant turėtų, mano manymu, užleisti vyriausiąją vietą visuomeniniams kultūriniams veiksniams ir pasitraukti į antrąsias, o gal net ir į dar tolesniąsias vietas.

III.

Kultūros judėjimui paniekinęs visuomenės pagrindą, Pr. A. tuojau pat ir kitu kuo istorijos tiesą nuskaudžia. Jis *persilpnai**) *įvertino pačių lietuvių* (žemaičių) *kultūros judėjimą*, permažai iškėlė jo *savitą vertę ir svarbumą***) *lietuviškuose lenkų literatūros padažiuose.*

Beieškodamas mums įtakų svetimose literatūrose, jis gana plačiai ir teisingai pasakoja apie Prūsų lietuvių dainos įėjimą vokiečių literatūron. Nesitenkindamas Tetznerio ir Bezzenbergerio darbeliais, rūpinasi prieiti pirmuosius rašto šaltinius (Ru-

---

[1]) Žinoma, apie visišką savitumą negali būti nė kalbos. Taip, pirmaisiais Vilniaus universiteto veikimo metais Vilniaus kultūros gyvenimo priklausomumas nuo Varšuvos buvo nemažas net ir „w rzeczach litewskich" (pal. Mokslo draugų draugijos įtaką Vilniaus universitetui). Vėliau rolės mainosi.

*) 1912 m.: žmonių.

*) 1912 m.: permenkai.

**) 1912 m.: svarbą. Čia pasakyčiau: svarumą.

higo raštus), užsiima net smulkiu bibliografiniu tyrinėjimu (pal. visai nereikalingą prierašą 33—34 psl.). Tuo tarpu platų ir svarbų patriotiškąjį žemaičių bajorų judėjimą kuone vienui vienas Poška čia beatstovauja; be jo, vienu dviem žodžiais paminėti tik Strazdas ir Stanevičia. Tiesa, sunku būtų iš Pr. A. reikalauti, kad jis paduotų plačias išvadas vos vos tebepradedamoje tyrinėti dirvoje, bet nematome dargi, kad jis būtų bent nujautęs žemaičių literatūros reikšmę. Jis nepasirūpino pažinti — nesakau, svarbių, bet rėtai kur gaunamų S. Stanevičios „Szeszių pasakų" — bent Ir. Jono „Lietuviškųjų dainių pradžios XIX šimtmečio". Iš tos knygelės būtų bent kiek pažinęs Stanevičią, Valiūną, Giedraitį, daugiau patyręs ir apie Pošką.

Bet kad ir kaip būtų išsiplėtojęs žemaičių judėjimas, gal lietuvybės žymių tyrinėtojui lenkų literatūroje gana būtų pasitenkinti žodžiais, jog „odrodzenie narodowe Litwy niewątpliwie *w pewnej mierze* przyczyniło się do rozwoju tego objawu (zajęcia się rzeczami litewskiemi) w literaturze polskiej"—(tautinis Lietuvos atgijimas, be abejo, kiek padėjo kilti lenkų literatūros susidomėjimui lietuvių dalykais, 33)? Gal iš tikrųjų teisinga būtų to judėjimo įtaką priešpaskutinėje vietoje pastatyti, kaip tat mūsų rašytojas yra padaręs? Vargu. Perdaug jau aiškiai matyti gyvi santykiai tarp Vilniaus ir žemaičių: Poška, Giedraitis, Stanevičia, Nezabitauskis ir kiti. Ir ne vien Vilnius turėjo įtakos žemaičiams („Visuomenėje" išspausdintame rašte tasai dalykas man ypač rūpėjo iškelti prieš mūsų pseudoistorikus à la Jakštas, kun. Apysenis, ir kitus „patriotus"), bet ir priešingai — žemaičiai Vilniaus kultūros lietuvėjimui. Tan klausiman nei nemėginta įsileisti; peršokta tik palietus.

Visuomeniniams, šį kartą vietiniams Lietuvos visuomenės veiksniams tinkamo svarbumo literatūros plėtojimuisi priskyrus, platesnė ir įvairesnė medžiaga būtų tekę parinkti, kitoniškai ji suskirstyti. Ypatingo dėmesio būtų reikėję atkreipti į santykius tarp bajorų ir baudžiauninkų, į bajorų ir kunigų darbavimąsi (ir veikimo pagrindus) sodiečių*) tarpe, į bajorų seimelius 1817—18 m., į studentų judėjimą, į kultūros santykius tarp Varšuvos ir Vilniaus, tarp Vilniaus ir provincijos ir t. t. Nutrau-

*) 1912 m.: žmonių.

kiau, idant „grynosios dailės"*) estetinių bei „grynųjų" literatūros tyrinėjimo metodų mėgėjų nesuerzinčiau savo „vulgarišku" visuomenės materijalizmu... O dar mūsų „gryno idealizmo" laiku!

Prieš kelis mėnesius Amerikos „Drauge" atpasakodamas Pr. A. raštą, nebeatmenu, kas, padarė visai teisingą pastabą, jog iškeldamas tuometinėje lenkų literatūroje lietuvybės žymes, rašytojas paviršiomis tat yra atlikęs; užuot įsigilinęs į veikalų turinį, jis pasitenkinęs jųjų viršutinėmis, sakyčiau, bibliografinėmis žymėmis. Šiuo atžvilgiu reikėtų atsiminti žodžiai, kuriuos tarė apie vieną mūsų rašytojo šaltinį St. Zdziarskį (Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX wieku, 1901 m.) kritikas Feldmanas: „Autor jest jednym z tych mechanistycznych, formalistycznych umysłów, lubujących się w szperaniu za datami, wpływami bibuły, numerami biograficznymi; grubemi temi warstwami papieru zasłania w sobie i w „omawianym" przedmiocie zupełnie duszę. Szeregiem studjów „nad stosunkiem naszej poezji artystycznej do twórczości ludowej" ma być dzieło o pierwiastkach ludowych w poezji polskiej XIX wieku, a jest mechanicznem zestawieniem motywów „ludowych", spotykanych w twórczości wybitniejszych i mniej wybitnych pisarzy (najwybitniejszych często brak!), przyczem za „pierwiastek ludowy" autor uważa wszystko, co nie pachnie inteligencyą miejską, mniejsza o to, czy to z ust ludu, czy z duszy ludu pochodzi; z drugiej strony nie dowiadujemy się, jak pewien motyw w duszy poety przekształcił, zindywidualizował; zestawienie to więc bez planu, bez krytycyzmu, szerzące bałamutne pojęcia folklorystyczne, bałamutne pojęcia o poetach, wyglądających na zbiorniki etnografii, nie wyjaśniające niczem twórczości artystycznej, ani nawet ducha czasu, przejmującego te a nie inne motywy, w taki — nie inny sposób"[2]).**).

---

*) Dabar sakytume: grynojo meno.

[2]) Współczesna krytyka literacka w Polsce. Warszawa. 1905 m., pusl. 305—306.

**) Autorius (Zdziarskis) turįs mechanistinį, formalistinį protą, besigerįs datų ieškojimu, popieros įtaka, biografiniais numeriais; storais popieros sluoksniais pritemdęs sau ir „aptariamam dalykui" jo esmę (dušę). Studijų eile apie lenkų meninės poezijos ir liaudies kūrybos santykį turėjęs būti jo veikalas apie liaudies pradus lenkų literatūroj XIX a., o tuo tarpu tai esąs mechaniškas sugretinimas „liaudies" motyvų

Neteisinga būtų šį tarinį pilnai pritaikinti Pr. A. darbui, nes čia pastebime gan aiškų planą, nagrinėjimą svarbiausių poetų ir aiškesnę už Zdziarskio „ludowość" — lietuvybę, bet šiaip jau kitur kur matome jo didelį panašumą į Zdz. Ypač puola į akį, be aukščiau minėtųjų ypatumų, „mechanichne zestawienie motywów ludowych" (šič lietuvybės) bei „niezindywidualizowanie motywu w duszy poety". To dėliai skyrius: „Litwa i tematy litewskie w poezji i w powieści polskiej tego okresu, przedewszystkiem zaś u Mickiewicza", kuris turėtų būti viso darbo alfa ir omega, be bibliografinių nurodymų, veik nieko mums neduoda; galima sakyti, yra net mažiau įdomus už pirmuosius tris skyrius, kurie turėjo būti nelyginant ano įžanga.

IV.

Taip tatai Pr. Augustaičio raštas tėra tiktai įdomus, bet nepergilus *faktų rinkinys,* su kuriuo, nesant gilesnių tyrinėjimų, ypač mūsų literatūros istorijos („kalbos") mokytojams būtinai reiktų susipažinti. Ne prošalį bus prieš tai, be minėtųjų priekaištų, nurodyti dar kai kurios klaidos ir pralaidos.

Autorius tvirtina, jog „zupełnie wyjątkowe są słowa Bohusza, w których możnaby się dopatrywać jakgdyby pewnego żalu do Polski, przeciwstawiania Polsce Litwy (26)... słowa, które nam dzisiaj w pierwszej chwili wydają się jakby wyjęte z jakiej gazety polemizującej... są one wyrazem romantycznego upodobania w przeszłości i ludowości i romantycznego żalu nad tem, *że* te piękne rzeczy (lietuvių kalba) giną" (27)*). Tam įrodyti čia nurodoma, jog „Bohusz sam był i uważał się za Po-

---

žymiųjų ir nebe taip žymių rašytojų (žymesniųjų dažnai čia trūksta!), „liaudies motyvu" pastačius visa kur nematyti miesto šviesuomenės, bet neatsižvelgus, kiek čia liaudies sielos, o kiek liaudies lūpų beduota. Be to, negalima čia patirti, kaip tas ar kitas motyvas poeto sieloje bus pasikeitęs, suindividualėjęs. Šitoksai Zdz. sugretinimas — be plano, be kritikos — skleidžia tik klaidingas folkloristines pažiūras, klaidingą nuomonę apie poetus, kurie čia atrodo etnografiniais rinkiniais, nepadeda išaiškinti meno kūrybos nei laiko ypatumų (ducha czasu), kuriuo prisiimama tų, ne kitų motyvų, tuo, ne kitu būdu.

*) Išimtis bus Baužo žodžiai, kuriuose lyg galima būtų pajusti kiek kartumo Lenkijos atžvilgiu, Lietuvos statymo prieš Lenkiją... Žodžiai, kurie pat pradžioje atrodo lyg polemistinio laikraščio... tereiškia romantišką praeities ir liaudies pamėgimą ir romantišką apgailestavimą, jog šie gražūs dalykai žūna.

laka, co wyraźnie zaznacza" (Baužas pats buvo ir jautėsi esąs lenkas, ką aiškiai pažymi, 27). Kad ne „wyjątkowe" tat buvo skundai, rodo mums Poškos, iš dalies Klemento, vėliau Norbuto raštai. Nei vienam jųjų romantizmo sentimentų, turbūt, neprikišim. Be reikalo tad Baužui prikišta, nes jis daugiau bendra turėjo su XVIII-jo amžiaus klasicizmu, negu su XIX-jo romantizmu. Ir anie rašytojai taip pat laikė*) save lenkais, t. b. bajorų visuomenės nariais bendromis buvusios Lenkų ir Lietuvos valstybės politikos tradicijomis, kas tačiau jiems, kaip ir B., nekliudė jausti ir savo atskyrį nuo Lenkijos bajorų. Kad ir nereiktų daryti iš to per daug plačių išvadų, vis dėlto ir niekinti negalima.

Poška ne Rogalskiui pranešė apie tuometinius žemaičių rašytojus, kaip tvirtina Pr. A. (32), bet Keppėnui, kurio raštą R. išvertė lenkų kalbon, šiuo tuo jį papildęs.

Iš p. 33 ir 37 aišku, jog Pr. A. neatskiria Emeriko Stanevičios nuo Simano. Emerikas vertė lietuvių dainas Vilniaus laikraščiuose; nėra žinoma, ar buvo jis bent kuo dar prie lietuvių literatūros prisidėjęs. Tuo tarpu Simanas buvo vienas žymiausiųjų tuometinių žemaičių poetų, „Arklio ir meškos", „Žemaičių šlovės", „Aitvarų" ir kitų eilėraščių**) rašytojas, Lietuvos istorijos ir lietuvių kalbos žinovas. Jis taip pat surinko ir išleido „Dainas". Lenkų spaudoje, kiek žinau, nedalyvavo.

Dropiowski, juo sekdamas ir Pr. A. (41), spėja, jog Motiejus Neliubavičius buvęs „obywatel wiejski z Litwy" (Lietuvos dvarininkas). Apie jį lenkų enciklopedijos kiek aiškiau sako, pavyzdžiui, „Wielka Encyklopedya Powszechna Ilustrowana" (II-oji serija, II-sis tomas, pusl. 687). M. Nielubowicz Tukalski, gimęs Naugardėlio apylinkėse, buvo Vilniaus rejentas, didelis Lietuvos metrikos žinovas bei praeities žinių mėgėjas. Istorikui Adomui Naruševičiui 1779 m. Vilniun atvykus ir susipažinus su N., šis nemažai jam padėjęs. Nuvykęs Varšuvon, dėl Naruševičiaus rekomendacijos karaliaus maloniai priimtas, dirbo seimo raštinėje. Gardino seime 1784 m. buvo sekretorius, paskiau Lietuvos iždo sekretorius. Išspausdinta šie jo raštai: Dyaryusz sejmowy (1785), pastabos apie M. Oginskio atsiminimus, Wiadomość o wojnie szwedzkiej w Polsce za

---

*) 1912 m.: skaitė. **) 1912 m.: eilės.

Augusta II (išsp. 1825—1826). Daug padėjo Naruševičiui ir Čackiui.

1804 m. Vilniaus universiteto deputacijos tyrinėjimas lietuvių kalbos anksčiau negu Dropiowskio (palyg. Pr. A., 44) buvo išspausdintas M. Wiszniewskio veikale Historya literatury polskiej (VI, 411—413). Pr. A. apleisti du svarbiu Vilniaus universiteto įsakymu: 1803 m. Žemaičių mokykloms, kad rinktų žinias iš žemaičių praeities ir kalbos (M. Valančiaus Żemaitiu wiskupiste, 1848 m. II. 36), 1812 m. gimnazijoms ir pavietinėms mokykloms, kad rinktų visokias mokslui reikalingas žinias, t. sk. ir etnografines (H. Mościckio Ze stosunków wileńskich 1816—1823 r. „Biblj. Warsz." 1904 m. III. 3. pusl. 520). Taip pat apleistas Čackio ieškojimas Širvydo žodyno (palyg. Poškos laišką į Čackį). Neminėta 1821 m. Vilniaus studentų programėlė Lietuvai aprašyti, t. kt. ir etnografinėms žinioms rinkti (H. Mościckio Wilno i Warszawa w „Dziadach" Mickiewicza, pusl. 151—165). Taip pat nėra čia oficialinio 1822 m. pranešimo, kad bajorai ir kunigai padėtų Z. Dolęgai — Chodakovskiui surinkti žinių apie lietuvių kalbą (1822 m. „Kuryer Litewski" Nr. 78).

Pr. A. nurodo Vilniaus istoriko Lelevelio įtaką ir darbus (49); tuo tarpu bene didesnę už jį įtaką studentams Lietuvos istorijos dalykais beturėję kiti Vilniaus universiteto profesoriai, Onacevičius ir Danilavičius. Pirmasis buvo Mickevičiaus autoritetas (palyg. kad ir Pr. A., 79), Daukanto (korespondencija su Norbutu) ir kitų. Danilavičiaus vaidmuo, kaip žadintojo meilės Lietuvos praeičiai, senai yra išaiškinta. Lelevelio darbai mažiau už jų dviejų buvo surišti su Lietuvos istorija, ypač su Pr. A. rūpiamuoju jos viduramžiu.

Šiokių tokių abejojimų dėl kai kurių kitų faktų, neturėdamas tikresnių, neiškeliu.

II.

Mūsų dainos ir jų rinkimas*).

Daina yra taip sena, kaip sena yra pati tauta. Tokių tautų, net laukinių giminių, kurios savo dainų, šiokių ar tokių, nedainuotų, nežinome.

Net tolimosios, nuo viso pasaulio atskirtosios, Grenlandijos gyventojai, sako, turį gražių dainų. Tačiau tautos gyvenime, jos senovėje dainos ne visur ir ne visados vienodai reiškia, sveria. Lenkų šviesuomenė, pavyzdžiui, savo tautos senovės dainų nebrangina ir net nežino, nors garsusis Kolbergas XIX-jo amžiaus pusėje lenkų liaudyje surinko keliasdešimt tomų dainų**) (kartu su pasakomis). Bajorų ir miestelėnų šviesuomenei svetima yra kaimo liaudis, tad ir jos kūryba. Toji šviesuomenė savas dainas, ne liaudies, dainuoja.

Panašiai buvo ir pas mus. Lietuvių kaimynai iš aukšto žiūrėjo į nekrikščioniškąją lietuvių senovės kultūrą, smerkė ją ir naikino. Lietuviams priėmus krikščionių tikybą, jųjų šviesuomenė, ypačiai kunigija (katalikų, protestantų, reformatų), kovojo su „stabmeldybės" liekanomis — senovės tikėjimais, papročiais, dainomis. Mūsų didžiausias poetas Duonelaitis (*1714 † 1780) dar pasipiktinęs barė Lietuvos būrus „svietiškas" dainas dainuojant, kurias jis prilygino kiaulių bliovimui. Šiaip Mažosios Lietuvos kunigai „pagoniškas", tariant, senovės lietuvių dainas stengėsi pakeisti bažnytinėmis giesmėmis, kurių šimtus prirašė. Gal niekas nėra ten mūsų dainai taip pakenkęs, kaip giesmė, išėjusi iš bažnyčios mūrų ir virtusi maldingųjų kaimiečių kasdieniniu meno penu dainos nenaudai. Vilniaus

---

*) Spausd. „Pirmoje dainos dienoje 1924" (1924 m.), pusl. 17—19. Žvaigždelėmis čia yra žymimi 1930 m. prierašai.

**) Be Kolbergo, galima būtų nurodyti dar Z. Gloger'io rink. Pieśni ludu (Krokuvoje, 1912), o apie lenkų dainas: J. S. Bystroń, Polska pieśń ludowa (Krok., II leid., 1925), to paties Pieśni ludu polskiego (Krok., 1924), to paties Artyzm pieśni ludowej (Poznań, 1921), to paties Historja w pieśni ludu polskiego (Varšuv., 1925). Trumpa apžvalga kad ir Ad. Fischer, Lud polski (1926), § 38. Pieśni ludowe.

krašte lenkininkai kunigai įpratino tamsuolius net į pačią lietuvių kalbą žiūrėti kaip į naikintiną „stabmeldybės" liekaną.

Vokiečiai ir lenkai įpratino mūsų šviesuomenę niekinti dainas, bet jie vėliau pirmi ir jos dėmesį atkreipė į dainų grožį bei reikšmę. Antroje XVIII-jo amžiaus pusėje garsūs vokiečių poetai Lesingas, Herderis, Gėtė ėmė girti lietuvių dainas, XIX-jo a. pirmoje pusėje ir Varšuvos bei Vilniaus lenkų rašytojai jomis domėjosi. Tuomet ir mūsų šviesuomenė susiprato jas branginti ir rinkti, deja, daugybei dainų jau išnykus. Pirmas Karaliaučiaus universiteto profesorius Rėza prieš šimtą metų (1825) išleido apie 90 lietuviškųjų dainų, kurios tuojau liko išverstos į vokiečių, lenkų, rusų, net čekų kalbą*). Paskiau Stanevičia, Daukantas, Valančius, Juška, Basanavičius, Kalvaitis, Sabaliauskas, Krėvė ir kiti, vokiečiai (Neselmanas, Šleikeris, Leskynas, Becenbergeris ir kiti), rusai (Fortunatovas, Mileris, Pogodinas), lenkai (Kolbergas), latviai (Volteris), suomiai (Niemi) — ėmė rinkti ir spausdinti mūsų dainas. Kunigai, kurie seniau labiausiai jas niekino, dabar ne mažiau už kitus yra pasidarbavę, kad jos nebenyktų; garsiausi mūsų dainų rinkėjai Rėza, Juška, Sabaliauskas yra kunigai. Dainose pasireiškianti „stabmeldiškoji", tikriau pasakius, nekrikščioniškoji senovė, kuri ligi XVIII-jam amžiui pasibaigus baidė mūsų šviesuomenę, iššaukdama joje pasipiktinimo, dabar mus traukia pažinti, verčia gėrėtis ne mažiau, negu dainų gaidos ir kalbos grožybės ar jausmų švelnumai.

Ypačiai nuo „Aušros" laikų, paskutiniuoju pusamžiu lietuvių tautos susipratimui ėmus kilti ir atsiradus susipratusiai liaudies šviesuomenei, mokslus einanti jaunuomenė noriai renka dainas. Prieš pat didįjį karą daug čia pasidarbavo „Aušrinės" ir „Ateities" laikraščių moksleiviai, bet ir mūsų metu daug kur gimnazijų ir viduriniųjų, net pradžios mokyklų mokiniai tuo užsiima. Tuo bendruoju šimto metų darbu surinkta apie 25 tūkstančius**) dainų ir jųjų atmainų, kurių apie 10 tūkstančių yra išspausdinta atskirais dainų rinkiniais arba laikraščiuose, o apie 15 tūkstančių guli dar nepaskelbta Vilniuje (Lietuvių Mokslo Draugijoje), Kaune (Lietuvos Universiteto Humanitarinių

---

*) Apie mūsų dainų istoriją: M. Biržiškos Lietuvių dainų literatūros istorija, I (1919 m.).

**) Dabar būsime peržengę ir 30 tūkstančių.

Mokslų Fakultete), Tilžėje (Litauische Litterarische Gesellschaft)*), Petrapilyje (Geografičeskoje Obščestvo) ir kitur.

Tai didelis turtas — 25 tūkstančiai dainų, bet jis toli neišsemia visų tų dainų, kurias tebedainuoja mūsų tauta. Latviai**) estai daugiau už mus yra savo dainų paskelbę, tuo tarpu ne jie, tik mes esame kitataučių praminti „dainingiausia tauta" (liederreichste). Ir tikrai, surašius kiekvienoje nepriklausomos Lietuvos ir okupuotųjų jos dalių parapijose, kiekviename kaime dainuojamas dainas, pasirodys, jog kartu su atmainomis jųjų skaičius pasieks ne mažiau kaip 250 tūkstančių. Tiesa, daugelis dainų lyg bus pasikartojančių, lyg nereikalingai užrašytų, bet ir, pavyzdžiui, didysis latvių dainynas daugybę turi dainų, kurios, užrašytos įvairiuose Latvių šalies kraštuose, pasikartoja. Antra vertus, vis dėlto ne vienoje vietoje ar bent ne vienu laiku, ne iš vieno dainininko užrašytos dainos šiuo ar tuo tarp savęs skirsis, bus tos pat dainos atmainos. Kaip ir kodėl daina atsimaino, eidama per amžius iš lūpų į lūpas, iš vietų į vietas, sekti ir išaiškinti yra dainų mokslo uždavinys, kuriam pasiekti būtina kuo daugiau tų atmainų surašyti.

Prieš šimtą metų, dainas tik pradėjus rinkti, ne visos jos buvo renkamos, tiktai tos, kurios jųjų rinkėjams atrodė gražesnės ar senesnės. Manyta, jog juo daina gražesnė, juo ji bus ir senesnė. Tik vėliau, supratus, jog lietuvių tauta plėtojosi tuo pat būdu kaip ir kitos tautos, kad iš pradžių turėjo turėt panašių dainų kaip laukinės giminės — gamtos (paukščių ir kitų) garsus mėgždžiojančių***), tuos pat garsus vartojančių, ir šiaip pirminių, netobulų dainų, kurios ilgainiui teišsivystė gražesnėmis, tobulesnėmis, — pradėta ieškoti ir šių pirminių, pirmųjų rinkėjų paniekintų dainų. Nemažai jų rasta pas piemenis, vaikus, senius. Dabar jau nebežiūrima rašant, ar daina yra graži ar ne, ar ji yra jau kur išspausdinta ar dar niekur nepaskelbta: dainynan įrašoma kiekviena daina. Ji rašoma taip, kaip dainuojama; negalima jos „taisyti", kad ir ji ar kuris jos žodis keistas, nesuprantamas ar netikęs atrodytų. Dainas surašinėti lengvai

---

*) Dabar jau likviduota.

**) Garsus Barono rinkinys Latvju dainas (8 tomai), o mūsų laiku iš naujo leidžiamas dar iliustruotas ir komentuotas rinkinys — Latvju tautas dainas.

***) Dabar pasakyčiau: sekančių.

gali kiekvienas, kuris gerai moka vietos tarmę (šnektą) ir pasiryžęs yra sąžiningai savo darbą atlikti: aiškiai ir teisingai užrašyti kaip bus dainą užgirdęs, pažymint dainininko vardą ir pavardę, jo parapiją ir amžių, o taip pat savo vardą ir pavardę, adresą ir metus (ne prošalį taip pat mėnesį ir dieną), kuriais surašęs.

Švietimo Ministerija yra sumaniusi išleisti didįjį dainyną. Jame gaus tilpti lig šiol jau išspausdintos ar aukščiau minėtose įstaigose ir kitur kur tebeturimos dainos, o taip pat ir visos, kurios dar bus surinktos. Tai darbas, kuris bus atliktas tik per 10 metų*). Jam turės paskirti savo jėgas ne vienas dainų žinovas, bet jis galima bus atlikti tiktai tuomet, jei visa mūsų tautiškai susipratusi visuomenė jį parems, tiekdama jam dainų medžiagos. Kunigai, mokytojai, mokiniai ir šiaip žmonės, kurie yra rašto pramokę, gaus čia nemažai padirbėti, kiekvienas duodamas savo krašto dainų. Tiktai surinkę visų mūsų parapijų dainas bei atmainas tegalėsime išleisti visuotinį mūsų tautos dainyną.

Būsimoms kartoms beliks jis dauginti naujomis dainomis ir atmainomis, nes kolei bus lietuvių tauta, bus gyva ir jos daina, — mainysis tautos gyvenimas, mainysis ir jos daina.

Palangoje, 1924. VII. 23.

---

*) Šis sumanymas, neaprūpintas lėšomis, ligi šioliai lieka tik sumanymu. Jį perėmė 1930 m. Lietuvos Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto Tautosakos komisija.

Lietuvių dainos*).

I.

Šį savo raštą rengiau nepaprastomis, mokslui ir rašymui, dėl didžkario suirutės, itin nesveikomis visuomenės sąlygomis. Ūmaus reikalo, tarp kitų darbų darbelių atliekamas, paskubos darbas, jis, žinoma, toli dar nėra tiek sudorotas, kiek kitokiu laiku rašant ir esamąją jau dainų medžiaga bei, tiesa, nedaugeliu, užtat kartais gan svarbiais jos tyrinėjimais atsirėmus, atlikti būtų privalomas. Jo netobulumas ne tiek gal dainų skaičiuje teglūdi, nes turi apie 130 dainų, parinktų daugiausia iš Juškos ir Niemio - Sabaliausko, taip pat ir iš Rėzos, Daukanto, Stanevičios, Jucevičiaus, Volterio ir kitų; tų dainų, manau, nebus permaža vyriausioms, ypač seniausioms jųjų rūšims pažinti. Teisingiau gal būtų prikišti, kam šią, ne aną dainą, šį, o ne kitą jos tekstą, atmainą esu įdėjęs. O dar svarbiau būtų nurodyti dainų suskirstymo ydos ir netobulybės.

---

*) Šioji mūsų dainų apžvalga, 1915 m. gruodžio mėn. parašyta ir 1916 m. sausio mėn. Vilniuje išspausdinta kartu su kiek anksčiau parengtu dainų rinkiniu, ėjo įžanga (pusl. V—XVI) šiam dainynui ir iš viso „vidurinėms“ (dab. = aukštesniosioms) mokykloms vadovėliu. Parašas: M. Biržiška. 1919—1921 m. pasirodžius to pat autoriaus keliems dainų tyrinėjimams (Lietuvių dainų literatūros istorija, Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos, Dainos keliais) ir iš viso labiau paaiškėjus dainų mokymo reikalui, be to, 1922 m. autoriui, lenkų iš Vilniaus ištremtam, atsidūrus Kaune ir gavus kiek liuosesnio laiko, gegužės-liepos mėn. šioji trumpa įžanga užaugo Dainų literatūros vadovėliu, išspausdintu 1923 m. (102 pusl.) ir pakartotu 1925 m. trečiuoju leidimu (Dainos istorijos vadovėlis, 112 pusl.).

Ne tik vadovėlio istorijai iškelti, bet ir dainų literatūros nurodymams, II ir III-jame vadovėlio leidimuose nepakartotiems, priminti toji įžanga čionai pakartojama. Pažymėtina, jog šios įžangos I ir V skyrelis vadovėlio II ir III leidime nepakartoti, II išaugo III skyrium (Garsų ir darbo dainos), III—V skyrium (Tikėjimų ir papročių dainos), o IV—VI (Vestuvinės dainos).

Žvaigždelėmis pažymimi 1930 m. prierašai.

Skirstydamas dainas, prisilaikau daugiausiai Niemio ir Juškos; kai kur dėlto įdrįsau nuo jųjų pasitolinti. Atsižvelgęs į tat, „iš kur daina ima savo motyvą, kas buvo jos priežastis, ar orinis lietuvio sodiečio gyvenimas, ar vidujinis", A. R. Niemi suskirstė savo ir kun. A. Sabaliausko Lietuvos pusiaurytčiuos (1912 m.) surinktąsias lietuvių dainas ir giesmes trimis skyriais: I. darbo, pokylių, papročių ir kitų stovių dainos (giedojimai); II. lirikos dainos (meilės, rūpesnio, skausmo ir kiti lirikos giedojimai) ir III. eposo dainos (pasakojimai, pamokymai, juokai, gamtos balsų pamėgždžiojimai ir prietarai). Vestuvių dainos, kurias Niemi priskiria prie pirmojo skyriaus (9. Vestuvių giedojimai), mano išskirti tam tikru (II-ju) skyriumi dėl tos itin svarbios vietos, kurią sodžiaus gyvenime ir visuomenės kultūros istorijoje vestuvės (o meninėje žmonių žodmenėje vestuvių dainos) yra užėmusios. Jos, tiesą pasakius, talpina savyje ir kuone visas meilės dainas, kurias Niemi yra įterpęs lirikos dainų skyriuj; tad, man įdėjus jas į vestuvių dainas, III-sis skyrius teapima vien skausmo - rūpesnio raudas ir dainas. Vestuvių dainoms suskirstyti pasinaudojau klasiškuoju Juškos svotbinės rėdos ir svotbinių dainų paskirstymu. IV-is eposo, arba pasakojimų, skyrius mano paduodamas niemiškai. Mažiausiai pas mus išsiplėtojęs, jis dėlto, pasakojamąjį mūsų dainų elementą giliau ir plačiau ištyrus, kitų, gal būt, bus kiek dar išplėstas ir smulkiau suskirstytas.

Kad ir nėra dar šis dainų paskirstymas griežtai nustatytas, vis dėlto, manau, bus jis tikslesnis, negu paprasti mūsų rinkėjų (Kalvaičio, Barčo) skirstymai. Jis, viena, pilniau ir smulkiau skiria mūsų dainų rūšis. Savo pagrindan, toliau, jis dedasi dainos plėtojimąsi, jos išsirutuliojimą nuo pačių pirmųjų gamtos balsų pamėgždžiojimų ir raudų — per visuomenės papročius ir pokylius — ligi gražiausių dainų kilniausiems žmogaus jausmams išreikšti. Tatai sutinka su dabartiniu dainų mokslu ir jo išvadų dėstymu vidurinėse (aukštesnėse) mokyklose. Toks gi dainų suskirstymas, pagaliau, leidžia lietuvių literatūros mokytojui, dargi vien rusų „žodmenės" istorijos vadovėlį, kitą paskaičius (Lipovskį, Borozdiną, Keltujalą), jųjų išvadas, žinoma, atsargiai, lietuvių dainoms ne kartą pritaikinti. Nesant dar pas mus ne tik literatūros vadovėlių, bet ir šiaip tyrinėjimų, kurie moksliškai aiškintų mūsų dainų radimąsį, plėtojimąsi ir kitus jųjų

ypatumų ypatumus, toks jau paskirstymas*), sakau, daug palengvina mokytojo darbą. Dailiosios raštijos istorijos vadovėlį tikiuosi ilgainiui parašysiąs, šiuo gi tarpu pasitenkinsiu dar keliomis pastabomis, kurios skaitytojui geriau suprasdins mano duodamąją dainų medžiagą.

II.

Darbas yra vienas dainų šaltinių. Tačiau tiktai toks darbas, kur dirbėjas nėra reikalingas savo dėmesio**) jan vis

---

*) Štai šis 1915—1916 m. paskirstymas:

I. Darbo, pokylių, papročių giesmės ir dainos:

1. prie darbo: a) prie naminių darbų, b) prie lauko darbų, c) raliavimai ir ridavimai;
2. lopšinės, 3. vaikų,
4. piemenų: a) raliavimai, b) piemenų įvairios;
5. šokių ir žaislų dainos: a) šokiai, b) žaislai su šokiais;
6. tikėjimų ir papročių dainos: a) senovės tikėjimų atbalsiai, b) kupolių dainos, c) kalėdavimai, d) lalavimai, e) pabaigtuvių (nuobaigų) dainos, f) mįslių, minčių dainos;
7. prie gėrimo, 8. karų atbalsiai.

II. Vestuvių dainos:

1. pažintuvės, 2. piršlybos, 3. sanderybos (sutartuvės),
4. žiedynos, 5. didvakario dainos, 6. mergvakario dainos,
7. vedžio išleistuvės, 8. vedžio lauktuvės, 9. suolo vadavimas,
10. nuotakos ieškojimas, 11. pasėdo dainos, 12. vedant šokti;
13. kraitį vežant, 14. bažnyčion važiuojant, 15. pas anytą važiuojant,
16. muturą (gobtuvą) dedant, 17. vištavimas, 18. marčpietis,
19. karvojų dalijant, 20. kitam kitą apgiedant, 21. sugrąžtai.

III. Skausmo, rūpesnio dainos (raudos):

1. raudos,
2. našlaičių raudos — dainos,
3. nuotakų raudos — dainos.
4. giminės raudos — dainos karan išleidžiant,
5. šiaipjau rūpesnio dainos.

IV. Pasakojimai, pamokymai, juokai, prigimties balsų pamėgždžiojimai:

1. pasakojimai, 2. pamokymai ir juokai, 3. lojimai,
4. gamtos balsų pamėgždžiojimai: a) paukščių giedojimai, b) galvijų balsai, c) darbo garsai.

**) 1915—16 m.: domos.

tempti, bet tik kartoti negalvodamas tam tikrus, šio darbo reikalaujamus, lygius, lygiais protarpiais nuo kits kito skiriamus, rankos ir kojos judėjimus; taigi darbas, kuris turi savą, nuolatų kilnojimo ir nuleidimo, stūmimo ir traukimo ir kitų panašių judėjimų ritmą. Darbo lygumui, ritmui palaikyti, antra gi vertus — dirbėjo jėgai pakelti ir darbo vienodumui paįvairinti padeda dirbėjo balsas, darbui pritaikintas, juo sekąs. Tad ritmiškas, darbo išduodamus garsus, bent pradžioje, pamėgždžiojąs, atskirų garsų, žodžių, sakinių kartojimas ilgainiui virsta daina. Šitokios *darbo dainos* turinys iš pradžių svyruoja, čia pat prie darbo gimęs, ne kartą čia pat žuva, daugiau nebepakartojamas. „Malu, malu viena" bus tat šitokios dar nesusistojusios*) dainos pavyzdys, kur darbo pagimdytoji jos pradžia ta pati tebepasilieka, gi tęsinys atmainose (varijantuose) dideliai įvairuoja, nepastovus. Ilgainiui tačiau dainos turinys labiau nusistato.

Vyriausios darbo dainų rūšys tai: 1) namų darbo dainos, ypač verpiant**) ar (seniau) girnas traukiant***); 2) laukų darbo dainos+); 3) vienoms ir kitoms artimi valiavimai++), ridavimai+++). Pirmosios — tai, daugiausia, vienatvės dainos, kas pareina nuo paties darbo ypatybių; šiuo atžvilgiu°) tos pat rūšies bus ridavimas melžiant. Jose apdainuojama — bent pradžioje — patsai atliekamasis darbas, jo ypatumai ir jausmai, mintys, svajonės, kurios, jį dirbant, kyla. Šioji antroji dainos dalis, iš pradžių vos bežymi, ilgainiui nusistojus išsiplėtoja; tuo tarpu pirmoji, sakyčiau, darbo dalis, iš pradžių pats dainos svarbumas, vėliau susitraukia, atrofėja ir visai nyksta. Pavyzdž.: „Oi ūžkit, ūžkit mano girnelės", atsi-

*) 1915—16 m.: nenusistovėjusios.

**) 1915—16 m. tekste neduodama pavyzdžių, tik nurodoma dainos skaičius rinkinyje; dainų rinkinio čia nekartojant, pavyzdžiui nurodoma dainos pradžia: Aš verpčiau ploną, tatatėla.

***) Malu, malu viena; Oi ūžkit, ūžkit mano girnelės.

+) Dobilėli, tatato; Einu lauke juoda, sako tinginėlė; Mes dvi sesytėlės; Aš viena martelė linelius pasėjau; Pasėjau kanapę ant jūrių krantelio.

++) Valio, mano dalgeli.

+++) Rido, karvyte žala.

°) 1915—16 m.: žvilgsniu.

radus antrajai daliai („Ko užsipuolei, jaunas berneli"), dainuojama ne vien jau prie darbo; tad pirmoji, darbinė, dalis vis mažiau sveria. Malimo gi darbui nuo naminių girnų perėjus ritmo nebereikalingan malūnan, moters darbui perėjus į vyrų rankas, — toji dalis ir visai nustoja svarbumo. Dabar dainuojama jau tik antroji (Ko užsipuolei...) dalis, kaip savarankiška, nuo darbo įtakos išsivadavusi daina.

Prie vienatvės darbo dainų prisišlieja ir *lopšinės dainos*)*, kurių ritmas pareina nuo lopšio supimo su koja ar su ranka. Turinį, kaip ir paprastose darbo dainose, joms duoda darbe pakilę jausmai, čionai, žinoma, motynos meilės jausmas.

Lauko ir šiaip būryje atliekamųjų darbų dainos, pas mus bent, mažiau bus darbo ritmo pasigavę ir pasilaikę, nes ir paties kuopos, būrio darbo, regis, mažiau to ritmo beturima. Darbo žymė daugiau yra jųjų turiniui**) atsiliepusi, kur daugiausiai apdainuojami varomojo darbo ypatumai, eilė, tvarka ir jo išdaviniai, pavyz., linų***) arba kanapių+) rovimas, džiovinimas, mynimas, verpimas ir t. t. Kai kurių žaislų dainos, pavyz., aguonėlė++) arba lineliai+++), irgi bus kilusios iš anų dainų, bent turi būt su jomis sugretintos. Šios rūšies dainoms labai artimi yra valiavimai°), kur darbas apsakomas jo nustatyta tvarka°°) (su dalgelio pustymu ir iškalimu). Valiavimams tačiau nesvetimos ir vienatvės dainų ypatumai, taigi ir gan aiškus darbo ritmas. Vis tatai bus ūkio darbų dainos.

Senovėje — o laukinių giminių ir mūsų metu — kuopa ir jos reikalai vyrauja šalia atskiro, pavienio žmogaus reikalų. Tad nėra abejonės, jog būrio, kuopos reikalus ir jausmus keliančios dainos, kurių pavyzdį tik esame skaitę (darbo dainos žmonių būry), seniau vyravo ir pas mus tarp vienatvės duotųjų (vieno žmogaus jausmams išreikšti) dainų. Kuopinių dainų nemaža tebeturime, o jųjų pėdsakų nebekuopinėse jau

---

*) Čiučia, liulia, mažutėli.

**) 1915—16 m.: turinyje.

***) Aš viena martelė linelius pasėjau.

+) Pasėjau kanapę ant marių krantelio.

++) Oi tu, karvelėli, mėlynas paukšteli, ar girdėjai.

+++) Mūsų linai nerauti.

°) Valio, mano dalgeli.

°°) 1916—16 m.: nustatytoje tvarkoje.

dabar dainose dar daugiau rasime. Kuopinė daina kuopoje ir kuopos dainuojama tai vienu balsu (unisono), tai dažniau tūravojama (sutariama), balsais pasiskirsčius. Ir patsai kuopinių dainų turinys skirstosi į atskirų dainininkų posmus. Pavyzdžiui „Aš viena martelė“, linarautės dainoje, aiškiai atskiriame vienos ir kitos martelės partijas; taip pat jųjų taikintojo(-s) ir, pagaliau, choro. Dainoje — „Pasėjau kanapę" atskiriame užtraukos — vedėjo partiją nuo choro pritarimo, refrėno (refrain); kuopa, choras, vadinasi, refrėnu susitraukė. Kuopos, choro dainos pėdsakų teberandame taip pat dvilypėse (dvišakėse) dainose (Doppellied), paprastai iš dviejų partijų, mergaitės ir bernelio, susidedančių. Tos dainos kartais susiskaldo dviem savarankiškom dainom taip, jog kai kada skyrium dainuojama daina (viena šaka), atmainų šen ir ten paieškojus, tolimame užkampyje randasi sau senai nuo jos atskilusią antrąją, paprastai bernelio, šaką. Dvišakių dainų pavyzdžių turime kad ir šiame rinkinyje, kaip va: „Oi neduok Dieve laimužę lemti", „Ei leido, davė močiutė dukrelę", „Aš padainuosių dainų dainelę", „Anksti rytą, rytmetėlį saulelė tekėjo" ir kitų. Ypač vestuvių apeigos, kurios sudaro savotišką žmonių dramą, daug duoda šitokių dvilypių (duetų - dialogų) ar choro pritariamų dainų.

Senovės kuopinių dainų atbalsių turime taip pat *šokių ir žaislų - šokių dainose**). Naujybiniai šokiai yra jau atsiskyrę nuo dainos; tuo tarpu senovėje ir (vėl prisiminkime) laukinėse giminėse nėra šokio be dainos (kuopinės dainos su vedėju ir choru). Nuo dainos atsipalaidavę**) šokiai, mūsų laikų tešokami „pasilinksminti", teisingiau gal reiškia šiokį ar tokį ūpo pakilimą. Panašiai, tik plačiau ir smarkiau, tat reiškėsi senovės ir laukiniuose šokiuose: šokama ir dainuojama dėl ko nors prasidžiugus, irgi nuliūdus, tikybinėje ir šiaip viešoje apeigoje — gamtos jėgomis dievams sugraudinti, pralinksminti, jų malonei pritraukti, prieš karą ar mūšį

---

*) Tatato lylio, sadūto, sadūto, tūto, sutrinko, trinko tėvelio grindos; Šokinėkim, šokinėkim, šiandien geras laiks; Šokinėjo velnias; Oi tu karvelėli; Užsiaugo diemedėlis daržely; Čigonėlį pakoros; Mūsų linai nerauti.

**) 1915—16 m.: pasiliuosavę.

drąsumui ir įnirtimui pakelti; šokama — ligi žado nustojant. Šoka visi, o jei ir ne visi, tik vienas ar keli, tad prieš visus ir visų nuotaikai*) pakelti. Tikybinių šokių, regis, pas save nerasime. Užtat gana turime mimikos šokių - žaislų, kuriuose pamėgždžiojamas daugiausiai gamtos gyvenimas, bent tėma iš ten imama (žilvytis, diemedėlis), arba pakartojami šie ar tie ūkio darbai (aguonėlė, lineliai). Yra, regis, ir laukinių giminių plačiai šokamų karo šokių, jei galime pasitikėti vieninteliu mūsų šaltiniu, kurs juos paduoda, būtent, kun. Jucevičiaus raštu (1846 m.). Tatai kirvio**) ir muštinės***) šokių dainos, kurių pirmoji primena mums Australijos ir Afrikos giminėlių karo šokius, o antroji, jei nebus iš latvių pasiskolinta, atrodo, lyg iš gadynės karų su kardininkais būtų kilusi.

Šokių dainų pavyzdžių tarpe randame „T a t a t o l y l i o", kurią sudaro vien atskiri garsai, be žodžių prasmės. Šitokios *garsų dainelės* — jų šiek tiek turime — ypač prasiplatinusios yra minėtųjų jau laukinių giminėlių tarpe, kai kur dargi labiau, negu žodžių sudarytos dainos. Tačiau senovėje ir kultūringųjų tautų laukinių ir puslaukinių protėvių, tad ir mūsų praistorijos tėvų tėvų, jos turėjo būt dažniau vartojamos. Juo labiau, kad žodis ir ypač daina sunkiai, skaudžiai tepakilo iš pirmykščių gamtos ar gamtos mėgždžiojančių garsų (palyg. darbo dainos pradžią arba paukščių, galvijų, darbo garsų dainas°). Antra vertus, beprasmių garsų platus vartojimas senovėje ir laukinių giminių tarpe pareina, gal dar labiau, iš to, jog ten daina ne tik dar nėra nuo muzikos atsiskyrusi, bet ir didžiai šios priklauso. Taigi, dainų garsų apstumas paaiškinamas dar muzikos — įvairių jos įrankių°°) (instrumentų) išduodamų garsų įtaka. Muzikos pritariama daina seniau, tur būt, buvo giesme vadinama ir tiktai nuo šios atsiskyrus, atsipalaidavus, virto daina. Giesmės vardas perėjo bažnyčios dainoms, tur būt, dėl to, jog joms pritariama vargonų muzika. Sodžiaus žmonės

---

*) 1915—16 m.: ūpui.

**) Šokinėkim, šokinėkim.

***) Šokinėjo velnias.

°) Jurgiuk, Jurgiuk, Jurgiuk; Vakaras, vakaras, jau vakaras; Ieva, Ieva, neganyk po pievą; Maža žolelė, maža žolelė; Atvažiavo brolėnas; Rygon, Rygon; Pats su pačia, duktė trečia.

°*) 1915—16 m.: įnagių.

savo dainas giesmėmis gan retai tevadina. Jei vadina (Biržų, Vabalninko apylinkėje), tai paprastai tiktai tas, kurios vieno žmogaus negiedamos (kuopinės) ir muzikos esti pritariamos, t. y. senesnės. Pasak kun. Sabaliausko, giesmės esą giedamos „būry, kada daugiau sueina krūvon moterų. Todėl: per vestuves, talkoje, kaip va, per linarautę, seniau — vakaruškose. Giesmės todėl buvo daugiau draugijinis giedojimas, dainos gi — atskirų asmenų. Giesmėmis vadinami taipgi ir raliavimai (ganant), ridavimai (melžiant) ir supuoklių giedojimai... Iš giesmių būdo regima, kad jos lietuvių poezijoje ir muzikoje yra senesnioji forma, nors ir dėl to, kad jos baigia nykti".

Daina vis labiau atsipalaiduoja nuo muzikos; tad ir anie beprasmiai garsai, kaip va: tatatėla, tatato, tūto, sadūto, lylio, oi lilia, daililia, čiūto (čiūta) ir kt. savo vietą vis dažniau žodžiams užleidžia; patys tebepasilieka vien kaip pritarimai — refrėnai, o net ir visai išnyksta.

III.

Piemenų dainos savo turiniu (raliavimai) iš dalies prisišlieja prie darbo dainų, arba, kaip ir *vaikų dainos*)*, iš suaugusiųjų žmonių pasigauna šiųjų jau metamųjų, niekinamųjų dainų atskirų vietų, sakinių, o net ir ištisų dainų. Sakysime, daina „T i n d i r i n d i r i u š k'a" pasilaikė savyje nykstančios žvėrių vestuvių — puotos dainos nuotrupų („Vilkas šieną piauja"). Kai kurios piemenų dainos**) tebeturi dar aiškių senovės tikėjimų žymių. Yra ir kitų dainų, kuriose senovės lietuvių tikėjimų atbalsiai, atsiminimai gana žymūs tebėra.

Šios rūšies dainos daugiausia bus parėjusios iš tos gadynės, kada žmonės tebesijuto silpni prieš gamtą, visame kame klausą galingų jos jėgų. Jie jutosi gyveną tokį***) pat ar bent panašų, tik menkesnį, gyvenimą, kaip ir visa gamta; visi gamtos reiškiniai°), išdarai gyvenę tad žmogaus, „žmonišką"

---

*) Tindi rindi riuška, kas ten miške triuška; Žvirbli, žvirbli, o ko ko.

**) Saulutė, motinėlė, mūsų šalin; Saulele, motule, ant mūsų.

***) 1915—16 m.: tokiu.

°) 1915—16 m.: apsireiškimai.

(tokį, kaip žmogus kad gyvena) gyvenimą. Žmogus nebeišskyrė dar savęs iš kitų gyvių tarpo. Žvėrys, paukščiai ir medžiai - žiedai „žmoniškai“ gimė, jautė ir mirė. Ir saulė, ir mėnuo, ir žvaigždžių daugybės kėlėsi, gulė, tekėjo ir vedė. Visa gamta — gyva; net akmuo, ir tas gulėdamas auga. Viskas gyva, slėpininga, galinga — tiktai žmogus silpnas tebebuvo. Ir viskas žmoniška; dargi dievus sau žmogus kūrėsi*), savo veidą, pavydalą, jausmus, gyvenimo rūpesnius ir džiaugsmus jiems teikdamas.

Iš tų tatai laikų — pirmųjų žmogaus imtynių su gamtos slėpiniais — pareina mūsų ir kitų protėvių**) *animizmas*, tai yra dvasios gyvenimo teikimas žvėrims, paukščiams, augmenims, dangaus šviesybėms ir t. t. Dainose tatai atsiliepė, viena, dažnu paralėlizmu, kada žmogaus jausmai, gyvenimas palyginami su gamtos gyvenimu, pavyz.: „K o l i ū d i, p u t i n ė l i (brolužėli), to liūdžiu, šermukšnėle“ (mergužėle); gegužių kūkavimai — tai motinos, marčios, sesers raudojimai***); „U ž t e k a s a u l u ž ė a p l i n k u i d a n g u ž į“ ir skaito, ar visos bus žvaigždutės, — apeina močiutė aplinkui dvaružį, skaito, ar visos dukružės ir t. t. Tasai lyginimas yra virtęs gilesniu tikėjimu, jog žmogaus dvasia, jam mirus ar šiaip jau, pereinanti kitan gyvin — paukštin, augmenin ir t. t. Mergelė virstanti gegele, antele, o bernelis — sakalėliu, marių narūnėliu, taip pat gegele+); tėvas virstąs (paskiau nebevirstąs) ąžuolu++); diedo dvasia blindon įeinanti+++) ir t. t. Tad medžiai, pav., ąžuolai, vieni kiti gyvuliai (žalčiai) įgija žmonėse ypatingos pagarbos; iš istorijos, berods, gauname išgirsti apie senovės lietuvių šventąsias girias, žalčių garbinimą ir t. t.

Tikėjimas, jog žmogaus dvasia pareinanti iš vienos gamtos lyties°) kiton, lietuvių tarpe, kiek žinoma, nebuvo griežtai nusistatęs; jis taip pat nenuslėgė kito tikėjimo, kas

*) 1915—16 m.: tvėrėsi.
**) 1915—16 m.: probočių.
***) Per tiltą jojau, nuo žirgo puoliau.
+) Ei leido, davė močiutė dukrelę į svečiąją šalelę.
++) Vidur jūrių ir marelių.
+++) Krinta rasa nuo berželio ant žalių rūtelių.
°) 1915—16 m.: pavydalo.

žmogui mirštant pasidaro. Giminių, tėvų protėvių dvasios — vėlės, ainių nepamirštamos*) gerbti, neapleisdavo jų namų, globojo ir saugojo juos**). Naujai mirusį giminių vėlės imasi „už baltų rankelių" ir vedasi savo pulkelin, sodindamiesi jį į „vėlių suolelį"***). *Bočių vėlių kultas* (garbinimas) reiškėsi dar vėlinių (gud. dziady) apeigose, kurias ienkų kalba apdainavo Adomas Mickevičius (Ir. Jonas išvertė „Dziady" lietuvių kalbon°). To kulto žymių randame dar mūsų dainose ir ypačiai raudose.

Senovės lietuvio namai — vėlių globoje. Girios, upės, paupiai pilni įvairių žvejų mergelių-skenduolėlių°°), laumių-laimių°°°), dievo sūnelių ir duktelių+) ir kitokių vaiduoklių, kurie baido ir patraukia savo slėpiningumu. Vis tat stipresnės už žmogų jėgos, kurių tenka saugotis. Aukščiau už šias tačiau stovi dar galingesnės gamtos jėgos, kurios žmogaus gyvenimą visame kame valdo: žemė (žemunėlė), saulė, perkūnas ir t. t. Jos nuolatos kišasi jo gyveniman, teikia jam gera ir bloga, baudžia, bet ir atleidžia. Piemenų dainose++) likosi dar gamtos (saulės) meldimų palikimų. Jos ypačiai globoja našlaičius+++). Kai kurios tųjų jėgų (pav., perkūnas) priėmė dievų lytį; šiaipjau dainos dievų veik nemini. Dargi neseniai užrašytosios dainos - maldos, į Ragį, žalčių dievaitį, atkreiptos, jo neįvardina). Įdomu visgi, jog kai kur tebedainuojama dar oželio daina••), kurioje aiškiai sakoma apie ožio auką „mūsų

---

*) 1915—16 m.: ainiams neužmirštant.

**) Lemtos vėlės jau pristos.

***) O, atkelkite vėlių vartelius.

°) Palyg. M. Biržiškos iš A. Mickevičiaus raštų (II leid., 1927 m., p. 40—53).

°°) Matuše mano, senoji mano, ant ko mane auginai.

°°°) O tai dyvai, didi dyvai buvo, ir užšalo ežers vasarėlėj; Laimė šaukė, laimė rėkė.

+) Po kleveliu šaltinėlis, kur dievo sūneliai atein šokti mėnesienoj su dievo dukterimis; Miela saulyte, dievo dukryte, kur taip ilgai užtrūkai.

++) Saulute, motinėle, mūsų šalin; Saulele motule, ant mūsų, ant mūsų.

+++) Miela Saulyte, dievo dukryte.

•) Oi tu žalty, žaltinėli; Vai tu ąžuolėli, žaliasis medeli; Tu liūdnas medeli, žalioji pušele; Oi tu, dievužėli, didis sėjužėli.

›) Tu oželi, juodbarzdėli, auk, auk, auk.

dievų garbei", „lauko darbus nubaigus, ant kalnelio", „kur ugnelė dieną naktį smilkia". Daug dažniau, negu dievai, minimi dangaus šviesylai — saulė, mėnuo, aušrinė, vakarinė, sietynas*); dainuojami net tam tikri mitai apie prapuolusią avelę**), saulės ir mėnesio vestuves***), aušrinės ir vakarinės patarnavimą „mielai saulytei, dievo dukrytei" ir t. t. Čia poetiškai aiškinama („žmoninama") dienos ir nakties, žiemos ir vasaros ir šiaip gamtos atmainos[1])

Poetiškųjų gamtos gyvenimo aiškinimų ar tikėjimų dainoms artimos yra dainos *mintys-mįslės*. Šiose randame tai lyg senovės užkeikimų-užbūrimų (akmuo be kraujo ir t. t.°) formulų nuotrupų, tai vėl gamtos slėpinių aiškinimų tam tikrais klausimais-atsakymais (mįslėmis): kas bėga be kojelių, kas lekia be sparnelių, kas auga be šaknelių, kas gimė be kalbelės°°) ir t. t. Tos mįslės, kad ir senų senovėje dažniausia gimusios ir senovės pažiūrą į gamtą, jos „žmoniškumą", reiškiančios, nevisados tačiau jos vien lietuviams tepriklauso; ne kartą jos esti iš kitų tautų dainų pagautos, skolintos.

Ne vien aukščiau nurodytose dainose senovės žmonių gamtos supratimai-tikėjimai, pasaulėžiūra bus pasireiškę. Yra eilė apeigų-papročių, kuriomis žmonės atsiliepia į gamtoje vykstančias atmainas. Vasarą jie sutinka tam tikromis apeigomis naktį į šv. Joną (24 birželio), iš dalies ir į šv. Petrą (29 birželio). Jaunuomenė susirenka kur ant kalno ar paupy, šokinėja per ugnį, laido vainikus upe, ieško paparčių žiedo ir *kupoliauja*-dainuoja tam tikras dainas°°°), kreipdamasi į šv. Joną (rusų Ivan Kupalo) ar į šv. Petrą, klausdama (burdama) apie rugius (ar geri bus rugiai?), žadėdama jam dovanų (už gerą

*) Lėk vanagėlis per ežerėlį, tame ežerėly verpetas sukas.

**) O vakar prapuolė mano avelė (avatė).

***) Mėnuo saulužę vedė pirmą pavasarėlį.

[1]) Pav., dainų „devyniose dienose" (=upėse=rožėse=saulėse) atsiliepia senovės lietuvių metų skirstymas į devynius mėnesius. Aušrinė prakuria saulei ugnelę (iš ryto), vakarinė kloja jai patalėlį (vakare) ir t. t. * Aušrinė svotbą kėlė, perkūnas pro vartus jojo.

°) Aš padainuosiu dainų dainelę.

°°) Atlėkė kovelis į rūtų darželį ir nutūpė į dievo medelį.

°°°) Kupolio rože, kupolijytė; Kupolio rože, kur buvai, Jonai; Per šventą Joną, per šventą patroną; Mes išėjom iš namelių, mes atėjom į lankelę, kupoliau; Ein saulelė aplinkui dangų, oi kupoliau.

derlių) ir t. t. Dainuojant, pritariama: o i k u p o l i a (kupolio). Tai senovės ne vien lietuvių, bet ir latvių, slavų ir t. t. šventė-apeiga, kurią krikščionybė sukergė su savuoju šventuju (ar šventaisiais).

Kita lygiai plačiai, įvairių tautų žinoma, apeiga — tai kalėdų švenčių *kalėdavimai*. Savo vardą jie gavę gal nuo romėnų Calendae; tačiau pats kalėdavimo paprotys nebus iš tenai parėjęs, bet yra iš senų senovės pasilikęs, būtent, pavasariui šaukti, gamtai prikelti, pavasario meilei žadinti. To turinio dainos (daugiausia apie mergeles) pritariamos „kalėda" arba „da liaduma" žodžiais*).

Mažiau prasiplatinę velykiniai *lalavimai* (nuo „lalo"). Jais lalauninkai (dabar velykų grabo sargai ir šiaip jaunieji, o seniau, tur būt, piemenys, bandą ganyklon išvarydami), rinkdami pakiemiais kiaušinių, lašinių, miltų, garbina, kelia ūkininkus ir buria jiems gerą derlių**). Lalavimuose aiški krikščionių įtaka (šventųjų darbai lauke).

Iš senovės pareina ir taip pat su ūkiu surištos pabaigtuviųnuobaigų dainos. Jos dainuojamos ūkininkams arba dvarui lauko darbus pabaigus***). Yra žinomos ne vien lietuvių.

Reikia dar pastebėti, jog į šių ir kitų apeigų-papročių dainų rinkimą pas mus ligi šioliai maža tebuvo kreipiama dėmesio, todėl dėl medžiagos trūkumo aiškesnių, tikslesnių išvadų padaryti nestengiame, juoba nustatyti, kas jose bus lietuvių, o kas jųjų kaimynų duota.

Tokios tatai bus vyriausios dainos, kuriose senovės mūsų tikėjimai ir papročiai-apeigos aiškiau bus išlikę. Daug mažiau senovės berandame dainose „prie gėrimo". Prie įvairių tikybinių apeigų pokyliai — valgymas ir gėrimas — senovėje būtini buvo; tad turėjo būti ir tam tikrų dainų, kuriose tikybos nuomonės ar pažiūros būtų išsireiškę. Šitokių dainų jau, regis, nebeturime. Tos dainos, kurios dabar dainuojamos, tikybinių at-

---

*) Už girių, girių ugnelė degė; Sodino brolelis obelėlę, kalėda; Ant ežerėlio žalia žolelė, da liaduma; Oi linksta suoleliai, kalėda.

**) Labas vakars, pon gaspador, vai lalu.

***) Auga jovaras laukuose, pareis jovaras namuosna; Ant tėvo dvaro saulė tekėjo, oi lelijėlė.

siminimų jokių nebeturi. Jųjų tarpe pastebime senesnių, kuriose minima midus ir alus*), ir naujesnių (su degtine**).

Alus-midus minimas taip pat kai kuriose senesnėse *karo dainose****), karžygių, tur būt, prieš žirgan sėdant dainuotose. Šiaipjau senosios „karo“ dainos dažniausia ne pačių „karelių“ dainuojamos, tiktai jųjų motinų, seserų, juos karan išleidžiančių°) ar iš karo pagrįžtant laukiančių°°). „Kareiviškųjų“ dainų viena seniausiųjų bus kaip tik šioji, pastaroji; šiaip jos, daugiausia pasigautos iš Prūsų, gerokai prisigėrusios yra rusų „saldotų“ raugo ir „prūsiškos“ pakraipos. Šitokio raugo užtat nebeturi rekrūtų dainos°°°).

IV.

Vestuvių dainos yra papročių - pokylių dainų rūšies. Jos tačiau čionai išskirta tam tikru skyrium dėl jųjų ypatingos reikšmės vietos liaudies dainų tarpe. Tai turtingiausia gražiausiųjų+) dainų rūšis. Vestuvės, su savo apeigomis, mūsų žmonių viešajame ir asmens gyvenime yra užėmę nepaprastą vietą; jose ne tik su viena ar kita vestuvių apeiga surištos dainos yra dainuojamos, bet ir šiaipjau visokios, ypačiai gėrimo, žaislų - šokių, įvairių raudų. Tai lyg gražiausių dainų konkursas-varžytynės.

Vienos kitos vestuvėse dainuojamų dainų bus naujos, dargi ne pačių sodiečių sudėtos, pav., vištaujant kartais dainuojamoji Strazdo „G e g u ž ė l ė, k o k ū k u o j i“. Tačiau daugumas++) vestuvinių dainų iš žilos senovės+++) bus parėjusios, berods, kartais ne Lietuvoje gimusios, o tik vėliau iš kitur tenai įkeltos ir prigijusios. Vestuvių papročiuose ir dainose atsivaizduoja krikščionių bažnyčios dar nepaliestoji gadynė, iš

---

*) Midutį gėriau, alutį gėriau — vai, kas man išrašė mano veidužius.

**) Gerkim, broliai, ir aš gersiu.

***) Šiandien midų gersim, rytoj iškeliausim.

°) Treji gaideliai giedojo, brolis žirgelį balnojo.

°°) Visi bajorai žirgus balnoja, žirgus balnoja, į Rygą joja.

°°°) Suprantama, čia kalbama apie pavergtosios Lietuvos laikus.

+) 1915—16 m.: dailiausiųjų.

++) 1915—16 m.: didžiuma.

+++) 1915—16 m.: senatvės.

pradžių žmonų vagimo — vedimo, paskiau ir pirkimo laikai. Šitokį vedimo, vyro ir moters susijungimo, plėtojimos nuosakumą ne vien lietuvių, bet ir kitos tautos yra išėjusios. Tatai rodo tų šalių visuomenės papročių palikimai, taip pat ir laukinių giminių papročiai.

Mūsų papročiai ir dainos vedasi mus į tuos laikus, kada žmonės tebegyveno atskiromis giminėmis, kurias sudarė vieno kraujo, bendros motinos pramotės vaikai — gentys. Tai mūsų dainų „broleliai ir seselės". Sprendžiant iš kitų giminių visuomenės pavyzdžio, ir pas mus turėjo būti gadynė, kada šie broleliai ir seselės vyras ir žmona kits kitam buvo buvę; bet aiškių anos gadynės ypatumų palikimo nei mūsų dainose, nei senovės papročiuose nesame dar susekę. Daug aiškiau susekama gadynė, kada, priešingai, vienos genties vyrai imdavosi sau žmonas iš kitų genčių. Mūsų dainų berneliai mergelių ieškoti joja „per girias, per kalnus", ne kartą „už dviejų šimtų mylelių", žodžiu, toli, kaip toli nuo kita kitos gentys kad gyveno. Žmonos tekdavo tykoti, vogti, ne kartą prievarta jos iš jų genčių imtis, o vėliau — pirktis. Žmonų paveržimo gadynę primena mums dainos, kur vedžiai išveža seselę naktį, broleliai vejasi paskui ją, ji ženklina savo kelią*), vedžiai šauna į uošvės vario vartelius, puola jos namus, ginkluoti joja į vestuves**), griežtai elgiasi svotai ir vestuvininkai, tyčiojasi, „apgieda" kits kitą, o ypačiai jaunikio pusę***) ir t. t. O vėlek pirkimą rodo mums suolo vadavimas°) ir šiaip gausios vestuvių dovanos — vadavimai (pav., nuotakos ieškant).

Vestuvių papročiai, apeigos ir dainos yra užsilikę iš senovės. Krikščionių tikyba tėra jiems davusi važiavimą bažnyčion, gal ir žiedynas, bet pačios tuomet dainuojamos dainos yra senobinės. Tos visos apeigos su dainomis padaro lyg vestuvių dramą iš keliolikos aktų ar skyrių, pradedant pažintuvėmis ir piršlybomis, baigiant sugrąžtais, apsilankymu pas motiną. Šios dramos vyriausi veikėjai yra jaunikis, arba vedys su savo drau-

*) Kas šią naktį per naktelę ant dvaro dundėjo.

**) O ar jau gieda raibieji gaideliai, ar bus čėsas, tėveli, pas mergelę joti.

***) Šokinėjo žvirblis po ulyčią; Piršlys, šelmis, melagis, piršdamas gyrė vietelę.

°) Tai jums, svotai, ne giliukis; Susisėskit, susisėskit, svoteliai, į suolą.

gais, piršliu, svotais ir t. t., iš vienos pusės, o jaunoji, arba nuotaka su savo draugėmis ir t. t., iš antros; tatai lyg du vienas antram priešingu, su vienas antru kovojančiu, besivaržančiu būriu. Veiksmo vieta mainosi, tai pas jaunąją (uošvės dvarely), tai pas jaunikį (anytos dvarely). Dramos veiksmas nepasibaigia viena diena, bet tęsiasi tris, keturias dienas, o net ir visą savaitę. Atskiri momentai — aktai — įvairiose Lietuvos vietose kartais ir labai, bet dažniausiai tik smulkmenomis, skiriasi. Įvairuoja taip pat vestuvių dalininkų ir apeigų vardai. Pridurtina ir tat, jog pati vienos kitos apeigos prasmė ne visuomet yra suprantama ir tebereikalauja dar tyrinėjimo. Mažai tėra ištirta ir svetimoji įtaka vestuvinėse apeigose ir šiaipjau dainose. Taigi išvados tenka daryti kuo atsargiausios.

*

* *

Raudose apverkiami, garbinami artimiausi mirusieji gentys. Iš pradžių tat nuoširdus, neišdailintas skausmo balsas, dar ne daina. Jose yra dar likę, kaip matėme, senovės tikybinių žymių. Ne vien nuliūdusios giminės, bet ir šiaip raudotojų, profesionalų, išverkiamos, jos dažniausiai nebeišreiškia ūmai sukilusio jausmo ir prisilaiko žinomųjų, raudoms įprastųjų išreiškimų, ir jųjų tvarkos, eilės. „J u r g i u k a s m a n o, s ū n i u k a s m a n o" bus gal tikrosios, neprofesionalinės, raudos pavyzdys; tuo tarpu kitos*) jau turi savyje nusistojusios raudos žymių. „Vyrelio" rauda**) jau bus raudos parodija.

Iš dažnai pakartojamų raudų apie karžygius ar šiaip pagarsėjusius didžiavyrius senovėje ne kartą išsiplėtodavo karžygių istorinis eposas, ilgainiui raudos žymes visai praradęs. Yra istorijos žymių, kurios ir Lietuvoje rodo buvus tam tikrų raudodainių apie karžygių veikalus***). Mus tačiau kitokios raudodainės, nieko bendra su tautos karžygiais neturinčios, tėra pasiekusios. Tai našlaičių dainuojamos raudos, dažnai su šiaip-

---

*) Motinėle mano miela, kur aš pasidėsiu; O, atkelkite vėlių vartelius.

**) O tu, mano vyreli.

***) Žiūr. M. Biržiškos Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos (1920 m.), pusl. 5—25.

jau dainomis susiliejusios*); iš raudų jos, tos jau raudos-dainos, nebent paties jausmo krypsnį bei vieną kitą išraišką bus pasilaikiusios. Joms artimos nuotakų raudos-dainos**), nes ir patys nuotakos jausmai artimi yra našlaičių jausmams. Toliau, giminės, ypač motinos ir seserų, dainos karan išleidžiant***), pagaliau, ir šiaip jau rūpesnio dainos, iš raudų vien rūpesnio jausmą bepalikusios. Nuotakų ir šiaip rūpesnio dainų daugiausia turime, žinoma, tarp vestuvinių dainų.

*

* *

IV-sis mūsų dainų skyrius tai pasakojamosios (eposo) dainos, pradedant nuo paprasčiausių gamtos balsų pamėgždžiojimų+, lojimų++) ir juokų+++), baigiant žvėrių eposu°) ir kitokiomis pasakojamomis dainomis°°). Šios rūšies dainų mūsų turima, kaip ir kitų tautų, daug mažiau, negu kitokių dainų; užuot pasakojimus dainavę, žmonės bevelija juos pasakomis suokti.

V.

Šito trumpo dainų paskirstymo išaiškinimo, žinoma, maža. Svarbu būtų paskaityti bent mano parinktąsias iš įvairių dainynų ir čia prierašuose nurodytąsias dainas°°°), mėginant jas su-

---

*) Vai pūdymai, pūdymai... sto' žalias ąžuolėlis.

**) Matušėlė numirdama mane mažą paliko.

***) Visi bajorai žirgus balnoja; Aukšti kalnai, lygios lankos.

+) Jurgiuk, Jurgiuk, Jurgiuk; Vakaras, vakaras, jau vakaras; Ieva, Ieva, ne ganyk po pievą; Maža žolelė, maža žolelė; Atvažiavo brolėnas, atvažiavo brolėnas; Rygon, Rygon; Pats su pačia, duktė trečia.

++) Eisiu namo naktį, imsiu gaidį plakti.

+++) Eiva, boba, kulti; Aš ožkytė, nabagytė, pusė lupta, pusė nelupta.

°) Atvažiavo meška su alučio bačka.

°°) Suklyko gulbelė Dauguvoj, verkė panytėlė nevalioj.

°°°) 126 dainos 1916 m. leidimo, kurių 39 iš Niemio-Sabaliausko rink., 38 — Juškos, 13 — Rėzos, 8 — Stanevičios, 7 — Daukanto, 6 — Volterio, 4 —Totoraičio, po 2 — Jucevičiaus, Valančiaus ir Šimtakojo, po 1 — Strazdo, Neselmano, „Tėvynės Sargo". Šios dainos čia nekartojamos, tik prierašuose nurodomos.

prasti atsižvelgus į aną paskirstymą. Antra vertus, reiktų susipažinti su mūsų dainų rinkiniais, kurių svarbiausi bus:

1. Rėzos Dainos, oder litthauische Volkslieder. 1825 m. 90 Mažosios Lietuvos dainų.

2. Stanevičios Dainos žemaičių. 1829 m. 30 Raseinių apskrities dainų.

3. Daukanto Dainos žemaičių. 1846 m. Apie 120 dainų, daugiausia žemaičių (ne visos), ypačiai Telšių srities.

4. Neselmano Littauische Volkslieder. 1853 m. — 410 dainų, kurių ¾ atspausdinta iš tik nurodytų ir kitų rinkinių ir laikraščių, per 100 naujai paskelbta, daugiausia Mažosios Lietuvos dainų.

5. Jono Juškos Litovskija narodnyja piesni. 1867 m. 33 dainos, kurių 10 užrašyta Panevėžio apylinkėje, 14 — Ariogalos ir 9 — Kaltinėnuose.

6. Antano Juškos Lietuviškos dainos. 3 tomai. 1880 m. — 1882 m. — 1569 dainos, kurių 15 — Pušaloto ir 100 — Alsėdžių, 1454 — Veliuonos ir apylinkių.

7. Ant. Juškos Lietuviškos svotbinės dainos. 1883 m. 1100 Veliuonos dainų.

8. Fortunatovo ir Mylerio Litovskija narodnyja piesni. 1872 m. — 100 dainų buv. Suvalkų gub. užrašytų.

9. Leskyno ir Brugmano Litauische Volkslieder (und Märchen). 1882 m. — Per 140 Mažosios Lietuvos dainų (Vilkiškių) ir per 100 Didž. Lietuvos (Garliavos).

10. Basanavičiaus Ožkabalių dainos. 1902 m. — Per 400 dainų, Ožkabalių kaimo (Vilkaviškio apskr.) surinktų.

11. Šimtakojo Trakiečių dzūkų dainos. 1899 m. — Per 100 Merkinės parapijos dainų.

12. Volterio Lietuviška chrestomatija. 1904 m. — Per 90 dainų, iš įvairių vietų surinktų.

13. Kalvaičio Prūsijos lietuvių dainos. 1905 m. — Be pakartotųjų iš Rėzos rinkinio dainų ir eilių, apie pusšešto šimto paties Kalvaičio surinktųjų dainų dainelių.

14. Niemio ir Sabaliausko Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje. 1912 m. — Apie pusantro tūkstančio dainų — Kupiškio, Papilio, Biržų ir kt. apylinkių.

Be šių svarbiausių rinkinių, nemaža dainų duoda Norbutas, Jucevičia, Valančius, Kolbergis, Geitleras, Becenbergeris,

Barčas, Kudirka, Pakalniškis, Šimkus ir t. t., įvairūs jaunuomenės ir literatūros laikraščiai: „Aušrinė“, „Ateitis“, „Vaivorykštė” ir t. t.*). Daugybė dar nespausdintos dainų medžiagos yra Karaliaučiaus, Vilniaus, Petrapilio ir kt. mokslo įstaigų rankraštynuose — archyvuose.

Mūsų dainų tyrinėjimų bent šiuos — nelygios vertės — nurodysime:

1. Rėzos Betrachtung ueber die litthauischen Volkslieder (1825 m. Dainų priedėlis).
2. Jucevičiaus Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów. 1846 m.**).
3. Neselmano Vorwort — prakalba i Litt. Volkslieder. 1853 m.
4. Ant. Juškos Svotbinė rėda veliuonyčių lietuvių. 1880 m.
5. Kolbergo Pieśni ludu litewskiego (įžanga). 1879 m.
6. Nasto Die Volkslieder der Litauer inhaltlich und musikalisch. 1893 m.
7. Lautenbacho Očerki iz istorii litovsko-latyšskavo narodnavo tvorčestva. 1896 m.
8. Tecnerių Dainos. 1897 m.***).
9. Samogitos Prasmė ir gražumas Lietuvos dainų (1900 m. „Žinyčios” Nr. 1).
10. Van-der Meuleno Die Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer. 1907 m.°).

---

*) Galima dar pridurti Kauno „Tautos ir Žodžio“ nuo 1923 m. skelbiama dainų medžiaga (I—V tomai), yp. V. Krėvės-Mickevičiaus Dainavos ir A. Vireliūno kupiškėnų dainos, „Mūsų Tautosaka“ (nuo 1930 m.) ir t.t. Taip pat Birštono J. B(asavičiaus) Vilnius lietuvių dainose. 1925 m. Gal dar K. Binkio (red.) Dainos — žmonių poezijos antologija. Šiauliai. 1922 m. Daug dainų medžiagos yra Lietuvių Mokslo Draugijoje Vilniuje, Humanitarinių Mokslų Fakultete Kaune ir kitur.

**) Minėtina dar J. I. Kraszewskio skyrius apie dainas jo 1847 m. knyg. Litwa (I tome), iš kur skyrium išspausdinta, su M. Biržiškos prierašais, kaip Dajny pieśni litewskie (1919 m.), vert. Lietuvių dainos (1921 m.).

***) Papildytina: A. Juszkiewicz. Melodje ludowe litewskie. Część I. Krokuvoje. 1900 m.

°) Lietuviškai: Gamtos prilyginimai lietuvių dainose ir raudose. Iš vokiečių kalbos vertė M. B-ka. 1919 m.

11. Z. Aleksos*) Lietuvių šeimynų istorija Juškevičiaus dainose. 1911 m. Amerikos „Keleivio" leidinys.

12. Sabaliausko Žiemių - rytiečių lietuvių tautinė muzika (1911 m. „Lietuvių Tautoje", II — 1)**).

13. Niemio Liettualaisten kansanlaulujen keväyksen historia. 1913 m.°).

Lietuvių dainas taip pat liečia:

14. Manharto Die lettischen Sonnenmythen. 1875 m.

15. Potebnios Objasnenija malorusskich i srodnych narodnych piesen. 1882—1886 m.

Apie raudas:

16. Basanavičiaus Iš gyvenimo vėlių bei velnių. 1903 m. Įžanga.

Apie senovės lietuvių tikėjimus:

17. Mežinskio Źródła do mytologii litewskiej. 2 tomu. 1892—1896 m.

18. Briuknerio Starożytna Litwa. 1904 m.

Šiaipjau apie kaimo ir darbo dainas ir jų plėtojimąsi:

19. Biucherio Arbeit und Rhythmus. 1903 m.°): Rusų vertimas: Rabota i ritm, 1899 m. (versta dar iš I-ojo leidimo).

20. Grosės Anfänge der Kunst. Lenkų vertimas: Początki sztuki. 1904 m. Rusų vert.: Proischoždenije iskustva. 1899 m.

21. Bekelio Psychologie der Volksdichtung. 1906 m.

22. Veselovskio Poetika (rus.). 1913 m. 1870—1899 m. straipsnių rinkinys.

---

*) Angariečio.

**) Papild. A. Sabaliauskas. Lietuvių dainų ir giesmių gaidos. Elsinkyje. 1916 m. T. Brazys. Lietuvių tautinių dainų melodijos. I. 1927 metais.

***) Galima dar papildyti: T. Brazys. Die Singweisen der litauischen Dainos. 1918 m., taip pat „Tautos ir Žodžio" IV kn., pusl. 3—50. — To pat Apie tautines lietuvių dainų gaidas (melodijas). 1920 m. B. Sruoga. Dainų poetikos etiudai (iš „Tautos ir Žodžio" III ir IV t.). 1927 m. A. R. Niemi. Liettualaisen kansantietouden atalta. M. Biržiškos darbai anksčiau nurodyti.

°) IV leidimas 1909 m. XI., 476 pusl.

1794 metai ir Kasčiuška mūsų dainose*).

1773 ir 1793 m. Rusija prisiskyrė sau Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos dideliausius plotus ir taisėsi pasigriebti dar ir likusiąją jos dalį, Aukštaičius ir Žemaičius su Vilniumi bei Kaunu. Anuodu pirmuoju Lietuvos valstybės draskymu tepalietė gudų bei rusėnų apgyventąsias dalis; dabar jau artinosi pavojus ir lietuvių šaliai, dabartinei tautinei Lietuvai. Nenuostabu, jog 1794 m. Kasčiuškai pašaukus žmones sukilti prieš rusus ir pasižadėjus paliuosuodinti nuo baudžiavų, Lietuvoje sukilo ne tik kariuomenė ir bajorai, bet subruzdo ir baudžiauninkai. Ne tik Kasčiuškos, bet ir tam tikrais Lietuvos revoliucinės valdžios („Rodos Naydidžiasios Naradaus Letuwos") „aciszaukimais unt wisos gaspadorios" paraginti, Lietuvos žmonės daug kur ėjo sukiliman ir narsiai kovojo prieš tėvynės priešininkus. Ypačiai pasižymėjo žemaičiai, kurie buvo net ligi Liepojos nusivarę. Sukilimas pasibaigė rusų laimėjimu ir galutiniu Lietuvos pavergimu, bet jo atsiminimas ilgai tebebuvo žmonėse išlikęs ir išdilo tik vėlesniais, 1831 ir 1863 m. sukilimų nuotykiais išstumtas.

Mūsų metu vargu beišgirsti dar apie Kasčiušką ar apie pirmąjį sukilimą pasakojant. Tačiau šis tas dar galima prirankioti. Pradžiai galiu nurodyti kelias dainas ir eilių, kuriose randame dar šiokių ar tokių atsiminimų apie anuos laikus. Tiesa,

---

*) Rašyta Vilniuj 1917 m., suėjus 100 metų nuo Kasčiuškos mirties, spausdinta „Liuosojoj Valandoj", kuri vokiečių okupacijos metu ėjo Vilniuje „Lietuvos Aido" mėnesiniu iliustruotu priedu, 1917 m. lapkričio mėn. 6 d., Nr. 2. Parašas: M. B-ka. Šiuo raštu paremti 35—37 pusl. M. Biržiškos „Dainų atsiminimų iš Lietuvos istorijos" (1920 m.), „Lietuvos puolimo ir Kasčiuškos sukilimo" skyriuje, iš ten sutrumpinta dar M. Biržiškos dainų vadovėlyje, 1923 m. Dainų literatūros vadovėlyje ir 1925 m. Dainų istorijos vadovėlyje „Lietuvos puolimo" skyrelyje. — Žvaigždelėmis žymimi čia 1930 m. prierašai.

jų neperdaugiausia, bet gal jų bendras paskelbimas paragins ir kitus savo žiniomis papildyti jųjų rinkinėlį.

Pirmon vieton statyčiau Žemaičių rašytojo Antano Klemento (1756—1823) „piosenka żmudzka czasu rewolucji robiona“, kurią jau esu prieš kelerius metus paskelbęs[1]). Pakartoju ją, rašybą sudabartinęs:

Klausyk tu, vaikuti muna!
kas gyvą dar turi kūną,
už ginklo imkis spiera(i),
ratavok savo vierą!
Ratavok kožnas žmogelis,
ar sens vyrs, ar jauns vaikelis —
ratavok motriškėlę
nuog zlasties neprietelio.
Juk žinot visi, ką daro:
bažnyčios nelikt, nei dvaro,
nei sodos, nei miestelio,
kur užein (užen) neprietelia(i).
Jau čia kito būdo nėra:
reik gintis nuo anų spiera(i),
reik šalin išvaryti,
žemaičius užlaikyti.
Stiprinkitės tikta(i), vaikeliai:
matysit, bėgs neprietelia(i),
bėgs iš žemės, sakau, jūsų,
padirbsit aną liūsą.
Tikėkit: jums Pondievs padės,
anie daugiaus nepasėdės;
matysit, kad išginsit,
lig vieno išnaikinsit.

Įdomu būtų patikrinti, bene bus dar kur užsilikusių tų eilių nuorašų ar žinių, jog jas būtų kame nors mokėję ar dainavę.

Apie Kasčiušką 40-aisiais praėjusio amžiaus metais neaiškiai tebedainavo, tur būti, suvalkiečius pasekdami, Mažoje Lietuvoje Stalupėnų apskrities (Pilupėnuose) lietuviai:

Kosciuško sūnus girioj gul nušautas.
Tegul jis guli giružėj nušautas:
o jis ir buvo didis sauvalninkas,
jisai neklausė tėvo nei mamužės,
nei visos savo didžios giminužės.

---

[1]) Antanas Klementas. 1910 m., p. 22—23.

Rašykit greitai ik Kosciuško tėvo,
tegul terašo margą gromatėlę,
tegul terašo, kur jis bus laidotas:
ant aukšto kalno, ten po ąžuolėlio,
po baltos smiltės, po baltos smiltelės.
Po ąžuolėlio po baltos smiltatės!
Žals ąžuolėlis tai bus jo tėvelis,
baltos smiltikės tai bus jo mamužė,
žali kleveliai tai bus jo broleliai,
baltos liepatės tai bus jo sesytės[2]).

Dainoje vos vos teišlikęs sužeistojo (dainoje čia pat ir palaidoto) Kasčiuškos vardas ilgainiui iš jos išnyksta, pasikeitęs kaž kokiuo „Šilelės Gryju" (= Grygu), kaip tat matome iš 80-tųjų metų Klaipėdos aps. atmainos:

Šilelės Gryjus gul girioj nušautas;
ui ir rašysiu pas Šilelių tėvą,
pas Šilelių tėvą, kur laidosiu Gryjų...[3]).

Tačiau kitoje dainoje, kurią mano tėvas, dakt. Antanas B-ka*), jaunystėje Šilalės apyl. (Raseinių aps.**) 70—80-taisiais metais yra girdėjęs dainuojant ir 1913 m. man padiktavo, Kasčiuškos istorijos reikšmė yra visai aiški:

Užgyd gaidei pusėj nakties,
užgyd gaidei pusėj nakties:
reik žirgus balnoti.
Pabalnojo ir išjojo,
pabalnojo ir išjojo,
prie vaisko pristojo,
Aukštais kalnais jodydami,
aukštais kalnais jodydami,
armotas riktavo.
Užriktavo, užliodavo,
užriktavo, užliodavo
sidabro kulkelėms.

---

[2]) Iš H. Budriaus „37 Dainos oder litauische Volkslieder" (1848 m. „Neue Preuss. Provinz. Blätter", V. 345) pasiėmė G. H. F. Nesselmann. Littauische Volkslieder, 1853 m., Nr. 32. Ten ir gaida. — Palyg. ir Ch. Bartsch. Dainų balsai. I t., Nr. 120.

[3]) Bezzenberger'io atmaina, 1882 m. (Bartsch. Dainų balsai, II t., Nr. 298).

*) Viekšnių gydytojas Antanas Biržiška (1855—1922, Viekšniuose 1880 — 1922).

**) Dabar Tauragės aps.

Skynė pynė ulycėles,
skynė pynė ulycėles
maskoliaus vaiskelėj.
Padėk, padėk, pons Kasčiuška,
padėk, padėk, pons Kasčiuška,
maskolių valioti.
Kaip maskolių pavaliosma,
kaip maskolių pavaliosma,
Austriją kaposma.
Rubavosma rusą, prūsą,
rubavosma rusą, prūsą,
mušma austrijoką.

Kita tos dainos atmaina yra pažymėta, tur būti, irgi Žemaičiuose, M. Davainiaus — Silvestraičio[4]):

Eikim, eikim, pon Kasčiuška,
eikim, eikim, pon Kasčiuška,
prūsų vajevoti, maskolių kapoti!
Vilniaus miesto žalios bromos —
Vilniaus miesto žalios bromos —
armotas riktavo, armotas riktavo.
Kaip paleido iš armotų,
kaip paleido iš armotų,
nė viens kito nesimato...

Žalių Vilniaus „bromų" paminėjimas toje atmainoje lyg verčia mus jungti šią dainą su Vilniaus paėmimu.

Šiaip jau toji daina yra pas mus gan žinoma[5]), tik paprastai kitaip prasideda: „Vilniaus mieste jauni broliai žirgus pabalnojo" arba „Sušvilpino kareivėliai (kazokėliai, žalnierėliai) vidury naktelės". Ji tačiau tik A. B-kos ir M. D.—S. atmainose Kasčiušką temini, o šiaip daugių daugiausia besako apie „Lenkų žalnierėlius", „Lietuvos kareivius", arba net ir apie Prūsų gen. Bliukerių („padė, padė, pon Bliukeriau, prūsams vajevoti"), „slauną ir kariauną Prūsų kareivėlį", kurs (karuose prieš Napoleoną) „prancūzą smarkiai pėrė".

[4]) J. Basanavičiaus Ar buvo „Ašmenos" vartai? (1905 m. „Vilniaus Žinių" Nr. 282).

[5]) A. Juškos Lietuviškų dainų (1882 m.) Nr. 1118; K. Brugmano Litauische Volkslieder (1882 m.), Nr. 81; Lietuviškos dainos iš visur surinktos, 1889 m. išleidime pusl. 13—14 ir 1893 išleidime p. 314—315. V. Kalvaičio Prūsijos lietuvių dainos (1905 m.) 259—367.

Bene reiktų prileisti, jog Kasčiuškos ir Bliukeriaus vardu pripuolamai tebus įėjusiu senesnėn dainon, kuri anksčiau gal kitus vardus buvo minėjusi.

1884 m. „Aušros" Nr. 5—6 (pusl. 184—185) skaitome dar El. Zeronyčios užrašytą dainą:

Kad Kasčiuška jojo,
karalium pastojo;
palauk, palauk, pons Kasčiuška,
atjoj lenkų ponas.
O kaip jis prijojo,
gromatėlę davė;
gromatėlę skaitydamas,
labai griaudžiai verkė.
Žaliojoj girelėj,
tamsiojoj naktelėj,
ten suklupo bėrs žirgelis:
Kasčiušką sugavo.
O kaip jį sugavo,
gelžimis apkalė
ir į kalinį įdėjo,
kalinyj marino.
Į grabą įdėjo,
sklepe palaidojo,
apraudojo šinkorkėlė
jo kojas, rankeles.
Verkė karalienė,
verkė ciesorienė,
verkė ir visa kariauna
karaliaus Kasčiuškos.

III.

Svetimosios kalbos lietuvių rašto istorijoje *).

Svetimam darytųsi, rasit, keista ir nesuprantama, paskaičius tokį straipsnio pavadinimą. Kuri gi kita lietuvių rašto kalba gali būti, jei ne lietuvių kalba? Tačiau mums, kurie būsime šiek tiek patyrę savo šalies praeitį, neteks perdaug stebėtis. Tiesa, keistas, iš šalies žiūrint, sunkiai įmanomas tėra pats lietuvių gyvenimas, jo istorijos sąlygos bei aplinkybės, kuriomis jis yra dėjęsis ir susidėjęs. Bet jas išsiaiškinę, permanome, jog visai paprasta yra kalbėti apie svetimą mūsų raštų kalbą. Juk ne vien lietuvių, dabar patapusia rašto kalba, reiškėsi Lietuvos ir lietuvių kultūros mintis, bet ir kitomis, ypačiai seniau, (gudų, lotynų ir lenkų) kalbomis. Į kieno gi literatūrą reiktų priskirti tie nelietuviškai rašyti raštai, kuriuos lietuviai Lietuvoje lietuviams yra patiekę?!

Pamėginkime čia nustatyti žymiąsias mūsų istorijos ypatybes, kurios gyvenime ir raštuose kėlė viešumon ar brovė šalin vieną ar kitą kalbą.

I. *Gudų kalbos raštai.*

Lietuvių rašto istorija paprastai pradedama nuo XVI-jo amžiaus vidurio, kada buvo imta spausdinti lietuvių kalba pirmosios knygos. Nuo 1547 m. Prūsų lietuviai protestantai, nuo 1595 metų Didžiosios (būs. Rusų) Lietuvos katalikai, o nuo 1598 m. ir reformatai ėmė gimtąja kalba leisti raštus: Šventojo rašto vertimus, postiles, katekizmus, psalmes, giesmes, pamok-

---

*) Spausdinta „Lietuvos Aide“ 1917 m. Nr. Nr. 1, 3, 8, 11 (Vilniuje). Lietuvos universiteto studentų 1924 m. litografuota M. Biržiškos 3 raštų rinkinėlyje: Jėzuitų mokyklų teatras Lietuvoje (1—56 pusl.), Svetimosios kalbos lietuvių rašto istorijoje (1—18 pusl.) ir Pirmoji byla dėl lietuviškųjų raštų (19—26 pusl.). — Žvaigždėmis žymimi čia 1930 m. prierašai.

alų rinkinius, maldų knygas ir kt. Tie raštai, kad ir tenorėjo tam tikru krypsniu apdoroti religinius žmogaus jausmus ir palenkti pageidaujamon vagon visuomenės nuotaiką*), yra betgi nemaža nusvėrę ir daug dar tebesveria lietuvių tautos atgimime. Savo klasine XVI-jo ir XVII-jo am. kalba jie padėjo ir tebepadeda lietuvių rašomajam žodžiui nusistatyti. · Šiuo atžvilgiu**) jų įtaka žymi ir svarbi tebėra. Taip XVI-jo am. Mažvydo***) (lot. Mosvidius), Vilento (vok. Willent), ypačiai Bretkūno (vok. Bretke) ir Daukšos, taip pat XVII-jo am. Širvydo, Chilinskio, Kleino ir kitų raštai yra kalbininkų stropiai tebetyrinėjami[1]), šalia Duonelaičio veikalų, liaudies padaro žiedų (dainų, pasakų ir kt.) ir pačios gyvojo tarimo žodijos.

Tikybos raštai yra perdaug savotiški ir turi betgi permaža savaimės, todėl vieni patys nestengė patenkinti net ano meto lietuvių šviesuomenės. Ta šviesuomenė, kuriai kad ir įmanomesni tie raštai buvo, negu dabartinei švesuomenei būtų, privalė žmonių bendravimo (visuomenėje bei politikoje) reikalams bei kultūros mintims reikšti kitokios literatūros ir kitomis kalbomis. Nežiūrint to, ji vis dėlto buvo tautinė, lietuvių. Tai ne žodžių žaislas, tai ne keistas svetimų turtų savinimasis, ne šovinistų prasimanymas, tik lietuvių, ypačiai nelietuvių istorikų (ne politikų!) nustatytas Lietuvos praeities aktas.

Senovės Lietuva dar XIII, o gal dar XII am. rinko rytuose ir pietuose slavių rusų žemes.

Turėdama gerai sutvarkytą visuomenę ir stingrią kariuomenę, ji išplėtė savo valdžią ant tų žemių, sujungė jas vienumon ir XIV, ypačiai XV am. išplėtė valstybės sienas nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų, rytuose artyn eidama į Maskvą. Taip kad buvo Didžioji Lietuvos kunigaikštija sudaryta iš dviejų atskirų plotų: vasaros vakaruose tikroji lietuvių Lietuva, žiemos rytuose rusų srityse, kurios paskiau buvo pavadintos Gudija arba Baltoji Rusis ir Ukraina arba Mažoji Rusis. Lietuvių gyvena-

---

*) 1917 m.: ūpą.

**) 1917 m.: žvilgsniu.

***) 1917 m:. Mažvydžio.

[1]) Apie XVI-jo ir XVII-jo am. lietuvių raštiją veiz. *Ad. Bezzenberger*, Die litauische Literatur (1908) ir ypačiai to paties tyrinėtojo: Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache auf Grund litauischer Texte des XVI. u. XVII. Jahrhunderts (1877).

moji sritis tebuvo gal vos tik ketvirta dalis valstybės, kokios ¾ buvo apgyventos rusų giminės. Nepajungiama, neįveikiama lietuvių giminė nebuvo silpna ir pačioje valstybėje, kaip kad galima būtų manyti, sulyginus jos plotą su rusų arba atsidėjus istorijos vadovėlių žiniomis. Priešingai, nauji praeities tyrinėjimai rodyte rodo, jog lietuviai buvo tikri valstybės steigėjai, jog jie buvo bent pusė valstybės gyventojų*). Antra vertus, prijungtosios rusų žemės ne tik nenustojo visuomenės, nei savo kultūros ypatybių, bet dar galėjo jas toliau plėtoti ir įgyti įtakos bendrame šalies gyvenime. Ligi XV-jo am. pagonų, o nuo XV — XVI am. naujakrikščių lietuvių valdžia, vaduodamos politikos reikalais, nevarė rusų giminių, kurios jau prieš kelerius metašimčius buvo priėmusios krikštą iš Rytų Bažnyčios ir išsidirbusios atskirą Bažnyčios kultūrą. Tos pat minties vedama lietuvių vyriausybė ne tik nebrovė šalin rusų kalbos, bet susisiekdama su rusų sritimis naudojosi jų cerkvine rašto kalba. Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių raštinės ir kitos valdžios įstaigose ėmė tą kalbą vartoti ir pačių lietuvių viešojo gyvenimo reikalams. Tai bus dviejų veiksmų išdaras: 1) vyriausybės politikos, norėjusios tampriau surišti valstybės kraštus pakraščius ir juos suvienodinti, 2) lietuvių kalbos „pagoniškumo"; tos dėmės ji nėra nusitrynusi dar ir ligšiol lenkininkų sukvailintose Vilniaus miniose. Sako, Didysis Vytautas XV am. norėjęs pakelti lietuvių kalbą viešąja valstybės kalba, kiti jį atkalbėję, kad to nedarytų, sakydami, jog tuo žygiu duotų progos įtarti naujai apkrikštytus lietuvius norint grįžti į pagonų tikybą, su kurios liekanomis tiek daug reikėjo valstybės ir bažnyčios valdžiai kovoti.

Tokiu būdu slavių cerkvės kalba vis daugiau ir daugiau pamato įgijo ir lietuvių srityje; ji ėjo iš gudų žemės XIV, ypačiai XV ir XVI am., paskui prisidėjo į ją lenkų kalbos įtaka ir taip susidarė viešojo rašto kalba, vartojama Lietuvos valstybės įstaigose. Šiuo atžvilgiu Lietuva ėjo Europos pramintu taku, visų pirma, žinoma, slavių giminių: rusų, bulgarų ir serbų, bet ir neslavių rumunų, dar anksčiau už lietuvius sutikusių priimti į viešąjį valstybės gyvenimą slavių kalbą. Klysta tie, kurie sako Lietuvą anuomet buvus surusėjusią. Plati visuomenė lietuviškai

*) 1917 m. klaidingai: bent pusės valstybės gyventojai.

tebešnekėjo, ji veik ligi XVI am. pabaigos lenkams kunigams, nemokėjusiems lietuvių kalbos, buvo beveik neprieinama. Bajorai dar ilgai tebevartojo savo gimtąją kalbą. Visuomenė ir didieji kunigaikščiai ją tebevertino: Jogaila ir Vytautas, sako, lietuviškai aiškinę (gale XIV ir pradžioje XV am.) mūsų žmonėms krikščionių tikybos mokslą. Tuo pat metu Vilniaus vyskupas Andrius Vasila pagarboje laikęs lietuvių kalbą. Viduryje XV am. Lietuvos didikai pripažino reikalingu daiktu, kad jaunasis Kazimieras Jogailaitis (did. kun.) jos išmoktų, ir jis mokėsi. Vienu amžium vėliau jo anūkas Zigmantas*) Augustas mielai klausęsis lietuviškųjų dainų ir t. t. Bet raštuose ligi pusiau XVI am. dėl minėtų aplinkybių ne lietuvių, tik slavių-rusų kalba buvo reiškiamos Lietuvos visuomenės mintys viešajam bendravime. Tad ne be pamato prašalaičiai rusai ir lenkai vadina ją ne kartą „lietuvių“ kalba. Iš atžvilgio į jos oficialinę prasmę bene teisingiau ją būtų pavadinti „Lietuvos rašto kalba“.

Išdėję tos kalbos reikšmę Lietuvos istorijoje ir į jąją rašytus raštus kreipdamiesi, turime dar kartą aiškiai pabrėžti: ne visus juos įtraukiame į lietuvių raštijos istoriją, bet tik tuos, kuriuos yra rašę apie Lietuvą lietuviai ar nelietuviai. Lietuviams todėl nerūpi plati ir įdomi XVI, ypačiai XVII am. religinė Lietuvos gudų pravoslavų, unijotų ar katalikų literatūra: ją tyrinėti yra gudų literatūros istorikų darbas. Kas kita Lietuvos metraščiai, Lietuvos Statutas, Lietuvos Metrika ir kiti privatiniai ir viešieji aktai. Tiesa, garsioji Lietuvos metrika (aukštosios valdžios raštinės aktų užrašai), teismų nutarimai, visoki sutarčių raštai ir kiti visuomenės gyvenimo aktai, kad ir svarbūs Lietuvos lietuvių visuomenės sąstato ir jos ūkio tyrinėtojams, vargu ar turi teisės patekti į literatūros istoriją. Bet puikus yra XVI amž. Lietuvos Statutas, lietuvių teisių rinkinys ir drauge jų visuomeninio mąstymo išdaras; jis pakeitė XV am. žemių privilegijas (zemskija privilegii), tam tikrus įstatus (ustavy) ir 1468 m. kriminalinių įstatų rinkinį (sudebnik). Visuomenės grupių kovoje ir kultūros srovėse jis buvo anuomet vidurio vieta, į kurią traukte traukė kelių kartų žymiausius veikėjus, kaip Goštautas, Roysius, Rotundus, Michalo Lituanus, Sopiega ir kt. Rusų (gudų) kalba jis buvo išleistas 1529 m., 1566, 1588 m., tuo

*) Dabar pasakyčiau Žygimantas.

pačiu metu išverstas lotynų ir lenkų kalbomis; lenkiškai buvo spausdintas kelius sykius XVII ir XVIII am., XIX am. rusiškai išverstas ir vėliau Rusų vyriausybės panaikintas 1840 m., tik XX am. tesulaukė vertimo lietuvių kalbon (daktaras Šliūpas 1909 m.).

Svarbiausi betgi lietuviams Lietuvos metraščiai arba kronikos. Sekdami XII—XIV am. Kijevo, Naugardo, Pskovo, Valuinės rusų metraščių pavyzdžiu, mūsų kronikininkai surašė savo žemių atsitikimus. Jų tarpe buvo ir rusų separatistų, linkusių labiau į Maskvos, negu į Lietuvos pusę. Tačiau sustiprėjus Lietuvos žemių ryšiams su bendrąja valstybės politika, tos rūšies rusų raštininkų politikos sąmonė virsta pamažėle Lietuvos patriotizmu: jie virsta jos piliečiais patriotais, spiriasi tiek Maskvos, tiek kitam separatizmui, vienoje ar kitoje valstybės srityje pasirodžiusiam, viename ar kitame visuomenės sluoksnyje pasireiškusiam. Valstybės patriotizmas yra ryškus ypačiai tų kronikininkų, kurie rašo didžiųjų kunigaikščių kronikas, vėliau ir didikų bajorų, gyvendami jų dvaruose ir jų globiami. Dar Didžiojo Vytauto metu pasirodė „Lietuvos kunigaikščių pradžia" (Litovskomu rodu počinok), tiesa, mums težinoma vėliau kaip lotynų kalbos vertimas. XV am. kronikininkas sutraukė vienan daiktan atskirųjų žemių metraščius ir tokiu būdu susidarė oficialinis Lietuvos metraštis, vadinamas „Izbranije lietopisanije velikich kniazei litovskich". Tai trumpas valstybės atsitikimų sąrašas nuo 1377 m., skiriamas ypačiai didžiųjų kunigaikščių reikalams; tai rodo aiškiai ir pats užvardymas.

Tačiau kylant lietuvių tautinei sąmonei, einant stipryn kultūros reikalavimams ir (tai svarbiausia) kovoje su lenkais nustojus Lietuvai tikriausio ginklo, t. y. didžiųjų kunigaikščių užtarimo, kunigaikščių, pašlijusių lenkų pusėn, rašto gynėjo pareiga teko diduomenei, ta aplinkybė turėjo atsiliepti ir kronikoje. Ir ištikro: pradžioje, ypačiai viduryje XVI am., iš senosios kronikos išaugo nauja, tikusi labiau naujiems reikalavimams ir reikalams. Valuinės metraščių ir dar užsilikusių padavų ir legendų pasakojiman įtraukti ne tik istoriniai atsitikimai, buvę prieš 1377 m., bet ir priešistorinės gadynės žygiai. Labiausiai pažymima visa, kas kėlė Lietuvos ir ypačiai ano meto diduomenės garbę savo šalyje ir lenkų akyse. Kad ir teberašoma apie didžiuosius kunigaikščius, bet jų reikalai nebelaikomi pervien su valsty-

bės reikalais. XVI am. metraštis tai jau: „Lietopisec velikago kniažestva (nebe kniazei) litovskago ir žemoitskago"[2]).

Kronikos tai svarbiausias Lietuvos šviesuomenės (didžiųjų kunigaikščių, diduomenės, iš dalies tik bajorų) rašto palikimas, kad ir nespausdintas tuomet, bet daugeliu nuorašų platinamas; keliolika jų yra mus pasiekę. Lietuvos istorijos raštų XVI am. viduryje atsiranda ir kitomis kalbomis (lotynų, lenkų). Šiek tiek vėliau ir minėtasis metraštis buvo išverstas lenkų kalba. Nors dar XVII am. vyriausybės raštinėse tebebuvo vartojama rusų kalba (iš ten ji išnyko pabaigoje XVII am.), bet svarbiausieji Lietuvos raštai, Statutas, metraščiai ir kiti, buvo palengvėle išversti kitomis (lotynų, lenkų), paskui tomis kalbomis ir kiti dalykai rašomi. Rusų (gudų) kalba nustoja savo gyvosios reikšmės.

II. Lotynų) kalbos raštai.*

Lietuvių visuomenėje XVI am. pusėje kyla reakcija prieš rusų kalbą. Dėl vis dažnesnių santykių su lenkais ir lenkų vis smarkesnio veržimosi Lietuvon (per bažnyčią, didžiojo kunigaikščio bei didikų dvarus ir t. t.) lenkų kalba įsivyrauja bent aukštuose visuomenės sluoksniuose ir nuslėgia kultūros atžvilgiu bėdinesnę ir siauriau vartojamą rusų - gudų kalbą. Lietuvos gudams būdama prigimta, rusų - gudų kalba ir toliau, kaip matėme, dera jų veikalams. Kas kita plačioje lietuvių visuomenėje, bebūdama čionai skolintinė valstybinė kalba, aukštutiniuose visuomenės sluoksniuose ji lengvai užleidžia savo vietą tuo metu patogesnei lenkų kalbai. Pastaroji tačiau neįstengia dar kad ir anuose, vėliau sulenkėjusiuose, sluoksniuose visai paneigti naminę lietuvių kalbą. Priešingai, lietuvių kalba kaip tik tuo metu, bent pažangiose, politikos ir kultūros gyvenimą nustatančiose

---

[2]) Apie metraščius Lietuvos istorijoje palyg. J. Jakubowski, Studya nad stosunkami narodowościowemi na Litwie przed unią Lubelską (1912). Toliau: S. Smolka, Najdawniejsze pomniki dziejopisarstwa rusko-litewskiego (1889). A. Prochaska, Latopis litewski (1890). J. Tichomirow, O sostawie zapadno-ruskich, tak nazyvajemych litovskich, lietopisej („Žurnal Min. Narodn. Prosv." 1901). Metraščių rinkinys: Polnoje sobranije lietopisej, t. XVII.

*) Vokiečių okupacijos metu mes, vilniečiai, teberašėme dar: latynų.

grupėse, įeina raštijon ir gauna ypatingos reikšmės; ji imama rišti su lotynų kalba.

Jau XIII ir XIV am., Lietuvai su Lenkais dar nesusidėjus, santykiuose su kitų šalių valdovais didieji Lietuvos kunigaikščiai dažnai vartoja bendrą anos gadynės diplomatijos ir rašto lotynų kalbą. Pakaks čia prisiminti Mindaugo, Gedimino, Vytauto valstybės raštinės aktai. Lietuviams krikščionybę priėmus toji kalba, ypačiai per bažnyčią ir jos kultūrą, plačiau eina į aukštųjų sluoksnių tarpą. Jungiant Lietuvą su Europos vakarų kultūra, jiems pasiseka apslopinti oficialinę rusų - gudų kalbą, kuri, kaip matėme, vis labiau susitraukia į savo etnografines ribas. Bažnyčios, paskui ir šiaip jau teisė yra skelbiama tąja kalba. Tąja kalba ypačiai XVI amž. Lietuva gaminasi sau reikšmingų ir turiningų teisių ir šiaip politikos literatūros. Aukščiau paminėtas Lietuvos Statutas yra išverstas lotynų kalba. Ypač pagarsėjo trys Lietuvos mokytieji teisių ir politikos rašytojai: Roysius, Rotundus, Volanus. Ispanas Petras Ruiz de Moros († 1571), savo pavardę sulotyninęs, pasižymėjo ne tiek savo eilėmis (carmina), kiek teisės teorijos ir praktikos raštais. Žemaičiuose Kražių klebonas ir Varnių kanauninkas, jis surašė 1561 m. pamatinius „Constititiones ecclesiae mednicensis". 1563 metais jis dar labiau pagarsėjo savo „Decisiones Lituanicae", kuriuose išrodo, jog ten, kur Lietuva neturi tam tikrų įstatų, ji privalanti Romos teisėmis sekti. Savo gadynės teisių autoritetas būdamas, jis Vilniuj šv. Jono mokykloje kelias dešimt metų mokė Romos ir Lietuvos teisių ir išauklėjo nemaža mokytų teisininkų, Lietuvos statuto žinovų. Jo tikybinis priešininkas — tikybinės reformos šalininkas Andrius Volanus († 1610), be tikybinės polemikos ir kitokių raštų, pasižymėjo ypačiai veikalu: „De libertate politica sive civili" (1572); čia jis išrodo taisytinas visuomeninio gyvenimo tvarkos ypatybes. Vilniaus vaitas - - burmistras*) Augustinas Mielecius Rotundus († 1576), buvo taip gi žymus teisių žinovas. Jis nemaža yra pasidarbavęs Lietuvos Statutą išleidžiant.

Did. Lietuvos kunigaikščio (Zigmanto Augusto) įsakomas, jis lotynų kalba 1560 m. parašė *pirmą Lietuvos istoriją,* kuri ligi šiol betgi nėra surasta. Kiek vėliau savo pažiūrą į Lietuvos

---

*) 1917 m.: prezidentas.

praeitį jis išreiškė savo „Rozmowa Polaka z Litwinem" (1564) ir prakalboje į Statuto vertimą lotynų kalba. Rotundus ir kiek anksčiau už jį (1550) Michalo Lituanus, pasirėmę ir išplėtę anuomet paplitusią lietuvių iš Romos atvykimo teoriją, stato reikalavimą, kad Lietuva savo valstybės ir visuomenės gyvenime imtųsi lotynų, kaip savo bočių*), kalbos.

XV ir XVI am. Lietuvos šviesuoliai, susipažinę su lotynų kalba bei Romos istorija, veikiai gavo pastebėti panašumo tarp senovės lietuvių ir romiečių tikybinių pažiūrų, papročių ir kalbos. Pastebėtasis panašumas spyrė juos lyginti savo bočius su romiečiais, o neaiškūs, tuomet visuomenėje nevisai dar išnykę padavimai apie Lietuvos valstybės įkūrimą, davė progos kilti ypatingai istorijos teorijai, jog lietuviai esą iš Romos parėję. Tuo būdu lietuviai virto romiečių ainiai, lietuvių kalba — lotynų kalbos per amžius apkitusi tarmė. Tuo keliu lotynų kalba Lietuvos šviesuolių akyse virto ne vien vakarų kultūros ir rašto, bet ir sava, tautinė kalba. Pats savaime turėjo tad kilti reikalas ar sumanymas grąžinti Lietuvai jos garsioji senovės kalba, jų akyse — tikra lietuvių prokalbė[3]).

Savo įdomiame veikale (1550) „De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum", kurio dalys 1615 ir 1627 m. tebuvo išspausdintos, Michalo Lituanus kreipėsi į didįjį Lietuvos kunigaikštį Zigmantą Augustą: Deja, sako, neturime gimnazijų (gimnasia literaria), mokomės Maskvos raštų, kurie neseni ir neturi savyje nieko, kas keltų mumyse prakilnumo. Rusų kalba yra svetima mums, lietuviams, kitaip pasakius, italams, nes mes juk turime italų kraujo. Mūsų giminystė su italais rodo kad ir pusiaulotyniškoji mūsų kalba ir romietiški mūsų senovės papročiai, kuriuos nesenai tenustojome vartoję, kaip antai, lavonų deginimą, burimą iš vidurių ir iš paukščių lėkimo ir kitus prietarus, kai kur tebeužsilikusius. Lietuvių kalbos žodis „ugnis" atitinka lotynų kalbos „ignis", taip pat „diena" — „dies", „aušra" — „aurora", „dievas" — „deus", „tu" — „tu", „vyras" — „vir", „avis" — „ovis"; „du" — „duo" ir t. t.; šitokių palyginimų autorius duoda 74. Rotundus

---

*) Dažniau pasakome: protėvių.

[3]) Apie lotynų teorijos atsiradimą ir plėtojimąsi Lietuvoje: J. Jakubowski, Studya nad stosunkami narodowościowemi na Litwie przed unią Lubelską, ypačiai p. 30—35, 47—50, 62—71.

savo prakalboje į Statuto vertimą dar plačiau pamatuoja reikalą Lietuvai nusikratyti „nežinoma, barbariška rusų kalba, kuri yra bendra ir amžinam mūsų šalies priešininkui — Maskvai", ir kviečia grįžti į savo bočių lotynų kalbą, kuri, per amžius kisdama, žmonėse tebėsanti užsilikusi, kaip lietuvių kalba.

Lietuvos patriotai džiaugiasi, jog 1570 m. jėzavitams Vilniuje lotynų kolegiją (gimnaziją, kuri 1579 m. virto akademija) įkūrus, lotynų kalba plačiau pradėjusi romiečių ainiuose, t. y. lietuviuose, plėtotis. O lotynų mokyklos reikalavo ne tik vienas kitas prakilnesnis Lietuvos patriotas, bet ir platesnieji diduomenės ir bajorų sluoksniai; bent šitokį reikalavimą stato valdžiai 1568 m. Gardino seimas. Atsižvelgę į Lietuvos raštijoje tuo metu išsiplatinusią romiečių ir lietuvių giminystės teoriją, rodos, galime prileisti, jog ir šiųjų sluoksnių „lotyniškumas" turėjęs savyje tautinio lietuvių judėjimo prasmės. Atsiminkime, jog XV ir XVI am. yra Lietuvos ir Lenkijos varžytynių, jųjų savitarpio kovos metas; Lietuvos kilimo iš Romos teorija ir šiaip jau lietuvių „lotyniškumas" yra čia kovos ginklas prieš lenkus, kurie politikos tikslu suėjimuose ir raštuose nuolat stengėsi pažeminti lietuvius, o patys statytis jųjų kultūros nešėjais-monopolistais. Jei lotynų teorija nebūtų turėjusi šitokio visuomeninio pamato, ji, be abejo, nebūtų įstengusi taip lengvai visuomenę įtikinti. Tas visuomenės pagrindas matyti ir iš to, jog antroje XVI*) ir pirmoje XVII am. pusėje, kada Lenkai apstelbė Lietuvos visuomenės savitumo žymes, ir lotynų teorija pati savaime nustojo vertės ir įtikinimo visuomenės akyse.

Nereikia tačiau manyti, jog drauge su tuo ir lotynų kalba būtų Lietuvoje išnykusi. Priešingai! XVI amž. viduryje, pradėjus pas mus jėzavitams darbuotis, per mokyklas ir raštiją ji plačiai pasklido bajorų sluoksniuose. Tąja kalba buvo leidžiami ne vien tikybiniai, bet ir šiaip žymiausi XVII—XVIII amž. Lietuvos istorijoje teisių, gamtos mokslo ir kt. raštai, net ir poezijos veikalai. XVII amž. Europos istorikų priekyje Schlözer'io pastatytas jėzavitas Vaitiekus Kojelavičius (†1677), be kitų raštų, 1650—1669 m. išleidžia savo garsiąją „Historia Lituaniae". Tas veikalas patenkina karščiausią tautiečių norą — patiems skaityti savo tautos praeitį kilnioje lotynų kalboje, o Eu-

---

*) Strikauskis betgi dar 1582 m. tebetiki lietuvių iš Romos kilimu.

ropos vakarams duoda progos ją pažinti. Lasicius, Rostauskas, Gilibert'as, Dogelis ir visa eile kitų Lietuvos rašytojų noromis ėmėsi lotyniškosios plunksnos. Į Lietuvos lotyniškus rašytojus ne be pamato gali būti priskirtas ir garsusis XVII amž. jėzavitas poetas Motiejus Kazimieras Sarbievius († 1640), kurs, būdamas mozūras, paprastai lenkų literatūros istorijon yra įdedamas. Bemaž pusę savo amžiaus Lietuvoje išgyvenęs, savo lotyniškas odes*) jis skiria daugiausia Lietuvos veikėjams iškelti, Lietuvos gamtos grožybei aprašyti[4]). Dar XIX am. pradžioje žinomas astronomas, Vilniaus akademijos rektorius Pačebutas vienintelę mokslo raštams tinkamą lotynų kalbą telaikė!... Tačiau toji Lietuvos raštijos lotynų kalba, greta kurios, kaip toliau matysime, vis labiau platinosi lenkų kalba, nebeturėjo tos reikšmės, kokios ji buvo įgijusi XVI amž. raštijoje. Tai buvo jau vien tik kosmopolitinės Vakarų, ne tautinės kultūros kalba. Kitaip pasakius, XVII—XVIII amž. lotynų kalba įėjo į tas vėžes, kuriomis ji ėjo ir kitur.

Tuo būdu lietuvių kalbos istorijoje gauname „lotynų gadynę", kurią, kaip matėme, privalome skirti dviem amžiam: „tautinio lotyniškumo" ir tarptautinio**) lotyniškumo amžiui. Kad ir nevienodos juodu yra įgijusiu reikšmės tautinės lietuvių sąmonės ir literatūros plėtojime, tik jau, rodos, bus aišku bent viena: nė vieno jųjų iš Lietuvos istorijos ir lietuvių literatūros apžvalgos nebeišbriešime, skaudžiai istorijos tiesos neužgavę.

Tatai pat mums tenka pasakyti ir apie lenkų kalbos rolę lietuvių praeityje ir literatūroje.

XII. Lenkų kalbos raštai.

Lietuvos raštų „rusiškumas" ir „lotyniškumas" buvo tat svarbus lietuvių visuomenės kultūros ginklas kovoje prieš lenkų sau pastatytą ir nuosakiai vykinamą uždavinį — savo naudai paveržti Lietuvos politiką ir kultūrą. Viešajame Lietuvos gyvenime rusų - gudų kalba stiprino lietuvių visuomenės jėgas, aukštesniu kultūros ryšiu sumegzdama gudų ir lietuvių bajorus. Vė-

*) 1917 m.: odas.

[4]) Sarbieviaus lietuvybė ir sąryšis su lietuvių literatūros istorija yra iškelta leidiny: „Lietuvių Tauta", 1914 m., p. 369—375: Sarbieviana.

**) 1917 m.: šiaipjau.

lesniais amžiais vis silpniau eidamas, tas ryšys ligi šiol dar dėlto nėra pas bajorus visai nutrukęs, nors rusiškoji rašto kalba senai jau jiems virto lenkiškąja. Lotynų kalba, kaip matėme, kad ir ėjo prieš rusų kalbą ir tuo būdu Lietuvos visuomenę lyg skaldė lietuvių ir gudų dalim, aukščiau ir priekin iškeldama lietuvių giminę, bet antra vertus, šiems politiniams bei tautiniams siekimams ir jausmams ji suteikė dar naujos galios, pažadino daugiau save gerbti, bent ateičiai žadėjo naujų kultūros orizontų. Maža to! Kai reformacijos judėjimas vien tik tikybos atžvilgiu, lyg iš šalies, tekėlė lietuvių kalbą ir raštiją, patsai kultūrinis visuomenės viršūnių „lotynėjimas", pabraukdamas lotynų ir lietuvių kalbos giminystę, kreipė Lietuvos šviesuomenės dėmėsį į savo kalbą dar kitu, kultūriniu tautiniu atžvilgiu. Tolesnis žingsnis — tai buvo perėjimas nuo lotynų prie lietuvių kalbos. Tad tautinis vyskupo Giedraičio ir kun. Daukšos darbas baigiantis XVI amž. ir prasidedant XVII amžiui, pagaminęs lietuvių katalikų raštiją, tenka ne vien su reformacijos judėjimu rišti, kurs pirmas griebėsi raštijoje lietuvių kalbos ir vertė katalikus jo pėdomis eiti, bet dar labiau — su tautiniu („lotyniškuoju"[5]) anos gadynės lietuvių visuomenės judėjimu. Bent verčia taip spręsti garsioji kun. Daukšos prakalba į Postilės vertimą lietuvių kalbon. Čia jis šaukiasi tautiečius gerbti savo kalbą. Toliau, taip verčia mus spręsti vyskupo Giedraičio globojimas ne vien tikybinės raštijos, bet ir tautinės lietuvių istorijos (1582 — lenkų kalba); jos autorius, mozūras Strikauskis, pasirėmęs metraščiais, ne tik seka lietuvių iš Romos kilimo teorija, bet ir ieškosi jai naujų išrodymų, išplėčia ją, mini istorines lietuvių dainas, pakartoja vienus kitus lietuvių žodžius, sakinius ir t. t. Su šiuo veikalu įžengiam į *lietuvių raštiją, lenkų kalba rašytą.*

Taip lietuvių visuomenė ne kartą tąja pat kalba gynė savo tautines ir šiaip kultūrines teises, išreiškė savo patriotinius jausmus, nors prieš tos kalbos Lietuvai grasomą pavojų lietuviai ligi šiol nenustoja kovoję! Ypačiai nuo XVI amž. pradžios Lietuvoje pradėjusi plėtotis lenkų kalba vis smarkiau spraudėsi į lietuvių, ypačiai gudų diduomenę ir bajoriją, virsdama tenai mados (lenkomanijos) kalba, nelyginant viduriniais amžiais ir vėliau lo-

---

[5]) Palyg. Jakubowski, p. 71. — A. Voldemaro Nacijonalnaja borba v Velikom Kniažestvie Litovskom v XV i XVI v. Petrapilyje, 1910 m.

tynų, o XVIII amž. prancūzų — kituose Europos kraštuose. Užimdama iš pradžių vietą *greta* lietuvių ir gudų kalbų, ilgainiui ji anas vis labiau spaudė, skverbėsi *pirmon* vieton.

Tačiau ne tik pat pradžioje, bet ir vėliau, iš dalies net ir mūsų laikais, ji nėra dar virtusi Lietuvoje griežta lenkybės žyme. Lenkiškai kalbančiuose, ilgainiui net ir savo bočių kalbos nebemokančiuose bajorų sluoksniuose, o vėliau (pav., daug kur Vilniaus krašte) ir valstiečių tarpe, savitos Lietuvos praeities atsiminimai, saviti, lenkams daug kuo priešingi šalies reikalai ilgai dar tebepersveria politikos ir kultūros santykius su Lenkija. Tiktai pačioje paskučiausioje gadynėje, pastarajame pusamžyje Lietuvos visuomenės ir politikos santykiai yra tenai, ypačiai pačiame Vilniuje, sukūrę išdidžios, šalies reikalus ir vietos (lietuvių) kultūrą neigiančios bei mindžiojančios lenkybės židinį. Šiaip jau, pasakėme, lenkų kalba Lietuvoje nevisados buvo lenkybės žymė. Priešingai, ne tik rašto, bet ir tautos patriotizmas, žinoma, įvairiu metu nevienodai, išskirdavo lenkiškai kalbančius Lietuvos gyventojus, kurie save „lietuviais" vadino, nors ne kartą iš tikrųjų buvo gudai ar net iš tikrosios Lenkijos atvykę lenkai. Turim pavyzdžių, jos Lietuvoje apsigyvenę lenkai su jos reikalais savus taip suliedavo, kad kiti jųjų net ir lenkų spaudoje prieš Lenkiją ir jos lenkus, o už Lietuvą ir lietuvius stodavo. Jau esu minėjęs XVI amž. istorikus - lenkus Strikauskį ir Rotundą, kuriuodu lenkų kalba gynė Lietuvos garbę ir reikalus prieš lenkų pasikėsinimus ir priekaištus. Tiesa, Lietuvos bajorų tautinei sąmonei XVII ir XVIII amž. vis labiau silpnėjant, nebeužeiname daugiau panašių, kaip anų dviejų, raštų. Kuone visa anos gadynės Lietuvos raštija lenkų kalba neturi didesnės, patvaresnės vertės ir negali lygintis su Kojelavičiaus arba Širvydo raštais, nors anų lenkiškų raštų buvo kur kas daugiau, ne kaip lietuvių, dargi lotynų raštų. Vis dėlto net ir anos gadynės raštijoje, kurioje vieną žymiausių vietų buvo užėmę bažnyčios pamokslai, net ir joje yra pasireiškusi tuo laiku apsilpusi Lietuvos ir lietuvių kultūra; šiajai pažinti toji raštija duoda svarios, reikšmingos medžiagos. Lenkų šydu viršuje užtrauktoje kultūroje rusėjo kitokių žarijų; Lietuvos politikos ir kultūros gyvenimo sąlygoms atsimainius, pirmoje XIX amž. pusėje tos žarijos sužibėjo žėrinčia garsios *Mickevičiaus gadynės* lenkų kalbos *lietuviškųjų veikalų šviesa!*

Lenkų ir Lietuvos valstybei XVIII amž. pabaigoj politikos savitumo nustojus, tiek lenkų, tiek ir Lietuvos bajorų visuomenę sukrėtė drugys ir staiga, išsyk aikštėn pareiškė giliai joje gludėjusią kilnaus darbo galę. Tik žuvusios laisvės ilgesys kreipė jos akis į praeities vaizdus, į buvusios galios reiškimosi valandas, kvėpė jai vilties išlikusias jėgas surinkti, sujungti ir praeities, tik jau tikresnę, laisvę susigrąžinti. Ne vien idealindama, bet ir praktikos saiku praeitį pasvarstydama, bajorų visuomenė rado joje dvi vyriausieji pražūties priežastis — valstiečių jungą ir bajorų tamsumą. Ateities laisvei apdrausti bent pažangiųjų sluoksnių — labiau apsišvietusių bajorų ir kunigų — veikliai stota kovon su tamsumu ir priespauda, kiek tat jiems leido jų pačių visuomeninis pagrindas ir rusų valdžios reikalai. Lietuva ne tik neatsiliko nuo Lenkų, bet ir, galima sakyti, bent švietimo dirvoje juos pralenkė. Vilniaus universitetas (1803 — 1832), kuris pakeitė pasenusią akademiją, daugybe aukštesniųjų*) ir pradedamųjų (parapinių) mokyklų plačiai varė joje švietimo darbą. Tiesa, apie ateitį svajodami, Lietuvos bajorai neskyrė jos paprastai nuo Lenkų ateities; ne lietuvių, tik lenkų kalba varė iš mokyklos įsiviešpatavusią anais amžiais lotynų kalbą; Vilniuje išbujojo lenkų literatūra, bet visas tas judėjimas, šiaip ar taip, persiėmė tam tikros lietuvybės, kuri ir yra nustačiusi to judėjimo žymiausias ypatybes, suteikusi jam tuo būdu istorijoje garsų vardą.

Bajorų šviesuomenės palinkimas į Lietuvos praeitį kėlė v i e t i n ę Lietuvos, vietos žmonių, lietuvių senovės papročių, kalbos, gamtos meilę. Toji šviesuomenės dalis, kuri kilo daugiausiai iš sugudėjusių Lietuvos pietų ar gudėjančių rytų (Minsko ir Gardino kraštų šiaurės, Vilniaus krašto pietų ar rytų), paprastai nemokėjo ar menkai temokėjo lietuvių kalbą. Toji tačiau šviesuomenė laikė save lietuvių giminės esant, lietuvino visą savo plačiąją panemunę ir „meldėsi" ne į XV—XVIII amž. Lietuvos ir Lenkų bendrą praeitį, tik į didžiavyrių XIII—XIV amžiaus nepriklausomos nuo Lenkų „stabmeldžių" gadynės Lietuvos senovę. Lenkų kalba, bet lietuviškus jausmus jie išreiškė daugelyje poezijos ir istorijos veikalų, kurių neturi teisės nutylėti nė vienas lietuvių kultūros ar literatūros istorikas. Jų

*) 1917 m.: vidurinių.

priekyje stovi genialiniai *Adomo Mickevičiaus* (†1855) iš Lietuvos praeities ir gamtos vaizdų poezijos veikalai: Grażyna, Konrad Wallenrod, Pan Tadeusz — poemos, Trzech Budrysów ir kiti; *Liūdo Kondratavičiaus* († 1862): Margier, Córa Piastów — poemos, daugybė lirikos eilių „į Lietuvą ir lietuvius"; *Juozapo Igniaus Kraševskio* († 1887): Anafielas' — poema 3 dalimis (Witolorauda, Mindowe, Witoldowe boje), Kunigas — apysaka; *Pelikso Bernatavičiaus* († 1836): Pojata — apysaka. Lietuvos ir lietuvių senovės tyrinėjimus varo kun. *Ksaveras Bohusz'as**) († 1823): O początkach narodu i języka litewskiego; *Teodoras Norbutas* († 1864): Dzieje narodu litewskiego (9 tomai); *Juozas Jaroševičius* († 1860): Obraz Litwy; minėtasis Kraševskis: Litwa (2 t.), Wilno (4 t.); *Liūdas Jucevičius* († 1846): Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów ir kt.; *Mykolas Balinskis* († 1863): Historya Wilna (2 t.), Dawna akademia wileńska[6]). Minėtais ir kitais veikalais šie tikri „natione lituani, lingua poloni" (berods, kai kurie jųjų, pav., Kraševskis, vėliau visai nuo Lietuvos pasitraukė ir nuėjo į Lenkų literatūrą), Lietuvos praeities tyrinėjimams ir patriotinei lietuvių poezijai davė tokį pamatą - šaltinį, kurs ir mūsų laikų lietuvių visuomenėje ir jos rašto kūryboje**) nenustoja įtakos daręs.

Tačiau 60-aisiais metais užsiskleidžia lietuviškoji lenkų raštijos gadynė. Žiaurus 63-jų metų sukilimo numalšinimas ir baudžiavų panaikinimas, kuris nuslėgė privilegijos ir bajorų autoritetą ir iškėlė valstiečius, Lietuvos visuomenę lyg suskaldė dviem vis labiau nusistatančiom ir kovojančiom dalim: lenkų ir lietuvių. Dvarininkų bajorų ir prie jų prisišliejusių miestiečių būrys vis labiau vadavo savo lenkybę nuo pirmesnės „lietuvybės" atsiminimų. Vis tat prieš lietuvišką valstiečių judėjimą. Dabartinė lenkų raštija Lietuvoje tarnauja nebe Lietuvai, o kas besakyti —lietuviams, tik sulenkėjusių bajorų ir miestiečių, o net ir tolimosios Lenkijos reikalams. Lietuvos ir lietuvių vi-

---

*) Dabar sakytume: Baužas.

[6]) Apie lietuvybę lenkų literatūroje prieš Mickevičių: F. Augustaitis, Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim (1911). Apie minėtųjų rašytojų lietuvybę: M. B-ka, Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu (1910—1911 m. „Visuomenėje").

**) 1917 m.: tveryboje.

suomenės ir tautos reikalams eina l i e t u v i ų r a š t i j a Lietuvos žmonių kalba.

Užgimusi dar XVI amž. reformacijos metu ir susistiprinusi iš vienos pusės minėtąja Mickevičiaus gadynės lenkų raštija, iš antrosios — Žemaičių bajorų (Poškos, Stanevičios) ir liuosųjų ūkininkų prasišvietusių sūnų Vilniaus universiteto metu (Daukanto, vysk. Valančiaus) raštais — lietuvių kalba, baudžiavą panaikinus, be paliovos plėtojasi. Ji remiasi garsiosios Lietuvos praeities tradicijomis, iš gudų, lotynų ir lenkų gadynės paveldėtais rašto kultūros turtais, o užvis daugiausia — plačiųjų sluoksnių, ypačiai valstiečių ir darbininkų, mūsų gadynės visuomenės, politikos bei kultūros reikalais.

Lietuvių literatūros istorijos santrauka*).

Šį raštą prieš pat didįjį karą esu išspausdinęs rusų kalba Granato Enciklopedijoje (1914 m., 27 t., Литовская Литература) Nuolatos raginamas parūpinti visuomenei lietuvių literatūros istoriją, bet dėl daugelio kitų neatidėtinų darbų nestengdamas to atlikti, bent šį darbelį Lietuvai patiekiu. Išvertęs ir kiek pataisęs, šiuo tarpu jį teduodu**).

1. Liaudies poezija. Ligšiol surinkta ir išspausdinta ne mažiau, kaip 7 tūkstančiai mūsų liaudies dainų ir jų atmainų (variantų) ir apie 2½ tūkst. jųjų gaidų; be to, daugiau, kaip 2 tūkstančiu pasakų, padavų ,legendų; per 3 tūkst. mįslių, patarlių ir priežodžių. Dainų daugumas — lirikos; tai vestuvių, laidotuvių, šeimynos, sodžiaus darbo ir apskritai gyvenimo džiaugsmus ir rūpesius liečiančios dainos. Daugiausia bus dainų *„apie žirgą“* (apie 50% dainų) ir *„apie rūtą“* (30%); tyraus, švelnaus jausmo pilnos, jos žymi išsireiškimų vaizdingumu ir gaidos skambumu. Dabarties gyvenimo sąlygos, t. y., baudžiavoms išnykus, vis daugiau skaudo visuomenę, sodžių ir jo buitį, pagreitina bėgimą iš sodžiaus ir įneša jan miestelio ir miesto kultūros. Tatai skaudžiai užgauna liaudies dainas, kaip jos kad yra susidėjusios „patriarchaliniais” baudžiavų laikais. Jos vis dažniau užleidžia vietą dar mažos kultūros dainuškai (= rusų častuškai, nors šiaipjau „dainuška” ne kartą dar nuo „dainos” nėra atskiriama) ir rašytosioms (literatūros) dainoms. Strazdo, Vie-

---

*) Išleidau ir skyrium: Обзоръ Литовской Литературы, 1921. Iš ten ją pakartojo tais pat metais Kauno „Вольная Литва“, vėliau — dar Škliaro Балтiйскiй Альманахъ.

**) Vertė dar 1915 m. Pr. Jucaitis. Jo vertimą 1919 m. skubotai peržiūrėjau, o kun. Juozas Tumas išlyginęs išspausdino Vilniaus „Nepriklausomoje Lietuvoje“ 1919 m.; iš ten skyrium atmušta. — Žvaigždelėmis žymiu čia 1930 m. prierašus.

nužio, Barono ir kitų dainos - eilės jau senai dainuojamos mūsų žmonių, kartais net ir į liaudies dainų rinkinius patenka.

Mokslininkai ir literatūros veikėjai mažiau yra pasipažinę su lietuvių *pasakomis*. Vyriausios jųjų tėmos yra bendros visam Azijos ir Europos pasviečiui. Gana savitas yra jųjų mitologinis elementas. Apskritai gi lietuviams vėliau, negu kaimynams, krikščionybę priėmus, pasakose gan aiškiai tebėra užsilikę dviejų tikybų, krikščionių ir ligikrikščionių, mišrumo žymių; jos duoda daug medžiagos tikybinių liaudies pažiūrų tyrinėtojams. Krikščioniškų legendų, palyginti, nedaug, ir jos nelabai originalinės. Krikščionybės įtaka liaudies kūryboje pasireiškė dažniausiai paviršium, krikščioniškoms sąvokoms, dažnai tiesiog tiktai naujiems vardams teįėjus senajan pasakos turinin. Gana turtingas yra žvėrių epas.

II. XVI-sis, XVII-sis ir XVIII-sis šimtmečiai.

Lietuvių rašto lopšys tai Mažoji (Prūsų) Lietuva. Įvesdamas reformaciją savo žemėse, Prūsų valdovas Albrektas stengėsi, kad „Dievo žodis" paplistų tarp visų valdinių, vadinasi, taip pat ir tarp prūsų ir lietuvių. Savo įkurtame (1544 m.) Karaliaučiaus universitete jis įsteigė lietuviams kunigams (pastoriams) ir pamokslininkams kelias stipendijas, skatino juos rašyti tikybos knygų lietuvių kalba; tiek jis, tiek jojo įpėdiniai lietuvių knygoms leisti davė pinigų, kiek reikėjo. Universiteto prof. Stanislaus Rapagelonis Lituanus (pasimiręs 1545 m.) ir Abr. Culvensis (mirė 1545 m.), gimę Didžiojoj Lietuvoj, bene pirmi bus giesmes ir psalmes vertę lietuvių kalbon. Kunigai stipendiatai Martynas Mažvydis*) (m. 1562), Baltramiejus Vilentas (m. 1587), *Jonas Bretkūnas* (1535—1602) ir kiti vertė katekizmus, evangelijas, postiles, giesmes; žymus lietuvių kalbos žinovas Bretkūnas rankraštyje paliko Biblijos vertimą. Pirmutinė lietuvių knyga tai buvo Mažvydžio (lot. Mossvidius) verstas 1547 m. katekizmas su elementorėliu ir giesminėliu.

XVII-jo šimtmečio 30-tų metų karas pusamžiui sutrukdė literatūrinį Prūsų pastorių veikimą; šisai atsinaujino tik ant-

*) Dabar sakyčiau: Mažvydas.

roje XVII-jo pusėje ir ypačiai sustiprėjo XVIII-ajame šimtmetyje. Prūsų Lietuvos, ypač pastorių ir mokytojų, šviesuomenė vis labiau liuosavosi, kratėsi iš pradžių katalikų kardu, paskiau protestantų švietimu naikinamu savo kultūros savitumu — kartu, gal net dėl tos priežasties, pati vis labiau domėjosi liaudies tautos kultūros ypatybėmis.

Kleinas, Rūgiai (Ruhigai), Milkė parūpina gramatikų ir žodynų. Savo globėjų valdininkų ir pastorių užliūliuoti, baudžiavos prislėgti, Lietuvos žmonės ėmėsi Prūsų vokiečių kultūros. Tiktai vidury XVIII-jo šimtmečio pasirodo, išspausdintas net XIX-ajame (1818), lyg žodžio protestas prieš sunkias baudžiavų sąlygas ir tik ką dėl naujos kolonizacijos padidėjusį vokietybės užplūdimą, garsusis lietuvių poeto pastoriaus *Kriziaus Duonelaičio* (1714—1780) veikalas. Tai šešmasčiu (hexametru) rašytos, ne kartą Metų vardu apibendrinamos, bet greičiausiai atskiros, gyvos Lietuvos sodžiaus gyvenimo idilės — Rudenio gėrybės, Žiemos rūpesniai, Pavasario linksmybės, Vasaros darbai.

Didžiosios Lietuvos raštijoje lietuvių kalba nebuvo vartojama beveik ligi pat galo XVI-jo šimtmečio. Savo reikalams reikšti, šio ar to sluoksnio politiniams ar kultūriniams siekiniams ginti Lietuvos visuomenė imdavosi anksčiau gudų, lotynų, dargi lenkų kalbos. Tieji siekiniai šiaip ar taip yra palietę kad ir plačią katalikų ir reformatų polemikos literatūrą, kurią XVI—XVII-jo šimtmečio reformacijos judėjimas yra Lietuvoje pagimdęs. Dar aiškiau pasireiškė Lietuvos metraščiuose (gudų kalba), Strikauskio (lenkų kalba) ir Kojelavičiaus (lotynų kalba) Lietuvos istorijose, Michalo Lituanus'o lotyniškame rašte apie lietuvių ir jųjų kaimynų gyvenimo būdą, ir t. t. Reformatai ir katalikai ėjo į žmones, šiųjų kalba sakydami pamokslus arba platindami tąja kalba spausdinamas tikybos knygas. Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio (vysk. 1577—1609), karšto Lietuvos reikalų gynėjo, pavedamas, kun. *Mikalojus Daukša* išvertė lietuvių kalbon ir išleido katekizmą (1595) ir postilę (1599). Diduomenei ir bajorams vis labiau niekinant gimtąją lietuvių kalbą, postilės įžangoje jis smarkiai ant jų užsipuola. Jėzavitų rašytojų tarpe pasižymi Vilniaus šv. Jono bažnyčios pamokslininkas *Kastantinas Širvydas* (1564—1631), kuris lietuvių kalba parašė pamokslus (išl.

1629 ir 1644) ir žodyną (nuo 1629 m. išėjo 5 leidimai), kun. Jonas Joknavičia ir kiti. 1737 m. jėzavitai išleido lietuvių kalbos gramatiką.

Galingųjų Radvilų kunigaikščių palaikomi, reformatai išleido lietuvių katekizmą (1598), postilę (1600), Kėdainių Nabožnystės Knygas (1653), nepabaigtą Biblijos vertimą, paprastai Londono biblija vadinamą, bet iš tikrųjų Edinburge spausdintą (1659—1662). Apie vidurį XVII-jo šimtmečio paėmė viršų katalikų reakcija su jėzavitais pryšakyje; išnyko taip pat Lietuvos visuomenėje ir paskutiniai atbalsiai kilusių prieš tai politinių ir tautinių - kultūrinių pastangų bei siekimų. Visuomenės suirutė XVII—XVIII šimtmetyje nuslėgė lietuvių raštiją. Ji atgijo tik XIX-ajame šimtmetyje.

III. 1801—1864 m.

Politikos kriziui Lenkų ir Lietuvos valstybę ištikus antroje XVIII-jo šimtmečio pusėje, bajorų visuomenėje kilo stiprus politikos ir kultūros judėjimas. Pažangioji šviesuomenės dalis pasistatė sau tikslą išvaduoti*) bajorų ir kaimo žmonių (liaudies) minias nuo jėzavitų globos, apšviesti jas ir šiaip jau pakelti jųjų kultūrą. Švietimos judėjimas, prasidėjęs paskutiniaisiais XVIII-jo šimtmečio dešimtmečiais ir toliau varomas, tiktai atsimainusiomis politikos sąlygomis (po Rusų valdžia), dar pirmajame XIX-jo šimtm. trečdalyje sukėlė, ypač Žemaičių bajoruose, gilesnį domėjimąsį savo krašto praeitimi ir gimtąja kalba. Lenkų kalba rašyti Čackio (apie Lietuvos statutą, 1800—1801) ir Baužo (apie lietuvių tautos kiltį, 1806) veikalai, ypač veikimas buvusios Vilniaus jėzavitų akademijos, dabar universiteto, kuris kad ir lenkų reikalams tarnavo, vis dėlto domėjosi ir Lietuvos praeitimi, iš dalies taip pat ir lietuvių kalba, — vis tatai skatino žemaičius imtis savo kalbos ir praeities Jie stengėsi geriau pažinti savo kalbą, taisė žodynus, gramatikas, pasižino su senais lietuvių raštais.

Žemaičių vyskupo kunigaikščio Juozapo Arnulpo Giedraičio (1754—1838) paskatinti XVIII-jo šimtm. „lietuviškųjų" knygelių žargoną pašalinti, kunigai rūpino naujų, labiau literatūrinių leidimų; patsai Giedraitis, kitų padedamas, išver-

---

*) 1919 m.: paliuosuoti.

tė Naująjį Įstatymą, kurį 1816 m. išleido Draugija biblijoms platinti. Vilniaus studentai žemaičiai rinko sodžiaus dainas, rašė ir leido liaudžiai taikomas knygeles. Ne vien žemaičių, ir šiaipjau moksleivių jaunuomenė, dargi nemokanti lietuvių kalbos, domėjosi draminga lietuvių praeitimi, dainomis ir kalba. Karaliaučiaus universiteto profesorius ir mokytojų seminarijos direktorius *Liūdas Gediminas (Jedemin) Rėza* (1777 — 1841), kuris išvertė Bibliją (1816) ir liaudies dainas (1825), tiek Maž. Lietuvos vokiečių ir lietuvių, tiek Didž. Lietuvos lenkų ir lietuvių šviesuomenei daug padėjo pažinti lietuvių raštiją ir liaudies kūrybą. Garsiuose Lietuvos sūnaus ir Vilniaus universiteto auklėtinio *Adomo Mickevičiaus* (1798 — 1855) veikaluose: „Gražina" (1823), „Konradas Valenrodas" (1826—1827) ir kt., kurie kalbos atžvilgiu lenkų literatūrai priklauso, kilniausiai pasireiškė anos gadynės Lietuvos jaunuomenės meilė savo praeičiai ir šaliai.

Tuo metu Žemaičių bajorų tarpe gimė originalinė poezija lietuvių (žemaičių) kalba. Jos priekyje stovėjo *Dionizas Poška* (1760—1831), kuris paliko nespausdintus, iš dalies gal būt net jau žuvusius, žodyno, odžių, epigramų ir t. t. rankraščius, tarp jųjų smarkią, nepaprastai drąsią satirą prieš baudžiavas: Žemaičių ir Lietuvos mužikas (išspaus. tiktai 1886). *Silvestras Valiūnas* (1790—1831), iš kaimo žmonių išėjęs šviesuolis, parašė plačiai žinomą istorinę dainą apie Kęstutį ir Birutę; jo raštai, rašyti lenkų kalba, dar nėra surasti. Tų laikų žemaičių eilėraščiai ėjo per rankas, daugiausiai nespausdinti. Tiktai *Simanas Stanevičia,* lietuvių kalbos žinovas ir liaudies dainų rinkikas (išl. 1829, 1833), išleido (1829) savo eilėraščių rinkinėlį, jųjų skaičiuje karštą žemaičių studentų odę (Žemaičių šlovė), politikos alegoriją Arklį ir Mešką, Aitvarus ir t. t.

Nuošalyje nuo žemaičių stovi rytiečių dainius kun. *Antanas Strazdas* (1763—1833), kuris visą savo amžių gyveno kartu su baudžiauninkais, nesiteikdamas nei kunigų vyresnybei, nei bajorijai. Savo dainelėmis (išl. 1814 ir vėliau) jis užtarė našlaičius ir kitus varguolius ir pranešdavo jiems „pavasarį" ateinant; tai vienas mylimiausių Lietuvos žmonių dainių.

Lietuvos ir Lenkų 1831 m. sukilimui nepavykus, valdžia uždarė universitetą, suvaržė visuomenės ir kultūros gyvenimą ir ėmė mūsų šalį rusinti. Tačiau universiteto įtaka dar vieną

kitą dešimtmetį tebebuvo jaučiama. Kad ir nutilo sentimentalinė žemaičių bajorų romantikų poezija, ėmė veikti iš liaudies kilę žemaičių šviesuoliai, ne kartą universiteto auklėtiniai, bet gana dažnai net didžiai nepalankūs tajai lenkiškai bajorų kultūrai, kuri iš tenai plaukė. Jie idealino žilą lietuvių senovę, gėrėjosi kalba, liaudies kūryba, bet tuo nesitenkindami, svajojo ir rūpinosi dar suteikti kaimo žmonėms naudingų praktikos žinių ir šiaip juos apšviesti.

Vyriausias šios kartos veikėjas buvo *Simanas Daukantas* (1793—1864). Jis parašė plačią, dviejų tomų Lietuvos istoriją (išsp. 1893—1897) ir Būdą senovės lietuvių (1845), rinko liaudies dainas (1846) ir pasakas, rašė ir vertė prastuoliams teikiamas, daugiausiai ūkio knygeles. Jis pasiryžo rašyti tiktai lietuvių kalba; uoliai valydamas jąją nuo svetimybių, kaimo žmonių mažai tebuvo suprantamas.

Daug sėkmingiau dirbo Žemaičių vyskupas *Motiejus Valančius* (1801—1875, vysk. nuo 1850). Jisai parašė svarbią faktingą Žemaičių vyskupijos istoriją (1848), žmonėms padorinti Antano Tretininko pasakojimus, Palangos Jūzę (1869), Paaugusių žmonių knygelę ir kt., taip pat daug tikybinių knygelių, kurios mūsų žmonėms didžiai patiko. Krymo karui pasibaigus ir viešai pradėjus Rusijoje svarstyti, kaip baudžiavos reiktų panaikinti, valdžia buvo priversta nukelti savo globos ranką, kuri prieš tai slėgte slėgė visuomenės gyvenimą. Tuo pasinaudojo Valančius. Kunigų, iš dalies dvarininkų, padedamas, jis savo vykupijoje ėmė kurti blaivybės brolijas, parapines mokyklas, platinti knygeles.

Nei jam, nei kitam kam nepavyko betgi gauti iš valdžios leidimo lietuvių savaitraščiui spausdinti, ir teko verstis *Lauryno Ivinskio* kalendoriais. Šie ėjo nuo 1845 m. (1846-iems metams) ir, vis labiau tobulindamiesi, ligi pat 1863 metų sukilimo. Be paprastųjų kalendoriaus žinių, juose buvo taip pat žinių iš lietuvių istorijos, senų (Poškos, Valiūno) ir naujų eilėraščių, liaudies dainų, pasakų, apsakymėlių ir t. t.

Valančiaus pavyzdžiu paskatinti, dorino žmones, kartais gan interesingais pasakojimais bei pamokymėliais: kun. Juozas Dovydaitis (1825—1882) savo Šiaulėniškiu seneliu (1860, 1863, 1864), Mikalojus Akelaitis (1828—1887) — Kvestoriumi (1860).

Anapus Nemuno, Suvalkijoje, platinosi kun. *Antano Tata-*

rės (1805—1889) Pamokslai išminties ir teisybės (1836) ir Gražių žmonių pamokslai (1849) — apsakymėlia ir pasakėčios.

Bajorų dvarininkų šviesuomenė šiaip jau palaikė kunigų varomą švietimo darbą, vienus kitus, jųjų skaičiuje ir patį vyskupą, įtardama tačiau stengiantis Lietuvos politikos ir kultūros gyvenimą „suchlopinti“ ir atskirti nuo „bendro“ lenkiškai bajoriško, „chlopomanais” juos pravardžiuodama. O vėl didžioji bajorų jaunuomenės dalis, užsidegusi karštais demokratų siekiniais ir obalsiais ir pasistačiusi tikslą Lietuvą ir Lenkus išvaduoti iš po Rusų jungo, o tai liaudimi atsirėmus, stengėsi arčiau sueiti su liaudimi ir jos švietėjais. Lietuvoje bruzdėte bruzdėjo. Atbudo ir lietuvių poezija, bet jau jos priekin stojo rytiečiai, kuriems savo tarmę literatūron įvedus, kilo net protestų iš tiktai savo tarmę raštuose matyti teįgudusių žemaičių.

Labiausiai pasižymėjo gilus lietuvių kalbos žinovas, vienas didžiausių mūsų poetų, kun., paskiau Seinų vysk. *Antanas Baronas**) (1835—1902), garsios Anykščių šilelio aprašomosios poemos (raš. 1858—1859), patriotinės Kelionės Petaburkan ir kt. autorius.

IV. *1864—1904.*

Lietuvos ir Lenkų visuomenės judėjimas pasibaigė 1863 m. sukilimu ir jo nepavykimo pasėkomis. Valdžia paskelbė kovą lenkų ir katalikų įtakai Lietuvoje, šiame, girdi, „nuo senų senovės rusų krašte“, bet „vaduodama“ nuo tos įtakos lietuvius ir gudus, iš tikrųjų tesirūpino juos surusinti. Pasiryžusi paplatinti rusų kalbą lietuvių tarpe, bent įbrukti jiems rusų rašybą („graždanką“), ji 1864—1865 m. uždraudė lietuvių raštuose vartoti lotynų raides. Tatai padarė didelį smūgį lietuvių kultūros judėjimui, bet neprispyrė jų pasiduoti valdžios užmačioms. Jos rūpesniu rusų raidėmis išspausdintos lietuviškos knygelės — maldaknygės, kantičkos, šiokie tokie vadovėliai, prievartos keliu teėjo į Lietuvos žmones; šiaipjau šiųjų buvo atmetami, deginami. Lotynų gi raidėmis, nežiūrint draudimo ir sunkių bausmių, lietuviai gaminosi sau reikalingos literatūros. Ne-

*) „Nepriklausomoje Lietuvoje“ ir skyrium kun. J. Tumo ištaisyta — Baranauskas.

leidžiami su tinkamomis raidėmis spausdintis Rusų valstybės ribose (retkarčiais buvo leidžiami išimtys: išspausdinta viena kita mokslo ar šiaip lietuvių knyga lotynų raidėmis), Valančius ir jo bendradarbiai kunigai ėmė spausdinti savo knygeles Mažosios Lietuvos, daugiausia Tilžės, spaustuvėse, keldino jas per sieną ir slapta platino.

Tuo keliu nuėjo vėliau ir pasauliniai šviesuoliai, kurių vis daugiau sau darėsi sustiprėję, baudžiavas panaikinus, valstiečių sluoksniai. Jie leido Mažoje Lietuvoje, bet Didžiosios Lietuvos gyventojams skiriamus laikraščius, knygas, atsišaukimus, ir t. t. Prasidėjo viešas, rusų cenzūros nereikalingas ir skaudžiai jos valdžios persekiojamas, tautinis judėjimas. Iš pradžių vienodas (sentimentalinis bei romantinis „Aušros" laikraštis 1883—1886, daugiausia Bulgarijoje gyvenusio lietuvių folkloro tyrinėtojo *Jono Basanavičiaus,* gim. 1851*), vestas), jis gana greit susiskirstė į dvi srovi, liberalų - demokratų (1889 — 1905 mėnesinis „Varpo" leidinys ir 1890—1905 liaudies „Ūkininkas"; vyriausieji vedėjai — *Vincas Kudirka* 1858—1899, Povilas Višinskis 1875—1906 ir kt.) ir tautininkų klerikalų**) (1890—1896 „Žemaičių ir Lietuvos Apžvalga", 1896—1904 „Tėvynės Sargas", šis kun. *Juozo Tumo,* gim. 1869, vestas). Nuo liberalinės srovės veikiai atšoko darbininkų judėjimas (1901 — 1906 „Darbininkų Balsas", 1878 gim. Lizdeikos***) vestas).

Karštas antiklerikalas *Jonas Šliūpas* (g. 1861) 80-ais metais sujudino lietuvius išeivius Šiaurinės Amerikos Jungtiniuose Valsčiuose. Jo pradėtas kultūros judėjimas, kaip ir Europoje, veikiai srovėmis susiskirsto: kun. Aleksandra Burba (1856 — 1896) nuo „šliūptarnių" „burbinius" katalikus pradžioje 90-tųjų metų atskyrė, o kiek vėliau (pusėje 90-ųjų) kun. Jonas Žilinskas tautininkus liberalus, prie kurių vėliau ir Šliūpas prisiartino. Darbininkų judėjimas 90-aisiais metais buvo Šliūpo radikalo įtakoje ir tiktai pusėje 900-ųjų prasiskynė nuosavą taką, įsitaisė sau atskirą organizaciją.

Kurkas silpniau atsiliepė lietuvių judėjimas Mažosios Lietuvos šviesuomenėje, nors daugumas „didžialietuviškų" leidinių

---

*) Mirė 1927 m.

**) Kun. J. Tumo „Nepriklausomoje Lietuvoje" ir skyrium ištaisyta: tautininkų — konservatorių.

***) Aug. Janulaičio.

Mažojoje kaip tik buvo dorojami „mažalietuvių" pagalba. Valstiečių minios tebebuvo suvokietėjusių pastorių globoje, kurie su Pričkaus Kuršaičio (1806—1884) „Keleiviu" (1849—1380) priekyje vokiškai prūsino juos — jų pačių, lietuvių kalba! Neskaitlingi Mažosios Lietuvos šviesuoliai — pasaulininkai tenkinosi sentimentaliniu „Aušros" patriotizmu ir minioms įtakos neturėjo. Vyraujančius juose jausmus geriausiai reiškė vokietis *Jurgis Zauerveinas* (1838—1904), karštas slėgiamųjų tautų gynėjas, kuris nuo 70-ųjų metų pabaigos, lietuvių ir vokiečių kalbomis, karštais straipsniais ir skambiomis dainelėmis šaukė mažalietuvius savo kalbos branginti ir ginti.

Didžiojoje Lietuvoje judėjimas augo ir plėtojosi, nežiūrint skaudžių persekiojimų. Jonas (1815—1886) ir kun. Antanas Juškos (1819—1880), vėliau Basanavičius ir kiti renka liaudies kūrinius — dainas, pasakas ir t. t. Nustatoma literatūros kalba: kun. Baranauskas, kun. *Kazimieras Jaunius* (1853—1908), *Jonas Jablonskis* (g. 1861)*). Kun. *Ant. Vienažindžio* (1841 — 1892), kun. Silvestro Gimžausko (1844 — 1897), Andr. Vištaliaus**) (1838—1912), Petro Armino (1853—1885), Stan. Dagilio***), Ksavero Sakalausko-Vanagėlio****) poezija reiškė 70—80-ųjų m. „aušrininkų" jausmus ir svajones.

90-aisiais metais įsivyrauja naujų gabių poetų įtaka. Mickevičiaus, Šilerio, Bairono vertėjas, jau paminėtas Kudirka „Laisvų valandų" eilėraščiais ir „Tėvynės varpų" feljetonais kurstyte kurstė šviesuomenę varyti realinį žmonių švietimo darbą. *Maironis* (kun. Jonas Mačiulis, gim. 1863) rašo „Jaunosios Lietuvos" poemą, o savo tautinėmis „Pavasario balsų" lirikomis, ypač jaunuomenės tarpe, įgyja nemažo garso. *Adomas Jakštas* (kun. Aleksandras Dambrauskas, gim. 1860) rašo gana sausokus, bet kartais vykusius, į chrestomatijas patekusius eilėraščius. *Pranas Vaičaitis* (1876—1901) verčia Puškiną ir rašo liūdnus, priešmirtiniu ilgėsiu perimtus eilėraščius. Išeivis Jonas Mačys (1867 —1902), ypač Amerikos įeivių lietuvių tarpe, yra žinomas savo socialistinės pakraipos poezija.

Gimsta beletristika. Iš pradžių naivūs kartais, dėlto gan įdomūs Aleksandro Fromo-Gužučio (1822—1900) pasakojimai,

---

*) Mirė 1930 m.

**) Dabar sakyčiau: Vištelis.

***) 1843—1915.

****) G. 1863.

Realiniai, iš žmonių gyvenimo paimti *Aišbės**) apsakymėliai. Natūralizmu pakvipę, gana teisingai visuomeninius mūsų sodžiaus santykius pagavo vieni kiti Dėdės Atanazo**) apsakymai. *Vincas Pietaris* (1850—1902) paliko interesingą Algimantą — plačią Lietuvos istorijos apysaką (1903—1905).

Pasižymi moterys, daugiausiai dvarininkų dukterys, kurios rašo vaizdus, apsakymėlius, apysakas: Bitė (Gabrielė Petkevičaitė)***), Lazdynų Pelėda (Sofija Pšibilauskienė)°), Šatrijos Ragana (Marija Pečkauskaitė)°°), pasižymėjusi Viktutės novele (1903), o ypač puikiai pažįstanti sodžiaus gyvenimą *Žemaitė* (Julija Žimaitienė, gim. 1845)°°°) savo Paveikslais (1899) ir kitais apsakymėliais.

Dramų rašo daugiausiai minėtasis Fromas, kuris noriai semiasi tėmas iš Lietuvos praeities, žmonių padavimų ir pasakų. 1895 m. pasirodo Juozo†) Vilkutaičio Amerika pirtyje — komedija, kurią vėliau lietuvių scena ypač pamėgo.

V. *1904—1914.*

Lietuvių visuomenės ir kultūros gyvenimas nuo 1904 m. įėjo į paprastąsias („normalines") vežes, kokias tiekė šiuo metu Rusų politika visiems nerusams („inorodcams"), dab. ir lietuviams, idant susilaikytų vis augąs revoliucinis lietuvių bruzdėjimas. Balandžio 24 (gegužės 7) d. Rusų valdžia atšaukė uždraudimą lietuvių spaudai vartoti lotynų raides. Pirmieji naujosios gadynės metai lietuvių labiausiai buvo skiriami politikos kovai, kurie, be to, mėgino pritaikinti prie naujų sąlygų „uždraustaisiais" metais išdirbtąsias kultūrinio - tautinio darbo ir organizacijos priemones. 1905—07 m. visuomenės gyvenimas ėjo daugiausiai kairinėje socialdemokratų ir demokratų įtakoje. Penktųjų metų lapkričio mėn. įvykęs revoliucinis valsčių, politikos organizacijų atstovų ir šiaip lietuvių visuomenės veikėjų

*) Ant. Kriščiukaičio, g. 1864.

**) Kun. Kaz. Pakalniškio.

***) G. 1861.

°) 1867—1926.

°°) 1878—1930.

°°°) Mirė 1921 m.

†) G. 1869.

suvažiavimas, garsusis „Vilniaus seimas", vėliau Lietuvos socialdemokratų kuopos veikimas II-je (1907 m.) Valstybės Dūmoje nustatė visuomenės judėjimo krypsnį. Socialdemokratų laikraščiai: 1906 m. „Naujoji Gadynė", 1907 m. „Skardas" ir 1907—08 „Žarija" plačiai eina per žmones. *Petro Vileišio* (g. 1851*) 1904 m. baigiantis Vilniuj įsteigtas pirmasis lietuvių „Vilniaus Žinių" dienraštis (1904—1907) spiečia apie save daug. tautinius, klerikalinius ir artimus jiems sodžiaus ir miestelio visuomenės gaivalus, kurie savo miesčioniškus siekinius dengiasi politinio liberalizmo skraiste**).

Spauda ir literatūra pasižymėjo kovos nuotaika. *Jonas Biliūnas* (1879—1907) nuo griežto visuomenės ir politikos veikimo perėjo prie dailiosios raštijos, ir nusistatęs savo plunksną, davė keletą kilnių, meile žmonėms pažymėtų apsakymėlių ir 1863 m. Liūdnos pasakos apysaką (1908). Be apsakymėlių, Kastantinas Jasiukaitis patiekė iš proletarų gyvenimo Alkanų žmonių dramą (1908). Sodžiaus proletaras *Jovaras* (Jonas Krikščiūnas)***) savo pirmaisiais kovos dainų rinkiniais (1905 m. Žibutė ir kt.) didžiai pamėgo demokratijai, tačiau jo poezijos gabumas greit išdilo netinkamoje jam subręsti reakcijos gadynėje, kuri pakeitė politikos pakilumo metus.

Reakcijos metu viešojo gyvenimo priekyje stojosi pasiturinčių valstiečių ir miestelėnų buržuazija, tautininkų ir kunigų vedama. Reakcija paskelbė kovą prieš tai įsivyravusiai revoliucinei politikai ir laisvai nuo tikybinės antspaudos kultūrai. Kauno visuomenės ir literatūros mėnesinis „Draugijos" raštas (nuo 1907 m.), šiaipjau 1907 m. pradėjusi eiti, o nuo 1913 m. dienraščiu virtusi Vilniaus „Viltis", Seinų „Šaltinio" savaitraštis (nuo 1906 m.) nustato dabar visuomeninį - tautinį gyvenimą ir darbą. Kunigai kuria draugijas, kurios gauna žymios įtakos žmonėse. Apsilpę, apleidus juos kai kuriems į tautininkų eiles perėjusiems vadovams, plačiau veikti valdžios nebe-

---

*) Mirė 1926 m.

**) Rusiškai daug griežčiau: Klerikalno-nacionalističeskije elementy... vynuždieny prikryvat' svoi zajadlyi nacijonalizm maskoju političeskavo liberalizma. 1915 m. vertimas perdaug nublukęs („sodžiaus ir miestelio buržuazija savo siekimus dengiasi liberalizmo skraiste"). Čia priartinta originalui.

***) G. 1885 m.

leidžiami, gerokai nublukę*) liberalai ir demokratai susispietė liaudies „Lietuvos Ūkininko" (nuo 1905 m. pabaigos) ir šviesuolių „Lietuvos Žinių" (nuo 1909 m.)**) Vilniaus laikraščiuose. Smarkiai persekiojami socialdemokratai 1910—1911 m. „Visuomenės" mėnesinį raštą bepajėgė prieš reakciją statyti ir tiktai nuo 1914 m., darbininkų judėjimui sustiprėjus, Rygos „Vilnies" savaitraštyje griežtai ir didelėmis aukomis prieš ją pasistatė. Amerikos ir Škotijos tačiau lietuvių darbininkų tarpe socialistų organizacijos ir spauda visą tą laiką plėtojosi, cenzūros bei kitokios priespaudos kur kas mažiau tejausdamos.

Šiaipjau, dargi reakcijos metu labai žymu buvo, kad visuomenė luomais - grupėmis skaldosi, o kartu tautinė kultūra platyn ir gilyn eina***). 1914 m. pirmoje pusėje viso ėjo daugiau kaip 65 lietuviškieji laikraščiai: 25 — Rusų valstybės ribose (10 Vilniuje — 2 dienraščiu, 8 Kaune, 4 Seinuose, 3 Rygoje), daugiau kaip 25, daugiausiai savaitraščiai, Šiaurės Amerikoje (6 socialistų laikraščiai), 1 socialistų laikraštis Škotijoje, apie 15 šiaip laikraščių—Mažojoje Lietuvoje. Kuomet XVI-ajame š. išėjo daugiau kai 20 knygų, XVII — su viršum 35, XVIII — apie 130, 1801—1864 m. apie 625, 1864—1904 m. apie 2 tukst.****), 1904—1914 m. ligi 3 tūkst.

Užgimsta naujybinis, iš liaudies motyvų vis daugiau semiąs menas, kuris genialinį *Mikalojų Čiurlionį* (1876—1911) ir kitus gabius menininkus priekyje išstatęs, spiečiasi daugiausiai Vilniaus Lietuvių Dailės draugijoje. Kalbos, folkloro, literatūros, istorijos mokslui pasiskyrę, seni ir jauni šviesuoliai labiausiai spiečiasi Jono Basanavičiaus Vilniuje vedamoje Lietuvių Mokslo draugijoje ir jos metiniame „Lietuvių Tautos" laikraštyje. Scenos mėgėjų atsirado nuošaliausiuose Lietuvos užkampiuose. Jie naudojasi dažniausiai vertimais, bet yra jau ir savitų, gan originalinių rašytojų. Minėtoji Žemaitė, 1908 m.

---

*) Rusiškai: Silno vyliniavšije.

**) Kurį laiką (1907—1909) jie glaudėsi prie „Vilniaus Žinių".

***) Rusiškai: projavliajetsia obščestvennaja differencijacija i usložnenije kulturno-nacijonalnoi žizni.

****) Vacl. Biržiškos Bibliografijos žiniomis, XVI šimtm. apie 30, XVII — apie 70, XVIII — apie 200, 1861—1864 apie 1.050, 1864—1904 m. per 3.500. 1904—1914 m. naujai dar neapskaityta.

Blindos autorius Žemkalnis (Gabrielius Landsbergis)*), Sparnų (1907) aut. Šiaulėniškis**) ir kiti.

Naujųjų dailės rašytojų žymiausias, be abejo, *Vydūnas* (Vilius Storasta iš Tilžės***). Teosofas (šios pakraipos jo leidžiama 1905—1909 m. „Šaltinis" ir nuo 1911 m. „Jaunimas" bei kiti laikraščiai), karštas Lietuvos senovės garbintojas, dabartinės lietuvių scenos dar nepajėgiamomis simbolinėmis dramomis ir misterijomis (1908 m. Probočių Šešėliai, 1913 m. Amžina ugnis, 1913 m. Mūsų laimėjimas) ir kitais raštais (1911 m. Mūsų uždavinys) jis verčia šviesuomenę giliau tautos ir žmogaus problemas svarstyti.

Iš liaudies padavimų ir dainų *Vincas Krėvė*°) sukūrė ištemptą vietomis, dėlto puikią Šarūno Dainavos kunigaikščio dramos poemą (1910—11). Kurį laiką jaunuomenė domėjosi „antiklerikalinio kataliko" Jaunučio Vienuolio°°) raštais (1908 m. Erškiečių vainikas). Iš kitų poetų, be silpstančių Maironies ir Jakšto, pasižymi Mickevičiaus Krymo Sonetų vertėjas (1909) kun. Mot. Gustaitis°°°) ir populiarus tautininkų tarpe lirikas Liūdas Gira (1909 m. Dūl-dūl dūdelė), kuris imasi kartais ir dramos (1910 m. Svečiai, Kerštas). Šiaipjau aiškiau ir kilčiau už kitus bus nusistatę M. Vaitkus (1911 m. Margumynai), Juoz. Mikuckis (1912 m. Auštant), Zigmas Gėlė (Gaidamavičius, 1894—1912, „Aušrinės" eilės), Edmundas Steponaitis (1892 — 1908, Raštai 1912 m.).

Beletristikoje, be teberašančių Žemaitės, Lazdynų Pelėdos, Šatrijos Raganos, pasižymėjo apysakininkai J. Gerutis†) (1906 m. Kunigo giminė), Juozas Gurauskis (mir. 1911), K. Vairas - Račkauskis, Smutkelis++), A. Vienuolis+++) ir dar vieni kiti „Aušrinės" ar kurio kito laikraščio bendradarbiai. Paskutiniaisiais keleriais šios gadynės metais išeina didesnių apysakų. Tatai bus Lazdynų Pelėdos Klaida (1910), Dobilo Blūdas

*) 1858—1916.

**) Marc. Šikšnys, g. 1874.

***) G. 1868.

°) G. 1884.

°°) Juozo Albino Herbačiausko, g. 1876.

°°°) 1870—1927.

+) Kun. Jonas Balvočius, 1842—1915.

++) Vacl. Biržiška, g. 1884.

+++) Ant. Žukauskas.

(1912) — abi iš 1905 m. revoliucijos laikų. Pirmoji piktai juodina revoliuciją, antroji gi kad ir turi žymių formos ydų, bet atsveria tat rimtu, kiltu „žmogaus" gyvenimo, būdo ir revoliucijos gadynės vaizdavimu. Kaz. Puidos Žemės giesmėje (1912) paviršium rišama „žemės klausimas". Igno Šeiniaus 1913 m. Bangos siaučia ir Kuprelis apreiškė lengvą „meilės nuotykių" pasakotojo plunksną.

Literatūra: Lietuvos Mylėtojo (J. Šliūpo) Lietuviškieji raštai ir raštininkai (1890); Maironies Trumpa lietuvių rašliavos apžvalga (Lietuvos istorijoje, 1906); Myk. Römer'o Litwa (1907); Adalb. Bezzenberger'io Die litauische Literatur (1908); M. Biržiškos Literatura litewska („Wielka encyklopedja powszechna ilustrowana" 1909) *); M. Biržiškos Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu (1910—11 m. „Visuomenėje") **); A. B. Klaipėdiškio Prūsų rašliava (1912); V. Gaigalaičio Lietuvos nusidavimai ir Prūsų rašliava (1912); K. Puidos Mūsų dainiai (1913); J. Gabrio Lietuvių literatūros apžvalga. I (1914), II (1915).

Bibliografija: Silv. Baltramaičio Сборникъ библіографическихъ матеріаловъ для географіи, исторіи, права, статистики и этнографіи Литвы (II-sis leidimas 1904 m.) ***).

---

*) Tas pat Skrót dziejów piśmiennictwa litewskiego (1919), Mūsų raštų istorija (1920), bet I dalies (ligi 1864 m.) II leidimas (1925) nutolęs nuo lenkiško originalo.

**) Tas pat skyrium (1921), čia dabar kartojama.

***) Šiam leidiniui kai kas patikrinta dar iš Vacl. Biržiškos Lietuvių bibliografijos, I d. (1924), II d. (1926) ir III d. (1929).

Lietuvių literatūros istorijos 1909 m. Vilniaus paskaitų santrauka*).

Pirmoji paskaita.

Bandymas išaiškinti**) lietuvių literatūros istoriją, pasiremiant visuomenės santykiais. Pastebėjus XVI — XVII amžiuje Didžiosios Lietuvos centralizavimąsi (pal. statutą), su Vilnium kaip politikos ir kultūros centru (spaustuvės, įvairios kalbos ir tikybos, palyg. greta Krokuvą — Lenkų centrą) ir lietuvių diduomene kaip labiausiai politiniu atžvilgiu***) susipatusia ir veikiančia visuomenės grupe, pabrėžus verdančią Lietuvos visuomenėje kovą (L. diduomenės prieš lenkų valstybinę politiką ir prieš politiškai kylančius Lietuvoje bajorus, pasauliečių prieš kunigus+), katalikų prieš nekatalikus), stengiamasi surasti šios kovos atspindžių tuometinėje lietuvių literatūroje. Pripažinus, jog lietuvių literatūra bus toji, kurią sukūrė++) lietuvių visuomenė, negalima tenkintis vien raštais lietuvių kalba+++) rašytais, bet reikia kreipti dėmesio ir į lietuvių ar Lietuvoj kitomis kalbomis parašytus veikalus. Štai Lietuvos metraščiai gudų kalba iš pradžių tarnauja atskirų Lietuvos kraštų tikslams, paskiau daboja didžiųjų kunigaikščių luomo (stan) reikalus, pagaliau, ir „Lietuvos“ (= diduomenės) reikalus sergsti. Didžiųjų kunigaikščių reikalai turėjo atsis-

---

*) Iš 1909 m. „Lietuvos Žinių“ Nr. Nr. 49, 52, 54 ir 57. Paskaitos, M. Biržiškos paskaitytos Vilniaus „Rūtos“ salėje, lapkričio 18 ir 25, gruodžio 8 ir 16 d., ir jo paties konspektiškai spaudai paduotos. Netiesioginė kalba čia sutiesioginta. Korektūros klaidos ir šiaip kai kas čia ištaisyta iš seniau pataisytos „L. Ž.“ atkarpos. B. kaip referentas čia apleidžiamas, tad pasakojimas pertaisytas. Žvaigždelėmis čia yra žymimi 1930 m. prierašai.

**) 1909 m.: apšviesti.

***) 1909 m.: politiškai.

+) 1909 m.: svietiškių prieš dvasiškius.

++) 1909 m.: sutvėrusi.

+++) 1909 m.: kalboje.

pindėti žuvusioje lotyniškoje Rotundus'o istorijoje, diduomenės reikalus atitiko*) lenkiškoji Strikauski'o kronika. Pasauliečių su kunigais kova pasireiškė tikybinėje polemikoje lenkų ir lotynų kalbomis, politinė ir kultūrinė prieš lenkus kova ir kultūrinis katalikų su reformatais varžymasis pagimdė raštus lietuvių kalba (reformatų leidimai Vilniuje, Kėdainiuose ir Anglijoje; Daukša, Širvydas); intermedijos XVII amžiuje. Ne tik pasauliečių prieš kunigus, bet ir bajorų prieš diduomenę kova rado aiškų atspindį lotyniškame Michalo Lituanus'o veikale. Ženklyvas XVI—XVII amž. lietuvių kultūros ir literatūros ypatumas — Mažosios Lietuvos su Didžiąja politiniai ir kultūriniai ryšiai (Karaliaučiaus universitetas, Kulvietis**), Rapagelionis, Mažvydo***) katekizmo platinimasis Žemaičiuose ir t. t.). Pačioje Mažoje Lietuvoje — lietuviškieji Mažvydo, Vilento, Bretkūno ir kitų raštai, kurie radosi daugiausia dėl to, jog Prūsų valdovams°) reikėjo sodžiaus žmonėmis prieš bajorus ir miestiečius atsiremti.

Antroji paskaita.

XVII—XVIII amž. Lietuvos diduomenė nusileidžia politikoje ir kultūroje besiremiančiai Lenkais Lietuvos bajorijai. Lietuvoje įsigali lenkų kultūra. Pasauliečiai, palyginus su kunigais, apsileidžia kultūros ir literatūros srityje. Katalikų persekiojamieji nekatalikai atstumiami nuo politikos ir kultūros šalies reikalų; nekatalikai virsta priekinėmis eilėmis kaimyninių valstybių šalininkų. Lietuva virsta Lenkijos provincija. Silpnėja kultūriniai ir literatūriniai Didž. Lietuvos ryšiai su Mažąja Lietuva. Tos visos įvykusios politikos ir kultūros atmainos atsiliepė Didž. Lietuvos lietuvių raštijai.

Pasirodydavo bemaž vieni tiktai tikybiniai raštai.

Šiaip jau šis laikotarpis mažai yra ištirtas, bet vis dėlto ir iš tų žinių, kurias turime, matyti, jog tikybinė lietuvių raštija XVIII amž. išsprunka iš jėzavitų globos, pereidama į rankas demokratiškesnių už anuos kunigų sluoksnių (t. kit. Žemaičių Kalvarijos damininkonų), Žemaičių vyskupų čia vadovaujamų.

---

*) 1909 m.: atsakius.
**) 1909 m.: Kulva.
***) 1909 m.: Mažvydžio.
°) 1909 m.: valdonams.

Lietuvių kalba irgi rodėsi raštai, kurie atitiko tikybinius ar jiems artimus tikslus: maldaknygės, giesmynai, gramatikos (besimokančiai klerikijai).

Metraščius ir Strikauskį pakeitė mokytesni už juos, bet ir neturį platesnių politikos tikslų lotyniškieji Kojelavičiaus, Rostovskio, Paprockio istorijos raštai.

Prūsų valstybėje augant absoliutizmui, o kartu ir baudžiavoms didinantis, stiprėjo gyventojų*) dievuotumas ir kunigų (pastorių) įtaka**). Valdžiai ir toliau lietuvių reikalus „globojant", kunigija jau ir neraginama toliau varo Mažvydo ir Bretkūno darbą. Daugiausiai bendromis pajėgomis parūpinami yra lietuviškieji katekizmai, giesmynai, šventraščio vertimai. Tikybinis rūpinimasis „stabmeldybės" liekanas išrauti ilgainiui virsta dargi palankiu susidomėjimu šiomis liekanomis (Lepner'is, Praetorius, Hartknoch'as su jųjų lotyniškais ir vokiškais raštais). Karštai tiriama lietuvių praeitis ir kalba; kalbos dalykais iš pradžių susidomėta ypačiai dėl praktikos sumetimų***) (gramatikos žadynai). Lyg ir netyčiomis užeitoji sodiečių daina (Brandt'as, Ruhig'as) atkreipia į save ir į lietuvius Lessing'o, Herder'io, Goethe's, Kant'o akis. Dainai nedrąsiai įžengiant literatūrinėn lietuvių kultūron, pasirodo ir genialinis Duonelaitis: jo idilijose Prūsų lietuvių būrai****). lyg pasakoje, išstatė vienatinį savo ginklą — dainą prieš prasidedančią vokiečių kolonizaciją, kuri turėjo „pusiaustabmeldžių" šalyje sustiprinti „aukštosios kultūros" įtaką...

Trečioji paskaita.

(Apie lietuvių literatūrą Vilniaus universiteto laikais).

Žemaičių bajorų skirtumai nuo kitų Lietuvos provincijų bajorų, pasak XVIII amž. damininkono Baginskio, buvę „prostota", „niedobra edukacija" ir nenorėjimas išsižadėti „swego bałamutnego języka"; jie neišnyko dar ir pradžioje XIX amž. Lietuvos bajorų visuomenėje lenkiškajam švietimosi judėjimui

*) 1909 m.: žmonių.
**) 1909 m.: įtekmė.
***) 1909 m.: priežasčių.
****) 1909 m.: „žmonija".

sustiprėjus ir plintant*) lenkybei, pašokusi šviestis „žemaitija“ stojo už savo kalbos garbę. Šios garbės gynimas, mėginimas sukurti šiaja kalba nuosavią literatūrą — štai kurie buvo pradiniai kylančio žemaitiško bajorų kultūros judėjimo reiškiniai**). Žemaičių ginčai dėl Širvydo žodyno, lenkiškoji Baužo (Bohušo) knygelė apie lietuvių tautos ir kalbos pradžią, Poškos, Stanevičios, Nezabitauskio lietuviškieji žodynai ir gramatikos, vertimai į lietuvių kalbą iš Ovidiaus, Vergiliaus, Torvkato Tasso, lenkų literatūros, „viršiagijsmės“, „sielanki“, antkapiai, epigramos...

Neužilgo kyla ir susidomėjimas Lietuvos istorija, kam nemaža įtakos turėjo Čackio, Baužo ir Vilniaus profesorių (Danilavičiaus, Lelevelio, Onacevičiaus) lenkiškieji darbai. Praeitį tiria ir žemaičiai: Poška, Stanevičia, Nezabitauskis, Plioteris.

Aukščiausias žemaičių judėjimo laipsnis buvo pasiektas akis į liaudį atkreipus, kuriai visuomenės kultūros atžvilgiu***) bajorai Žemaičiuose buvo daug artimesni, negu kitur. „Liaudies klausimas" Lietuvos bajorų visuomenei ypač parūpo pradėjus naikinti baudžiavas Lenkuose, Kurše, Prūsuose. 1817 — 18 m. seimeliuose keliamas šis klausimas. Vilniaus universitetas per mokyklas renka etnografines žinias. Savarankiškai tą patį daro ir studentai. Prūso Rėzos „Dainos" ir „Duonelaitis" atkreipia Vilniaus jaunuomenės akis į sodžiaus dainas (E. Stanevičios ir E. Rogalskio vertimai, S. Stanevičios dainynėlis, Varšuvos literatų Osinskio ir Brodzinskio parafrazės). Nemcevičius, Mickevičius, Bernatavičius°) lenkų kalba garsina°°) lietuvių praeitį. Žemaičių studentija leidžia populiarinius (sodiečiams) raštus (K. Nezabitauskis, S. Stanevičia); kun. Rūpeika leidžia „Jono iš Svisločės" vertimą, su kuriuo eina drauge žinomoji daina „Vos aušra užšvinta", griežtai rodanti mūsų baudžiauninkų gyvenimą.

Vyriausios Vilniaus kunigų seminarijos ir Žemaičių vysk. Giedraičio vadovaujami Žemaičių kunigai parūpina lietuviškąjį

---

*) 1909 m.: plėtojantis.

**) 1909 m.: apsireiškimai.

***) 1909 m.: įžvilgyje.

°) 1909 m.:... čia,... čia,... čia.

°°) 1909 m.: iškelią.

Naujojo Įstatymo vertimą, Vizgirdo, Valmiko knygeles, mėgina versti net Tomą iš Kempės ir Augustiną.

Štai tokios kultūros įtakoje*) gimė žemaičių bajorų poezija, kurios žymiausieji atstovai**) buvo Poška, Valiūnas (iš sodiečių kilęs, bet paskiau gyvenęs bajorų kultūroje), S. Stanevičia***), mažiau už juos žinomi A. Klementas, kun. C. Nezabitauskis, kun. A. Savickis. Kun. Strazdas savo aukštaitiškomis dainelėmis įneša lyg sodiečių balsą į šią bajorišką literatūrą.

Ketvirtoji paskaita. (1832 — 1864 m. literatūra).

Vilniaus universiteto uždarymas ir rusų administracijos priemonės lenkybei nuslopinti susiaurino kultūrinį Lietuvos judėjimą, atsiliepė ir lietuvių raštijai, bet panaikintosios mokslo įstaigos įtaka kurį laiką dar tebeveikė. Pasirodo buvusiųjų profesorių (Jaroševičiaus, Danilavičiaus) ir jųjų mokinių (Balinskio, Krašiauskio, Jucevičiaus) raštai apie Lietuvą lenkų kalba, prasideda sisteminis darbavimasis ir lietuvių (žemaičių) kalba išėjusių to universiteto mokslus inteligentų (Daukantas, Valančius). Jausmo reikalus tenkina Krašiauskio, kiek ir Chodzkos kūriniai°) lenkų kalba. Norbuto, Jucevičiaus, Krašiauskio lenkiškieji istorijos ar etnografijos raštai lietuvių visuomenės karštai yra sveikinami. Žemaičių Daukanto, Valančiaus, Ivinskio ir daugelio kunigų yra varomas ne vien tikybinės populiarizacijos darbas; svajojama apie lietuvių akademiją. Jų pavyzdį seka kai kurie Seinų°°) ir Vilniaus vyskupijų kunigai (Tatarė, Kitkus°°°), vėliau Brunza, Marcinskas). Daukanto užmegzti ryšiai su Prūsų lietuvmyliais, kurių skaičius daugėjo ir tarp vokiečių mokslo vyrų (Boppa's, Pott'as, Bohlen'as, Nesselmann'as, vėliau Schleicher'is), ir tarp Mažosios Lietuvos kultūros darbininkų (Kelkis, Kuršaitis, Gizevius, Jacoby, Glogau).

1855—1864 m. visuomenės judėjimui Rusijoje sustiprėjus, ir Lietuva smarkiai ėmė veikti kultūros srityje.

---

*) 1909 m.: ore.

**) 1909 m.: išreiškėjai.

***) „Liet. žinias“ buvo pridėjusios dar: kun.

°) 1909 m.: raštai.

°°) 1909 m.: Suvalkų.

°°°) Sakytume: Kikutis.

Besiartinant baudžiavų panaikinimui, Lietuvos bajorų visuomenė dar labiau negu Vilniaus universiteto laikais susirūpino „chlopkų“ likimu. Palaikydama Valančiaus, Ivinskio, Akelaičio kultūrinius ir literatūrinius sumanymus, jijė vis dėlto žiūrėjo į juos kaip į „chlopomanus“, turinčius „demagoginių“ tikslų. Neperdaug tepasitikėjo ji ir mokslus beeinančia jaunuomene, kurios tarpe buvo irgi „chlopomanų“. Maskvos studentai (Koncevičia, Lipštas) lietuvių kalba rengė populiarizacijų. Valančiaus, Ivinskio, Akelaičio, Dovydaičio ir kitų knygelės pasklydo po žmones, uoliai, be to dar, kunigų blaivinamus Blaivybės arba „nusiturėjimo“ brolijose. Valančius, Ivinskis*) rūpinosi gauti leidimą sodiečių laikraščiui, bet negavo. Lietuvių kalba domėjosi dvarininkai, kunigai ir kiti. Tuo pagarsėjo kun. Kašarauskis, Akelaitis, Mikuckis; gan plačiai buvo žinomi Kantrimo, Uvainiaus, Nezabitauskio vardai. Lietuviškus žodynus ir dainynus rengė Ugianskis, Juškos.

Po 25 m. tylos atsiliepė lietuvių poezija — Ažukalnis, Alekna, Želvys, Jasaitis, Praniauckytė... Visus juos toli pralenkė didžiausias mūsų naujosios gadynės poetas — Baronas (Baranauskas). Lenkų kalba Lietuvą ir lietuvius apdainavo Kondratavičius.

Žemaičiai, kurie pirmiau veik vieni beveikė lietuvių literatūroje, dabar vis dažniau sutinka konkurentų — aukštaičių. Tuo žemaičiai purtėsi (Ugianskis).

Lietuvos gyvenimas ir spauda juda**) kruta. 1863 m. sukilimas, kuriuo baigėsi bajorų judėjimas, pakeitė ne tik bajorų, bet ir mužikinių inteligentų kultūros darbo sąlygas.

---

*) Taip pat Oginskis, Akelaitis

**) 1909 m.: krutėte.

Lietuvių literatūros istorijos programa gimnazijoms (1912 sumanymas)*).

V *klasė***).

1 *Pasakos: Apie dailidę (cimerninką), perkūną bei velnią* (J. Basanavičiaus Lietuviškos pasakos yvairios. I. Nr. 34, pusl. 108—112 arba E. Volterio Lietuviška chrestomatija, Nr. 41, p. 232—237). *Apie Eglę ir Žilviną* (Liet. pas. yvair. III. Nr. 194, pusl. 317—320). *Paukščių karalius* (Liet. pas. yvair. I. Nr. 95, pusl. 167—168). *Angių karalius* (Liet. pas. yvair. I. Nr. 86, p. 163 arba Liet. chrest. Nr. 61, p. 295—296). *Apie šalną ir šaltį* (J. Basanavičiaus Lietuviszkos pasakos. I. p. 132—134 ir Liet. chrest. Nr. 65, pusl. 299—302). *Meškausis* (Liet. chrest. Nr. 76, p. 326—335). *Bajorai ir sodiečiai* (Liet. pas. yvair. II. Nr. 55, p. 96—99).

2. *Dainos.* I) *Iš Rėzos* rinkinio: *Aušrinė* (p. 220—222 arba Liet. chrest., p. 167—168), *Mėnesio svodba* (p. 92 arba L. chr., p. 164), *Kopininkai* (p. 272—274), *Saulė* (p. 282), *Vilko svodba* (p. 68—70 arba Liet. chrest., p. 163), *Iškada darželyj* (p. 94 — 96 arba Liet. chr., p. 164—165), *Žvejų mergaitė* (p. 72—74 arba L. chr., 163—164), *Motė ir dukrytė* (p. 136—138), *Dukrės atsisveikinimas* (p. 144—146), *Sirata* (p. 22—24).

II) Iš J u š k o s rinkinio: *Ai vargios, vargios mano dienelės* (I. 33—34), *Ant kalno malūnėlis* (48—50), *Vaikščio pova po dvarą* (161), *Beauštanti aušružėlė* (168), *Ei pūtė, pūtė* (217),

---

*) Šis programos bandymas 1912 m. M. B-kos buvo pasiųstas Šiaulių gimnazijos mokytojui Kaziui Puidai ir Mariampolės gimnazijos Petrui Kriaučiūnui, iš kurių caro mokyklų vadovybė buvo tokios programos pareikalavusi. Bene 1926 ar 1927 m. jis buvo autoriaus pasiūlytas „Švietimo Darbui“ išspausdinti kaip vienas mūsų pedagogijos istorijos reiškinių, bet redakcijos buvo atmestas. Žvaigždelėmis čia žymimi 1930 m. prierašai.

**) Literatūros istorija buvo manoma pradėti V klasėje.

Gale tėvužėlių margų dvaružėlių (404—405), *Už jūrių marelių* (II. p. 17), *Siuntė mane močiutė* (32—33), *Mano tėvelių vyšnių sodelis* (49—50), *Po tėvužėlių stiklų langeli"* (79), *Jau saulutė leidžias* (139), *Jokit broluželiai* (141), *Ei, siuntė siuntė mane motinėlė* (245—246), *Aš noriu miego* (I. 67—68), *Mūsų ponai su šaltyšiais* (230—233), *Šen naktelę par naktelę* (II. 76—78), *O kad tu nori dainų išmokti* (374—375), *Ei varnai varnai* (III. 118—119).

3. Duonelaičio *Pavasario linksmybės* (eil. 1—144: Jau saulelė vėl atkopdama budino svietą); *Vasaros darbai* (1 — 45: Sveiks, svieteli margs); *Rudenio gerybės* (1—68: Ant, saulelė vėl nuo mūs atstodama ritas); *Žiemos rūpesčiai* (1—68: Ant, žiemos narsai jau vėl rūstaudami grįžta); *Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbą* (222); Pasakos (I. *Lapės ir gandro česnis*, II. *Rudikis jomarkiniks*).

Iš Duonelaiczio Rasztų.

VI klasė.

1*). Poškos Žemaičių ir Lietuvos mužikas (170 eil.); Mano darželis (83 eil.); Gromata Tadui Čackiui (84); Vyskupas ir mužikas; Užrašas Katelinai; Nugyvenau savo jaunystę. Šimkevičios Gromata prie Dijonizo Poškevičios (73 eil.).

2. Valiūno Daina apie Birūtą (70), Rašančiam lietuvišką žodyną (76).

3. S. Stanevičios Arklys ir meška (22); Aitorai (28) ir Žemaičių šlovė (44—1911 m. „Visuomenės" Nr. 6).

4. Strazdo Giesmė apie siratas (55), Ei tu tu tu Strazdelis (72) Pasvido, pasvido (36), Pulkim ant kelių (20). Iš „Giesmių swietiszkų ir szwintų".

5. Rėzos *iš Aisopo:* Senasis ir Smertis, Laukinink's ir jo Sūnus, Liūtas, Asilas ir Lapė, Putpelė ir jos Vaikai, Melagis, Trys broliai**) (Liet. Chrest. 173—180).

6. Tatarės Arelis ir želvė, Senelis ir smertis, Paukščiai, galvijėliai ir šikšnosparnis, Vilkas, piemuo ir medėjas,

*) 1—3 iš Ir. Jono Lietuviškųjų dainių pradžios XIX amžiaus.

**) Be to, išbraukta: Aisopas, Lapė ir Liūtas, Melagis ir Tiesą kalbąs, Tėvs ir Sūns, Lokys, Atskrėbinė kepurė.

Arelis, katė ir šernas (Iš Pamokslų išminties ir teisybės; yra ir Miluko Lietuv. chrest.), Žuvininkas ir lydeka (Pamokslai, 110).

7. D a u k a n t o I. Iš *Būdo senovės lietuvių kalnėnų ir žemaitių:* Pratarmė (p. 1—9), Lietuvos girios (§ 1, p. 12—18: „Kas aprašys kalnėnų ir žemaičių senovės girias"), Senovės lietuviai (p. 33—50 nuo „Visi buvo augumo vidutinio" ir lig „Nuo to gal kiekvienas aiškiai manyti"; 63—67), Lietuvių žirgai (186—188).

II. Iš *Žemaitiškos istorijos:* Vytauto mirtis (Volterio Lietuv. Chrest., p. 197—205).

8. I v i n s k i o Arkliai žemaičių (Ivinskio Kalendoriuje 1862 metams).

9. V a l a n č i a u s: Bičiuliai (Liet. chrest. 237—243); iš *Žemaitių vyskupystės* — Papročiai žemaitių (§ 3), Elgimos žemaitių (§§ 279—283).

10. B a r o n o *Anykščių šilelis* (visas); Giedu dainelę — savo giesmelę; *Kelionė Peterburkan* (ištraukos 1908 m. „Vilniaus Žiniose" Nr. Nr. 130 ir 131);; Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva; Iš „Dvasiškų giesmių" (Piemenėliams — vargdienėliams; Sveika Marija, Dangaus lelija; Kristaus medyj).

VII klasė.

1. V i e n a ž i n d ž i o *Lietuvos tėvynės dainos* (Sudiev, kvietkeli; Kur prapuolė tas takelis; Oi tu sakal, sakalėli; Neik už bernelio; Kaip gi gražus — gražus žolynų darželis; Ilgu ilgu man ant svieto; Jau žvaigždė vilties; Žirgeliai sukinkyti; Ar negaili seserėle rūtelių).

2. G i m ž a u c k o Linkmenės (Volterio Liet. Chrest., p. 205—209); Trakėnams ir Pro Lydos mūrus pravažiuojant (Iš „Lietuvos bičiulio"); Nemenčinas; Bet gi, bet gi prigyvenot; Oi girdžiu, kaip ūžia pikti priešai mano.

3. B a s a n a v i č i a u s Priekalba „Aušrai" (1883 m. „Aušros" Nr. 1, p. 3—7).

4. V i š t a l i a u s Op op Nemunėli; iš „Vitolio raudos" vertimo (Įeiga 7—8, 45—46 Matom dvasią, 88—90 (Išėjo) „Ryts sidabruots" lig „Vitolis pašoko", 111 „O amži jaunystės", 255 — 256 lig „Ir žvėrys išgainiojo").

5. Zauerveino Lietuvninkai mes esam gimę; Man lyg vienam kovot pradėjus; Aplink mane jau guldos vėl; Kur šaukė žmonės pirmą syk; Lietuvninkus aš myliu taip kaip tėvą; Kaip dyvinai man judin širdį; Giria, giria tu senoji; Lietuva ant visados (be kitų, yra ir V. Kalvaičio „Prūsijos lietuvių dainose); Prisikelk dabar ir Reik keliauti (iš Šliūpo „Lietuv. raštų ir raštin.", p.p. 125 ir 132—133).

6. Vanagėlio Iš tolimos šalies (Kur banguoja Nemunėlis) ir Kur namas mūs'.

7. Armino Piastų duktė (vert.); Kaimo mokykla (vert.); Gražioji (vert.); Trys Budriai (vert.); Tėvo sugrįžimas (vert.); Vakarinė dainelė (vert.); Skendinys (vert.); Bitė ir šlapys; Lapė ir liūtas; Arkliai; Sugėdinta lapė; Varna ir lapė; Keleiviai ir šunįs; Godus šuo; Liūtas ir vilkas.

8. Dagilio Dievas (vert.); Angelas (vert.) — yra Volterio Lietuvišk. chrestom.

9. Aišbės Mūsų ponai; Brička (iš „Kas teisybė tai ne melas").

10. Gūžučio Eglė žalčių karalienė.

11. Pietario Iš *Algimanto:* II Gužinė (tomas I, p. 20 — 24, nuo žodžių „Ei siaučia, skraido pavasario vėjas" lig „Į grįčią po valandėlei įėjo keturi vyrai"; 26—28, nuo „Keturi vyrai, mokanti išgerti ir užkąsti, nesugadino bendrystės" lig „Bylos pradėjo darytis karštomis"); mūšis su plėšikais (t. II, p. 52—54, nuo žodžių „Poromis — užkamandieravo Virpša" lig „Pilies vyrai pravijį plėšikus"); XIX Sanliuba (t. IV. p. 29—33, nuo „Kada atėjo pirma diena jauno po Kalėdų šventei" lig „Taip iki vėlai nakčiai, iki ankstybam rytmečiui"); Algimanto kova su Romanu (t. IV., p. 66—67, nuo „Nemažai išsigando Komiškių pliuškius valdovas" lig „Bet šitąja pasaka mažai užsitikėjo Algimantas"; 70—73, nuo „Priešpiečiais sudundėjo žemė" lig „Nuklojo ilgą kelią lavonais").

12. Maironies I. *Pavasario balsai* (Vilnius; Trakų pilis; Lietuvos dainos; Miškas ir lietuvis; Pavasaris; Poetos noras; Senovės daina; Kur bėga Šešupė; Burtai; Išnyksiu kaip dūmas; Vakaras ant keturių kantonų ežero; Senatvė): II. Iš *Jaunosios Lietuvos* (Įžanga; Pavasario dienos išaušo, prašvito — II-oji giesmė, I; Malonios ir puikios pakalnės Dubysos — IV giesmė, III; Trys sesutės griebia šieną — IV g.

IV. Jau slaviai sukilo — IV g. XIV; Ir kas do naktis — VII g. I; Gyvatos pradėdami rytmetį šviesų — VII g. IV). Iš Smulkmenų (Poeta; Poezija; Ant saulės leidos).

13. J a k š t o *Dainų skrynelė* (Lietuvaitei nemokančiai lietuviškai; Beraštis; Išeivio daina; Broliai artyn šen; Ačiū, ačiū; Palangos jūrė; Lietuvos giružė; Didvyrys; Principų tvirtumas).

14. M a r g a l i o *Volungė* (origin., sekimai ir vertimai): Žiema; Rudens vakaras; Vasaros vakaras; Nupliko jau visi laukai; Palydai; Kaip senovėje būta; Leiskit į tėvynę; Skaisčiais karoliais jau žiba žolės.

15. V a i š g a n t o Paskutinįjį kartą.

VIII klasė.

A. 1. K u d i r k o s. I. *Laisvos valandos* (Varpas; Labora; Ne tas yra didis; Maniemsiems; Valerijai; Joja karan; Dievuli mano, ko gi tu leidi; Trys takai iš buto eina; Daug gražių žvaigždžių; Žagrę į ranką; Žvirbliai ir kaliausė).

II. *Pasakos* pagal Krilov'ą (Gėgė ir gaidys; Vilkas ir lapė; Zerkolas ir bezdžionė; Apvynys; Žmogus ir angis).

III. Vaidilos apysaka (iš Mickevičiaus).

IV. Konrado improvizacija (iš Mick.).

V. Joannos „Sudie ganyklos" (iš „Orleano mergelės" I. akto IV. sc.).

VI. Tello monologas (iš „Vilniaus Tello, IV akto III sc.).

VII. *Lietuvos tilto atsiminimai.*

VIII. Iš mano atsiminimų (iš 1893 m. „Tėvynės varpų").

IX. Tiesos eilėms rašyti.

2. V a i č a i č i o: Yra šalis, kur upės teka; Jau pajėgos mažinas; Saulė šviečia kuoaiškiausiai; Geltonas lapas susitraukęs; Pūskit, vėjai; Gražiai smagiai saulutė šviečia; Per tvorą į sodą mūs pono žiūrėjo; Augo liepelė; Norėjau aš deimanto grūdus pagriebti; Gyvenimo mano saulutė jau leidžias; Būkie mūs krašte, būkie laimingas; Paliovė griaut ir baubt kanuolės; Gaila tų dienų jaunųjų; Šykštusis raitelis (vert.).

3. B i t ė s Nebepirmas; Homo sapiens; Verpetai (iš „Krislų").

4. Š a t r i j o s R a g a n o s Iš Viktutės: šlichtada (30 lapkr.), pavasario įspūdžiai (19 kovo), Ventos pakrantėje (1 gegužio, nuo „Užstojo tylus, šiltas vakaras"). Kodėl tavęs čia nėra. Saulei nusileidžiant.

5. B i l i ū n o Liūdna pasaka. Laimės žiburys; Kliudžiau (iš „Įvairių apsakymėlių"). Brisiaus galas.

6. L a z d y n ų P e l ė d o s Pavasario rytmetį. Davatka. Kas priešius. Iš Klaidos (piršliai 104—114, marintoja 331—342).

7. Ž e m a i t ė s Budynė (iš Sodžiaus vaizdelių). Paveikslai (II-ieji). Ties uždaryta langinyčia.

8. J a s i u k a i č i o Ponaitis. Alkanųjų žmonių III-sis aktas.

9. K ė k š t o: Kankintinių motinai; Apleistasis; Sunkioj valandoj; Dirbti! Kas? Lietuvio atsakymas; Audra; Bausmas; Lermontovo Aniolas (p. 46); Bodėjimas; Mano turtas; Buorė; Vakarinė keleivio daina.

10. Š i a u l e n i š k i o Arakso ašaros. Atsilikęs piovikas. Pilėnų Kunigaikštis. Sparnai.

11. Ž e m k a l n i o Birutė. Blinda.

12. J o v a r o Ko liūdi, berželi; Žibutei; Pavasario rytas: Aušstant; Ant kalno dvi puši; Skambančios stygos; Viskas ne man; Tykus, tykus vakarėlis.

B. *Iš literatūrinės kalbos istorijos:*

1. M a ž v y d o - V a i t k ū n o Psalmas II (Liaupsink dūšia mana Pana — Liet. chrest., p. 46). Tave, Dieve, garbinam (įžanga, 75).

2. B r e t k ū n o Devint. Nedelioje po Šventos Traicės (65).

3. D a u k š o s Evang. Joan. 2 Cap. (22) ir išguldijimas; Ps. 112 (110).

4. Š i r v y d o Švyntieji iš kalinės Bažnyčią, o piktieji iš Bažnyčios daro sav kalinį (45); Kodrin apaštalai Christaus apie savo kančią... (50).

5. K ė d a i n i ų b a ž n y t. k n y g o s: Ant herba kunigaikščio (40), Dievas pats šaukia (60).

6. K l e i n o Po kryžium Motina (55), Marija Pana amžina (15)*).

Pastabos p r i e V k l a s ė s p r o g r a m o s.

Norėjau parašyti programą koncentriškai, bet pasirodžiau permažai tam ištyręs mūsų raštus pedagogijos atžvilgiu**). Vis dėlto V-ai klasei neduodu senųjų raštų, nes, mano nuomone, tatai būtų mokiniams nuobodus ir nevaisingas darbas; tai filologams svarbu, o ne jiems. Dar kad literatūros istorija būtų pastatyta plačiau, kad būtų įtrauktos jon ir Lietuvos metraščiai baltarusių kalba, ir Kojelavičius, ir Strikauskis, Mickevičius, Kondratavičius, na, tuomet gal ir „evangelijos" tarp kitų šiaip bei taip čia į smegenis prasitrintų. O taip bene naudingiau bus perkelti tą visą kalbiją VIII-on klasėn, kada jau bus išeita mūsų naujoji literatūra ir vienas kitas ims domėtis kalbos dalykais.

Pradedu nuo (sodžiaus)***) žmonių („liaudies") kūrybos****) 1) tai grynų-gryniausios poezijos šaltinis; 2) jis leis kritiškiau žiūrėti į dailiąją mūsų metų poeziją, 3) tai geras perėjimas nuo gramatikos, ypač sintaksės, prie poezijos, 4) kaip „Aušrinė" parodė, daro didžio įspūdžio jaunuomenei ir gali ją paraginti rinkti folklorą.

Pasakas parinkau tokias, kurios kvepia senumu. Apie Eglę ir Žilviną, be to, dar palyginti su Gūžučio drama. Bajorai ir sodiečiai — dėl jų visuomeniškumo.

Iš Rėzos paėmiau irgi seniausias dainas, o kaip Motė ir dukrytė arba Dukrės atsisveikinimas — ir dėl to, jog jos anksčiausia įėjo mūsų literatūron (dar Ruhig'o laiku). Siratos — palyginti su Strazdo dainele.

Iš Juškos rinkaus gražiausias. Manau, mokytojas turėtų lyginti ir aiškinti jų įvairius varijantus. Ei varnai varnai — jį sekė paskiau Kondratavičius.

---

*) Be to, išbraukta: V i l e n t o Malda ant nakties (70).
P e t k e v i č i o s Psalmas 137 (35).
J u r g i o F r i d r i c h o manifestas (200).
Žemaičių vertimas 1689 m. bulos.
Karališka gromata (40).

**) 1930 m. įrašyta.

***) 1912 m.: žvilgsniu.

****) 1912 m.: tverijos.

Duonelaičio, man matos, reikia visų mano nurodytųjų vietų ir tiek, nes Pričkaus pasaka gerai atstoja veikiamąją poemos dalį. Įdėjus ir labai charakteringą laišką*).

Šiaip jau sunku su medžiaga susitvarkyti, nežinant nė kiek valandų kasmet skiriama, nė kas išeina I — IV klasėse. Šiaip, rodos, Duonelaitis reiktų visam pavasario pusmečiui pavesti.

Prie VI klasės.

. . . . **)
kurie su literat. istorija nieko bendro neturi. Išmetu Klementą, nes jis nėra įžymus rašytojas (kalba šlubuoja), o tik naudingas Poškai ir šiaip tuometiniam žemaičių judėjimui suprasti. Iš Daukanto imu tiktai tą, kas yra surišta su jo žodžio daile ir su literatūra; todėl atmetu visai Amerikoj ir Prūsuose išleistą Istoriją ir Pasakojimą su jųjų sumodernintąja kalba. Ir šiaip jau daug iš jo duoti negalima dėl kalbos sunkumo. Ivinskio eilių, kaip nepoetiškųjų, visai neimu; šiaip gi mokytojui teks daug pasakoti apie jo kalendorius. Bėda su Valančium: Palangos Juzė — etnografijos medžiaga (ją įdėjus, reiktų ir ilgą Juškos svodbinę rėdą įdėti). Antanas tretininkas—naiviškos kunigiškos pasakėlės ir pasakojimai iš praeities. V. istoriškajam stiliui pažinti paėmiau . . . . (Alekną***) gal būčiau įdėjęs, tik jo Pasakų, pritikimų ir veselijų ypatybės dar nėra ištirtos ir šiaip jis tebėra mums X. Lig Kalėdų bene baigti Tatarė, po Kalėdų Daukanto ir Valančiaus perijodas.

Prie VII klasės.

Bijau, kad perdaug vienai klasei, bet išmestina, regis, nieko nėra, o kai kuriuos dalykus mokytojas turėtų plačiau papasakoti, kaip Algimantą, Jaunąją Lietuvą. Tai „Aušros" perijo-

---

*) Programoj nėra.

**) Trūksta rankraštyje 5 eilučių. Čia matyt, buvo įvardyti kai kurie kalbininkai, kuriuos K. Puida buvo paminėjęs M. B-kai, prašydamas iš jo pagalbos rašant lietuvių literatūros istorijos programą.

***) Rankraštyje trūksta 5 eilučių.

das ir „Apžvalgos — Tėvynės Sargo" srovė. Gūžučio reiktų duoti ištraukos, bet nemokėjau to atlikti. Su Margaliu bėda: tai stačiai literatūros vagis, bet gražiai rašo; mokytojui bus daug darbo originalams susekti.

Prie VIII klasės).*

Čia manim gal baugu sekti, nes daug nauja neskaičiau, daug pamiršau, bet neturiu laiko daugiau čia padirbėti.

*) Rašyta visur: klesa, klesos.

IV.

Jėzavitų mokyklos teatras Lietuvoje*).

I.

1569 — Liublino Unijos metais kovai prieš įsigalėjusią reformaciją vyskupas Protasevičius parsikvietė Vilniun jėzavitus. Čionai įsikūrę, jie neužilgo paplito po visą Lietuvą: Aukštaičius ir Žemaičius, Juodąją ir Baltąją Rusį. Jie nuveikė reformatus, pakėlė katalikybę ir ligi pusės XVIII š., net ir vėliau, turėjo didžiausią įtaką mūsų šalies visuomenės, politikos ir kultūros gyvenimui. Nebuvo, tur būt, nei vienos mūsų gyvenimo atžalos, kuri nebūtų tuomet jųjų įtakoje buvusi. Sodiečių reikalus, paprastai, palikdami labiau parapijų kunigams aprūpinti, miestų ir miestelių gyventojų jie betgi nei karų - marų metu neapleisdavo, kartu su žmonėmis vargo — kentėjo, nelaimėje ra-

---

*) Parašyta 1917 m. kovo ir balandžio mėn. ir skaityta Vilniuje Lietuvių Mokslo Draugijos visuotiniame susirinkime 1917 m. birželio mėnesyj, išspausdinta 1918 m. Kauno „Lietuvos Mokykloj" Nr. Nr. 3 (pusl. 36—42), 4 (pusl. 71—75), 5—6 (pusl. 114—125) ir 7—8 (pusl. 156 — 172); pasirašyta: M. Biržiška. 1924 m. Lietuvos universiteto studentų litografuota 3 straipsnių rinkinyje: Jėzuitų mokyklos teatras Lietuvoje (1—56 pusl.), Svetimosios kalbos lietuvių rašto istorijoje (1—18 pusl.) ir Pirmoji byla dėl lietuviškųjų raštų (19—29 pusl.).

Literatūrą apie jėzavitų teatrą papildyčiau dar 1) V. J. Riezanov Iz istorii russkoj dramy — Školnyja diejstva XVII i XVIII v. i teatr jezuitov (Maskva, 1910), 2) to paties K istorii russkoj dramy — Ekskurs v oblast' teatra jezuitov (Nežine, 1910), 3) St. Windakiewicz, Teatr kollegjów jezuickich w dawnej Polsce (Krokuva, 1902), 4) Al. Brückner, Z dziejów dawnego teatru polskiego (1902 m. „Pamiętnik Literacki", IV sąs., pusl. 539—556, Lvove), 5) Mich. Brensztejn — Teatr szkolny w Krożach na Żmudzi (atsp. iš Vilniaus žurnalo „Ateneum Wileńskie", 1925 m., 26 pusl.).

Juoz. Ehret'as (dab. teologijos-filosofijos fakulteto profesorius Lietuvos universitete) savo „Das Jesuitentheater zu Freiburg in der Schweiz" (Freiburg, 1921 m.) pusl. 243 mini prof. Nežinskio veikalą apie Lietuvos jėzavitų teatrą, išėjusį Petrapilyje 2 tomuose (I — teatro isto-

mino, šelpė ir gelbėjo. Tačiau visų labiausiai jie buvo surišti su bajorų ir didžiūnų gyvenimu, kuriam skyrė ir derino savo žymiausias jėgas. Ypač bajorų jaunuomenei šviesti bene daugiausia bus darbo padėję.

Dar prieš jėzavitams atvykus buvo pas mus, tiesa, neperdaugiausia parapijos mokyklėlių, o Vilniuje prie Šv. Jono bažnyčios net tam tikra, garsaus teisininko kun. Roiziaus vedama, Romos ir Lietuvos teisių mokykla. Tačiau pirmosios duodavo pačių pradinių skaitymo - rašymo žinių, o pastaroji buvo specialinė. Bajorų visuomenė jomis beveik nesinaudojo. Didžiūnai mokė savo vaikus namie, o paskiau siuntė juos tolesnio mokslo Lenkuose ir užsieniuose ieškoti, bet daugumas bajorų išsiversdavo be jokio mokslo. Jėzavitai ir jiems teikė mokslo. Sodiečių švietimu mažiau tesirūpindami, jie pirmi pradėjo steigti bajorams aukštesnių mokyklų - kolegijų, kurios atitinka dabartines gimnazijas (Kaune, Kražiuose, Žodiškyje, Gardine, Nesvyžiuje, Pinske, Slucke ir kitur), o jų pavyzdžiu sekė ir kitų vienuolynų kunigai — bernardinai, domininkonai, karmelitai, piarai. Pačiame Vilniuje savo kolegiją jėzavitai pavertė tiek pagarsėjusia akademija. Kolegijos išauklėjo nevieną bajorų kartą ir šiaip ar taip, raštino juos, kūrė**) pas mus šiokią ar tokią naujybinę knygos kultūrą.

Ne mano uždavinys svarstyti čionai jėzavitų ir jų mokyklų veikimo ypatybės ir vaisiai. Neiškęsiu tačiau nepriminęs, jog

---

rija, II — medžiaga istorijai), viso 400 pusl. Apie šį veikalą, išėjusį rusų kalba, J. Erėtas gavęs žinių, bet jo pats nematęs. Jei būtų toks veikalas išėjęs, beabejo, jis būtų mums labai svarbus, bet neteko kur kitur apie jį ką išgirsti, tad ir linkęs būčiau manyti, jog J. E. šį kartą bus čia, kaip nemokąs rusų kalbos, kieno suklaidintas; greičiausia bus jam nurodyti aukščiau pažymėtieji Riezanovo veikalai (R. — Nežino prof., rusiškai „nežinskij prof.“).

Žvaigždelėmis čia žymimi 1930 m. prierašai. — Šiam leidiniui spausdintasai tekstas patikrintas dar iš rankraščio, kuris, išskyrus dingusius 3 pirmuosius puslapius, buvo išlikęs „Lietuvos Mokyklos“ redakcijoj. Kiekvienas rankraščio puslapis pažymėtas kariškosios vokiečių cenzūros štampu: „Pressestelle Ob. Ost. III (Kowno) Eing. am .... 191 .. I. Nr. .... Anl.“

Rašau čia ir kitur jėzavitus, kaip jie mūsų žmonėse seniai yra prigiję ir kaip vysk. Valančius rašė, nors „Lietuvos Mokykla“ išspausdino man jėzuitus.

*) 1917—1918 m.: nutvėrė.

jų reikšmė XVI—XVIII š. Lietuvos istorijoje lig šiol nėra dar tinkamai ir baigtinai nustatyta. Vieni, dargi katalikai ir kunigai, ne kartą per daug juos juodino ir tebejuodina, kuone visus mūsų šalies vargus ir nelaimes iš jų išvesdami; kiti, ypač patys jėzavitai, uoliai besigindami ir besigirdami, dažnai vėl kitan galan pertoli nusivaro. Sine ira et studio tesisiekdami praeities tieson, nesirasime, greičiausia, nei vienų, nei kitų stovykloje; nei pyksime, nei aklai girsime, tik suprasime galingų kadaise, karingų ir mokytų vienuolių veikimą iš anos gadynės visuomeninių, politinių ir kultūrinių sąlygų. Tuo keliu pasvertas, jis pareikš mums kartais net pačių jėzavitų šalininkų ligšiol dar nepastebėtų, svarbių ir reikšmingų visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo atšvitulių, o jo juodi šešeliai, ne slėpiami, tik istoriškai įžvelgti, taip pat ne kartą kitokiame, negu pirma, iškils plokštyje.

Nesitariu čionai svarstyti ir jėzavitų pedagogikos dėsnių nei mokymo praktikos, nors, apie mokyklas užsiminus, lyg ir savaime tatai turėtų išplaukti. Progai pasitaikius, atkreipiu dėlto mokytojų dėmesį*) į reikalą juos sau prisiminti ir dabartinės mokymo žinios atžvilgiu**) tinkamai pasverti. Viena tačiau jų mokymo ypatybių, tiesa, ne pedagogijos, tik teatro istorijos atžvilgiu tenka man čionai iškelti. Tai jų m o k s l e i v i ų dalyvavimas viešose iškilmėse, vaidinimuose ir t. t., kurie tęsia viduramžio dialogų teatro tradiciją, o taip pat išplaukia iš jėzavitų pedagogikos dėsnių.

Viduriniuose amžiuose visoje Vakarų Europoje ir mūsų kaimynuose Lenkuose kunigai, ypač besimokančios jaunuomenės padedami, Kalėdų šventėse ir didžioje Velykų savaitėje rodė bažnyčiose gyvuosius paveikslus iš Šventosios istorijos ir dialoguose (suscenintuose pasikalbėjimuose) aiškino miniai Kristaus gyvenimą, kančias ir mirtį. Šitoksai b a ž n y t i n i s t e a t r a s populiarino kunigų mokslą ir gaivino žmonėse tikybinius jausmus, bet besiplėtodamas ir besįįvairindamas, vis dažniau ėmėsi linksmų intarpų — intermedijų arba interliudijų, kurių linksmas juokas vis labiau nustelbė rimtą dialogų turinį ir tikslą, ir vis keisčiau atrodė bažnyčios mūruose. Tatai buvo vyriausia priežastis, dėl kurios dialogai ilgainiui išnyko iš baž-

*) 1917—1918 m.: domą. **) 1917—1918 m.: žvilgsniu.

nyčios. Beliko tik Kristaus gyvenimo atskirų momentų — gimimo ir mirties supaveikslinimas (inscenizacija) — Kalėdų lopšeliu ir Velykų grabu[1]). Tačiau kai kuriose bažnyčiose dialogai — misterijos ligi pat XVIII š. pabaigos buvo užsilikę[2]). Lietuvoje krikščionių kultūrai vėliau negu vakaruose įsivyravus, bažnytinių vaidinimų ligi jėzavitams atvykus, regis, nebuvo[3]).

Jėzavitai, kaip matysime, atkreipė į juos savo dėmesį. Daug plačiau yra mums žinomas dialogų gyvavimas jų vėlesnėse formose*) — už bažnyčios sienų.

Popiežių ir vyskupų įsakymais ilgainiui iš bažnyčios pašalinti, dialogai kitur ir Lietuvoje įėjo į mokyklas, didžiūnų dvarus ir t. t.; juos matydavo ir sodiečiai. Toje srityje ypač jėzavitai daug pas mus yra pasidarbavę. Jie nesitenkino jau nusistačiusiu bažnyčios veikimu ir stengėsi suteikti jam naujų formų, kurios giliau veiktų žmones. Tuo tikslu, pavyzdžiui, jie įrengdavo gatvėse tam tikras vaizdžiai iškilmingas procesijas, kurios veikė žmonėms ne vien tikybos, bet ir grožio jausmus. Šitose ir kitose iškilmėse dalyvavo jėzavitų mokyklų mokiniai, nes, jų mokytojų nuomone, tatai ne vien malonu buvę pačiai jaunuomenei ir pašaliniams žmonėms, bet dar 1) kreipę į jų mokyklas tėvų dėmesį, kurie dabar noru leidę į jas savo vaikus, 2) pratinę moksleivius padoriai elgtis ir šiaip giliau ugdyti savyje dorumo jausmus[4]).

Štai kaip jėzavitų istorikas aprašo bene pirmąją šios rūšies Vilniuje 1586 m. Dievo Kūno procesijos iškilmę, dalyvaujant joje akademijos jaunuomenei. Ėję visų klasių mokiniai gražiai ir švariai pasirėdę ir keturiomis eilėmis pasiskirstę, degančiais vaško žibintuvais rankose. Kiekvienas skyrius gražiai giedojęs naujas, prieš tai Vilniuje dar negirdėtas giesmes. Ėję poromis, lygiomis, lygiais protarpiais nuo kita kitos atskir-

---

[1]) P. Chmielowski. Nasza literatura dramatyczna. 1898 m. I, psl. 7—8.

[2]) Z. Gloger. Encyklopedja staropolska ilustrowana. II. 1901 m., Dialogi (kuone visame kame Gl. straipsnys yra pakartojamas W. Chomętowskio); str. Djalogi („Encykl. Kościelna", IV. 1874 m., p. 196—199).

[3]) M. Baliński. Dawna akademja wileńska, p. 172.

*) 1917—1918 m.: pavidaluose.

[4]) J. Rostowski. Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima. 1768. m., p. 158.

tomis, eiliomis, rimtais veidais ir kilnia eisena, taip jog visi žiūrovai didžiai stebėjęsi. Iš dešiniosios ir kairiosios pusės tamtyčia pastatyti vyrai sulaikinėję žmonių minias, kad tvarkos nesuardytų. Prieš kiekvieną keturių moksleivijos būrių buvę „pompae anteludia": tai ėję jaunikliai pranašais pasirėdę, tai aukštomis ietimis dengę būrėmis aptrauktą vežimą, tai žengę sparnuotais angelais persirengę, blizgėdami brangakmeniais ir auksu ir t. t.[5]).

Kaip žinome, Dievo Kūno procesija gatvėmis tebėra užsilikusi ligi mūsų dienų. Joje, be abejo, ir dabar veikia žmones ne vien tikybos, bet ir grožio pagrindais; grožio veiksmo atžvilgiu ji turi savo vietą dramų — misterijų rūšyje. Tuo atžvilgiu kitos to pat rašytojo minimos šios rūšies iškilmės su gyvaisiais šventųjų ir t. t. paveikslais, giesmių ir muzikos chorais tenka taip pat ir scenos veiksmui priskirti: 1604 m. „sacra pompa", kokios niekados nuo pat krikščionybę priėmus Lietuva nebuvo dar mačiusi, — šv. Kazimiero apoteozė gatvėmis einant, patrankoms trenkiant, muzikai ir giesmėms gaudžiant[6]); kita panaši „pompa" 1636 m.[7]); 1607 m. gedulingai pasirėdžiusių marijonų brolijos (sodalitia Mariana) ėjimai nuo bažnyčių ligi bažnyčių giedant ir besiplakant rykštėmis bei kančiais („sacra scena"[8]) ir t. t.

Šitokių „pompų" jėzavitai ypač daug darė XVII š. Ne kartą spausdino net tam tikras jųjų programas, kad žiūrovai geriau visas jų smulkmenas įsistebėtų ir jų reikšmę suprastų. Pasirėmęs šitokia programa, va kaip vienas praeities tyrinėtojas aprašo šitokią Vilniaus procesiją: gatvėmis važiavę tamtyčia persirėdžiusių jaunikių vežimai, raitelių apsupti; vienas vežimas reiškęs gamtą daugybe žvėrių, kitas — Romos ciesorių Otoną prieš vengrus su komunija važiuojant, dar kitas — šv. Jono Apreiškimo V-ąjį skyrių; ketvertu arklių vežami buvę šventie-

[5]) Ten pat, p. 157. Jaroševičius, kuriuo sekdamas atkreipiau dėmesį į savitą bažnytinių iškilmių reikšmę pas jėzavitus, neteisingai nurodo (Obraz Litwy, III. 1845 m., p. 109 — 110) Rostowskio rašto puslapį (155 vietoj 157) ir priskiria aukščiau aprašytą iškilmę Trijų Karalių dienai, nors R. gana aiškiai sako apie „dies maximus Augustissimae Eucharistiae".

[6]) Rostowski, 220—221.

[7]) Ten pat, 338—339.

[8]) Ten pat, 230—232.

ji ir kankiniai; kitur jie traukę pačią Romą ir t. t.; priešais jojęs studentas (mokinys), kurs reiškęs poeziją, o kitas iškalbumą (eloquentia). Tas pats rašytojas mini dar kelias panašių pompų — procesijų programas: 1) „Summa processji wileńskiej o czworakim bankiecie, który Chrystus Pan i twórca świata z niewysławionej hojności swojej wystawić raczył stworzeniu swemu roku 1627" — 4 pusl., 2) „Summa processji na wnoszenie kości świętych od akademików Soc. Jesu sporządzonej w Wilnie 1631" — 2 pusl., 3) „Processja wileńska w święto Bożego Ciała 1633 od akademików Soc. Jesu wystawiona" — 4 pusl.[9]). Zigmantas IV-sis liepęs, sako, atvykusiam pas jį Varšuvon iš Vilniaus jėzavitui, kad jis jo vardu praneštų savo draugams karaliaus „ačiū" už anas procesijas[10]).

Be šių iškilmingų misterijų - procesijų, kuriose dalyvavo jėzavitų mokyklų mokiniai, tenka dar paminėti tam tikros jų šventės, ypač mokyklų globėjos šv. Kotrinos diena. Tą dieną moksleiviai rinkosi sau net karalių, kurį klykaudami, trūbosna pūsdami ir būgnuosna mušdami, vedėsi bažnyčion ir ten sodino jį tam tikrai iškelton vieton. Žinoma, bažnyčiose ir gatvėse rinkosi žmonių minios ir kilo didžiausias triukšmas. Jėzavitų vyresnybė ilgainiui turėjo į tai įsikišti ir iškilmėn įvesti didesnę tvarką ir rimtį; 1683 m. panaikinti „karaliaus" rinkimai, o triukšmingas „teatras" paverstas rimta bažnytine procesija[11]).

Dar veikliau ir savotiškiau rodėsi jėzavitų moksleiviai Kalėdų, Užgavėnių, Velykų metu. Iš bažnyčios per „jėzavitvaikius" ėjo į žmones Kristaus - kūdikio lopšelis, virtęs Trijų Karalių arba Betliejaus žvaigždė su Erodo karaliaus ir kitomis giesmėmis. Jėzavitų žekeliai, karaliais ir jų tarnais persirėdę,

---

[9]) K. W. Wójcicki. Teatr starożytny za Władysława IV (1836 m. „Kwartalnik Krakowski", III, 90 ir prierašas Nr. 6). Kartoju iš Jaroševičiaus Obraz Litwy, III, p. 110, 235—236. Šventųjų kaulų įnešimo pompos aprašymas iš Voicickio galima taip pat rasti pas A. Zdanavičių: Rys dziejów literatury polskiej, I, 682—683. Voicickis savo straipsnį kiek perdirbęs įdėjo knygon „Teatr starożytny w Polsce", 1841 m., kuriame anas Vilniaus procesijas randame aprašytas II, 199—204.

[10]) Voicickis, II, 204 (iš 1657 m. rankraščio).

[11]) J. I. Kraszewski. Wilno, IV, 1842 m., p. 56—57. Palyg. dar Rostovskio Hist. Lit., p. 344.

ėjo per dvarus ir ponus, ir rodė „teatrą" — Kristaus gimimo dialogą - misteriją, giesmėmis keldami Dievo garbę, o „oracijomis" girdami šeimininką; už tai, žinoma, gaudavo skaniai pavalgyti, o kartais ir šiokių tokių dovanų. Jų pavyzdžiu sekė kitų mokyklų mokiniai ir šiaip miesto ir sodžiaus jaunikliai ir vaikai, pagaliau ir suaugę vyrai. Taip buvo Lenkuose[12]), taip ir pas mus. Giesmės, kurias „karaliai" giedojo, žinomos yra iš kantičkų (Sveikas Jėzau mažiausias, Gul šiandieną jau ant šieno, Ant metų naujų apsiliejo krauju ir t. t.), bet yra tarp jų, regis, ir į knygas neįdėtų. Pav., ketvirtame XIX š. dešimtmetyje Žemaičiuose giedota:

Trys karaliai atjojo,
Dievui pasikloniojo;
dabar pas jus ateina
tuos namelius aplankyti,
jums linksmybę padaryti —
gerai prašom priimti[13]).

Pats tebeatmenu praėjusio šimtmečio 90-aisiais metais Šiaulių*) apskr. Viekšniuose „karalius" tebevaikščiojant, nuo kurių mes, vaikai, po lovomis slėpėmes, ir tarp kita ko, ne kartą girtais balsais traukiant:

Tuba, tuba, kailinia(i)
maži buvo marškinia(i);
kas tai tokia buvusi,
ką tu(o)s marškinius siuvusi[14])?

Žvaigždė ir karalių giesmės pamažėl nyksta. Kai kur priešingi jiems kunigai, pastebėdami ne kartą „karalių" girtavimą

---

[12]) W. Szymanowski. O Szopce polskiej (1860 m. „Tyg. Illustr." I, p. 115) — žinios iš Glogerio Enc. Staropolska, IV. p. 332—333.

[13]) L. Jucewicz. Gry i zabawy ludu litewskiego (1839 m. „Tyg. Petersb." Nr. 38), taip pat: L. A. Jucewicz, Wspomnienia Żmudzi, 1842 m., p. 131. Ten taip pat: „tuos namelius", o ne „tu namelių".

*) Dabar Mažeikių.

[14]) Kalėdų giesmės reiktų taip pat rinkti ir užrašinėti kaip ir dainos. Daug jų, be abejo, bus jau išnykusių, bet ir išlikusiųjų tarpe rasime originalinių, kurios papildys mūsų žinias apie žmonių kūrybą ir jų kūrimo ypatybes. Gal būt, kad ir kantičkų giesmės „karalių" esti paįvairinamos.

ir ištvirkimą[15]). Vilniuje ligi mūsų dienų tebėra jie pas lenkus užsilaikę, bet kokį vardą žmonėse yra įgiję, rodo jų erzinimas: „króle, króle, nie kradnijcie kastruli" (karaliai, karaliai, nevokite patelnių). Apie 1905 metus buvo mėginę ir Vilniaus lietuviai savo „karalius" atgaivinti. Jie giedojo: „Vidurnakties girdėti balsas", „Užtrauksme naują giesmę, broliai", „Daugel buvo tokių dienų, kad ubagai uliavojo" ir t. t. Vienas pasirėdęs Kriviu-krivaičiu ilgais drabužiais, krivule rankoje, ragino lietuvius laikytis tvarkos ir vienybės[16]). Šiaip jau iš namų į namus vaikščiojančių „karalių" vietą vis dažniau užima pas mus iš jų išaugusios B e t l i e j a u s s t o n e l ė s ir kiti tam tyčia pritaikinti scenos veikalai.

Velykoms žekeliai taip pat vaikščiojo po namus, giesmėmis bei tam tikromis „oracijomis" sveikindami Aleliujos sulaukus. Velykinių ir vestuvinių oracijų įtaka mūsų gadynės piršlių ir kitoms kaimo oracijoms aiškiai, bent Lenkuose, yra susekama[17]). Ne kitaip ir pas mus buvo ir yra. Mūsų vestuvių, Velykų, nuobaigų ir kitos oracijos savo iškreiptais iš lotynų kalbos žodžiais, dalimi ir savo turiniu bei stiliumi rodyte rodo, jog ir jos iš žekelių gadynės bus kilusios ar bent anos gadynės įtakai pasidavusios[18]). Tačiau galimas daiktas, jog ne vien vaikščiojančių žekelių bus čion įtakos, bet ir šiaip jau visokių bajorų gadynės oracijų, gal taip pat bajorams ir net sodiečiams*) XVII—XVIII š. sakytų pamokslų kalbos.

Per Užgavėnes jau seniai yra pas mus įsivyravęs paprotys kaukėmis dengti savo veidą, meškomis, ožkomis, kartais drambliais ar kupranugariais, dažniausiai žydais, seniau ir vokiečiais verstis, daužytis ir išdykauti gatvėse ir po namus. Tai Vakarų Europos karnavalo paprotys, kuris per Lenkus pasiekė

---

[15]) Sakė man, jog Viekšniuose jau keleri metai, kunigų draudžiami, jie nebepasirodo. * Vėliau, regis, vėl bus ten atgiję.

[16]) M. Dovoina Silvestraitis. Prie paveikslo „Trijų Karalių grupa" Vilniuje (1905 m. „Lietuvių Laik." Nr. 5). Grupėje matome vėliau žinomus Vilniaus lietuvių scenos artistus: K. ir J. Strazdus, T. Juodvalkį ir kt. * T. Juodvalkis pasimirė 1929 m.

[17]) Glogerio Enc. Starop., III, 297—298.

[18]) L. Jucevičius (Wspomnienia Żmudzi, 143) tebemini vaikinus Velykose per namus einant, oracijas sakant ir sau kiaušinių renkant.

*) 1917—1918 m.: žmonėms.

ir mūsų šalį, tarpininkaujant, greičiausia, jau minėtiems jėzavitų ir kitų mokyklų žekeliams[19]). Ar šiaip ar taip, visi tie minėtieji žekeliai, vėliau sodiečių papročiai, kad ir turi nemaža bendra su scenos vaidinimu, nes vaizdžiai išreiškia sutartomis rolėmis paskirstytą dramos veiksmą, bet tasai veiksmas misterijose — procesijose ir kitur, paprastai, yra prislėgtas tikybos, giesmių lirikos ar kurio kito prado*) (elemento) ir jausmo. Tos rūšies „teatro" istorija ir yra dramos prado ne plėtojimasis, tik nykimas, o kitų jan įeinančių pradų augimas ir stiprėjimas.

Kas kita jėzavitų moksleivių *vaidinimai mokyklose*, kurie kad ir nedaug aukščiau už dialogus yra iškilę, bet vis dėlto dramos pradus leido laisviau, pilniau išsiristi, savotiškiau pasireikšti.

II.

Lenkuose jau XVI š., jėzavitams dar neatvykus, mokyklose vaidinta dialogai, istorijos ir šiaip jau alegorijos apsakymai, padalinti veiksmais (aktais), scenomis ir atskiromis kalbomis. Tačiau jėzavitai labiausiai juos pagyvino ir supopuliarino. Jie laikė moksleivių vaidinimus esant naudingus, nes tuo būdu šie turėję progos arčiau prisižiūrėti sektiniems tikybos ar istorijos kilniųjų didžiavyrių pavyzdžiams ir sutvirtinti savyje tikybos ir dorovės jausmus, lavinti savo kalbos ir viešojo laikymosi būdą[20]). Vieši moksleivių vaidinimai ir šiaip pasirodymai, be to, kaip žinome, traukė tėvų dėmesį ir simpatiją prie jėzavitų mokyklų. Tad jėzavitai, nuo kurių kaip ir prasideda aukštesniųjų Lietuvos mokyklų istorija, ir bus pirmi pas mus šitokius vaidinimus pradėję.

Mokyklų vaidinimams reikia priskirti visų pirma „d i s p u t o s". Turiu galvoje ne garsias jėzavitų su kitatikiais viešąsias tikybines disputas, kurių jie nuo pat savo įsikūrimo Vil-

---

[19]) Apie Užgavėnių papročius galima rasti pas L. Gołębiowskį, Gry i zabawy różnych stanów, p. 331—332 (1831 m. — mano žinia iš Enc. Starop., IV. 488), L. Jucevičių: Wspomnienia Żmudzi, p. 132—133, kur minima „senoji Kuniżka".

*) 1917—1918 m.: gaivalo.

[20]) Glogerio Enc. Starop. II, 5. (Djalogi). — J. Bartoszewicz. Historja literatury polskiej, 1861 m., p. 269—270.

niuje (1570 m.) ligi 1630 m. nemaža surengė ir kuriose ypač kun. Martinas Smigleckis pagarsėjo, tik tam tyčia mokyklose inscenizuotas karaliams ar didžiūnams pasitikti „disputas", kuriose kitatikiams atstovavo patys jėzavitai arba jų moksleiviai. Žinoma, šitokiose „disputose" kitatikiai lengvai buvo nuveikiami savo priešininkų ir priverčiami prisipažinti seniau klydę, bet po ginčo - „disputos" tieson atsivertę. Šitokias „disputas" - vaidinimus jėzavitai rodė 1636 m. IV-ajam Ladislavui, didž. Lietuvos kunigaikščiui, 1705 m. Petrui Rusų carui[21]).

„Disputos" ir kitos aukščiau minėtos rimtos ir nerimtos, su teatru ir scena surištos atvaidinamosios pramogos, mūsų teatro istorijoje yra savo vietą užėmusios, bet, žinoma, plačių išvadų negi darysime! Jų vieta bus ir visai nežymi, palyginus su tikrosios mokyklų dramos — d i a l o g ų istorijos reikšme. Štai ką pasakoja Vilniaus istorikas Krašiauskis, archyvų medžiaga*) atsirėmęs, apie jėzavitų mokyklų dialogų vaidinimą[22]).

Dramos ir dialogai buvo moksleiviams leisti žaidinimai iškilmėms pakelti, kurie turėję prisilaikyti tam tikrų taisyklių. Jėzavitai turėjo tuo tikslu akademijoje teatrą ir šiaip nesigailėjo tam iš pradžių nė darbo, nė išlaidų. Dėl kai kurių aplinkybių, ypač dėl moksleivių išsišokimų vaidinant ir perdidelių išlaidų, ilgainiui jie priversti buvo vaidinimą suvaržyti: 1672 m. jie uždraudė klasėse kas savaitę ir kas mėnesį įrengiamas deklamacijas versti scenos vaidinimu, 1694 m. uždraudė vaidinti Dievo Kūno ir šv. Mykolo dieną. Mat, nekalti dialogai ilgainiui buvo virtę tikromis komedijomis, skaudžiomis satiromis ar net nepadoriomis meilės scenomis, kurios nė šventės iškilmei, nė vaidinančiai jaunuomenei ir padoriai publikai nepritikę. Dėl dažnų skundų 1684 m. buvo leista vaidinti vien religingi dialogai, jų turinį iš Šventosios Istorijos pasirinkus ir tiktai lotynų kalba, nes lotynų dialogai, lenkų kalba įvairinami ir žiūrovams suprasdinami, vis dažniau buvo lenkų kalbos įvaldomi. Uždraudė užgaulioti ir šiaip minėti „asmenis", įterpinėti ką iš se-

---

[21]) Krašiauskio Wilno, IV, 22—23.

*) 1917—1918 m.: medega.

[22]) Wilno, IV, 24—25.

novės poetų ir stabmeldybės laikų, satirų, pasakų, alegorijų ir t. t. Kiekvienas dialogas pabaigai turėjo kokį dorinantį tikslą iškelti. Dialogo rašytojas, paprastai vienas mokyklos mokytojų - profesorių, turėjęs iš pradžių pasitarti su savo vyresnybe, parašęs jį pavesti mokyklos vedėjo-rektoriaus, o paskui ir vietinio vienuolyno viršininko - prefekto kritikai; jei dialogą žadėjo vaidinti didžiūnų akivaizdoje, jį turėję dar paskaityti ir šiaip tėvai - jėzavitai, kurie tuos ponus pažinojo ir todėl geriau už kitus nutarė, ar patiksiąs jiems ir neįžeisiąs naujas dialogas. Toliau mėgino vaidinti visam vienuolynui susirinkus, kuris ne kartą dar šį ar tą taisė, šalino ar keitė. Tuomet tiktai drįso veikalą viešai atvaidinti.

Moterys neturėjo teisės vaidinime dalyvauti. Tiktai didžios giminės ponios, kurios buvo kartais panorėjusios prisiimti jų kilmei tinkamą rolę, buvo kartais prileidžiamos, bet scenoje turėjusios skyrium nuo vyrų laikytis. Viešose vietose dialogų neleido vaidinti ilgiau per 2—3 valandas, o privačiai tiktai per dvi valandi. Žemutinių mokyklos klasių mokytojai, kurie dar nebuvo šventinti, sykį per metus turėjo teisę rengti jose ½ val. dramas, o tai apie Didžiąją Savaitę vernaculo sermone (čia reiktų suprasti: lenkų kalba) iš Kristaus kančių istorijos. 1717 m. kiti vaidinimai buvo net uždrausti. Šitokios buvusios, pasak Krašiauskio, jėzavitų teatro taisyklės, kurias tačiau gyvenimas ne kartą laisviau sau aiškinosi ir taikinosi savo reikalavimams. Taip, sakysime, ir po 1717 m. vaidino pas mus panegirines dramas Oginskiams, Chaleckiams, Nezabitauskiams, Skarbekams ar kitiems didžiūnams iškelti[23]), nors jos su Kristaus kančiomis nieko bendra neturėjo.

Krašiauskio[24]), Briuknerio[25]), Liuro[26]), Balinskio[27]) paskelbtąja dialogų - dramų medžiaga atsirėmę, vargu dėlto

---

[23]) Krašiauskis, IV. 243 (Rhodus intra lares, 1728 m.), 246 (Fulmen belli, 1729 m.), 263 (Thesaurus orbis lechici, 1743 m.); J. Bieliński, Uniwersytet wileński, 1899—1900 m., III t., 609—610 (Facies Martis et Minervae, 1726 m.).

[24]) Wilno, IV. Kronika bibliograficzna, 113—365 (Vilniaus spausdinių sąrašas nuo 1519 ligi 1800 m.).

[25]) Al. Brückner. Lituanica („Archiv für slavische Philologie", XIII Bd., 1890 m., 212—224): pranešimas apie 2 XVII š. rankraščiu su intermedijomis. * Papildyta to paties Z dziejów dawnego teatru polskiego (1902 m. „Pamiętnik Literacki" sąs. IV, pusl. 539—556).

aiškiau, įsakmiau ją suskirstysime ir jos plėtojimąsi apibūdinsime. Jėzavitai, mat, savo dialogų ir dramų nesispausdino, pasitenkindami, ir tai ne visuomet, trumpomis jų programomis, kurias dalino susirinkusiems žiūrovams[28]). Šitokios programos, sinopsomis, periochomis ir, dažniausia, scenarais vadinamos, nurodė veikalo turinį, istorijos ar kitokį šaltinį (argumentum, kartais fundamentum), scenų paskirstymą ir veiksmo plėtojimąsi, kai kada taip pat vaidintojų sąrašą ir pasiskirstymą rolėmis[29]). Ne visos jos buvo spausdintos, o spausdinių ne kiekvienas yra mus pasiekęs; vienos kitos rankraštyj tebėra dar užsilikusios. Išmėtytos knygynuose, nėra jos lengvai prieinamos, ir todėl dažniausiai vien vardai jų tėra mums žinomi. Tik dalis jų yra mūsų metu spaudoje pakartota ar bent jųjų turinys atpasakotas. Šiuo atžvilgiu ypač svarbus yra Liuro paskelbtasis Prūsų Reselio miestelio (už Mozūrų ežerų) jėzavitų kolegijos scenarijų rinkinys, kurių 23 yra spausdintos, o 1 (Kražių 1698 m.) — rankraštis. Tai yra programos tų dramos veikalų, kuriuos 1669—1710 m. vaidino Vilniaus (12), Varšuvos (3), Brunsberkio (2), Reselio, Kražių, Vitebsko, Nesvyžiaus, Pinsko, Lomžos ir Pultusko (po 1) jėzavitų moksleiviai[30]). Tos visos vietos įėjo Lietuvos jėzavitų provincijon, nors šiaip jau, žinoma, nė Prūsų Brunsberkis (apie Karaliaučių) ir Reselis, nė Lenkų Varšuva ar Pultuskas Lietuvos valstybei nepri-

---

[26]) G. Lühr. 24 Jezuitendramen der Litauischen Ordensprovinz (Sonderabdruck aus der „Altpreussischen Monatschrift“., Bd. XXXVIII, Heft 1, 2), 1901 m.

[27]) M. Baliński. Dawna akademia wileńska. 1862 m., p. 167—174 ir kt.

[28]) Lühr., 2; A. Brückner, Dzieje literatury polskiej w zarysie, 1908 m., I t., p. 248.

[29]) Lühr, 2 ir šiaip 4—61.

[30]) Lühr, 1. Nors sekdamas dramų vardais, L. tesuradęs 9 Vilniaus dramas, be to 2 — be vietos, o 1 — ir be metų nurodymo, bet ir jos, mano nuomone, reiktų Vilniui priskaityti: 22 ir 23 — nes jose aiškiai nurodyta, jog jos „a Perillustri Rhetorica Juventute Academica“ buvę vaidintos, o Lietuvoje tuo metu vien Vilniaus akademija tebuvo ir kiti „akademikų“ vaidinti veikalai tuo pat būdu buvo įvardyti (palyg. Lühr. Nr. Nr. 4, 5, 6, 7, 8, ypač 9 ir 11), ir Nr. 24 — nes rankos raštu jo autoriumi pažymėtas tas pats „(Ignatius) Holowin“ ar „Holonsin“, kuris ir prie Nr. 22.

klausė. Tačiau programų turinys ir Liuro nėra pažodžiui*) pakartotas, bet vokiškai atpasakotas; originalo tekstų beliko dramų vardai[31]), argumentai, prologai ir chorai — ir tai ne visuomet — lotynų kalba paduoti. Vis dėlto šioji medžiaga leidžia mums bent viršutinę dramų pusę sau įsivaizduoti.

Programa prasideda su „argumentum" arba „fundamentum", kuriame nurodoma istorijos ar kitokia dramai turinį davusi versmė; tai paprastai yra kuris XVI ir ypač XVII š. jėzavitų istorikas ar šiaip rašytojas. Žinoma, žiūrovams teskiriami paskaityti argumentai vaidinant buvo apleidžiami, o buvo pradedama įžangos „prologu", kuris kartais ėjo po tos pat rūšies „antiprologo". Prologuose, antiprologuose ir, kartais apodozėmis vadinamuose „choruose", kuriais kitas nuo kito veiksmai buvo atskiriami, kalbomis ir giesmėmis pasireikšdavo dažniausia visokios alegorybės — Laimė (Fortuna), Apvaizda (Providentia), Išmintis (Sapientia), Galybė (Potentia), Drąsybė (Fortitudo), Ištikimybė (Fides), Santaika (Harmonia) ir t. t., ypač Meilė (Amor) ir žmogaus, pasaulio, bažnyčios Genijus - globėjas, taip pat Graikų ir ypač Romos dievybės — Jupiteras, Plutonas, Apolonas, Vulkanas, Merkuras, Marsas, Paladė, Nemezė, Belonė, Meduzė ir kitos. Tomis alegorybėmis prologai ir chorai rište rišosi su alegoringomis bažnyčios „pompomis" ir viduramžio dialogais, bet šiaip jau nuo bažnyčios apeigų atsiskyrę, kaip matome, krikščionybės alegoriją jie stengėsi pakeisti senobine arba abstraktingesne, kuri nesivaržė krikščionims per daug brangiomis, kad jos į panegirikų ar šiaip „laisvesnes" dramų scenas būtų pinamos, bažnyčios pašvęstomis formomis. Mokyklų ir šiaip nebažnyčios teatre tikybos jausmo grynumui bei jautrumui apdrausti vengdami bažnyčios formų, jėzavitai nesivaržė jomis tikybinėse, bažnyčiose jų moksleivių vaidinamose Kristaus kančių ir t. t. dramose — dialoguose, kur angelai, kryžius, Kristaus paveikslas buvo rodomi ne tik prologuose ir choruose, bet ir pačių veiksmų scenose.

Kiekviena drama susidarė iš 3 — 5 aktų, kartais „dalimis" (pars) ir protazėmis vadinamų, kurių

*) 1917—1918 m.: sulig žodžių.

[31]) Išskyrus 10 ir 12 Nr. Nr., vieninteliu rinkinyje scenaru lenkų kalba, kurių vardai taip pat tėra tik vokiečių vertime paduoti.

kiekvienas skirstėsi 3 — 8 scenomis, arba „įvadais" (inductio). Dramos veiksmo plėtojimasis mėginta kartais pačiomis aktų antraštėmis*) tiksliau nusakyti, pav., 1687 m. Lomžos „XII-jo Liudviko — Galų karaliaus keršto" dramoje (Ultio... Ludovici duodecimi, Galliarum regis...), kurioje I aktas „intampa" (epitasis), II-sis — „pastoviu" (catastasis) ir III-sis (paskutinis) „nelaime" (catastrophe) yra pavadinti. Be chorų, aktai atsiskiria nuo kits kito dar, nors nevisuomet, „protarpiais" — interludium'ais, arba intermedium'ais. Kad ir pasitenkina programos vien tų intermedijų įvardymu, ir ne kartą, greičiausia, paprastos pauzės jos bebuvo, bet šiaip jau visuotinoji intermedijų istorija ir žemiau nurodomoji Lietuvos intermedijų medžiaga mus moko, jog šie protarpiai paprastai „intarpomis" — tam tikru scenos veikimu — virsdavo. Iš linksmų, pajuokinančių, gyvų intermedijų, kurių turinys ne kartą labai nuo vaidinamos dramos atsitolindavo, ilgainiui išsiplėtojo komedijos. Programose atskirai kartais nenurodomoje „pabaigoje" (epilogus) randame: 1) iškeltus esant doruosius, pažemintus piktuosius dramos veikėjus; 2) iškeltą Dievo garbę; 3) iškeltą didžiūną, kurio akivaizdoje (sub auspicio) vaidinama; 4) Išminties (Sapientia) įsakymą įvardyti tuos moksleivius, kurie mokslo metuose „in virtute et scientia" bus pasižymėję ir į aukštesnes klases pakelti gavę (promotiones ir praemia). Minėtoji Lomžos drama pasibaigia commus'u, arba iš graikų tragedijų pasemta „raudos giesme", kurią pasikeisdami gieda choras ir vienas vaidintojų; šį kartą „Clementia" reikalauja iš jaunuomenės, kad šioji niekados nepamirštų Kristaus pakeltų žmonijos naudai kančių, o jaunuomenės choras taria ačiū klausytojams ir ragina juos taip pat jas sau įsidėmėti.

III.

Atsirėmę Liuro ir kitomis aukščiau nurodytomis žiniomis ir atmetę dialogus, kurie buvo vaidinami kad ir Lietuvos jėzavitų provincijose (Prūsuose, Mozūrijoje), bet ne Lietuvos valstybėje, iš programų galime priskaityti pas mus apie 100 jė-

*) 1917—1918 m.: užvardijimais.

zavitų mokyklos dialogų ir dramų[32]). Apie 70 jų tenka Vilniui, 5 — 6 Kražiams, po 3 — 4 Gardinui, Polockui, Pinskui, po 1 — 2 Nesvyžiui, Naugardėliui, Minskui, Vitebskui, Slanimui, Sluckui, apie 10 nežinia kur buvo vaidinti. XVI š. neturime, regis, užsilikusio nei vieno dialogo, nors, sako, nuo 1580 m. jų vaidinę[33]). Nedaug jų tepriskaitome ir iš trijų pirmųjų ketvirčių XVII-jo š. (Vazų gadynė): nuo 1604 ligi 1676 m. vos apie 15 veikalų. Toje Sarbieviaus, Kojelavičių, Širvydo, Joknavičios gadynėje labiau tebesvėrė dar procesijų „pompos", negu mokyklų dialogai. Jų tarpe veik nerandame dialogų lenkų kalba. Kadangi paskelbtoje medžiagoje ir šiaipjau ligi 1684 m. (Krašiauskio nurodomas uždraudimas vartoti dialoguose lenkų kalbą) vos du - tris tematome lenkų dialogus (1604 m. per Kazimiero šventę, 1677 m. Kražių Šimkevičios „Chleb zwycięski" ir tos pat gadynės, gal to paties Šimkevičios, apie Vytenį Lietuvos kunigaikštį), tat aišku, jog daugumas veikalų nėra mus pasiekę.

Pirmi dialogai, apie kuriuos bent žinome šiuo tarpu, buvo vaidinti 1604 m. gegužės mėn. 10 d. Vilniuje iškilmingoje dėl karalaičio Kazimiero kanonizavimo apeigoje, kurioje jėzavitai, dalyvaudami dar kilniau, negu aukščiau minėtoje 1586 m. Dievo Kūno „pompoje", supaveikslino tikybos veiksmą. Panašiai kaip ir 1586 m. procesijose susitvarkę, kunigų ir jėzavitų vedami žmonės ėję gatvėmis nuo katedros ligi šv. Stepono bažnyčios, kurioje buvusi padėta popiežiaus atsiųstoji vėliava su šventojo paveikslu, o iš tenai kanclerio Sopiegos buvo nešama atgal per Rudininkų vartus pro rotužę ir šv. Jono bažnyčią Didžiąja gatve vėl ligi katedros, kurioje vyskupas Vaina priėmęs ir padėjęs vėliavą prie šv. Kazimiero grabo.

---

[32]) Lietuvos kultūros istorikai (Balinskis, Bielinskis ir kt) neduoda pilnos, bent apypilnės, dialogų apžvalgos, pasitenkindami vienu kitu pavyzdžiu, nors patys yra jų daugiau turėję savo rankose. Bielinskis, pav., sakosi turis keliasdešimt Vilniaus panegirikų, dialogų ir pamokslų (Uniw. wileń. III t., p. 607), bet p. 606—610 tepakartoja Balinskį, nauja nesuteikęs. * Riezanovo, Vindakevičiaus, Brenšteino medžiaga turėtų gerokai padauginti šį mano 1917 m. nustatytąjį skaičių.

[33]) Rys historyczny przedstawień teatralnych, mianowicie w języku polskim, na Litwie („Wizerunki i Roztrząsania Naukowe, XVI, 1840 m., p. 181).

Dalyvaudami procesijoje, jėzavitų moksleiviai ėję puikiai apsišarvoję, lyg šv. Kazimiero kareiviai; kiti jųjų blizgėdami auksu ir šilkais, vėliavėlėmis rankose arba karūnomis ant galvų turėję reikšti angelus. Tačiau labiausiai jie pasižymėjo aikštėje*) ir akademijos vartuose įrengtuose dialogų reginiuose. Rudininkų vartų siena buvusi paversta paukščiu milžinu, pakylančiu lyg skristi erdvėn. Nustebintai procesijai ties vartais sustojus, ant jų pasirodžiusi dailiai, bet gedulingai pasirėdžiusi liūdna mergaitė (akademijos moksleivis), kuri reiškusi bado ir marų varginamą Vilnių. Ji liūdnai dejavusi (lotynų kalba) dėl šalies nelaimių, besiramindama vien viltimi, jog tik šventu pripažintas Kazimieras jos neapleisiąs. Jai bedejuojant, pasirodę baltai pasirėdę sparnuoti angelai rožėmis ir lelijomis rankose, kurie taip pat lotynų kalba džiuginę Vilnių - - mergaitę lauktinomis dėl Kazimiero kanonizavimo malonėmis. Džiaugsmo giesmėms bekylant, mergaitė nusimetusi gedulas ir pasirodžiusi maldingoms minioms karalienės purpuro rūbuose, gėlių vainiku ant galvos, skepetru rankose. Kilnia malda padėkojusi karalaičiui, ji įlipusi tam tyčia papuoštan vežiman, kuriame sėdėjusi ir trimitavusi garbės - garso mergaitė, ir užėmusi sau paskirtą vietą procesijoje.

Antrą kartą procesija turėjusi sustoti ties rotuže, kurios viešoje aikštėje atsiradę aukšti vartai penkiais bokšteliais ir Vilniaus miesto globėjų šv. Jurgio, Kazimiero ir Krištupo statulomis**), taip pat įvairių šventųjų ir alegoriniais vienybės, meilės ir kitokių dorybių paveikslais. Pasigirdę vartuose sustatytos muzikos garsai ir pasirodę Drąsybė, Blaivybė, Išmintis ir Teisybė, kurios kartu su keturiais angelais lenkų kalba atvaidinę dialogą šv. Kazimiero garbei. Dialogui baigiantis, pasigirdęs būgnijimas ir patrankų šaudymas, o rinkoje susyk gražiai sudegusi pastatytoji popierinė milžinė pylis.

Trečią kartą procesija gavusi stebėtis prie šv. Jono bažnyčios, kurios mūruose jėzavitų akademijos moksleiviai parodę naują, visus stebinantį reginį. Čia taip pat buvę pastatydinti vartai, kurių viršūnėje iš tolo matomas Lietuvos Vytis iš abiejų šonų turėjęs mėlyną ir baltą popiežiaus vėliavi. Vartuose buvę taip pat matyti šv. Vaitiekaus, Kazimiero, Jurgio, Marty-

---

*) 1917—1918 m.: lauke.

**) 1917—1918 m.: stovyklomis.

no, Jono Krikštytojo ir Jono Evangelisto statulos. Privažiavusi garbės mergaitė ir trimito garsu pašaukusi Akademiją iškilmėn. Tuojau pasigirdę muzikos ir giesmės garsai ir pasirodžiusi Akademija įvairiomis alegorybėmis reiškiama: teologija, filosofija, istorija, iškalbumas, poezija, filologija, gramatika, Graikų mūzomis. „Garbė" lotynų eilėmis kėlusi iškilmės reikšmę ir raginusi moksleivius gerbti naują šalies globėją. „Akademija" jai pritarusi ir pakvietusi visas savo drauges ir auklėtines pareikšti savo pagarbą šventajam karalaičiui. „Plunksnos istorija", „kryžiaus teologija", „fizikos įtaisų filosofija", „kardo iškalbumas", „oro poezija", „rakto gramatika" kassyk naujais eilėraščiais*) kėlusios šventojo garbę. Pasirodžiusios devynios filologijos mūzos, kurios graikų eilėmis nustebinusios susirinkusius; filologija pasireiškusi net trimis kalbomis — graikų, lotynų ir hebrajų.

Ties katedra buvęs naujas reginys, tik jau nebe jėzavitų, bet kapitulos parengtas. Vartuose stebinę gražūs paveikslai iš šv. Kazimiero gyvenimo, o septyni tam tikrai pasirėdę jaunuoliai, kurie reiškę Vilniaus bažnyčių angelus sargus, kartu su šešiais kitais atvaizdavę dar vieną lotynišką dialogą. Sako, tai iškilmei jėzavitai ruošę savo moksleivius per ištisus metus[34]).

Nestebėtina, jog kritingi jėzavitų istorijos tyrinėtojai pečiais trauko dėl panašaus akademijos mokslo ir laiko apvertimo[35]). Tačiau vėliau, akademija kad ir dalyvavo bažnytinėse iškilmėse, bet nauja joms ne ką bepramano, besiversdama moks-

---

*) 1917—1918 m.: eilėmis.

[34]) Theatrum sancti Casimiri. Vilnae. 1604 m., p. 38 — 127: Pompa Casimiriana, kurioje Austrijos vokietys Kvirinas Knogleris (Cnogler, 1604—1607 m. akademijoje dėstė filosofiją. Sarbieviaus ir Kojelavičių pirmatakas, — žiūr. Bieliński, II t., 394) plačiai apsako visą iškilmę ir nusirašo anuos trys lotyniškus ir vieną lenkišką dialogą. Kn. raštas reikia atskirti nuo žinomo „Carolomachia" (1606) autoriaus Lauryno Bojero „Pompa Casimiriana" (Brunsbergae, 1604 — žiūr. Bieliński, II t. 614, I t., 135). Jo veikalą panaudojo kun. Augustinas Lipiński: Życie, cuda i cześć św. Kazimierza, Vilniuje. 1858 m. (324 p.); taip pat Baliński, Akad., p. 102—109; Bieliński. III t., 569—571, II t., 619—622.

[35]) J. Kraszewski, Wilno, IV t., 25—26; J. Jaroszewicz, Obraz Litwy, III, 109—110; J. Łukaszewicz, Historja szkół, I t., 256—259; M. Baliński, Akademia, 112; J. Bieliński, Wilno, III t., 571. Pastarasis dėlto susilaiko dialogus kaipo mokymo būdą griežtai pasmerkęs.

leivių statomais vartais, bokštais, vežimais su alegorijomis ir moksleivių atliekamomis giesmėmis, prakalbomis, eilėraščiais ir panegirikais (1636 m. šv. Kotrynos, 1640 m. jėzavitų ordeno sukaktuvių, 1728 m. šv. Stanislovo Kostkos ir Aloizo Gonzagos kanonizavimo, 1750 m. Švenčiausios Mergelės karūnavimo Vilniaus Mykolo bažnyčioje, ir t. t.[36]).

Alegoriniai dialogai ilgainiui pasitraukė iš procesinių pompų, užsidarydami mokyklose ir šiaip kur bažnyčiose; kaip dar matysime, beliko ir net išsiplėtojo (XVIII š.) tikybiniai dialogai, kurie tačiau ir pačioje akademijoje buvo vaidinami. Dar šioje Vazų gadynėje skaitome apie šitokį Vilniaus akademijoje 1615 m. vaidintą Jono *Rukevičiaus* (ar Rutkevičiaus) dialogą „Mors Jesu Christi"[37]), 1633 m. Pinsko kolegijoje (ar bažnyčioje) panašų Didžiajame Penktadienyje (die Parasceves) vaidintą, o kitą bene Dievo Kūno dienai dialogą (de Sanctissimo Eucharistiae Sacramento, sub schemate panis, castra Madianitarum subvertentis[38]) ir kt.

Panegiriniai ir alegoriniai dialogai prigijo nebe bažnytinėje, tik pašalinėje, labiau jiems tinkamoje dirvoje. Niekas nemokėjo taip iškilmingai svečių, ypač vyresnybės, pasitikti ir priimti, kaip jėzavitai. Taip, 1579 m. kovo mėn. jėzavitai ir jųjų moksleiviai sveikino Batorį karalių lotyniškomis prakalbomis, panegerikais, eilėraščiais ir pamokslais; vienas moksleivių, vėliau pagarsėjęs, Jonas Karolius Katkevičia (Chodkiewicz) kražiškis, savo kalba ir išvaizda karaliaus dėmesį ypač prisitraukęs, kuris čia pat jam išpranašavęs jo būsimąjį karžygio garsmą[39]). Tais pačiais metais lapkričio mėn. karaliui pas

[36]) Bieliński, III t., 572—573. — „Wprowadzenie ś. Stanisława Kostki i Aloizego Gonzagi, wyznawców Towarzystwa Jezusowegoo, odprawione w Wilnie 1728 roku" („Wizerunki i Roztrząsania Naukowe", 1843 m. XXIV, 285—304); tai yra vertimas knygelės „Relatio introductionis Sanctorum Stanislai Kostka et Aloysii Gonzaga, Societatis Jezu confessorum, celebratae Vilnae, 1728. — Ks. Win. Przyałgowski, Żywoty biskupów wileńskich, III t. (1860 m.), p. 159—164.

[37]) Visaip rašo: Rutkiewicz (Ks. M. H. Juszyński, Dykcyonarz poetów polskich, II. 1820 m., p. 139; M. Wiszniewski, Historja literatury polskiej, VII t., 1845 m., p. 301); Rutkowicz (Krašiauskis, IV t., 159, neva iš Jušinsko pasisėmęs); Rukiewicz (K. W. Wójcicki, Teatr starożytny w Polsce. 1841 m., II. 316; Bieliński, III t., 309).

[38]) Rostowski, 332.

[39]) Kraszewski, I. 298, Baliński, 67.

Vilniaus jėzavitus vėliau apsilankius, jie įrengę šv. Jono bažnyčioje jo garbei tam tikrą iškilmę, kurioje profesoriai ir moksleiviai nuo pirmosios ligi paskutinėsės klasės lotynų kalba jam reiškė pagarbą[40]).

1589 m. jie iškilmingai pasitiko naują Lietuvos valdovą, Vazų Žygimantą (IV-jį), pastatę puikius vartus, kurių bokštuose angelais apsivilkę moksleiviai sveikino jį lotyniškais eilėraščiais ir t. t. Akademijoje jam apsilankius, moksleiviai sakė jo garbei eilėraščius graikų, lotynų, hebrajų, ispanų, italų, prancūzų, vokiečių, lenkų ir l i e t u v i ų, tat devyniomis kalbomis; kalbėtojų tarpe randame Pocių, Tiškų, Valavičių ir kitų didžiūnų jaunuomenę[41]). Jėzavitai ne kartą pasididžiuodami pabraukdavo savo tarptautinumą, pav., jau minėtoje 1604 m. Kazimiero iškilmėje, dėl kurios išleido t. kt. lotynų ir graikų kalbomis 91 trumpų ir ilgų eilėraščių rinkinį. Tuos eilėraščius parūpino 84 jųjų moksleiviai, kurių pusė buvo svetimtaučiai; kiekvieno tautybė čia pat aiškiai buvo pabraukta (Kydius Danus, Niurhenus Svecus, Haldorus Norvegus, Diza Scotus, Laurentius Gothus, Colupedius Pomeranus, Salicaeus Hungarus, Albertinus Italus, Lansedius Livones ir t. t.[42]).

1609 m. Vilniaus akademija vėl sveikino atvykusį karalių ir jo šeimyną, šį kartą, be prakalbų, dar ir tam tyčia jos gimnazijos moksleivių suvaidintu dialogu[43]). 1611 m. ji sveikino Smalenską paėmus grįžtantį karalių, bet kad ir buvo pasirengusi Smalensko paėmimo dramą pastatyti, tik, regis, nebus jos vaidinusi; šitokią dramą (Dramaticum Smolenscanae expugnationis), pasak Rostovskio, tevaidinę jėzavitų moksleiviai Prūsų Brunsberkyje[44]).

---

[40]) Ten pat, p. 69, 71.

[41]) Gratulationes, 1589 m., kurias pažįstu iš J. Lukaševičiaus Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie, I. 1842 m., p. 59—60; taip pat Baliński, 89—90, kurį, kaip paprastai, pasikartoja Bieliński, III t., 568.

[42]) Theatridium poeticum, 1604 m. — Žiūr. Rostowski, 468—470.

[43]) Baliński, 111. Krašiauskis, I. 338 apie dialogą nežino.

[44]) Rostowski (p. 240) aiškiai Brunsberkį nurodo, apie Vilnių tesakydamas, jog „nostri academici" tenai pastatę „arcum triumphalem" ir „salutarunt". Tuo tarpu Krašiauskis (I. 344), Rostovskiu pasirėmęs, R. nurodomą Brunsberkio vaidinimą klaidingai Vilniui priskiria. Jo klaidą atitaiso Balinskis (p. 118)), kurį iškreipęs pasikartoja Bielinskis

Iš kitų karalių pasitikimų Vilniuje, va kurie dar pažymėti: 1636 m. Sarbieviaus poeto doktorizacija akademijoje Ladislovo karaliaus akivaizdoje, muzika, giesmėmis, eilėraščiais ir panegerikais paįvairinta[45]); 1639 m. to pat karaliaus pasitikimas Vingio*) priemiestyje (tuomet jėzavitų Lukiškiu vadinamame), kur, be kita ko, įteikta jam Jono Chondzinskio, akademijos profesoriaus, parašytoji „Florae Lukiskanae amaenitas" poema[46]).

1644 m. vasario 8 d. Didžiajame Antradienyj karalius Ladislovas ir karalienė Cecilija Renata akademijoje žiūrėjo moksleivių jiems vaidinamą dialogą, kuriam pasibaigus, juodu sugrįžo į savo rūmus, o dvariškiai ir didžiūnai likosi dar klausyti prakalbų, panegirikų ir eilėraščių. Tuo tarpu gatvėje susirėmė akademikai su ponų laukiančiais vežėjais, dėl ko prasidėjo tardymas, pakilo kalbų, o po kelių savaičių kovo 4 d. ginkluotas akademikų streikas. Pro Aušros Vartus jie išėjo iš miesto ir buvo besiskirstą į namus. Kariuomenės apsupti, jie užmušė ir sužeidė keliasdešimt kareivių ir išbėgiojo. Dėl jėzavitų įtakos byla, regis, niekais pasibaigė[47]).

1648 m. kovo 19 d. akademija pasitiko Ladislovą prakalbomis, panegirikais ir eilėraščiais lotynų, graikų, prancūzų, italų, vokiečių, flamų, senaslavių, rusų, vengrų, anglų, škotų, čekų, airių, syrų, lenkų, l i e t u v i ų ir latvių, tat 18 kalbomis[48]).

(III. 571—572), nurodydamas, jog Kr. neva tikrinęs — ir tai I. 349, nors tenai pasakojama vien apie 1614—1617 m. pašalinius dalykus — jėzavitus jokios dramos nestačius. — Kad Vilniaus jėzavitai rengėsi dramą atvaidinti, rodo 1611 m. išleistasai Baltazaro Oziminskio (gal Akademijos moksleivio) eiliuotasai (dramos?) veikalėlis „Szturm p o c i e s z n y Smoleńska, który był o d p r a w o w a n y szczęśliwie w roku teraźniejszym 1611, 13 dnia czerwca", taip pat jėzavito Valentino Bartoševskio „Pienia wesołe dziatek na przyjazd do Wilna króla Imci", 1611 m. (Baliński, 118).

[45]) Rostowski, 339—340; Baliński, 128—130.

*) 1917—1918 m.: Užvingio.

[46]) Rostowski, 348; Krašiauskis, IV t., 184; Baliński, 133.

[47]) Bieliński, III t., 591—595: iš Teodoro Norbuto rasto Osinskio († 1756) atsiminimų rankraščio.

[48]) Išsispausdinta knygelėje: Ver Lukiskanum, Vilnae, 1648 m. Apie tą knygelę Krašiauskis, IV. 196; M. Stankiewicz, Bibliografia litewska od r. 1547 do 1701 r. Krokuvoje, 1889 m., 43. — Apie Ladislovo pasitikimą: Baliński, 150.

1664 m. gegužės 15 d. Jonui Kazimierui iškilmingai įvažiavus 1654 — 1661 m. nelaimėmis nuvargintan Vilniun, jam pasitikti jėzavitai pastatė tam tikrą teatrą, kuriame jų moksleiviai vaidino alegorinę dramą apie karaliaus vargus, karus ir laimėjimus[49]). Sako, kareiviai juokęsi dėl iškelto joje jų triumfo: „Didžiausias triumfas — kad esame gyvi iš karo sugrįžę"[50])!

Be tikybinių ir panegirinių alegorinių dialogų, kurių kitų nė vardo nežinome, galima dar paminėti dvi - trys iš vardo težinomos šiaipjau dramos: „Tragoedia de duobus pueris martyribus" (Vilniuje, 1646 m.[51]), „Drama de fuga Stanislai Kostka Vienna Romam" (Pinske, 1662[52]), „Architectus fraudium" (Vilniuje, 1670 m.[53]). „Architektą" yra parašęs žemaitis Danielius *Butvilas*[54]) (* 1585 †1682), kuris 1663 — 1666 buvo akademijos, paskui Kražių kolegijos rektorius, pasimirė Naugardėlyje; rašė nedaug, bet gana žinomas, kaip poezijos ir iškalbumo profesorius[55]*).

---

[49]) Krašiauskis, II. 56.

[50]) K. W. Wójcicki. Teatr starożytny w Polsce. 1841 m. II t., 190.

[51]) Brückner'io Lituanica („Arch. f. sl. Ph.", 1890 m., 221).

[52]) Ten pat.

[53]) Ten pat.

[54]) Ten pat.

[55]) Bieliński, IIIt., 33. Butvilo rektoriavimo laiką akademijoje Baliński (p. 507) tą patį nustato, bet Rostowski (p. 440—441) skiria tam 1660 m., o Kražių kolegijos vedimui 1661—1664 m.

*) Pridurkime čia dar vieną kitą Vilniaus dramų autorių: 1693 m. Valentino Bialavičiaus (Białowicz) „Gloriosus de vanitate mundi triumphus sive s. Franciscus Borgia etc. ludis anticineralibus a etc. oratoriae facultatis auditoribus in scenam datus" ir to paties tų pat metų „Imago cruccifix amoris... a... eloquentiae facultatis auditoribus...", 1674 m. Kosmovskio „Metonoea triumphans in poenitente Reginaldo Bononiae" etc.

Įsidėmėtina istorinė drama: „Władysław Jagiełło król polski, dla osobliwego ku naśw. Sakramentowi nabożeństwa, Ulryka mistrza Krzyżackiego ze stu czterdziestu tysięcy woyska pod Grunwaldem porażka... wystawiono w Pińsku a. 1663, 24 maja die Corp. Christi, gdy stała chorągiew husarska hetmańska, a ktorey zbroie, proporce y muzyka była, suknie y inszy woyskowy apparat w pięciu aktach".

(Al. Brückner, Z dziejów dawnego teatru polskiego — 1902 m. „Pamiętnik Literacki", pusl. 551, 552).

IV.

Sprendžiant iš esamos pas mus medžiagos, Lietuvos jėzavitų teatras ypač išsiplėtojo paskutiniame XVII-jo š. ketvirtyje ir pirmuose XVIII-jo š. dešimtmečiuose (1676 — 1735), tariant Sobieskio ir Pričkaus Augusto II-ojo gadynėje. Kuomet Vazų gadynėje tepriskaitome apie 15 dramos veikalų, Sobieskio ir pirmojo Sakso metu jų turime per 70. Dešimtmečiais ji šiaip paskirstoma: Sobieskio 1676 — 1685 m. 7, 1686 — 1695 m. 7, Sakso 1696 — 1705 m. 20, 1706 — 1715 m. 5, 1716 — 1725 m. 10, 1726 — 1735 m. 13[56]); be to, 9 — 10 nežinia kuriems metams begalima priskaityti. Vaidinimų skaičiumi bene labiausiai bus 1698 m. pasižymėję (4 vaidinimai), taip pat 1704 ir 1729 m. (po 3).

Ne vien skaitmens pareiškia mums plėtojimosi laipsnį. Jį pastebime taip pat pačiose dramose ir dialoguose, jų turinyje, formoje, rūšyje. Alegoriniai dialogai*) yra atsiskyrę nuo procesinių pompų; bent toje XVII - XVIII š. gadynėje nebeužeiname, regis, vaidinant jokių dialogų gatvėse per procesijas ir kitokias bažnytines iškilmes. Alegorijos panegirikų veikalai, kurie pirma tik - tik tesiskyrė iš paprastos deklamacijos ir dramos veiksmą ne kartą turėjo užgultą šiaipjau eilėmis, poe-

---

[56]) Skaitmens suvesta iš Liuro, Briuknerio, Krašiauskio, Balinskio ir str. „Rys historyczny przedstawień teatralnych na Litwie" („Wizerunki", 1841 m., XVI—XX t., 1843 m., XXIV t.). Vėliai primenu, jog tai tėra tik mano suvesti, be abejo, už tikruosius kur kas mažesni skaitmens.

*) Ne visa kas dialogu vadinama, bus dialogo drama. „Dyalog Solenny na szczęśliwy powrót walecznego wojska W. X. L. z wojny tureckiej z Węgier 1684 r., przez młodź szlachetną akademii wileńskiej na publicznej scenie wystawiony" tėra tik pajuokimas pavėlavusių į 1683 m. Vienos žygį lietuvių: prologas — „Litwa jedzie z góry, Wsio gęsi i kury", I aktas — „Polacy: w jesień wyszli na wojnę, na gody wrócili, Litwa: jakże głęboko w cudzej ziemi byli!" II aktas — lietuviai: „w Węgrzech około Dukli i w Niemczech pod Bieczem, Wojowaliśmy gęsi i ogniem i mieczem"; III aktas — žydai: „Braciaśmy sobie, czytaj nasze historye, Żydzi i Litwa tchórze, Pan się za nich bije"; IV aktas — chłopi: „Polacy jeszcze nowych zamków nie dostali, Litwa starych i nowych gwałt nawyłupowali", V akto ir epilogo Brükneris, kuris mus supažindina su šiuo XVII š. Petrapilio bibliotekos rankraščiu ir, prieš Zaluskį, nesutinka jo pripažinti Kochovskiui, nedrįsta pakartoti „dla zbytniej nieprzyzwoitości" (Z dziejów dawnego teatru polskiego — 1902 m. „Pamiętnik Literacki" pusl. 540).

momis, prakalbomis ir t. t., dabar vis labiau išsivaduoja nuo anųjų persvaros mokyklos iškilmėse, įgyja aiškesnio savumo*). Antra vertus, panegiriniai dialogai ir dramos nuo karalių garbinimo nusileidžia prie didžiūnų, sakyčiau, lyg kiek „susideminą" (nuo „demos", ne nuo „dėmės"): 1689 m. Pinsko „Gladius Persei", 1693 m. Vitebsko „Gemini fratres sancti, Cantius et Cantianus", 1711 m. Kražių „Circus flaminius", 1726 m. Vilniaus „Facies Martis et Minervae", 1728 m. Vilniaus „Rhodus intra lares", 1729 m. Kražių „Fulmen belli", 1743 m. Kražių „Thesaurus orbis lechici" ir t. t. padangėn kelia didžiųjų giminių ir jų protėvių**) garbę[57]). Tačiau tasai „demėjimas" ne tik nepriartino dramos prie gyvenimo tikrumos, bet jo turinio nesiskaitymas su gyvenimu ir išdidi formos puikybė dar labiau puolė į akis ir keisčiau atrodė, negu anuose „karališkuose" panegirikuose. Šios rūšies dramos yra ypač užsitraukusios ant savęs istorikų ir literatų kritiką, kurių vienas, pav., atsirėmęs panegirikų ir panegirinių dialogų medžiaga, perdaug plačiai ir griežtai šiaipjau jėzavitų dramas tais žodžiais yra pasmerkęs:

„Akademijos ir jos moksleivių gausiai parūpinami panegirikai ir dialogai navatniais gyrimais mokė jaunuomenę ieškoti savo mokytojams malonių iš ponų, visam gyvenimui skiepijo jai bereikšmės pagarbos didžponiams ir įsitikinimo, jog šiems neužtarus nei žingsnio žengti neprivalėję. Tai buvo visa nauda, kokią bajorai gaudavo jėzavitų mokykloje, o ponvaikiai dar labiau puikybėn pašokdavo, įsitikinę, jog kiekvienas pilietis turįs gerbti jų giminę ir turtus. Kas beišskaitys visus šios rūšies panegirikus! Juk tam vietos nebūtų ganėję (mano) knygoje, o skaitytojui kantrybės visa tai išskaityti: tiek jų prirašyta kiekvienam žymiausiam šalies didžiūnui ir šiaip jėzavitų globėjams bei geradariams atvykstant Vilniun, jungtuvių, gimtuvių, varduvių proga ir t. t. Supratimui, kaip beminčiai ir pasipūtę buvo akademijos moksleivių švietėjai ir pati visuo-

---

*) 1917—1918 m.: savybės.

**) 1917—1918 m.: bočių.

[57]) Lühr, 41—43; 46—48. — Balinskis, 166—167; Krašiauskis, IV t., 228, 243, 246, 263.

menė, kuri visokius pagyrimus rimtai prisiėmė, gana bus nurodyti bent vieną pavyzdį"[58]).

Pavyzdžiu paimta Trakų vaivadai ir Lietuvos maršalkai Oginskiui akademijos jaunuomenės suvaidintoji „Facies Martis et Minervae" drama, kurios jau pats vardas, vargais negalais mano išverstas lietuvių kalbon, daug mums taria:

„Marso ir Minervos veidas, matytas ant Marso bei mokslo vainikais kadaise papuoštas Oginskių protėvio kunigaikščio Vladimiro galvos, o dabar šviesaus daugalingo Trakų vaivados ir Palemono areopago vyriausiojo maršalkos pono Kazimiero Oginskio vartuose vėl pastebėtas ir Jėzaus brolijos Vilniaus akademijos ir universiteto garsiausiosios, kilniausiosios, aukštosios ir dorosios jaunuomenės popamokiniu veiksmu (metagymnastico actu) teatro ugnyse prašviestas nuo Išminties įsikūnijimo pradžios 1726 metų rugpiūčio 1 d.".

Toliau eina dar puikesnis ir painesnis veikalo paskyrimas (dedikcija), kurio nieks nebūtų įstengęs suprasti, kad ne išrėžtasai čia pat ir taip pat beprasmiais žodžiais apsuptasai Oginskių giminės garbės ženklas (herbas). Toji garbė — vartai, su kuriais kiekvienoje eilutėje susitinkame. Po tuo yra pasirašiusi visa akademijos jaunuomenė, o toliau jau eina pati vaidinimo programa ne vien lotynų, bet ir lenkų kalbomis[59]).

Fundamentas: Oginskių protėvis, Rusų valdovas Vladimiras, pagarsėjęs daugybe karo laimėjimų, ypač savo žygiu į Rytus, nesitenkina kovos lauke įgytais nuopelnais, bet ir Paladės mokslams suteikia pamatus savo valstybėje. Archiprologas: Amfionui kanklių stygas užgavus, šimtais vardų pakyla garsūs Tebai, bet garsiosios giminės kilniems trimytų garsams pasigirdus, į vienus vartus sueina, kurių garbę Paladė apvainikuoja kunigaikščių vainiku ir paskiria šviesiam galingam Oginskių vardui. Prologas: Vladimiro genijaus įvestas į Marso rūmus, Rusų valstybės genijus pastebi iš pradžių to pat Marso suteiktųjų laimėjimų garbės ženklus, o paskiau

---

58) Baliński, 165—166.

59) Palyg. taip pat: „Rhodus intra lares", 1728 m., Vilniuje („Wizer. i Roztrz. Nauk.", 1841 m., XX. 103), „Judicia Dei in Symmacho Boetio et Theodorico", 1669 m., Varšuvoje (Lühr, 33).

pamato taip pat Vladimiro genijaus įkurtą trofėjuose knygyną, kuriame visam savo amžiui pasirenka sau vietą. Interliudija.

Pirmojo veiksmo pirmoji scena: Pasiėmęs dalį kariuomenės, Vladimiras rengiasi karan į Rytus, o kitą dalį pavedęs Akvilėjui (Arui) išsiunčia į artimesnes šalis. Kaip kadaise Parmenius įspėdavo Aleksandrą, taip dabar kitas rusų vadas Leonidas (Levas) stengiasi įkalbėti Vladimirui žygio pavojų. Vladimiras mano jį bailų esant, atima iš jo karo valdžią ir paveda ją Rostislavui, kuris kitose šalyse mokslo gavęs, Vladimiro buvo labai mėgiamas. Persivilkęs ir vietoj vainiko netyčioms šalmą pasiėmęs, Vl. pastebi iš jo nusileidžiantį trejopą laurą, kurį laiko sau laimėjimų pranašavimu.

Antroji scena: Einančiam per girią kunigaikščiui trofėjais virtę medžiai nulemia laimingą grįžimą ir taria:

Kada aras (aquila) nuveiks levą (leo) Marso triumfu,
Tuojau ir levas arą nugalės laimingoje kovoje.

Trečioji scena: Įžeistas Leonidas pasiryžo susidėti su šalies priešininkais.

Ketvirtoji scena: Beeidamas priešininkų pasitikti, jis užmina kaukolę, kuri prisišlieja prie jo kojos; jam kardą prieš ją pakėlus, jijė prataria į jį:

Turbūt rengi sau pirmą laimėjimo laurą,
Jei ryžais pakelti kardą prieš galvą.

Penktoji scena: Netyčiomis tai išgirdęs, Mstislovas, Vladimiro sūnus, prižada Leonidui pasirūpinti, kad tėvas sugrąžintų jam valdžią.

Šeštoji scena: Jarolingas, Rostislavo brolis, neapkenčia mokslininkų ir pavydi taip aukštai pakeltam broliui, kurio tačiau, dėl ilgojo gyvenimo svetimuose kraštuose, nėra pažinęs. Jis nutaria jį kokiuo - nors būdu nuversti arba net ir nužudyti.

Interliudija. — Pirmasis choras: Apolonas išrėžia ant Aigipto piramidų, vietoj jau pamirštų senovės valdovų vardų, Vladimiro vardą, kurį girdamas mini taip pat galingųjų Oginskių garbę. Ypač pabraukia jis šių Palemono padangėje garsių garsiausių didžiūnų vardus: šviesaus galingo pono trakų vaivados, Vitebsko kašteliono, Kauno maršalkos, Lie-

tuvos pastaliaus ir Gargždų storastos, kuris pas šviesiausius Kaributus kunigaikščius aiškiai šviečia. Kiekvienam jųjų stato Apolonas tam tikrą piramidą.

Antrojo akto pirmoji scena: Begalvodamas apie medžių lėmimą, Vladimiras užmiega skydu pasirėmęs. Jis sapnuoja pylis ir miestus jam pasiduodant, o ant skydo pasirodant garsiųjų Oginskių paveikslus: III-jo Žygimanto karaliaus Bagdoną, o IV-jo Ladislovo karaliaus Joną karžygius — priešininkų nuveikėjus; Lietuvos karužą, paskiau Mstislavliaus vaivadą, pagaliau Trakų kaštelioną Aleksandrą, su kuriuo nieks dar nė kovos lauke, nė taikos darbuose nėra susilyginęs; Lietuvos taurių Marcijoną ir kitus, kuriuos dangus darbuose ir knygose amžinai garbei yra užrašęs. Pabudęs Vl. galvoja apie tai, ką sapnavo, ir įsižiūri paveikslus.

Antroji scena: Jis mato padangėje levą su aru besikaujant; tam išaiškinti pasišaukia vadų, kurie visaip spėlioja o sūnus Mstislovas naudojasi proga, pasakoja tėvui, kas lemta Leonidui, ir prašo šiam atleisti.

Trečioji scena: tuo tarpu pareina žinia Leonidą pakėlus maištą, bet jau jį esant pagautą, o Akvilėją sumušus priešininkus. Vl. nusimano pirmą medžių lėmimo dalį įvykus, nes aras Akvilėjas nuveikęs levą Leonidą, tačiau bijo, kad neįvyktų ir antroji dalis (levas vėliai arą nugalėsiąs), ir liepia jį gerai daboti. Jis skiria kariuomenę dviem dalim, kurių vieną paveda Rostislavo valdžiai artimiems miestams paimti, o kitą pats vedasi prieš vyriausią priešininkų šalies miestą Koršiną.

Ketvirtoji scena: Jarolingas dar labiau neapkenčia Rostislavo, kuris gauna kaskart didesnę valdžią, ir dalyvauja jo žygyje, tikėdamasis jam pakenksiąs.

Penktoji scena: Išsirengęs kelionėn, jis mato grįžtantį Vladimirą, kuris jau yra paėmęs Koršino miestą.

Interliudija. — Antrasis choras: Rusų valstybės Marsas stato Vladimirui garbės vartus, kuriuose šiojo genijus yra pareikštas apšviestais didžiai galingų Oginskių paveikslais.

Trečiojo veiksmo pirmoji scena: Grįžtančiam iš laimingo karo Rostislavui užmigus, Jarolingas stveriasi kardo jį nužudyti. Triskart kažkokios galios sulaikytas, jis atidžiau įsižiūri Rostislavo veidan ir pamato jo smilkinyje

įgimtą žymę, iš kurios pažįsta brolį. Juodu pradžiugusiu sveikinasi ir eina pas Vladimirą.

Antroji scena: Rostislavui įteikus Vladimirui nugalėtųjų priešininkų vėliavas ciesoriaus aru viršūnėje, Vl. įsistebi savą Kijavo kunigaikštijos garbės levą ir supranta visa, kas lemta, įvykus. Jis liepia atvesti Leonidą.

Trečioji scena: Kaukolės lėmimą prisiminęs, Mstislovas tykojo Leonido galvos, svajodamas pats save lauru apsivainikuosiąs. Pasitikęs vedamą Leonidą, įniršęs jis žada kirsti kardu, bet lauras ant kardo puolęs sulaiko jo ranką.

Ketvirtoji scena: Vladimiras prikiša Leonidui jo vylių, bet nurimusio sūnaus (Mstislovo) įprašytas jį atleidžia. Leonidas ir Mstislovas aiškina Vladimirui kaukolės lėmimą ir sveikina jį lauru, kuris jam tekęs prieš jo galvą priešininkams sukilus. Vl. atsimena trejopą laurą prieš karą jam iš šalmo nusileidus ir, turėdamas jau du karo laimėjimų lauru, Rostislavo patartas savo šalyje įsiveda mokslus; tuo būdu atsiranda trečias jam lemtas — mokslo lauras. Kyla džiaugsmas, šokiai, triumfas. — Pabaiga (epilogas). Šviesaus galingo pono maršalkos genijus svarsto Išminties rūmuose akademijos jaunuomenės pakeltų simbolių išraiškas ir nutaria paskelbti moksleivių vardus, kuriuos Palemono Temidė (akademija) yra nusprendusi pakelti aukštesnėn klasėn[60]).

Formos atžvilgiu šis veikalas, išverstas, yra, be abejo, nemaž savo ypatybių nustojęs, nors vis dėlto, tikiuosi, leidžia bent kiek nusimanyti jo ir kitų šios rūšies scenos veikalų išpuikėjusią, pasipūtusią žodmenę*). Kaip ji turėjo veikti klausytojus ir skleisti jų tarpe išdidžios kalbos ypatybes, pats esu prityręs: kurį laiką besiversdamas šios rūšies veikalais, nusijuntu esąs jų kalbos pagaunamas ir nuveikiamas; kiekvienam, tur būt, nesunku bus tai pastebėti. Tačiau neteisinga būtų dėl formos ypatybių griežtai šiosios, o dar neteisingiau ir visos jėzavitų dramos pasmerkti. Juk buvo, pavyzdžiui, tikybinių dialogų, kuriems panegirikai buvo visai svetimi. O ir pats mūsų pavyzdžiu statytasai veikalas argi taip jau kiekvenu atžvilgiu bus peiktinas? Šiaip ar taip, turime pripažinti, jog jis sumaniai

---

[60]) Baliński, p. 166—170.

*) 1917—1918 m.: žodiją.

yra užmegztas, veiksmas išsiplėtoja gan įvairiai ir, gyvai vaidinamas, turėjo būt žiūrovams labai įdomus.

O šitokių gyvai sumegztų dramų ir daugiau galime nurodyti, gal ypač nepanegerinių, nebe taip suvaržytų veikalų. Sprendžiant antraštė, tos rūšies galėjo būti įdomus jau minėtasai Butvilo „Architectus fraudium". Pridursime dar vieną kitą: 1682 m. Vilniaus „Sapientia coronata in Severe imperatore Romano", kurią mūsų metų rašytojas vadina tikra klaidų komedija[61]); 1692 m. Vilniaus „Minervae regium", kurioje t. k. įvaizduojamas mokyklos gyvenimas, skamba kanklių (lyra) ir kariuomenės muzikos garsai, eina šokiai ir t. t.[62]); 1696 m. Kristupo *Garšvilos*[63]) (1720 — 1721 Vilniaus akademijos rektorius, † 1721[64]) Vilniaus „Exilium sapientis, sapientia sublevatum, in Dionysio Siciliae tyranno"[65]) ir giminiškas 1697 m. Vaitiekaus (Adalberto) *Hriškevičiaus* Vilniaus „Dionisius, Syracusanus princeps"[66]), kuriuose girdėti Delfų orakulų ir šiaip įdomių lėmimo mįslių (Ab exule exilium time, Fatum tyranni fata, mors mortem dabit), kurioms įminti veikalas skiriamas, matyti kruvinų žvėrių „žaidimų", persirėdymų, šokių ir t. t. Panašus taip pat yra Benedikto *Malejevskio* (* 1674 † 1705) 1697 m. Vilniaus „Clypeus principium"[67]), kuriame orakulas taip pat ištaria mįslę įminti ir veikalui išplėsti (principis liber salus); 1704 m. Vilniaus „Mensarum hilaria"[68]) ir t. t.

V.

Viena vyriausių jėzavitų dramos ypatybių buvo technikinis - parodinis vaizdingumas, jos operinis ir baletinis pradas. Gražūs šokiai, maloni muzika, o gal dar labiau kovų, žvėrių už-

---

[61]) Lühr, 13.

[62]) Ten pat, 14—15.

[63]) Lühr, 16: „Christophorus Gerszwitto", regis, klaidingai.

[64]) Bieliński, III t., 37: „Krzysztof Gorszwiłło".

[65]) Lühr, 16—19.

[66]) Ten pat, 19—21.

[67]) Ten pat, 21—24.

[68]) Ten pat, 28—31. Nors yra dar kitų, iš vardo sprendžiant, įdomiai sumegztų dramų (palyg. „Wizerunki", Krašiauskio, Briuknerio sąrašus), bet jų turinio nežinodamas, nepakartoju.

puolimų, karalių ir kunigaikščių puotų, susitikimų ir kitokių iškilmių įveiklinimas (inscenizacija), vis tat turėjo stebinti, sužavėti žiūrovus. Ir šiaip jau puikius šių dramų vardus ir išdidų žiūrovų sąstatą atitinka*) nepaprasti jų veikėjai: karaliai, kunigaikščiai, vadai, karžygiai ir t. t. Tiesa, buvo ir kita dramos veikėjų rūšis — jokiomis kankynėmis neįgalimi, neįveikiami dvasiniai Kristaus karžygiai — jaunikliai iš pirmųjų krikščionijos amžių ir iš jėzavitų misionierių pasakojimų apie Japoniją, Indiją ir kitas Rytų šalis: „Tragoedia de Japonicis principibus martyrio affectis", jau minėtieji „Gemini fratres sancti Cantius et Cantianus sub crudeli Diocletiani imperio Aquileide pro Christo excruciati", 1698 m. Minsko „Victima amoris in Fulgentio iuvene", Ladislovo *Daukšos* (vėliau akad. rektoriaus, † 1747) 1709 m. Vilniaus „Conviva dolus" (apie Abdulganą, Indų kunigaikštį) ir t. t.[69]). O ir pirmoji „karališkoji" dramos veikėjų rūšis turi savo tarpe paprastai ir jauniklių — karalaičių ir didžiūnų sūnų. Dramos veikėjų — jauniklių dorybių — tvirtos tikybos, tėvų ir tėvynės meilės ir t. t. iškėlimas kilo, be abejo, dėl jėzavitų savo mokyklai statomų pedagoginių ir visuomeninių uždavinių. Iškelti kas gera ir dora, o nupeikti ir nuniekti kas bloga ir žiūrovams įkvėpti tam tikri asmens ir visuomenės jausmai — štai vyriausias dramos rašytojo tikslas. Tam tikslui atsiekti stengėsi jis kiek galėdamas turinį paįvairinti, tam tikromis parodomis ir painiu veikimo sąmazgu padaryti jį įdomų.

Tam tikslui jis panaudojo taip pat istoriją. Graikų[70]), Persų[71]), pavyzdžiui, Ign. *Holovino* „Regnum Phraatis" ir „Convivium Tyrannidis"[72]), Bogusl. *Gizberto* 1715 m. Vilniaus „Maeror in Mero"[73]); Romos — 1729 m. Naugardėlio „Jupiter alite tectus", ypač iš imperatorių ir

---

*) 1917—1918 m.: atsako.

[69]) Briuknerio Lituanica, 221; Lühr, 46—48; Krašiauskis, 227. Apie Daukšą „Niektóre dodatki do „Wilna" Kraszewskiego" („Wizer." 1843 m., XXIV. 183, 186, 190, 193).

[70]) Lühr, 16, 19, 51 ir kt.

[71]) Ten pat, 21, 41.

[72]) Ten pat, 53, 58.

[73]) Krašiauskis, IV. 229.

pirmųjų krikščionijos amžių[74]); Vakarų Europos viduramžio — 1698 m. Nesvyžiaus „Bacchus sanguine et nece potus, sive Odoacer Herulorum rex a Theodorico Gotthorum tyranno... regno ac vita exutus“[75]), 1716 m. Vilniaus *Alexander Super mensas debellatus* (iš Škotijos praeities[76]), 1726 m. Gardino „Fulmen tonantis crystalli“ (iš Venecijos praeities[77]), 1727 m. Vilniaus „Regni sacra fames“ (apie Edelpą, Anglų karalaitį[78]), 1729 m. Vilniaus „Aurea libertas praetextatae aetatis (iš Škotijos istorijos[79]), 1732 m. Polocko „Osculum mortis“ (apie Solimaną, Turkų sultoną[80]) ir kt.; taip pat iš kaimynių šalių istorijos — Rusijos, iš kurios praeities vieną dramą iš I-jo Vladimiro gadynės jau esame anksčiau pažinę (1726 m. „Facies Martis et Minervae“), o kitą iš tos pat gadynės, tik apie Svetoslavą kunigaikštį, galime dar nurodyti (1680 m., pakartota ir 1720 m. Gardino „Calix memoriae“[81]) ir iš lenkų praeities — Adomo *Deboliaus* 1730 m. Polocko „Pupilla Poloniae cor“[82]) ir t. t. Žinoma, nebuvo tai tikros *istorijos dramos*. Nerasime dar jose nė istoriškos regėtuvės (perspektyvos), nė istoriško būdų nustatymo; iš istorijos teimama veiksmui išplėsti tikęs koks atsitikimas bei keletas vardų, kurie paįvairina šiaip jau gan pasikartojantį dramų turinį. Mano anksčiau paduotas „Facies Martis et Minervae“ turinys, rodos, aiškiai sako, jog jėzavitų dramų su Šekspyro istorijos dramomis negi lyginsime.

Tačiau vienas dėlto tenka ir jėzavitinėse pliusas pastebėti: tai sėmimas retkarčiais ir iš Lietuvos praeities. Lietuvos „istorijos dramas“ galime šias įvardyti: regis, Kražių retorikos profesoriaus, o vėliau (1688 m.[83]) Vilniaus unijotų seminarijos regenso kun. Gabrieliaus Šimkevičios apie Vytenį kuni-

[74]) Krašiauskis, IV. 245; Lühr., 12, 14, 16.
[75]) Lühr, 49.
[76]) Krašiauskis, IV. 232.
[77]) „Wizer. i Roztrz. Nauk.“, 1841 m., XIX. 95.
[78]) Krašiauskis, IV. 242.
[79]) Ten pat, IV. 245.
[80]) Wizerunki, XIX. 97.
[81]) Ten pat, XIX. 94.
[82]) Ten pat, XIX. 97.
[83]) Ten pat, XXIV. 192.

gaikštį, kuris paniekinęs Švenčiausią Sakramentą ir dėl to buvęs Dievo nubaustas[84]); *Gralevskio* 1688 m. Vilniaus „Pacis foedera hospitali super mensa ducali sanguine Volstinici Magni Ducis, Lithuaniae"[85]); Vaclovo *Narmunto* 1683 m. Vilniaus „Vilna sedes Ducum metropolis Lituaniae arx literarum a Gedimine M. Duce M. D. L. condita anno 1321"[86]); 1690 m. Vilniaus „Capua post Campaniam in Crapula absorptis cum tabe liquidis, Siceram et geminam Literam involventibus, olim lithuano Annibali Casimiro Skirgeloni, Kijoviensium ac Trocensium Duci, post felices cum barbaris et feris conflictus, ad fluctuosium luxum innovata[87]); *Obrąpalskio* 1732 m. Vilniaus „Sacra fames inter profanas dapes a divis martyribus Joanne, Antonio et Eustachio (žinomoji Vilniaus legenda[88]). Kai kurios tėmos net kelių rašytojų pakartojamos. Taip, žinomasis lenkų knygininkas kun., vėliau vyskupas, Juozas *Zaluskis* (*1702 †1774) Vytenio dramą 1751 m. naujai pataisė „Witenes albo tragoedia o pomście Boskiey nad zelżycielem Najświętszego Sakramentu"[89]). Galima sakyti, jog ir anksčiau minėtasis „Bacchus sanguine et nece potus" bus iš Lietuvos istorijos pasemtas, nes dramos giruliai ir gotai, pasak anos gadynės lietuvių istorikų, buvę lietuvių giminės protėviai. Strikauskis ir Kojelavičius — štai vyriausi šios rūšies dramų šaltiniai. Visa tų dramų lietuvybė — vardai; tuo atžvilgiu jos nėkiek nebus lietuviškesnės už anas visuotinosios „istorijos" dramas. Tačiau vis dėlto ne kartą pasireiškęs jose ir šiaip panegirinėse dramose, tiesa, tuščias ir bereikšmis lietuvių didžiavimasis dėl savo praeities tęsė garsią

---

[84]) Briuknerio Lituanica, 213. Belikusi intermedija, o dramos nė vardas nėra žinomas.

[85]) Krašiauskis, IV. 212. Težinau Mikalojų Narmuntą, kuris 1702—1704 m. († 1704) buvo Vilniaus jėzavitų novicijos rektorius („Wizerunki", XXIV. 188).

[86]) Ten pat, IV. 210.

[87]) Ten pat, IV. 213.

[88]) Ten pat, IV. 248.

[89]) Ispausdinta 1754 m. Varšuvoje — žiūr. Briuknerio Lituanica, 213.

XVI š. Lietuvos didžiūnų „Palemono kilmės“ tradiciją ir rišo jas su apsilpusia jau mūsų krašto „viršutinių sluoksnių“ lietuvybe. Pati akademijos jaunuomenė, kuri šias dramas vaidino, iškilniai „palaemonia“, kartais „Gediminia iuventus“ yra jose vadinama[90]).

Paįvairintas žmonių ir vietų vardais šiap jau dramų turinys nuolatos pasikartoja. Taip, pavyzdžiui, toji pati Štaufų Konradino kova (XIII š. Italijoje) pamatuoja 1666 m. Vokios Hildesheimo jėzavitų dramą ir 1676 m. Brunsberkio „J e s u s N a s a r e n u s“ dramą[91]); tas pats faktas atvaidinamas 1654 m. Vokios Bonno jėzavitų dramoje ir 1699 m. Vilniaus Damo *Krzeczetowski'o* dramoje „A m o r v i c t o r e t v i c t i m a“[92]); minėtoji 1633 m. Pinsko moksleivių suvaidintoji drama apie Švenčiausią Sakramentą ir Kražių Šimkevičios 1677 m. „C h l e b z w y c i ę s k i w G e d e o n i e n a d M a d y a n i t a m i t r y u m p h u i ą c y m f i g u r o w a n y“[93]) ir t. t. Tačiau labiausiai jis pasikartoja tikybiniuose dialoguose, kurie, kaip žinome, priklauso seniausiai dramų rūšiai ir, kaip toliau matysime, ilgiausiai buvo pas mus užsilikę.

Tikybiniai dialogai buvo vaidinami Didžiojoj savaitėj, dažniausiai Didžiajame Penktadieny. Tai „lugubris scena“, kurią Vilniuje, pavyzdžiui, vaidino akademijos, tikriau pasakius, jos gimnazijos moksleiviai: gramatikos (žemutinių) klasių — vidutinioji (II-ji arba media clasis) prie XVII — XVIII š. tebebuvusios dar šv. Nikodėmo bažnyčios, o aukštesnioji (III-ji arba suprema clasis) — prie šv. Jono bažnyčios, o šiaip jau pačios akademijos teatre ketvirtoji (poezijos) ir ypač penktoji klasė (R h e t o r i c a i u v e n t u s, arba O r a t o r i s p a l a e s t r a), kuri dažniausiai ir kitus (panegirinius ir alegorinius)

---

[90]) Palaemonia: Krašiauskis, IV. 216, 239, 240 (I ir II), 242, 245; Gediminia — ten pat, 246.

[91]) Lühr, 4.

[92]) Lühr, 24.

[93]) Briuknerio Lituanica, 221. Nenorėdamas dar labiau savo rašto ištęsti, trumpai tenurodysiu, jog, mano nuomone, į Lietuvos jėzavitų dramą per Prūsų Brunsberkį bus ėjusi Vokios jėzavitų, o per Pultuską — lenkų jėzavitų dramos įtaka. Palg. žinią apie Pultusko jėzavitų 1571 — 1623 m. dialogus ir dramas (M. Wiszniewski. Historya literatury polskiej. VII t., 1845 m., p. 288—300).

veikalus atlikdavo. Progai pasitaikius, nurodysiu, jog be tam tikrų iškilmių, jėzavitų moksleiviai paprastai vaidino šiuo metu: Užgavėnių antradieny („ludi antecinerales"), Didžiajame Penktadieny (lugubris scena), mokslo metams pasibaigus[94]), tariant liepos 31 d. (Ignoto Lojolos vardadienis) arba rugpiūčio mėn. pradžioje („ludi metagymnastici", arba „ludi postgymnastici"); kiek rečiau, regis, Dievo Kūno šventėje bus vaidinę. Dramos programoje paprastai, nors nevisados, nurodoma „ludus'o" rūšis ir vaidinimo metatarpis[95]).

Iš esamos pas mus medžiagos galime prileisti, jog tikybiniai dialogai labiausiai, bent Vilniuje, XVIII-jo š. pirmame dešimtmetyje bus išsiplėtoję: 1700 m. „Miłosierny wizerunek litującego się Boga" (prie šv. Nikodėmo bažnyčios); 1702 m. „Znak zwycięski przez rany ukrzyżowanego Boga odniesiony" (ten pat), 1704 m. „Zwycięstwo zwyciężonej niewinności" (ten pat) ir tą pačią (kovo 21 dieną) „Wet za wet chrześcijańskie" (prie šv. Jono bažnyčios), 1705 m. „Męztwo w dziecinnym wieku" (prie šv. Nikodėmo bažnyčios), 1710 m. „Skała" (prie šv. Jono bažnyčios[96]).

Taigi matome, jog kai vaidinama nebe ponijai, tik Vilniaus miestelėnams, vartojama lenkų kalba. Kai tos pat rūšies dialogai vaidinami šviesuomenei, prisilaikoma lotynų kalbos. Tokių čia paminėsime: Myk. Beržanskio 1723 m. „Flaminia

---

[94]) Vasaros atostogos jėzavitų mokyklose tęsėsi nuo rugpiūčio 1 d. ligi rugsėjo 1 d. (J. Łukaszewicz, Historya szkół. I. 1849 m., p. 257).

[95]) Ludi antecinerales (ante Bacchanalia, arba hilares, dažniau carniprivii feriae): Krašiauskis, IV. 212, 227, 229, 232, 240, 242, 245, 248, 250, 252; Lühr, 19, 28, 41, 49; „Wizerunki", XIX. 94, 95 (2), 96 (2), 97 (3); Briuknerio Lituanica, 221.

Lugubris scena: Lühr, 10, 24, 31, 53, 55; Krašiauskis, IV. 237, 238, 239, 240; „Wizerunki", XXIV. 201 (2), 202 (2), 203.

Ludi metagymnastici (postgymnastici arba augustales feriae): Lühr, 7, 12, 14, 21; Krašiauskis, IV. 210, 243, 246, 247, 250, 263, 279; „Wizerunki", XX. 100; Baliński, 166.

Dievo Kūno šventėje: Briuknerio Lituanica, 221, gal ir 213.

[96]) Dialogi grywane przez uczniów jezuickich przy kościele ś. Nikodema („Wizerunki", XXIV. 201—203); Lühr, 31.

inversae Romae amoris" ir Špungianskio 1724 m. „Hercules Aonio verior Ausonius"[97]).

Ne iš bibliografijos, tik iš šiaip straipsnelio[98]) patiriame, jog nuo 1580 m. ligi pat jėzavitus iš Rusijos pašalinus (1821 m.), prieš išsiskirstant į atostogas, Vitebske, Mogileve, Polocke ir t. t. lenkų kalba vaidinę tikybinius dialogus apie Kristaus kančių istoriją, šv. Jono nukirtimą, apie Dievo Kūną[99]), apie šv. Kotryną ir kt. Dialogai besitęsę kartais per kelias dienas ir turėję ne kartą po 100 scenų; tam ruošęsi iš anksto apie metus[100]). Kristaus kančiose Erodas buvęs, yt lenkų gadynės mūsų didžiūnas, kuntužiu ir žiuponu apsivilkęs, orderiais apsikabinęs. Šv. Jono nukirtimą Polocke vaidinant, buvęs sykį šitoksai juokingas atsitikimas: vienas moksleivis ilgai gulėjęs, vaidindamas begalvį šventojo kūną; begulėdamas užmigęs ir balsiai knarkęs; tai išgirdęs, kitas moksleivis vaidintojas, kurio galva, yt nukirstoji šventojo, buvusi pro grindų skylę scenon iškišta, neiškentęs ir balsiai prasijuokęs; žinoma, žiūrovai ir pradėję juoktis, ir tragedija virtusi juokažaisliu, kas ir šiaip ne kartą jėzavitų dramas vaidinant pas mus atsitikdavę.

Papildant dar šią XVII—XVIII š. Sobieskio ir I-jo Sakso gadynės jėzavitų teatro apžvalgą, neprošalį bus nurodyti bent tas jų, kurių rašytojai yra žinomi, bet dar nėra čionai suminėti. Tatai bus: Ladislovo Kosovskio 1725 m. Vilniaus „Cithara in luctum versa" ir „Caesar ex utroque divinus amor"[101]), Vilniaus *Vasgirdo* 1731 m. *„Signaculum contra cor Lithuaniae"* ir 1737 m. „Scena post triste Deo et Angelis spectaculum"[102]), dvasinės unijotų seminarijos (1746—1749) regenso Martino *Brzo-*

---

[97]) Krašiauskis, IV. 238, 239.

[98]) „Wizerunki", 1840 m. XVI. 181—182.

[99]) Įvairias tos tėmos dramas anksčiau esu nurodęs.

[100]) Bene bus čia per lenvgai apibendrintas jėzavitų ruošimasis prie 1604 m. Kazimierinės iškilmės.

[101]) Krašiauskis, IV. 240.

[102]) Ten pat, IV. 247, 252. Yra žinomas (gal tas pats) Kazimieras Vasgirdas, kuris 1763—1766 m. buvo Vilniaus akademijos rektorius, 1766—69 m. Vilniaus profesorių namų prepozitas („Wizerunki", XXIV. 183, 187).

zowskio 1733 m. „Ludus in feria desinens (Vilniuje[103]), Naugardėlio *Vilkinavičiaus* „Violentia vinolenta Bacchi sacra“[104]), Mikalojaus *Trzebickio* „Turbator chori“ Pinske[105]). Visi čionai ir aukščiau minėtieji rašytojai, išskyrus Zaluskį, yra jėzavitai.

VI.

Ypatingą reikšmę mūsų raštų istorijai turi, bent kai kurios, Kražių jėzavitų dramos. Ne skaičius čionai sveria, nors tuo atžvilgiu, kiek žinome šiuo tarpu, Kražiai čiapat Vilniumi seka. Kražiuose vaidintos dramos yra mums svarbios dėl savo intermedijų, kurių teksto kitur vaidintose dramose paprastai neužeiname, o ypač dėl pavartotos intermedijose lietuvių kalbos.

"Nu senu dienu, rašo Valančius, lig pat musu gadines Kražiusi buwa auksztа ir už wisas kitas gieresne mokslinicze: todieł Kražej gał skajtities už szalteni, isz kurio par kielis amžius płuda apszwietims į Žemajtius“[106]). Toji garsioji Žemaičių mokykla įsikūrė 1616 m., kada „du mokitoju jezawitu, surinkusiu wajkielus, pradieje mokiti jus raszta“, — tikriau pasakius, 1618 m., kada Katkevičius pastatydino Kražiuose mūro mokyklą[107]). Pradžioje 20-jų metų XVII š. (1618—1622) mokė joje poezijos garsusis *Sarbievius* (* 1595 † 1640[108]). Vėliau (bene 30-aisiais metais to pat šimtm.) taip pat garsiojo Lietuvos istoriko Vaitiekaus *Kojelavičiaus* jaunesnysis brolis rašytojas Kazimieras (* 1617 † 1674) dėstė retoriką[109]), 1661 — 1665 m. valdė kolegiją, tat ir mokyklą, jau minėtasai dramų rašytojas Danielius Butvilas (* 1585 † 1682), o nuo 1665 m. — muzikos vadovėlio parūpintojas ir retorikos žinovas Žygimantas *Liauksminas* (* 1596 † 1670[110]). Nežinia, kuriuo XVII-jo

---

[103]) Krašiauskis, IV. 250; „Wizerunki“, XXIV. 193.
[104]) „Wizerunki“, XIX. 96.
[105]) Ten pat, 96.
[106]) Žemajtiu wiskupiste. 1848 m., II. 27.
[107]) Ten pat.
[108]) M. Biržiškos Sarbieviana (1914 m. „Lietuvių Tautos“ II dal. 3 sąs., p. 370).
[109]) Rostovskio p. 462. Be kita ko, K. rašė ir panegirikus: 1646 m. „Polonia pacifica“ (Vilniuje), žiūr. Krašiauskis, IV. 194.
[110]) Ten pat, 441, 451; Bieliński, III t., 241.

šimtmečio laikotarpiu*) Kražių mokyklą vedė lietuvių rašytojas Jonas *Joknavičia* (* 1609 † 1668[111]).

Tų ir kitų poezijos ir retorikos mokytojų, o kartais ir jų pamokytų moksleivių parašyta įvairių panegirikų, panegirinių ir alegorinių dialogų ir dramų, ypač Žemaičių vyskupams ir šiaip didžiūnams pasitikti: Sarbieviaus 1619 m. „Obsequium gratitudinis ab Apolline Crosensi Joanni Carolo Chodkiewicz" ir 1622 m. „Sacra Lithothesis in prima templi collegii Crosensis a Chodkiewicio fundati inchoatione"[112]); 1626 m. „Applausus in Auspicatissimum Jll. ac R. Patris D. D. Abrahami Wojna Ep. Samogitiae adventum a nobili ac studiosa iuventute Collegii Chodkiewiciani Crosensis exhibitus"; 1632 m. „Clypeus Samogitiae"[113]); 1634 m. „Nova et plena luna... a nobili et studiosa iuventute Collegii Crosensis Chodkiewiciani Societatis Jesu oblata et dedicata"[114]); 1641 m. „Jll. et Rev. D. D. Georgio Tyszkiewicz, Epis. Samog felicem ex urbe reditum gratulatur nobilis iuventus Collegii Crosensis"[115*]); 1698 m. „Triumphus sapientis de Phalaride... in almo collegio Crosensi S. J. sapientiae poeticae studiosis in scenam datus"[116]); 1711 m. „Circus flaminius... celebratus a collegio Crosensi"[117]); 1716 m. Jono *Porzeckio:* „Signum ad placidum Deo" (vyskupo Horaino garbei[118]); 1743 m. „Thesarus orbis lechici... ad theatrales ignes exhibitus ab iuventute Chodkiewiciano Ducalis Athenei Crosensis S. J."[119]); 1762 m. „Illustr. ac Rev. Dno

---

*) Tur būt, dar gerokai prieš Kojelavičių. Apie 1633 — 1644 m.?

[111]) Ten pat, 448.

[112]) Krašiauskis, IV. 163, 166; pasak Naruševičiaus, „Sac. Lith." išėjusi 1621 m. (Łukaszewicz, Historya, IV. 99).

[113]) Valančius, II. 92.

[114]) Łukaszewicz, Historya, IV. 100.

[115]) Valančius, I. 159.

[116]) Lühr, 51.

[117]) Krašiauskis, IV. 228.

[118]) Valančius, I. 200.

[119]) Krašiauskis, IV. 263.

*) 1668 m. Młodzianowskio „Tragoedia de Trebelii Bulgariae regis filio exhibita Crosis" (et Vilnae a P. Wyrwicz eodem anno 1668) (Al. Brückner, Z dziejów dawnego teatru polskiego — 1902 m. „Pamiętnik Literacki" p. 551);

Joanni Dominico de Lopacin Lopaciński, Ecclesiae suae Cathedram ingredienti, gratulatio“[120]) ir t. t.

Toje tat panegirikų ir dramų raštijoje*) nebuvo išimtis Kražių mokytojo G(abrieliaus) *Šimkevičios* dialogai ir dramos: 1677 m. Užgavėnių „Leontius orci victima” ir Dievo Kūno dienoje „Chleb zwycięski w Gedeonie nad Madyanitami tryumphuącym“, taip pat to paties, greičiausia, ir tuo pat metu vaidintoji „Vytenio” drama[121]); kitas jųjų jau esame minėję. Šiaip jau nesiskirdamos savo turiniu nuo kitų tos pat gadynės veikalų, šios dramos yra jau tuo įdomios, jog viena jųjų (Chleb zwycięski), o tikriausia ir „Vytenio” drama, lenkų kalba buvo suvaidintos, kas tuo metu tikybinėje dramų raštijoje (apie tikybinius dialogus palygintina kas anksčiau sakyta), retai kur tepasitaiko. Dar keisčiau tat atrodo Žemaičių širdyje, Kražiuose, kur lenkų kalbos žinia tuomet, be abejo, nebuvo labiau paplitusi, negu mūsų metu. Ne dėl XVII-jo š. Kražių „sulenkėjimo**), greičiausia, lenkų kalba bus šiose dramose atsiradusi, tiktai dėl mūsų bajorų, nekalbant apie sodiečius, dar menkesnės***) lotynų kalbos žinios. Tie patys mokytojai - rašytojai, kurie Vilniuje rašė ar bent matė tikybinius ir šiaip „plačiai publikai” skiriamus dialogus jai pritaikinta „nemokyta” — lenkų kalba, Kražiuose taip pat aklai sekė Vilniaus pavyzdžiu. Kokis buvo anos gadynės Žemaičių „lenkiškumas”****),

---

[120]) Valančius, I. 222.

*) Iš M. Brenšteino „Teatr szkolny w Krożach na Żmudzi“ (Vilniuje, 1925) Kražių dramų sąrašas galima dar padidinti: 1684 m. „Vienna Austriae caput... ab illustri, magnifica, ac nobili iuventute collegii Chodkeviciani Soc. Jesu“ (Brenšt., 9), 1689 m. „Basilica Palladis Chodkievicianae... consecrata“ (Brenšt., 11), 1693 m. „Annibal ad Capuam deliciis fractus... Ludis antecineralibus representatus a devinctissima nomini et honori suo rhetorica iuventute collegii Chodkeviciani Societatis Jesu“ (Brenšt., 12), 1726 m. „Soleata vatum majestas... a perillustri, magnifica, ac praenobili iuventute Chodkiewiciano-Crosensis Athenaei ludis metagymnasticis... repraesentata“ (Brenšt., 14), 1759 m. „Daniel“ (lenk., Brenšt., 18), 1761 m. „Peometr, król messeński“ (lenk., Brenšt., 18).

[121]) Briuknerio Lituanica, 221, 213.

**) 1917—1918 m.: lenkybės.

***) 1917—1918 m.: menkos.

****) 1917—1918 m.: lenkybė.

matyti iš to, jog dramų intermedijos, kurios, įžangos prologą atstodamos, trumpai atpasakojo jo turinį, yra parašytos, tat ir suvaidintos, maišyta lietuvių ir lenkų kalba.

„Vytenio" prologo „rusticus" (sodietis) nemoka išaiškinti savo sapno. Pamatęs „ktosci kodzic per miszku" ir pažinęs „vuršaitį" (Lietuvos dievų vaidilą), kreipiasi į jį: „Ateyk broław, tur(iu) kasgi reykalingay tarit". Išgirsta atsaką, kuris mums šiandieną atrodo laužąs istorijos faktą, bet Kražių jėzavitams atrodė, turbūt, net visai naturalus: „Nie rozumiem po żmudzku, po lenkuszkay guarit tylko mokau". „Rusticus" apsako jam savo sapną, iškreipdamas lenkų kalbą („k" vietoj „ch", „p" vietoj „f" ir t. t.) ir nuolat įterpdamas jon lietuvių žodžius: „Książe nasz Witen" su koja paspyręs kviečių pyragą, kurį katalikai vadiną ostija, o iš pyrago pasirodęs kraujas, kuris „kniazia głowę pokrzopiwszy chropelką, wprod (wprzód) mu zawarł mowę, potym y cale gałwu oderzwawszy, żywot y duszę iemu wydarzł, bo z hustyiki kleba ostry się stał miecz, a iakoby z nieba ant ziames spadszy, wprody (wprzódy) wierk (wierzch) gałwos kniaziowi srodze zranił, potym niefolguiąs garzłowi, wisi (visą?) zaraz przeorzał (przeorał), — nie strzymała szyja, spadła głowa na ziemie"*). Vuršaitis sakosi sapno pats nestengsiąs išaiškinti ir šaukiasi į „didzius musu Diewus":

> „Didi deway musu ateykite, ant alaus ir ant midaus
> praszome, puschaytis ateyk ir su tawi(m) parstukaus!"

Visa atlikta, kaip „starze nas uczą obrządki": „cyrkuł'u" apibrėžta vieta, „na ktorzym stac didziu musu Deway będą", o kurion šiaip žmonėms „pod garzdłem" uždrausta įžengti, nes „kto w te cyrkuł wstąpi, zostanie bez duszy"; „rusticus" ir vuršaitis aukai, „gdy niemasz bydła", geria alų ir midų, bet tų „chonew" neima rankomis, tik dantimis, o išgėrę „przez gałwu ie kidaią". Tačiau dievai nepasireiškia. Tuomet „rusticus": „nie przykodzą na prozbę, znac, brzacie, nierzadzi po ziemuycku słuchaią, boc niedaug zawadzi Bogom pod czas, po polsku poprosmy tylko, nuż uczynią co chcemy". Lenkų kalba ir negelbsti. Tuomet abudu nutaria „na skoki", „nes bez skokow ne mo-

---

*) „Vytenio" ir „Gedeono" prologų vertimus žiūr. M. Biržiškos „Rinktiniuose mūsų senovės raštuose" (1927 m.), pusl. 196—206.

że byc tym bogom opiera“ („taniec — diabłu opiera“), ir šokdamu dainuoja:

„Prasiame tawe puskayciu
ir su tawi(m) parstukayciu,
skubinu(-nai) ateyk, ateyk!“

Tuomet tiktai pasireiškia „puschaitis“ (pušaitis) ir du jo „parztuki“ baisiai gerti ištroškę. Vienas jų sako: „iabym, luboż małym jak widzicie brzuszkiem chodze, całybym Niemen wychinął rad duszkiem, bylebym tylko mogł ugasic płomien, ktory mię srodze pali“. Jo troškulys pasirodo esąs su sapnu surištas. „Puschaitis“ šiaip visa išaiškino: „(sen) od nas wyszedł..., dzis całe piekło sie nasyci, gdy tak wiele dusz pozrze, iak się wiele liczy woyska tu litewskiego y krwie się napiie dosic hoynie, gdy iastrząb przecz pogonią zbiie“; štai ką reiškiąs „zdeptany Witenową nogą chleb biały (catholickiego boga sromocenie w iego omierzłym a nam bardzo gorzkim chlebie), ktory z niego krew wytoczył mnogą“. „Vurschaitis“ prašo „snu wykład“ parašyti „na charzcie“ (=karcie) iakiey“. Nors iš pradžių jis nežinąs „pipiru is kur wziąc“, bet „chałamar“ ir „atrzament“ čia pat atsiranda, o ir „papier z iderlandu (Niderlandų) w momencie przeleciał“. „Puschayciui“ savo aiškinimą parašius, „rusticus“ pasirodo nemokąs „kitac“ (czytać“): „kiedy mnoho groszow skaytit, brzacie (bracie), potrzapie, a tych liter oki moie nie oglądali“. Juodu su „vuršaičiu“ nutaria atiduoti „pismo bogow“ tiems, kurie moka „kitac“, „a z ich powiesci piżma sami posłukaymy“. Drama ir bus šio rašto turinį veiksmu parodžiusi[122]).

---

[122]) Briukneris (Lituanica, 216—217) nurodo prologo istorijos ir mitologijos žinių šaltinį Strikauskį. Juo sekdami, Str. Kronikos 1846 m. leidimo I-jame tome šias čion tinkamas vietas atrandame:

Apie P u š a i t į: „Puschajtis, bóg ziemny, który między drzewem bzowym mieszka, a temu naczęstsze ofiary i modły wieczór u drzewa bzowego nabożne i z wielkim postrachem czynili, i snaść i dziś jeszcze czynią, bo takowe drzewo u nich było naświętsze, i noszą pospolicie chleb i piwo pod krzewinę bzową, prosząc Boga Puschajtessa, aby on Parstuki aniołki swoje, to jest pignaeos, ludzie małe, posyłał do ich gumien, którzyby zboża przysparzali i w okwitości zachowali... Ja też to powiadam com słyszał i widział własnym okiem w Kurlandskiej, w Liflandskiej i w Sambijskiej, którą zowią Sudawen Samland, w Prusiech i w niktórych kątach, zwłaszcza morzu przyległych, Żmodzkiej

Šioji intermedija atrodytų lyg ir koks lietuvių kalbos pajuokimas ir gal būtų galima pasidaryti iš to plačių plačiausių išvadų apie jėzavitų dar XVII-me šimtmetyje neva varomą lenkinimo politiką. Tačiau esame jau išgirdę, jog nei lenkų kalba nesanti pasirodžiusi galingesnė už lietuvių (santykiuose su antžmogių galybėmis) ir tik tam tikri šokiai dievybę teiššaukę. Toliau šiaip jau žinomas yra jėzavitų mokyklos nusista-

ziemie i za Mirumskami i Interborkiem, iż tego Puschajta djabła, którego w bzowym drzewie mieszkać wierzą, na pewne święta dwakroć do roku chwalą i Parstuki, ludzie ziemne, aniołki i sprawce jego, czczą, i pokarmami hodują... Parstukowie więcej nad łokieć nie są wyższy wzrostem... Na biesiadach i świętach... schodzą się (sioła) w jeden dom wielki, tam Wurschajt ich, to jest ofiarnik, albo raczej czarownik (kitur: pop ich), weźmie garniec piwa, a podniowszy go wgórę, prosi boga... Potem konewkę, albo kubek postawi, weźmie ją zębami, i wypije piwo, a wypiwszy, rzuca konewkę, bez dotykania ręku, przez głowę... Wszystkim bogom, których mają 15, na chwałę po kuflu piwa wypiją, bez dotykania rąk, w zębach trzymając, a za tym śpiewają, jakoby wilcy wyli, pieśń ku ich chwale... i grają na trąbach długich przez całą noc..." (146—149).

Apie Vytenį: „Witenes, Ksiądz Wielki, zarazem przebrawszy z inszego swego rycerstwa kozaków cztyry tysiące mężów wybornych, wtargnął do Prus w wigilią Kwietnej Niedziele, a wszystką Pruską ziemię aż do Brunzberga poburzył, zwojował i spustoszył, kościoły z skarbów, z klejnotów i naczynia poświęconego złupiwszy wypalił, Sacrament Ciała Pańskiego na ziemię z zelżywością porzuciwszy oplwał i nogami podeptał. Potym pędząc do Litwy wielką wielkość więźniów, gdy na granicach w jednym lesie położył się obozem, chcąc między swoje rycerstwo więźniów podzielić i rozdać, a przed pannami albo dziewicami (których krom mężów i inszych niewiast tysiąc czterysta pocztu między więźniami było) świątość Ciała Pańskiego z monstrancią z kościoła ziem Pruskich zaniesioną, własną ręką wyjąwszy na ziemię porzucił, plując i depcąc nogami, a pytając: Gdzieby był Bóg ich, który się onemu nie mógł sprzeciwić, ani swoim chwalcom pomoc? Wszakże Pan Bóg nie długo tego bluźnierstwa cierpiał; bowiem drugiego dnia, który był szósty miesiąca Kwietnia na świtaniu we Wtorek, Henryk Płock, namiestnik mistrza Pruskiego (nie mistrz, jako drudzy piszą), zebrawszy się z mocnym wojskiem inszych narodów Niemieckich, nad których było ośmdziesiąt Krzyżaków i kontorów przełożonych, uderzył na wojsko Witennowe na pierwszym onym kocisku (a to uroczisce Dusburchus Wojpłocz mianuje), tam acz się Litwa przy książęciu swoim dosyć mężnie broniła, ale potym mocy Krzyżackiej wytrwac nie mogli; na placu ich bardzo wiele poległo, poimanych zaś Niemcy każdego obwiesili, albo w jeziorach i w rzekach potopili, tak iż od

tymas*) lenkų kalbos atžvilgiu, pasižymėjęs tarp kita ko garsiąją „nota linguae", kas tiktai vėlesniais laikais prie lietuvių kalbos buvo pritaikinta ir yra virtusi neseniai dar**) tebeatmenamąją pas mus „metelinga"; anksčiau jau esame gavę progos pastebėti mokytojų vienuolių vengimą lenkų kalbos. Pagaliau taip pat yra žinomas jėzavitų rūpinimasis ir lietuvių kalba: moką lietuvių kalbą misionieriai, lietuvių kalbos dėstymas***) Vilniaus jėzavitų seminarijoje ir akademijoje, jėzavitų raštai lietuvių kalba ir pamokslai tąja pat kalba pačiame Vilniuje ir t. t.[123]). Tad būkime atsargūs spręsdami ir neturėdami šiuo tarpu daugiau aiškios versmės faktų, priskirkime kolei kas aną intermedijos lietuvių kalbos lystelėjimo formą, sakysime, kad ir naiviam, anos gadynės taip mums keistai rodomam realizmui[124]).

Tas pats bene reiktų pasakyti ir apie kitą, kaip spėjama, to pat rašytojo parūpintą „Chleb zwycięski" dramos intermedija, kurioje dar daugiau girdime lietuvių kalbos.

Du bajoraičiu kalbasi apie ruošiamą vaidinimą.

I: Hey ia ia! kokiu cionay padargu patogu
wis: graziaus neg po mana pirties (pirkies?) siaudu stogu.
Ir Raseyniuse tokiu dayktu nerjegieiaw,
kociay atweręs akis wissados weyzdeiaw.
Isz siłku matarya grazi pakabinta,
szytko piękna; mandagiey wis cia yżdabinta.
Girdziu, bus Kumadya. Neg ape pagalues (pagalves)
bus roda. Del pagalues paskutinės karues (karvės)
atsižadet reyks. Kaski (-gi) studentu:(!)
Prisiweyzdesiu arti, sedęs ant tu lentu,
kas cia bus(,) kas ne bus".

---

czterech tysięcy Litwy mało ich ubiegło zdrowych, okrom Wielki Ksiądz Witeń, z dwiema sługami swoimi i to sam w głowę ranny; a na pamiątkę tak sławnego zwycięstwa, Krzyżacy zwróciwszy się do domu, klasztor Dziewiczy mniszkom w Toruniu zmurowali, i nadali". Atsitikę tai „roku 1311" (350—351).

Šitas Prūsų metraštininkų papasakotas atsitikimas virto tėma Šimkevičios(?) ir Zaluskio, o gal dar ir kitų dramų.

*) 1917—1918 m.: santykis.

**) 1917—1918 m.: ligišioliai.

***) 1917—1918 m.: išguldymas.

[123]) Išrodymai: Sarbieviana (1914 m. „Lietuvių Tautos" II-sios knygos 3 dalyje, p. 372—373).

[124]) Nepykite, literatūros istorikai, jog gal perdąsiai ir perankstybai šį terminą esu čia pritaikinęs.

II-sis jį varo; juodu barasi. Besibarant I-sis aiškinasi savo atvykimo tikslą.

„Mam (tu) swego Misiukiela Syna(,) pakłausiti
noriu(,) ben giarey mok Aracya sakiti.
Juz to iak do Impimy[125]) kodzi, nastał piąty
lat, młody dzieciuk, ma rok dwadziescia dziewiąty(.)
Dobre wiem, co do tyk czas umiesz (umie) komedye
wyprawic, szak go na to księndz w Iszkole biie".

Ateina moksleivis („studentas" — „Masciwas Ponaytis") ir nori juodu išstumti. Jiem paklausius, kas bus vaidinta, jis aiškina, jog „o Gedeonie, sławnym wodzu woysk Panskich w Izraelskiej stronie; ten wziąwszy godło z chleba przez sen widzianego (,), od Madyanin zniosł woyska nieprzyiacelskiego ludu" [126]). Šioje intermedijoje lietuvių kalba nedaug mažiau vietos teužima, negu lenkų kalba.

Svarbu būtų Žemaičiuose, ypač Kražių apylinkėje, daugiau intermedijų paieškoti. Gal rastume taip pat lietuvių ir lenkų kalbomis, kaip ir anas kad turime, ir prieitume tikslesnių išvadų. Šiaip tenka verstis anom dviem intermedijom, dėl kurių, kaip matėme, baugu būtų plačią išvadą pasidarius: jų turinys ir ypač forma lyg viena sako, tuo tarpu patsai jų pasirodymo faktas ir ypač atžvilgis į iš kur kitur žinomą jėzavitų nusistatymą dėl lietuvių kalbos taria kita.

VII.

Vysk. Valančius, kaip paprastai, „mužikiškai" sako apie jėzavitų mokymą: „Mikołui I ir Jonui III karalaujęnt (vadinasi, mūsų intermedijų gadynėje), „jaunumene Kražiusi dieł mokimos mokies, bet maž ko tepramoka, nes patis mokitojej negudrej temokie. Kajpogi wisa prowisu tuokart rejkaława nu mokitiniu: kad kiauraj mokietum Aływarą, biłotum jebkajp łotiniszkaj, priraszitum płatius łakisztus ant garbies gieradieju ir didžiunu, brajžitum sziokies tokies ejłas łotiniszkas. O wis taj mokiedamis, wajkaj niekiek dar mokitajs nebuwa. Isz

[125]) Infima — pati pirmoji jėzavitų mokyklos klasė.

[126]) Briuknerio Lituanica, 222—223. Abi intermediji rankraštyje tėra žinomi. Br. jas radęs prieš kelesdešimt metų Viešąjame Petrapilio Knygyne (vysk. Zaluskio rankraštyne).

tokie taj mokima kiła didis neapszwietims, kurs apdęngies buwa wisą Lankų žemę, už wis Augustuj II ir III karalaujęnt“[127]).

Šioji griežta vyskupo nuomonė apie jėzavitų mokymą, pasemta ne vien iš Kražių praeities faktų, bet ir iš platesniojo patyrimo, gal kiek ir iš jo metu jau nusistačiusio istorikų sprendimo, šiaip jau bus apyteisingė. Jai reiktų tik pastovus pagrindas besuteikti — ne rišti XVIII-jo šimtmečio neapšvietimo vien tik su jėzavitų mokymu, bet ir pačios jėzavitų veikimo ypatybes išvesti taip pat iš didžiūnų ir bajorų viešpatavimo gadynės sąlygų. Antra vertus, reiktų taip pat iškelti ir teigiamosios ano veikimo ypatybės, kurių reikšmė bus jį patį pergyvenusi. Ar šiaip ar taip, nėra abejo, jog bent XVIII-jo šimtmečio bajorų visuomenės, bent jos pažangiųjų sluoksnių, jis — jėzavitų veikimas — jau nebepatenkino, ir ji vis aiškiau stengėsi juo nusikratyti. Jėzavitų iškeltoji lotynų kalba vis labiau užleido savo vietą lenkų kalbai, kurią ypač kėlė ir platino per mokyklas nauji mokytieji vienuoliai — piarai. Tuo atžvilgiu, sakysime, piarai labiau lenkino lietuvių bajorus, negu jėzavitai, kurių vienas paskutiniųjų, garsusis mūsų akademijos rektorius, astronomas Pačiabutas, jau baigiantis XVIII-ajam šimtmečiui tarėsi lenkų kalbą mokslo raštams netinkant[128]). Be lenkų kalbos, piarai įvedė dar naujus mokymo būdus ir privertė jėzavitus jų pavyzdžiu sekti. Jėzavitai nyko arba stengėsi prisitaikinti prie naujų aplinkybių.

Tas pats pastebima ir jųjų dramos srityje: viena, mažinasi mokyklos dramų skaičius ir jų reikšmė visuomenėje, antra — lenkų kalba ir jose išstumia lotynų kalbą. Saksui sūnui beviešpataujant, kažin ar besurokuosime ligi dešimties mokyklos dramų, kurių tarpe ne vien jėzavitų, bet randame rašytų jau ir kitų vienuolių (piarų, bazilionų). Kita tiek randame dar Poniatauskio gadynėje, bet piarai yra tuomet jau žymūs, pavojingi jėzavitams varžuoliai. Lotynų kalba vieną-kitą teįskaitome tuo metu jėzavitų dramą, pav., anksčiau minėtą 1743 m. Kražių „Thesaurus orbis lechici“. Visos kitos — lenkų kalba, išskyrus vieną, 1754 m. Vilniuje jėzavitų „collegium nobilium“ mokslei-

---

[127]) Żem. wisk., II. 30.

[128]) M. Baliński. Dawna akademia wileńska, 371—372.

vių suvaidintą „T i m o n l e M i s a n t r o p e" — prancūzų kalba[129]).

Iš kitų dramų paminėtina dar: akademijos prof. jėzavito Kastantino *Benislauskio* „C y r u s" (Vilniuje 1771 m. akademijoje suvaidinta[130]), Vilniaus prof. ir Žodiškio jėzavitų kolegijos rektoriaus, paskiau Lenkuose apsigyvenusio ir tik senatvėj Lietuvon tesugrįžusio Ignoto *Chodzkos* (*1724 †1773) 1757 m. „W z ó r s z c z e r e j p r z y j a ź n i, D a m o n i F i n c y a"[131]), jėz. Tamo *Bogušo* (*1723 †1783) 1754 m. „E u t r o p i u s z" (Vilniuje[132]), gal ir Sopiegų gyvenimų aprašymo rašytojo jėz. Kazimiero *Kognovickio* (*1736 †1825) 1774 m. „W d z i ę c z n o ś ć ś w. S t a n i s ł a w o w i K o s t c e"[133]), jei galime pasitikėti veikalo rūšies („drama") nurodymu antraštėje. Nejėzavitų veikalai: baziliono Samueliaus *Novickio* „C i c e r o" (1752 m., vaidinta Žirovicuose[134]), piaro J. *Kušelio* „A r t a x a r" (1765 m., vaidinta Vitebske[135]), o ypač Ukmergės piarų mokyklos mokytojo Jurgio *Zbikauskio* „T r a g e d y a p o d z a s z c z y t e m i m i e n i a... p a n ó w M o r y k o n i c h... od szlachetney młodzi szkół pobożnych (vad. piarų) Wiłkomierskich poezymy uczącey się wyprawiona r. 1766, Mca Julii 6 dnia", kurioje vaidinęs, be Daugėlų, Valadkų ir kitų bajoraičių, bene mužikvaikis Kazys Moygis[136]). Nekalbant apie tikybinius Polocko ir kitų jėzavitų dialogus, kurie, kaip žinome, ištvėrė net ligi 1821 m., viena paskutiniųjų, bent alegorinių istorinių dramų, reiktų gal palaikyti Vilniaus akademijoje 1784 m. spausdinta „D z i e ł o t e a t r a l n e w dzień uroczystości w szkołach w r. 1783 z okazji wieku skończonego po zwycięztwie pod Wiedniem[137]).

---

129) Ją vaidino ponaičiai Oginskiai, Judickiai, Puzinai, Valavičiai ir kiti („Wizerunki", 1841 m., t. XX. 195—196).

130) Krašiauskis, IV. 312. „Cyrus z pierwu przezwany od poety Alexys". Bene turi ką bendra su Slanimo moksleivių 1769 m. suvaidintu „Alexy"? (1841 m. „Wizerunki", XIX. 98).

131) Bieliński, III. 153; II. 692. Nors veikalas rašytas ir vaidintas nebe Lietuvoje, tik Lenkuose, bet atsižvelgus į rašytojo gimtinę ir jo jaunystės veikimą, reiktų jį priskaityti prie Lietuvos veikalų.

132) Bieliński, III. 132.

133) Ten pat, III. 418.

134) Krašiauskis, IV. 279.

135) Ten pat, IV. 305.

136) Veikalas atpasakota: 1841 m. „Wizerunki", XIX. 99—109.

137) Krašiauskis, IV. 341.

Mokyklų dramos vis mažiau svėrė ir dėlto, jog atsirado, augo ir stiprėjo viešasis teatras, kuris ilgainiui jas visiškai nuniekė. Lenkų Varšuvoje dar IV-jo Ladislovo metu įsisteigė karaliaus teatras, kuris vaidino italų ar verstas iš tos kalbos operas ir balietus, nuo Jono Kazimiero taip pat verstas iš prancūzų kalbos dramas ir tragedijas[138]). Ir Vilniuje 1636 m. karaliaus rūmuose suvaidinta Ladislovo karaliaus ir Ispanų atstovo akivaizdoje opera (drama musicale) „Il ratto d'Ellena" italų kalba, kurios skelbimas*) šiaip buvo išverstas: Idyllium albo akt o porwaniu Heleny... w zamku Wileńskim w śpiewaniu przez muzykę J(ego) K(rólewskiej) M(ości) wystawiony"[139]), taip pat 1664 m. „Landromeda — favola drammatica"[140]). Jiedvi parašė karalių raštininkas Virgilio *Puccitelli*. Tačiau nė Lenkuose, nė Lietuvoje karaliui įtaisomi vaidinimai gilesnės reikšmės neturėjo.

Kur kas didesnę įtaką teatro plėtojimuisi Lenkuose yra padarę patys mokyklos dramų auklėtiniai: Varšuvos piaras Stanislovas *Konarskis* (*1700 †1773) ir pirma Vilniaus jėzavitas, paskiau Varšuvos mokytoj., Pranas *Bohomolcas* (*1720 †1784). Konarskis nuo 1743 m. Varšuvos piarų mokyklos teatre statė savo verstas iš prancūzų kalbos (Kornelio, Rasino, Volterio, Krebijono) arba net originalines dramas ir komedijas[141]). O Bohomolcas apie 1750 m. perdirbinėjo ir sekė Moliero komedijomis iš pradžių (be moterų rolių) Varšuvos moksleivių, o paskiau ir karaliaus teatrui (1757 m. „Komedyje tylko dla młodzieży uczącej się pisane", keli leidimai; 1767 m. „Komedyje na teatrum Jego Królewskiej Mości"[142]). Juodu pramynė taką verstų ir originalinių komedijų autoriui Pranui *Zablockiui* (*1750 †1821) ir tragedijų, dramų, komedijų ir t. t. au-

---

[138]) K. W. Wójcicki. Teatr starożytny w Polsce, I. 10 ir t.t., 20. W. Chomętowski. Dzieje teatru polskiego, 60—65.

*) 1917—1918 m.: paskalba.

[139]) Wójcicki. I. 12—14.

[140]) Krašiauskis, II. 15; IV. 201.

[141]) Wójcicki, I. 28. P. Chmielowski. Historya literatury polskiej, II. 146.

[142]) Chmielowski, II. 150—151. W. Chomętowski, 135. L. R(ogalski). Rys historyi literatury polskiej prie J. L. Dzieje Polski, 1863 m., p. 488.

toriui, taip pat teatro vedėjui Vaitiekui *Boguslavskiui* (†1829), nuo kurių Lenkų teatras įgijo pagaliaus savistovumo[143*]).

Juodu pradėjo veikti 70-aisiais metais, o 1765 m. Varšuvoje įkurtas pirmasis viešasis lenkų teatras[144]).

Lietuvoje naujas teatro gyvenimas pradeda reikštis taip pat apie 1750 metus. Pradėjo aristokratiniai jėzavitų kultūros auklėtiniai, tik nebe sostinėje, kaip Lenkuose, bet provincijoje, savo dvaruose. Pirmatakai*) buvo kunigaikščiai Radvilos, kurių Uršulė etmonienė (gimusi 1705 m. Višneveckių šeimynoje) Nesvyžiaus miestelyje 1746 m. įsteigė lenkišką teatrą. Jos vaikai ir dvariškiai vaidino jame jos pačios rašytas komedijas, dramas („tragedijas") ir operas, kurios 1754 m. buvo išleistos vardu „Komedye i tragedye przednio dowcipnym wynalazkiem, wybornym wiersza kształtem, bujnością rzeczy i powyższym przykładem znamienite". Jų yra 16: 2 operi („Szczęśliwe nieszczęście" ir „Ślepa miłość nie patrzy na koniec"), 2 išverstos iš Moljero komedijos („Doktor mimo chęci" ir „Kawalerowie wzgardzeni") ir 12 originalinių arba prancūzų sektųjų komedijų ir dramų („Miłość dowcipna", „Opatrzności Bozkiej dzieło", „Interesowany sędzia miłości", „Sędzia bez rozsądku", „Przejrzenie nie mija", „Z oczu się miłość rodzi", „Igrzysko fortuny", „Konsolacya po kłopotach", „Złoto w ogniu", „Niecnota w sidłach", „Sędzia od rozumu osądzony" ir „Miłość mistrzyni doskonała"[145]). Radvilienė pirmoji bus įvedusi scenos veikalan moterų roles, pagyvinusi veiksmą ir suteikusi jam aiškesnės vietos ir gadynės varsos[146]).

Radvilų pavyzdžiu nuėjo kiti didžiūnai, kurie taip pat ėmė steigti savo teatrus: Branickiai Balstogėje (prancūzų veikalai), Sopiegos Rožanoje (ligi 1791 m.), Oginskiai ir kiti; Radvilų teatras tebeveikė dar Poniatauskio metu[147]). Per varduves, gim-

---

[143]) Chmielowski, II. 221—231.

*) 1917—1918 m.: savybės.

[144]) Chmielowski, Nasza literatura dramatyczna, I. 96.

*) 1917—1918 m.: pirmtakūnai.

[145]) 1840 m. „Wizerunki", XVII. 142—143. W. Chomętovski, Dzieje teatru polskiego, 112—135.

[146]) Chomętowski, 114—116.

[147]) „Wizerunki", XVII. 141, 144. — 1785 m. Nesvyžiuje dar vaidinta karaliui, be kita ko, Naugardėlio gimnazijos mokytojo Michalauskio

tuves ar šiaip iškilmes ir kiti poneliai darėsi sau spektaklius jaujose ir t. t.[148]), kuriuose vaidino jų vaikai — įvairių mokyklų moksleiviai arba pamokyti baudžiauninkai — jaunikliai. Šitie naminiai lenkiškieji spektakliai, kuriuose apsilankydavo ir pakviestieji svečiai, labai išsiplatino po visą Lietuvą ir pasiekė XIX-ąjį šimtmetį. Žemaičių rašytojas Antanas *Klementas* (*1756 †1823), kuris mokėsi piarų mokykloje ir, turbūt, matė, o gal ir dalyvavo ne kartą moksleivių spektakliuose, vaikams drąsai įpratinti rašė lenkiškas komedijėles: „Robię dziełka teatralne, i acz one nie są walne, przecież dzieci eksekwują, tak się w śmiałość coś wprawują"*); palikęs „dziełko zawierające kilka dram"[149]).

Taip tatai pasitraukdamas iš mokyklos ir vėl jon grįždamas, veikė ir plėtojosi Lietuvos teatras. Be Radvilienės, radosi ir kitų dramos rašytojų ir vertėjų, nebe jėzavitų, kaip pirma, bet vis dėlto išėjusių jų mokyklas ar šiaip jų kultūros tradicijoje tebeaugusių. Šiųjų pasauliečių**) paminėtini: Ignotas Stasys *Lopacinskis,* kuris 1751 m. išleido Klauso jėzavito tragedijas (Scipioną, Stilichoną ir Temistoklį), išvertęs jas lenkų kalbon[150]); Mykolas S o p i eg a, 1753 m. išleidęs lenkiškus Volterio Enriados ir Zairės vertimus[151]); kapitonas *Debouhr'as,* 1788 m. lenkų kalbon išvertęs Volterio Mohamedą pranašą[152]); Vincas

---

parašytas „Wesele wiejskie" ir rodyta sodiečių vestuvių balietas (Papiery Pana Ambrożego Wejły — 1845 m. „Athenaeum" VI. 206—210).

[148]) „Wizerunki", XVII. 144—145.

) Tuo pat metu atgijo ir Kražių mokyklos teatras, kurį, apleistą jėzavitus išvarius, 1802 m. sutvarkė publikai parsikėlę (1797 m.) iš Kolainių karmelitai. Yra žinių apie 1805, 1808, 1809, 1810, 1811, 1813 m. (M. Brenšteino Teatr szkolny w Krożach na Żmudzi, 1825 m., p.21—25) lenkiškus vaidinimus Kražiuose. 1815 m. mėgėjų vaidinta (gal Klemento veikalas?) ir naujai pastatytame Telšių teatre (ten pat, pusl. 26). 1835—1843 m. Kražių mokykloj vaidinta rusiškai ir lenkiškai (ten pat, pusl. 27—29). Kražių mokyklos teatre pasižymėjo Kaz. Šliogeris (1824 † 1877), kuris 1853 — 1855 ir 1859 — 1864 m. buvo populiarus Vilniaus lenkų teatro artistas ir net direktorius (ten pat, pusl. 29—30).

[149]) M. Biržiškos Antanas Klementas. 1910 m., p. 18.

**) 1917—1918 m.: svietiškių.

[150]) Krašiauskis, IV. 277. — M. H. Juszyński, Dykcyonarz poetów polskich, I. 262—263.

[151]) Krašiauskis, IV. 281.

[152]) Ten pat, 347.

Ignotas *Marevičius,* 1795 — 1797 m. išleidęs kelias lenkų kalba komedijėles[153]); Mykolas *Bonča - Tomaševskis,* 1798 m. lenkų dramos rašytojas[154]), Ignotas *Bikovskis,* apie 1799 m. išleidęs vieną - kitą lenkišką komediją ir dramą[155]) ir kiti. Atsirado, vadinasi, pasaulinių rašytojų ir dramos veikalų, nebe mokyklos teatrui skiriamų.

Atsirado, pagaliau, savitas (žinoma, lenkų) teatras Vilniuje. 1784 m. atvažiavo čion garsusis Varšuvos teatrininkas Boguslavskis, ir per kelerius metus Oskierkos rūmuose prie Vilniaus gatvės jo surinktoji artistų trupė vaidino komedijas ir operetes, aplankydama taip pat Kauną, Gardiną, Naugardėlį ir kitus Lietuvos miestus. 90-aisiais metais dažniausiai vedė teatrą Domas M o r a u s k i s, ypač 1796 m. įsitaisęs Radvilos rūmuose. Vilniaus teatras ėmėsi ne tik komedijų, bet ir dramų ir tragedijų, nevengė nė Šilerio (Plėšikai), nė Volterio (Zairė); kurį laiką vaidino ir minėtojo jau Marevičiaus veikalėlius, kuriuose ir šis pats dalyvavo[156]). Universiteto metu Vilniaus teatras lenkams ėjo jau tuojau po Varšuvos. Boguslavskis, kuris 1816 m. antrą kartą (I — 1785) jį aplankė, rado vilniečius, ypač studentus, jau išsidirbus sau scenos nuovoką. Vilniaus publika mokėjusi įvertinti jo suvaidintus Alfieri'o, Goldoni'o, paties Boguslavskio ir kitus veikalus; tiesa, žiovavusi per „Lyrą - karalių", bet ne Šekspyrą ji bus apžiovinusi, tik tai, kas iš jo beliko, Laplace'ui išvertus jį iš anglų kalbos prancūzų kalbon, Laplace'o vertimu pasekus Ducis'ui, iš Ducis'o sekimo išvertus lenkų kalbon[157]).

Lenkų teatras viešpatavo Lietuvoje ligi lenkmečių*). Jo vieton stojo vėliau rusų teatras, ir tiktai paskutiniajame XIX-jo šimtmečio dešimtmetyje nedrąsiai atsirado, o XX-jo šimtmečio pirmajame ir ypač antrajame dešimtmetyj vis platyn ir gilyn auga ir stiprėja lietuvių scena. Ir vėliai suskamba Lietuvos

[153]) Ten pat, 357—359.

[154]) Ten pat, 359.

[155]) Ten pat, 360—361.

[156]) 1841. „Wizerunki", XVIII. 96—104.

[157]) Chmielowski. Nasza liter. dramat., I. 147—165.

*) Lenkų teatro istoriją pasakoja, kai ką duodamas ir jėzavitų teatro istorijai mano nepažymėtą, Meč. Rulikowski: Teatr polski na Litwie 1784—1906 (Vilniuje, 1907 m.), 95+II pusl.

teatre lietuvių kalba, tik, žinoma, nebe anuo XVII-jo šimtmečio Kražių intermedijų žargonu. Ir vėliai mokyklos ir moksleiviai imasi jėzavitų įvestos pamokomosios pramogėlės — vaidinimo, tik nebenuslėgia savo kalbos svetimąja. Bajorų visuomenės tėvų jėzavitų vieton stoja mužikai ar „sumužikėję" Keturakis, Žemaitė, Žemkalnis, Gužutis, Vydūnas...[158]).

Teatro istorija nenutrūksta.

[158]) Lietuvių teatro statistikos žinių randame: Iš lietuvių teatro statistikos (1912 m. „Žvilgsnio" p. 1—19), Kai-kurie lietuvių teatro skaitmens (1914 m. „Giedros" kalendoriuje, p. 48—52).

Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu*).

(Prakalba 1921 m. leidimui).

Šį raštą 1910 ir 1911 m. leidęs per „Visuomenės" mėnesinį laikraštį, neslėpiau nuo skaitytojų nenormalių savo darbo sąlygų. Štai žodžiai, kuriais jį tuomet pabaigiau:

„Atsiprašau pavarginęs skaitytojus konspektiniu, neapdirbtu rašteliu. Rašydamas nuo numerio ligi numerio, skyrių per vieną du vakaru (teisingiau — naktis), negalėjau visa ko apžioti, net plano tinkamai prisilaikyti.... Abejonių parašęs turiu daugiau, negu pirma. Medžiaga nelygiai apdirbta. Pats matau tas ydas ir dar kitas, matau ir skaudžiai tat atjuntu. Pasiteisindamas viena tepasakysiu: rašiau draugų prispirtas, idant kiti, kurie dirbs geresnėse sąlygose, turėtų kuo atsiremti. O tų kitų išsiilgęs laukiu..."

Tų kitų ir po šiai dienai tenka man laukti. O vėl mokyklos reikalas spiria mus, mokytojus, ruošti medžiagos lietuvių literatūros istorijos vadovėliui. Yra jau pasirodžiusi mano „Mūsų rašto istorija". Jai pagyvinti ir pagilinti leidžiu skyrium, kad ir vėlokai, šį raštą. „Mūsų rašto istorijoje" jis atitinka 1800 — 1832 mk. skyrių (17—23 pusl.**), kurį papildo. Vilniaus literatūrą leidžiu, svarbiąsias paklaidas ir nelygybes teištaisęs, nors reiktų ji papildyti bent mano str. „Iš Dion. Poškos raštų" („Lietuvių Tautos" II kn. p. 329—375) ir kt.

---

*) 1910 ir 1911 m. Vilniaus „Visuomenėj" išsp. „Lietuvių literatūra Vilniaus universitėto metu. (Istorijos piešinėlis)"; pasirašyta: M. B-ka. 1921 m. Vilniuje skyrium išspausdinta kaip Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys, pavadintas „Lietuvių literatūra Vilniaus universito metu" ir autoriaus pasirašytas. Žvaigždelėmis žymimi čia visur 1930 m. prierašai, pastabos, papildymai. Vertimai tik 1929—30 m. teparūpinti.

**) I leidime. (1920 m.).

daviniais, o ypačiai išplėsti Mickevičiaus skyrius. Laiko aplinkybės neleidžia manęs iš naujo šį raštą perdirbti. Manau betgi, jog ir šitoks jis palengvins mokytojų darbą ir pagilins mokinių žinias.

I.

Žemaičiai*).

Dėl savo geografinio padėjimo žemaičiai turėjo skirtingą nuo Lietuvos visuomenės ir politikos plėtojimąsi. Tatai ne suvis subendrėjo ir Lietuvai kartu su Žemaičiais susidėjus su Lenkais bendran politikos ir kultūros gyveniman. Žemaičių plėtojimos viena svarbiausiųjų ypatybių — silpnesnis nei kitose Lenkų ir Lietuvos valstybės kraštuose ponų luomo iškilimas visuomenės, ekonomijos ir kultūros atžvilgiu**) — toliau jį žymėjo. Kad ir įtrauktieji bendrojo valstybės gyvenimo sukūrin, vidujinį visuomenės gyvenimą žemaičiai ir toliau savaip tvarkė. Žemaičių bajorų visuomenė, veik iš vienų vidutiniųjų ir smulkiųjų tesusidaranti, tolima nuo didžponių dvarų ir karaliaus „loskos", turinti tenkintis mažesniais urėdais, kartais tik garbės vardu, platesniame Lietuvos politikos veikime mažiau už kitus tedalyvavo.

Skirdamosi nuo „padonų" civilinėmis, kriminalinėmis bei politinėmis teisėmis, bet turėdama savo tarpe daug didesnį nei kitur (rasi, vieną Mazoviją = Mozūrus teisskyrus) smulkiaturčių skaičių, kurie kultūros atžvilgiu ne kuo tesiskyrė nuo mužikų, bet šiaip jau visu kuo buvo lygūs kitiems bajorams, Ž. bajorija savo žmonėms buvo daug artimesnė nei kitose provincijose, demokratiškesnė. Nevienas į didikus skersavo, balsu šaukė, jog baudžiauninkai esą šiųjų naudojami, skriaudžiami; žinoma, lygūs sau kaimynai, o, rasi, ir savo elgimasis su „padonais" daug sunkiau buvo įvertinti...

Kad ir vis plačiau buvo vartojama Žemaičiuose lenkų kalba, savoji gi „prasta kalba" vis toliau atsilikdavo nuo visuomeninio ir kultūrinio šalies gyvenimo plėtojimosi, pastaroji vis dėlto

*) „Visuomenėje" skyriai dar neturi antraščių, tik 1921 m. leidime.
**) 1910 m.: įžvilgyje, 1921 m.: žvilksniu.

tebebuvo vartojama ne tik su mužikais*) susitinkant, bet ir bajorų tarpe. Jųjų pradedama vartoti lenkų kalba, iškreipta ir prikimšta lietuviškųjų žodžių pilnomis ar apkirptomis galūnėmis, tebešlubavo ir statė juos ant pajuokų, laikė užpakalyje kitų provincijų, o žemaičių kalba buvo lyg koks apdraustas nuo pavojingų varžuolių (konkurentų) turtas. Lenkas damininkonas Bagiński (apie 1780 m.) šiaip liudija apie Ž. bajorų prisirišimą prie savo kalbos: „Žemaičių kalba nei šis, nei tas. Tačiau žemaičiai taip ją myli, jog labai nemėgsta, kai jos kas nemoka, ir nors keliaująs žemaitis moka lenkiškai kalbėti, tatai slepia iki palinksmėja, bet degtinės kokią dešimt išgėręs, ir lenkiškai šiaip bei taip krevezuoja. Tatai ir bus didžiausia priežastis žemaičių jaunuomenės prastumo ir menko išsiauklėjimo, jog nenori savo menkos kalbos išsižadėti ir viešai pasirodyti... Kuris nesimokė Lietuvoje arba Lenkuose, kuris nebuvojo žmonėse, dvaruose arba raštinėse, dažnai turi gėdos dėl savo neišauklėjimo... Jie yra taip prasti, jog kardas terodo jį esant bajorą" („Język żmudzki ni sioje ni toje... Jednak go tak Żmudzini kochają, iż cale nie lubią kto go nie umie — lubo Żmudzin wędrujący umie po polsku mówić, tai się z tym dotąd, póki w humor dobry nie wnidzie; ale jak gorzałki razy z dziesięć się napije, wtenczas po polsku trem brem bredzi. Ta to jest przyczyna największa prostoty i nie dobrej edukacji młodzi żmudzkiej, że nie chcą swego bałamutnego języka odstąpić i pokazać się na świat... Który nie edukował się w Litwie albo w Polsce, nie bywał między ludźmi we dworze albo w kancelarji, częstokroć się prostotą zawstydza... Prostota ich... tak upośledziła, że ledwo po szerpentynie poznać, że on szlachcic...[1]). Taigi Ž. bajorai, sako, nenorėję „odstąpić swego bałamutnego języka", mažiau už kitus buvę „bajoriškai" apsitrynę, buvę pasižymėję savo „nie dobra edukacja" ir „prostota". Tatai sakoma ypačiai apie smulkiaturčius, be abejo, tačiau kiek pritaikintina ir vidutiniesiems turtininkams, juo labiau, jog bajorų visuomenė savo luomo organizacija gan ankštai savyje buvo susirišusi.

---

*) 1910 ir 1921 m.: žmonėmis.

[1]) Chorografja, czyli opisanie Żmudzi świętej przez księdza Kantego Bagińskiego, około r. 1780 sporządzona („Athenaeum", 1845 r. IV, p. 139, 137 ir 138). * 1929 m. vertimas.

II.

Pirmieji rašto mėginimai.

Visuomenės ir politikos krizis, kurį pergyvendama gale XVIII amžiaus Lenkų ir Lietuvos valstybė buvo kaimynų išdraskyta, iššaukė tarp bajorų švietimosi judėjimą. XIX-tame amžiuje tatai juo labiau sustiprėjo, jog bajorų visuomenei likus atstumtai nuo politikos gyvenimo ir pasunkėjus kovai dėl būvio, mokslas, ypačiai smulkiaturčiams, dažnai buvo kuone vienintelis ginklas gyvenimo privilegijoms laikyti. Tuomet tatai Žemaičiuose irgi ėjo mažyn „prostota" ir „niedobra edukacija". Naujosios gadynės gyvenimui vis labiau nudildant provincijų ypatybes, teisines ir šiaip jau jautriosios gyvenimo tradicijos privilegijas, Žemaičių šalis darėsi labiau atdara kitų provincijų įtakai. Tenykščiams bajorams vis sunkiau buvo laikyti savo, vietinių žmonių, visuomenės ir kultūros monopolį prieš aplinkinių bajorų konkurenciją, prieš įsiveržiančią „svetimą" įtaką. Apšvietimas ginklavo Žemaičių bajorus, tiesa, jau nebe monopoliui laikyti, bet laisvesnėse varžytynėse patiems išsilaikyti, o kartu ir jųjų pertekliui darė galimas varžytynes ir dargi laimėjimą kaimynuose.

Lenkų ir Lietuvos valstybės bajorų švietimasis stiprino lenkybę, gamino bendrus bajorų kultūros ir politikos idealus, naikino provincijalybes. Tatai iššaukė instinktivinį priešinimąsi, spyrė žemaičius ginti savo nuosaviausią dvasios turtą — žemaitiškumą. Žemaičių kalba, anas, kaip sakiau, apdraustasis turtas darosi fetišu, jos iškėlimas — tikslu.

Žemaičių kalbos garbės gynimas, mėginimas sukūrti joje nuosavią literatūrą, dėl kurios nereikėtų rausti ir svetimtaučių akyse, štai pirmasis žemaičių kultūrinio sąjudžio apsireiškimas.

Dar XVIII amžiuje vienas kitas rašto mėgėjas bandė šį bei tą, savo kaimynams ar pačiam sau, žemaitiškai sueiliuoti. Telšių teisėjas Antanas Klementas (1756 † 1823) 1794 m. parašė žemaitiškai eilėraštį*) („Klausyk tu, vaikuti muna, kas gyvą dar turi kūną, už ginklo imkies spėra(i), ratavok savo vierą" ir t. t.), kuriame kurstė žmones sukilti prieš rusus. Tuo pat laiku, rasi,

*) 1910 ir 1921 m. visur dar: eilės. —

kiek vėliau, jis sveikino savo pažįstamus maišytu žemaitiškai — lenkiškuoju eilėraščiu, kai kuriuos savo lenkiškus „sodietiškuosius" eilėraščius („sielanki") vertė į žemaičių kalbą („Reikals mylėtis, graži Roziele, pakol neparęs jauni metelia(i)" ir t. t.[2]). Galimas dalykas, kad ir Dionizas Poška tuo metu bus ką parašęs, nors jo nuolatinis rašinėjimas, rodos, prasidėjo tiktai XIX amžiuje. Taip pat galima prileisti, jog kun. Baužo pat pradžioje XIX amžiaus nurodyti neva senųjų vertimų pavyzdžiai iš tikrųjų buvo jo paties ir kitų vertimai, bent pradėti XVIII amžiuje. Tatai buvo, tur būt, kun. Baužo parūpinti Ovidiaus „Atmainų" (Metamorfozių) ir Poškos — Vergiliaus „Eneidos" vertimai[3]). Tuo pat metu, gal būt, buvo verstas (iš lenkų kalbos) ir eilėraštis „Vanda buvo graži merga, lenkų karalaitė", kurį Baužas kaip originalinį nurodo[4]). Visa tat buvo rašoma „żartobliwie", kaip sakė Klementas apie savo rašinius arba kaip Poška aiškinos „į senatvę apluošęs", geisdamas „sau pasibastyti". Gilesnių tikslų, greičiausia, dar nesistatyta.

Raštinis žemaičių darbavimasis XIX amžiuje eina gilyn ir platyn. Aukščiau nurodytas visuomeninis veiksnys spyria atkreipti akis į žemaičių kalbą, labiau jąją branginti. Pridavė drąsos ir mokslininkų susidomėjimas žemaičių (lietuvių) kalba[5]). 1800 m. Varšuvoje įsikūrė mokslo draugija „Towarzystwo przyjaciół nauk", o 1803 m. prasidėjo veikimas reformuotosios aukščiausios Lietuvoje mokyklos — Vilniaus universiteto. Jau baigiantis 1804 metams tam tikra Vilniaus profesorių komisija, garsiąjam tuomet lenkų mokslininkui T. Čackiui

---

[2]) M. Biržiška. Antanas Klementas. Vilniuje, 1910 m.

[3]) Xawiery Bohusz. Rozprawa o początkach narodu i języka litewskiego... R. 1806 d. 12 Grudnia czytana („Roczniki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk", 1810); Ovidiaus 30 eilučių vertimas p. 273—283 (pas T. Norbutą Dzieje starożytne narodu litewskiego, I. 1835 m., p. 469), Vergiliaus 5 eilučių p. 271. Kad ištraukas iš Ovidiaus vertęs pats Baužas, jau Norbutas spėjo (ten pat, p. 468), juo sekdamas J. Karlavičius (O języku litewskim — „Rozpr. i sprawozd. z posiedz. wydz. filolog. Akad. Umiej." II. 1875 m. p. 163—164).

[4]) p. 262—266. D. Paszkiewicz. Rozmyślania wieśniaka rolnika o narodach litewskich („Dzien. Warsz." 1829 m. XV), p. 110—111. Karlavičius spėja, jog tai buvęs vertimas (p. 161).

[5]) Pal. taip pat Fr. Augustaitis: Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim, Krak. 1911 m., p. 43, 44—46, 47.

dalyvaujant, Varšuvos draugijai yra susirinkusi žinių apie „lietuvių ir žemaičių" kalbos vartojimo ribas ir ypatybes, remdamasi Štenderio, Širvydo, Milkės (Mielcke) žodynais ir gramatikomis ir, matyt, tam tikrais pranešimais[6]).

Bene tuo tikslu dar 1803 m. Vilniaus universitetas išsiuntinėjo Žemaičių mokykloms patarimą rinkti žinias iš žemaičių praeities ir kalbos[7]). Tais pačiais metais universiteto paskirtas Žemaičių mokyklų vizitatorium[8]), kun. Pranciškus Ksaveras B a u ž a s (Bohusz[9]), 1746 † 1823), be abejo, važinėdamas rūpinosi taip pat ir medžiagos surinkti savo rengiamąjam spaudai veikalui, geriau pažinti lietuvių (žemaičių) kalbą, pasižino su žymiausiais lietuvių kalbos žinovais ir literatūros mėgėjais, tur būt, su vyskupu Giedraičiu, Poška ir kitais; bene jie tiktai bus aprūpinę jį anais „senaisiais" vertimais. Jo raštas apie lietuvių praeitį ir kalbą: „Rozprawa o początkach narodu i języka litewskiego", kurį Varšuvoje viešai paskaitė 1806 m., o išspausdino 1808 m., greit pasklydo ne tik mokslininkų, bet ir šiaip kalbos ir praeities mėgėjų tarpe. Tuo laiku ar kiek vėliau jau pagarsėjęs savo istorijos veikalais, T. Čackis susidomėjęs lietuvių kalba, ieško Širvydo žodyno, apie ką sužino Poška ir kiti[10]). Dar vėliau, 1822 m., bajorų ir kunigų visuomenė oficijališkai buvo raginama suteikti žinomąjam Zorijanui Dolengai - Chodakovskiui (Adomo Čarnockio slapyvardė. † 1825 m.) žinių apie lietuvių kalbos vartojimą[11]).

Petrapilis taip pat nesnaudė. Pašokusi prie istorijos, kalbos ir t. t. tyrinėjimo, Karamzino istorijoje su Lietuva susipažinusi, rusų šviesuomenė ėmė domėtis lietuviais. Vykdydamas ministerio Golicino norą, vyskupas Giedraitis 1813 m. surinko

---

[6]) M. Wiszniewski Historja literatury polskiej. Tomas VI. 1844 m., p. 411—413.

[7]) M. Wołonczewski. Biskupstwo żmudzkie. 1898 m., p. 141.

[8]) J. Bieliński. Uniwersytet Wileński. Tomas III. 1899—1900 m., p. 98. A. Klementt. Dziełko moie etc. (rankraštis), I knyga, p. 307.

[9]) Taip bent Bohušą lietuvina („Bauža") kun. L. A. Jucevičia: Pisarze w narodowym języku litewskim („Piśmiennictwo Krajowe", 1841 m., p. 174).

[10]) D. Poška. Grometa pas Tadeusza Czackia (Kalendorius... 1863, psl. 40—41).

[11]) „Kuryer Litewski" 1822 m., Nr. 78.

jam žinių „apie žemaitiszką liežuvį"[12]). Šviesus mokslo globėjas, kancleris Mikalojus Rumiancev'as (1754 † 1826), bene tiktai per Vilniaus univ. profesorių — rusą Joną Loboiką († 1861[13]), ragino studentą Kajetoną Nezabitauskį parašyti Lietuvos istoriją, lietuvių kalbos žodyną ir gramatiką[14]). Rasi, R. rūpesniu, 1823 m. tas pats Nezabitauskis buvo nusiųstas lietuvių kalbos tirti[15]). Minėtasis Loboiko susirašinėjo su D. Poška[16]). Poška gi ir Petrapilio rašytojui Petrui Keppenui suteikė nemažai medžiagos apie lietuvių kalbą ir raštus knygai: „О происхожденiи, языкѣ и литературѣ литовскихъ народовъ" (1827 m.), išėjusiai taip pat vokiečių ir lenkų kalbomis.

Dabar tiktai atkreipta akis ir į tat, kas Prūsų vokiečių ir lietuvių jau buvo padaryta ar tebedaroma lietuvių istorijos ir kalbos srityje. Hartknoch'as (XVII-asis amž.), Ruhig'as, Milkė (XVIII), ypačiai Kotzebue ir Rėza atsidėjus skaitomi žemaičių literatų ir Vilniaus mokslininkų bei jaunuomenės. Vis tat kurstė, ragino „žemaitiją" drąsiau ir uoliau užsiimti savo „liežuviu".

III.

Baužo knygelė ir Širvydo žodynas.

Žemaičių visuomenė ima branginti savą, „žiemayciu lijžiuwi". Dar taip neseniai, baigiantis XVIII-am amžiui, jis tebebuvo „ni sioje ni toje". Juo dažniausiai teberašė „žartobliwie", lyg kokiu žargonu. XIX-ame amžiuje tuo „lijžuwiu" ne tik

---

[12]) M. Wołonczewskis. Żemajtiu Wiskupiste. 1848 m., I dalis, p. 250.

[13]) Palyg. kun. C. J. Niezabitowskio (iš tikrųjų, sako, K. Nezabitauskio) Surinkimas dasekimu par mokitus żmonis apey bites. 1823 m., knygelės paskyrimas gr. Rumiancevui. *Papild. dar Aug. Janulaitis. Kiprijonas-Juozas Zabitis (Nezabitauskis). Jo gyvenimas ir raštai („Tauta ir Žodis" 1928 m., V kn., p. 439—510).

[14]) F. M. S. Niezabitowski Kajetan (Encyklopedja Powszechna Orgelbranda, t. XIX. 1865 m.). A. Gerulaitis. Du Niezabitauskiu („Varpas" 1893 m. Nr. 12).

[15]) Каэтанъ Незабитовскiй (Энциклопедическiй словарь Брокгауза и Эфрона, XX. 1897 m.).

[16]) Ks. L. A. Jucewicz. Pisarze w narodowym języku litewskim („Piśmiennictwo Krajowe", 1841 m., p. 174).

domėjosi Petrapilio kancleris, Varšuvos ir Vilniaus mokslininkai, bet ir žemaičių šviesuomenė rimtai juo užsiėmė. Bene pirmi bus jį pamėgę Raseinių apskrities*) bajorų (teismo) raštininkas Barzdžių D. Poška ir Alsėdžiuose gyvenęs Žemaičių vyskupas J. A. Giedraitis[17]). Jais seka šviesuoliai, daugiausia Telšių ir Raseinių dvarininkai teisėjai ir kunigai. Alsėdžiai — Telšiai ir Raseiniai su apylinke pasidaro intelektualiniai žemaičių sąjūdžio centrai. Kas rimtesnis ir gabesnis, puola „lijžiuwi nu prapulties gelbėti", kelti.

Kun. Baužas pirmas viešai užtarė lietuvių kalbą savo parašytoje, Varšuvos mokslo mėgėjų draugijai jam tat pavedus[18]), knygelėje apie lietuvių kalbą ir praeitį. Karštai keldamas jos senumą, turtingumą ir įsakmumą, drąsiai rodydamas jos nykimo priežastis (kunigai lietuvių kalbos ne tik nesimokę, bet patys aveles spyrę lenkiškai mokytis, ponai ieškoję dvaro loskų ir griebęsi lenkų kalbos[19]), jis stengėsi kreipti Vilniaus universiteto dėmesį, jog reikia kūrti tam tikra draugija, kuri rinktų lietuviškus žodžius, patarles, padavimus, leistų liaudžiai knygeles ir tuo gelbėtų kalbą nuo besiartinančios prapulties[20]). Jo darbas, greičiausia, buvo paremtas žemaičių šviesuolių; gal būt, ir jo siūlomas universitetui sumanymas jam pačiam anųjų buvo įkvėptas, bent kilo bendruose su jais pasikalbėjimuose.

Baužo knygelę karštai priėmė. Ypačiai Poška aukštai ją kėlė, autoriaus garbei rašė eilėraštį, gynė jo išvadas prieš Lelevelio kritiką[21]). Prelotas Baužas virto autoritetu ne tik žemaičiams, bet ir lenkams, kas žemaičiams ypačiai buvo svarbu, nes tildė jų kalbos nepakentuolius.

Šviesuomenei vis labiau įsigilinant į kalbos reikalus, ištraukiamas ir apdulkėjęs Širvydo žodynas[22]), kurį žemaičiai vadino

---

*) 1910 ir 1921 m.: paviečio. Įsidėmėtina, jog čia pavietis (pawietas) arba apskritis atitinka rusų laikų plotą.

[17]) Palyg. S. Stanevičios laišką T. Norbutui 16. IV. 1836 m. (Norbuto korespondencija Viešajame Vilniaus knygyne, B 4—185).

[18]) Palyg. Xaw. Bohusz, Rozprawa o początkach narodu i języka litewskiego („Roczn. Tow. Warsz. Przyj. Nauk.", 1810), p. 151.

[19]) Ten pat, p. 289—290 ir kitur.

[20]) Ten pat, p. 150—151.

[21]) „Dzien. Warsz." 1829 m., XV. 12—14, 19—45, 97—124, 193—220.

[22]) Dictionarium trium linguarum in usum studiosae iuventutis, XVII ir XVIII amžiuje spausdinta kelis kartus.

„sinonimais". XVII-ame ir XVIII-ame amžiuje tai buvo mokymo knyga; ją leido kunigo mokslus einančiai jaunuomenei. XIX-ame amžiuje žemaičių patriotų tarpe jį įgijo naujos vertės, nes sutalpintu joje kalbos turtu kėlė jiems kalbinę tautinę savygarbą, kaip ir Baužas, kitų akyse įteisino juos savo kalbai kelti. Rasdavos tokių, kurie dėl Š. šališkojo „rytietiškumo" ir kitų „trūkumų" karštai jį puolė, bet kiti dar karščiau gynė. Ginčai tarp Širvydo kritikų ir jo „šlovės" gynėjų rado atbalsio ir raštuose. Klementas savo literatūriniame laiške vyskupui Giedraičiui („Donis pridera" etc., 1809—1810 m.) užstoja Širvydo garbę prieš kažin kokį vyskupui rašiusį kritiką[23]). Sutikdamas su anuo mums nežinomu rašytoju, jog Š. „ne visi žodžiai yra išguldyti", jog šis vertęs juos „daugiaus lietuviškai, ne kaip priguli mūsiškai, tikrai žemaitiškai", jis gynė Š. kaip svarbaus darbo pradėtojo nuopelną. Tačiau Valiūnas 1826 m. literatūriniame laiške Dionizui Poškai įspėjo jį, kad neeitų „pėdomis kunigo Širvydo" ir žodžių „iš naujo nevadintų", bet taip juos parinktų, idant „lietuvis ir žemaitis rastų visus žodžius žodyne ir radęs suprastų"[24]).

Galimas daiktas, jog Širvydo autoriteto „rytietiškumu" ir į žemaičius buvo taikoma. Bent Klementas minėtąjame laiške turėjo ginti savo tarmę prieš tuos, kurie nurodinėjo, jog lietuvių (aukštaičių) tarmė net į elementorių įėjusi, tuo tarpu žemaičių dar nebuvusi rašto kalba. Kaip smarkūs buvo ginčai dėl tarmių, rodo taip pat tas pats laiškas; tur būt, ne be reikalo autorius mėgino sutaikinti „didinančius" kas savo „lizdą prigimtą", aiškindamas, kad vieniems kitų „nereik per žodžius niekinti, jog visi mes žemaičiai esma, reik atminti". O kai Poška, tai šis net viešai kreipėsi į Baužą ir į Lelevelį prašydamas, kad šie sudraustų, bet tik „lietuvius..., kurie save aukštesniais už žemaičius stato, kurie iš tikrų brolių be reikalo juokias..."[25]).

Taigi matom, jog tie ginčai nebuvo teoriškai šalti. Žemaičiai kaip įmanydami gynė savo kalbos „tikrumą", savo kultūros pirmybę. Kaip žinoma, tatai buvo jų gyvas ir bendras reikalas, prie to juos spyrė visuomenės gyvenimo sąlygos.

---

[23]) M. Biržiškos Antanas Klementas.

[24]) Raszantem lietuwiszka żodini (Kalendorius... 1851 m., pusl. 41—42).

[25]) „Dzien. Warsz." 1829 m., XV. p. 12—14.

Regis, ne anksčiau kai 20-taisiais metais kalbos mėgėjai perėjo prie „teorijos" darbų. Tuomet tatai Poška pradėjo rašyti lenkų - lietuvių - lotynų žodyną[26]). Kajetonas Nezabitauskis išspausdino lietuviškųjų knygų bibliografiją[27]), o vėliau, Rumiancevo įkalbintas, rašė žemaičių ir lietuvių (aukštaičių) ar žemaičių ir lenkų žodyną ir gramatiką. S. Stanevičia 1829 m. pakartojo iš 1737 m. jėzavitų leidimo lietuvių kalbos gramatiką, rašė žodyną ir gramatiką. 1832 m. kun. Kalistas Kasakauskis († 1866 m.) išleido „Kalbriedą liežuvio žemaitiško" (lenkiškai).

IV.

Žemaičių eileraščiai.

Gindami savo kalbos garbę, žemaičiai gerino patriotinio literatūrinio sąjudžio sąlygas. Patys save įdrąsino viešai su jąja rodytis, kits kitą ragino jąja kūrti. Tiesa, spaudoje beveik jokis jųjų rašinys dar nesirodė, bet jie jau vis drąsiau rašė, tarp savęs ne kartą žemaitiškai (jau rimtai) susirašinėjo nebesislėpdami. Už juos, mat, tarė Baužo ir Širvydo mokslo autoritetas, jais domėjosi įžymieji kitų tautų šviesuoliai. Patiems gi tereikėjo rūpintis savo „garbę" — gerą vardą darbu palaikyti. O sąjudis žadino jausmus, kūrimą.

Jie susirašinėjo eilėmis. Tie eilėraščiai — gana prasiplatinusi XVIII-ame ir pradžioje XIX-jo amžiaus lenkų literatūroje poezijos lytis — *literatūriniai laiškai*. Perskaitęs Čackio veikalą apie Lietuvos statutą, kuriame tiek suteikta medžiagos apie jos praeitį, Poška jau buvo rengęsis „sudėti (jam) donį iš paskutinės ir nusiųsti laiškelį", bet nerašė atsiminęs, jog šis žemaitiškai nesuprantąs. Tiktai išgirdęs, jog šis ieškąs Širvydo žodyno ir „noris turėti mūsų žemės akmenų senoviškų rankių", jis jau nebeiškentė ir, siųsdamas anam Papilės akmeniukų rinkinį, kartu parašė karštą laišką, linkėdamas „garbaus

---

[26]) K. Miškonis. Dijanizas Poška („Vilniaus Žinios" 1905 m. Nr. 18). Žodyno rankraštyje pažymėta, jog P. pradėjęs jį rašyti 1825 m.

[27]) 1824 m. savo elementoriuje ir laikraštyje „Dzien. Wileń." — 1828 m. L. Rogalskis vertė Keppeno veikalėlį apie lietuvių kalbą ir raštus („Dzien. Wileń.").

Bogušio vainiko"[28]). Jis rašinėjo (eilėmis) ir vyskupui Giedraičiui, tur būt, ne vieną kartą, bet užsiliko tiktai trumpas 1809 m. laiškelis[29]). Poškai pradėjus rašyti lietuvišką žodyną, Valiūnas jam, atvykusiam paprūsėn tenykštės tarmės žodžių parinkti, rašo eilėtąjį laišką apie žodininko darbą[30]). Klementas rašė vyskupui „Donį priderą dyino vardmetų" 1810 m., kovo 19-ktai dienai, taip pat „Gromatelią", „uszcziesu" parašytą Giedraičio 1811 m. vardinėms. Ypačiai „Donis" gali būti pavadinta literatūriniu laišku. Sveikindamas vyskupą vardinių, Kl., žinoma, duoda jam „donę tikrą", „kaip vyskupui žemaičių..., mūsiškai..., bet ne jau lenkiškai"; girdamas jį, ypačiai kelia jo nuopelną kaip „karšto apgynėjo žemės savo", kuris neleidęs „paniekinti... senių mūsų liežuvio" ir stengęsis jį „iškelti, duodamas pašalpą", reikalaudamas, „idant visi pulkai mokytojų ir mokytinių... neparstotų liežuvio lopšyje atrasto".

„Kalbos apgynėjai" turėjo kūrti nuosavią literatūrą. Kūriant ją savo reikalams, stengiantis nepasiduoti — parodyti žemaičių (lietuvių) kalbą tinkant literatūrai*), žinoma, nesemta iš gyvo josios šaltinio, iš sodiečių kūrybos. Dargi vėliau, 20-aisiais metais, kai ir į ją atkreipta akis, žemaičių „literatūrai" ji neturėjo įtakos, nors lenkų ir lenkiškai rašą lietuvių poetai jau „liaudėjo". Mužikų kalbos, bet bajorų žemvaldžių kūriamajai literatūrai, regis, likosi svetimi miestėjančios šviesuomenės romantikų idealai.

Odės**), epigramos, „viršiagijsmės" arba „aukštaidainės", „grabraštai" ir t. t., tai tuometinės žemaičių literatūros daugiausiai vartojamos poezijos lytys; jos semiamos iš XVIII—XIX amžiaus nevaklasiškos lenkų raštijos. Ypačiai daug rašė trumpų, dažniausia dvieilių „niekelių" — *epigramų, „grabraščių"* ir t. t., kurios taip tinka žemaičių tarmės žodingumui***).

---

[28]) Grometa pas Tadeusza Czackia (Kalend. 1863 m.). *Čackis mirė 1813 m. vasario mėn.

[29]) E. Volter. Litauische Schriftsteller des 19. Jahrhunderts („Mitteilungen der litauischen litterarischen Gesellschaft" IV. 21).

[30]) Raszantem lietuwiszka żodini (Kalend. 1851 m.).

*) 1910 ir 1921 m.: literatūringumą.

**) 1910 ir 1921 m.: odos.

***) 1910 ir 1921 m.: įsakmumui.

Jais pagarsėjo Poška; Klemento „niekeliai" už Poškos menkesni. „Aukštąsias" odes abudu vertė iš to paties rašytojo — menkos vertės Šahino: „Ant Vilniaus katedros pašventinimo 1801 m."; Poška — ir „Dumojimą ant senos pilies Vilniuje". Sentimentališkesnis už jį Klementas vertė saldutes, neva iš piemenų gyvenimo imamas, idilijas — *„sielanki"* („Miškelis", „Gojelis", „Kalnelis", „Upelis", „Ik nejunčios"); vyskupas Giedraitis irgi „piemeninį" italo Torquato Tasso kūrinį. Aukščiau minėti Poškos ir Baužo vertimai iš lotynų poetų Vergiliaus ir Ovidiaus; gal būt, jie tam tyčia Baužo knygelei bus parūpinti!

Tie eilėraščiai ėjo iš rankų į rankas, spaudoje nesirodė. Daug kas siuntė savo eilėraščius Poškai, visų statomam geriausiu žemaičių (lietuvių) kalbos žinovu, kad jas ištaisytų (Giedraitis, Valiunas). Klementas savąsias siuntinėjo vyskupui, žinodamas, jog šis jų „nepapeiks".

Sodiečius vieni kiti tos rūšies eilėraščiai kad ir pasiekė, bet liko jiems svetimi, kaip buvo jiems svetima toji rašto kultūra, kuria gyveno Žemaičių bajorai.

V.

Praeities garsai.

Begarbindami, besigėrėdami savo kalba, Žemaičių bajorai nepamiršo ir apie garsią Lietuvos praeitį.

Rašydamas Lietuvos istoriją[31]), T. Norbutas daug kur naudojosi visokiais senraščiais, kuriuose pasakojama apie šios ar anos Lietuvos apylinkės, arba net visai šaliai bendrus, istorijos atminimus. Pasak jo, po smulkiųjų bajorų šiaudiniais stogais ne kartą būdavę randami nepaprastos istorinės reikšmės popiergalių rinkinėliai[32]). Mitologinės išvados, garsiosios praeities padavimai, nepaprasti atsitikimai, „stebuklai", ūkio ar parapijos reikalai ir t. t., vis tatai XVII—XVIII amžiuje buvo surašomi arba nusirašomi rūpestingųjų senovės garbės ir palikimų dabotojų, vieno kito seno dvarininko, klebono, damininkono, bernardino... Tatai buvo lyg atbalsis, lyg nedrąsus tęsinys to

---

[31]) Išėjo 1835—1841 m. lenkų kalba Vilniuje.

[32]) T. Narbutt. Dzieje narodu litewskiego. Tom IV. Vilniuje. 1838 m., pusl. XIII.

rūpinimosi savo šalies istorija, kuris maždaug nuo pusės XV-jo ligi pusei XVII-ojo amž., ypačiai XVI-ąjame, žymėjo Lietuvos šviesuomenę. Tuomet jisai pasireiškė daugybe metraščių (lietopisi), garsiais Strikauskio ir Kojelavičiaus istorijos veikalais. Tuomet tatai buvo gyvas kultūros reikalas, išdygęs Lietuvos diduomenės politikos kovoje ir kultūros varžytynėse prieš Lenkų bajorus. Bajorų įtakai Lietuvoje laimėjus, nustojo ir domėjęsi giliąja praeitimi. Sumonopolinę kultūros ir literatūros reikalus savo rankose, jėzavitai tiek tesirūpino Lietuvos istorija, kiek josios jiems reikėjo saviesiems nuopelnams, vienos ar kitos bažnyčios praeičiai ar kai kurių galingųjų didžiūnų (Sopiegų, Radvilų, Tiškevičių) „namams“ (domus) iškelti, išgarsinti. Istoriją jie sutrupino, supraktiškino. Su ankstesniu laiku surišta ir mažiau skaldoma praktikos tikslams, ji užsiliko kuone vienuose tiktai, pat pradžioje minėtuose, demokratiškesniuose bajorų visuomenės sluoksniuose. Norbutui ėmus ieškoti pas kaimynus ir pas toliau gyvenančius dvarininkus, kunigus ar vienuolius medžiagos Lietuvos istorijai, tuose sluoksniuose pavyko rasti daugiausia. Tačiau vis tatai buvo randama Aukštaičiuose ir ypačiai vadinamoje Juodojoje Rusioje, kuri nuo senovės Lietuvai priklausydama, labiau už kitus pakraščius su jos centru buvo susirišusi. Žemaičiuose, rodos, istorijos medžiagos buvo mažiau[33]). Ar „prostota”, ar nekokie praeityje Žemaičių santykiai su metropolija, ar šiaip neišsiplėtoję Ž. praeities įvykiai bus čia nusvėrę, sunku pasakyti.

Pačiuose Lenkuose istorijos dalykai XVII—XVIII-ajame amžiuje irgi nekiek tebuvo rūpinami. Kas buvo daroma, daugiausia ne pačių lenkų, bet Karališkųjų Prūsų ir Mažosios Lietuvos miestelėnų šviesuomenės. Iš jos tarpo išėjo Kristupas Hartknoch'as (1644—1687), kuris parašė labai svarbų Prūsų ir Lietuvos istorijai veikalą „Alt- und Neues- Preussen” (1684 m.). Antrojoje XVIII-ojo amžiaus pusėje bajorų visuomenei subruzdus, kultūrai kilti ėmus, ir į istoriją rimčiau pradedama žiūrėti. Išleidžiama senųjų valstybės įstatymų ir diplomų rinkiniai (Dogiel — Dagilis), nusispausdinami ar iš dar nespausdintųjų rankraščių išleidžiami XV—XVI amžiaus istorijos veikalai, pasižinoma su kitų kraštų istorikų tyrinėjimais, pasi-

[33]) Spėju iš S. Stanevičios atsakymo T. Norbutui 1836 m. IV. 16.

tikrinama senoji medžiaga, ieškoma naujos, mėginama rašyti didelė istorija naujais mokslo ir visuomenės reikalavimais (Naruševičius).

XVIII-ajam amžiui baigiantis pradedama domėtis ir Lietuvos praeitimi. A. Naruševičius savo storoje „Historya narodu polskiego od początku chrześciaństwa" (tomai II-VII, 1780 — 1786 m., II-asis leid. 1803 m.), paskui Hartknochą ir kitus, rūpestingai rinko senovės lietuvių „stabmeldybės" žymių, stengėsi jas išaiškinti. Vyskupui Naruševičiui mirus (1796 m.) savo veikalo nepabaigus, tas darbas pavestas T. Čackiui († 1813), kuris jo kad ir neatliko, bet įtraukdamas į istorijos tyrinėjimą teisinį ir kultūrinį visuomenės gyvenimą, išplėtė savo pirmatako tyrinėjimų ribas. Pasirėmęs Lietuvos statutu, jis savo veikale „O litewskich i polskich prawach" (išl. 1801 m.) surinko tiek medžiagos iš Lietuvos kultūros istorijos, jog ilgai jo knyga buvo svarbiausias istorijos šaltinis lietuvių šviesuomenei ir aukso kasykla praeities tyrinėtojams. Iš Čackio veikalų matom, jog jis susižinojo su vienu kitu žemaičiu, klausinėjo apie senovės liekanas, papročius. Lietuvos senovybių domėjosi pats karalius Stanislovas Augustas; gal būt, literatūros mėgėjų pasikalbėjimuose, kuriuos jis pas save įtaisydavo ketvirtadieniais, bus kartais užklydęs ir kuris tituluotas Žemaičių bajoras, kurs turėjo pasakoti apie „meškų šalies" senovės ypatybes... Čackio ir kiek vėliau Baužo raštai, kaip žinom, Žemaičiuose buvo priimti nepaprastu entuziazmu.

Įkūrus Vilniaus universitetą, Lietuvos praeities tyrinėjimas gavo svarbų mokslo centrą. Nors nei Lietuvos nei Lenkų istorijai aiškinti nebuvo paskyrę nė vieno profesoriaus, bet XVIII-ajame amž. Varšuvoje pabudęs šviesuomenės palinkimas prie istorijos, Vilniaus mokslo įstaigoje gavo naujų akstinų ir pajėgų. Kai Varšuvos Mokslų Mėgėjų Draugija rūpinosi ištirti bendrą Lenkų ir Lietuvos valstybės istoriją, Vilniaus mokslininkai ypačiai tyrinėjo Lietuvos praeitį. Vieni aiškindami visuotinąją istoriją (Lelevelis), kiti civilinį Lietuvos kodeksą (Danilavičius), kiti diplomatiją ir statistiką (Onacevičius), Vilniaus istorikai turėjo progos kelti Lietuvos istoriją, raginti jaunus klausytojus ją tirti. Jokimas Lelevelis (*1786 † 1861) savo paskaitomis judino kaitino jaunuomenę, ginču su kun. Baužu dėl kai kurių ano knygelės tvirtinimų ir žemaičius kurs-

tė imtis istorijos ir etimologijos išvedžiojimų. Nenuilstąs Ignius Danilavičius (*1789 †1843) ir jo klausytojai važinėjo po šalį, ieškojo metraščių, statuto egzempliorių, senųjų dokumentų, rankraščių ir t. t.; jo raštai apie Lietuvos įstatymus gerokai stūmė pirmyn Čackio pradėtą darbą. Ignius Onacevičius (*1780 †1845), gal dar labiau už Danilavičių, mokėjo sušinteresuoti studentus istorija. Jis beveik nieko nerašė, bet visą savo amžių iš visur rinko medžiagos Lietuvos istorijai, dalydamasis jąja su kitais. Jis ir tuo buvo naudingas, jog mokslą išėjęs Karaliaučiaus universitete ir turėdamas pažinties su tenykščiais mokslininkais, rodė klausytojams naujai pasirodančių vokiečių veikalų apie Lietuvą[34]). Tur būt, tuo keliu Vilniuje pasižinta su A. Kotzebue († 1819 m.) „Aeltere Geschichte Preussens" (1808 m.), L. J. Rėzos išleistais Duonelaičio Metais (1818 m.) ir t. t.[35]). Greta minėtųjų, Lietuvos praeitimi domėjosi ir kiti profesoriai: Jaroševičius, Loboiko, Kukolnikas, dargi fiziologas Homolickis ir matematikas Nemčevskis! Dvarininkas Norbutas tada dar mažai dalyvavo šiame istorikų darbavimesi, besirengdamas išleisti storą Lietuvos istoriją, kuri išėjo 9 tomais jau uždarius universitetą.

Mokslo ir darbo ištroškusi jaunuomenė į mokytojų raginimą ir darbavimąsi, žinoma, neatsakė šaltu pečių sutraukimu. Vieni mėgino patys šį tą istorijos srityje nuveikti[36]). Kiti stengėsi bent kiek mokslininkams padėti, suveždami jiems iš vienuolynų, klebonijų, dvarų visokių senraščių arba jųjų nuorašų. Daugelis tuo tarpu nieko nerašė ir tiktai vėliau, universiteto nebėsant, ėmė rodytis su savo istorijos raštais. O tokioje Lietuvos istorijos prisisunkusioje gadynėje*) gyveno ir mokėsi: genialinis „Grażyna", „Konrad Wallenrod", „Pan Tadeusz", „Dziady", „Trzech Budrysów" ir t. t. autorius A. Mickevičius, „Wilno", „Litwa" ir „Anafielas" autorius J. I. Krašiauskis, „Dawna akademia wileńska" ir Lietuvos aprašymo

---

[34]) L. J. Onacewicz Żegota Ignacy („Wielka Encykl. Powszech. Ilustr.", Serija II, tomas V. 1905 m.).

[35]) Plg. A. Mickevičiaus prierašus prie Gražinos ir Konrado Valenrodo — Poezye, 1900 m. t. II, pusl. 45, 46, 303.

[36]) A. Hlebowicz. Krótki rys życia Witolda W. księcia Litewskiego. 1821 m.

*) 1910 ir 1921 m.: atmosferoje.

knygoje „Starożytna Polska" autorius M. Balinskis, „Litwa" ir kitų veikalų autorius L. A. Jucevičia, Simanas Daukantas, Motiejus Valančius, Simanas Stanevičia, Kajetonas Nezabitauskis, Maurikis Griškevičia (Hryszkiewicz) ir tiek kitų!...[37]) Beje! Dargi Loboikos skiriamieji studentams statistikos darbeliai — savo apskričių ir miestų aprašymai[38]), šiaip jau nedidelės mokslo reikšmės, bene buvo paskiau akstinas buvusiems Vilniaus studentams tęsti universitete pradėtą darbą; Šiaulių, Raseinių, Telšių ir kitų apskričių istorijos ir statistikos aprašymai, kurie buvo parūpinami 40 — 50-tais metais, juk vis tat buvo „vilniečių" darbas!

Senoji Lietuva atgijo istorijos moksle. Ji atgijo ir poezijoje. Jos praeities epiškumas ir dramiškumas traukė saviep ne tiktai klasikinių poezijos taisyklių vergus, Dizmą Bončią Tomaševskį (*1749 † 1825), kurio epopėja „Jagiellonida" (12 giesmių) daugiau pagarsėjo davus progos jaunučiui Mickevičiui plunksną dėl jos išbandyti, negu savomis grožybėmis[39]), ir ne tik tėmų ieškančius rašytojus, kaip J. A. Nemcevičių („Kiejstut", 5 veiksmų tragedija), Teklę Vrotnovskienę (5 veiksmų tragedija „Narymund", 1820 m.), bet ir naujais keliais einančią jaunuomenę.

„Istorijos apysakose" „Grażyna" (spausdinta 1823 m.) ir „Konrad Wallenrod" (spaus. 1828 m.) slėpdamas savo jausmus ir troškimus, A. Mickevičius parodė Lietuvos praeitį tokios grožės, kokios nė prieš tai nė paskiau nieks nestengė parodyti. Vienu įsiskaitymu kronikose, kad ir jautriausias grožininkas, to nebūtų pasiekęs, jei jam būtų trūkę — mažmožio — Lietuvos pamylėjimo... „Litwo, ojczyzno moja, ty jesteś jak zdrowie" (Lietuva, mano tėvyne, esi kaip sveikata), rašė paskiau Mickevičius... Tokia pat *tvirta* meile pasižymi ir jo draugai bajo-

---

[37]) O dėlto mūsų, atsiprašius, mužikiškas šviesumas, paniekinąs krašto kultūros tradiciją, reikalauja, kad Vilniaus universiteto darbavimesi matytume tiktai būsimųjų endekų pirmeivių*) politiką! * 1910 ir 1921 m.: pirmtakūnų.

[38]) J. Bieliński. Uniwersytet Wileński. Tomas III. 1899—1900 m., psl. 254. Plg. rankraštį Vilniaus viešajame knygyne. Б 4—228, kur 29 sąsiuviniuose aprašytas keletas Lietuvos ir Baltosios Rusios apskričių, t. j. Upytės, Trakų. *Čia svėrė ir filarėtų įtaka.

[39]) Uwagi nad Jagiellonidą (A. Mickevičiaus Poezye, t. IV. p. 193—218).

raičiai, iš įvairių buvusios Lietuvos valstybės kraštų, o ypačiai iš artimesniųjų Vilniaus apylinkių kilę. Tokių pat jausmų vedamas, Valterio Skoto pasėkėjas Peliksas Bernatavičius (*1786 †1836), gimęs Kaune ir kūdikis gyvenęs Apušote (Mariampolės aps., apie Mauručius*), apkeliavo žymesniąsias Lietuvos istorijos vietas ir parašė ligišioliai tebeskaitomą dailią apysaką „Pojata" (išl. 1826 m.).

Karštų darbininkų beriami mokslo grūdeliai teko gerai dirvai. Naujai mokslo kultūrai atsivėrę Lietuvos smulkbajorių sluoksniai karštai prisiėmė tiekiamą jiems savo šalies istorijos mokslą ir pritaikę jį dabarčiai, pagilino savo visuomeninius jausmus. Jie buvo kartu karšti lenkų bajorų visuomenės patriotai, ištikimi jos politikai, ir kartu, kitokiose sąlygose kultūriškai kildami, juto ne tiek savo nuo anos visuomenės atskyrį, kiek išimtinę vietinės kultūros nuosavybę. Tatai nebebuvo XVII-ojo ar XVIII-ojo amžiaus provincijos gyventojai, apdrausti tam tikromis vietinėmis privilegijomis. Privilegijų prieš kitų kraštų ateivius**) jie jau nebeturėjo; jų kovos įnagis tegalėjo būti nuosava kultūra, kurią sustiprinti jie stengėsi, po ja patiesdami žilos senovės tradiciją.

Apgiedodamas Lietuvos praeitį, Mickevičius teisinosi ir tuo, jog ji nieko bendra nebeturinti su dabartimi, jog esanti virtusi vien poezijos grožybe. Jis rėmėsi Šilerio reikalavimu:

„Was unsterblich im Gesang soll leben,
muss im Leben untergehen[40]).
(Kas giesmėje turi amžinai gyvuoti,
tas gyvenime turi išnykti).

Gyvenimas kita ką parodė: kas giesmėje iškilo į meilės grožio viršūnes, tas ir gyvenimo prozon nusileidę kaitino jausmus...

Mickevičiaus ir jo draugų poezija vargiai beturėjo įtakos Žemaičių bajorams, nebent mokslą einančiai universiteto jau-

---

*) P. Chm(ielowski). Bernatowicz Feliks Aleksander Geysztowt („Wielka Encykl. Powsz. Ilustr.", t. VIII. 1892 m.). — Lietuvos apgyventos vietos. 1925 m., p. 124.

**) 1910 ir 1921 m.: kitakraščius.

[40]) Prakalba Konradui Valenrodui (Poezye, II., p. 232).

nuomenei[41]). Tačiau Vilniaus istorikų darbai, kurie rodėsi spaudoje, Žemaičiuose buvo skaitomi atsidėjus[42]). Neužilgo žemaičiai net spaudoje ėmė tarti savo nuomones Lietuvos istorijos dalykais. Tiesa, jie negalėjo lygintis su profesoriais ir šiaip Vilniaus ar Varšuvos šviesuoliais sistemingu pasirengimu ir apsiskaitymu, bet geriau už juos lietuvių kalbą mokėjo. Jie neturėjo nei ypatingos, prieš tai nežinomos, rankraščių medžiagos, bet geriau už kitus pažinę savo šalį, ne kartą ir profesoriams galėjo suimponuoti. Ir štai anksčiau niekinę ar bent mažai teatsižiūrėję į istoriją, jie dabar puola jos tirti; jausdamiesi, jog tiktai jie „tikrieji" lietuviai tesą, jie pasijunta ir Lietuvos bendros istorijos tradicijos esą teisėti sargai, įpėdiniai... Jie nesistengia Aukštaičių („Lietuvos") nustelbti, jų akyse Lietuva tebesusidedanti iš Žemaičių ir „Lietuvos", bet vis dėlto jie drąsiai prisiima sau „tikrosios" tradicijos nešėjų vaidmenį.

Poška greit pagarsėjo laikraščiuose savo Baublio ąžuolu, kuriame jis įsitaisė nedidelį senovės daiktų rinkinį. Bene tik Nezabitauskio paragintas, jis ėmė rašinėti Varšuvos ir Vilniaus laikraščiuose, pavyzdžiui, dėl ginčo tarp Baužo ir Lelevelio apie lietuvių protėvius[43]*). Padėjo Keppenui. Nezabitauskis, kaip žinom, rašė Lietuvos istoriją. S. Stanevičia rankraštyje paliko lietuvių mitologijos tyrinėjimus[44]), padėjo Norbutui, Ba-

---

[41]) 1842 m. Jucevičia rašo: „Mickiewicz popularną tu ma sławę, choć i jego genjalne utwory rzadko kto czytał" (Wspomnienia Żmudzi, pusl. 159).

[42]) Tą rodo skaitančiųjų juos žemaičių prierašai, pataisos ir t.t. kas nesunku rasti Baužo ar Lelevelio knygelių egzemplioriuose.

[43]) Rozmyślania wieśniaka rolnika o narodach litewskich („Dzien. Warsz." 1829 m., t. XV., pusl. 19—45, 97—124—220). Straipsnyje yra keletas K. Nezabitauskio prierašų, kai kur su Poška nesutinkančių. A. Gerulaitis (Du Nezabitauskiu — „Varpas" 1893 m. Nr. 12) ir autorius str. Каэтанъ Незабитовскій (Энциклопедическій Словарь Брокгауза и Эфрона, t. XX, 1897 m.) tvirtina, jog „Rozmyślania" parašyti esą ne Poškos, bet paties Nezabitauskio. *1910 ir 1921 m.: pirmtakūnus.

[44]) „Vien. Lietuv." 1893 m. Nr. 44. *Čia reiktų dabar vyriausiu istorijos darbu pastatyti Simano Daukanto 1822 m. Lietuvos istorija, kurios nuorašų turima dar Poškos, Uvainio, gal ir kitų. Žiūr. 1929 m. Lietuvos Universiteto Bibliotekos leidinį Nr. 1.

linskiui; 40-taisiais metais buvo branginamas bene geriausiu Lietuvos istorijos ir lietuvių kalbos žinovu[45]).

Raseinių maršalkos grovo Jurgio Plioterio (*1810 †1836) bibliotekoje buvo Simano Daukanto dar 1822 m. žemaitiškai parašytos Lietuvos istorijos rankraštis*); jis pats rinko medžiagos istorijai[46]).

Domėjimasis Lietuvos praeitimi Žemaičiuose, kaip ir kitose Lietuvos dalyse, atsiliepė ir poezijai. S. Stanevičia praneša T. Norbutui (1836 m. IV. 16), jog Poška rašęs Lietuvos istoriją eilėmis. Nieks tos eiliuotosios istorijos nėra matęs; rodos, ir spaudoje apie tat neminėta. Spėju, jog tai bus „istorinės dainos", nelyginant lenko Nemcevičiaus „Śpiewy historyczne"[47]), gal būt, Pošką ir sukursčiusios. Bent Lietuvių Mokslo Draugijoje laikomajame P. žodyno rankraštyje randame „seną dainą historinę žiemayczių" apie jų mūšio laimėjimą Varnių apygardoje ir kryžiuočio Gerardo Rūdos sudeginimą aukai (16 eilučių[48]), „Władisłową Mastinį Karalių Lenkų — daina historini" (vien antraštė[49]), pagaliau, ten pat[50]) „Dumojimą seno żemaiczio ant kalno Birutos — daina historini" (vien antraštė) — plačiai žinomą, Valiūno parašytą ir Poškos ištaisytą[51]), Birutės dainą. Tur būt, buvo parašyta daugiau panašių istorijos giesmių, bet tuo tarpu belieka tenkintis dviem ir trečiosios antrašte.

Užsilikusioji Birutės daina aiškiai rodo žymų autoriaus talentą. Tai, be abejo, viena geriausiųjų anos gadynės mūsų poezijos dainų, kurios grožį atjautė mūsų sodžiaus žmonės, išdai-

---

[45]) M. Baliński ir T. Lipiński. Starożytna Polska. T. III. 1846 m. psl. 504.

*) Žiūr. 44 prierašą. Daukantui čia priskiriama tik 1930 m.

[46]) Plg. S. Stanevičios laiškus Norbutui 1836. IV. 16 ir 1836. IX. 10. — Plioterio biografijoj („Kuryer Litewski" 1836 m. Nr. 35) rašoma, jog jis rašęs lietuvių kalbos gramatiką.

[47]) Kai kurie išėjo 1791, 1803—1805, 1809—1810 ir visi 1816 m. M. Biržiška. Iš D. Poškos raštų („Lietuvių Tautos" II. 3., p. 348).

[48]) Plg. K. Miškonis. Dijanizas Poška („Viln. Žin." 1905 m. Nr. 18).

[49]) Prie žodžio: Góra Giedymina.

[50]) Prie žodžio: Góra Biruta.

[51]) Taip tvirtino S. Daukantas — „Varpas" 1894 m. Nr. 8, psl. 124.

lino ir — įdėjo Birutę į savo mylimiausiųjų dainų tarpą. Užtraukus kur, ypačiai Žemaičiuose, būriui susirinkus:

Ant marių krašto, Palangos miestelyj,
kur gyven broliai mūsų žemaitėliai,
yr' aukštas kalnas, Birute vadintas,
žalioms pušelėms viršuj apsodintas...

tuojau pat, mėgiamąją gaidą išgirdę, žmonės pradžiugdavo ir toliau patys traukė „apie Palangos vargdienę - mergaitę", kuri „skaisti kaip rožė ir rūta", buvo pamylėta kunigaikščio Kęstučio, kuris „Žemaičius valdė ir Lietuvą"... Tada dar „laiminga buvo žemė mūsų", tebe „buvom ponai maskolių ir prūsų"...

VI.

Vilniaus jaunuomenė ir liaudis.

Bajorų parūpintoji, dailioji žemaičių raštija atitiko bajorų visuomenės kultūros reikalus, ypačiai juos aprūpino. Savo turiniu ir ypačiai lytimi ji nieko bendro neturėjo su liaudies poezija, buvo svetima baudžiauninkų*) kultūrai; šiuo atžvilgiu ji nė kiek nebuvo demokratiškesnė („liaudiškesnė") už šiaip jau Lietuvos ir Lenkų bajorų literatūrą. O dėlto ir joje, kaip ir lenkų raštijoje, kartais gana vaizdžiai atspindėjo kai kurie baudžiauninkų gyvenimo ypatumai**), vieni ir kiti jųjų vargai ir rūpesniai, kiek tatai leido kad ir demokratiškoji, bet visgi „dūšių" ir žemės savininkų***) bajorų kultūra. O susidomėti žmonių gyvenimu spyrė visuomeniniai ir politiniai jų luomo reikalai.

Dezorganizuotoji bajorų privilegijomis, Lenkų ir Lietuvos valstybė būtų išgyvenusi visuomenės ir politikos krizį XVIII-ajame amžiuje tiktai jas panaikinus ir pritraukus prie valstybinio gyvenimo ir kitus visuomenės sluoksnius. Kadangi vienintelis valstybinis sluoksnis tebuvo bajorai, tai jiems būtų tekę patiems po savim knistis, atsisakant nuo privilegijų kitų

*) 1910 ir 1921 m.: žmonių.

**) 1910 ir 1921 m.: pusės.

***) 1910 ir 1921 m.: žmonių — ir žemvaldžių.

sluoksnių naudai, juo labiau, jog taip miestelėnai, kaip baudžiauninkai buvo permenkai susipratę, kad reikalautų ir spirtų bajorus, idant šie juos prie valdymo prileistų. Vis tatai reikalavo nepaprasto bajorų supratimo savo ir valstybės reikalų. Nieko stebėtina, jog šviesesniosios, pirmeiviškesniosios dalies sumanymai ir raginimai, beteisių ir pusiauteisių sluoksnių neremiami, be to, priešinantis stipriosioms valstybėms, bajorų viešpatijos neišgelbėjo nuo pražūties.

Sumaningoji bajorų dalis atkreipė akis į baudžiauninkų gyvenimą, į reikalą bent kiek jų teises ir kultūrą pakelti, o baudžiauninkų, aplamai imant, pasyvumas švelnino luominę į juos pažiūrą. Kilo ir augo susidomėjimas baudžiauninkų padėjimu; pradėjo juos šviesti, rinkti žinių apie jų gyvenimą. Tuo ypačiai susidomėjo jau XIX-ajame amžiuje, kai valstybė jau buvo kaimynų išdraskyta. Visos svajojančios apie tautos išsivadavimą iš svetimo jungo ar bent apie kultūrinį išlikimą grupės suprato, jog be šiokio ar tokio ekonominio ir kultūrinio liaudies gyvenimo pakėlimo negalima įvykdyti jokių visuomenės savarankiškos būties programų.

Lietuva neatsiliko nuo kitų buvusios valstybės provincijų. Visuomeninis, ekonominis ir politinis žemvaldžių bajorų padėjimas*) reikalavo iš jų apriboti savo teises valdiniams. Vieno kito didžiaturčio pavyzdys (Karpio 1808 m. ir kitų), plačiai pasklydusi žinia, jog caras Aleksandras I-asis žadąs panaikinti ar bent palengvinti baudžiavas, ir šiokie tokie Rusų vyriausybės mėginimai padėti norintiems baudžiauninkus paleisti (1803 m. įstatymas apie laisvuosius žemdirbius), asmens laisvės įvedimas Varšuvos kunigaikštybėj (1807 m.), Prūsuose (1807 — 1808 — 1811 m.), Kurše ir Estijoje**) (1816 ir 1817 m.), Livų žemėje (1819), mokslininkų ir spaudos įrodinėjimai ir... tai šen, tai ten prasimušąs baudžiauninkų bruzdėjimas — vis tatai kurstė šviesesniuosius bajorus viešai sukelti baudžiavų panaikinimo klausimą. Tatai padaryta 1817 — 1818 m. seimeliuose. Pasinaudojus šviesuomenės sąjūždiu dėl T. Kasciuškos mirties, įveiktas trumparegių politikų ir sukietėjusių tur-

---

*) 1910 ir 1921 m.: stovis.

**) 1910 ir 1921 m.: Įgaunijoje.

tuolių naudotojų priešinimasis, bet vyriausybė visą tą darbą sudraudė ir nutraukė[52]).

Keldamas ūkį savo dvaruose, Vilniaus universitetas rūpinosi pagerinti ir baudžiauninkų gyvenimo sąlygas[53]). Tačiau būdamas mokslo įstaiga, jis negalėjo rodytis su praktikos sumanymais, kelti visuomenės klausimą apie santykių sutvarkymą tarp „dziedzicų" ir valdinių. Jis tenkinosi moraline įtaka, kurią visuomenėje jis turėjo dėl savo mokslo autoriteto, stengėsi atkreipti jaunuomenės ir šiapjau šviesuomenės akis į visuomeninį ir kultūrinį baudžiauninkų padėjimą ir ragino kunigus kūrti parapines mokyklas, kurios, kaip ir vidurinės, buvo pavestos jo vyriausiąjai priežiūrai. Įsikūrusi po jo sparnu visuomeninės kritikos draugija „Towarzystwo Szubrawców" (Nenaudėlių Draugija*) savo laikraštyje „Wiadomości Brukowe" (Gatvės Žinios**) ir šiaip artima universiteto gyvenimui Vilniaus spauda, beplatindama mokslo spinduliuose sustiprėjusias pirmeivybės mintis, kliudo ir baudžiauninkų visuomenės ir kultūros reikalus[54]).

Ypačiai karščiavosi jaunuomenė baudžiavų nenaikinant; jijė bent apie sodiečių naštos palengvinimą svajojo. O ką tarė jos jausmams skriaudžiamųjų žmonių vargai, rodo 1823 m. išspausdintoji A. Mickevičiaus poemos „Dziady" II-ji dalis.

Vėlių vakarą koplytėlėje susirinkę sodiečiai iššaukia mirusiųjų vėles, tų, kurie „prie šios žemės nedorybių retežiais prikaltos" ir kurių „dvasia pražangi nuo kūno ir po mirties nesiskyrus, prakeikimo vietoj tūno"***) (do tego padołu przykuci zbrodni łańcuchem, z ciałem i duszą pospołu...). Susirinkę stengiasi palengvinti jų likimą, suteikdami iššauktoms vėlėms to, ko joms trūksta.

---

[52]) Apie baudžiavų klausimą pradžioje XIX-ojo amžiaus: H. Mościcki. Sprawa włościańska na Litwie w pierwszej ćwierci XIX stulecia. Varšuvoje, 1908 m.

[53]) J. Kallenbach, Kuratorya Wileńska 1803—1823 („Bibl. Warsz. 1904 m. III. 3.).

*) 1930 m. įrašyta.

**) 1930 m. įrašyta.

[54]) Palyg. P. Chmielowski. Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi. Varšuvoje, 1898 m.

***) 1910 ir 1921 m. tekstai buvo duoti neversti; čia Jr. Jono vertimas iš M. Biržiškos „Iš Adomo Mickevičiaus raštų" 1927 m.

Lange pasimato velionies pono, baudžiauninkų engėjo, vaiduoklis:

Baisus žvilgis jojo veido,
. , ...
plaukais visas apsileido,
akys šviečiasi kaktoje,
burnoj žarijos liepsnoja:
taip, kaip sausas pėdas lapų
kad užkurtas ugnim tapo,
liepsną, dūmus krūvon maišo,
iš jo burnos vietoj kvapo
kyl žarijos, kaip iš maišo.

(Jak kość na polu wybladły;
. . . .
W gębie dym i błyskawice,
Oczy na głowę wysiadły,
Świecą jak węgle w popiele;
Włos rozczochrany na czele,
A jak suchy snop cierniowy,
Płonąc, miotłę ognia ciska,
Tak od potępieńca głowy
Z trzaskiem sypią się iskrzyska).

Baisus jo likimas:

Sunkiai Dievas baudžia, bara,
mane valdo, šit, šėtonas:
kaip tik šviesą tamsa varo,
puola paukščiai nakties laiko,
o kad šviesu pasidaro,
bijau, baidaus dienos laiko.
Nėra galo šiai kankynei,
nėra galo šiai klajonei.
Dieną, naktį badas graužia:
kas bus mano sotintojas?
Plėšrūs paukščiai mane drasko:
o kas mano bus gynėjas?
Nėra šiai kankynei galo.
. , ...
Likimo balsą girdžiu,
jog jau reikia iki tolei
valkiotis prakeiktai vėlei,
kol ją kas iš jūs padonų
pavalgydins ir pagirdys.

(Jestem w złego ducha mocy,
Okropne cierpię męczarnie:
Kędy noc ziemię ogarnie,
Tam idę, szukając nocy,
A uciekając od słońca,
Tak pędzę żywot tułaczy,
A nie znajdę błędom końca.
Wiecznych głodów jestem
[pastwą,
A któż mnie nakarmić raczy?
Szarpie mnie żarłoczne ptastwo:
A któż będzie mój obrońca?
Niemasz, niemasz mękom końca!
. . . .
Niestety! wyrok taki:
Że dopóty w ciele muszę
Potępioną włóczyć duszę,
Nim kto z was, poddani moi,
Pożywi mię i napoi).

Bet apsupę jį nakties paukščiai neprileidžia prie jo jokio valgio:

Veltui verkia, veltui prašo!
Mes juoduoju paukščių ratu,
krankliai, pelėdos, apuokai,
kitkart, ponul, tarnai tavo,
pas tave badu padvėsę,
vis išgersim, vis suėsim.
Ė, varnai su vanagais!
Griebkim snapais ir nagais

Darmo żebrze, darmo płacze!
My tu czarnym korowodem,
Sowy, kruki i puhacze!
Niegdyś, panku, sługi twoje,
Któreś ty pomorzył głodem,
Zjemy pokarmy, wypijem napoje.
Hej, sowy, puhacze, kruki!
Szponami, krzywymi dzioby

jo valgius draskyti, ryti!
Kai tik jis ragaut norės,
trauksime iš koserės,
ant galvos, pečių nutūpsim,
su žarnoms valgius išlupsim!
Nežinojai meilės, gėdos!
Kraukliai, apuokai, pelėdos,
ir mes nepažinkim gėdos:
rykim valgius jojo, rykim,
o kai pritruks kas valgyti,
gabalais kūną draskykim,
te pliki kaulai švitėja!

Szarpajmy jadło na sztuki!
Chociażby trzymał już w gębie,
I tam ja szpony zagłębię,
Dostanę aż do wątroby.

Nieznałeś litości, panie!
Hej, sowy, puhacze, kruki!
I my nie znajmy litości:
Szarpajmy jadło na sztuki,
A kiedy jadła nie stanie,
Szarpajmy ciało na sztuki,
Niechaj nagie świecą kości).

Ponas spaudė savo žmones: siundė ant jų šunes, ėmė mergaites dvaran savo geismams patenkinti, varė darbui nebetinkančius... Nieks jo nebeišgelbės „iš pragaro gelmių" (z jamy piekielnej):

Per amžius taip vargti turi,
lemia Dievas visagalis:

kas niekad žmogum nebuvo,

žmogus jo gelbėt negali.

Tak, musisz dręczyć się wiek wie-
[kiem,
Sprawiedliwe zrządzenie Boże!
Bo kto nie był ni razu człowie-
[kiem,
Temu człowiek nie pomoże[65]).

Tai toks turįs būti, pasak žmonių, jų engėjų likimas. Taip, sodžiaus žmonių — nes šis pono skriaudiko likimo pasakojimas Mickevičiaus, be abejo, bus pasemtas iš liaudies kūrybos ir nors poetiškai apdirbtas ,bet ne sušvelnintas. Kai kurie mūsų dienų visuomenės vadovai bene būtų Mickevičių paskaitę pavojingu socialinio keršto skelbėju, jei jo poema tik dabar būtų pasirodžiusi... Juk tokia neapykanta, toks tonas!

Taip tatai poezijoje pasireiškė, sakyčiau, visuomeniniai moraliniai santykiai tarp bajorų jaunuomenės ir baudžiavų tvarkos „žiedelių". Na, o jos „pozityvinis" idealas? Randame jį Mickevičiaus „Pan Tadeusz'o" XII-oje giesmėje; nors ji parašyta 1834 m., vadinasi, Mickevičiui jau apie 10 metų iš Vilniaus esant išvažiavusiam ir naujoms visuomenės bei politikos srovėms jį veikiant, bet jo visuomeninių pažiūrų pagrindas, kiek žinom, neatsimainė, tik paaiškėjo. Tad į legiono karininko Ta-

---

[65]) Poezye. II. 87—94.

do svajojimą galime žiūrėti kaip į universiteto jaunuomenės svajonių atbalsį:

Dabar sulaukus mums Tėvynę nu-
[mylėtą,
ar tų kaimiečių laimė tiek tik pa-
[kitėtų,
kad vietoj vieno pono jie sulauktų
[kitą?

. . . .

Žmogus aš ir kapinių savų juk bi-
[jausi:
atsisakyt valdžios tad bus visų ge-
[riausia,
ir valstiečius palikti teisei vien glo-
[boti.
Laisvi patapę, laisve leiskime nau-
[dotis
ir jiems, palikim jų įsigyventą
[vietą,
tą žemę kruvinu prakaitu aplietą,
iš ko maitindamiesi turtus net mums
[sukrauna*).

(Teraz, kiedy już mamy Ojczyz-
[nę kochaną,
Czyliż wieśniacy zyszczą z tą
[szczęśliwą zmianą
Tyle tylko, że pana innego do-
[staną?

. . . .

Jestem człowiek, sam własnych
[kaprysów się boję:
Bezpieczniej zrobię, kiedy władzy
się wyrzeknę
I oddam los włościanów pod pra-
[wa opiekę.
Sami wolni, uczyńmy i włościan
[wolnemi,
Oddajmy im w dziedzictwo posia-
[danie ziemi,
Na której się zrodzili, którą krwa-
[wą pracą
Zdobyli, z której wszystkich ży-
[wią i bogacą [56]).

Tasai rūpinimasis visuomeniniu ir ekonominiu baudžiauninkų padėjimu kėlė taip pat susidomėjimą šiaip jau jų gyvenimu, įvairiomis jo sritimis. Net mokslininkų susidomėjimas lietuvių kalba nebuvo vien tik „savitas" mokslo šakojimasis, bet ir, be abejo, bendresnio visuomenės reikalo reiškinys — rūpinimasis pažinti liaudį. XVIII-ojo amžiaus lenkų veikėjas Hugo Kollątajas 1802 m. rašė Krokuvos knygininkui Majui apie tat, jog reikią rinkti žinių apie liaudies tarmes, papročius, būdą. Tas laiškas pasiekė T. Čackį, nuo jo Varšuvos mokslininkus ir labai suįdomino šviesuomenę[57]). Bene jo įtakoj ir Vilniaus universitetas 1803 m. patarė Žemaičių mokykloms rinkti žinių iš žemaičių praeities ir kalbos, 1812 m. įsakė gimnazijoms ir apskrities mokykloms rinkti visokių mokslui reikalingų žinių, t. ų ir etno-

*) A. Valaičio vertimas, iš II tomo, kuris 1924 m. išspausdintas, rinkoje tepasirodė 1929 m.

[56]) Poezye. III. 309.

[57]) P. Chmielowski. Adam Mickiewicz. III-oji laida. 1901 m. I t., p. 134.

grafinių[58]). Chodakovskis rinko sodžiaus dainas ir padavimus ir 1814 m. kitus ragino tat daryti, o 1817 m. straipsnyje apie priešistorinę Slaviją ragino[59]) poetus semtis iš liaudies gyvenimo. Statistikos mokslui aprašinėdami savo apskritis, studentai turėjo atkreipti dėmesio ir į baudžiauninkų visuomeninį ir kultūrinį padėjimą. Išleisdami 1821 m. plačią programą geografiniam šalies aprašymui, studentai filarėtai patarė rinkti ir etnografinių (kaip kad dabar būtume pasakę) žinių[60]). Varšuvos ir Vilniaus šviesuomenė susipažįsta su Rėzos darbais apie lietuvių poeziją[61]), Duonelaičio Metais ir t. t. Laikraštyje „Tygodnik Wileński" pasirodo lietuviškųjų dainų vertimų.

Susipažindama su liaudies gyvenimu, tiesa, dažniausia kitiems tarpininkaujant, ar su dvarų gyvenimo jau pagautuoju sluoksniu, jaunoji Vilniaus poetų karta mielai ėmėsi tėmų iš sodžiaus dainų, padavimų ir pasakojimų, pasak klasininkų — vulgarino poezijos turinį ir formą, bet savo įsitikinimu — vadavo ją nuo pseudoklasinių formos taisyklių pančių, „romantino". Ypačiai turėjo jiems įtakos gudų liaudies kūryba, ne kartą juos pasiekianti jau lenkiškai apdirbta; mat, vyriausysis Vilniaus jaunuomenės gaivalas tatai buvo vadinamosios Lietuviškosios (Juodosios) Rusios gyventojai. Tolimesnė lietuvių liaudies poezija maža teturėjo jiems įtakos, nors su kai kuriomis jos grožybėmis buvo vertimuose susipažinę. Tačiau jijė ir žemaičių literatūrai ne daugiau įtakos beturėjo.

VII.

Žemaičių bajorai ir sodžiaus visuomenė*).

Karališkųjų ir didžponių dvarų Žemaičiuose mažai tebuvo. Paprastai patys dvarininkai ūkininkavo. Paprūsės ir pajūrio šalyje prekybos keliai į Vakarų kaimynus buvo artimesni ir lengvesni negu kitose Lietuvos dalyse. Prekyba labiau nei ki-

58) H. Mościcki. Ze stosunków wileńskich. 1816—1823 r. („Bibl. Warsz." 1904 m. III. 3. p. 520).

59) Ten pat.

60) Opis jeograficzny, atspausdintas pas H. Mościcki. Wilno i Warszawa w „Dziadach" Mickiewicza, Varšuvoje, 1908 m., p. 151—165.

61) Palyg. O poezyi ludu litewskiego („Pamięt. Warsz." 1822 m.).

*) 1921 m.: liaudis.

tur buvo išsiplėtojusi, santykiai su kaimynais gyvesni. Ekonominė dvarų būklė — jau dėl šalies padėjimo — buvo geresnė negu, sakysim, Lietuvos rytuose.

Tatai nereikalavo didelio žmonių naudojimo — sunkių baudžiavų; vis labiau tenkintasi čyžėmis. Sodiečių našta buvo lengvesnė, nors ir pasunkėjo po Rusais pakliūvus; būdas savitesnis, stačiau žiūrėta į akis, šunbajoriai niekinta.

Jau vieną kartą čia minėtas, damininkonas Baginskis, baigiantis XVIII-ajam amžiui, pasakoja apie žemaičių sodiečius: „Žemaičių mužikai yra laisvi: turi teisę eiti nuo vieno pono prie kito, kad tik savo vieton kitą pastatytų. Yra turtingi, turi daug gyvulių, daug lauko. Linų daugokai sėja, tad gražiai rėdosi ir turtingai puošiasi, žmonas ir save šilkais rėdo, kartais net seimeliuose pasirodo... Dvaro darbininkas Žemaičiuose taip išlepo, jog nenori nei dirbti nei tarnauti, jei šeimininkas neduos jam pietums ir vakarienei geros mėsos, o patalinei dviejų perinų... Žemaičių mužikai vaišingumu mėgsta prašokti bajorus. Mužikėlis svečią penktadienį labiau pavaišins negu bajoras Kalėdomis... Jų trobesiai gražūs, įvairūs, aprūpinti. Pažiūrėjęs mužikėlio trobesius, sakytum Čersko (Mozūruose) kastelioną čia gyvenant*) (Poddaństwo żmudzkie jest wolne: wolno mu przechodzić od jednego do drugiego pana, aby na swoje miejsce wprowadził innego. Są bogaci, mają obory znaczne, pola wiele trzymają. Lnu podostatkiem zasiewają, a ztąd pięknie się ubierają i bogato stroją, żony i siebie w bławaty ubierają, a czasem i na sejmikach się znajdują... Lud służebny na Żmudzi do tego przyszedł wygody punktu, że i służyć nie zechce, jeśli mu gospodarz na obiedzie i wieczerzy nie da sztuki dobrego mięsa, jeśli do spania nie da dwuch pierzyn do posłania i nakrycia się... Poddani żmudzcy mają w tym gust, aby swoje stoły przenieść nad stoły szlacheckie; jakoż więcej dla gościa chłopek da w piątek do jedzenia, jak szlachcic na Boże Narodzenie... Zabudowania żmudzkie piękne, gromadne, opatrzone. Obaczyć chłopka w siedlisku swoim zabudowanego, mówiłby kto, że kasztelan czerski ma tam swoje obejście...[62]). Šie mozūro vienuolio įspūdžiai iš kelionės į

---

*) 1930 m. vertimas.

[62]) Chorografja czyli opisanie Żmudzi świętej etc. („Athenaeum", 1845 r., IV, p. 138 ir 141).

Žemaičius, be abejo, gan paviršutiniški ir negalime jais visiškai pasitikėti. Į žmonių lobio sulyginimą su Mazovijos kasteliono reiktų žiūrėti kaip į įperbolinę retoriką; net pats B. kai kur prasitaria apie žmonių „numas", menkokus gyvulius, pieno veik neduodančias karves. Bet ir neniekinkim šio liūdijimo; jei žemaičių gyvenimas tokį padarė įspūdį apsitrynusiam, daug svieto mačiusiam, mozūrui, tai, matyt, jis buvo daug geresnis neg kitur.

Tvirtesnė negu kitur ekonominė sodiečių būklė, tvirtesnė socialinė savyjauta*), mažiau prislėgta dvasia stiprino jų vietą Žemaičių visuomenėje. Skaitlingi bajorai beturčiai ir mažturčiai savo bajoriškumu jiems neimponavo, o ir iš šalies, palyginus su jais, menkai atrodė, kaip skaitom pas patį Baginskį: „Žemaičių bajorai, išskyrus didžiūnus, labai neturtingi, smulkūs ir neapsitrynę; jie tokie yra prastuoliai kalbėdami, elgdamiesi, sueidami su kitais, jog iš kardo tegalima pažinti tokie bajorai. Daugiausia jų gyvena ponų žemėse, už kurias moka čyžę" (Szlachta żmudzka, prócz większych panów, wielce uboga, drobna i nie manjerna: prostota ich we wszystkich czynnościach, zdaniach, obcowaniach, tak upośledziła, że ledwo po szerpentynie poznać, że on szlachcic. Najwięcej ich na gruncie pana którego mieszka ir czynsz opłaca roczny[63]). Nebe taip jau smarki socialinė neapykanta darė sodiečių kultūrą nuolaidesnę bajorų kultūrai, šioji į ją čia sunkėsi lengviau negu Aukštaičiuose[64]), o ir dabartinė mužikų kultūra bajorų akyse atrodė vertingesnė, artimesnė. Darė išimtį bene vieni tiktai plikbajoriai, kurie savo vieninteliu visuomenės turtu — „šerpentinos" bajoriškumu instinktyviai ginklavosi prieš visa, kas mužikiška... Kokią įtaką turėjo minėtasai kultūrų artumas bajorų „žemaitėjimui", jau žinom.

Tasai „artumas", mužikų būklės menkėjimas po Rusais pakliuvus („skazka", sunkesni mokesniai) ir politikos reikalai spyrė bajorus rūpintis baudžiauninkų likimu. Neatbaidoma per-

*) 1910 m.: savygarbė, 1921 m.: savygarba.

[63]) Ten pat, 138.

[64]) Mažesnis žemaičių mužikų lenkėjimas, palyginus su aukštaičiais, tam neprieštarauja, nes ir pati Ž. bajorų kultūra, kaip žinom, lenkystės įtakai mažiau buvo pasidavusi negu Aukštaičiuose.

daug smarkia mužikų jiems neapykanta, šviesioji*) bajorų dalis tikrai užjautė jųjų vargus, nors, žinoma, visuomeninė pačių bajorų būklė spyrė savaip veikti tąją užuojautą.

Visuomeninis bei teisinis baudžiauninkų padėjimas Žemaičiuose buvo toks pat koks ir kitur. Nei geresnės ūkio sąlygos, nei savitesnė kultūra, nei didesnis bajorų artumas negalėjo pašalinti šiokio ar tokio naudojimo, skriaudimo ir varginimo, kokį krovė sodiečiams baudžiavų tvarka ir naujoji valdžia, nors dažnai tatai pasireikšdavo lyg silpniau, „švelniau". Apie sunkų baudžiauninkų gyvenimą dideliuose dvaruose turime kad ir šitokį liūdijimą[65]). 1807 m. važiuodamas pro žinomojo Platono Zubovo dvarus, caras Aleksandras I nustebo pamatęs, prie ko šis privaręs savo žmones. Daugumas jųjų buvo metę neapdirbtus laukus ir elgetavo, kai kurie mirė nuo ligų, į kurias juos įvarė menkas, neganėtinas valgis. Perpykęs caras įsakė savo adjutantui, kad šis jo vardu per gubernatorių sudraustų kunigaikštį.

Kadangi ūkis didžiuose dvaruose buvo labiau supramonėjęs negu mažuose, kas reikalavo didesnio darbo rankų naudojimo, tai galima būtų pripažinti, jog didžiųjų dvarų baudžiauninkų gyvenimo sąlygos buvo sunkesnės pakelti negu pas vidutiniuosius ir mažuosius dvarininkus. Tačiau pirmosios jau tuo baudžiauninkams buvo geros (nesakant ir apie kai kurias kitas jiems naudingas jųjų puses), jog atitolindamos nuo jų tam tikromis teisėmis apdraustą poną ir vietoje surinkdamos dideles baudžiauninkų minias, lengvino šiųjų kovą prieš naudojimą ir skriaudas, greitino jų susipratimą; atsiminkim šiauliškių sukilimą 1769 m.[66]), telšiškių 1831 m. Sodiečių pasakojimai ir dainos neišskiria didžponių iš kitų didesniais engėjais, — visus bajorus vienodai mini. Gal net didesnė mūsų žmonėse užsiliko neapykanta „šunbajoriams", „plikbajoriams" negu pasislėpusiems dažniausia už prievaizdų didžturčiams, iš dalies rasit ir dėl to, jog pirmieji, kad ir ne daugiau už didžponius naudodami savo baudžiauninkus, bet smulkiais, kartais juo skaudesniais priekabiais ir pažeminimais juos siutino.

---

*) 1910 ir 1921 m.: sumaningoji.

[65]) Н. Новосильцевъ. Письмо А. П. Тормасову (1870 m. „Русская Старина", II. 304).

[66]) A. J(anulaitis). Valstiečių sukilimas XVIII amžiuje Lietuvoje (1914 m. „Visuomenėje" Nr. 7—8 ir skyrium).

Ar šiaip ar taip, kad ir pripažintume geresnę baudžiauninkų būklę mažesniuose negu didesniuose dvaruose, reikia sutikti, jog kaip vienuose, taip ir kituose darbo žmogus visa ko gavo pritirti, jei pasitaikė blogas ponas ar prievaizda. Be abejo, ir žmonių užtarėjai gerai matė, kad ne vien didžponiai, bet ir nevienas „pan brat" kaimynas skriaudė ir vargino savo žmones; kiek betgi matyt, jie ypačiai atsiliepdavo dėl didžponių naudojimo savo žmonių[67]). Visuomeninė kritikų būklė pasireiškė čia tam tikru kritikos šališkumu, kryptimi*). Reikia tačiau pripažinti, jog jie puola tokiu smarkumu, drąsumu ir užuojauta vargui, koks tegali būti žmonėms, kurie karštai į širdį yra priėmę svetimas skriaudas.

Savo luomo reikalai, kad ir sušvelninti jausmu, Klemento užuojautoje baudžiauninkams gan aiškiai permanomi. Be abejo, jis nuoširdžiai užjaučia žmonių vargus: „artojas nors per daug dirba, mažai gauna pasidžiaugti... Artojai yra lygūs vergams... Jautis, arklys, asilas gauna atsilsėti, bet artojas niekados. Jei ne apskričiai (visuomenei), tai baudžiavai nuolatos dirba"**) (rolnik choć zbyt wiele pracuje, jednak mało pociechy czuje... Stan rolniczy od niewolnika różnicy niema... Wół, koń, muł, osieł ma spoczynek przecie, a rolnik nigdy. Jeśli nie w powiecie, to na pańszczyznę robi bez ustanku...). Nurodo ir kaltininkus. Ponai naudoja:

Stirtų stirtas žmonės savo darbu [krauna,	(Stogi, brogi składa człek swą siłą [i pracą,
Ponai tat pardavę, pinigus eikvoja	Panowie to sprzedawszy, pieniądze wnet tracą
karietoms ir rūbams,	Na pojazdy, na ubiory,
baliams, papuošalams.	Na asamble, na fawory.
Aišku pusmečiui neužtenka,	Jako żywo, tego im wpółrocza [nie staje,
Spyria mužikėlį čyžę duot iš anksto.	Naglą chłopka — niechaj zgóry [czynsz oddaje!
Paskutinę veda jis karvikę	Ostatnią więc krówkę wiedzie
parduot, nors vaikai miršta.	Zbyć, dzieci mrą głodem w bie- [dzie).

[67]) Nors savo rašiniuose bajorai neišskiria vidutiniųjų ir mažųjų žemvaldžių iš žmonių engėjų skaičiaus, bet pastariesiems duoda tokius privalumus, kokius tegali turėti turtingi dvarininkai: auksas ant kojų, ant pirštų, važinėjimas į Varšuvą ir Vilnių ir t. t.

*) 1910 ir 1921 m.: vienpusingumu, pakrypimu.

**) 1930 m. vertimas. Taip pat ir kiti čia vertimai.

Valdininkai skriaudžia. Vyriausybė eina su ponais:

Mužikas negali skųstis,	(Skarżyć się nigdzie jemu nie [wolno,
tuoj kaip maištininkas baudžiamas.	Bo karzą wraz jak buntownika [bolno).

Ne tik ką ji ponams pritaria, bet ir pati apsunkina žmonių gyvenimą:

Seniau būta priespaudos kiek,	(Były i dawniej uciski, kłopoty,
prastuomenei tekdavo jos patirti,	Dokonywane nieco dla prostoty,
bet vis dėlto ne visur ir ne tiek	Jednak nie tak zbytecznie i wszędy
būta to nežmoniško naudojimo.	Te gnieździły się nieludzkości [błędy.
Juk seniau žmogus buvo laisvas,	Albowiem przedtym człowiek bę- [dąc wolny,
spaudžiamas kitur išeit galėjo;	Od ucisku pójść gdzieindziej był [zdolny;
dabar vietoj prirakintas,	Teraz do miejsca skazką jest przy- [kuty,
mokesčiais visiškai nualintas.	A podatkami ze wszego wyzuty.
Valdžia... pati yra tos klaidos kal- [tininkė,	Rząd... sam jest twórcą tego błędu,
jog sodiečius laiko biauriau nei ver- govėj.	Że lud wieśniaczy... trzyma [groźniej jak w niewoli).

Nesunku čia pastebėti pasireiškęs luomo reikalas — nusikratyti vyriausia naudojimo „kalte“ ir gausiai jos atleisti svetimai visiems vyriausybei; „uciski, kłopoty“ ponų daromi esą žmonėms „nieco“, kartais, vienų kitų, tačiau rusų valdžia nuolatos ir visus spaudžianti ir varginanti...

Neveizint tačiau tos užuojautos baudžiauninkų būklei, reikia pripažinti, jog šiaip jau jų reikalai Klementui buvo gan svetimi. Eilėraštyje: „Gienjusz chłopski“ (Mužiko genijus) jis su aiškia neapykanta juodai nudažo mužiko būdą, pasakoja apie jo tinginystę, viliugystę, šį kartą jau netiki jo skurdu:

Nors rėkia neturįs duonos gabalo,	(Choć wrzeszcze, że jest bez chleba [i w nędzy,
turi kiek norint jis pinigų.	U niego znajdziesz dostatkiem pie- [niędzy...).

Nujaučia ir jo neapykantą ponui:

Nors poną garbina ir giria,	(Choć w oczach pana czci, wielbi, [szanuje,
už akių jo neapkenčia.	Zaocznie niesmak do niego czu- [je...).

Pagaliau net skundžiasi pats jojo esąs skriaudžiamas:

Gudresnis už lapę, kvailiu apsiver- [tęs, kur gauna progos, tuoj žalos pa- [daro.	(Chytrzejszy jak lis, pod hasłem [prostoty, Gdzie tylko zręczność, robi krzyw- [dy, psoty...).

Tad įspėja ir kitus:

Niekados mužiku nepasitikėk — — tai malonus žvėrelis, kurs apgaus [tave.	(Nie wierz chłopowi w żadnej [nigdy mierze — Jestto zawodnie łaszczące się źwierzę).

Dabar jau, tur būt, nesistebėsim, susekę jo užuojautai ekonominius ir socialinius, net politinius luomo pagrindus: „baudžiauninkas valdžios surašytas lyg pančiuose supančiotas, valdžios mokesčių našta galop jį varo; kad tik, belaukiant pelno, nebūtų mums ir valdžiai rūpesnio dėl baudžiauninko bado" (prostak... pod skazką by w pętach dyszy, nakład skarbowych podatków niszczy niemal z ostatków, by zamiast dochodu nie było nam i skarbowi zachodu, żeby się ustrzec bliskiego już głodu)... Taigi ekonominis ir socialinis pavojus — o Klemento rašyta Napoleono gadynėje, kada ir Žemaičiuose žmonės nerimo, bruzdėjo — lyg šmėkla baidė susirūpinusį dvarininką! Vyriausybė ir didikai rytojaus nežiūri, o dėl jų darbų klius visiems — štai kas jam rūpi! ir kreipdamasis į carą — „apgalvok, kaip savo tautai padėtum" (obmyśl ulgę dla swego narodu), jis, tur būt, ne tik ir ne tiek tesirūpina baudžiauninkais, kiek savaisiais dvarininkais, nes pats žino, jog vyriausybė ponams pritarianti: „skųstis negalima, nes tuoj baudžiama kaip maištininką" (skarżyć się... niewolno, bo karzą... jak buntownika bolno[68]).

Šiaip jau raštuose suvaldąs jausmą Poška savo žinomąjame „Žemaičių ir Lietuvos mužike", kurio yra dabar žinomas ir lenkiškas tekstas, yra daug sentimentališkesnis už Klementą. Baudžiauninkas, pasak jo, tai „dalelė žmonių brangi", tai „brolis", visų „mužiku vadintas". Jo „vargai sėdasi giliai" geroje P. širdyje, kuris nors abejoja, ar beužvaduosiąs jį savo raštu, bent sąžinę ramina, paduodamas pasauliui savo širdies sopulius.

---

[68]) M. Biržiškos Antanas Klementas. Vilniuje 1910 m.

Mužiko skurdas be galo be krašto. Darbas dieną naktį, be atsilsio be pertrūkio, visokios baudžiavos ir talkos, vis besididiną mokesčiai, o čia tik:

Žemės pusrėželis — vietomis smiltingas,
kitur tikras pajauris, o kitur purvingas.
Bet ir tasai toks yra (kad tamsta žinotum),
jog šuo didis atgulęs uodega užklotų.
. . . .
Su krosnia ta griničėlė, kurioje gyvenu,
tamsi, nes vietoj lango lentukės tarp sienų;
toj per dienas ir naktis ir dūmas ir garas
kruvin akis, blakstienas, krintančias ašaras.
Valgyms? — lapai daržiniai, bėralinė duona,
o kaušas vandens vėsin trokštėjimą kūno.
Vietoje lovos — suolas virkštėmis paklotas,
ant kojų apavimas — vyžos šešlankotos;
apjuostuvas iš virvės; o kriekliai ir skranda —
tai apdarai, po kuriuos kūno paukščiai lando.
Visa nauda — sudinės, kurioms pelnos valgis:
spragilas, žagrė, piautuvas, spatas, akėčios, dalgis[69]):

Nei iš kur pagalbos besulaukti: jo

vargų, sopulių nieks nereg, negirdi.
Viešpats, kurs yr danguj, visi šaukiam Dievu,
o cėsorių, karalių vadiname tėvu!
Pirmas did aukštai, o antras did tolyn gyvena —
dėl to nedaeina verksmai mužiko nei vieno.

Patarius skųstis carui Aleksandrui ir jo broliui kunigaikščiui Kastantinui, ministrui ar senatui — tegul jie viską žino:

Juk kas dieną meldžiamės už anų sveikatą,
tegul jie — žmonių tėvai, žmonių vargus mato...

išgirstam ironišką atsakymą:

Ar gi aš... urvan lapių lysiu?

Ir kasgi taip turi kentėti?—Toji brangi žmonių dalelė, „iš kurios darbios rankos žemės vaisiai krinta“, „skruzdelė nežinanti kas yr tingėti”, visų apgynėjas, valdovų ir valdžių „rąstas pa-

---

[69]) Dijanyzas Poszka. Žemaiczių ir Lietuvos mužikas („Auszra“ 1886 m., Nr. 1, pusl. 10—14).

matinis"!... Ir išsilieja, kaip teisingai pastebia K. Puida[70]), skardus, galingas himnas skurdui:

O kas gi tas išskynė pievas, dirvas, laukus?
Kas sausomis padarė tas pelkes bedugnes?
Kas akmenis suskaldė su geležim be ugnies?
Kas iš upių išvalė botyrines uolas,
ant kurių eldžios, laivės tankiai susikulas?
Kas vieškelius ištaisė, smiltimis išpylė,
ir iš abiejų pusių tą perkasą gilią?
Kas po daržus tuos gražius medžius pasodino?
Ir tuos kalnus su daubomis dailiai sulygino?
Kas pastatė tas baltas trobas, mūrinyčias?
Iš plytų ar iš akmens blizgančias bažnyčias?
Kas tuos žemčiūgus, auksus, sidabrus nupelno?
Vis tai kruvins prakaitas ir mužiko delna!

Ir tąjam „giminių penėtojui", kurį naudoja, tarytum apkurtęs jo vaitojimams, ponas ir neužtaria vyriausybė, belieka vienintelis išganymas — bažnyčios paguoda:

Tegul gi Viešpats Dievas susimilst ant Jūsų!

Čia tad, paskutiniame sakinyje, prasiveržia giliai dainiuje pasislėpęs, jo paties nei nejaučiamas, ponų luomo reikalas. Baudžiauninkai Poškai daug artimesni, negu Klementui — P. nesipiktina išvirkščiuoju „gienjusz'u chłopski'u", nesikreipia į vyriausybę, kad apdraustų dvarininkų būklę, nes jai gresiąs pavojus iš valdinių, — bet P. graudinimas kietesniųjų ponų širdžių ir nukreipimas žmonių vilčių į dangų „visuomenės tvarkai" nebuvo nė kiek pavojingesni už Klemento išvadžiojimus.

„Viešpačiu Dievu" baigia ir „giesmė mužikėlio". Toji „giesmė" prikergta prie Šiaduvos klebono Juozapo Rūpeikos išverstos knygelės: „Jonas isz Swisłoczes krominikas wędrawojs" (Vilniuje, 1823 m.) ir, regis, bus Poškos rašyta. Bent jos turinys — lyg „Mužiko" santrauka, bet už „Mužiką" ji tuo „pavojingesnė", jog sustatyta ne tik mužikų kalba, bet dar jiems artima, brangia ir lengva jų poezijos lytimi, ji, be to, buvo skiriama sodžiaus mokyklai, vadinasi, baudžiauninkų vaikams. Joje dar aiškiau, smarkiau išreiškiamas socialinių rei-

[70]) Dionizas Poška („Draugija" 1910 m. Nr. 45) p. 13.

kalų priešingumas, mužikiškiau pabraukiamos luomų nelygybės:

Vos aušra užšvit, vištos praded kargti,
o man vargdieniui reik dirbti, reik vargti.

Darbų darbai — „dešimt dienų nedėlioj baudžiavos", urėdų žeminimai, mušimai ir... šaiži ironija! —

Girdėt karionė, visi subauginti,
pasakė: verge, Tėvystės reik ginti!
O namie sėdėt viešpatiniui bepigu, —
surišo mane, nuvežė į Rygą.

Ekonominis ir socialinis luomų nelygumas tuojau krinta į akį:

Ponas tur auksą ant kojų, ant pirštų,
aš be skatiko gyvenu ir mirštu.
Meluoj kas sako, jogei žmonės lygūs!
Bajors be prekės, mužiks didei pigus!

Ne kas belieka daryti: „kol sulauksma smertį: viltyj gyvenant arielka reik gerti". O kame viltis? Lyg ir jos nėra:

Ar jau per amžių taip man bus nedoru!
Tam vakar gerai, šiandien dar geresnei,
Ar gi man vienam kaskart bus piktesnei?

Lyg ir „Mužiko" pabaiga... Bet kai Klementas kreipėsi į vyriausybę, o „Mužikas" graudino ponų širdis; — „giesmė" „mužikėliui" vis primena: tu verge, verge, verge! Pati to nepajutus, ne prie „Dievo" ji privedė, tik per nužeminimą prie neapykantos ir — noro atkeršyti; bent „giesmė" tą socialinį geismą greičiau gali iššaukti negu „Mužikas", kuris, regis, žmones nelabai tepasiekė.

„Mužikėlio giesmė" pasirodė tais pat 1823 metais, kai Vilniaus filaretų jaunuomenė, žinodama ar spėdama sodiečių jausmus, užupasaulio Teisybės šaukdamosi nesitenkino nedrąsiu „Dievas tesusimilst ant Jūsų", bet jau grasė žmonių engėjams pomirtiniu kerštu („Dziady"). Knygelė ir giesmė parašyta, be abejo, Vilniaus įtaka. Bajorų demokratų socialinės idėjijos plėtojimasis priartino ją baudžiauninkų idėjijai, bet neišsiplėtė ligi visų demokratiškųjų gyvenimo logikos išvadų, neragino baudžiauninkų pasitikėti vien savo pajėgomis, bet, kaip ma-

tom net iš „Pono Tado“, vis laukė, jog patys bajorai nesispirs dėl savo naudojimo teisių ir net savo noru jų išsižadės. „Mužikėlio giesmė“ šiuo atžvilgiu vis dėlto daro nedrąsų žingsnį priekyn. Drąsesniems žingsniams kliūdė taip veikią jausmus luomo reikalai.

VIII.

Žemaičių švietimasis.

Valstybinis Lenkų ir Lietuvos bajorų visuomenės reikalas prispyrė ją, baigiantis XVIII-ąjam amžiui, susidomėti savo baudžiauninkų gyvenimu, pradėti galvoti, kaip pagerinti jų socialinį padėjimą, pakelti jų politinę ir kultūrinę būklę, ir tuojau juos šviesti. Ligšioliai švietimo reikalai tebuvo bažnyčios monopolis. Kunigai mokė prie bažnyčios baudžiauninkų vaikus pirmųjų tikybos įsakymų, tie patys arba kiti bažnytiniai tarnai — ir skaityti. Vienuoliai mokė bajoraičius aukštesnėse*) mokyklose, įkurtose prie vienuolynų. Lietuvoje net ir pati Vilniaus akademija buvo jėzavitų rankose. Dabar gi šviesesnioji bajorų dalis sukilo prieš scholastinį mokymą ir stengėsi pritaikinti jį prie naujųjų valstybės reikalų, supraktikinti. Garsioji Edukacijos Komisija arba, kaip ją Valančius vadino, Pramokymo Draugystė, išdirbo tam tikrą mokymo planą, vienodą visai valstybei, besiremiantį valstybine (lenkų) kalba (vietoj ligšiol viešpatavusios lotynų) ir realinėmis žiniomis. Reformavo akademiją ir aukštesniąją mokyklą, įkūrė mokytojų seminarijas, leido pradžios mokslo vadovėlius ir t. t. Miesteliuose ir net sodžiuose steigė pradžios mokyklas, kuriose mokė skaityti, rašyti ir skaičiuoti, be to, sodininkystės, ūkininkystės, sveikininkystės ir t. t.; galvojo apie mokytojų kunigų pakeitimą pasauliečiais, bet šiųjų trūkstant, dažnai reikėjo tenkintis kunigų ir vienuolių mokymo priežiūra ir jo sutaikinimu su naujomis programomis[71]). Maža to, prireikė raginti kunigus, kad dar uoliau imtųsi švietimo darbo.

Vilniaus universitetas, kuris XIX-ąjame amžiuje varė toliau

---

*) 1910 ir 1921 m. dar rusų pavyzdžiu: vidurinėse.

[71]) Pal. (Wład. Smoleński). Dzieje narodu polskiego. Varšuvoje. III-ji dalis, 1898 m., p. 92—97.

Edukacijos Komisijos pradėtąjį darbą, rado didelės paramos Žemaičių kuniguose ir bajoruose.

Dar XVI-ąjame amžiuje šen ten prie bažnyčių mokė sodžiaus vaikus. Taip, Joniškyje, pasak Valančiaus, 1530 m. klebonas surinkęs ūkininkų vaikus ir mokęs rašyti ir skaityti ne vien žemaitiškai, bet ir lenkiškai[72]). Vyskupas Jurgis Tiškevičia pirmojoje pusėje XVII amžiaus spyrė kunigus mokyti vaikus tikybos dalykų, o turtingiesiems klebonams liepė laikyti prie bažnyčių mokytojus; įvedė „Mokslo krikščioniško" broliją, į kurią įsirašę mokėsi tikybos dalykų ir kitus mokė[73]), — tuo plėsdamas spausdintojo žodžio reikalingųjų eiles. XVIII-ąjame amžiuje, kaip sako Valančius, „pas kožną parakvijes bažnyčią mokslinyčėles dėl sodos vaikų pastatydino"[74]). Nors jis nesako, kursai vyskupas tuo rūpinęsis, bet tatai, regis, bus Jono Damininko Lopacinskio (1709 † 1778) nuopelnas, apie kurį skaitom pas Jucevičią, jog „įsteigė savo vyskupijoje, kiekviename parapijos miestelyje, mokyklas, kuriose kunigai turėjo mokyti šalies (lenkų) kalba sodžiaus jaunimą tikybos, skaityti, rašyti, skaičiuoti ir bažnyčios giesmių" (zaprowadził w swojej djecezji, w każdym parafjalnem miasteczku, szkoły, gdzie księża obowiązani byli w krajowym języku uczyć młodzież wiejską nauki religji, czytania, pisania, rachunków i śpiewów kościelnych[75]). Edukacijos Komisijai Žemaičiuose įkūrus 7 (aukštesniąsias) mokyklas, „kunigai pradėję raginti ūkininkus, kad savo vaikams akis atkastųm. Kaipo gi taip žmonės pamėgo leisti vaikus, jog kiekvienoj mokslinyčioj maž, maž 300 mokytinių buvo"[76]).

Kuria kalba mokė parapinės Žemaičių mokyklos? — XVI-ąjame amžiuje mokė žemaitiškai, lenkiškai ir, gal būt, lotynų ministrantūros; lenkų kalbos, tur būt, ne perdaug, nes jijė tuomet tebesidarė „madnoji" bajorų kalba, jų garbės atskyris nuo prastuolių, bet bažnyčios ir valstybės gyvenime mūsų žmonėms

---

[72]) Kun. M. Wołonczewskis. Żemajtiu Wiskupiste. Dalis II, Vilniuj. 1843 m., p. 8.

[73]) Ten pat, I-oji dalis, p. 156, II-oji dalis, p. 12, 152—153.

[74]) Ten pat, II-oji dalis, p. 13.

[75]) X. Ludwik Adam Jucewicz. Wspomnienia Żmudzi. Vilniuje. 1842 m., p. 55.

[76]) Valančius, II-oji dalis, p. 13.

dar veik visiškai nebuvo reikalinga, bažnyčioje lotynų, o valdinių su valstybe santykiuose gudų kalbai viešpataujant. Tas pat reikia pasakyti ir apie XVII-ąjį amžių; nors Lenkų (valstybės*) kalba Lietuvoje vis labiau šalino gudų, bet šiaip jau Lenkų ir Lietuvos valstybės pedagogijoje jijė dar labiau negu praeitame amžiuje buvo niekinama lotynų naudai, šioji gi tuometiniams pradinio mokslo tikslams vargu bebuvo reikalinga. XVIII-jame amžiuje, antroje pusėje, visoje valstybėje pradeda rūpintis *jos*, vadinasi, lenkų, kalba, jąja moko ir aukštesnėsėse mokyklose (XIX-jame amžiuje ir aukštose — Vilniaus universitete), žinoma, ir pradinėse. Parapinėse žemaičių mokyklose mokė žemaitiškai ir lenkiškai, tur būt, iš bendrų vadovėlių; taip bent reiktų spręsti iš „Moksło skaytima raszto lękiszko del mażų waykialu... idant... iszmoktu pradżiu moksła krikśćioniszka ir nobażenstwas" (Vilniuje, 1766 m.), kur gretimai padėta du tekstu, lietuviškas ir lenkiškas[77]). Vėliau bendri elementoriai, regis, perskirti; bent 1781[78]), 1790[79]), 1796, 1799, 1802[80]) metais ir t. t. randame jau tą patį elementorių, perpus mažesnį, tąja antrašte: „Moksłas skaytima raszta lietuwiszka, dieł mażu wayku" etc., matyt, tik vienu lietuviškuoju tekstu. Ar persiskyrė ir su pačia lenkų kalba, kuri Lietuvos žmonėms buvo vis reikalingesnė, abejoju.

Šiokis tokis sodiečių raštingumas buvo kunigams reikalingas, nes lengvino jiems „Dievo žodžio" skelbimą, paruošdamas dvasiškųjų raštų skaitytojų. Pirmieji lietuvių rašytojai, Žemaičių kunigas M. Daukša ir Vilniaus jėzavitas K. Širvydas,

---

*) 1930 m. intarpas.

[77]) С. Балтрамайтисъ. Списокъ литовскихъ и древнепрусскихъ книгъ. Petrapilyje, 1904 m. Nr. 124. *Buvo dar ankstesnių leidimų: 1763 m. (Vacl. Biržiška. Lietuvių bibliografija, I dalis, 1924 m. Nr. 221), net apie 1750 m. (ten pat, II d., 1926 m., Nr. 187 b).

[78]) Ten pat (Baltramaitis), Nr. 151. *Dar 1783 m. (Vacl. Biržiška, I Nr. 269).

[79]) „Dziennik Wileński" 1828 m., t. V. p. 436 (O początkach, języku i literaturze narodów litewskich, przez Piotra Keppena, przekład Leona Rogalskiego). Pasak R., 1790 m. elementorius turėjęs net tokią antraštę: Moksłas dieł mażu wajku. Taip pat 1799 m.. (Baltramaitis, Nr. 172). *Vacl. Biržiška (Bibliograf., I d. Nr. 281) mano, jog visur buvę „... raszto lietuwiszko".

[80]) Baltramaičio Nr. Nr. 166, 172, 180. *Dar 1791 m. (V. Biržiška, I. Nr. 282).

rašė bajorams (D. postile, 1599 m.,) ir kunigams (Š. žodynas, 1629 m. ir kit.,), ir turėjo žinoti, jog ir kiti jųjų raštai (D. katekizmas, 1595 m., Š. pamokslai, 1629 m. ir kiti) beraščiams buvo neprieinami. Jų raštais naudojosi labiausiai kunigai, rasdami juose tikybinę terminiją ir literatūrinius sakymo pavyzdžius. Vilniaus vyskupijos kunigai, regis, niekados perdaug nesirūpino žmonių įraštinimu ir parengimu jiems tinkamų raštų. Jie tenkinos evangelijomis[81]), viena kita savo parūpinta knygele (1790 m. Strazdo „Spasabas giedoima nobažnaj miszes szwętas", ir kit), o šiaip jau jėzavitų (Joknavičios knygelės 1630 — 1668 m., Tamošiaus iš Kempės vert. 1722, 1772 m. ir kai kurios kitos) ir žemaičių leidiniais. Žemaičių brolijose žmonės ūgdė savyje veiklesnius ir gyvesnius tikybinius jausmus bei reikalus, kuriems patenkinti reikalavo ir atitinkamų raštų. Vyskupai, kurie rūpinos, kad kuo daugiausia žemaičių įgytų skaitymo mokslą, stengėsi parūpinti jiems ir raštų. Rašė kunigai, Kražių jėzavitai (pav. Pr. Šrubauskis, †1680 m., kuris parašė „Katekizmą del mažu wajku", išl. apie 1679 m., „tejpogi iwajres kningeles ir giesmes žemajtiszaj paraszes, be pinigų vargdieniams kajszioje"[82]), Kalvarijos damininkonai („Pedelis miros" 1750 m. ir kitos, regis, daugiausia skiriamos jiems pavestąjai Kalvarijai[83]). Kaip žinom, Daukša rašė dar XVI amžiuje, vieni kiti žemaičių raštai pasirodydavo XVII amž. (Šrubaus-

---

[81]) Ewangelie polskie i litewskie, 1705 m. XVIII amžiuje nemažiau kai 11 leidimų (Baltramaitis). *Dabar bibliografai žino daugiau leidimų: 1637 m. (V. Biržiška, I ir II d. Nr. 49), 1679 m. (I ir II d. Nr. 86), 1690 m. (I d., Nr. 96), 1699 m. (I ir II d. Nr. 100), XVIII a. bent 17 leidimų (II d., Nr. 49 ir III d., 1929 m., pusl. CXCI, „Jachnowicz J."). Vacl. Biržiška mano Joknavičią jas išvertus (I d. Nr. 49, II d., pusl. LXIV, „Jachnowicz J.").

[82]) Valančius, IIo-ji dalis, p. 68, ir Baltramaitis, Nr. 56. *Vacl. Biržiškos nuomone, Šr. bus „Balsas širdies", kurio žinomi 1726, 1752, 1762, 1768(?), 1774, 1790, 1798 ir XIX a. leidimai; gal būt, buvo jų dar XVIII a. pradžioje ir net XVII a. Šrubauskui tebesant gyvam (Liet. bibliogr., I. Nr. 105, 136, 190, 217, 241, 278, 302 ir II Nr. 105, 229 b).

[83]) Rašinėjo ir Raseinių pijarai. Bent apie jų kolegijos rektorių Kristupą Lopacinskį lenkų „Wielka Encykl. Powsz. Illustr.", t. XLV. p. 26 skaitom, jog parašęs „Słownik języka litewskiego", cz. I-a, Wilno, 1755. Ar jie dalyvavo tikybinėje populiarizacijoje, nežinia.

kis, Slavočinskis[84]), bet daugiausia jų leista XVIII amž., M. Horainui (1717 — 1735), A. Tiškevičiai (1740 — 1757) ir J. D. Lopacinskiui (1762 — 1778) vyskupaujant; Steponui Giedraičiui vyskupui bevaldant (1778 — 1803), tenkinamasi daugiausia pakartojimais seniau išėjusių raštų. Vyskupas Horainas parašydino bene pirmą lietuvių maldaknygę („Kninga S. Juzupa apey wisokias broctwas", 1734 m.), kuri buvo kelis kartus pakartota ir dar Valančiaus laiku žmonių skaitoma[85]). Tiškevičios laiku, be minėtojo „Pedelio miros", buvo kartojamas, Vilniaus jėzavitų (Šrubauskio?) parūpintas, žinomas giesmynas „Bałsas szirdies" (1752[86]), ligi 1818 m. žinoma apie 13 leidimų), populiarinis „Żiwatas Pona ir Diewa musu Jezusa Christusa" (1753, keletas leidimų), garsioji kun. M. Olševskio „Broma atwerta ing wiecznasti" (1753, ligi 1851 m. žinoma apie 17 leidimų) ir kitos. Lopacinskiui įsakius, išversta ir savarankiškai parašyta kelios knygelės, be to, nemažai iš naujo atspausdinta.

Apie XVIII amžių Valančius rašo: „Nestokoje wiru, kurie įwajres kningas lankiszkas, żemajtiszkai iszguldiusis, iszspaudina. Tas żmones skajtidamis, patis galieje daug reikalingu dajktu iszmokti"[87]). Tačiau tie visi „reikalingi daiktai" buvo tik tikybiniai dalykai. Jie paduodami šabloninėje, sentimentalinėje tikybinės populiarizarijos formoje, aukštu „štyliumi", marguliuojančiu beprasmiais epitetais ir — „netikamomis pasakomis" (Valančiaus nuomonė apie „Bromą atwertą"[88]). Kokia buvo tų raštų kalba, parodo kad ir šitie išimti iš „Pedelio miros" pavyzdžiai: „błogasłowyti", „ustawicznas", „azdabnas", „mortifikacijes", „prikłodas", „marnastis", „nowina" „szczesliwas", „kozonius", „madlitwa", „bierzmavonė", „prużnastis"...

---

[84]) Baltramaitis, Nr. 44: Giesmės Tikieimuy Katholickam pridiarancias etc. Auctore Salomone Mozerka Sławoczyński, Summo Pontificis Alumno. 1646 m. Bene šitą knygelę Valančius turėjo galvoje, rašydamas apie vysk. J. Tiškevičios įsteigimą Kalvarijos, jog „liepė wienam kuneguj parasziti małdas ir giesmes, katras lig pat sziolej tebgied żmones Kałworijes kałnus waiksztiodamis" (II-oji dalis, p. 113)?

[85]) Valančius, I-oji dalis, p. 205. Paskiau ją pakeitė „Ałtorius duchawnas", *dar apie 1740 m. pasirodęs ir nuo 1793 m. dažnai „Auksa ałtorium" vadinamas (V. Biržiška, Bibliog. I. Nr. 160).

[86]) Palyg. aukščiau 82 *apie „Bałsą szirdies".

[87]) Valančius, II-oji dalis, p. 13.

[88]) Ten pat, p. 69.

Nežiūrint to, kai kurios knygos („Balsas szirdies", „Broma atwerta ing wiecznasti") „švietė" per 100 metų!

Vilniaus universiteto metu, taigi Žemaičiuose vyskupaujant Juozapui Arnulpui Giedraičiui (1803 — 1838 m., bet po krakosmečių tik nominališkai, o ištikrųjų vyskupiją valdant pavyskupiui Simanui Giedraičiui), noriai kartojo XVIII-ojo amžiaus leidinius: „Bałsą szirdies", „Pawinastį krikszczioniszką", „Żiwatą"; giesmes; ražančių, „Altorių duchawną" (= ;„Auksa ałtorių") ir kitus. Daugelis jųjų pergyveno Giedraičio laikus ir susilaukė Valančiaus gadynės; išskyrus kai kuriuos, sakyčiau, labiau profesinius bažnyčios dalykėlius (poterius, ražančių), rasint ir „altorių", pati XVIII-ojo amžiaus „literatūra" (Bromos, Balsai, Živatai, Pavinastys) išnyko tarp vyskupo mužiko ir jo bendradarbių raštų. Betgi jau Giedraičio metu stengėsi ją kiek „išdulkinti", naujuose leidimuose jos turinį ir kalbą labiau pritaikinti prie naujesnosios gadynės reikalavimų, ir parūpinti naujų raštų.

Vilniaus vyskupijai išleistąjį „Bałsą szirdies", kuris platinosi ir Žemaičių šalyje, pakeitė Vilniaus katedros „podkantoriaus", kun. Vincento - Martinionio iš Valmusų - Valmiko (arba Vilmiko[89]) žemaičiams parūpintos „Kantyczkos žemaytyszkos"[90]). Tasai giesmynas, lyg nauja „Balso širdies" redakcija, buvo labai populiarinis, bent 15 kartų išspausdintas (ligi 1861 m.) užleido vietą tik Valančiaus giesmėms ir kantičkoms (1855 ir 1858 m.). Dar XVIII-ojo amžiaus pradžioje jėzavitai vertė Tamošiaus iš Kempės „Apie Kristaus sekimą"[91]); dabar iš naujo išvertė tą patį veikalą kun. Antanas Savickis (išl. 1828 m.), „tuo tikt negieraj", sako Valančius, „jog warkszus daugiel wietosi nesuprata żodżiu Tamosziaus"[92]); kalbos atžvilgiu gan įdomus vertimas. Valančius vėliau jį dar kartą išvertė (išl. 1852 m.). Be to, S. išvertė kitą klasiškąjį katalikų veikalą — šv. Augustino

[89]) Didžiai gerbė savo kilimą — „ze starożytnego krzyżackiego szlachectwa pochodzącej familji" („Kuryer Litewski" 1825 m. Nr. 83, dodatek).

[90]) Bibliografai pirmojo leidimo nežino; iš pradžių bene vadinos „Giesmės nobażnas", kurios irgi „perdrukawotos" 1819 m. (Baltr. Nr. 230).

[91]) Baltramaitis, 1722 m. Nr. 73 ir 1772 m. Nr. 129.

[92]) Žem. visk., II-oji dalis, p. 78.

„Kałbas dusziu su Diewu" (išl. 1829 m.). Giedraičio apiciolas kun. Bonaventūra Gailevičia (1752 † 1835), jau senas būdamas, parašė ir išspausdino gan žinomą „Mokslą krikszczioniszko istatimo" (1821 m.). Nedideles, bet šiuo laiku nepaprastai gera kalba knygeles parašė kun. K. Vizgirdas: „Biblije diel wajkun" (išl. 1823 m.[93]).

Išskyrus kantičkas, šie vyriausieji Giedraičio kunigų raštai nei antrojo leidimo nėra sulaukę. Matyt, žmonėms labiau tiko aukštasai XVIII-ojo amžiaus „štylius" ir makaronizmai, nei šiokie tokie mėginimai, turinį pagilinus, „prastinti", bet ir dailinti kalbą.

Gilesnį bruožą paliko mūsų raštų istorijoje Naujojo Įstatymo vertimas, ir tai ne tiek dėl savo ypatumų, kiek dėliai nepaprastų aplinkybių, kuriomis jis pasirodė 1816 metais.

IX.

Vyskupas Giedraitis.

Pradžioj XIX-ojo amžiaus žemaičių bajorų tarpe pakilus lietuvių kalbos patriotizmui, vyskupas J. A. Giedraitis buvo vienas uoliausiųjų ir, kas bene svarbiau, įtakingiausiųjų jos globėjų. Tenykščiai poetai (Poška, Klementas) siuntė jam savo raštus į Alsėdžius, būdami tikri, jog vyskupas jų už tat „nepapeiks". Šis jiems, bent Poškai, atsakinėjo žemaitiškai[94]). Pats ką sueiliavęs, siuntė Poškai pataisyti[95]). Tačiau jo eilėraščių maža kas mums žinoma, ir jo svarbumas mūsų raštijoje ne jais remiasi.

Jis, be abejo, žinojo apie kunigų Gailevičios, Valmiko, Savickio ir kitų spaudai rengiamus tikybinius raštus, gal būt, vieną kitą jųjų paragino prie darbo, šį tą jam patarė, padėjo iš-

---

[93]) Kun. J. A. Pabrėža (1771 † 1849) mano čia priskirtas prie Daukanto gadynės darbuotojų. *Dabar būčiau ir su universiteto gadyne jį surišęs, kaip ir patį Daukantą.

[94]) S. Stanevičios laiškas T. Norbutui 1836 m. IV. 16 (Norbuto korespondencija Vilniaus Viešąjame Knygyne, Б. 4—185).

[95]) „Mittheilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft", Band III. Heft 21: E. Wolter. Litauische Schiftsteller des 19 Jahrhunderts.

leisti veikalėlį. Jog ir tikybinėje srityje jisai rūpinosi kalbos reikalais, parodo 1806 metais išleistos, jam įsakius, „Lietuwiszkas ewangelias nedielos dien'omis yr ant garbingesniu szwęciu par wisus metus skaytomas baznycioy kataliku. Isznauje parweyzdietas, ayszkiey iszgulditas, yr su pažianklinimu zodziu jwayriu, aba ne wieniokiey wisoy Lietuwoy iszsimananciu..."[96]). Svarbus čia reiškinys tasai „ženklinimas žodžių įvairių", ypačiai palyginus su Vilniaus niekinimu „įvairumo" savo parūpinamose „Ewangelie polskie i litewskie". Įžymiausias tačiau šioje srityje vyskupo žygis buvo Naujojo Įstatymo vertimas.

Vertimas išėjo iš dalies Giedraičio, o iš dalies Rusų biblijos platinimo draugijos lėšomis[97]). Toji draugija įkurta Petrapilyje 1813 m. pritariant carui Aleksandrui 1-ajam, kuris neužilgo pats į ją stojo. Jijė atsirado ir gyvavo (tikrai ligi 1824 m., o formališkai ligi 1826 m.) tuo metu, kada, prancūzų imperatorių Napoleoną I-ąjį nuveikus, Vakarų Europoje ir Rusijoje įsiviešpatavo reakcija, kuri, be kita ko, ypačiai Rusijoje reiškėsi triukšmingu kėlimu oficialinės krikščionybės vidaus ir užsienio politikoje. „Krikščioniškoji valstybė" pripažino šventraštį kone oficialiniu politikos vadovėliu, bent tokį ją siūlė visuomenei (Didžiosios revoliucijos ir Napoleono laikų atminimui pašalinti). Petrapilio draugija biblijai platinti tarp valstybėje gyvenančių tautų, kurią įkūrė sekdami garsiąją Anglų biblijos platinimo draugiją ir net kai kurių anos veikėjų įtaka, virto kuone valdiškąja įstaiga. Į ją stojo ne tik karštai atsidavę tikybinei propagandai žmonės, pastoriai ir t. t., ir tie, kuriems tatai pats caras buvo įsakęs, bet ir visi tie, kuriems stojant rūpėjo parodyti savo uolumą valstybinei „krikščionybei" remti ar bent išvengti tuo atžvilgiu kokių abejojimų. Skubėjo įsirašyti ministeriai ir kiti aukštieji valdininkai, gubernatoriai kūrė draugijos skyrius, dvarininkai ir valdininkai pirkosi ir bruko žmonėms draugijos parūpintas visokiomis kalbomis[98]) biblijos vertimus. Ir katalikų vyskupai turėjo stoti į

---

[96]) Baltramaitis, Nr. 190.

[97]) (А. П. Лопухинъ) Библейскія общества въ Россіи (Энцикл. Словарь Брокгауза и Эфрона, полут. 6, 1891 m., pusl. 698).

[98]) Draugija išleido ar pirko bibliją 41 kalba: rusų, lenkų, lietuvių, latvių, estų*) ir t.t. (ten pat, pusl. 699). *1911 m. dar: įgaunių.

draugiją, pav., metropolitas Bohušas Sestšencevičius, kurį išsirinko draugijos viceprezidentu[99]), Žemaičių vyskupas Giedraitis (caro įsakytas) 1813—1816 m. buvo komiteto narys[100]).

1816 m. išėjo Vilniuje[101]) „Naujas istatymas Jezaus Christaus Wieszpaties musu lietuwiszku ležuwiu iszgulditas par Jozapa Arnulpa kunigajkszti Giedrayti Wiskupa Ziemaicziu“ ir t. t. Šio vertimo buvo lyg ir*) du leidimu: vienas su vyskupo prakalba (prancūzų kalba) į Aleksandrą I-ąjį, kuri keistai atrodo šitokiame rašte[102]), kitas vien tiktai su lenkiška prakalba į skaitytoją; tat visas skirtumas**). Pirmasis išėjo, tur būt, nedideliame egzempliorių skaičiuje ir sodiečiams, greičiausia, nebuvo dalijamas, bet tiktai besidomintiems lietuviškuoju raštu privileguotiesiems šviesuoliams[103]). Tačiau antrasis, visuomenei skiriamas leidimas, greit joje pasklydo. Pats vyskupas išdalijo jį kunigams ir liepė iš jo mokyti žmones[104]). Platino jį bajorų apskrities maršalkos, dvarininkai ir kiti; kunigaikštis Zubovas pirko savo žmonėms 300 egzemplio-

---

[99]) Ten pat, 698.

[100]) (Jul. Bartoszewicz). Giedrojć Józef Arnolf (Encyklopedya Powszechna Orgelbranda. IX. 1862 m.). Pal. F. Proniewski. Książę Józef Arnolf Giedroyć („Tyg. Peter.“ 1838 m. Nr. 66).

[101]) Spaudai parengta dar 1814 m., kaip matyt iš cenzūros parašo. Nesuprantu, kuo rėmėsi Valančius (Žem. wisk., I. 250), paskui jį Vaižgantas (Naujas vertimas Šventraščio į lietuvišką kalbą — „Tėvynės Sarge“, 1898 m. Nr. 11., p. 19), tikrindami, jog tasai leidinys išėjęs Petrapily. Valančiaus vienalaikis kun. B. Smigelskis taip pat nurodo tą Val. klaidą (Kritika vysk. Valančiaus „Žemaitiu Wiskupistes“ — 1911 m. „Draugijos“ Nr. 57, psl. 25).

*) 1911 ir 1921 m.: regis. Dabar palyg. V. Biržiškos Lietuvių bibliografijos II dalį, Nr. 477.

[102]) Rašoma jijė carui tik nuveikus Napoleono „ambition insatiable“ ir į Rusiją dar nesugrįžus. Caras aukštai keliamas, nes apgynęs „la religion, la morale et la vertu“, kurios esančios „les seuls appuis inébranlables des trones et des empires“. Jis esąs „un Heros, un Maitre magnanime“, kuris biblijoje radęs „le principe et le modele d'un grand nombre des actions“.

**) Be to, dar popiero skirtumas. Palyg. V. Biržiškos Liet. bibl. II. Nr. 477.

[103]) Mano matytuose to leidimo egzemplioriuose viršeliai ir popiero krašteliai yra paauksuoti.

[104]) Valančius, I, p. 250.

rių. Tais keliais per trejis metus išplatinta 2.000 egzempliorių[105]).

Tasai vertimas, greičiausia, nebuvo vieno Giedraičio darbas. Jam padėjo, tur būt, dar kunigai Bon. Gailevičia ir Dam. Mogėnas[106]), kurie buvo ir oficialiniai vertimo cenzoriai. Tas vertimas kalbos atžvilgiu, sako, esąs „gana grynas ir gana gramatiškai sutaisytas"[107]); Giedraičio amžininkai didžiai jį brangino[108]). Tačiau vėlesniu laiku kunigai jį peikia bažnytiniu atžvilgiu. Vieni tikrina jį skiriantis nuo lotyniškojo Vulgatos teksto[109]), o kiti, jog nors pats vertimas atitinkąs katalikų bažnyčios reikalavimus, bet išleistas be paaškinimų, popiežiaus netvirtintas, turįs „visas pobūdes protestantiškųjų vertimų"[110]). Kadangi katalikų bažnyčia „neleidžia by mulkiui darkyti dievišką mokslą", tai tokį Naujojo įstatymo vertimą kunigai išėmė iš sodiečių rankų, o kaip kiti tikrina, vyskupas buvęs už jį popiežiaus net pabartas[111]).

---

[105]) Draugijos skyriaus posėdis Vilniuje 1819 m. IV. 21. („Kuryer Litewski", 1819 m. Nr. 97).

[106]) Valančius, II. 77. Kad vyskupas būtų tiktai leidėjas, o iš tikrųjų vertę kiti (taip spėja, pav., Vaišgantas 1896 m. „Tėvynės Sarge" Nr. 11, p. 19; Maironis Lietuvos istorijoje, 1906 m., p. 228; kun. J. Tumas „Lietuvių Tautoje" kn. III, 1909 m., p. 359), vargiai begalima tvirtinti; nejaugi Giedraitis būtų prisiėmęs sau svetimą nuopelną! Kun. B. Smigelskis tikrina dargi, jog vyskupas pats vienas vertęs, kitų nepadedamas (Kritika vysk. Valančiaus „Žemaitiu Wiskupistes" 1911 m. „Draugijos" Nr. 59, pusl. 299). — Maironis tikrina (p. 220), jog Naujojo Įstatymo vertėjas kun. Gailevičia parašęs mano jau minėtąjį „Bałsą szirdies". Tuo tarpu G. gimė 1752 metais, kai „Balso szirdies" nebe pirmas leidimas buvo pasirodęs; jei bent G. bus prisidėjęs prie paskesniųjų leidimų. * Kun. Vilmiko „Kant. Žem." yra kelios G. sudėtos giesmės.

[107]) Maironis. Lietuvos istorija, p. 228. Prikišdamas vertimui „abejotiną vertę" („Liet. Taut." kn. III. 395 — Kunigaiščio Sim. Giedraičio laiškas), kun. Tumas jį, tur būt, įvertino tiktai katalikų tikybos, ne literatūros atžvilgiu.

[108]) F. Proniewski. Książę Józef Arnolf Giedroyć, Biskup Żmudzki („Tygodnik Petersburski", 1838 m., Nr. 66).

[109]) J(ul). B(artoszewicz). Giedrojć Józef Arnolf („Enc. Powsz. Orgelbr." IX. 1862 m.); kun. Gieniusz'o nuomonė. Be to, palyg. dar Э. Вольтеръ, Іосифъ Гедройць (Энц. Слов. Брокгауза и Эфрона, t. VI 1892 m., pusl. 233—234).

[110]) Vaišgantas 1896 m. „Tėvynės Sargo" Nr. 11, pusl. 19—20.

[111]) Э. Вольтеръ. Іосифъ Гедройць (Энц. Слов. Брокгауза и Ефрона t. VIII. 1892 m.).

Versdamas veikalą žemaičiams, vyskupas tikėjosi, jog skaitydami jį, žmonės tvirčiau prisilaikysią Evangelijos mokslo, būsią doresni[112]). Rūpinimasis žmonių dorovės išlaikymu spyrė jį ir šiaip jau juosius šviesti. Jo pažiūra į sodiečių švietimo tikslą neprieštaravo mokslo vyriausybės anam statomiems, ir čia jis visados karštai palaikė universitetą, kuo tik galėjo. Universiteto, be abejo, ir šiaip jau valdžios ir bajorų visuomenės pažiūrą į sodiečių švietimą gana tiksliai išreiškė, pav., vienas universiteto rektorių, kuris aiškino, jog šviesdamas prastuolius (pospólstwo), universitetui berūpį įskiepyti jiems sveikos dorovės, dorojo gyvenimo taisyklės, gerbimas vyriausybės, laikymasis mažo (umiarkowanie w potrzebach), darbštumas, suteikti jiems, pagaliau, naudingų žinių[113]). Toms žinioms bajorai reikalavo tam tikrų ribų. Taip, sakysim, vienas žinomųjų tuo metu Lietuvos rašytojų sodiečiams aiškino laikraščiuose, jog valstiečiams nereikią tiekti žinių daugiau, negu jų skiriama parapijos mokyklai, nes kitaip tos „darbščiosios rankos", kurios gaminančios visus šalies turtus, būsiančios atitrauktos nuo ūkio prie kitokių verslų (do innych stanów); kas kita esą bajoraičiai, kurie turį įsigyti kiek galima daugiau mokslo, kuris atitiktų jųjų kilmę... (stan przyrodzony[114]).

Taigi, sakom, pasaulinės ir kunigų vyriausybės sodiečiams šviesti turimieji tikslai kits kitam neprieštaravo, nes, kaip ir pati bajorų visuomenė, jiedvi reikalavo, kad pradžios mokykla skiepytų „sveikos dorovės". Kai toliau, varydamas Edukacijos Komisijos XVIII-jo amžiaus darbą, universitetas stengėsi pakeisti vienuolius pasauliniais mokytojais vidurinėse (aukštesnėse) mokyklose, pradinį mokymą jis paliko kunigų rankose, tikras būdamas, jog jo (universiteto) aprūpinamiems bajorų visuomenės reikalams čia nebus pavojaus... Jo paties darbas tebuvo raginti kunigus, kad uoliau rūpintųs švietimu, ir per tam tikrus mokyklų vizitatorius (aplankytojus, revizorius) ir mokslo globė-

---

[112]) Prakalba: Do czytelnika.

[113]) Zagajenie posiedzenia publicznego Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego, dnia 30 czerwca 1824 r. przez Józefa Twardowskiego, Rektora tegoż uniwersytetu... („Dziennik Wileński" 1824 m. II, pusl. 241).

[114]) Jan'o ze Świsłoczy (Jono Chodzkos) straipsnis laikr. „Dzieje Dobroczynności krajowey i zagraniczney", 1820 m., pusl. 315.

jus apskrityse (honorowi dozorcy szkół) prižiūrėti patį mokymą. Bajorų visuomenei esant surūpintai baudžiauninkų „dorovės" išlaikymu, o caro valdžiai čia dar nevaržant, pasaulinė ir kunigų šviesuomenė rūpinosi kūrti kuodaugiausia mokyklų.

Žemaičių vyskupija šiuo atžvilgiu užėmė vieną pirmųjų vietų. Veiklusis vyskupų vadovavimas sodiečius šviečiant jau buvo virtęs nelyginant tradicija. Vyskupas Juozas Arnulpas uoliai stūmė į priekį savo pirmatakų Tiškevičių ir Lopacinskių darbą. Jam padėjo universitetas, šviesesnieji dvarininkai (pastatytieji mokykloms prižiūrėti telšiškis Vladimiras Gadonas[115]), raseiniškis Mykolas Chlevinskis, šiauliškis Anupras Liutkevičia) ir kunigai (Šiaduvos klebonas Juozapas Rūpeika[116]) ir kiti). Be abejo, smilkalų jam rūkė perdaug, nes kartais ne jis, bet kiti šį ar tą darbą sumanė ir atliko, o jam tiktai buvo pakištas pasirašyti oficialinis tam reikalingas aplinkraštis ar kuris kitas raštas, na, ir jam teko viešoji garbė. Vis dėlto negalima niekinti jo, kad ir iš dalies oficialinio, nuopelno Lietuvos švietimo istorijoje. Jis tatai, 1809 m. pervažiavęs kiaurai visą vyskupiją ir ne prie visų bažnyčių teradęs mokyklas, įsakė klebonams visur jas steigti. Šiems tuo neperdaug tesirūpinant, be to, universiteto raginamas, 1820 m. XI. 4. jis išleido atsišaukimą (odezwa) į klebonus ir filialistus, ragindamas juos uoliau rūpintis švietimo dalykais, kuriems ne tiek bereikią išlaidų, kiek gerų norų (więcej potrzeba dobrych chęci jak wydatków). Pasiturintieji klebonai lai, sako, steigia mokyklą, o bėdinieji lai surenką mokinius savo bute. Kurs rūpinsiąsis vaikų mokymu, gausiąs geresnę vietą, bet kas nebosiąs vyskupo atsišaukimo, susilauksiąs tam tikro įsakymo[117]). Gavęs šitokį raštą, jei bent visiškas apsileidėlis nesubruzdo![118])

---

[115]) J. B. Giedrojć Józef Arnolf (Encykl. Powsz. Orgelbr. IX. 1862 m.).

[116]) Įsteigė dvi mokyklas. Vienoje pasaulinis mokytojas mokė 60 vaikų, kitoje klierikas — 50 vaikų (X. Stłw. Zantyr. Wspomnienie o szkołach szadowskich na Żmudzi. „Dzieje Dobroczynności" etc., 1821 m., pusl. 2093 — 2096).

[117]) O szkołach parafialnych w dyecezyi żmudzkiej („Dzieje Dobroczynności" etc., 1821 m., p. 16—18).

[118]) Palyg. kaip viešai giria universiteto rektorius Žemaičių vyskupijos kunigus („Kuryer Litewski" 1820 m. Nr. 81).

Šviesesniajai kunigų daliai besirūpinant parapijų švietimu, kunigų visuomenė betgi žiūrėjo į tat kaip į vyriausybės jai kraunamą nereikalingą lažą pakelti. Taigi suprantama, kodėl vysk. Lopacinskiui dar pusėje XVIII-ojo amžiaus prispyrus steigti mokyklas kiekvienoj parapijoj, 20—30 metų tepraėjus vysk. Giedraičiui tenka iš naujo raginti ir net pažadais masinti kunigai, — kodėl Giedraičiui savo pasiekus, vis dėlto vysk. Valančiui dar po 20—25 metų teko tasai pat darbas varyti nuo pat pradžios! Taigi tikrosios Giedraičio veikimo pasėkos nebuvo taip jau gilios ir plačios, kokių laukė jo metu šviesuomenė ir jis pats. Šiaip jau tos mokyklos, kuriose mokė dorai, šį tą sodiečiams yra davusios, nes universiteto 1803 m. statutas reikalauja, kad parapijos mokyklose mokytų: 1) skaityti ir rašyti, 2) katekizmo, 3) dorovės mokslo pradžios žinių, 4) aritmetikos pradžios žinių ir 5) reikalingųjų ūkio ir amatų žinių[119]).

Mokė ne tik lenkiškai, bet ir, be abejo, žemaitiškai. Tatai nėkiek neprieštarauja nei universiteto statutui, nei jo veikimui, juo mažiau vysk. Giedraičio veikimo krypčiai ir net dar XVIII-jo amž. tradicijoms. Pasirodžiusio dar XVIII a. elementoriaus „Moksło skaytima raszta lękiszka" (1766 m.), vėliau tik lietuviško (1781 ir vėl.), XIX-jame amžiuje spausdinama ir naujų leidimų (1802, 1805, apie 1809, 1824, 1828, 1830 ir t. t., dargi 1864 m.; net caro valdžia 1867 m. jį perrašydino rusų raidėmis[120]). Be šio elementoriaus, pasirodo dar studento Kaj. Nezabitauskio „Naujas moksłas skaytima diel mažu wayku Żemaicziu yr Lietuvos" (1824 m.), su trumpa lietuviškąja bibliografija. „Moksłas skaytima raszta lietuwiszka diel mažu wayku", per 100 metų (1766—1867) išlaikęs apie 60 leidimų, pergyveno ne tik Nezabitauskio, bet ir paskesnius Daukanto (1842 m.) ir kun. Aleknos (Olechnowicz, 1846 m.) elementorius. — Rusų kalbos tuomet dar nemokė parapinėse mokyklose; nors universiteto statutas nurodo, jog apskrities 3 kla-

---

[119]) Уставъ или общія постановленія Императорскаго Виленскаго Университета и Училищъ его округа, 540 (M. Baliński. Dawna akademia wileńska. Petrapilyje. 1862 m., pusl. 583—584).

[120]) Vacl. Biržiškos Lietuvių bibliografija, II. Nr. Nr. 415, 432, 458, 557, 596, 597, 617 ir t.t, 1435, 1436 — XIX a. apie 50 leidimų; III. Nr. 1591.

sių mokyklose mokoma ir rusiškai, tik dėl parapinių mokyklų jis tyli.

Ar šiaip ar taip, vysk. Giedraičio metu, ypačiai 20-aisiais metais, veiklioji kunigų ir dvarininkų dalis, universiteto raginama, tikrai rūpinosi švietimo reikalais. Tatai matyti ne tik iš vyskupo aplinkraščių, oficialinių mokyklų vizitatorių ir garbės globėjų pranešimų, iškilmingųjų mokslo metų pabaigų, bet ir iš mokyklų steigimo, mokymo įvairinimo (Lankastro būdu) ir kt. Be to, rado tatai savo atgarsio ir populiarinėje raštijoje.

1823—24 m. keletas Vilniaus studentų žemaičių subruzdo leisti knygeles sodiečiams skaityti. Žymiausi jųjų — Kajetonas Nezabitauskis (1800 † 1876), telšiškis, ir Simanas Stanevičia, raseiniškis. Juodu parūpino ir išleido kelias naudingas knygeles[121]), kurios žymiai skyrėsi nuo paprastos kunigų populiarizacijos (kai kurios savo pasauliniu turiniu ir rūpestingai išlygintąja kalba). Stanevičia išvertė iš lotynų kalbos Lhomond'o ‚Historyją Szwentą" (išl. 1823), kuriai parūpino lietuviškai lenkišką žodyną; be to, išvertęs iš lenkų kalbos*), du kartu išspausdino knygeles „Apey darima walge ysz kiarpu Islandu" (1823 ir 1825 m.). Elementoriaus autorius, K. Nezabitauskis išspausdino, prisidengęs savo brolio, Veliuonos klebono Kiprijono Juozapo N. vardu[122]), vertimą žinomojo kun.

---

[121]) Jog tatai buvo sutartinis darbas, rodo jų amžininkas ir bene draugas Leonas Rogalskis, įdėdamas į savo vertimą Keppeno knygelių apie lietuvių kalbą ir raštus šitokius žodžius: „uczniowie natenczas uniwersytetu wileńskiego Kajetan Niezabitowski i Symon Staniewicz Żmudzini czynnie zajmowali się językiem ojczystym i ich to właśnie staraniom i gorliwości winni Litwini kilka dzieł pożytecznych w roku 1823 i 1824 wydanych" („Dziennik Wileński" 1828 m., Historya i literatura, V. 440). Pats Rogalskis vertė lietuvių dainas („Tyg. Wileń." 1819 m., t. VIII, pusl. 254, 256; 1820 m., t. X. pusl. 381).

*) Straipsnį iš „Dzieje Dobroczynności" — pal. Vacl. Biržiškos Liet. bibl. II. Nr. 548.

[122]) Jog tai Kajetono, ne kun. Kiprijono darbas, tikrina nežinomasis 1851 m. autorius telšiškio rankraščio „Trets dwejats łaksztu apie Żamajtiu niekniekius", iš kurio ištrauką apie Nezabitauskius padavė A. Gerulaitis 1893 m. „Varpe" Nr. 12 (Du Nezabitauskiu). Tą patį sako F. Sobieszczański, (rašydamas apie Kajetoną N. lenkų žinyne Encyklopedya Powszechna Orgelbranda, XIX, 1865 m.). Tasai šaltinis bene bus dar patikimesnis už anąjį, nes S. rašė Kajetonui N. tebgyvenant Varšuvoje, šiame ir kituose savo straipsniuose apie lietuvius rašytojus

Kliuko 1780 m. išleistųjų knygelių: „Surinkimas dasekimu par mokytus žmonis senowies amžiosi tikrai daritu apey bites" (1823), su prakalba į kanclerį Rumiancev'ą; prie šio leidinio, jei ne plunksna, bent pinigais, gal būt, bus prisidėjęs ir kun. Kiprijonas.

Gal ne minėtųjų studentų, bet vis dėlto universiteto įtaka Šiaduvos klebonas kun. Juoz. Rūpeika 1823 m. išleido savo išverstą iš lenkų kalbos „Joną isz Swisłoczes", aukodamas jį universiteto globėjui kunigaikščiui Adomui Čartoriskiui. Lenkiškąjį šio rašto originalą, J. Chodźkos parašytą, išleido 1821 m. parūpinti sodžiui raštų Vilniaus typografiškoji draugija, o universiteto vyriausybė pripažino ją esant naudingą ir vartotiną parapinėse mokyklose. Ar buvo įleistas į mokyklas ir Rūpeikos vertimas, nežinau. Jei buvo, tai, greičiausia, neapsižiūrėjus vyriausybei, nes įdėtoji į jį „giesmė mužikėlio" visiškai neatitiko „dorovinės pedagogijos" tikslų... Išspausdinimas tais pačiais 1823 metais kun. Kaz. Vizgirdo knygelių „Biblije diel wajkun" gali būt išaiškintas ne tik iš tikybinių, bet ir, kaip ir anų, iš pedagoginių reikalų.

Be abejo, iš šitokių knygelių sodiečiai daug daugiau „galėje rejkalingų dajktų iszmokti", negu iš XVIII-ojo amžiaus leidinių, kuriuos gyrė Valančius.

X.

Mažosios Lietuvos darbai.

Žemaičių bajorų kultūros gyvenimas rėmėsi savais visuomeniniais pagrindais. Jųjų užuojauta visuomeniniam bei ekonominiam baudžiauninkų skurdui, noras prikelti juos, pritaikinti jų kultūros gyvenimą prie naujų visuomenės ir politikos sąlygų — vis tatai atitiko ir svarbius mužikų reikalus. Tie bajorų raštai ir darbai, kuriais aprūpinami, sakyčiau, netautiniai sodžiaus žmonių visuomenės, ekonomijos ar kultūros reikalai, sodžiuje rado šiokio ar tokio pritarimo. Tačiau bajorų karščiavimasis dėl garsingosios Lietuvos praeities, net dėl pa-

---

naudodamasis, regis, K. N. jam suteikiamomis žiniomis. Kitaip sunku išaiškinti, iš kur gi jis sėmėsi prieš tai nežinomų ir apie negirdėtus rašytojus žinių.

čių mužikų kalbos garbės, kuriuo pasireiškė vietiniai bajorų luomo reikalai, buvo bereikalingi tuometiniams mužikų reikalams, todėl likosi šiems svetimi, nesuprantami. Garsioji Valiūno „Birutės“ istorijos daina, kurią žmonės taip pamėgo, kėlė jų jausmus ne tiek praeities atsiminimu, kiek sodietiškuoju meilingumu.

Patys bajorai demokratai, kurie taip karštai užtarė baudžiauninkų reikalus, tvirti Lietuvos patriotai, nesijautė tokie pat esą žemaičiai, kaip ir jųjų baudžiauninkai. Visuomeninis ir kultūrinis nelygumas, lyg nedugnė, skyrė vienus nuo kitų. Visuomeninis baudžiauninkų nusistatymas, žinoma, buvo svetimas bajorams, savita žmonių kultūra tiek terūpėjo patriotams, kiek jijė atitiko jųjų (bajorų) kultūros reikalus. Bent į sodiečių gyvenimą ir jų kultūros ypatumus jie įsigilina labai pamažu, nedrąsiai. Kas šiuo atžvilgiu daroma, tai labiausiai dėl universiteto (apie ką jau sakėm) ir Mažosios Lietuvos įtakos.

Mažoji Lietuva turėjo didelę kultūros įtaką Didžiąjai XVI-ąjame amžiuje, reformacijai įsivyravus Prūsuose ir subruzdinus Lenkų ir Lietuvos valstybę. Prūsų valdovas kunigaikštis Albrektas Branderburgietis 1544 m. kūria Karaliaučiaus universitetą, į kurį suvažiuoja ir Didž. Lietuvos jaunuomenė. Tarp pirmųjų universiteto profesorių matome du pakaunės lietuviu, Stanislovą Rapailionį*) (Rapagelonis, †1545 m.) ir Abraomą Kulviškį**) (Culvensis, †1545), kuriuodu pirmuoju išvertė kai kurias bažnytines giesmes į lietuvių kalbą[123]). Albrekto ir kitų Prūsų kunigaikščių raginami, kai kurie buvusieji universiteto stipendininkai kunigai***) parūpina pirmąsias lietuvių knygas: Mažvydas****) († 1562) — Katekizmo prastus žadžius, su abėcėle ir giesmynėliu (1547), Te Deum laudamus (1549), Formą christimo (1559) ir atskirą giesmyną*****)

*) 1911 m. leidime: Rapolaitį, 1921 m.: Rapagelonį.

**) 1911 ir 1921 m.: Kulvietį.

[123]) Rapailionio (* gal ir Kulviškio) vertimai įdėti į Mažvydo 1547 m. giesmynėlį, (*daugiau—į 1570 m. giesmyną). Kulviškis mirdamas prašė jam giedoti jo išverstąsias psalmes; palyg. L. dr. Wotschke, Abraham Culvensis („Altpreussische Monatsschrift“, 1905 m., pusl. 164).

***) 1911 ir 1921 m.: pastoriai.

****) 1911 ir 1921 m.: Mažvydis.

*****) 1911 ir 1921 m. tepaminėtas 1547 m. katekizmas. Dabar palyg. J. Gerulio Mažvydas, 1922 m.

(1566—1570), Vilentas (†1587) — Mažąjį Liuterio katekizmą (Enchiridion, 1579), Bretkūnas (1535 † 1602) Postilę (1591), o rankraštyje paliko svarbų kalbos atžvilgiu Biblijos vertimą. Mažvydo katekizmas, gal būt, ir kiti raštai buvo platinami ir Didž. Lietuvoje[124]); tatai iš dalies privertė ir katalikų kunigus imtis spausdinto žodžio. Prūsų lietuviai praskynė mūsų raštams pirmuosius takus ir didžialietuvių (reformatų, Daukšos) rašto darbams turėjo neabejojamos įtakos.

XVII — XVIII amž. mūsų katalikų raštija plinta savais keliais (Širvydas, Joknavičia, Žemaičių vyskupų darbavimasis), bet reformatai, kad ir varžėsi su protestantais, buvo net ankštesniuose negu XVI amž. santykiuose su Karaliaučium[125]), ir jųjų raštuose tatai kiek atsiliepė. Jie skaitė ir brangino Bretkūno Biblijos vertimą, bet jųjų garsiąjam 1659 — 1662 m. Škotų Edinburge nebaigtam spausdinti vertimui jo darbas, regis, nebus turėjęs įtakos[126]). Prūsų protestantams padedant, 1701 m. Karaliaučiuje išėjo, greta su Prūsų protestantų, ir Didž. Lietuvos reformatų Naujojo Testamento vertimas.

Tuo tarpu Prūsuose, praėjus 30-metinių kovų (1618 — 1648 m.) sumišimui, kunigai uoliai rūpinosi pildyti vyriausybės jiems pavestąjį darbą — „krikščioninti" lietuvius absoliutizmo naudai. Lietuvių kalbos reikalus valdžia stengėsi aprūpinti, skirdama kunigus lietuvius ar bent mokančius lietuviškai, leisdama knygeles. 1723 m. Karaliaučiaus universitete buvo įkūrta „lietuvių seminarija", kurioje būsimieji Lietuvos kunigai ir mokytojai mokėsi lietuvių kalbos; daugelis seminarijos mokinių ir mokytojų pagarsėjo kaip įžymieji lietuvių rašytojai, pavyzdžiui, Ruhig (Rugys), Duonelaitis XVIII amž., Rėza,

---

[124]) Kun. M. Wołonczewskis. Żemajtiu Wiskupiste. Dalis II. 1848 m., pusl. 9. Pasak J. Sembrzycki'o („Altpreuss. Monats". 1893 m., pusl. 10. Die Polnischen Reformirter und Unitär in Preussen), Didž. Lietuvos reformatai nevartoję Prūsų protestantų leidinių.

[125]) Palyg. J. Sembrzyckį, ten pat, pusl. 1—100. J. Łukaszewicz. Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. Poznaniuje, 2 t., 1842—1843 m.

[126]) Taip bent tvirtina prieš Lukaševičių (II-ojo tomo pusl. 254) ir Stankevičių (Studya bibliograficzne nad literaturą litewską. I. 1886 m. pusl. 19) H. Reinhold („Mittheilungen der litauisch. litterar. Gesellsch." IV. Die Bibelübersetzung von S. B. Chyliński, 221—222), kurs palygino tarp savęs vieną ir kitą vertimą ir nerado tarp jų nieko bendra.

Kuršaitis XIX amž. Panaši seminarija kurį laiką (1727 — 1740) buvo prie Halės universiteto [127]). Ne kartą iš valstybės iždo buvo atleidžiama reikalingų vienoms ar kitoms lietuvių knygoms spausti lėšų.

Vilento vertimas Liuteriaus Mažojo katekizmo pakartotas 1612 m. Bendromis kunigų pastangomis iš naujo parengtas spaudai 1719 m.[128]). M. Danielius Klein'as 1666 m.išleido „Naujas maldų knygeles", kurios buvo kartojamos porą kartų dar XVIII, net XIX amž. Tačiau svarbiausi rašto darbai buvo Biblijos vertimai ir giesmynai. Neatsižiūrėdami į svarbų Bretkūno darbą tebepasiliekantį rankraštyje, kunigai parūpino XVIII amžiuje keletą visos Biblijos ar bent Naujojo Testamento vertimų: 1701, 1727, 1735, 1755 m.[129]). Mažvydo 1547 ir 1566 — 1570*), Bretkūno 1589 m. giesmynus 1612 m. pakeičia Zengštoko (Sengstock), 1666 m. Kleino (Naujos giesmių knygos) rinkinys, kuris taisomas ir dauginamas buvo kartojamas dar XVIII amž. Greta su šiuo giesmynu XVIII amž. pasirodo dar keletas, bet nė vienas neatitiko kunigų statomųjų reikalavimų. Dėl vienų ar kitų giesmynų jie skilo net partijomis, kurios smarkiai kovojo tarp savęs; jų nesutaikė nei Ostermejerio 1781 m., nei Milkės 1806 m. giesmynai[130]).

Ar šiaip ar taip, lietuvių kalbos reikalingumas kiekvienam Lietuvos kunigui, daugelio dalyvavimas tikybinėje lietuvių raštijoje, pagaliau patys kalbos žinovų ginčai ir partijos, kreipė kunigų dėmesį į lietuvių kalbą, smailino jųjų susidomėjimą jąja. Nuo pusės XVII-ojo amžiaus viena paskui kitos pasirodo lietuvių kalbos gramatikos ir žodynai: Kleino (Grammatica Litvanica, 1653, Compendium Litvanico-Germanicum, 1654), Sapū-

---

[127]) W. Schrader. Geschichte der Friedrichs - Universität zu Halle. 1894 m., I. 239 (H. Reinhold. Die sogenannte Chylińskische Bibelübersetzung — „Mitt. der lit. litt. Gesell." IV, pusl. 106).

[128]) Plačiai apie tat pasakoja Jacoby, Zur Geschichte der litauischen Übersetzung des kleinen Lutherschen Katechizmus („Mit. d. lit. litt. Gesel." I. 118—129).

*) 1930 m. prirašyta.

[129]) L. G. Rhese. Geschichte der litauischen Bibel. Karaliaučiuje. 1816 m.

[130]) R. Schwede. Zur Geschichte der litauischen Gesangbücher („Mitt. der lit. litt. Gesell." I. 396—403).

no (Šulco apdirbta 1673 — 1677 m. gramatika), Ako (Haack'o Naujojo testamento žodynas ir gramatika, 1730), Pilypo Rūgio (Ruhig'o žodynas, 1747), kartu jo sūnaus Povilo Rūgio (gramatika, 1747), tas pat (Rūgių žodynas ir gramatika), Milkės (Mielcke) naujai apdirbta (1800). Be to, daug žodynų likosi rankraščiuose, kuriais nevienas (Milkė ir kiti) naudojosi.

Dar XIV-ojo amžiaus kryžiuočių kronikų rašytojas Petras iš Dusburgo ir kiti stebėjosi bei piktinosi, matydami lietuvius atvirai „stabmeldybę" išpažįstant (manifesta idolatria); žymėjo betgi „biauriausias" „stabmeldybės" ypatybes... aršiajai kryžiuočių kovai prieš „stabmeldžius" pateisinti. XV-jame ir ypačiai XVI-jame amž. Prūsų vokiečių šviesuomenei susidomėjus „humanica", taigi ir istorijos mokslu, kronikininkai mažiau karščiavosi, gana plačiai pasakodami apie lietuvių praeitį ir „stabmeldybę" (Grunau, Maletius, Lukošius Dovydas[131]); „stabmeldys" dabar jau nebe priešas, kuris reikia naikinti ugnimi ir kardu, tik tamsuolis, kuris tenka krikščionių šviesai apšviesti. Stiprėjant istorijos ir kalbos mokslui (XVII amž. Klein'as, Hartknoch'as, XVIII amž. Rūgys 1745, Thunman'nas 1772, Baczko 1792, XIX amž. Kotzebue 1808, Adelung'as 1809, Rėza 1816 — 1824, Vater'as 1821, Bohlen'as 1827, Voigt'as 1827 — 1839) ir nykstant lietuvių, ypačiai prūsų „stabmeldybei" — senovės būdui, kalbai, papročiams, vis uoliau ir rimčiau rūpinamasi josios liekanomis. Nevienas kunigas, kaip žinom, tyrė lietuvių kalbą, į ją įsigilindamas ar kitiems draugams padėdamas prasilavinti; tatai buvo visuomeninis kunigų reikalas. Ilgainiui tatai vis labiau virsta nesurištu su dienos reikalais mokslu; pasauliniai mokslininkai susidomėjo kalba ir ėmė jai skirti svarbią vietą mokslų sistemoje. XVII-ąjam amžiui baigiantis, kunigai ėmė žymėti prūsų ir lietuvių papročius, drabužius, valgymus ir t. t. (Praetorius †1707, Deliciae prussicae, parašyta 1698[134]); Lepner'is, Der preussische Lithauer, parašyta

---

[131]) Apie XIV—XVI amž. kronikininkus: M. Töppen. Geschichte der preussischen Historiographie von P. v. Dusburg bis auf K. Schütz. Berlin. 1853 m., X. 290 pusl.

[132]) Dalis išspausdinta 1871 m. W. Pierson'o knygoje: Matthäus Prätorius, Deliciae prussicae oder preuszische Schaubühne; ten pat papasakotas Pretoriaus gyvenimas.

1690), spėdami nemažą „stabmeldybių" mokslo vertę ir patys darydamies iš jų šiokių ar tokių išvadų. Šie jųjų pirminiai tyrinėjimai dar ilgą laiką (XVIII am.) veik visiškai nebuvo mokslu gilinami, bet mums rodo, kaip Prūsų šviesuomenė vis labiau brangino lietuviškąją būrų kultūrą. Tuo keliu eidama, ilgainiui ji susitinka su savita sodžiaus žmonių kūryba ir jos puikiausiu žiedu — daina.

Nors lietuvių daina iš seno skambėjo po Lietuvos girias ir laukus, bet tėvynėje, išskyrus jungvilkius, nieks jos negirdėjo! Pirmas ją išgirdo — pašalietis. Tai buvo vokietis Brand'as, kuris 1673 — 1674 m. važiavo per Lietuvą Rusijon ir atgal ir 1702 m. išleistame savo kelionės apsakyme įrašė kelis žodžius savo išgirstos dainos[133]). 1745 m. žodininkas Pilypas Rūgys (1675 † 1749) išspausdino tris daineles su vertimu[134]). Tomis dainelėmis gėrėjosi didžiausi tuomet vokiečių poetai: Lessing'as, Herder'is, Gėtė[135])... Milkė 1800 m. žodyne duoda Duonelaičio poezijos pavyzdžių. Pagaliau Rėza (†1843) tiesiog sužavėjo šviesuomenę, 1818 m. išleisdamas Duonelaitį, 1825 m. Dainas. Taigi Prūsų literatai priėjo pačią sodiečių kūrybą ir jos galingiausią reiškėją dainą naujajai gadynei užstojant, bet tatai, kaip žinom, nė tuomet nė vėliau neatsiliepė Prūsų lietuvių literatūrai, vien davė tiktai gausios medžiagos folkloro ir kalbos tyrinėtojams...

Ar šiaip ar taip, XIX amž. žemaičiai patriotai rado Prūsų kunigų ir šiaip jau šviesuolių bei mokslininkų darbuose didelės paspirties. Iš jų sužinojo apie XVI — XVII amžiaus lietuvių literatūrą — Mažvydą, Bretkūną, Kleiną ir kitus, o svarbiausius XVIII-ojo amžiaus leidinius gavo į rankas — Biblijos vertimus, žodynus, gramatikas. Poška[136]), Nezabitauskis[137]), L.

---

[133]) Apie tai Rėza, Nesselmann, Bartsch.

[134]) Betrachtung der litauischen Sprache. 1745 m., pusl. 75—78: 1) Anksti rytą, rytužį; 2) Aš turėjau žirgužėlį; 3) Aš atsisakiau savo močiutei.

[135]) Apie tai gyvai pasakoja A. Bezzenberger. Die litauische Literatur. 1908 m.

[136]) П. Кеппенъ. О происхожденіи, языкѣ и литературѣ литовскихъ народовъ. 1827 m.

[137]) Wiadomość o literaturze litewsko-żmudzkiey... przez K. Niezabitowskiego żmudzina („Dziennik Wileński" 1824 m. I ir II tomas).

Rogalskis[138]), pasididžiuodami minėjo kelias dešimtis XVI — XVII amž. rašytojų, kurie rašė lietuviškai ar šiaip jau savo raštais susidūrė su mūsų raštija. Rūgys ir Milkė branginami nedaug mažiau už Širvydą (Poška, Baužas, S. Stanevičia).

Naudodamiesi Prūsų raštais, žemaičiai ėmė iš jų tą tiktai, kas jiems buvo itin svarbu. Taip, kilęs XVIII amž. Prūsų šviesuomenės susidomėjimas gyvu sodžiaus žodžiu iš pradžių neatkreipė į save jųjų dėmesio. Tiesa, Baužas pakartoja iš Rūgio anas tris dainas, bet ne pasigėrėti jųjų poezija, tik kalbos ypatybėms parodyt[139]). Kaip ir Milkė, niekindamas Rūgio įvestą į literatūrą sodžiaus poeziją, Poška savo žodyne žengia dar vieną žingsnį atgal, pakeisdamas Milkės paimtus iš gyvosios sodiečių kalbos įsakmumo pavyzdžius dirbtiniais, literatūriniais[140]). Poška, Giedraitis, Klementas, savo eiléraščiuose sekė lenkų poetais, nė kiek tautosakos nebodami. Toksai keistas demokratų daltonizmas, kaip žinom, yra visiškai suprantamas iš Žemaičių bajorų kultūros savumų.

Tiktai jaunoji karta, vilniečiai, 20-aisiais metais, Vilniaus jaunuomenės judėjimo ir universiteto mokslo įtaka, karštai sėmėsi liūdnų dainų ir būro Duonelaičio poeziją. Rėzos knygos buvo jiems akstinas dirbti. Supažindami šviesuomenę su lietuvių mitologija (A. Rogalskis, S. Stanevičia), istorija (Nezabitauskis), kalba (tas pats Nezabitauskis, S. Stanevičia) ir literatūra (Nezabitauskis, L. Rogalskis), parūpindami žmonėms knygelių (Nezabitauskis, S. Stanevičia), studentai, be to, rinko ir vertė dainas. Taip, E. Stanevičia išvertė ir išspausdino nemaža dainų laikraštyje „Tygodnik Wileński" (1819 m.). L. Rogalskis į tą pat „Tyg. Wileń." 1819 ir 1820 m. įdėjo porą savo vertimų. Žymiausias jųjų S. Stanevičia, kuris surinko ir 1829 m. išspausdino „Daynas Žemayczių" (30), o prie tų dainų

---

[138]) O początkach, języku i literaturze narodów litewskich przez Piotra Keppena, przekład Leona Rogalskiego („Dzien. Wileń." 1828 m., Historya i literatura, V, 440).

[139]) J. Karłowicz. O języku litewskim („Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademii Umiejętności", II tomas, 1875 m.), pusl. 160 — stebisi, kodėl B. nesinaudoja nei Duonelaičio eilėmis, apie kurias galėjęs iš Rėzos išgirsti, nei sodžiaus dainomis, kurių turėjęs girdėt. Toks čia ir bus dalykas, kad Baužui rūpiamiems tikslams Duonelaitis ir dainos buvo svetimi, nereikalingi!

[140]) Rankraštis Lietuvių Mokslo Draugijos Vilniaus archyve.

1833 m. išleido „Pažimes žemaytiszkas gaydas“. Išleisdamas jo eilėraščius, nežinomas leidėjas 1829 m. išspausdino iš Rėzos „Aisopo“ (1824 m.) Duonelaičio „pasakas“.

Tuo būdu Žemaičių bajorų šviesuomenė išvydo dainą įėjus į literatūrą, bet — nei Stanevičiai, nei kitas kas savo poezijoje į ją neatsižvelgė. Lietuvos lenkų literatūrai sodiečių poezija tuo tarpu, kaip žinom, turėjo didelės įtakos. Net lietuvių sodžiaus poezija, kaip matyt iš Brodziński'o sėkimų, nekalbant apie „literatiškąjį“ Osińskio vertimą, tur būt, Baužo jam pakištų dainų ir vėlesniuosius Kondratavičiaus sekimus, veikė bent kai kuriuos lenkų poetus. Tuo tarpu kieta Žemaičių bajorų kultūra, kad ir demokratiškesnė už kitų Lietuvos ir Lenkų bajorų kultūrą, nemokėjo prisilenkti savitai sodžiaus žmonių kūrybai, nors jau juto ir suprato nepaprastą tos kūrybos grožį.

XI.

Dionizas Poška.

Patriotinis žemaičių bajorų judėjimas, kaip žinom, buvo ankštai susijęs su Vilniaus universiteto skleidžiama kultūra. Universiteto veikimui stiprėjant ir plintant, jo įtaka žemaičių kultūrai ėjo vis didyn, vis ją plačiau ėmė.

Senoji rašytojų ir veikėjų karta gimė dar pusėje XVIII-ojo amžiaus (Baužas 1746, Poška tarp 1747 ir 1775, Giedraitis 1754, Klementas 1756), išaugo ir veikė to amžiaus visuomenėje, į XIX-ąjį amžių įžengė jau nusistojusiomis pažiūromis ir tradicijomis. Eksjėzavitas Baužas (aukštaitis) net su XVIII-ojo amžiaus pažanginėmis srovėmis ne ką bendra teturėjo, ne daugiau su Vilniaus mokslu ir veikimu XIX-ąjame amžiuje; be to, universiteto žydėjimo metu jis gyveno tolimoje Varšuvoje. Giedraitis buvo už jį daug pažangesnis, karštai rėmė universiteto švietimo darbą, bet šiaip jau, t. b. ir literatūroje, tebuvo XVIII-ojo amžiaus žmogus. Klementui, kiek žinome šiuo tarpu, naujoji Vilniaus kultūra veik jokios įtakos nedarė. Poška, tiesa, domėjosi universiteto veikimu, bent tuo, kas jam buvo svarbu kaip Žemaičių patriotui, bet ir jo visuomeninio ir kultūrinio veikimo šaknys išaugo dar XVIII-ojo amžiaus visuomenėje; Vilniaus įtaka tik lyg ir iš šalies jam veikė. Tačiau jaunoji karta — Sta-

nevičiai, Nezabitauskis, Rogalskis ir kiti — gimusi baigiantis XVIII-ąjam ar net prasidedant XIX-ąjam amžiui, mokslus išėjusi pas naujos kartos ir naujų pažiūrų profesorius (Poška, Klementas XVIII a. akademijos mokslų neėjo), visiškai pasidavė universiteto įtakai, mintimis, jausmais ir darbais buvo tikri „vilniečiai" (Vilniaus universiteto auklėtiniai). Kiek vyresnis už juos Valiūnas lankė universitetą dar Napoleono gadynėje, kai aukštoji Vilniaus mokykla tik tvarkėsi; išėjęs iš jos, jis, regis, labiau prisiartino prie senosios, negu prie naujosios kartos.

Kai kurie atskyrio bruožai tarp tų dviejų kartų jau anksčiau yra nurodyti. Nesant tam tikrų monografijų, bent žymiųjų rašytojų biografijų, nesuradus daug kieno raštų, tais bruožais tenka šiuo tarpu mums verstis, juo labiau, jog gvildenti įtemptasis anosios gadynės bajorų visuomenės gyvenimas, kuris išūgdė taip platų universiteto veikimą, čionai nesvarbu. Taigi nedarau gilesnių išvadų, tik nurodau tą atskyrį tam, kad turėtume nuosakesnį pagrindą tolesniam ir tvarkingesniam pasakojimui.

Galiu nurodyti nemaža žemaičių rašytojų, kurie, mūsų žiniomis, universiteto metu rašė lietuviškai ar lenkiškai apie lietuvius: Poška, Giedraitis, Klementas, Simanas ir Emerikas Stanevičiai, Kajetonas ir Kiprijonas Nezabitauskiai, Uvainius, Kobeckis, Juozas ir Antanas Savickiai, Gadonas, Gintyla, Varkolevičia, Valiūnas, Valmikas, Rūpeika, Vizgirdas, Gailevičia, Mogėnas ir kiti. Vienų žinomos mums tiktai pavardės, kitų — vienas kitas raštas ar knygelė, ir tiktai keleto šiokie ar tokie raštų rinkiniai, kurie leidžia bent spėlioti apie autoriaus talentą, kryptį, savumus. Labai galimas daiktas, kad tie, kurie dabar išskiriami į priekį iš kitų tarpo, ateityje pamatys greta savęs šiuo tarpu dar nežinomus arba nepaaiškėjusius pavojingus varžuolius. Kolei kas pirmoji vieta to laiko žemaičių literatūroje priklauso senosios kartos Poškai.

Raseinių žemaičių (bajorų teismo) raštininkas Dionizas Poška (Paškevičia, * 1760 † 1831[141]) „nugyveno jaunystę prie

---

[141]) Jo gimimo ir mirimo metai ne visų tie patys nurodomi. Volteris Діонисій Пашкевичъ, (Энцикл. словарь Брокгауза и Эфрона, t. XXIII, pusl. 63, 1898 m.) nurodė 1747—1831, Jucevičia tai 1760—1832 (Pisarze w narodowym języku litewskim. II — „Piśmiennictwo Krajowe"

sunkumų ir darbų", nežinodamas, kas yra „Omeras, Virgilis, Oracijus, kas Krasickis, Vengerskis arba Naruševičius, kas Dmuchovskis, Virbickis, Čackis ar Nemcevičius[142]). Kražių mokslas[143]), matyt, ne ką jam bus davęs. Darbštus ir pastabus, jis bene pirmas ėmė rankioti žemaičių senovybes (garsusis Baublio ąžuolas), knygas apie Lietuvą ir lietuvius, lietuvių kalbos žodynus ir šiaip jau lietuviškąsias knygas; jis buvęs, kaip sako Jucevičia, uoliausias tėvynės garbės saugotojas (najgorliwszym o rodzinną chwałę starownikiem[144]). Susidomėjęs lietuvių kalbos reikalais, jis gan anksti ėmė lietuviškai rašinėti, ypačiai „į senatvę apluošęs". Pradėjęs vertimais ir šiaip jau smulkesniais eilėraščiais, jis baigė žinomąja „Gromata pas Tadeusza Czackia" ir garsiuoju „Żemaicziu ir Lietuvos mużiku". Tuodu kūriniu plačiau pasklydo tik jam jau pasimirus. Šiaip jau kaimynų tarpe jis garsėjo savo kartais skaudžiomis epigramomis ir satiromis: tūkstančiai jo epigramų buvę žinomi visoje Žemaitijoje (tysiące jego ucinków krąży dziś po całej Żmudzi), tikrino Jucevičia 1841 m.[145]).

Iš jo raštų prie jo gyvos galvos išspausdinti tiktai keletas straipsnių ir eilėraščių: Išimtis iš Baublio bitelės, kuri renka lietuvių poeziją (Wyjątek z pszczółki w Baublu, poezye w języku litewskim zbierającej) — „Dziennik Warszawski" 1829 m. XV-asis tomas, pusl. 12 — 14) — eilėraštis Lietuvos istorikams Baužui ir Leleveliui; Keli įvado žodžiai žadančiam rašyti Lietuvos ir Žemaičių istoriją (Kilka słów przedwstępnych do kogobądź mającego zamiar pisać dzieje Litwy i Żmudzi — ten pat, pusl. 17 — 19); Artojo mąstymai apie lietuvių tautą (Rozmyś-

---

1841 m., pusl. 172—174), tai † 1831 (Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów, 1846 m., pusl. 10), 1843 m. antkapio statytojas kun. Juozapas Paškevičia: 1775—1830 (Žaltys. Kaunas — „Vienybė Lietuvninkų" 1891 m. Nr. 51). Imu vidutiniuosius metus. Kad jis gimė anksčiau negu 1775 m., aišku iš to, jog 1790 m. jis jau pirko Barzdžius („Kuryer Litewski" 1823 m. Nr. 23, pried.), vadinasi, buvo suaugęs.

[142]) Lietuviški dainiai, pusl. 20.

[143])Kad jis mokėsi Kražiuose, rašo apie tat Jucevičia („Piśmiennictwo Krajowe" 1841 m., pusl. 172) ir pats P. savo žodyne (rankr. L. M. Dr. archyve).

[144]) Ten pat.

[145]) „Piśmiennictwo Krajowe", pusl. 173.

lania wieśniaka rolnika o narodach litewskich — ten pat, pusl. 19 — 45, 97 — 124, 193 — 220[146]); Išimtis iš laiško p. K. D-ui (Wyjątek z listu do p. K. D.) — „Tygodnik Wileński" 1818 m., V-asis tomas, pusl. 262 — 266). Jo Eneidos vertimas nežinia kur dingęs[147]). Taip pat istorijos rankraščiai[148]). Žodynas ilgą laiką buvo laikomas pražuvęs; surastas, yra dabar Lietuvių Mokslo Draugijos Vilniaus archyve. Be žodžių, įtalpino nemažai paties Poškos eilėraščių, kurių tiktai dalis neseniai tėra išspausdinta[149]); autorius įdėjo į jį vieną kitą eilėraštį, kurį, pasak jo, įrašęs (lietuviškai) XVII-ąjame amžiuje garsusis Sarbievskis Kražių ąžuoluose[150]). Kitus Poškos raštus rado ir paskelbė Ivinskis (Mano darželis ir Gromata pas Tadeuša Čac-

---

[146]) Pasak. Baltramaičio (Nr. 1567), tasai raštas išėjęs ir skyrium, tais pačiais 1829 m., 88 pusl. *) Pasiremdamas 1851 m. rankraščiu (Trets dwejats łaksztu apie žemaïtiu niekniekius), A. Gerulaitis (Du Nezabitauskiu — „Varpas" 1893 m. Nr. 12) priskiria „Rozmyślania" Kajetonui Nezabitauskiui; taip pat daro E. Volteris (Каэтанъ Незабитовскій — Энциклопедическій словарь Брокгауза и Ефрона, t. XX, pusl. 834, 1897 m.). Jokių įrodymų savo tvirtinimui apginti jiems nepristačius, belieka laikytis senosios žinios, kad to rašto autorius buvęs Poška, o Nezabitauskio tebuvę prierašai; N. čia net polemizuoja su P. *V. Biržiška, Liet. Bibliografija II. Nr. 605 ir 606 nurodo, jog Rozmyślania išėjo kartu su Wyjątek'u.

[147]) S. Baltramaitis tikina (Свѣденія о литовскихъ рукописяхъ — „Живая Старина", 1894 m. I-asis sąsiuvinys, pusl. 102), kad tą vertimą pirkęs (Petras) Kriaučiūnas. Ten pat sako, kad įvairūs Poškos eilėraščiai, originaliniai ir verstiniai, be to, Nezabitauskio laiškai Poškai esą pas P. Matulionį. *Daugelis P. rankraščių iš P. Kriaučiūno pateko į L. M. Dr. archyvą, bet Eneidos vertimo ten nėra.

[148]) T. Norbutas kai kur remiasi (Dzieje narodu litewskiego, VIII-ąsis tomas, pusl. 132, 195, 213, IX-asis tomas, pusl. 13 ir kiti) nežinomu Poškos rankraščiu: Kalendarz Obywatelski, czyli Spominki D. Paszkiewicza. Tą kalendorių jis vadina kartais „gospodarski" (VIII. 195). *Vargu bebus P. rašęs Lietuvos istoriją. Greičiausia bus tik pasitenkinęs nusirašęs dalį Sim. Daukanto 1822 m. „Darbų senųjų lituvių ir žemaičių" — palyg. Vacl. Biržiškos 1929 m. prakalbą Darbų leidimui.

[149]) K. Miškonis Dijanizas Poška („Vilniaus Žinios" 1905 m. Nr. 18). M. Biržiška. Iš D. Poškos raštų („Lietuvių Tauta", tom. II. 329—369).

[150]) M. Biržiška. Sarbieviana („Lietuvių Tauta", tom. II. 369—375).

kia — 1863 m. „Kalendorius“[151]), „Auszra“ (Žemaičių ir Lietuvos mužikas, 1886 m. Nr. 1) ir E. Volteris (Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft“ IV, p. 300 — 311); pakartojo Ir. Jonas (Lietuviški dainiai, 1899 m., pusl. 7 — 29), kai kur skaudžiai juos sudabartindamas (ypačiai „Mužiką“). Žinia apie spausdintą užsieniuose Poškos eilėraščių rinkinį bus, greičiausia, pramanyta[152]).

Surastasis Poškos raštų turtas neperdidelis. Neištirtas. Neatskirti sėkimai ir vertimai nuo originalinių kūrinių. Neieškota kitų rašytojų (lenkų) įtakos jo kūrimui. Trumpai sakant, neatlikta labai svarbaus, kad ir juodo, darbo, kad būtų galima tvirtai nustatyti originalinės jo poezijos ypatybės, jos tikroji vertė. Vis dėlto aišku, dargi sprendžiant vien iš tųjų jo raštų, kurie šiuo tarpu yra paskelbti, jog jis buvo tikras poetas, kuris mokėjo jautriai atliepti aplinkinio ir savo gyvenimo reiškinius, sveika, sąmoninga pajuoka sudrausti visuomenės nenaudėlius, vaizdžiai iškelti jos slėpiamas nelygybes[153]). Jis veikė priekyje tuometinio raštinio žemaičių sambruzdžio ir savo amžininkų jau buvo laikomas žymiausiu lietuvių rašytoju, bet ir dabar nė vienas anos gadynės žemaičių veikėjas tiek netraukia prie savęs visų akių, kiek Baublio poetas. Jisai, galima sakyti, nustelbė visus kitus, ne tik senosios kartos rašytojus, iš kurių po teisybei nė vienas talentu nesilygina su juo, net ir jaunuosius, kurių tarpe vis dėlto buvo tokių talentingų vyrų, kaip Valiūnas, S. Stanevičia, K. Nezabitauskis. Jam, mat, aiškiausiai susijo vyriausi žemaičių bajorų patriotiškojo judėjimo pradai: kalbos ir praeities pamėgimas, rūpinimasis mužikų likimu. Jo veikimas atitiko svarbiausius visuomeninius bei kultūrinius Žem. bajorų luomo reikalus.

---

[151]) Be to, dar palyg. M. Biržiška. Iš D. Poškos raštų („L. T.“ tom. II).

[152]) Tą žinią paleido Vėversis (Apie Dionizą Poszką — „Auszra“, 1884 m., Nr. 1—2—3, pusl. 14). Šliūpas pakartojo, pats dar pridėjęs knygos žuvimo metus (Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai, pusl. 26). Vėversiui pasakojusi apie tą knygelę kaž kokia mergina ir pakartojusi iš jos žinomąją Stanevičios pasakėčią „Arklį ir mešką“! Be abejo, tai buvo „Szeszes pasakas Symona Stanewiczes“, Vilniuje išėjusios 1829 m.

[153]) Pal. K. Puida. Mūsų dainiai. 1913 m., p. 17—33. (iš 1910 m. „Draugijos“ Nr. 45, p. 10—21). * 1911 m. „Visuomenės“ Nr. 4, pusl. 134 yra Puidos rašinio apie Pošką apibūdinimas, 1921 m. pašalintas.

Dėl jo kiti senosios kartos poetai vos beatmenami, pamiršti. Vienų jųjų pavardės beliko žinomos. Šiuo tarpu vienas tepavyko iš pamirštųjų tarpo prikelti — Telšių žemaičių teisėjas Antanas Klementas[154]). Nekoks kalbos žinovas (pats sako: „žodžių neturiu prigimtų"), jis dėlto prirašė žemaitiškai apie pusantro tūkstančio eilučių (gal daugiau, tik ne viskas dar surasta) „niekelių", „grabraščių", „gijsmelių", laiškų. Ypačiai svarbūs jo literatūriniai laiškai vysk. Giedraičiui, kurie padeda mums suprasti tuometinius žemaičių patriotus. Kai kurios „gijsmelės" (Łabsric, Myszkielis, Tekła, arba Upalis, Ik neiuncios) parodo, jog Klementas juto gamtos grožį, savotiškai jį reikšdamas.

Vysk. Giedraičio težinom vieną vienintelį vertimą. Kitų nė tiek.

XII.

Silvestras Valiūnas.

Vilniaus universitetui veikiant, vyresnioji Žemaičių rašytojų veikėjų karta savo visuomenėje jau buvo paėmusi svarbias ir įtakingas vietas. Kun. Juozas Arnulpas Giedraitis nuo 1801 m. buvo Žemaičių vyskupas. Prelotas Bonaventūra Gailevičia nuo 1808 m. buvo Giedraičio apiciolas ir turėjo didelės įtakos vyskupijos reikalams [155]). Kun. kan. Juozapas Rūpeika valdė turtingą Šiaduvos parapiją ir buvo išskiriamas dvasiškosios ir... svietiškosios vyriausybės[156]). Kun. kan. Kiprijonas Juozapas Nezabitauskis buvo Veliuonos klebonas. Poška, Klementas, Juozas Savickis, Jonas Kobeckis buvo renkamieji teismo nariai ir raštininkai; Anupras Liutkevičia (žodyno rašytojas), Vlad. Gadonas — bajorų vadai.

Tuo metu jaunoji karta tebeėjo aukštesniuosius ir aukštuosius mokslus. Vilniaus gimnazijoje 1814 — 1815 m. randame

---

[154]) Jo raštus rado kun. J. Tumas, papasakojo M. Biržiška: Antanas Klementas. Lietuvių rašytojas pradžioj XIX-ojo amžiaus („Lietuvių Tauta" t. I. 4. 1910 m. ir skyrium).

[155]) Valančius, II dalis, pusl. 76—77.

[156]) 1819 m. gavo šv. Onos (III klasės) ženklą („Kuryer Litewski" 1819 m. Nr. 124, priedas).

Simaną Daukantą V klasėje (pabaigė gimn. mokslus 1816 m.[157]). 1819 — 1820 m. VI klasėje — Emeriką Stanevičią ir Leoną Rogalskį[158]). 1823 — 1824 m. IV klasėje — gr. Jurgį Plioterį[159]). Kražių gimnazijoje 1819 — m.III klasėje matome Pranciškų Zatorskį, o V-je — Simaną Stanevičią (gimnaziją baigė, tur būt, 1821 m.[160]). 1820 — 1821 m. IV klasėje — Ignotą Bušinskį[161]). 1823 — 1829 m. mokėsi tenai L. A. Jucevičia[162]). Jurgis Pabrėža (1771 † 1849) ir Silvestras Valiūnas buvo bene pirmi Žemaičių rašytojai, kurie išėjo Vilniaus universiteto mokslus; bent yra žinoma, jog jie mokėsi dar prieš 1812 m.[163]). Mickevičiaus, Zano, Odinčiaus ir kitų filarėtų metu universitete mokėsi: Simanas Daukantas[164]) (1793 †1864), teisių skyriuje — „nauk moralnych i politycznych" — taigi klausė Onacevičiaus, Danilavičiaus, o gal ir Lelevelio[165]); tamie pat skyriuje Maurikis Griškevičia (1801 †1864 [166]), kuris vėliau išvertė „Žemaitiu wiskupistę" į lenkų kalbą ir parašė Šiaulių ekonomijos istoriją (rankr.); kun. Juozas Čiulda[167]);

---

[157]) „Kuryer Litewski" 1815 m. Nr. 53. Iš viso buvo tenai 6 klasės. Iš pradžių mokėsi Žemaičių Kalvarijoj (Medega S. Daukanto bijografijai 1898 m. „Dirvos" Nr. 1, pusl. 3). Apie D. mokslo metus: A. Janulaičio Simanas Daukantas. Vilniuje. 1917 m., p. 12—13.

[158]) „Kuryer Litewski" 1820 m. Nr. 79.

[159]) „Kuryer Litewski" 1824 m. Nr. 77.

[160]) „Kuryer Litewski" 1820 m. Nr. 91, priedas.

[161]) „Kuryer Litewski" 1821 m. Nr. 93, priedas.

[162]) A. Janulaitis. Kun. Liudvikas Adomas Jucevičius. 1910 m., p. 7.

[163]) Pab. apie 1812 m. medicinos (Kun. J. Šaulys. Kun. Jurgis Ambroziejus Pabrėžas ir jo raštai. 1911 m. „Draugijos" Nr. 53, pusl. 23). Pasak Vaišganto (Medžiaga kun. A. Pabrėžos biografijai — „Žinyčios" Nr. 2, pusl. 70—71), apleidęs universitetą dar 1794 m. Valiūnas 1808—1812 m. — teologijos (J. Bieliński. Uniwersytet Wileński. Tomas I., pusl. 114).

[164]) 1820 m. jis buvo viešai pagirtas „za szczególniejszą w naukach pilność i postępek" („Kuryer Litewski" 1820 m. Nr. 81). Universitete išbuvo 1816—1821 mokslo metus. (A. Janulaičio Simanas Daukantas, pusl. 13—14).

[165]) Tai matom iš paskaitų paskirstymo 1820—1821 ir 1821—1822 m. (Uniw. Wileń., Tomas II. 1899—1900 m., pusl. 42—43). Dėl Lelevelio A. Janulaitis abejoja (S. Daukantas, pusl. 14).

[166]) Promieniści, filareci ir t.t., p. 202. Gimimo ir mirimo metus nurodo Stan. Smolka prakalboje į Gr. išverstą „Biskupstwo Żmujdzkie. Opisał Ks. Biskup Maciej Wołonczewski", Krokuvoje. 1898 m.

[167]) Promieniści, filareci ir t.t., p. 202. Č. parašė „Krótkie pomysły

fizikos skyriuje Emerikas Stanevičia[168]); literatūros Leonas Rogalskis[169]). Kiek vėliau už juos pradėjo lankyti profesorių paskaitas Kajetonas Nezabitauskis (*1800 † 1876) ir Simanas Stanevičia; abudu, regis, buvo literatūros skyriuje[170]). 1824—1828 m. universitete mokėsi teologijos kun. Motiejus Valančius (*1801 †1875[171]), 1829—1831 m. (Krašiausko laiku) medicinos skyriuje L. A. Jucevičia (* 1813 + 1846), kuris vogtinai lankėsi ir literatūros skyriuje[172]).

Visi minėtieji vyrai jau tada arba vėliau šiaip ar taip buvo susiję su mūsų literatūra. Kiekvienas jųjų nusistatė savo pažiūras šiokioje ar tokioje universiteto įtakoje, brendo jo kultūroje. Patys pirmieji, žinoma, negalėjo visiškai įsiimti jąją, juo labiau, jog jijė dar nešvietė sava šviesa. Silvestrą Valiūną, kuris 12-aisiais metais persiskyrė su universitetu, labiau turėjo veikti Žemaičių dvaro gyvenimas negu tolokas Vilniaus miesto bruzdėjimas*).

Baudžiauninkų sūnus, jis gimė apie 1790 m. Raseinių šalyje[173]). Mokėsi Raseiniuose pas piarus[174]), Varnių vyskupinėje

---

o prawidłach gramatycznych języka żmudzkiego oraz uwagi nad mitologiją litewską"; pabaigė 1855 m. (Karłowicz, O języku litewskim. „Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademii Umiejętności". Tom. II. 1875 m., pusl. 360). Ėjo vyriaus. seminarijos mokslus nuo 1818 ligi 1822 m. (Uniw. Wileń., I. 109).

[168]) Promieniści ir t.t., pusl. 201. Tai buvo jo pirmieji universiteto metai.

[169]) Ten pat, p. 203; kitas Leonas buvo fizikos skyriaus studentas (p. 201).

[170]) Jų dviejų 1820—1821 m. studentų sąraše nėra. Kad juodu 1823—1824 m. buvo studentu, randam pas L. Rogalskį („Dziennik Wileński" 1828 m., Historya i literatura V. 440). 1825 m. Nezabitauskis išvažiavo į Varšuvą (A. A. K. Niezabitowski Kajetan — Lubicz, „Wielka Encyklopedja Powszechna Illustrowana", II-oji serija, I-asis tomas, pusl. 1003). St. stojo ne anksčiau kai 1821 m.

[171]) Uniw. Wileń. I. 114.

[172]) A. Janulaitis. Kun. L. A. Jucevičius, p. 8.

*) 1911 m.: judėjimas, 1921 m.: judėsis.

[173]) X. L. A. Jucewicz Rysy Żmudzi (Varšuvoje, 1846 m.), p. 46*).

* Atsirėmęs kitokiomis žiniomis, „Mūsų raštų istorijos" II leidime (1925 m.), pusl. 71 rašau, jog V. kilęs iš neturtingų miestiečių.

[174]) M. Brensztejn. Dwa listy Mikołaja Akielewicza („Kwartalnik Litewski" 1911 m., tomas V. p. 138).

ir Vilniaus vyriausioje kunigų seminarijoje[175]), kurioje išbuvo 1808—1812 m.; įgijo teologijos magistro laipsnį[176]). 1812 m. stojo į Napoleono kariuomenę, iš kurios betgi, matydamas karo nesisekimą, išstojo ir grįžo savo kraštan. Šviesus, linksmas ir iškalbus, jis greit susidraugavo su aplinkiniais dvarininkais, ypačiai Bilevičiais ir Stanevičiais, ir plačiai pagarsėjo savo anekdotėmis[177]). Jis, regis, gyveno tai pas vieną, tai pas kitą dvarininką; tai buvo „rezydent szlachecki"[178]). Po kelerių metų linksmo ir be rūpesnių gyvenimo, nelaimingai įsimylėjęs[179]), o gal būt, tik geriau prisižiūrėjęs žmonėms, V. nuliūdo, pasitraukė nuo poniškųjų draugų ir apsigyveno tėviškėje; daug skaitė ir rašė. Mirė 1831 m., visų apleistas[180]).

Jis rašė lietuviškai ir lenkiškai. Iš lietuviškųjų jo raštų žinome tiktai laišką Poškai („Raszantiem lietuwiszka żodini") ir Poškos ištaisytąją „Birutą"[181]). Lenkiškus V. raštus Jucevičia šiuos mini: poemą „Sobieskijada" iš karaliaus Jono Sobieskio laikų, 24 giesmėmis, ir eilėraščių rinkinį „Listy Pośmierckiego"[182]). Pirmuodu raštu yra plačiai žinomu, bet lenkiškųjų eilių dar nesurasta (neieškota!). Jucevičia jas labai giria, atradęs jose nepaprastų grožybių; „Birutą" siuntęs Varšuvon garsiam lenkų poetui Kaz. Brodzińskiui, kuris ją perskaitęs (vertime?) ir pripažinęs V. žymią vietą tarp vyriausiųjų XIX-jo amžiaus poetų[183]).

---

175) X. L. A. Jucewicz. Rysy Żmudzi, p. 47.

176) Bieliński. Uniwersytet Wileński. I. 114.

177) Rysy Żmudzi, p. 47.

178) Walenowicz Sylwester („Podręczna Encyklopedya Powszechna" Wiślickiego. VI. 513).

179) M. Brensztejn'as tai stačiai tvirtina, bet Jucevičia (pusl. 48) lyg abejoja.

180) Rysy Żmudzi, p. 48—52. Skyrių apie Valiūną (46—52) J. išspausdino ir rinkinėlyje „Linksminie" (1841 m.), p. 188—195.

181) Pirmasis išspausdintas Ivinskio Kalendoriuje 1851 m., p.41—42; antroji „Mitt. d. lit. lit. Gesell." IV. p. 309—310, pas Daukantą, Jušką ir kitus.

182) Rysy Żmudzi, p. 49—50. L. P(otockis), Pamiętniki pana Kamertona (Poznaniuje, 1869 m.), III. 236—240 praneša, jog V. apie 1817 m. parašęs satirą prieš Plungės bei Telšių girtuoklius; tą satirą išvertęs L. Ivinskis į lenkų kalbą (Kontubernia Palemońska czyli Płungiańsko-Telszewska). P. duoda vertimo ištraukų.

183) Ludwik z Pokiewia. Walenowicz („Linksminie", p. 194).

Tas pats J. nurodo lenkiškai išverstą „Artojo" dainą, kurią, kaip girdėjęs, išvertęs Valiūnas[184]). Labai galimas daiktas, jog ne tik vertimą, bet ir pačią dainą jis bus parašęs, nors J. tvirtina, kad tai esanti „piosnka gminna wieśniaków" (kaimiečių dainelė)*. Ar šiaip ar taip, kad ir būtų V. tiktai prie jos vertimo prisidėjęs, įdomu palyginus baudžiauninkų**) sūnaus „Artoją" su pono „Mužiku". Tam įsistebėkime kad ir šias „Artojo" vieteles:

Esu sau žmogelis šarpus kožnam darbe,
vis man pagal noro klojas, Dieve, būk tau garbė!
. . . .
Užmokėjau donę, nors pakėlė ponas,
myl už tai mane urėdas ir kunigs klebonas.
. . . .
Visi turtai ir karūna dėl manęs nieks yra.
. . . .
Nemainyčiau savo vargo ant jo (pono) didės naudos.
. . . .
Aš visuomet linksmas, ar-sėju, ar aru.
prašau, Dieve! būk Tau garbė, Dieve, būk Tau garbė[185]).

Taigi dirbk, „žmogeli", netingėk ir Dievą garbink, — ragina... ne kartą pats vargstąs, bet prijaukintas „žmogelio" sūnus. Toji „žmogelio" laimė, kaip žinom, pas Pošką kitaip atrodo! Taip tatai visuomeniniai - kultūriniai bajorų reikalai įkvėpė dvarininkui beviltį „Mužiką", o jų kultūros pagautam baudžiauninkų ar miestelėnų sūnui — bevargį „Artoją".

Valiūnas, kaip žinom, išėjo mokslus vyriausioje kunigų seminarijoje. Tos seminarijos statutą rusų vyriausybė tvirtino 1806 m., bet atidarė ją 1808 m., nebemokė nuo 1812 ligi 1816 m.; po to ji veikė ligi 1832 m.[186]). Jos mokslų programa, ypačiai palyginus su vėlesniaisiais Vilniaus (1834—1842 m.) ir Petrapilio kunigų akademijų mokslais, buvo gana plati. Pačioje seminarijoje klerikai mokėsi pačių bažnytinių, apeiginių dalykų, o universitete — „moralinių ir politinių mokslų" skyriuje (nuo 1827 m. jisai skilo teisių ir teologijos paskyriam) — Šventraš-

---

[184]) Ludwik z Pokiewia. Litwa ir t.t. Vilniuje 1846 m., p. 361—362.
*) Daukantas tikrina kun. Pabrėžą „Artoją" parašius.
**) ar neturtingųjų miestelėnų.
[185]) Ivinskio Kalendorius arba Metskaitlus Ukiszkasis 1861 m., p. 49.
[186]) Uniwers. Wileń. I. 85. 106.

čio, dogmų ir moralinės teologijos, bažnyčios istorijos ir teisių, logikos, — literatūros skyriuje (dabart. humanitarinių mokslų arba istorijos ir filologijos) — graikų kalbos, lotynų ir lenkų literatūros, — fizikos ir matematikos sk. — zoologijos („priegimties istorijos"), botanikos ir ūkininkystės, pagaliau, medicinos skyriuje — higienos — „arba mokslo, kaip užlaikius sveikatą". Kiekvienas jųjų turėjo „išsitobūlinti" rusų kalboje ir pramokti prancūziškai ir vokiškai. Klėrikai, be to, galėjo lankytis ir į kitas pamokas — hebrajų kalbos, „prigimtųjų ir tautų teisių", politinės ekonomijos, mechanikos, chemijos, matematikos, architektūros ir t. t.[187]).

Surištoji su universitetu seminarija darė nemažos įtakos Lietuvos kultūros gyvenimui, juo labiau, jog ilgainiui tiktai jos augintiniai teturėjo teisę gauti vyriausias vyskupijos vietas. Nemažai ji nusvėrė ir lietuvių raštijoje, ypačiai bažnytinėje, nes, be minėtųjų Valiūno, Čiuldos ir Valančiaus, randame joje dar šiuos įžymuosius dvidešimtųjų — keturiasdešimtųjų metų rašytojus: Leoną Montvydą 1809—1812 m., Kazimierą Vizgirdą 1810—1812 m. (t. b. tuo laiku, kai ėjo mokslus Valiūnas), Tadeušą Lichodzejevskį 1826 — 1830 m., dargi (įsidėmėkim!) du būsimuoju rašytoju aukštaičiu, Antaną Kikutį (Kitkevičių) 1826—1830 m. ir Enriką Balevičių 1828—1831 m. (vadinasi, stojusį kiek vėliau už Valančių[188]). Taigi ir šioje srityje, bažnytinėje lietuvių raštijoje, vėl susitinkam su universitetu!

XIII.

Simanas Stanevičia.

Kajetonas Nezabitauskis, Simanas ir Emerikas Stanevičiai, Leonas ir Adomas Rogalskiai ir šiaip jau 20-ųjų ir vėlesniųjų metų lietuvių rašytojai ėjo universiteto mokslus tuo metu, kai anas jau buvo savo plėtojimosi čiūkurį pasiekęs. Jie brendo Lelevelio, Danilavičiaus, Onacevičiaus istorijos mokslo šviesoje, patriotinio bei demokratinio bajorų visuomenės bruzdėjimo spinduliuose, kuris buvo ypačiai smarkus jaunuomenės tarpe.

---

[187]) Ten pat I 84—85.

*) 1921 m. įgijenos, ebrėjų, mekanika, kėmijos, arkitektūros.

[188]) Ten pat, I. 108. 110. 111, 114.

Bendri visuomenės ir politikos idealai bei mokslo reikalai rišo kuone visą studentiją į vieną darbščią šeimyną.

Žemaičiai, kurie mokėsi ar šiaip jau gyveno Vilniuje, idealais ir darbais nesiskyrė nuo kitų šviesuolių. Vieni jųjų, ypačiai vyresnieji (Kantrimas, Šimkevičia, Nemčevskis) veikliai dalyvavo įvairiose draugijose ir laikraščiuose, kiti (Stanevičiai, Rogalskiai) — studentų gyvenime. Vieni buvo visiškai atsidavę Vilniaus kultūros gyvenimui, o kiti nenutraukė ryšių su savo tėviške ir vietiniais Žemaičių bajorų kultūros reikalais[189]). Jųjų jaunas žemaitiškas patriotizmas buvo gyvas, nudažytas Vilniuje įgytąja visuomenės mokslo kultūra, našus. Amerikos „Vienybėje Lietuvninkų" Žaltys rašo net štai ką: „Girdėjau pasakojančius, kad Daukanto laike tarpe Vilniaus universiteto studentų pirm 1831 m. buvo lietuviškoji draugystė. Rašė jie lietuviškai: novėles, eiles, darė susirinkimus. Nekurie iš tų dalykų buvo spausdinami laikraštyje „Dziennik" ir „Tygodnik Wileński". Liekanos tų darbų atsiranda dar tarpe rankraščių po nekurias vietas"[190]). Atmeskime gan abejotiną lietuviškų „novėlių" rašymą, bet atsiminkime, jog minėtuose Vilniaus laikraščiuose 1819—20 m. išspausdinta L. Rogalskio ir E. Stanevičios vertimai lietuviškųjų dainų, 1824 m. lietuviškoji K. Nezabitauskio bibliografija; atsiminkime, jog S. Stanevičios ir K. Nezabitauskio 1823—24 m. populiarizacijos raštai buvo sutartinio darbo vaisiai, — ir Žalčio patiektoji žinia apie „žemaičių „draugystę" nebepasirodys mums iš piršto išlaužta. Ar šiaip, ar taip, studentai žemaičiai rašė lietuviškus eilėraščius ir knygeles, rinko ir aprašinėjo senąsias lietuvių knygas, rengė lietuviškus žodynus, gramatikas ir istorijas. Vyriausieji jųjų rašytojai buvo K. Nezabitauskis ir S. Stanevičia; pirmasis kaip lietuvių kalbos ir istorijos tyrinėtojas, o antrasis, be to, dar ir kaip poetas. Vieno ir kito tyrinėjimai kalbos ir istorijos ligšiol nėra išspausdinti ir net surasti (N. žodynas yra, regis, Varšuvos universiteto knygyne); jųjų populiariniai raštai turi dabar tik bibliografijos vertę, bet St. poezija tikina jam žymią vietą mūsų literatūros istorijoje.

---

[189]) Bene Dembovskis (Pamiętniki etc.) rašo, jog Vilniaus studentų gyvenimas neišdildinęs jųjų tarpe provincialumo: žemaičiai gyvenę ir noriai rinkęsi skyrium, taip pat naugardėliečiai ir kiti.

[190]) Žaltys. Iš Lietuvos (1892 m. „Vien. Liet." Nr. 37).

Apie Simaną Stanevičią ne ką težinom. Nežinia, kada jis gimęs ir miręs. Vieni nustato jį esant mirus prieš 1831 m.[191]), kiti 1844—1846 m. rašo apie jį kaip apie gyvą tebesantį[192]). Mokėsi Kražiuose ir Vilniuje. Kad jis būtų kunigas ir net Varnių seminarijos rektorius[193]), dargi, kaip kiti tvirtina, Vilniaus universiteto profesorius[194]), nei jis pats nenurodo savo išleistose knygelėse, neigi sako pažinę jį Balinskis ir Jucevičia, nei, pagaliau, nieko apie tai nežino Sobieščansk'is, kuris, regis, gavęs apie jį žinių iš Nezabitauskio[195]). Gimęs bene Viduklės parapijoje[196]), St., sako, buvęs palaidotas Lydavėnų miestelyje, Raseinių apskr.[197]).

Jo rankraščiai, kurie buvę sudėti Pilsudskių Biliūnuose, po 1863 m. tam dvarui patekus į ruso rankas, sako, žuvę: anas juos, kaip „nereikalingus", sudeginęs...[198]). Jo žodynas ligi K. ir gramatika ligi skaitvardžio likę Gedminaičiuose, Švėkšnos par.[199]). Lietuvių mitologijos tyrinėjimas: „Wyjasnienie Mythologii Litewskiej, zawartej w dziełach Hartknocha, Stryjkowskiego, Łasickiego, tudzież w słownikach litewskich Szyrwida, Ruhiga i Mielckego", 34¾ lankų, buvęs patekęs į M. Davainos Silvestraičio rankas[200]); kur jis dabar yra, nežinia. Daug medžiagos St. suteikė Balińskiui[201]), Norbutui[202]).

---

191) Vyturys. Raseinei (1885 m. „Auszros" Nr. 9, p. 285). Pats V. abejoja.

192) Ludwik z Pokiewia. Litwa. 1846 m. (po prakalba: 1844), p. 10. M. Baliński. Starożytna Polska. III (Litwa), 1844 m., p. 504.

193) Vyturys. Raseinei (1885 m. „Auszros" Nr. 9, p. 289). Juo seka: (J. Šliūpas.) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai, 1890 m., p. 31 — Ir. Jono Lietuviški dainiai pradžios XIX šimtmečio, 1899 m., p. 51 — (Ant. Miluko) Lietuviškas Albumas. II—III. 1900 m. — Maironis. Lietuvos istorija. 1906 m., p. 228.

194) Šliūpas, Miluko Albumas, Maironis. St. profesūra, turbūt, bus išvesta iš jo pasivadinimo knygelėje „Daynas Žemayczių" — „mokslyninku lyteraturas yr gražiuju prytirymu".

195) F. M. S. Staniewicz Szymon (Enc. Powsz. XXIII. 1866 m.).

196) Maironis, 227.

197) Vyturys, 285.

198) Ten pat. 286.

199) Šliūpas, 31.

200) Iš Stan. Prekerio dukters, Rimkevičienės, Liepojuje (1893 m. „Vienybėje Lietuvininkų" Nr. 44).

201) M. Baliński. Starożytna Polska. III. 1864 m., p. 504.

Jo spausdintieji raštai: 1) vertimas T. Brandenburg'o knygelės „Apey darima walge ysz kiarpu Islandu", Vilniuje, 1823 (ir 1825) m., 24 p.; 2) vertimas K. Lhomond'o knygelės „Historyja Szwenta", Vilniuje, 1829 m., 83 p., su lietuvišku lenkišku žodynėliu; 3) „Daynas Żemayczių", Vilniuje, 1829 m., 64 p.; 4) „Szeszes pasakas Symona Stanewiczes (yr antra szeszes Kriźźia Donalyczia Lietuwynyka Prusa)", kurias išleido kaž koks J. J. W., regis, be St. žinios, Vilniuje, 1829 m. (St. eilėraščiai p. 3—11); 5) St. iš naujo spausdinta 1737 m. jėzavitų „Grammatica brevis linguae lituanicae seu Samogiticae" („trumpas pamokimas kałbos lituwiszkos arba żemaytyszkos"), Vilniuje, 1829 m., VII + 57 p., su jo paties prakalba lotynų ir lietuvių kalba; 6) „Pażimes żemaytyszkas gaydas prydietynas pry daynu Żemayczių surynktu yr yszdutu par Symona Stanewicze etc.", Rygoje, 1833 m., IV + 30 p. (St. prakalba, bet pačios gaidos — „dainažymės" — jam parašytos Ferdinando Ivanavičios*).

Plačiai apsiskaitęs, susipažinęs su vyriausiais Lietuvos istorikais, žodininkais ir senaisiais lietuvių raštais, jaunasis Simanas, kaip matyti iš jo laiškų Norbutui, prakalbų ir t. t., rimtai žiūrėjo į istorijos ir kalbos dalykus, kartais gal jau per daug atsargiai, net skeptiškai. Tai matom kad ir jo „prataryme" „Daynoms Żemayczių": „Didžioj daugybej dainų žemaitiškų nekurios (!) yra gražios ir vertos, idant jų paminklas knygose užsiliktų. Tokių dainų ant upės tarp Viduklės ir Eržvilko nedaugiau kaip vienoj vietoj surinkau 30, skirdamas jas iš penketo, tik daugiaus kurias girdėjau arba užrašęs buvau, kad vienos iš jų dėlto, jog buvo perdaug naujos ir svetimais žodžiais parpildytos; kitos dėlto, jog be rokundos ir bylos iš dviejų ir trijų dainų sudėtos rodės; kitos dėl savo statumo nieko sumaninga neturinčios; kitos ant galo dėl tuleropų kitų priežasčių arba suvisu atmestos buvo arba šiame tiktai dainų surinkime nėra talpintos... Mažne be abejojimo galiu sakyti, jog visos (!) šiandien randamos žemaičių dainos nėr ankstybesnės už paskutinysias kares švedų su lenkais pradžioj XVIII amžiaus, kurios baisingu žemaičių žemės per badą ir marą ištrėmimu yra minėjamos". Taip rašoma — Rėzos metu — Vilniuje — jaunuolio

*) Vacl. Biržiška Lietuviškos bibliografijos II dal. (1926 m.), N N 540 ir 541 mini dar S. S. „greičiausia" išleidus 1823 m. ištraukas iš M. Daukšos pamokslų.

— poeto — patrioto! Ir reikia pripažinti: jo rinkinėlyje nebus, regis, nei vienos dainos, kuri užgautų jautriausią poezijos skonį. Vien tokie perlai, kaip: „Aš padainuosiu dainų daineles, aš dainų bernužėlis", „Ko liūdi putinėli, ko liūdi", „Oi ūžkit gauskit girioj medeliai" ir t. t.

Kokį uždavinį jis statė savo kalbožiniai, rodo jo prakalba „Gramatica'i brevis": „Tame laike, kuriame daugumas žemaičių, vieni iš meilės kalbos tėviškos, kiti iš noro viską žinoti, mokosi, skaito ir rašo lietuviškai..., raštas šisai vieniems gal džiaugsmą atnešti, antriems kelią pažinimo kalbos pravesti, kitiems priduoti našumą ir norą ant jos taisymo ir platinimo... Jei norime šelpti savo kalbą, surasti jos pamestus ir užmirštus žodžius, reik mums rūpestingai ieškoti (iszkôti) senovės lietuviškų raštų, o darbume ir gražume darbo imti paveikslą nuo lietuvininkų prūsų"...

Tuodu pavyzdžiu mums rodo, kaip gyva ir lengva, rimta ir graži buvo Simano kalba. Tos jos ypatybės dar vaizdžiau pasireiškia jo poezijoje.

Mūsų metui jis yra žinomas kaip plačiai pasklydusios „Arklio ir meškos" pasakėčios autorius. Su „Arkliu ir meška" supažino mūsų visuomenę „Aušra", tą eilėraštį du kartu išspausdinusi ir vieną kartą jo variantą („Ten, kur sriaunas Nevežėlis"[203]). Nuo to laiko retas kuris nebus apie jį girdėjęs. Nors jau Jucevičia ir Balinskis rašė, jog jį sueiliavęs yra Stanevičia[204]), bet aušrininkai iš pradžių vis kam kitam jį priskyrė, tai Poškai[205]), tai (kun. M.?) Miežiniui[206]), tai vėl kaž kokiam „poneliui iš Telšių paviečio" Stankevičiui, kuris paskiau „sumišime 1830 metų išėjo už rubežiaus"[207]). Irgi ne Stanevičiai, tik kažkokiam Gdl. (Mickevičiaus vertėjui Godlevskiui?) priskiria jo svarbusis eilėraštis „Žemaičių šlovė", kurį bent kiek sudabartinusi išspausdino ta pati „Aušra"[208]). Vilniaus

---

[202]) Jo laiškas Norbutui 1836. VII. 10 (Norbuto korespondencija Vilniaus Viešąjame Knygyne, Б4—185).

[203]) 1884 m. Nr. 1—2—3, pusl. 15 ir 102.

[204]) Litwa, 9. Starożytna Polska, III., p. 504.

[205]) 1884 m. „Aušros" Nr. 1—2—3, p. 14—15.

[206]) Ten pat, Nr. 5—6. „Iš Lietuvos" skyriuje, p. 188.

[207]) Ten pat, Nr. 12, Kun. Tam. „Iš Lietuvos" skyriuje, p. 412.

[208]) Ten pat, Nr. 5—6, p. 201—202.

„Lietuvių Tautoje" 1907 m. pasirodė jo „Žmogus ir levas"[209]). Be to, iš Balinskio ir Jucevičios yra žinoma, jog St. taip pat parašęs Žemaičių bajorams pamėgusį „Aitvarą", kuris jau, sako Ir. Jonas, „matyt dingo"[210]).

Tuo tarpu tie visi eilėraščiai ir dar keletas kitų jau 1829 m. buvo išspausdinti anksčiau minėtose, bet retai kur užeinamose „Szeszes(e) pasakas(e) Symone Stanewiczes Žemaycze" etc. Jose randame tas „pasakas": 1. Łapy yr Judwarnys„ 2. Łapy yr Žansys, 3. Žmogus yr Lawas, 4. Aytoray (Aytwaray), 5. Arklis yr Meszka, 6. Erelys karalus paukszcziu yr gudriby karaluka, ir 7. odę — Szłowy Žemayczlu (Aukszta dayna), taigi 6 pasakėčias ir 1 odę.

Be žinomųjų „Arklio ir meškos", kurių skaudi politikos ironija aukštai jas iškelia lietuvių pasakėčiose, epiškai rimtu pasakojimo būdu išsiskiria jo, jau buvę pamiršti, „Aitorai":

Ant sraunios upės, pagal anžuolyno seno,
vienkiemėj daugel metų žemaitis gyveno;
nebuvo ten aplinkui nėjokio kaimyno,
kurio būtų taip didi ir graži šeimyna.

Pilni tvartai galvijų, javai netelp klėtyj;
nerasti laimingesnio cielame pasvietyj.
Buvo garsas aplinkui ir visi žinojo,
jog namus to žemaičio aitoras daboja.

Kaipo lakstė patrobėsiais, nevienas tai matė,
ir nutupęs ant stogo, ką parnešęs kratė.
Juk ir zolabai stogų nuspardyti buvo,
ir artimiems kaimynams šiens ir javai žuvo.

Ant to garso pas žmogaus atėjęs urėdas:
„Ar tu, sako, neturi gėdos
aitorą pas savęs laikyti,
kaimynams iškadą daryti!"

Atsakė žmogus, dvasėj juokdamosi savo:
„Mano aitorai neapgavo
nei vieno (orig. wina)
kaimyno,
o daugiems daug gera padarė."

---

209) I. 1907 m., p. 57. Iš „Šešių pasakų".
210) Lietuviški dainiai, p. 51.

Ant to žodžio urėdas tarė:
„Parodyk gi tu man aitorus savo“.
Tuojaus žmogus urėdą už rankos pagavo
ir vedė ing priklėtį,
kur buvo žagrės, dalgiai ir kirviai sudėti.
„Šitai, sako, aitorai, kurie viską gera
gyvenime daro“.

Paskaičius tai, nebetenka stebėtis Jucevičios įsikarščiavimu, kai jis rašė apie Stanevičios poeziją: „Aitvaro” ir „Arklio ir meškos“ pasakėčios turi originalumo, didelio talento ir tėvynės gamtožinios žymių... Viskas čia sava, natūralu, lietuviška! Kokia kalba! kokie puikūs vaizdai! („...Bajki Ajtwaros i Arklis yr Meszka noszą cechę oryginalności, wielkiego talentu i znajomości ojczystej przyrody... Wszystko w nim własne, pierwotne, litewskie! Co za wysłowienie! jakie szczęśliwe obrazy“[211]). Balinskis rašo, jog Simanas esąs apdovanotas tokiu nuoširdumu ir graudingumu bei puikiu gimtosios kalbos mokėjimu, jog lietuvių kalbos žinovams esąs mieliausias poetas („obdarzony tą szczerotą i rzewnością, która obok szczęśliwego władania językiem rodzinnym zjednała mu u znawców języka litewskiego godność wieszcza najmilszego dla nich...”[212]).

Bene visus „Pasakose” surinktuosius eilėraščius Stanevičia bus parašęs savo studentavimo laiku. Bent po „Žemaičių šlove“ randame rinkinėlyje pažymėtus 1823 m. (ir net dieną: 3 rugpiūčio); ant Poškos nuorašo „Arklio ir meškos” nurodyti 1824 m.[213]), vadinasi, metas karščiausio darbavimosi Stanevičios ir Nezabitauskio (Poška 1825 m. pradėjo rašyti žodyną), gal ir kitų studentų žemaičių*).

„Žemaičių šlovė“ tai karštas žemaičių jaunuomenės himnas*):

Mačiau Vilnių šauną miestą,
seną mokslų gyvenimą,
nuo žemaičių beapsėstą
ir jų tikrą sutarimą.

Šlovė visus sujudino
gera tėviškei daryti,
ir ką amžiai pagadino,
čiesas yra sutaisyti.

---

[211]) Litwa, 10.

[212]) Starożytna Polska. III., p. 504.

[213]) 1884 m. „Auszros“ Nr. 1—2—3, p. 102.

*) Čia priminkime ir 1822 m. S. Daukanto „Darbus senųjų žemaičių“.

Daugel metų sviets rokavo,
  mūsų žemė kaip pražuvo,
kaip užmiršo kalbą savo
  ir užmiršo, kuomi buvo.

Tarp žemaičių vis atgijo
  garbė tėvų ir liežuvis;
meilė tarp jų išsilijo,
  prasidžiugo ir lietuvis.

Sveiks, Ringaude, mūsų tėve!
  Sveiks, Mendauge, karaliūnai!
Garbę jūsų skelbdink, Dieve,
  kuri linksmin mumis nūnai.

Sveiks būk, senas Gediminas!
  Sveiks, Algirde galingiausis!
Sveiks, Keistutai minėtinas,
  iš žemaičių kąstipriausis!

Buvot ligšiol užmiršime
  dėl daugumo nepritelių,
štai žemaičių surinkime
  šlovė jūsų prisikėlė.

Prasidžiugo Lietų šalis
  ir gerumu sūnų savo,
nesang greitai iš nevalės
  pražuvimo išvadavo.

Šviesi saulė užtekėjo,
  lietų nušvito pašaliai;
rankas ant akių uždėję,
  išsiskaidė neprieteliai.

Šimtabalsis garsas lekia,
  ilgus sparnus plasnodamas,
nepaliaudams šaukia, rėkia,
  po pasaulį skrajodamas:

„Veizdėk, sviete nusiminęs,
  kas ten šiaurėj atsitiko:
Lietuvos senos giminės
  pražuvime sveikos liko!“

Toje odėje patriotinis žemaičių įsikarščiavimas bus, regis, šavo čiūkurį pasiekęs. Joje tad karščiausiai pasireiškė svarbiausios jų žinomojo mums sujudimo ypatybės — „atgijimas garbės tėvų ir liežuvio", jųjų „šlovės prikėlimas žemaičių surinkime". Tai lyg žemaitiškoji „Oda do młodości!".

XIV.

Antanas Strazdas.

Žemaičių bajorai turėjo nuosavą kultūrą; turėjo darbščių veikėjų rašytojų; sukūrė grožinę literatūrą. Daugelis kunigų prisidėjo prie jųjų patriotinio kultūrinio darbo. Išėję iš baudžiauninkų pasauliniai ir kunigų šviesuoliai prisiėmė jau tąją bajorų kultūrą, bent nemėgino ko sava prieš ją pastatyti, net tik iš jos išsiskirti[214]).

---

[214]) Apie Daukanto ir M. Valančiaus santykius su minėtuoju bruzdėjimu tuo tarpu dar nieko nežinome. Vėlesniaisiais metais tuodu mužikvaikiu (pasaką apie Daukanto bajoriškumą metas būtų pamiršti nuo pat

Kirste atsikirto nuo jų vargdienių dainius, aukštaitis Antanas Strazdas (* 1763 † 1833[215]), kurs tarp kunigų vadinos Drazdauskis (Jezierza Drozdowski), bet dainose ir tarp kaimo žmonių Strazdelis. Gimęs Zarasų pusėje Kriaunų parapijoje[216]). Mokęsis pas jėzavitus Alukstoje, Krėslavos ir Varnių seminarijoje[217]). Pasak Jucevičios, po keliolikos metų kamendoriavimo Žemaičiuose, o kaip Katelė tvirtina, jau 1790 m. sugrįžęs į Vilniaus vyskupiją, prie kurios tada dar tebepriklausė vėlesniosios Kauno gub. rytai, ir buvęs prie įvairių neturtingų bažnyčių gimtoje pusėje kamendorius ir filialistas. Paskiau pasiskyręs ūkiui, turėjęs pačią ir vaikus, miręs Kamajuose. savo namuose, kaip emeritas.

Mūsų žmonių atsiminimuose jis pasiliko žmogus geros širdies, užjaučiąs jų vargus, status, niekam nenusileidžiąs, mokąs puikiai atsikirsti. Pats vargias dienas vargęs, bet su kaimiečiais paskutiniuoju dalinęsis, su jais draugavęs kaip lygus. Prie kunigų bajorų nesitaikęs, rėždavęs jiems tiesą į akis, iškirsdamas jiems visokias štukas, erzinęs savo šeimynišku gyvenimu. Per tai kunigai bajorai jo nemėgę, niekinę, vengę, skųsdavę vyskupui[218]). Sako, buvę jam net mišios atimtos. Vyskupui

---

1898 m., kada išėjo M. Davainiaus-Silvestraičio surinktoji „Medega S. Daukanto biografijai") rūpinosi ypačiai mužikų reikalais. Bajorai šiaip jau palaikė 50 m. Žemaičių veikėjų, ypačiai Valančiaus, darbavimąsi, bet ir bijojo, kad „chlopomanai" nesukiršintų minių prieš ponus. Kuomet Poškos ir Stanevičios laiku bajorėjo kilę iš baudžiauninkų šviesuoliai, 50-aisiais metais Žemaičių bajorai patriotai — mužikinos. * Daukanto 1822 m. istorija verčia mus jį jungti su St. ir jo draugų darbo kryptimi.

[215]) Pasak Jucevičios, † 1834 m. X. L. A. Jucewicz, Pisarze w narodowym języku litewskim („Piśmiennictwo Krajowe", 1841 m., Nr. 11, p. 126).

[216]) Jucevičia paleido žinią, jog Strazdas gimęs Žemaičiuose, Telšių apskrityje (ten pat, 124; vėliau — knygoje: Litwa, 1846 m., 207). Tačiau M. Römerio surastoji metrika šitokį tvirtinimą sugriovė (J. Basanavičius. Iš kun. Antano Strazdo gyvenimo ir raštų, 1911 m. 3).

[217]) Kun. J. Katelė. Kun. Antanas Strazdas (Drozdowski) — 1883 m. „Aušros" Nr. 8—9—10, p. 243 (versta iš 1877 m. „Tygodnik Powszechny" Nr. 30).

[218]) „Lietuvių Tautos" II-jame tome išspausdintas Strazdo atsakymas į oficialinio tardymo klausimus, kurie 1819 m. buvo jam atsiųsti iš vyskupo raštinės. Klausta: ar baigęs seminariją; ar esąs įšventintas; kur ir iš ko gyvenąs; kaip elgęsis ir tebesielgiąs.

priminęs, jog Kristus neturėjęs nei aukso lazdos, nei violėtų, kaip kad vyskupas turįs.. Turėdamas pamoksle iškelti mirusiojo dvarininko, savo žmonių skriaudiko, nuopelnus, nebijojęs viešai jo pasmerkti. Iškalbus pamokslininkas, mokėjęs į klausytojus pratarti gyvai ir suprantamai.

Taigi, kaip naiviai, bet teisingai išsireiškė vienas jo dainelių nurašytojų, „nebuvo anas sutvertas tapt kunigu, ir nors visi jį mylėjo ir (jis) galėjo turėt dideles plebanijas, nemažus pinigus ir įneit vyresnybėn kunigų, anas to visa atsižadėjo, bet turėt spakainumą... savom rankom dirbo lauką... ir daugesnio negeidė"...[219]).

Kaimo žmonių gyvenimu, jųjų vargais ir džiaugsmais gyvendamas, jis buvo prisirišęs prie jųjų kalbos. Su kaimiečiais vis lietuviškai kalbėdavęs, jiems rašęs dainas ir daineles, su jais ir dainavęs. Sako, su ponais ir kunigais taip pat lietuviškai kalbėdavęs, nors lenkiškai mokėjo net eilėraščius rašyti[220]).

Kai kurie spėja, jog dėl kalbos jį ir persekioję. Abejotina, nes gana tam buvo jo skaudaus liežuvio ir atviro šeimyniško gyvenimo (sako, ir išgerti mėgdavęs), o jo nuolatinis griežtas lietuvių kalbos vartojimas (gal tat perdaug pabraukiama?), prie anųjų „nuodėmių", galėjo būt paskaitytas kaip kaimietiškas keistumas, jokio pavojaus nerodąs. Taigi spėjant jį persekiojus dėl kalbos bene bus tik aiškinama praeitis, atsirėmus dabartinių sąlygų išvadomis? Taip, kaip ir aiškinimas Strazdo pasakymo kaimiečiams, kad virsią „kiti laikai", — jog jis jau tuo metu numatęs lietuvių atgijimą!

Jis buvo toks pats prastuolis, kaip ir tie vargo žmonės, kuriuos jis taip mylėjo. Jo lietuviškumas buvo taip pat įgimtas, kaip ir jųjų. Kad jis būtų sau statęsis platesnių tautinių tikslų, nei žinomieji jo gyvenimo faktai, nei jo dainos to nerodo. Tuo jisai skyrėsi nuo žemaičių literatų, na, ir savo dainų likimu: kuomet žemaičių eilėraščiai tik vieni kiti tepasiekė kaimo žmones, šiaip jau bežinomi tik bajorų tarpe, Strazdo dainelės

[219]) Vis tai išimta iš J. Basanavičiaus knygelių apie Strazdą.

[220]) Palyg. jo „Kant na pochwałę miasta Rygi"*), spausd. 1824 m. Vilniuje ir pakartotas tenai pat „Lietuvių Tautoje" (I tom. 263—264).
* 1911 ir 1921 m. buvo klaidingai išspausdinta: „...Wilna".

kuone visos įėjo į kaimą. Net Daukantas, o ypačiai Juška, nemokėjo, o gal ir nenorėjo, jų išskirti iš „žmonių dainų"[221]).

J. Šliūpas šitaip apie Strazdą atsiliepia: kun. Katelė, girdit, „labai pagarbina tą lietuvininką, kurs vienog nei svarbumu savo veikalų, nei pasėta tarp žmonių iškilminga misle nepelno taip didžiai pagyriaus, kaip savo gražiu pasielgimu, meile, teisybe. Taipogi ir Jucevičia... be reikalo kadagių uogomis smilko ant Strazdelio kapų"[222]). Jucevičia štai ką sakė apie Strazdo poeziją: Strazdo dainos esančios liūdnos, ilgesio ir vargo kupinos, poetiškos, kurių be ašarų šiandien negalima skaityti; jis labai lengvai jas kūrė ir taikė joms gaidą; čia sukūręs, jau turėjo joms tikrai lietuvišką gaidą — paprastą, graudžią ir gryną, kaip motinos meilė šioje šalyje; visuose Strazdo kūriniuose matyti didelis talentas, nors kalba negryna; tatai buvo didelis lietuvių poetas („ponure, tęskne, żebracze, pełne poetycznego natchnienia śpiewy,... których bez łez dziś czytać nie podobna... Nadzwyczaj wielką posiadał łatwość w układaniu śpiewów i komponowaniu tonów. W każdem zdarzeniu improwizował wiersze i do nich na pogotowiu miał nutę prawdziwie litewską: tęskną, naiwną i czystą, jak miłość macierzyńska w tym kraju, melodyę... We wszystkich pismach Drozdowskiego okazuje się wielki talent, język zaś litewski... nie czysty... Był to znakomity natchniony litewski poeta"...[223]). „Lietuwiszkuose rasztuose ir rasztininkuose" Šliūpas, tiesa, nebekartoja ano savo pasakymo, užleisdamas vietą kun. Katelei, bet metė dar kitokį „apkaltinimą", jog „gadynėje baudžiaviško prispaudimo" Str. nemokėjęs „kurstyti žmonyse troškimą valnybės ir apšvaistos, nors vargus žmonių jis gerai su-

---

[221]) Taip, Daukanto „Dajnėse Žemaitiu" (1846 m.) p. 163—164 randame „Linksma diena, linksma ana", pavadintą „Avytėmis"; pas Jušką („Lietuviškos dainos", 1880—1882 m.): „Ai bėdos mano, klapatai" (=„Ei dienos mano klapatų"), „Ei strazdeli strazdeli" (=„Ei tu tu strazdelis"), „Šviesi saulė teka, šalta rasa krinta" (=„Jau saulė teka, gali rasa krinta"), „Nepaimti Dievo cudai", „Pirmas mėnuo stoja" (=„Marciaus mėnuo stojas"), „Ai tu Dieve visagalis", „Ėjo šiaučius per miestelį" ir kitas, su mažomis ir didelėmis atmainomis.

[222]) Prierašė prie kun. Katelės straipsnio apie Strazdą „Aušroje".

[223]) „Piśmien. Kraj.", 1841 m., 124—127.

prato", kaip tai matome iš jo „Siratos giesmės", kurioje nurodęs „pagelbą vienintėlę dėl nuvargėlių — myre!"[224]).

Su šitokia nuomone sunku sutikti, dargi atmetus jos kaltinamąją formą. Ar gi Strazdas nerodė žmonėms jokios „pagalbos"? Ne iš „Siratos giesmės", kurios turinys, mums matos, neleidžia daryti jokių išvadų socialinėms dainiaus pažiūroms nušviesti, bet iš kitų dainų matome dėlto, jog jis aiškiai nurodė vargų šaltinį. Tik klausykite, ką jam sako juodasis varnas (koks skaudus simbolis!) dainelėje „Ir atskrido juodas varnas":

Kaip tik svietas prasidėjo,
Dievas lygumą padėjo;
žmonės kaip Dievą užmiršo,
ir velnią ant sau nupiršo.
Liepė šenavot bulvonus
ir točės uždėjo ponus.
Mums tik juodą duoną krimsti,
sunkias bėdas tankiai kįsti,
ponams uliot, kortom's groti,
minkštuos pataluos gulėti,
lietuviškai nekalbėti,
ant žmonių kreivai žiūrėti.
Svetimos tik procės laukia,
bet tik ant žmogų pris'traukia,
paskutinį kraują traukia,
kada dvaran nusišaukia.
Nors kūną, kaip mes, nešioja,
dėlto kasdien mus pešioja.
Jau prikalta daugel plieno,
ateis tokia dėl jų diena.
Jie nemyli lietuvninkų,
prastų žmonių darbininkų,
chamais anuos jie vadina
ir mokestim apsunkina.
Ne tokiais jų tėvai buvo,
katrie dabar jau pražuvo;
jie Lietuvos kraštą, kalbą mylėjo,
su žmonėm's draugystę turėjo[225]).

Šitokia dainelė, be abejo, „kurstė žmonyse troškimą valnybės". Taigi jis, kaip ir jo „strazdas", „pranašauja pavasarėlį". Bet ką jis mato aplinkui?

Tiktai per visas dieneles
lieti graudžias ašarėles,
matant šioj žemėj žemelėj,
šioj gražutėj gražutėlėj,
šioj Lietuvoj Lietuvėlėj,
savo mieloj motinėlėj,
tiktai vienas dūsavimas,
tik ašarų birėjimas[226]).

„Gegužėlė" — valni paukštelė", neturi ant savęs pono, ne dėl savo „bėdų" verkianti — dejuojanti:

Ant jums žiūrėdama,
jūsų pikto apsėjimo,
giedu visuomet verkdama;
gailysta man didi ima,
kodėl tarp jums tankios zvados;
nors razumni esat žmonės,
ustavičnos barnės, zdrados,
neturit tarp sau malonės[227]).

---

[224]) Lietuv. rasztai ir rasztin., 28.

[225]) Iš kun. A. Strazdo gyvenimo ir raštų, 31—32. *Nesu tikras, ar ji bus Strazdo daina.

[226]) Ten pat, pusl. 35: Ai sesiutės mana mielas.

[227]) Giesmies svietiszkas ir szwintas. Shenandoah. 1902 m., p. 9—10.

Kitoje dainoje puola girtuoklius:

Geria panos ir našlelės,
ir moterys iš taurelės;
vyrai geria iš uzbono,
kožnas pagal savo stoną.

Diedai seni ir kuproti
girti eina tancavoti,
nors lazdomis pasirėmę,
krato barzdas intsirėmę.

Ubagս almužną imdamas,
ant arielkos mainydamas,
ir patsai nebepamatė,
kas jo kišenes iškratė.

Šlėkta, nors ir šoblę turi,
ant arielkos meiliai žiūri;
kad tik pinigų turėtų,
ir jis gertų, kiek norėtų[228]).

Ir į Dievą jis kreipiasi:

Ei tu Dieve, visa pilnas,
kur padėjai plikio vilnas?
Pats pančekų nenešioji,
kam tu plikius nupešioji?

Patys plikiai kalti yra,
jog neturi savo ščyro:
kad ant šinkų nevaikščiotų,
niekas plikių nepešiotų.

Dabar nuogi kai bulvonai,
žydai juokias, kaip šetonai[229]).

Arielkėlė žmones peklai užrašanti, bet ir šiaip jau

Daminykui bėda!
Vienoj pusėj šlėkta,
antroj pusėj dvaras,
tu nežinai, Daminykai,
kas ant tave baras.

Ateina urėdas
ir paskui tijūnas —
Daminyko nabagėlio
dreba visas kūnas[230]).

Taigi iš visa ko imant, „pavasaris" dar toli. Tuo tarpu tenka tik verstis kaip nors, lopytis:

Tėve Aukščiausias,
pablagaslovyk mūsų nameliams,
duok urodzajų gausių laukeliams,
duok zgadą, meilę, duok ir pakajų,
o dūšiom čyščiaus dangišką rajų,
gyviems sveikatos, duok čiesą gerą[231]).

Kitur pamoko:

Išmok artimą mylėti,
prieš vyresnybę tylėti,
taip pats save išvaduosi,
darban skūros nepaduosi[232]).

---

[228]) Iš kun. A. Strazdo gyvenimo ir raštų, p. 35—36: Pone Dieve Visagalis. *Kiti kitiems ją priskiria, pav. Valančiui.

[229]) Ten pat, p. 31.

[230]) Ten pat, p. 30—31: Ei tu Daminykai.

[231]) Giesmies etc., p. 19: Pulkim ant kelių.

[232]) Iš A. Strazdo gyvenimo ir raštų, p. 27: Kaulakis ir kamarninkas.

Kaip ateis ponams anoji „diena“, nepasako; turbūt, ir pats aiškiai to dar nenusimano. Tuo tarpu ragina žmones tvirtai laikytis:

Tegul lenkai ką nor sako,
tegul muša, tegul plaka,
tegul žada vietas geras —
nepamesma tėvų vieros[233]);

o pats stengiasi palengvinti jiems sunkią gyvenimo naštą — dainelėmis: apie kiškį, kurs paežy sėdėjęs, apie strazdą — mandrą paukštelį, „Linksma diena, linksma ana“, „Pasvydo, pasvydo“, „Jau saulelė teka, gaili rasa krinta“, „Ėjo šiaučius per miestelį“ ir t. t. Ir drąsiai galėjo sau pritaikyti:

Reiškiu, giedu, linksminu,
smutną žmogų raminu,
tiešydamas gražioms giesmelėms.

Skrisdams viršum medžio,
pačioj viršūnėj sėdžiu,
leidžiu balsą per tamsias girias.

Sparniukėliais klėsdamas,
brundną žiemą bardamas,
pranašauju pavasarėlį[234]).

Dabar matom, jog Jucevičios karštas Strazdo poezijos gyrimas buvo pamatuotas, o Šliūpo jos nepripažinimas neteisingas; galima tat, bent iš dalies, paaiškinti tuo, jog Šl. teskaitė spausdintąsias Strazdo dainas.

Strazdo išleista: 1) „Spasabas giedoima nobażnay miszes szwętas... su prideimu nekuriu giesmiu“, Vilniuje, 1790 m.; 2) „Kiales križiaus Pona musu J. Kr. arba Kalwarija staciju keturiolikas“, Vilniuje, 1808 m.*); 3) tas pats pakartota 1819 m.; 4) kardinolo R. Bellarmino „Pamoksłas krikszczioniszkas isz wales Klemensa VIII“, vertimas, Vilniuje, 1818 m.; 5) „Giesmies swietiszkas ir szwintas”, Vilniuje, 1814 m.[235]).

---

[233]) Ten pat, p. 27: Giesmė senųjų. *Lyg labiau čia tiktų: rusai.

[234]) Giesmies, p. 13: Strazdas.

[235]) Jas pakartojo, pakeitęs rašybą, J. Miglovara (Tilžėje, 1884 m.), kun. A. Milukas (Shenandoah, 1902 m.); * 1914 m. L. Gira Vilniuje, Gabrys Čikagoje. * 6) Hymnas apey S. Jacku 1816 m.

*) Kalvarija buvo išspausdinta tik 1819 m., bet įvesta, „ipravodita“ Skapiškyj, 1810 m.

Daug dainų likę rankraštyje ir — žmonių galvoje. Kai kurios išspausdintos ir nebespausdintos dainos įėjo į Daukanto, Juškos ir kitų dainų rinkinius, kaip „žmonių dainos", įvairiuose varijantuose. 26 dainas, kurių nėra „Giesmėse", 1911 išspausdino J. Basanavičius „Lietuvių Tautoj" ir atskiroje knygutėje: „Iš kun. Antano Strazdo gyvenimo ir raštų" (Vilniuje, 1911 m.). Daugiausiai jų suteikė L. Didžiulienė. Nežinia, ar visas jas ir tokias, kokios yra išspausdintos, Strazdas buvo parašęs[236]). Storoką jo dainų rinkinėlį (21 dainą, iš kurių 10 dar nespausdintų) 80-aisiais metais iš kun. Miežinio turėjęs J. Koncevičia[237]); gaila, jog jo nebūta J. Basanavičiaus rankose, spausdinant Strazdo dainas. Tvirtinama, be to, jog Strazdas parašęs, be žinomųjų, dar keletą bažnyčios dainų[238]).

---

[236]) L. Didžiulienė rašo, jog jos nuoraše prie kai kurių dainų esąs padėtas klausimo ženklas, nes ji tikrai nežinanti, ar jas Strazdas parašęs (Iš kun. A. Strazdo gyv. ir raš., 26). Ar ir tokios dainos į rinkinį įėjo, nenurodoma. Kai kurių autentiškumas atrodo esąs neabejotinas. Taip, 19-oji daina (Ant kalnelio vaikščiodama) dar Katelės nurodoma kaip Strazdo, 22-oji (Pone Dieve visagalis) yra ir tame nuoraše, kurį Koncevičia iš kun. Miežinio gavęs, tik kitame varijante („Mittheilungen d. Lit. Lit. Gesell.", I. 25—26 ir II. 291). Kad 4-oji (Jau saulelė teka) Strazdo yra parašyta, nurodo ir kiti (kun. L. Leikus, M. Sankauckas — Iš A. St. gyv. ir raštų, 13, 15). Gal būt, ir kitas dainas Strazdas bus parašęs, tik tuo tarpu tatai dar nėra tvirtai įrodyta. Miežinio nuorašas daug mums būtų tam nustatyti padėjęs. Juo kad abejoti dėl vienų kitų dainų ir labai galima. Pav. dainelę „Susiedas lauką užsėjo" (16-oji) — sekimą lenkų „Sąsiad mój rolę zasiewa" — randame ir kun. A. Vienožinskio „Lietuvos tėvynės dainose" (Tilžėje), p. 33—35, tik išdailintą; taigi katras parašė, Strazdas ar Vienožinskis?*) Be Koncevičios būtume abejoję ir dėl „Pono Dievo visagalio", nes paprastai ji priskiriama M. Valančiui (1901 m. „Tėvynės Sargas" Nr. 2—3 B, p. 21—22); V., rodos, bus ją tik perdirbęs. * Iš Daukanto dainų medžiagos (L. M. Dr.) aišku ne Vienožinskį ją parašius.

[237]) „Mittheilungen der Lit. Lit. Gesellsch.", II, 287—292. Bene apie šitą rankraštį sako Jucevičia, jog „niewiadomo gdzie się zawieruszył" (nežinia kur dingęs).

[238]) „Prieš taip didį sakramentą", „Angoj tavo, Dieve, stoviu", „Sveiki, sulaukę šventų velykų", „Sveika Marija, motin mieliausia", „Šventas Jackau, skarbe brangus" (Iš gyvenimo etc., 16, 26). Karolis M. Brzozowski's (Pieśni ludu nadniemieńskiego z okolic Aleksoty. Poznaniuje, 1844 m., p. 44, 128) tvirtina, jog jo išverstoji dainelė „Ant pievelių arklelis, balnas ant arklelio", irgi Strazdo esanti parašyta. * Nežinoma Strazdo apylinkėms, ji greičiausia, bus kurio Užnemunės poeto, kad ir kun. Rapolo Aleknavičiaus († 1827), kūrinys.

Didžioji dalis jo dainų tai idilės ir lenkų vadinamosios „sielanki“ (sodietinės), kurioms pavyzdžių turėjo Karpińskio ir kitų XVIII-ojo amžiaus lenkų poetų raštuose (Po kalnelį vaikščiodama; Jau atėjo rudenėlis; Linksma diena; Pasvydo; Jau saulelė šviečia). Kaip dar Katelė yra pastebėjęs, „Pasvydo“ parašyta ant ukrainiečių*) gaidos, „Sėdi kiškis paežiu“ versta iš perdirbtos lenko Kochanovskio dainos. Taigi literatūrinė lenkų poezija turėjo jam didelės įtakos. Tačiau kaip bajorų ir kunigų kultūra, su kuria jis susidurdavo, nenutrynė jo „prastumo”, taip ir bajorų literatūra nenustelbė jo sodietiško originalumo[239]). Ir raštuose jis liko toks pats prastuolis, koks buvo gyvenime.

Strazdo poezija bene bus tik vienintelis stipresnysis „žmonių balsas” lietuvių literatūroje Vilniaus universiteto metu. Strazdas neįeina į ją, tik stovi nuošaliai — vienas — ir status.

O dėlto ypačiai jis, ne bajorų literatai, išpranašavo „pavasarėlį”. Tiktai tas „pavasarėlis” — baudžiavų panaikinimas tesirado po 30 metų.

---

[239]) Literatūros svarbumą savo gyvenimui Strazdas pats įvertina, atsakydamas Vilniaus konsistorijai („Lietuvių Tautos“, I tom., 262—263).

V.

Adomas Šimelpenikas*).

(1699 — 1763).

I.

XVIII-asis amžius mūsų literatūroje — Duonelaičio amžius: tuo metu Duonelaitis gyveno ir rašė savo vėliau įgarsėjusius Metus. Tačiau to amžiaus tikybinėje literatūroje — Šventraščio ir katekizmų vertimų, bažnytinių giesmynų ir kitokių tikybos reikalams skiriamų raštų kultūroje jis mums ligi šioliai atrodo keista, nesuprantama, lyg ir ne istoriškai išsinėrusi, išimtis. Kuone vienintelis jo, kaip kūrėjo, ryšys su tos gadynės visuomene — kad jis yra kunigas, kaip ir kiti mūsų senovės rašto veikėjai. Tasai betgi jo ypatumas tedaro įtakos ir pasireiškia Metų kryptimi**), jų sentencijomis, ne forma, kuri yra nauja, pasaulinė, visiškai svetima kitiems mūsų raštams XVIII a.

Ir vis dėlto, kad ir kaip aukštai statysime Duonelaitį, kelsime jo kūrybinę galią, jausime jį kur kas aukščiau pakilusį už savo visuomenę — turime pripažinti, jog tos visuomenės istorijos įtaka jo kūriniai labiau bus gavusi pasireikšti negu vien tiktai kunigišku pamokymu. Didesni už jį kūrėjai visi yra istorijos antspaudu pažymėti, tad ir jis negali būt čia išimtis. Jeigu tačiau vis dėlto to antspaudo jo kūryboje kaip ir nepastebime, tenka tat išaiškinti tuo, jog nesugebame šio antspaudo susekti, ne tuo, lyg jo nebūtų. Mūsų ligšiolinės pastangos ir dėmesys, greičiausia, ne ton pusėn buvo nukrypę, kuri bus tą antspaudą davusi. Ne bažnytinėje raštijoje, ne katekizmų vertimuose jį surasime. Ieškokime kitoje mūsų raštų srityje. Ieškokime, ar tik ne rasime kur žinių apie didesnį mūsų XVIII a. šviesuomenės susidomėjimą lietuvių kalbos ir rašto dalyku negu tiek tik-

---

*) Išspausdinta 1925 m. gegužės mėn. „Lietuvos“ Nr. Nr. 107, 110—116. Žvaigždelėmis žymimi čia 1930 m. prierašai.

**) 1925 m.: kryptyje, sentecijose, formoje.

tai, kiek bažnyčia buvo to reikalinga. Kai kurie mūsų raštų istorijos daviniai ir vienas kitas iš tų laikų išlikęs rankraštis sakyte sako, jog Duonelaitis gimė, užaugo ir rašė lietuvių visuomenėje, kuri ne vien tiktai katekizmais ir giesmėmis tesimanė. Pasidairykime.

XVI-jo amžiaus Mažvydo, Vilento ir Bretkūno bei jų amžininkų veikimas parūpinant tikybinę literatūrą, Zengštoko ir Rėzos pastangomis šiaip taip pratęstas ligi 1625 m., 30 metų karui nutrūksta. Gyvenimui aprimus, Mažosios Lietuvos kunigų darbavimasis XVII a. 50-aisias metais vėl atgyja. Kaip dar Bretkūno Šventraščio vertimas ėjo per kunigų rankas, taip dabar visi didesnieji vertimai — Šventraščio, katekizmo, giesmių — dar rankraštyje yra tikrinami daugelio kunigų, kurių pastabomis naudojasi rašytojai ir leidėjai, tuos raštus išspausdindami. Toji aplinkybė ypatingai surūpina kunigus lietuvių kalbos dalyku, verčia juos rimčiau ją pažinti negu tat reikėjo kaimo pamokslams ar šiaip su kaimiečiais parapijose besueinant. O čia dar toks žymus nuošimtis vokiečių kunigų, kuriems ir pirmieji kalbos mokslo pradai iš rašto tenka pažinti. Tad pastebėtina, jog mūsų raštijai atsigaunant ima rastis kunigų ruošiamų lietuvių kalbos žodynų, gramatikų.

Didysis šio atgimimo veikėjas — Tilžės klebonas Danielius Kleinas (1610 — 1666), gavo atlikti kelių rašytojų darbą. Dar elektorius Jurgis Vilius († 1640) savo „Recessu generali" pripažino, jog protestantų bažnyčioje lietuvių kalbos dalykai buvo apleisti, kunigai jos nemokėjo (Karaliaučiaus akademijoje vienas tebuvęs lietuvis) ir knygų tąja kalba rašytų jau nebebuvo. Jis įsakė kunigams paruošti bent „eine kurtze Gramaticam, und was dazu gehörig", „ein Vocabular Buch oder Dictionarium der meisten und schweresten Littauschen Woerter", taip pat ir „Gesangbuch"[1]). Kunigų, ypačiai klaipėdiškių, raginamas, 1637 m. Tilžės lietuvių kunigu paskirtas Kleinas tuojau ėmėsi didelio darbo — ruošti visa, kas elektoriaus buvo įsaktya: gramatiką, žodyną, giesmyną. Paruoštiems raštams patikrinti, jų kalbai tvirčiau nustatyti, buvo nuskirti kunigai, kurie gerai mokėjo lietuviškai, o kiti net patys ruošė žodynus (Urtelis — Hurtelius † 1666, Šulcas-Praetorius † 1695), gramatikas (Sapū-

[1]) Kleino „Grammatica Lituanica" (1653), prakalba.

nas † 1659); tie patys ir dar kiti vertė giesmes. 1653 m. Kleinas jau patiekia elektoriui — sūnui („didžiajam elektoriui“ Pričkui-Viliui, † 1688) visus savo paruoštus darbus, kurių betgi tebuvo išspausdinta „Grammatica lituanica“ (1653) ir kalbos vadovėlis, „Compendium lituanico-germanicum“ (1654). „Naujos giesmių knygos“ daug vėliau pasirodė (1666), o „Lexicon lithuanicum“ liko nespausdintas, pamirštas[2]). Garsusis tuomet Karaliaučiuje poetas iš Klaipėdos kilęs, Simanas Dakas (vok. Dach, lot. Dachius, 1605—1659) ir kiti lotynų, vokiečių eilėmis kėlė Kleino vardą, jog lietuvių „barbara ac obscura lingua" jo rūpesniu virtusi „non barbara". Ir tikrai, vėlesnieji kunigų rašto darbai pagrindu sau statėsi jo veikalus, ypačiai giesmyną. Kunigai dėl jų kėlė ginčus, tuo įsigilindami į kalbos dalykus. Jaunesnieji Kleino amžininkai išplėtė jų dėmesį taip pat į Prūsų ir Lietuvos praeitį, jos likučius ir mūsų žmonių kultūros savybes: mokytasis Dansko Hartknochas (1640—1687) savo rinkiniu „Selectae dissertationes historicae de variis rebus prussicis" (1679), klaipėdiškis Matas Šulcas - Praetorius (1635 — 1707), Nibūčių kunigas iki perėjęs katalikybėn, apie 1671 par. „Deliciae Prussicae oder Preussiche Schaubühne".

Kleinui jau ruošiant savo lietuviškuosius darbus, nežinomu mums keliu toli nuo Lietuvos isskrenda keturios lietuviškos eilutės. 1643 m. jaunas vokiečių poetas Pilypas Blau (sulotyn. vok. Zesen iš Caesius, 1619—1689) Hamburge įsteigė poetų draugiją „Deutschgesinnte Genossenschaft", kurios 1647 m. rinkinėly nežinomas lietuvis „F. L. R. S." šiaip verčia Vismaro mokytojo Jono Belino (Bellien, † 1660) vokiškas eileles:

Kaip Kokkus gera daug ir lingsma smogu dara,
Taipo pons Zesius, kurs jus miel baisvu dare[3]),
Jus Woukezei, gis jums bais daug gerumma dare,
Grazniebę jusu wiens, gis dar graznaus padare[4]).

---

[2]) Jo nuorašą rado prof. J. Gerulis (Vacl. Biržiškos Lietuvių bibliografija, I d. Nr. 61).

[3]) 1669 m.: taipo Pons Zesenou, kurs jus miel baisu, dara. (Dr. L. Neubahr, Eine lithauische Strophe in Phil. von Zesens „Rosenthal“ — „Mitt. d. lit. lit. Gesell.“ II. 416 — 417).

[4]) Apie F. L. R. S. eilėraštį — V. Biržiškos bibliografijos I d. Nr. Nr. 57 ir 78.

Mat, Blau - Cesius buvo karštas vokiečių kalbos puristas ir šalino iš jos svetimybes. Kokus bene bus garsusis teologas Jonas Kochas (lot. Cocceius, 1603—1669), kuris mokslus ėjo Hamburge, ir todėl hamburgiečiai vėliau gal juo didžiavosi; galėjo būti ir kitas Koch'as, plačiau nežinomas, bet Hamburgo poetų jaunuomenei už aną malonesnis („linksmą žmogų daro").

II.

Šiaip ar taip, XVIII a. Mažosios Lietuvos rašto srityje, be Kleino ir jo bendradarbių, dar nematyt gyvesnio darbo, tuo tarpu XVIII a. nuo pat pirmųjų metų puola mums į akis nemažas šviesuomenės susidomėjimas lietuvių kalbos dalyku. Pričkui elektoriui Karaliaučiuje karaliumi besivainikuojant (1701), Mažosios Lietuvos protestantai ir Didžiosios Lietuvos reformatai patiekia dviem leidimam senai lauktą Naujojo Testamento vertimą. Tatai buvo lyg pradžia didesnio judėjimo rašto srityje. 1706 m. Karaliaučiaus universiteto kandidatas Jonas Šulcas, kuris vėliau vedė lietuvių seminariją ir mokė Duonelaitį, išleido savo lietuviškąjį vertimą 10 Aisopo pasakėčių. Šulco draugas Pilypas Rūgys (vok. Ruhig, 1675—1749), vėliau pagarsėjęs lietuvių kalbos žodynu, vokiškomis eilėmis reiškė džiaugsmo, jog tuo Š. raštu „Gumbinnen wird gewiss wie Orleans bepriesen, und unser littausch Rom, Athen und Breslau seyn"[5]). 1704 m. sausio 18 d. Klaipėdos miesto mokykla vaidindama sudainavo nežinomo poeto lietuvišką eilėraštį:

Hey sa sa sa fallala!
mums iszausza linksma dena,
kurr linksmauti ir paszaukti,
kurr mandrauti ir kryksztauti
mums reik, hey sa sa fallala!

Hey sa sa sa fallala!
ant swaikattas musu pono
irgi zemmes wienwaldono
szokinekem irgi plenszkam(,)
hey sa sa sa fallala!

Hey sa sa sa fallala!
dews iszlaike zemmes pona
ir su jo mums dawe dona(,)

---

[5]) V. Birž. Bibl. I. Nr. 118.

del to szirdis testow linksma.
Hey sa sa sa fallala!

Dewe dok jam ilga amža(,)
dok pakaju, waldzu gerra(,)
tad miels Dewe, Taw bus garba,
tad ir wisad bus gedota.
Hey sa sa sa fallala![6]).

Vis tatai nauji reiškiniai, XVII-ajam amžiui dar nežinomi. Tuo pat metu tarp kunigų kyla ginčas, „wie man littauisch cum vulgo reden solle". 1702 m. Gumbinės kunigas Mykolas Mėrlinas (vok. Mörlin) viešai stojo prieš lietuvių kalbos gadinimą bažnyčioje ir pareikalavo pašalinti iš jos kunigų vokiečių jai įbruktas vokietybes bei pratintis gryną lietuvių kalbą vartoti. Tam pasipriešino Valtarkiemio kun. Jokūbas Perkūnas (1665 — 1707), kuris rašė vokiškąjį - lietuviškąjį žodyną, vertė giesmes, tad buvo įgijęs rašytojo vardą. Jis nepritarė kalbos valymui, nurodydamas, jog šitokia kalba bus žmonėms nesuprantama ir pats M. „nicht cum vulgo rede". Mėrlinas reikalavo tą klausimą išspręsti sukvietus tam tikrą kalbos žinovų sinodą; savo nuomonei apginti išleido net tam tikrą raštą (1706[7]). Nemirskiemio kun. Keimelis pareikalavo net įkurti „societas lithuanico — philologica". Kunigų visuomenė skilo: vieni palaikė Mėrliną, kiti Perkūną. Minėtasis Rūgys, tuomet dar „candidatus ministerii lituanici", karštai palaikė pirmąjį ir jau 1708 m. buvo parengęs spaudai lotynų kalba raštą apie lietuvių kalbą; jo garbinimas Gumbinės bene bus surištas su Mėrlino žygiu. 1709 m. gavęs Valtarkiemio parapiją, kurioje išbuvo ligi pat mirties, tą savo raštą teišleido 1745—1747 m., kartu su lietuvių kalbos žodynu ir sūnaus gramatika, išvertęs jį į vokiečių kalbą ir pavadinęs Betrachtung der littauischen Sprache in ihren Ursprunge, Wesen und Eigenschaften[8]).

Pati Prūsų vyriausybė buvo susirūpinusi lietuvių kalbos reikalu. Kunigams, dažnai vokiečiams, menkai ją mokant ir

---

[6]) Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft, III Bd. (1893), p. 540 — 541: A. Kurschat, Ein litauisches Gedicht zum 18. Januar 1704.

[7]) Palyg. V. Biržiškos Lietuvių bibliografijos I d. Nr. 117.

[8]) Šis kunigų ginčas nurodomas Rūgio prakalbose savo žodynui (3—6 pusl.) ir „Betrachtungui" (3—4); be to, dar Krause, Littauen (1834 m.), p. 29.

todėl mažai beturint įtakos parapijoj, reikėjo kelti jos mokslas. Lietuviškųjų raštų trūkstant, reikėjo planuotai jie ruošti. Pirmajam reikalui patenkinti 1727 m. Karaliaučiaus ir net tolimos Alės (vok. Halle) universitetuose įsteigta „lietuviškos seminarijos" Mažosios Lietuvos kunigams ruošti. Alės seminarija, tiesa, teveikė tik 1727—1740 m., bet ir tuo trumpu laiku ji suskubo mūsų raštijoje pasireikšti lietuvių kalbos docento Ako (vok. Haack, † 1754) lietuviškuoju - vokiškuoju ir vokiškuoju - lietuviškuoju rinkiniu „Naujojo Įstatymo" žodžių (1730) ir bendru studentų vertimu į lietuvių kalbą dviejų vokiečių tikybinių knygelių (1729 ir 1735 m.[9]). Bendromis kunigų pajėgomis rūpinami vertimai Naujojo Įstatymo (1701—1727), Liuterio katekizmo (1719—1722), viso Šventojo Rašto (1735, 1755) ir ypatingai daug giesmių (Rikoviaus red. 1685, Šusterio 1705, Kvanto ir Berento 1732 ir kit., Glazerio ir Berento 1736 ir kit., Berento ir Šimelpeniko 1752 ir kit., Ostermejerio 1781, 1791, Milkės 1782 — 1806). Atsiranda pagrindinių veikalų — Rūgių tėvo ir sūnaus 1745—1747 m. lietuvių kalbos žodynas, gramatika ir tam tikras kalbos tyrimas, sleziečių kilmės Trempių kun. Ostermejerio (1716—1800) lietuvių kalbos gramatika (1791) ir giesmynų istorija (1793), Milkės žodynas (1800). Kun. Duonelaitis rašo giesmes, pasakėčias, idiles... Rūgio paskelbtos dainelės (1745) kreipia į save akis Lesingo (1759), Herderio (1779). Karaliaučiaus profesorius Kreicfeldas (1745—1784) renka ir skelbia mūsų dainas (1780). Kantas giria lietuvių kalbą (1800).

Kaip giesmių vertėjų, išplaukia vardai XVII a. Kleino, Švobo (vok. Schwaben, † 1663), kelių Šulcų - Pretorių, Dicelio (1629—1692), XVIII a. Glazerio, Berentų, Šimelpenikų, Milkių, Ostermejerių... Viena iš žymiausių vietų čia priklauso Šimelpenikui.

III.

Literatūroje yra žinomu du kunigu Adomu Pričku Šimelpeniku (vok. Schimmelpfennig): vyresnysis — Skaisgirių klebonas († 1740) ir jaunesnysis — Papelkių klebonas (1699 — 1763). Vyresnysis kartu su jaunesniuoju ir kitais kunigais dalyvavo Liziui ruošiant Liuterio katekizmo vertimą (1719—1722)

---

[9]) V. Biržiškos bibliogr. I d. Nr. Nr. 140 ir 150.

ir Kvanto 1735 m. Bibliją verčiant (1723—1733), bet šiaip mūsų raštijoj vos tėra pastebimas kunigų rašytojų visuomenėje ir toli gražu neprilygsta jaunesniajam.

Jaunesnysis Šimelpenikas gimė 1699 m. liepos 25 d. Piktupėnuose (dabart. Klaipėdos krašto pietuose, netoli Tilžės); jis buvo 15 metų vyresnis už Duonelaitį. Mokslus išėjęs Karaliaučiuje dar tuo metu, kai neveikė lietuvių seminarija, jis buvo paskirtas bažnyčios mokytoju (precentoriu) Žiliuose (tarp Tilžės ir Įsrutės), 1726 m. kunigu Papelkiuose (tarp Įsrutės ir Labguvos), kur darbavosi apie 40 metų (†1763 m. lapkričio 22 d., 64-rių metų amžiuje), tiek, kiek Duonelaitis išgyveno Tolminkiemy (netoli Valtarkiemio, tarp Gumbinės ir Vištyčio)[10]).

Jis ėjo universitetą tuo metu, kai pirmaisiais amžiaus metais (1701 — 1707) sujudusi ir po to 11 metų (1708 — 1718) apmirusi lietuvių raštija vėliai ėmė atsigauti. 1717 — 1720 m. Lietuvos mokyklas inspektavęs universiteto profesorius (vėliau rektorius), kun. Lizius slezietis (1670 — 1731), vokietininkas, pats mūsų kalbos nemokėdamas, siūlė Prūsų vyriausybei mokyklose vokietinti lietuvius, bet kartu sumanė vėliau įsteigtą naudingą mums seminarium lithuanicum studiosorum theologiae, kuri davė mums Duonelaitį ir kitus[11]). Raštijai buvo svarbus to pat L. sumanymas ir kunigų paruoštas Liuteriaus Mažojo katekizmo vertimas (1719 — 1722), kuris privertė 5 Lietuvos bažnyčios apskričių 60 kunigų bent jį pavartyti, tarti apie jį savo nuomonę: Skaisgirių Šimelpeniką, Budviečių Šusterį (1671 — 1750), Valtarkiemio Pil. Rūgį ir kitus[12]). Dar gyviau veikė Lietuvos kunigiją Karaliaučiaus prof. kun. Kvantas (vok. Quandt, 1686 — 1772), kuriam 1721 — 22 m. buvo pavesta sutvarkyti Lietuvos mokyklos. „Pats lietuviškai nemokėdamas, ragino tačiau iš visos širdies lietuviškai mokančius kunigus lietuviško darbo imtis", sako biografas[13]). 1723 — 1733 m. jo

[10]) Palyg. G. Ostermeyer, Erste littauische Liedergeschichte (1793), p. 261; Probočių Anūkas, Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai ir žymesnieji lietuvių kalbos mylėtojai (1920), p. 28—29.

[11]) Palyg. Lebens-Beschreibung D. Henrici Lysii („Acta Borussica", 1732 m., III Bd., I. p. 58—60). Probočių Anūkas, Mažosios Lietuvos rašytojai ir t. t., p. 24—25.

[12]) Jacoby, Zur Geschichte der litauischen Uebersetzung des kleinen Lutherschen Katechizmus („Mitt. d. Lit. Lit. Ges." I. 118—129).

[13]) Probočių Anūkas, p. 25.

įsakyti ir Įsrutės vyskupo Jono Berento (1667 — 1737) prižiūrimi minėtieji Šimelpenikas skaisgiriškis ir Rūgys, taip pat Štimėris salaviškis (1676 — 1749), Pilgrimas įsrutiškis ir dar keli kunigai verčia visą Šventąjį Raštą; vertimas pasirodo 1735 m.[14]). Vienu metu, kartais net vėliau imta ruošti, bet išleista anksčiau negu šis Šventraščio vertimas, to pat Kvanto rūpesniu: 1727 m. Naujojo Įstatymo vertimas, atliktas Rūgio ir kelių kunigų, 1728 m. Dovydo psalmės, 1732 m. naujas Kleino giesmių leidimas, Įsrutės Berento paruoštas...[15]).

1735 m. Šventraštį leidžiant bendradarbiavo ir jaunesnysis Šimelpenikas[16]). Nežinia, ar be dalyvavo jis verčiant nuo pat pradžių (1723), kai dar tebebuvo Žilių mokytoju; gal tik persikėlęs (1726) į Papelkius klebonaut teėmė versti, tad antroje 20-ųjų metų pusėje ir ne vėliau kai 30-ųjų metų pradžioje (baigta 1733). Kvantas pavedė Šimelpenikui redaguoti naujus giesmyno leidinius[17]) (po Berento galvos pasirodė 1738, 1740, 1745, 1748, 1752 — 53, 1757, 1763 ir dar vėliau), bet aišku — tik jau pasižymėjusiam giesmių vertėjui, jei jį išskyrė iš kitų vertėjų tarpo. Tad Š. darbavimosi pradžią giesmių srityje tenka atkelti į 30-ųjų pradžią ir gal net į 20-sius metus. 50 — 53-aisiais metais Kleino — Kvanto — Berento giesmyną jis patikrinęs sujungė su 1736 m. pasirodžiusiu ir sulaukusiu kelių leidimų Didlaukių kun. Glazerio (1688 — 1747) ir Kaukėnų kun. J. Berento*) †1749) giesmynu, verstu iš Rogalio giesmių rinkinio, kuris ypačiai buvo patikęs einantiems Alės universiteto mokslus kunigams ir buvo jųjų platinamas. Š. suredaguotasai giesmynas virto oficialiniu bažnyčios gyvenime ir ligi mūsų dienų išlaikė varžytynes su vėliau pasirodžiusiais giesmynais.

Š. išvertė iš vokiečių apie 70 giesmių[18]), o kitų daug ištaisė. Bent 1752 — 53 m. giesmynas susideda iš 2 dalių, kurių pirmoji tarp 400 giesmių turi 50 Š. verstųjų, o antrojoj yra „kittos naujos giesmės (142) taip šviežiai perstatytos, kaip geriaus sutai-

---

[14]) V. Biržiškos bibliogr. I d. Nr. 149. Be to, dar 148, 151.
[15]) Ten pat, Nr. Nr. 137, 138, 145.
[16]) Ten pat Nr. 149. Probočių Anūkas, p. 29.
[17]) G. Ostermeyer, Erste Lit. Liedergeschichte, p. 110—111 (§ 94).
*) Reikia atskirti nuo Įsrutės vyskupo Jono Berento.
[18]) Tegavau naudotis defektiniais Lietuvių Mokslo Draugijos giesmyno egzemplioriais (1748? ir 1752?), tad skaičius yra čia apytikris.

sytos per A. F. S. P. P." (Ad. Fried. Schimm. Past. Popelcken). Koks jis buvo vertėjas ir kaip jį vertino jo amžininkai, 1793 m. pasako mūsų giesmių istorikas Ostermejeris: „Schimmelpfennigs Lieder sind so gerathen, wie sie ein Kenner der Dichtkunst fordern kann"[19])... Kitur jį priskaito „den besten littauischen Dichtern" ir vadina jį „der grosse Schimmelpfennig[20])". Ostermejerio priešas Milkė savo gramatikoje (1800 m.) stato jį greta geriausio giesmininko Švobo (p. 204). Mūsų laikų kritikai tą nuomonę patvirtina, sakydami jį vertus „meisterhaft[21])".

1753 m. jis išleido dar savo pamokslą naujam kunigui pagerbti (Antrits — Predigt): „Szirdingas Priszaukimas szwieźam Mélkémjû kunigui Theodorui Gabrielui Mielkui" (Milkei[22]). Šis pamokslas yra sakytas spalių 9 d. įvedant naują kunigą po to, kai tų pat metų birželio 9 d. pasimirė tenykštis (nuo 1736 m.) kunigas Petras Gotlibas Milkė, Teodoro Gabrieliaus tėvas, kuris taisė 1735 m. Šventraščio vertimą ir vysk. Berento giesmynui suteikė 18 išverstų iš vokiečių kalbos giesmių, „die nicht ohne Fehler sind[23])".

Be to, Š. tuo metu jau buvo išvertęs iš vokiečių kalbos Jono Arndto pamokslus „Wahres Christentum"; šis vertimas lyg buvo žuvęs 1756 — 1763 m. rusų įsiveržimo metu, bet vėliai surastas jis buvo išleistas (bene katro Milkės, gal Krist. Gotlibo, juo labiau, jog Milkių šeimynos santykiai su Š. prieš kelesdešimt metų, matyt, buvo labai draugingi) antrašte: „Jono Arnto Rojaus darželis" (1807 m., XI + 408 pusl.[24]).

---

[19]) Erste Liederg., p. 112.

[20]) Ten pat, p. 183.

[21]) Hoffheinz, Bericht über einen litterarischen Fund („Mitt. d. lit. lit. Ges." I, p. 271).

[22]) V. Biržiškos Bibliogr. I. Nr. 196.

[23]) Ostermeyer, p. 253. P. G. Milkė anksčiau (nuo 1726) buvo Prūsų Jurbarko klebonas. Kitas jo sūnus Danielius Pričkus (1738—1818), vėliau (1776—1788) taip pat buvo Mielkiemių kunigu (Dr. L. Rhesa, Kurzgefasste Nachrichten von allen seit 1775... Predigern, 1834 m., pusl. 71 ir 153) ir su broliu, Pilkalnio mokytoju (kanteriu) Kristionu Gotlibu M., kuris paruošė naują giesmyną, žodyną ir gramatiką, kovojo prieš Ostermejerį (Palyg. Ostermejerio Liedergeschichte).

[24]) Palyg. Probočių Anūkas, 29; W. Gaigalat. Die ewangelische Gemeinschaftsbewegung unter den preussischen Litauern (1904 m.), 27; S. Baltramaičio Spisok litovskich knig (1904 m.), N. 196.

Paskutinis žinomas Š. darbas mūsų raštijoje buvo priežiūra antrojo Biblijos leidimo 1755 m., kuriame, be Kvanto prakalbos vokiečių kalba, yra dar Š. lietuviškoji, pasirašyta tų pat metų kovo 10 d.

Visa tai rodo, jog mūsų bažnytinėje raštijoje XVIII a. Š. buvo vienas iš uoliausiųjų, gabiausiųjų ir, šiaip ar taip, žymiausiųjų darbuotojų. Tokį jį pažino jo amžininkai, tokį ir mes jį pripažįstame gavę istorijoje. O dėlto pasirodo, jog dar ne visą jį tesame pažinę!

IV.

Jaunesnysis Šimelpenikas pasirodo nesitenkinęs vien savo amžiaus kunigų šviesuomenės įprastąja rašto veikimo sritimi. Jis nesitenkino vien bažnytiniu eiliavimu, šventųjų giesmių vertimu. Jis linkęs buvo ir laisviau ką sueliuoti. Šiaip ar taip, jis buvo kad ir vyresnis, bet Duonelaičio gadynės šviesuolis.

1755 m. Šventraščio knygose randame Šimelpeniko eilėraštį, kuris, kad ir yra labai dievotas ir atitinka giesmių toną, vis dėlto bažnytinių giesmių sričiai nepriklauso. Nors šis kūrinėlis 1902 m. jau buvo mūsų spaudoje pakartotas, bet plačiau nėra žinomas, o 1755 m. Šventraščio knygos juo mažiau, tad ne pro šalį bus jį čia dar kartą išspausdinus[25]).

Lietuvos ne pakentė nepagyręs[26]).

Kas isz tikkro wieryja,
Swietą ėsant waldomą
Nů to, kurs wissgalinczey
Dailummu bey dawadney
Yr' sutwėręs Swietą szį,
Tas gallės iszwieryti,
Dáiktus jam kożnintėlus
Rupestije ėsanczus.
Juk tai Burna Jėzulio
Mums senney atluddijo:

Źwirblį wey nenáudelį!
Jawelus gaiszinnantį
Diewas sėrgt ir apkawoj,
Bey ant jo wissad' dabboj,
Neygi Plauks be jo źinnôs
Ne gal slinkti nů galwos[27]).
Ar ne tas Waldon's Dangaus
Ne weizdėtu jo labjaus
Ant źmogaus koźnintelo,
Diddżo ir macyniko,

---

[25]) Žuvus mano išrašams iš Vilniaus knygynų, o Lietuvos universiteto bibliotekos egzemplioriui esant defektuotam, pakartoju šį kūrinį iš A. Jakšto str. 1902 m. „Žinyčios“ Nr. 4—5. Apie lietuviškuosius Šventraščio vertimus, žiūr. ten 38—40pusl. *1931 m. patikrinta iš pilno Liet. Univ. Bibl. egzemplioriaus.

[26]) Ostermejeris (Erste litauische Liedergeschichte, 261) šią antraštę vokiškai šiaip paduoda: Gottes Gnadenheimsuchung über Littauen.

[27]) Pridurta: Mat. 10, 29, 30.

Ant gerrû bey ant piktû,
Po Pasáulei ėsanczû;
Tai mums yra sakoma
Per Karalų Sal'moną[28]).
Szittaipgi ne dyw's yra,
Kad taipjau ir Lietuwa
Diewas miel's nepraźwelge,
Bet ir jôs atsimine.
Duszos taip Lietuwninkû,
Kaip Karalû diddelû
Wissados jis meilyja
Ir nor westi Danguna.
Rods tulasis wokėtis
Diddey passiputęsis,
Pastatydamas zubus
Niekinna Lietuwninkus,
Tar: kas yr' Lietuwninkas?
Argi Diew's ir jo bojąs?
Todėl jie taip newerti,
Wos per Kiaulę laikomi.
Alle Wardui Wieszpatiês
Turrim tarti ant Garbės,
Jį minnėjus wissados
Peikiamosôs Lietuwôs.
Mes juk su menka Proce
Rodyt gallėtumbime,
Per tiek szimtu Metû jį
Jau ant jos źurėjusį.
Jissai nepalikko ję
Págonû akklû Pulke,
Bet ir jei praszwisdino
Szwiesa źodzo sawojo,
Ir kaipo Popėźninkai
Arde wiera butinay;
Czystyta jei atdawe
Ir wėl meiley įteike.
Diews paruppino tada
Trupputėlû maźumą:
Butent tikt Katgismą jis
Bey Giesmelû ben kellis
Dawė jiemus sutaisyt
Ir meilingay nudallyt;
Kaip Wisztyczus jis tomi
Jûs norejo lesinti.
Jis prikėle po Czesu
Wieną isz Mokytojû
(Bretkis buwo Wardas jo),
Kursai Knygas Bibelio
Pertaise lietuwiszkay,
Malonėdamas labbay,
Kad szittas szwentas Knygas
Dûtu jiemus į Rankas.
Alle brangų Skarbą tą
Tad' negawo Lietuwa;
Ar Klebonu tinginys
Ar kittokia prieźastis
Kalta yr', kad Knygos tos
Drukką tad' nėr máczusios,
Wos wos Psalmus Dowido
Rėzas tad' parupinno.
Bet sziam' szimtamme Czèse,
Kurrem' jau be kruttame,
Diew's sujuddo mallonaus,
Dûdam's Knygû jiems apszczaus;
Nės Karalus pirmasis
Liepe procewodytis,
Testamentą naujajį
Lietuwai iszdûdyti.
Po Karalaus antrojo
Diewas Knygas daugsino.
Ney ilgaus norėjo trukt',
Į Rankas jiems tas įbrukt',
Testament's yr', pérźwalgyt's
Ir Katgismas pértaisyt's.
Garbe Diew! ir Bibelį
Tur Lietuwninkai biedni
Szi Met' Bibelis szweźey
Drukkawojams' yr skubbrey:
O Giesmelû kiek graźû
Yra sudawadytû;
Aszma karta Knygos tos
Drukką yr' pérėjusios,
Kas gal tart' su Teisybe
Giesmjû Stoką ėsancze.

---

[28]) Pridurta: Pam. Sal. 15,3.

Langanzo Iszguldimą
Apie Ewangėlią[29])
Nussidawimus be to[30])
Testamento sėnojo
Irgi naujo, jau wissur
Miela Lietuwa betur,
Kittû Knygû maźesnû
Asz priminti nekettu.
Ką Diew's werte tas taisyt'
Ir Lietuwninkams dallyt'?
Qwandts wyráusas Wyskupas,
Diewo buwo werczamas,
Ikki tol ne pakajot',
Kol jiems tas gallejo dût';
Bus Paminklas jo Garbės
Kol tik Lietuwa stowes.
Bet bau maczytu toktai
Mielai musu Lietuwai?
Jei ne Szuilû reikiamû
Butu ne parupintû:
Rásztas juk ne mokánczam
Yra kaip Szwiesa akklam:
Tam tikt Rásztas máczija
Kurs paźyst' ir moka tą.
Diewas ir tamme Dallyke
Mus ne likko stokoje;
Nės Karalui nobaźnam
Jau dabbar nabásztninkam
Meilijo į Szirdį dût,
Wissur Szuiles buddawot'
Ir ant maisto Szulmistrû'
Dowanot daug tukstanczû.
Gyrius werts yr Pono to
Kur tėn Wieną kurdino*),
Man juk rodosi, werczaus
Tą pagirti jo labjaus,
Kurs mums Szuiliû (kaip matyt)
Dawe tiek szimtû taisyt,
Szuiliû kiek tikt kurtujû,
Tiek jam stow Garbės Stulpû.
Szis Karalus ėsasis
Szuiles dar iszlaiko wis,
Nenorėdams iszardyt,
Ką jo Tėw's liepęs stattyt:
Uź jo brangų Gywastį
Reik mums diddey melstisi,
Kad Jį, Diewo mallonums
Dar ilgay laikytu mums.
Jau dabbargi taip wargings
Tiekajau kaip ir turtings,
Gal sawosus Kudikius
Iszmokyditi Rasztus;
Jey tikt kas ne nor tingėt,
Pats gal Rasztą paźurėt,
Tas sawe tur káltinti,
Kurs ne nor mokitisi.
Taigi miela Lietuwa!
Diewo tą Aplankimą
Kart-kartczeis ben apdumok!
Pirma Diewui dėkawok!
Kad tu Diewo źibburį
Szoms Gadynoms gawusi,
Nės be to, tu Lietuwa!
Pasiliktumbei akkla.
Sussipraskis, ko taw reik,
Jey Taw Diews Knygas įteik,
Meldzu, ne uźmerk Akkis
Meiluk! passinaudytis
Szito brángio Źibburo
Danguna taw szwieczenczio;

---

[29]) D. H. Arnoldt, Kurzgefasste Kirchengeschichte d. Königr. Preussens (1769 m., p. 715) mini Langhausen Kinder-Postill, išleistą Pričkaus Viliaus įsakymu. Tatai bus: Trumpas ir prastas iszguldimas wisû Nedeles ir Szwentu Dienu Ewangeliû. Klausimais ir Atsakimais sutaisitas ir Pamokinimui wisu lietuwiszkû Parapijû, Susirinkimû ir Szuiliû Prusu Karalistės isz wokiszkos kalbòs i lietuwiszką kalbą perstatytas ir pagatawitas per Jona Jokubu Kwand. Karaláuczuje. 1750 m. — Palyg. V. Biržiškos Liet. Bibliogr. I d. Nr. Nr. 185 ir 187.

[30]) Hübnerio Nusidawimai... 1742 m., 2 dali (V. Biržiškos Liet. Bibliogr. I d. Nr. 166).

*) Pridurta: Luk. 7, 4, 5.

Diewą lankantį pajusk!
Ir isz Mėgo ben pabusk.
Czėsas Neźinnojimo,
Garbe Diewui! pėrejo;
Jus bednus Lietuwninkus
Diewas per Tarnus wiernus
Dûd priszaukdyti macney,
Kad koznintelis skubbrey
Prissiwerstusi Diewop',
Ir ne truktu bėgti Jop'.
Tûmi Diewas juddina:
Ir Karalus wélyja,
Taip kaip reikiant elgtisi
Diewui wiernai szluźyti;
Szittaip ragina abbu,
O galliaus ir asz meldzu
Diewo Lankimo minnėk,
Ir tos Méilês ne mirszėk.

Šioji didaktika (eiliuotoji, pamokomoji mūsų raštijos istorija!), žinoma, nedaug bus poetiškesnė už Mažvydo „Knygelės pačios bylą lietuvininkump ir žemaičiump“ (1547). Tačiau yra ir kitokių Š. eilių, kurios jį pakelia senoje mūsų literatūroje.

V.

Lietuvių Mokslo Draugija turi savo Vilniaus archyve du rankraščiu, sujungtu bendru Šimelpeniko vardu. Vienas turi 8 puslapius, kurių 6 nerašyti, o 2 užrašyti antrašte: „Ant swodbos czestningo Pono Jurgio Kristupo Wielkio, Popelkiu klebono, su jumprowa Katryne Rale, dukterimi Szimmelpenningio, Popelkiu Klebono d. 30 Jul. 1760 keltos kelis Žodelius suraszyt norejo A. F. S. p. P. Karalauczuj rasztais spausta pas Artunga Naszle“. Toliau įrašyta 48 eiliuotosios eilutės. Kitas rankraštis, kita ranka rašytas, turi 16 puslapių tokio pat didumo. Pradžioje antraštė: „Gedichte von Pfarrer Schimmelpfennig zu Popelken“, po to lietuviškieji raštai — 2 epigrami, 1 ilgokas eilėratis, Gelerto pasakėčios vertimas „Mussês bey ûdo smertis“, 7 dainos „in Bittenen gesammelt“ ir pirmojo rankraščio eilėraštis, tik kitaip įvardytas: „Ein Hochzeitsgedicht bei Gelegenheit der Bewerbung des Pfarrers Wielke um seine Frau, die nachmalige Schwiegermutter des Pfarrers Kemfer zu Piktuppoenen“.

Abudu rankraščiu, kad ir lotynų raidėmis surašyti, bet rankomis, kurios buvo įgudusios gotiku rašyti, o antrasis net apsipratusia su vokiškuoju rašymu. Tad bus Prūsų lietuvių nusirašyti. Be to, vienos ir kitos rankos raštas ir popieris — XIX-jo amžiaus. Jei antrame rankraštyje minėtas Piktupėnų kunigas Kempferis būtų Ernstas Kempferis, kuris ten buvo kunigu 1823 — 1850 m., būtume gal tiksliau to rankraščio surašymo laiką pažymėję, bet K. yra vedęs gim. 1793 m. Justiną Hassenstei-

naitę, 1792 — 1821 m. Piktupėnų klebono dukterį[31]), tad tenka manyti nurašytoją galvoje turėjus kitą Kempferį, bene prieš 1792 m. Piktupėnuose klebonavusį; tam patikrinti šiuo tarpu neturiu tinkamų šaltinių[32]). Vis dėlto pirmasis rankraštis, vien Svotbos raštą teturįs, daro įspūdžio anksčiau už antrąjį surašyto. Sprendžiant iš jo, nors mūsų bibliografija šitokio spausdinėlio dar nežino, bet nėra pagrindo netikėti jo buvimu, nes šis aiškiai apie jį sakąs nuorašas (net ir spaustuvė yra nurodyta — Artungo našlė) yra dar paremtas kitu nuorašu, kad ir nesisakančiu iš spausdinio atsiradusiu. Didesnė abejonė kilti galėtų dėl Svotbos antraštėje minimo „Papelkių klebono Vielkio", nors tuo pat metu įvardijamas dar kitas Papelkių klebonas, Šimelpenikas; ar bus čia klaida įsibrovusi statant Vielkį Papelkių klebonu ar šis Š. žentas bus gal pasenusiam uošviui administratoriumi paskirtas, nemoku pasakyti. Neslėpdamas tad šių savo abejonių, bet ir nemanydamas, kad jos turėtų nuneigti Svotbą buvus XVIII a. parašytą ir Šimelpeniką ją parašius, čia ją pakartoju iš pirmojo rankraščio, patikrinęs dar iš antrojo ir apačioje svarbesnius skirtumus pažymėjęs.

Ant swodbos ir toliau, kaip 18 puslapyje yra pasakyta:

Ar tinka Wilkui awi dûti?
Wargù! Potam je kastu jis[33]).
Pamaczuius Wilka reik ulûti[34])
ir ne prileisti pas awis[35]),
awates lubij isztaszkyt
arba ir butinay praryt.

Man ir namej czysta awate,
kure[36]) užauginau patsai,
argi[37]) asz szita[38]) Nabagate
iteikcziau[39]) jam suestinay?
Dukczutte miela, ar girdi?
Tu didey[40]) jau saugokisi.

---

[31]) Gal galima būtų ir taip spėlioti: Šimelpenikaitė-Vilkienė bus gal antru kartu už Hasenšteino ištekėjusi?

[32]) R. Geelhaar. Das ostpreussische evangelische Pfarrhaus in Kriegsnoten, 1913 m., p. 60 (iš Walter Hassenstein. Hassenstein einst und jetzt. 1904).

[33]) II nuoraše... ji kastu ji.

[34]) II: Pamaczus... ullûti.

[35]) II: taškas viet. kablelio.

[36]) II: Kurre...

[37]) Taip, ne didžiąja raide.

[38]) II: szitta...

[39]) II: iteikczau...

[40]) II: diddey...

Mano dukte nusiczypsojo
man mielay atsakydama,
Ka ji, man grumzdant, padumojo:
„Wilkatis musu gers yra[41])
„Kaimyns, walybs[42]) ir pakajings,
„bey, kaip supratome, szirdings.
„Nier Wilks jis, kurr awis wa-
joja[43]),
„bet Wielkis wardas jo yra;
„Geraus jis ant awju daboja[43]),
„ne kad jiems butu iszkada.
„Juk yr awju ganytojis[44]),
„ak jiems iszkados[45]) padarys?
Jey taip, Dukczutte, tay žinokis[46]),
ir kad ji taip labay girri,
Tay jam i paczę pasidůkis,
kaip tu daryti[47]) meiliji.
Wisay[48]) asz szitam[48]) Dalyke
padûmi Wale sawaje.

Szwentam Raszte yra raszyta:
„Awis su Wilkais kruwoje
ir sandaroje bus ganyta".
Te nusidůd ir szim czese.
Tesie tarp Jummû wisada [49])
Pakajus beygi Sandora.
Diews mielasis i Wenczawone
Te laiko Judu[50]) maloney,
ir dide sawoje[51]) Žegnone
te nudalija[52]) Jum důsnay,
kad butu Jum dwim wisados[53])
wisokios[54]) Diewo dowanos.
Eryczius[55]) Jezus miels kawoja(,)
laikydamas jůs glebije[56]),
priesz Žweris jis jůs[57]) apsaugoja
su diewiszka sawo Mace.
Taipo Judu su Meilimmu[58])
te sergti kaip Eryczių dů.

Tuo eilėraščiu baigiasi Š. „Gedichte-Sammlung" rankraštis. O gal toji Svotba bus buvusi jo paskutinysis kūrinys, mylimosios dukters jungtuvėms senio parašytas? Matyt, ir pats poetas teikė jai didesnės reikšmės, spaudai ją pavesdamas. Kiti kūriniai, kaip rodos, nebus spaudos pasiekę.

---

[41]) L...,
[42]) II: wallybs.
[43]) I-ame nuoraše nėra čia kablelio
[44]) II: Čia kablelis.
[45]) II: ... iszkada.
[46]) II: Jei..., tai žinnokis.
[47]) II: darryti.
[48]) II: Wissay.. szittame...
[49]) II: T'essie tarp Jummů wissada...
[50]) II: juddu.
[51]) II: didde.
[52]) II: nudallyja.
[53]) II: wissadôs.
[54]) II: Wissokios.
[55]) II: Eryczus.
[56]) II: nėra kablelio.
[57]) II: Zwièris jis jus...
[58]) II: ... meilummu.

Iš aukščiau minėtųjų epigramų viena šiaip yra rankraštyje paduota:

Schimmelpfennig antwortet dem Kaplan Pilgrim aus Insterburg auf dessen Klage, dass deselbst Nichts zu bekommen wäre.

Eikszte szen, kas tur ausiû,
Ir kas nor naujina tirti(:)
Tarp pyragû ir pywû
Pilgrims nor badu numirti!

Įsrutės kun. Adomas Enrikas Pilgrimas († 1757) 1734 — 35 m. Biblijos prakalboje jau yra minimas kaip Įsrutės kunigas, kuris kartu su kitais ją vertė. Tad epigrama bus parašyta 1734 (gal anksčiau) — 1757 m.

Kita epigrama eina „Gedichte-Sammlung'e" pirmuoju kūriniu:

Ein Epigramm auf eine Rewolte in Pillkallen wegen zweier Prediger im Jahre 1775.

Wilks weda kerdzu pas awis;
Bet awys nor jo atsiginti.
Husarai tur su szoblėmis
Jam awinyczia atrakinti.

Jei nebūtų šis kūrinėlis rankraštyje drąsiai Šimelpenikui priskirtas, nebūtų mums tat galvon parėję, nes 1775 m. Š. jau buvo miręs († 1763). Tad kas gi čia? Jei net pirmasis „Gedichte-Sammlung" kūrinys nebus Š., kaip galime kitus rankraščio eilėraščius šiam poetui skirti? Lyg visas darbas būtų niekais nuėjęs! Tačiau bent kiek paieškojus dalykas aiškėja.

Pilkalnio istorikas pasakoja mums šitokį nuotykį: „Einige kleinere Vorfälle im laufenden XVIII Jahrhundert registriert die Chronik noch, z. B. die Auflehnung eines Teiles der Bevölkerung gegen den von der Regierung nach Pilkallen versetzten Pfarrer Milke, dessen Introduktion man durch eine grössere Kundgebung vor der Kirche verhindern wollte. Besonders die ländlichen Gemeindemitglieder waren über die Veränderung unzufrieden und blieben eine zeitlang dem Gottesdienst fern, liessen ihre Kinder in polnischen Kirchen taufen usw. Im Laufe der Zeit jedoch gewann Pfarrer Milke alle Herzen seiner Gemeinde und seinen frühen Tod beweinten alle"[59]).

Iš kelių mums žinomų kunigų Milkių tetinka čia Mielkiemio kun. Petro Gotlibo M. († 1753), giesmių vertėjo ir 1734 —

[59]) W. Krüger. Stadt Pillkallen 1724 — 1924 (Pillkallen, 1924), p. 50.

35 m. Biblijos vertimo su Šimelpenikiu bendradarbio, sūnus ir Pilkalnio bažnyčios mokytojo Kristijono Gotlibo M., žodyno, giesmių ir kitų lietuviškųjų raštų autoriaus, bei Žydkiemio, paskiau Mielkiemio kun., pagaliau Ragainės vyskupo Danieliaus Pričkaus M. († 1818), brolis (bene vyresnysis?) kun. Teodoras Gabrielius M. (1728 — 1762). Apie jį gauname šitokių žinių: gimęs Įsrutės Jurbarke, buvo lietuvių bažnyčios kanteris Karaliaučiuje, nuo 1753 m. spalių 1 d. (vadinasi, tėvui Petrui mirus) Mielkiemio kun., iš kur jau 1755 m. „am Sonntage Trinitatis“ perkeltas Pilkalnin, kur mirė 1762 m. kovo 19 d. Mielkiemy jį pakeitė kun. Gadzalis, kuris 1755 m. vasario m. buvo atvykęs Pilkalnin klebonauti, o jau tų pat metų kovo mėn. buvo perkeltas Mielkiemin, kur išbuvo ligi 1759[60]). Iš šių žinių matyti, jog kažkas turėjo Pilkalny atsitikti, jei Gadzalis taip ūmai buvo iš ten iškeltas Milkės parapijon, o šis jojo, kurioj išbuvo tik septynerius metus ir pasimirė tikrai „früh“, 34 metų. Manau neapsiriksiąs pasakęs, jog Teodoras Danielius Milkė bus ansai kunigas, kuriam „husarai su šoblėmis“ gavo Pilkalnio „avinyčią atrakinti“*), bet ne 1775 m., kaip sakoma rankraštyje, tik 1755. Tam kunigui Mielkiemio parapijon įvesdinti Šimelpenikas, kaip žinome, 1753 m. paskyrė savo „Širdingą prišaukimą“; jam ir epigramą parašė patyręs jį tragikomiškoj padėtyj atsidūrus.

VI.

Jokių abejonių neiššaukia „Gedichte-Sammlung‘o“ rankraštyje trečiuoju (po epigramų) einąs ilgesnysis eiliuotasis Š. laiškas, pažymėtas „Popelken, den 12 October 1748“:

Bei Gelegenheit eines im Jahre 1748 die Academia zu Koenigsberg beziehenden Verwanden, an dessen Vater gerichtet.

Mano mielas prietelau!
Anday wissas nuludau,
Kaip Wilkyszkiu szulmistras[61])
Manne aplankydamas

---

[60]) Apie Milkes: Ostermejeris, Erste lit. Liederg., 253; Dr. L. Rhesa, Kurzgefaszte Nachrichten, 71, 153; W. Schröder, Geschichte der evangelischen Kirche zu Mehlkemen in Littauen (1836 m. „Vaterländisches Archiv... oder Preusz. Provinzial-Blätter“, p. 331, 334—335).

*) Čia ir bus „Rewolte wegen z w e i e r Prediger“.

[61]) Vilkiškių mokytojas; Vilkiškiai — dešinioje Panemunėje, netoli Tilžės.

Sake: Buk tu ne senney
Ji Wilkiszkiuse lankei[62]),
Ir potam pakalniszkus[63])
Lankes essi kunnigus.
Asz tariau: Kodel manne
Jis szi žygi aplenke?
Togidel su apmaudu
Taw asz tai ispet turru:
Kodel, miels iszdykeli,
Taip mane paniekinni?
Kuom' tawe, miels prietelau,
Asz taip diddey raudinnau?
Ar Papelkei taip labai
Taw pasmirdo butinay?
Kad i genti senaji
Ne per peti ne žuri?
Sake tiesa szulmistras(,)
Buk tu ant žiemos kettus
Atwažoti ir pas mus.
Bet wargu isz to kas bus(,)
Nes senney žaddi man tai,
O tikt susimellawai.
Bet ilgiaus jau ne mellok,
Bet tikray szen atwažok(,)
Atsiweskisi drauge
Ir župone[64]) sawaje,
Nes be jôs tu manaijei
Nekaip ne itiktumbei.
Dar del szulmistro daugiaus
Ir del mielo jo sunaus
Taw turru cza paminėt
Ir i ausi pasznibždet.
Bedszius tas pilns rupesczio
Diddey nusituzijo.
Akys, skrostai ir kakta
Buwo diddey suraukta.
Raudonawo nosis jo
Lyg kaip snapas kurkino(,)
Ejo wis czulpszodamas
Ir be gnaužidams rankas,
Todel kad jau jo sunus
Dedams yr i sztadentus,
O jam nier tiek pinningu,
Kiek iszmest jam priwallu.
Tay tiesa(,) jam reik stubbôs(,)
Reik sermegôs mandagiôs,
Reik jam walgio, gerimo;
Wakarais reik žibburio;
Reik jam malkû szilditis;
Dar be to prafessoris
Ir usz pamokinnimus
Atimm' sawo mokeszius[65]).
Kaip su mierna masznele
Jis bus Karalauczuje?
Norint spogas[66]) prie szalies(,)
Tikt badu jis mirt turres.
Wakarais be likties [67]) jis
Lindos kaip sziksnosparnis,
Ir be malkôs pagalio
Ir per žiemo ne triwo.
Bet didszausa bus beda(,)
Kad jis pamokinnima
Isz sawo mokitojû
Nekaip gaus be pinningu(,)
Kas gi szittaip bus isz jo?
Teks jau wel kelaut nammû,
Nieka jis iszmakt gales(,)
Sztaderodams syteszkes[68]).
Kad, brolal', rasziau taw tai,
Bau tu ja nusimanai,
Ka asz taw primint kettu?
Tiek sakyt taw meiliju:
Buk ant sawojo genties
Susimilstanczios szirdiês.
Tu taukinnije tupi,
Turto wisso pilns essi.
Taw musztinnû dorelû
Ir raudonû auksinnû

---

[62]) Rankr. lankei.
[63]) Pakalnė Šilutės apskr.
[64]) Žmoną.
[65]) Mokesčius.
[66]) Špaga, kardelis. * 1925 m.: kardas.
[67]) Licht-šviesa; liktis-žvakė.
[68]) Paišeliu pataisyta: sykesztes.

Masznos yr pilnintelios:
Dûk ben ka isz tôs kruwôs!
Bedszaus to pasigailek
Ir szi meta užmokek
Tikt usz tus kollegius,
Tariant philosophiszkus,
Nes del kitto reikalo
Jau parupis tewas jo.
Neatsikalbek, meldsziu,
Buk tai taw padywitu
Mylima tawo pati,
Juk mes žinnome wissi,
Je szirdinga esancze,
Szirdingesne už tawe.
Jau meili szirdele jôs,
Kiek gales, jam dowanos.
Tu tikray ne buk spullus,
Bet meilingas ir dûsnus.

Diewas taw atlygis tai,
Ka jam dûsi, dowanay.
Buk tam tarpe sweiks, brolau,
Asz tawe po draug praszau.
Dûk szimta labû dienû
Nû namiszkû musujû
Tawo paczei mylimai,
Nû manes taipjau gražey
Ir Ensunû kunninga[69])
Bey jo pacze mylima
Szweikink su buszawimû(,)
Pasilikis su Diewû!
P. S. Ne uszmirszk mane lankyt
Ir ka taw rasziau, daryk[70])(,)
Jei mane paniekisi(.)
Tai man ne padywiki[71]),
Kad tawe lietuwiszkay
Asz iszbarsiu diddeley(.).

Toliau seka „Gellert's Fabeln", kurių betgi viena tepaduodama, toji pat ginčytina:

Der Tod der Fliege und der Mücke.

Mussês bey ůdo smertis.
Asz mussês smerti apraudosu
Ir silpno ůdo prapulti;
Ir taw graudszey iszpasakosu,
Kaipo atlikko abbieji.
Musse jaunoji nulakiojo
I wyno stikla skliddina,
Cze gere, cze girta pastojo(,)
Cze skende begirtodama.
Pamates ůdas jôs likkimma,
„Nů wyno", sako, „saugosůs",
„Ta mano duszia ne priimma";
„Dzaugsůs prie liktiês deganczôs"[72]).
Bet ne gana pasisaugojas,[73])
(:Per daug noredams linksmintis:)
Mažas lepsnoj sudegin' kojas,
Ir tůj numirszta tylomis.
Wey! Žmones, jus, kurie lebaujat,
Lyg', kaip szitůdu elgiaties;
Ir jus umay (:jei ne palaujat:)
Papjauti busit giltinês.

Šią iš vokiečių kalbos pasakėčią žinome ne vien iš šio rankraščio. Paskutinį jos posmą — moralą 1818 m. paskelbė Rėza[74]),

---

[69]) Matyt, rašyta asmeniui, kuris gyveno Encūnuose, netoli Valtarkiemio (kur Rūgys), Tolminkiemio (kur Duonelaitis) ir Mielkiemio (kur Milkė tėvas).

[70]) daryt?

[71]) Tiktų ir: ne padywisi.

[72]) Krauzės tekste: prie Žwakės džiaugsůs dégančiôs.

[73]) Krauzė: Bet jis taipjau nessidabojas.

o ištisą pasakėčią Krauzė 1834 m.[75]), Jakobis 1880 m.[76]) Krauzės tekstas vienoj kitoj vietoj kiek skiriasi nuo rankraščio teksto, bet Jakobio raštas nesiskiria. Rėza priskiria ją žodyno autoriui Kristijonui Gotlibui Milkei, Jakobis Aulavėnų (netoli Papelkių) kunigui Erteliui (vok. Hertel[77]).

Gretimos su Papelkiais parapijos klebonas Pričkus Lorentas Ertelis (g. 1769 Pomeranijoje, XIX a. 30-aisiais metais tebebuvo dar gyvas, miręs, turbūt, prieš keturesdešimtuosius metus) Lietuvoje tiek pramoko lietuvių kalbos, jog ne vien užrašinėjo iš žmonių girdėtas dainas, kurių jis 17 yra 1827-28 m. suteikęs Rėzai, bene 10 1830 — 34 m. Bolėnui, bet ir pats jas rašė ir į žmones leido [78]). Kitos jojo dainų mūsų žmonėms taip prigijo, jog net mokslininkus ėmė savo „liaudiškumu" klaidinti. Taip, jau Rėzai bent 1827-28 m. žinoma ir 1832 m. Bolėno taip pat užrašyta kaip Ertelio, abu kartu gauta nuo kitų, tolokai nuo Aulavėnų, tad žmonėse jau paplitusi, daina „Kelkitės vyrai, jau žiegorius tris, spragilus reikia nutverti"[79]). Jakobis priskiria jam, be „Musės bei uodo smerties", dar Gelerto pasakėčios „Der Reisende" vertimą „Keleivį" (Kaip kartą ans pagon's keliavò[80]).

Kristijonas Milkė buvo taip pat ne vien žodyno ir bažnytinių giesmių rašytojas, bet ir šiaip eilių kūrėjas. 1800 m. išleistoje savo „Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-Lehre" duoda Gelerto „Der Drescher" pasakėčios (Erzählung) „frey Uebersetzung" (Ansai Kullik's su spragilu per žiemą prissiwargt turėjo), savo vertimą vadindamas „Probe von meinem Genie"[81]).

---

[74]) L. I. Rhesa, Das Jahr in vier Gesängen, p. 141.

[75]) G. Krause, Litthauen und dessen Bewohner, p. 122. Iš ten pakartojau, Duonelaičio raštus mokyklai leisdamas.

[76]) R. Jacoby, Litauische Chrestomatie zum Schulgebrauch, p. 40.

[77]) Jakoby, p. 39.

[78]) Tetzner, Dainos (1897 m.), p. 31; Rėza, Kurzgefaszte Nachrichten, p. 95, 97; Barčo Dainų balsai (1886—1889 m., I ir II dalis).

[79]) Bartsch, Dainų balsai, II. 295 (palg. vok. vert. 175—176); Kalvaičio Prūsijos lietuvių dainos, p. 276—277; Mozeris — Mitt. d. lit. lit. Gesell., IV. 338—339.

[80]) Jakoby išsp. p. 39—40.

[81]) Mielcke, p. 205, 206—208. Tą vertimą irgi esu pakartojęs kartu su Duonelaičio raštais. *Rėzos archyve susirado ir Mielkės poema „Pilkainis".

Ertelis ir Milkė abu vertė Gelerto pasakėčias, tad lygiai vienas, lygiai kitas galėjo ir aną „Smertį" išsiversti. Vieno ar kito vertimas galėjo rastis ir XVIII, ir XIX a., nes abu juodu XVIII a. jau buvo subrendę žmonės ir rašytojai, lygiai ir XIX a. tebe veiklūs. Tačiau ir trečias vertimo ginčytojas, Šimelpenikas, turi savo pusėje patikimų įrodymų. Rankraštis paduoda šią pasakėčią kartu su kitais jo eilėraščiais. Svotboje Š. aiškiai palinkęs bent „Erzählung'ų" rūšiai, taip artimai pasakėčioms. Pagaliau, Gelertas (Christian Fürchtegott G.) yra Š. amžininkas, bent Duonelaičio kartos poetas (1715 — 1769), tokios pat kilmės (kunigo sūnus) ir literatūros tradicijų (senosios Gotšedo srovės). Jo pasakėčių („Fabeln und Erzählungen") I leidimas išėjo dar 1746 m., tad pačiu Š-o poezijos žydėjimo metu ir, padaręs didžiausio įspūdžio vokiečių šviesuomenei, galėjo ir Š. suraginti jas versti.

Šiaip ar taip, aukščiau patiektoji medžiaga dar neleidžia nuspręsti, kas bus „Smertį" išvertęs: Šimelpenikas, Milkė ar Ertelis[82]). Antra vertus, sukeltoji tuo dalyku abejonė, ar šis į Š. „Gedichte-Sammlung" rankraštį patekęs kūrinėlis tikrai bus jo rašytas, verčia mus dar ir dėl patekusių septynių kaimo dainų paabejoti, ar šios „einige Dainos in Bittenen gesammelt" bus Š. rašytos. Tiesa, jos yra įterptos tarp neabejojamų Š. kūrinių (Sammlung baigiasi niekeno neabejojama Svotba, kuri eina tuoj po dainų), bet prieš pat jas eina ana abejojamoji „Smertis", tad ir kas kita galėjo į šį rankraštį ne Š. patekti. Be to, Š. metu kaimo dainos šviesuomenei tebebuvo dar svetimos, „prastos"; net Herderis dar nebuvo pasirodęs su savo vokišku dainynu, kuriame buvo ir lietuviškųjų dainų, ir mūsų šviesuomenės akių į jas dar neatkreipdinęs. Puola į akis ir tat, jog žinomieji (Jankaus) Bitėnai yra toli nuo Papelkių, apie Ragainę, ir nežinoma, ko dėliai Papelkių klebonas ne savo apylinkėje, bet kažkaip toliau nuo jos atsidūręs dainas būtų rinkęs.

Yra betgi kas taria čia ir Š. naudai. Prūsų Lietuvoje yra keletas Bitėnų, ne vien apie Ragainę, bet ir Labguvos bei Papelkių apylinkėse. Kaip tik Š. metu, 1745—47 m., išeina kun. Rūgio „Betrachtung ueber littauische Sprache" su 3 dainomis,

---

[82]) Ne įrodymu, bet nujautimu*) telinkęs esu labiausiai Š-ui šią pasakėčią priskirti. * 1925 m.: jausmu.

o Rūgys, be to, kartu su Š. bendradarbiavo 1734—35 m. Šventraštį verčiant, tad nebuvo jam svetimas. Ar ne galima prisileisti, jog bent Rūgio knygelių įtakoje Š. savo apylinkėse bus užrašęs kelias daineles? Antra vertus, jei Rūgys galėjo akis į dainas atkreipti, kodėl 24-riais metais už jį jaunesnis ir didesnis poetas Š. negalėjo dainomis susidomėti, net ne jo, bet, matyt, aiškiau dar nepasireiškusių savo gadynės įtakų pagautas? Prileidus, jog Š. bus šias dainas surašęs, tektų tuomet pripažinti, jog kunigų susidomėjimas kaimo dainomis XVIII a., bent 1745—1760 m., buvo daug didesnis, svaresnis negu ligšioliai kad esame manę*). Šiaip ar taip, manau, jog galima rankraščio dainos priskirti Š. rinkiniui, tad galvos už tat ir neguldydamas, nusirašau jas čia, Šimelpeniko veikimo apžvalgoje.

VII.

Š. rankraščio dainos yra apibendrintos šiąja antrašte:

Einige Dainos in Bittenen gesammelt.

(1)

Ey, žinau, žinau, alle ne sakau,
Kur aug mano bernužėlis,
Mano bernužėlis:
Tilžes miestužele,
Tarp szimtû draguneliû
Widdury gleteliû.
O! asz pažinnau sawo bernuželi
Tarp szimtû draguneliû widury gleteliû(,)
Mano bernuželi puike mandurėle;
Szwitrus blizga kardužėlis
Prie zalnieriaus szalelês(.)

„Eisky, eisky, merguželė
„Mana lelijele(,)
„Důksky man balta rankužele(,)
„Kalbesiwa žodeli.
Ne eisiu arti, ne důsu ranka(,)
Ne kalbesu žoduželi
Tarp szimtû etc.
„Del ko supykai, mano merguželė?
„Kad retay tawe lankiau?
„Retay lankysu, szirdij' lankysu,[83])
„Wis ant rankû neszosu(.)
„Walè taw sakyt'(,) alle ne daryt.

---

*) Dar anksčiau už Rūgį, apie 1706 metus Aisopo vertėjas Jonas Šulcas, Gumbinės klebono Mėrlino suragintas, Gumbinėje užrašė „die dainas der litauischen Mägde" (Die Fabuln Aesopi... littauisch vertiret von Johannn Schulzen... Königsberg... 1706 — kartoju A. Brückner'io Ein unbekannter litauischer Aesop iš „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen", 43 Band, 1910 m., p. 374).

[83]) Gal: laikysiu?

Seniausias šios dainos pažymėjimas spaudoje yra iš 1820 — 1835 m.; ji turi daug atmainų[84]).

(2)

Diszer, diszerele(,)
Daryk nauja sztule
Ir nauja staléle.
„O ka tu statysi ant naujo staWlélio(,)
„O ka tu sodisi ant naujo sztulélio“?
Pyweli statysu ant naujo stalélio(,)
Asz pats atsisesu ant naujo sztulelio.

Diszer', diszeréle(,)
Daryk nauja lowa
Ir marga wygéle.
„O ka tu guldysi i nauja lowéle(,)
„O ka tu wygosi i marga wygéle“?
Asz pats atsigulsiu i naujo lowéle,
Mergyte wygosu i marga wygéle.

(3)

O asz iszeidamas,
Iszmaszirodamas,
Palikkau mergyte
Wyguže begulint.
O asz pareidamas,
Parmaszirodamas,
Asz radau mergyte
Prie wartu be stowint(.)

Mažulele mano(,)
Lelijele mano(,)
O kas iszblikawe,
Skaistczôses weideles?
Bernužéle mano(,)
Raiteléle mano,
Pasirupinnausi
Tawes belaukdama.

Šiedvi daini taip pat turi žinomų rinkėjams atmainų, kurių nėra reikalo čia minėti.

(4)

Ka dukryte padarei,
Ka jaunoji padarei,
Kam taip piggey wainikkeli
Pardawei?
„Kur moczusze waikszczodama
„Tu matei?
„Kodel man ne žodéle
„Ne sakai?

„Asz po darža daržuželi waikszczojau,
„Asz sodinnau negelkelû dwylika,
„Wiena szaka negelkelû geltonû,
„Antra szaka negelkelû raudonû.
„Nusineszcziau i Ragaine Wyskupiu.
„Asz wyskupiu negelkelû dwylika,
„Man wyskupas bernuželi mylima.

---

[84]) F. Kurschat, Lit. Grammatik (1876 m.) Nr. 9 — iš Tilžės apylinkės, užrašyta apie 1820 m.; Bartsch, Dainų balsai, II (1889 m.) Nr. 176 — aus P. v. Bohlen Nachlass-Heidekrug, 1835; Nesselmann, Lit. Volkslieder (1853 m.), Nr. 103 — iš E. Gizeviaus užrašų, 1850 m.; Kalvaitis, Prūs. liet. dainos, 1884—1894 m., Nr. 374 — iš Šilėnų par. (Maž. Lietuvoje); A. Juškos Svotbinės lietuvių dainos (1883 m.) Nr. Nr. 157, 170, 330 — iš Veliuonos apyg.; Šimtakojo Trakiečių dainos (1899 m.) Nr. 28 — iš Merkinės par.

Čia viskas žinoma iš kur kitur, išskyrus Ragainės vyskupą (Wyskupiu = vyskupui).

(5)

Eiswa, merguž', mudu gult'(,)
Reik man rytoj anksti kelt',
I laukele arti eit';
Meldziams meldziu, merguže mano,
Ne pawelik pusrytele.
Kittos mergos pusrytaczi(,)
O manoji miegt kletatij'(.)
Kittos mergos prieszpietaczius,
O manoji burna prausias;
Kittos mergos pietus nesza,
O manoji pusryteli.
„Laba ryta, bernuži mano.
„Laba ryta, Jaunasis,
„Kur padedu pusryteli"?
Dirwû galè ant piewelės
Cze padek man pusryteli.
Meldziams, meldziau, merguže mano,
Paganyk man szėmus jauczùs:
Nusieicziau i beržyna,
Nusilauszcziau berža rykszte,
Asz mergytei per pétaczius,
Aszareles per weidaczius:
O pagaila man mergytes.

(6)

Ka mamužè padarei,
Ka senoji padarei (?)
Pažadejei tam berneliu,
Kur ne karta ne macziau.
Jis pragere zirguže,
Ir nû zirgo balnuže.
Jis pragers ir mane jauna
Ir nû rankû žieduzè.
Cit, dukryte, ne bijok,
„Nû to szelmo tu atstok;
„Tu atstok nû to szelmo,
‚Nû to szelmo girtoklio".
Jau dabar, mano mamuže,
Atsitraukti ne galu;
Baltas rankas jau sudûtas,
Auksa zieda sukeistu.
Dwi nakteles gullejau(,)
Meilės žodzius kalbejau,
Jau weidéle eit baltyn,
Jau dabar, mano mamuzè,
Atsitraukti negalu.

(7)

Atjok, atjok, bernuźi mano,
Kas subatôs wakareli,
Ant saulélês leidimo.
„Dekuy, dekuy, merguźe mano(,)
„Usz ta žodi, szaunoji;
„O kur leisiu bera źirga,
„O kur gulsu asz jaunas?"
Wesk źirgeli i darźeli,
O tu jaunas pas mane.
Ir palauźa źirgas twora(,)
Iszminnojo rutitas.
„Cit, ne pyk, merguźe mano;
Uszmokėsiu doreléli
„Usz zaliuses ruteles".
Auszra auszta, saule teka(,)
„Tu mergyte, tu mano,
„Tu jaunoji, tu mano,
„Kur ne kartu ne macziau[85]).

Ir šios dainos turi atmainų. Tačiau mums ne tiek rūpi kas patiekiama, kiek tat, jog Š. metu vis dėlto, jei tik mūsų spėja-

[85]) Nežinomojo nusirašytojo raštas nepigu tiksliai pakartoti. Rankrašty dažnai sunku atskirti a nuo o, z nuo ž, cz nuo sz. Tatai turėjo kai kur man atsiliepti Š. eiles ir surinktas dainas nusirašant.

ma tikrai, dainų patiekiama. Tatai kelia Š. poeto ir net jo gadynės šviesuomenės garbę.

VIII.

Surastoji rašto medžiaga padeda mums geriau pažinti Duonelaičio gadynę, išveda ją iš siauro bažnytinės literatūros rato ir, papildydama ją naujais bruožais ar sustiprindama juos (pav., kunigų susidomėjimą dainomis), tvirčiau patiesia Duonelaičio kūrybai visuomeninius ir istorinius pagrindus. Duonelaitis dabar jau nebe Deus ex machina atsiradęs istorijoj, bet suaugęs su savo visuomene, jos kultūros ir literatūros kūrėjas. Jau iš Duonelaičio biografijai medžiagos, taip rūpestingai surinktos Rėzos, Pasargės ir Tecnerio, matyti, jog jis turėjo ir literatūros santykių su kitais kunigais: su savo draugu iš Karaliaučiaus universiteto Jonu Pričkumi Šperberiu (vok. Sperber, g. Salavos par. 1712, studentas 1734—1738, precentoris 1738—1756 Tolminkiemy, 1756—1765 Kuncų kunigas, 1765—1770 Tolminkiemiui kaimyninių Gavaičių kun.[86]), po Pilypo Rūgio galvos Valtarkiemio kun. Jonu Enriku Kempferiu (g. 1712 apie Vėliavą, 1747 — 1779 Valtarkiemio kun.[87]), kuriem, kaip kaimynam, kai kada savo idiles skaitydavęs. Manyčiau, kad ir Mielkiemio kunigai, kaip artimiausi kaimynai, turėjo palaikyti su D. pažintį, o gal ir literatūrinius santykius. D. metu čia buvo, daugiausia, Milkės: vyresnis už jį Petras Gotlibas 1736—1753, 12 metų už D. jaunesnis Petro sūnus Teodoras 1753—1755, po 20 metų Teodoro brolis Danielius (už D. 25 metais jaunesnis) 1776—1788, bet dar 1769—1776 buvo netolimame Žydkiemy.

Minėtieji Milkės, bent Petras ir Teodoras, įeina ir į Šimelpeniko gyvenimą. Teodorui Milkei, tiek Mielkiemy, tiek vėliau Pilkalny esant, Š. skiria lietuviškuosius raštus. Lietuviškuoju eilėraščiu kreipėsi Š. ir į Įsrūtės kun. Pilgrimą.

Yra aišku, jog Duonelaitis ir Šimelpenikas turėjo artimų sau kunigų ratelius, kuriuose jie pasirodė su savo lietuviškais

---

[86]) L. Passarge, Christian Donalitius' Leben und Dichtungen (knyg. Donalitius' Litauische Dichtungen, 1894 m., p. 16—18); F. Tetzner, Unsere Dichter im Wort und Bild. VI. 1896 m., p. 18.

[87]) F. Tetzner, Die Tolminkemischen Taufregister des Christian Donalitius (1896 m. „Altpreussische Monatsschrift“, p. 28).

raštais, nebijodami atrodysią keisti, juokingi, būsią nepalankiai sutikti. Mielkiemio Milkės lyg būtų tų dviejų ratelių mazgas, artimi ir Duonelaičiui ir Šimelpenikui. Berods pastarasis kiek toliau nuo kitų gyveno, net nuo Milkių, negu pirmasis, labiau buvo į vakarus nuo Tolminkiemio srities išsikišęs.

Mažosios Lietuvos kunigų pasaulinė*) poezija 40-aisiais, 50-aisiais, 60-aisiais ir vėlesniais metais — epigramos, eiliuotieji (ir neeiliuotieji) laiškai, pasakėčios ir t. t. primena mums daug vėlesnį, nes ne anksčiau kai 90-aisiais metais ir XIX-jo a. pirmaisiais dešimtmečiais pasireiškusį, Žemaičių bajorų veikimą lietuviškojo rašto srityje. Jog buvo čia pasireiškę ir tautiškojo jausmo, rodo ne vien Duonelaičio Metai, bet ir istorikų epitetai daugeliui D. ir Š. gadynės kunigų: „ein trefflicher Littauer, geliebt von seiner Gemeinde", „ein guter Littauer, aber schlechter Dichter" ir pan.[88]). Šitokių „gerų lietuvių" tarp kunigų buvo daug — mylinčių savo kalbą ir žmones, nesigėdinčių tėvų kalbos, jaja reiškiančių savo mintis ir jausmus, ne vien vyresnybės įsakymu beverčiančių katekizmus ir giesmes.

Šitokie Poškos ir Klemento pirmatakų*) šviesuomenėje gimė Duonelaičio Metai.

1925. IV. 7.

---

*) 1925 m.: svietiškoji.

[88]) Ostermeyer, Erste lit. Liedergeschichte, p. 252, 258.

Iš D. Poškos raštų *).

(Medžiaga literatūros istorijai).

Lietuvių Mokslo Draugija (Vilniuje) turi savo archyve Dionizo Poškos rankraštį — „Słownik języka litewskiego, polskiego i łacińskiego przez Dionizego Paszkiewicza, Żmuydzina" (arch. katal. Nr. 2). Tasai žodynas (du tomu; antrasis nepabaigtas — lig „Sianie") ilgą laiką buvo laikomas**) jau žuvusiu. Kun. Antano Juškos kažikur tarp šlamšto Žemaičiuose rastas, kunigui A. mirus, perėjo į jo brolio Jono rankas[1]), o iš Juškų prieš keleris metus***) į L. M. Dr. Šį tą yra davęs iš žodyno K. Miškonis 1905 m. „Vilniaus Žinių" Nr. 18 str. „Dijanizas Poška", o šiaip nei mūsų kalbos, nei literatūros istorijos mokslui juo ligšiol nesinaudota. Nebūdamas kalbininkas, netirsiu Poškos vertės lietuvių kalbos žinioje, nei užsiimsiu jo kalbos ypatumais. Išrašau tiktai jo paduotuosius tekstus — literatūrinius pavyzdžius, kuriais jis aiškino vienus kitus žodžius. Kai kuriuos pavyzdžius yra jau K. Miškonis savo straipsnyje padavęs; ir anuos čionai, pilnumo dėliai, pakartoju.

Žodyno tekstų skaičių padauginu, dalimi ir patikrinu, dviem L. M. Dr. archyvo rankraščiam: Poškos pagalbinėmis prie žodyno notomis (katal. 3 B) ir Ivinskio nuorašu iš Poškos raštų. Poška, mat, be paties žodyno yra palikęs ir atskirų lapelių su kai kuriais žodžiais ir tekstais. Tų lapelių mūsų archyve yra keliolika; kaip matyt, ne visi: prasideda nuo C ir 19-jo pavyzdžio (pavyzdžiai numeruoti, bet ar paties Poškos, vargu nuspręsti), trūksta A, B, G, pirmųjų 18-kos tekstų ir prie P tarp

---

*) Išspausdinta Lietuvių Mokslo Draugijos „Lietuvių Tautoje", II knyg., 3 sąs., 1914 m., pusl. 329—375. — Žvaigždelėmis čia žymimi 1930 m. prierašai.

**) 1914 m.: skaitomas.

[1]) K. Miškonis. Dijanizas Poška (1905 m. „Vilniaus Žinių" Nr. 18).

***) Apie 1910 m.

64-jo ir 70-jo. Turime tenai 80 su viršum tekstų lietuvių kalba (lenkų keletas) (NN. 19—64, 70—103 ir pora nenumeruotų), kurių tarpe apie 20 pakartota ar perdirbta žodyne, o daugiau kaip 60 žodynan neįėjo.

Ivinskio rankraštis (viršelyje: „Wielmożnemu J. Panu Stankowiczowi Sz. Sędziemu — Jeżeli Pan Sędzia przed wyjazdem ze dworu przeczyta, to może mi powróci wnet nazad abym więcej dopisał sługa W. Iwiński"), archyvan įėjęs 25. IX. 1912 m. iš J. Jablonskio, be kelių didesnių Poškos (Mužiko, Užrašo Poniatauskiui, Bohušui, Uvainiui ir kt.) ir ne Poškos (Valiūno laiško Poškai, Stanevičios Arklio ir meškos) raštų, duoda apie 130 dvieilių ir ketureilių posmelių lietuvių kalba autoriaus nenurodydamas. Šiųjų tarpe 75 yra tie patys, kaip ir minėtose P. notose, Iv. rašybą ir tarmę kiek pakeitus bei įvardijus; tad ir kitus, vadinasi, galime jam priskirti. Iš likusiųjų kokios 40, kaip regis, paimta taip pat iš notų; trūksta raidžių A, B, G ir kt. Taigi P. tekstų sąrašan, be žodyno, įtraukiu 60 iš autentinių notų ir 40 iš Ivinskio nurašytųjų notų. Be to, progai pasitaikius, paduodu ir kitus I. nuorašo tekstus.

I.

Poška rašė savo lenkiškąjį - lotyniškąjį - lietuviškąjį žodyną (ne lietuviškąjį - lenkiškąjį - lotyniškąjį, kaip jis yra įvardijęs), sekdamas žinomąjį M. Samuėliaus Bogumilo Lindės „Słownik języka polskiego" (Varšuvoje, 1807—1814 m., t. I. 1 dal., I. 2 dal., II. 1 dal., II. 2 dal., III ir IV). Žodžių eilė P. paimta iš tenai, taip pat ir daugelis paraiškinančių juos pavyzdžių iš literatūros, kuriuos jis išvertė žemaitiškai. Lietuviški žodžiai P. pačiam teko*) surankioti, nes Lindė, kad ir turėjo po ranka Širvydo žodyną ir pamokslus[2]), bet naudojosi jais tiktai lenkų frazeologijai pagausinti. Kiek Poška yra davęs „iš prigirdėjimo", t. y. iš gyvos**) kalbos, o kiek iš knygos versmių, tepasvarstai mūsų kalbininkai. Man gana bus jo paties nurodomas versmes pažymėti: Rėzos psalmyną (Psalteras Dowido Wokischkay, bey Lietuwischkay, 1625 m.[3]), Širvydo žodyną (IV — 1677 m. ir V laidos — 1713 m. Dictionarium trium lingu-

*) 1914 m.: prisėjo.

[2]) Žiūr. L. Žodyno I-ame tome: Poczet pism polskich, w Słowniku przytaczanych.

**) 1914 m.: žmonių.

[3]) P. žod. I. 9. 42. 56. 102. Notų 1 (prie C), 7 (prie E), 63 (prie Z).

arum[4]), Milkės žodyną (Littauisch - deutsches und Deutsch - littauisches Wörterbuch, 1800 m.[5]), Baužo tyrinėjimą (O początkach narodu i języka litewskiego, rozprawa przez Xawiera Bohusza. 1808 m.[6]), Giedraičio bibliją (Naujas Istatymas Jezaus Christaus... 1816 m.[7]), Rūpeikos vertimą (Jonas isz Swisłoczes krominінkas wędrawois... 1823 m.[8]), Nezabitauskio elementorių (Naujas moksłas skaityma diel mažu wayku... 1824 m.[9]). Istorinėmis ir kitokioms pastaboms, kurių šen ten žodyne randame, P. naudojosi Naruševičium (Historya narodu polskiego, nuo 1780, 1803 m. ir kt. leidimai[10]), Strikauskiu (Kronika polska, litewska, żmudzka... 1581 arba 1766 m.[11]), Lelevelio apdirbtuoju Vaga (Historya polska, 1824 m.[12]). Jis paminėjo taip pat kaip savo versmes du nežinomu veikalėliu: „Rozprawa o Starożytnych Obrządkach Religijnych Poganskich w Xięstwach Litewskim i Żmuydzkim (kitoje vietoje — „w Litwie i na Żmudzi"[13]) ir „Geograficzne Opisanie Żmuydzi"[14]). Bene bus tai jo paties nespausdinti darbeliai. Kaikurias Lindės versmes (Jundylą ir Kliuką — botanikus, Lietuvos statutą[15]), Krasickio ir Naruševičiaus poeziją), Poška, regis, pats buvo gerai pažinęs; bent vienų kitų iš šiųjų raštų P. nurodomųjų pavyzdžių pas Lindę neradau. Poška skaitė taip pat Bentkovskio „Historya literatury polskiej" (1814[16]),

[4]) P. žod. I. 244 ir kt. Taip pat P. „Grometa pas Tadeusza Czackia" (Ivinskio Kalendoriuj 1863 m., p. 40), prierašas.

[5]) P. žod. I. 13. 42. 56. 635. Notų 25 (prie M.).

[6]) P. žod. I. 300; II. 93.

[7]) P. žod. I. 4(?). 52 ir kt.

[8]) P. žod. I. 292.

[9]) P. žod. I. 125. 287.

[10]) P. žod. I. 258. 277.

[11]) P. žod. I. 258.

[12]) P. žod. I. 277.

[13]) P. žod. I. 225 (prie žodžio „dzidzilia"). 576 (prie žodžio „matołka"). * L. M. Dr. yra šio rankraščio nuorašas (52 pusl.), pažymėtas: Kopija z Rękopismu Dyonizego Paszkiewicza, z księgi jego pod tytułem „Pszczółka w Baublu". Iš tos pat knygos ten nurašyta ir „Rozmyślania Wieśniaka Rolnika o Historiji Narodu Litewskiego i Żmudzkiego, oraz o jego Języku" (išp. 1829 m., „Dziennik'e Warszawski'ame" ir skyrium).

[14]) P. žod. I. 277. Taip pat P. „Mano darželio" prier. (Ivinskio Kalendoriuj 1863 metų, p. 41, prier.).

[15]) P. žod. I. 198. 311.

[16]) P. žod. I. 260.

kuria L. savo žodynui dar nesinaudojo; be to, Lukošiaus de Linda „Descriptio orbis et omnium Rerum publicarum“ (1655[17]), su kuriuo pas L. nesusitikau. Vokiečių kalbos versmių nurodo Trotz'o žodyną; L. juo naudojos. Tokios tatai Poškos nurodomosios versmės.

Daugelis, gal daugumas*) žodyne duodamųjų kalbos (ne žodžių) pavyzdžių — tai vertimai arba sekimai tokių pat Lindės pavyzdžių. Notose tokių pavyzdžių užeiname tik kelis; jis tenai yra daug savitesnis. Kiti žodyno (ir notų) pavyzdžiai arba yra paimti iš Milkės, kas P. ne visados tenurodoma, Rūpeikos, Nezabitauskio, Baužo, arba paties P. tam tyčia parūpinti, arba, pagaliau, paimti iš jo senesniųjų raštų (pav., iš „Žemayczių ir Lietuvos mužiko”).

Pažymėsiu iš pradžių tuos P. tekstus—vertimus ar sekimus, kurių lenkiški originalai pavyko man Lindės žodyne susekti.

Poš. I. 25, prie žodžio „barczysty“:	pol.
Kas kita jra Petingas,	Co inszego Jest Pleczysty,
o kas kita Iszmintingas.	a co inszego Rozumny.
	v(el). Mądry Przedysputował, ale
	Głupi pobił. J. Krasicki.

Krasickio sakinys (iš Satyry, 1779 m., p. 9), P. taip laisvai**) ir proziškai***) išguldytas, yra paimtas iš Lindės II-jo tomo 1. dalies p. 8, prie žodžio „mądry”.

P. I. 54, prie „bicz“:	
Jemey Pyningus, atjmk yr mayszieli;	Po polsku co do słowa:
atiemey arkli, jmk yr wotagieli.	Wziołeś Pieniądze, odbierz i worek
Palyg. Ivinskio nuoraše: Botagas.	odebrałeś konia, bierz i biczyk.
Iszplieszej mana dirwas paskutini waga,	
Atjemej man kumele, tie tau ir botaga.	

Paimta iš Lind. I. t. 1 d. p. 98, prie „bicz” (Cnapius — Knapski, Adagia, 1632 m. 1229: Wziąłeś konia, weź i bicz; wziąłeś pieniądze, weź i worek).

---

[17]) P. žod. I. 42. 76.

*) 1914 m.: didžiuma.

**) 1914 m.: liuosai.

***) 1914 m.: prozaiškai.

P. I. 102, prie „cham“:
Jug Adomas Pyrm's Tiewas,
Wiriszkiu yr mergu —
Dielkogi Żmones sakot,
jog mużik's jir wergu?

Pol. literalnie:
Wszak Adam Pierwszy Oycieć
męszczyzn i Dziewek —
dlaczegoż Ludzie mówicie, że
Chłop iest Chamem?

Palyg. L. I. d. 1. p. 230, prie „cham": Sługus, nie sługus, chłop, chamczyk, nie chama, mieszczanek, łyk, nie łyczak; wszyscyśmy od Adama (Teatr Polski, 43 c, 4. Wyb.).

P. I. 106, prie „chłopstwo“:
O Wieki! nie wśrzód laurów,
ale pośrzód Snopkow,
ogłoście Każimierza, głoście Króla
Chłopkow!

litwanice:
O amżiey! tarpe Piedu,
ne tarpe wayniku,
Garbinkiet Kazimiera
Karalu mużiku!

Ign. Krasicki — W(iersze), 1784). 37.

Paimta iš L. I. 1. p. 244, prie „chłopek".

P. I. 112, prie „chwała“:
Sława urasta ze zdań wielu,
a Chwała z dobrych.
Pilch(owski), Sen(eki) Listy. 3. 318.

litwanice:
Szłowe yr Garbe żodey
dydey Gieydulingi(,)
Tikt pyrmą apreyszk minies,
antrą iszmintingi.

Paimta iš L. I. 1. p. 272, prie „ chwała".

P. I. 121, prie „ciesla“:
Justyn robił Ciesielstwo,
a wszedł na Cesarstwo.
Stryikowski Gon(iec Cnoty) J. 3.

toż po litewsku:
Justyn's bůdams daylydżiu,
Buwa Ciesoriu dydżiu.

Paimta iš L. I. 1. p. 304, prie „ciesielstwo".

P. I. 140, prie „czeladź“:
Tegulgi Diewas Żina
ape sawa Szieymina.
Rys(iński). Ad. (Przypowieści Polskie, 1629), 49.

pol. Niechże Bóg radżi
o Swey Czeladżi.

Paimta iš L. I. 1. p. 358, prie „czeladź; be S. Rysińskio, tenai nurodyta ir kita versmė — Cnapius — Adagia, p. 558.

P. I. 206, prie „droga“:
Garsas, diel tykros Garbies
du Kielu paskire;
Jey Kas rąkoy su Szoble,
ar su płunksna myre —

Toż po polsku co do słowa:
Sława dla Prawdżiwey chwały
dwie drogi obrała;
Jesli kto w Ręku z Pałaszem,
albo z Piórem umarł —

Bet jey su Szoble Szieszkas,	Lecz ieśli z Pałaszem tchórz,
Płunksna Pełnas weda,	Pióro Zysk prowadzi,
Tąkart jau tokieys Kieleys	wtęczas już temi Drogami
Garbey eyti Gieda.	Chwale iść Wstyd.

(myśl wźięta, z Pism Szym. Starowolskiego, Vot. B. 4. b.).

Palyg. L. I. 1. p. 529, prie „droga" (Ludzie do sławy dwie ieno drogi maią, szablę a pióro — Star. Votum o naprawie Rzpltey, 1625).

P. I. 209, prie „drżymie":	tož po polsku co do słowa:
Homer's snaude — teyp Raszant,	Homer drżymał — tak pisząc,
Garbe ano darkie —	Chwałę iego brudzili —
O dabar daug Raszančiu,	a teraz wielu piszących,
ne tikt mjigt, bet Knarkie.	nie tylo spi, ale chrapie.

Palyg. L. I. 1. p. 543, prie „drzymać" (Krasicki, Wiersze, 9: Drzymał Homer niekiedy, fraszka to drzymanie, my nie drzymiem, ale śpiem).

P. I. 211, prie „dupa":

Wolno Dupie — w swej Chałupie:	tož Litv.: Wys tau Lůsu Subinele(,)
Salom Rysinski. Przypo. Pol. 74.	Kada tawa jir Trobele.

Paimta iš L. I. 1. p. 550, prie „dupa".

P. I. 212, prie „dusi":

Brat Kapistran przy Pulpicie	Lit.: Kapistronas tis Pulpintu —
Czyta Skargi, Świętych Życie;	Skayta Kniga amžiaus Szwyntu;
a Oyciec Rafal tym Czasem,	O Tiews Rafoł's tumi łayku,
Pomrukuiąc Sobie Basem,	murment ne budu wayku,
Chwaląc wstrzemięźliwość Świętą,	Garbynant Błaywiste Swieta,
Dusi Flaszę nadpoczętą.	Surbe Plieczka jau Pradieta.

Ign. Krasicki, Listy (1786), 154.

Pas L. I. 1. p. 552, prie „dusić" tas pats tekstas, tiktai pradedant „Oyciec Rafał..." L. pavyzdys priminė Poškai ilgesnę ištrauką iš Krasickio; aišku, jog P. yra skaitęs Kr. raštus, ne vien iš L. juos pažinęs.

P. I. 228, prie „dźiegciowy":

Wolę Ja żyć w Szałasach z dziegciawemi Gbury,	Lit. Gieriaus su degutotu giwenti mužiku,
Niż z Jasnie Wielmożnemi Pany Łupiskury.	Negu su Jomilesta wargdieniu Łupiku[18]).

Adam Naruszewicz, Dz(ieła, 1778). 3. 233.

[18]) K. Miškonies atspausdinta „Viln. Žiniose".

Paimta iš L. I. 1. p. 588, prie „dziegciowy".

P. I. 231, prie „dziesięć":	Tož po polsku co do słowa:
Jey pats Sau nenupelny,	Jeśli Sam Sobie nie zarobił,
o Tieway neblyka —	a Rodzice nic nie zostawili —
Tay Deszimtis Szarwotu	To Dzieśięć zbroynych nic nie
nebyszpliesz nu plyka.	wydrą od gołego.

Palyg. L. I. 1. p. 598, prie „dziesięć" (Gemmae Latinae, przysłowia Ignatii a S. Stanislao [Zawadzki], 1720 m., p. 385: Z iednego gołego dziesięć zbroynych nic nie wezmą).

P. I. 235, prie „dzis":

Trosk niewystraszym,	Lit.: Aszaras wargu Jug neyżgiena,
przez Płacze Rzewne,	Rita nežinom, musu Szidiena.
Dzisiay Jest naszym,	
Jutro niepewne.	

Ign. Krasicki. Listy. 2. 128.

Paimta iš L. I. 1. p. 605, prie „dziś".

P. I. 240, prie „fara":	tož po litewsku:
Chuda Fara, kiedy sam Pleban Dzwoni.	Jau Bažnićie neb důd Důnas, Kad trauk Warpa Pats Klebonas.

Salam. Rysiński. Adverbia (Przypowieści polskie), 6.

Paimta iš L. I. 1. p. 630, prie „fara".

P. I. 257, prie „gęba":	tož po polsku co do słowa:
Jey žmogus Wiežliw's Pyktam nepamiega,	Jesli Człowiek Cnotliwy złemu niepodobał się
Pykt's te gład Burna, Kaypo Szů udega.	To Zły niech stuli Gębę, iak Pies ogon.

mysl wzięta ze Słown. Lin(dego), Fol. 692. Tom I (cz. 2-ga).

Kad ir P. nurodyta vieta, iš kur jo paimta, tačiau aš peržiūrėjau L. p. 692—694 visus pavyzdžius prie žodžio „gęba" ir —panašios vietos neužėjau.

P. I. 268, prie „gnębię":	tož po litewsku:
Bóg się mści krzywd sług swoich nad temi(,)	Diew's tur Kierszta ant junsu yr Ponay yr Pones —
którzy ich gnębią i Przeszladuią na Swiecie.	Kuri wargin artima, yr be Kalczios Žmones.

X. Marc. Białobrzeski Bisk. Kamien. Postylla, 1581 m., p. 99.

Paimta iš L. I. 1. 2. p. 727, prie „gnębić".

P. I. 269, prie „gniję":	tož po polsku:
Numi Pūnant rup nauda yr turtu daugistes —	w Domu gnijąc frasuią bogactwa, dostatki —
O nebnorem atminti ant Kałbos Tiewistes.	a i na myśl nieprzyidzie ięzyk Oycow Matki.

Palyg. L. I. 2. p. 729, prie „gnić" (J. U. Niemcewicz, Powrót posła. 1791 m., p. 11: Gniiąc w zbytkach, lenistwie i biesiad zwyczaiu, Myśleliśmy o sobie, a nigdy o kraiu).

P. I. 270, prie „gnoję":	tož po Litewsku:
Łakomy Balwierz mogąc Rychło uleczyc ranę,	Pus-Daktaris pažeyda pūdant, dyrb dydesni —
gnoi ią: aby za dłuższym leczeniem więcey zarobił.	Nesang ylgiesney gjidant užmokies daugiesni.

Saxon. Magdeburski (p. 20) [19]).

Paimta iš L. I. 2. p. 732.

P. I. 275, prie „gołota':	tož po Litewsku:
a Wam Co mam Powiedzieć cnotliwa Hołoto?	O Jums Wiežliwi Plykiey! Ką turiu Kalbieti?
Dobrzy, Cierpiec wasz Podział, ale Cierpiec z Cnotą.	Junsu tay jra dalis: Wiežliwam kiętieti.

Ign. Krasicki. Satyry. (1779 m.). 34.

Paimta iš L. I. 2. p. 743, prie „gołota".

P. I. 282, prie „gorzałka":	Tož po Polsku co do słowa:
Su Stikleliu Ariełkas Sweti Pawayszinsi;	z Czarką Gorzałki Gośćia Poczestuiesz;
O iey Deszimti yszgiers? tay yr numarinsi.	A Jesli Dziesięć wypije? to i Umorzysz —

nb. Myśl z Zdań Rysinskiego wzięta.

Paimta iš L. I. 2. p. 754 (Rysiński. Przypowieści polskie, p. 14: Gorzałką za grosz przyiaciela uczcisz, a za dziesięć umorzysz).

P. I. 289, prie „grobowy":	tož po Polsku co do słowa:
Prietelau! Koley Giwi, Kol ne reyk's mums mirti,	Przyiacielu! Pokiśmi Żywi, Poki nietrzeba będzie nam umrzeć,
nebent Kapini lęta galies mus parskirti.	Chyba Grobowa deska będzie mogła nas rozdźielic.

---

[19]) Porządek sądów i spraw mieyskich prawa Magdeburskiego. 1760 m.

Palyg. L. I. 2. p. 775, prie „grobowy" (Teatr Polski, 28, 14: Do grobowéy deszczki wierność ci moię dochowam).

P. I. 298, prie „grzebie":	tož po Polsku co do słowa:
Žieme diel Prigimima motina tykroje —	Ziemia dla Przyrodzenia matka Prawdziwa —
wyss gimda, tauso, Pena, yr wyss pałaydoie.	Wszystko zrodziła, Konserwuie, Karmi, i wszystko grzebie.

Palyg. L. I. 2. p. 797, prie „grześć" (Horacyusza pieśni, 1773 m., I. 298: Coż daley żądasz? równa dla wszech stanów Ziemia, tak grzebie ubogich, iak panów).

P. I. 305, prie „gwiazdzisty":	tož po Litewsku:
Niosą Go anjołowie na wspaniałym Tronie	Nesz Ji tarnay Danginey ant Sosta padieta
Głowa Jego w gwiazdzistey Swieci się Koronie.	o ant Gałwos blizg, žiba Karuna žwayzdieta[20]).

(Fran.) Dmochowski. Sąd (ostateczny, 1785), 32.

Paimta iš L. I. 2. p. 810, prie „gwiazdzisty".

P. I. 336, prie „im":	Tož po Polsku co do słowa:
Kas Iszmintingas wysad Baymingas o jū Durnesnis, tu jr drąsesnis.	Kto rozumny, zawsze Bojaźliwy, a im Głupszy, tym Smielszy.

z Przypowieśćiow myśl wzięta.

Paimta iš L. I. 2. p. 901, prie „im" (Cnapius, Adagia, 324: Im kto głupszy, tym śmielszy, a im mędrszy, tym boiaźliwszy).

P. I. 379, prie „kładka":	tož po Litewsku —
Kto po Kładkach mądrze Stąpa, Ten sie Rzadko w Błocie Kąpa. Rysinski adverb 30. Idem Latine — Non de ponte cadit, qvi Cum sapientia vadit.	Kursay par Ljipta eyti nesybauda, Tasay po Purwa niekados nebrauda.

[20]) Palyg. Ivinskio nuoraše: Aniołas.

Wieszpaties Diewa Sosta Dangus sergst, daboja,
O Aniołaj po kojes ant dełnu tausoja.

Paimta iš L. I. 2. p. 1004, prie „kładka“ (ir lotyniškas tekstas).

P. I. 387, prie „kleynot“:	Taygi Lietuwiszkay:
Jagiełło nadał Litwie Kleynoty Polskie, co zowiemy Herby-Bielski, Kr(onika Polska, 1767), 271.	Jogiełłs mussu Karalus diel Lęku giętistes, Dowenoje Letuwems Ziękłus Bajoristes.

Paimta iš L. I. 2. p. 1017, prie „kleynot“.

P. I. 396, prie „kocham się“:	Taygi Lietuwiszkay —
Trzeba sie Kochać piękna Rozyno, Poki ci młode lata nieminą; nato ci Serce i Piękność dana, abyś Kochała, była Kochana —	Reyk milietise grażi Rożiele, Pakol nepareys jauni metele; Jug diel to turi Szirdi ne kjeta — Kad milietumi, butum' miljeta.

Fran. Karpinski (Zabawki wierszem i prozą, 1790 m., 4,₉). Frąckus Karpinskis.

Paimta iš L. I. 2. p. 1035, prie „kochać“. Poškos įstatyta L. praleistoji eilutė („Póki ci młode lata nie miną“), kas parodo jį skaičius Karpinskio raštus. Visą „sielanką“ anksčiau už P. išvertė Antanas Klementas[21]).

P. I. 398, prie „kocieł“:

vae tibi! vae nigrae! dicebat Cacubus Ollae.

Taygi Lietuwiszkay Żodis ing Żodi — Ay! wargas tau! wargas juduy! Tare Katił's senam puduy.	Toż po Polsku co do słowa — Biada tobie! Biada Czarnemu! Rzekł Kocieł garkowi Staremu.

Palyg. L. I. 2. p. 1037, prie „kocieł“ (Rysiński. Ad. — Przypowieści Polskie, 21: Kocieł garcowi przygania, a oba smolą). Lotyniškas tekstas — ne iš L.

P. notų 15 prie „kot“:	
ju Katie jr senesni tay udega kitesni.	Im Kot iest Starszy tym ogon twardszy.

---

[21]) M. Biržiškos Antanas Klementas 1756—1823 („Lietuvių Tautos“ I. 4., p. 523 ir skyrium, 1910 m. p. 32). Tuomet dar nemokėjau rasti vertimui originalo.

Ivinskio nuoraše tas pats įvardyta: K a t i e. Paimta iš L. I. 2. p. 1103: prie „kot".

P. I. 432, prie „koza":	Tož po Polsku co do słowa —
Durn's, Kur's žodi Kayp Zjida pri Kayliniu sega,	Głupi, Który Słowo jak Kwiat do Kożucha przypina,
o dar ne mok yr Oszkay užmegsti udega.	a Jeszcze nie umie i Koźie zawiązać ogona.

Palyg. L. I. 2. p. 1108, prie „koza" (Mączyński. Lexicon Latino-polonicum. 1564 m.: Rudis rerum omnium silny prostak, nie umie kozie ogona zawiązać).

P. I. 473, prie „kuchnia":	Taygi Lituwiszkay —
a Przyiaciele Kuchni, iak pustki postrzegli,	Prietelems wirtuwes, tuszczia nepamiega,
w Złym razie Dobrodzieja Swoiego odbiegli.	Nu Sawa Gieradieja nełaymiey pabiega[22]).
Ign. Krasicki, Satyry, 36.	

Paimta iš L. I. 2. p. 1175, prie „kuchnia".

P. I. 521, prie „liczony":	tož po Polsku co do słowa —
ar awes bałtas? jůdas, ar pyłkas —	Czy owce białe? czarne, czy Szare —
Nor suskaytitas pagrobe wyłkas.	Choć policzone Chwyta wilk.
Lat.: Non curat numerum lupus.	

Palyg. L. I. 2. p. 1270, prie „liczony" (Rysiński. Ad. 2: I liczone wilk bierze). Pas L. yra ir lotynų patarlė.

P. I. 539, prie „ludzie":	Taygi Lietuwiszkay:
Ludzi na Swiecie Siła, ale Człek rzadki.	Žmoniu Pasauliey wysur pyłnas wietas,
Latine. Cimulacra mille hominum, Sed rarus ubique verus —	Bet tarpe anu, tykras Žmogus retas[23]).
Stanisław Zawadzki. Gemmae Latinae. 153.	

---

[22]) Kitaip paduodama, P. II. 637, prie „przyjaciel":

o Prietelems wyrtuwes, Szałta ne pamiega,	Tož po Polsku co do słowa.
Nu Sawa Gieradieja Nełaymiey pabiega.	a Przyjaciołom kuchni źimna nie podobała się,
	od swego Dobrodzieia w Nieszczęściu uciekli.
	Z Satyry Krasickiego.

Paimta iš L. I. 2. p. 1306, prie „ludzie“ (ir lotyniškas tekstas).

P. I. 544, prie „łyczko“:

Kto cudze Łyczko Straci,
Rzemykiem Swym przypłaci —

Litvanice.

Kas pameti Swetima Karnele,
tasay użmokies Sawa Sziksznele.

Rysinski adver. (Przyp. pol.), 28.

Paimta iš L. I. 2. p. 1316, prie „łyczko“.

P. I. 572, prie „masło“:

Netykiu, kad ysz pykta Żmogaus gieras butu —
Tu aną tepsi Swiestu, o jis kwep degutu.

Toż po Polsku co do słowa —

Niewierzę, żeby ze złego Człeka, dobry był —
Ty Jego będziesz Smarował masłem, a on pachnie dźiegćiem,

Palyg. L. II. 1. p. 39 prie „masło“ (Cnapius, Adagia, 638: Namaż go ty masłem, przecię, on śmierdzi dziegciem).

P. I. 574, prie „materklasy“:

Kupiwszy materklasow i wiatru i dymu,
Powrucił ieden łaydak, na osiełku z Rzymu.

Taygi Lietuwiszkay.

Senu Skurlu, niekniekiu pripyrkies Weżima
Wien's Pałaydunas, numon Sugrinża ysz Rima.

(Stan.) Trębecki (iš „Zabawy przyjem. i pożyt.“), 13. [274]

Paimta iš L. II. 1. p. 43, prie „materklasy“.

P. I. 578, prie „mdleję“:

Kada kas piaun wisztiti alpsti, merki aki,
O wargdienius Mużikus, kasdien Riksztiems płaki.

toż po Polsku co do słowa.

Kiedy kto zarzyna Kurczątko, mdleiesz, mrużysz oko,
a Nędzarzow Chłopow Codzień Rozgami ćwiczysz.

Palyg. L. II. 1. p. 50, prie „mdleć“ (Teatr Polski, 19 c. 153: Wc Panna mdleiesz, kiedy kurczę rzną).

P. I. 580, prie „mędrek“:

Pusprotis tankiey Skayta Kniga, dar ne wjina,
bet kas anose jira, tay to jis nebżina.

toż po Polsku co do słowa.

Mędrek często czyta Książkę, iescze nie iedną —
ale co w ich iest, to tego on już niewie.

Lat. Saperda ex libro doctus, sed ex Capite stultus.

---

[23]) Palyg. P. notų 26 prie „lud, ludy“:

O Ludy, żeście Ludzie, Kiedy to poznacie?
wtenczas, gdy Rozumowi mieysce w głowie dacie.

O žmones! jog Jeys este Kada tą pajuste
tąkart Kada Iszmintey wieta gałwoy duste.

Ivinskio įvardyta: Żmonis.

Palyg. L. II. 1. p. 53, prie „mędrek“ (Fredra przysłowia, 1769 m., 3: Mędrek przecię coś widzi, lubo nic w rzeczach nie widzi).

P. I. 590, prie „miara“:	Toż po Polsku co do słowa.
Żmoguy reyk użłaykiti Skaytlu, Swara, Sayka,	Człowiekowi trzeba zachować liczbę, wagę, miarę,
Jey ne nore Sułaukti ne turtinga łayka.	Jesli niechce doczekać Ubóstwa.

Palyg. L. II. 1. p. 64 — 65 (Rysiń. Ad. 39: Miara we wszem ma bydź zachowana; Cnap. Ad. 487: Miara we wszystkim potrzebna; ir t. t.).

P. I. 590, prie „miarka“:	Toż po Polsku co do słowa.
Kokiu Saykielu Tu Kitam Seykiesi,	Jaką miarką Ty drugiemu będziesz mierzył,
tumi gi Sayku adgalon turiesi.	tą miarą nazad będziesz miał.

Palyg. L. II 1. p. 66, prie „miarka“ (Cnapius, Adagia, 286: Jaką miarka mierzysz, takąć odmierzą).

P. I. 592, prie „miąsko“:	Taigi Lietuwiszkay:
Niemasz lepszey zwierzyny, iako nasza Gąska	Niera gieresniu Paukszcziu, Kayp musu Żąseles,
Dobre pierze, dobry mech, niegańmy i miąska.—	Gieras Płunksnas, gieri Pūkay, ne peyk yr menseles.
Rysinski Ad. 49.	

Paimta iš L. II. 1. p. 67, prie „miąsko“.

P. I. 599, prie „mielę“ [24]):	Toż po Polsku co do słowa
Kursay Atważiū pirmesney,	Który przyieżdża pierwey,
Tam reyk Sumalti greytesney.	trzeba zmleć prędzey.

Palyg. L. II. 1. p. 115, prie „mleć“ (Szczerbica Saxon czyli prawo Sasko-Magdeburskie: Kto pierwey zboże do młyna przyniesie, pierwey ma mleć).

P. I. 602, prie „mierność“:	Toż po Polsku co do słowa.
Ant maża parstoimas, daykt's jir Stebūklingas;	Mierność Rzecz iest dźiwna, v(el) cudowna;
Wienoy Szaliey Stow Płuskis, antroy neturtingas.	z iednego Boku stoi marnotrawny, z drugiego ubogi.

---

[24]) P. I. 635, prie „młyn“:

Kurs atważiawa melniczion pyrmesney,	Toż po Polsku co do słowa. Który przyjechał do młynu pierwiey,
tam reyk Sumalti tujau, ką greytesney.	temu trzeba zmleć zaraz, co prędzey.

Palyg. L. II. 1. p. 81, prie „mierność (Petrycy. Etyka. 1618 m., 119: Każda cnota iest mierność, t. i. w śrzodku dwu poboków występnych stoi, z których ieden iest niedostatek, a drugi zbytek).

P. I. 605, prie „mięsiwo":	Toż po Polsku co do słowa.
Jey kurs nebtur mensienas,	Jesli kto już niema miesiwa,
Tam gier's użkūłtas werienas.	Temu dobra zatłuczona polewka.

Palyg. L. II. 1. p. 87, prie „mięso" (Cnap. Adag. 162: Komu się mięsa nie dostanie, ten na polewce niech przestanie).

P. I. 606, prie „mięsopust":	Toż po Polsku co do słowa.
użgawieniu linksmes dienas;	Mięsopustu wesołe Dni;
bet Gawiene peyk kiekwienas.	ale Post gani Każdy.

Palyg. L. II. 1. 87, prie „mięsopust" (Jak. Wuyka Postylla większa, 1584 m., 57: Post odrzucaią, ale mięsopusty, od czarta wymyślone, bardzo pilnie zachowuią).

P. I. 611, prie „miewam się":	toż po Polsku co do słowa.
Ką be weyki Kaymienay? ar Sweykas? ar giewas?	Jak się masz Somsiedzie? czy zdrów? czy żyw?
Dar iki szios wałądos Sweyka łayka Diewas.	Jeszcze do tey chwili zdrowego chowa Bóg.

Palyg. L. II. 1. p. 92 (Teatr Polski 30 b, [73]: Jakże ci się powodzi, i jakże mi się miewasz?).

P. I. 615, prie „milczę":	toż po Polsku co do słowa.
Jey Kas Kam důd dowena tam reykia tilieti;	Jesli Kto Komu daie darowiznę, temu trzeba milczeć;
bet jemam's gal yr drąsey tą apsakinieti[25]).	Lecz biorący może i smiało to opowiadać.

Palyg. L. II. 1. p. 98, prie „milczeć" (Ł. Górnickio vert. Seneka o dobrodzieystwach, 69: Kto dał dobrodzieystwo, niechay milczy, a kto wziął, niech o nim powiada).

P. I. 617, prie „miłość":	toż po Polsku co do słowa.
Małone ira noras grażibes;	Miłość iest pożądanie v. Chęć piękności.
o teysi meyle, gieyde draugibes.	a prawa miłość pragnie obecności v. Towarzystwa.

---

[25]) Notų 7. prie „dar, darowizna" ir Ivinskio nuoraše (Dowena) „reykia" pakeista žodžiu „prider" ir „jemam's" — „jemans".

Paimta iš L. II. 1. p. 99, prie „miłość“ (Ł. Górnicki. Dworzanin, 403: Miłość iest pożądanie piękność́i; P. Skarga, Kazania, 519: Prawa miłość pragnie obecność́i).

P. I. 625, prie „misa“:	toż po Polsku co do słowa.
Ne reyk daug Bludu ant Skomia mana,	nie trzeba wiele mis na Stole moim,
byle ne ałkan's, yr wiena gana.	aby niegłodny, i Jedney dosyc.

Palyg. L. II. 1. p. 110, prie „misa“ (Rey. Zw (ierzyniec?). 14 b.: Cóż po sześciu misach, gdy na jednéy dosyć).

P. I. 632, prie „młodość“:	toż po Polsku co do słowa.
Kudikiste yr jauniste,	Dziecinstwo i młodość,
Treczia jiu Sessu durniste.	Trzecia ich siostra głupstwo.

Palyg. L. II. 1. p. 118, prie „młodość“ (Teatr Polski 31 c, 51: Powiadają — młodość płochość).

P. I. 632, prie „Młody“:	toż po Polsku co do słowa.
Jey Jauns .dûnas nupelnisi,	Jesli młody chleba zarobisz
tay ant Senatwas walgisi.	to na Starość będziesz iadł.
Latine. Si tu laboras in juventute	
Panem habebis in senectute.	

Palyg. L. II. 1. p. 119, prie „młody“ (Ezop, 34: Trzeba się z młodu opatrzyć, czymby na starość chciał żyw być).

P. I. 637, prie „mniejsza o to“:	Taygi Lietuwiszkay.
Mnieysza o to, czy Stara? młoda? czy garbata?	Be pygu su tum, Sena? jauna? ar Kuprota?
Prosta? Chroma? czy Slepa? byleby bogata.	Tiessi? raysza? ar akła? Kad tikt piningûta.

Paimta iš L. II. 1. p. 125, prie „mnieyszy“ (Zabłocki. Fircyk w zalotach, 1781 m., 28).

P. I. 640, prie „mocny“:	toż po polsku co do słowa.
Kas Stypresnis, tas Gieresnis.	Kto mocniejszy, ten lepszy.
	Opaliński. Satyry, 94.

Palyg. Notų 18, prie „Kto“, ir Ivin. nuoraše **P i r m a s**:

Kas pyrmesnis tas gieresnis.	Kto pierwszy ten lepszy.

Paimta iš L. II. 1. p. 129, prie „mocny“.

P. I. 624, prie „modlitwa“:	toż po Polsku co do słowa.
Kursay ne mok melstise, tas te eyn ant Kares;	Ktory nieumie modlic się, ten niech idzie na Woynę;
Daugiel małdu tas yszmoks, kurs iraun ant mares.	Wiele modlitw ten nauczy się, ktory żegluie po morzu.

Palyg. L. II. 1. p. 132, prie „modlitwa“ (Cnap. Adag. 356: Komu modlitwa nie smakuie, ten niech po morzu żegluie).

P. I. 654, prie „motyl“:	tož po Polsku co do słowa.
Wełtu Łayka teroi iey Plesztekies gaynioi.	Darmo czas tracisz Jesli motyle upędzasz.

Palyg. L. II. 1. p. 147, prie „motyl” (P. Skarga. Żywoty, 1. praef.: Czas na próżności strawisz, gdy motyle na powietrzu chwytasz).

P. I. 677, prie „na“:	tož po polsku co do słowa.
Ant Kino asz weżima yr arkluważiůju, tay ant jo Prisakima yr werkient dayniůju.	Na czyim Ja wozie i koniach jadę, To na iego Rozkaz i Płacząc Spiewam wesoło.

Palyg. L. II. 1. p. 176, prie „na“ (Cnap., Adag. 526: Na czyim wozku siedzisz, tego piosnkę śpieway).

P. I. 678, prie „na“:	Lit. co do słowa.
Bywszy na Rusi, w Domu bydź musi.	Buwes Guduse tur bůti numuse.

Palyg. L. II. 1. p. 177, prie „na” (Cnapius, Adag. 54: Bywszy w Rusi, do domu musi).

P. I. 735, prie „nałog“:	Tož po Litewsku.
Młodość moia niebaczna z dobrey zszedłszy drogi, Wszystkie mych Społecznikow przieieła nałogi.	Jaunistiey neabżwalgioy metant Kialus tisus. Parjemiau Drauginiku Papratimus wysus.

Trembecki S(yn) M(arnotrawny. 1780). 102.

Paimta iš L. II. 1. p. 230, prie „nałog“.

P. notų 30, prie „nauczyciel, uczeń“, ir Ivin. nuor. (M o k i t i n i s):	Tas mokitoiu negal pastoti Kurs mokitiniu nenore bůti.

Palyg. L. II. 1. p. 276, prie „nauczyć” (Rysiński, Adverbia, 26: Kto się czego nie nauczył, nie może drugiego nauczyć).

P. I. 1016, prie „okrzesać“:	tož po Polsku co do słowa.
Jey nori medi Grażiesni turieti, Reyk Żiemutines Szakas apgienieti.	Jeśli chcesz Drzewo Pieknieysze miec. Trzeba dobrze Gałęźie okrzesać.

Palyg. L. II. 1. p. 506, prie „okrzesać“ (Zaw. G.: U drzewa trzeba niepotrzebne gałęzie okrzesować).

P. II. 255, prie „pokąd“:

Patol Kalinie siediesi,
Pakoley ne użmokiesi.

Tož po Polsku co do słowa.

Potąd w Kozie będziesz siedział,
Poki nie zapłacisz.

Palyg. L. II. 2. p. 852, prie „pokąd“ (Tr[oca dykcyonarz]: Potąd tu zostaniesz, pokąd nie zapłacisz).

P. II. 266, prie „pokrzywa“:

Znam cię ziołko, żeś Pokrzywka.

Litvanice quo ad verbum.

Pažinstu tawi Žolykie,
Jogiey esi Notrielykie.
P. notų 62 ir Ivin. nuoraše (N o t r i e l ė, Notnierė): .... Žolele, ...notrielele.

Paimta iš L. II. 2. p. 865, prie „pokrzywa“.

P. II. 332, prie „popłaciwszy“:
Popłaciwszy wszystkie długi,
będziesz goły iak i drugi.
vi. in Prover.

Lit. Užmokiejes wisas Skołas,
Busi plykas Kayp anjołas.
Respons: yr tu užmokiejusi, wiel
Plykitelie busi.

Palyg. L. II. 2. p. 914 prie „popłacić“ (Tr[oca dykcyonarz]: wszystkie długi swoie popłacił).

P. II. 397, prie „potrzebuię“:

Padoresney nu Tiewa waykams reykałaūti,
Kaypo Tiewuy konorint nu wayku meyłauti.

Tož po Polsku co do słowa.

Przystoyniey od Oyca Dzieciom potrzebować,
Jak Oycu czegokolwiek od Dzieci prosić.

Palyg. L. II. 2. p. 978, prie „potrzebować” (Radz. Syr.[26]) 33,[22]: Lepiey żeby u ciebie dzieci twe potrzebowały, aniżbyś ty z rąk ich czego patrzeć miał).

P. II. 476, prie „processya“:

Łauk Kartuwiu Pracesyja,
Kursay, wogti nesybyja.

Tož po Polsku co do słowa.

Czeka Szubieniczna processya
Który kraść nielęka się.
Teatr (Polski) 15 c., 15.

Paimta iš L. II, 2. p. 1040, prie „processya“ (To sromotna processya, gdy człowieka ku szubienicy prowadzą).

---

[26]) Biblia Radziwiłłowska (1565 m.)?

P. II. 484, prie „prostak":	Tož po Polsku co do słowa.
Gieresnis nemokitas Praszcziok's Sodinikas, Kaypo Sukćius, Gałwocius, wargdieniu łupikas*).	Lepszy nieuczony, Prostak, Wieśniak, Jak Kręciel, wartogłow, nędzarzow zdzierca.

Palyg. L. II. 2. p. 1047, prie „prostak" (Stan. Grochowski. Wiersze. 1608 m., 182: Lepszy prostaczek wieśniak, który z pokorą bogu służy, niżli pyszny i nadęty doktor).

P. II. 514, prie „przedaię":	Tož po Polsku co do słowa.
Kursay perk wiresnibe, Tasay pardud teysibe.	Kto Kupuie urząd, ten Przedaie Sprawiedliwość. Klon(owicz). Wor(ek Judaszów, 1600 m.), 15.

Paimta iš L. I. 2. p. 1185, prie „kupić".

P. II. 594, prie „przetak": Wodę ten czerpa Przetakiem, co bez Książek chce być zakiem. Knapski, ad. (Przysł. Pol.), 1297.	Lit. Rietiu Semsta wandeni; tay ira toligu: Kurs nor buti mokitu, o neskayt ant knigu. Lat. Haurit aqvam cribro, qvi studet absqve libro.

Paimta (lenkų ir lotynų tekstai) iš L. II. 2. p. 1153, prie „przetak".

Palyg. P. notų 2, prie „czerpię", ir Ivin. nuo v. (K a p l i s): Kas Rasza Lieżuwiu Sweczіu Kurio Dwases ne supranta tas semsta wandeni rieczіu o Su Kaplu medzius ranta.	Palyg. P. notų 6, prie „drzewo", ir Iv. nuor. (R a n t i n a s): Kas Sznek Swetima kałba o jios ne supranta Tay teyp jir kada medzius kas be kirwia ranta. Palyg. Ivin. nuoraše (P i n k l e s): Pus-dikis plieszk-lieżuwiu kayp girioj' medzius ranta, O kan tusztej ziawerno, ir pats nesupranta[27]).

*) Palyg. aukščiau pavyzdį prie „dziegciowy" (Geriaus su degutuotu gyventi mužiku, negu su Jomylesta vargdieniu łupiku).

[27]) Palyg. taip pat „Grometą pas Tadeusza Czackia Dijoniza Poszkas":

„Nes lieżuwiu prigimtu wisi kalbiet giedieś,
Swećziopaj jau źawierno, kitaip pasiriedes".
(Ivinskio kalendoriuje 1863 m., p. 41).

II.

Matome, jog, imdamas pavyzdį iš Linde's ir versdamas jį lietuvių kalbon, Poška dažniausiai jo nevertė tiesiog, bet kartais ir labai laisvai jį išdėstė. Teksto mintį jis nekartą savaip mainė; įdomus vienos minties pakeitimas kita yra P. I. 269, prie „gniję", kuriame teksto „kraj" virto „kalba tiewistes". Maža to. Patį lenkiškąjį L-ės tekstą, išdėstęs, jis perrašinėjo prisitaikydamas prie to dėstymo arba vertė iš lietuviškojo dėstymo. Iš P. I. 212 ir P. I. 396 pavyzdžių matyti, jog L-ės paduodamuosius tekstus (Krasickio, Karpinskio) kai kada jis taisė lyg prisiminęs ką seniau buvo skaitęs ar gal pirmykščiu šaltiniu — L-ės nurodomuoju veikalu — jį patikrinęs. Iš daugybės L. pavyzdžių rinkosi sau tinkamiausią.

Ar šiaip ar taip, aukščiau nurodytuose P. pavyzdžiuose Lindės sekimas, regis, gan aiškus. Gal ir kai kuriuose kituose pavyzdžiuose L. buvo čia sekamas. Sunku tatai nustatyti: atitinkamųjų P. pavyzdžiams tekstų prie to paties žodžio pas L. dažnai nėra, o visą 8-tomį L-ės žodyną negi skaitysi! Nurodysiu čionai keletą pavyzdžių, kurių pas L-ę nesu radęs, bet kurie tačiau, lyg iš tenai pasemti būtų, man atrodo. Antra vertus, P. galėjo juos iš kitur — iš pačių autorių — paimti.

Taigi — pavyzdžiai iš Naruševičiaus.

P. I. 253, prie „ganiciel"[28]):	toż po polsku co do słowa.
Beprotis yr gieriausi darba wysad peykie —	Głupiec i naylepsze Dzieło zawsze ganił
o Pats nežina Kaypo pataysiti Reykie.	a Sam niewie iak naprawić trzeba.
	nb. mysl z Satyry Naruszewicza pod tytułem Głupstwo.
P. I. 288, prie „granica":	
i dla tego iedynie ieźdźił za Granicę	Lit. Diel to tiktay walkiojos po Swetimas Szales
aby przywiozł do Domu modne rękawice. —	Kad Parwesztum ing Namus grażies Pyrsztinales.
Naruszewicz. Satyra.	

[28]) Panašiai žiūr. P. II. 627, prie „przyczyna":

	Toż po Polsku co do słowa.
Be reykała wys garbina,	Bez Przyczyny wszystko chwalił,
Be reykała wys yr peykie,	Bez przyczyny wszystko i ganił,
o Beprotis to ne žina:	a Głupiec tego nie wie:
yszkur, dielko, yr ko reykie.	zkąd, dla czego, i czego potrzeba.

P. II. 84—85, prie „pięta“:	tož po polsku co do słowa.
Durnius kurs budams jūdu, o nor bûti Bałtas	Głupi, który będąc Czarnym, Chce być biały,
Pas kurie karsztay Gałwoy, norint kulnes szałtas.	u którego gorąco w Głowie, Choć Pięta zimne.
	Z Satyry Naruszewicza.

Toliau — pavyzdžiai iš Krasickio.

P I. 363, prie „kąt“:	tož po Litewsku.
Lepiey iest w Domu Siedzieć w własney Chaty Kącie,	Gieriaus numi siedieti, sawa Trobas Kiercioy,
Niżeli na przestronnym błąkać Horyzoncie —	Negi walkiotis tolin, swecioy Szalie erćioy.
J. Krasicki.	

P. I. 609, prie „mieszkam“:	Taygi Lietuwiszkay.
Między Głupiemi żyiem,	Tarpe Durniu giwenam, wysur Durniu jra;
Głupich pełno wszędzie.	tame giwen Pasauliey Kur moki wira,
Kto z Cudzych Głupstw nie mędrszy,	bet kas anus pažinstant njer iszmintingiesnis
Głupcem większym będzie.	tasay jau bûs iki amžiaus dar Durnius didesnis.
J. Krasicki.	

P. notų 15, prie „Krasicki“ (Ivin. nuor. Krasickis):	Palyg. taip-pat Ivin. nuor. Girtuklej.
Kunigs Wiskups Krasickis raszi ant popieriaus,	Pažinst brolis Antanas jo warga rupesni,
Jogiey mes gieray gierem, bet ani dar gieriaus.	Mes jau giari girtukley anij dar giaresni.

Matėme, jog P. Krasickį buvo skaitęs. Galima spėti, jog apsipažinęs buvo ir su Naruševičiaus raštais. Tad ir tie 6 pavyzdžiai, gal būt, jo nebuvo iš Linde's paimti.

P. I. 287, prie „granica“:	tož po Polsku Oryginalnie.
Garbink Tiewyszka kałba yr anos Kałbrieda	a Nadewszystko Szanuy mowę Twą Oyczystą
Nęs Prigimta Lieżuwia nemokieti gieda —	Nieznać Języka Swego Hańba Oczewista.
Fronckus Dmuchauskis.	Fran. Dmuchowski.

Pas L. II. 2, kaip veikalo epigrafą, randame:

Czytać dawne ięzyki, i obce rozumieć
Dobrze iest; lecz oyczysty trzeba naprzód umieć.
(Fran.) Dmoch(owski). Szt(uka) Rym(otwórcza, 1788 m.), 17.

Mintys panašios. Paimta iš vieno veikalo. Ar Lindė Poškai tarpininkavo, neįspėsi. Palyg. taip pat paskutinį pavyzdį (kas rasza liežuwiu sweczіu etc) I-ajame skyriuje.

P. I. 402, prie „kolczyk“:	Tož po Litewsku.
Choć odartus, pustki w Brzuchu	Norint tusztpilwis, plyka nugara,
Jednak nosił Kolczyk w uchu.	wienok diewieje ausie auskara.
I. C. Trojanowski.	Latine. Splendida miseria:
	In splendido cultu famelicus.

Šaltinių sąraše Tr. pas Lindę nėra, bet ir pas P. jis nežinia kaip atsirado, lyg deus ex machina. Gal buvo L. vienur kitur nurodytas?

Toliau keletas pavyzdžių, kuriuos P. paėmė iš lotynų kalbos.

P. I. 168, prie „dno“:	tož po polsku co do słowa. —
Tegulgi tawi užmusz wienkart du Perkunu;	Niechže ciebie zabiją razem dwa Pioruny —
O eik ing Dugna Pekłas, Su duszie yr Kunu.	a idź z Duszą i Ciałem, na Dno Piekła Łuny.
	Fragmen Dirae, in Judam.

P. I. 759, prie „napoy“:	tož po Polsku co do słowa.
Nelauža kaułu Szildimas,	Niełamie Kośći ciepło,
Ney Gawienes Skinstis gierimas.	ani Postu rzadki Napoy.

Latine. Potus non frangit Jejunium. vi. in Theolog.

P. I. 763, prie „naprzykrzam się“:	Tož po Polsku co do słowa —
Darb's ikirieje, Skaust nu Sosta Strienas	Robota naprzykrzyła się, bolą od Krzesła Lędźwie,
bet del Tiewistes saldes darbes Dienas.	Lecz dla Oyczyzny Słodkie robocze Dni.
	Latine: animus refugit laborem, Sed „amor Patriae ratione valentior omni“ Ovidius.

Lotyniškieji tekstai tiek iš L., kiek ir iš kitur, galėjo būt P. paimti.

Belieka dar du pavyzdžiu čionai privesti, kuriem dviem mintį L-ės pavyzdžai, ar šiaip ar taip, yra davę.

P. II. 10, prie „palec“:	
Jey Kas nor dwase kałbos Letuwiu pažinti,	Pas L. II. 2. p. 613, prie „palec“ įvardinama pirštai.

Tay te Žina: kayp pyrsztay ręku jir wadinti;	P. notų 42, prie „Palec": ....
Pirms Niksztis, antras Smylus, Tretis wydutinis,	viet. „galinis" — „Žijdinis", Ivin. nuoraše (Pirsztas) —
Kietwyrtasis Bewardis, o Pęktas galinis.	„židinis".

P. II. 246, prie „pogoń": Herb. Wielkiego Xięstwa Litewskiego. Lit. Raytinikas Žiękłas Dydžios Kunigayksztistes Lituwos np.

	Tož po Polsku co do słowa.
Raytynika Szarwota Žiękła tur Lituwa,	Ježdzca Konnego zbroynego Herb ma Litwa,
Nęs musu Bocziu-Boczíey tykray tokieys buwa.	albowiem nasi Przodkowie istotnie takiemi byli.

Pas L. II. 2. p. 843, prie „pogoń" nurodoma vytis, kaip Lietuvos garbė.

Poškos sekimas Linde galima labai plačiai nustatyti, L. įtakai*) pusė, net ir daugiau P. žodyno pavyzdžių paveržti. Tačiau jau nurodytuose pavyzdžiuose, šią įtaką nustatant, tenka dėlto, kartais gerokai, paabejoti. Bet kad ir kaip ją siaurintume, mažintume, literatūrinėse P-ai**) įtakose Lindei, be abejo, priklauso pirma vieta. Notose, kaip žinome, jos ne kiek bematyti.

Iš kitų rašytojų tepaimta viena dvi ištrauki.

P. I. 811, prie „niedźwiedź" Herb. Xięstwa Žmuydzkiego. Lit. Ziękłas Kunigayksztistes Žiemaytiu np.

Meszka sutykus arkli	tož po Polsku co do słowa.
teyp jam pasakojé:	Niedźwiedź spotkawszy Konia
„Mań Antsmakri uždiejé	tak Jėmu powiadał.
tawi pažaboje".	„Mnie iuž Kaganiec włožono,
	ciebie okiełzano".

Ułamek Powieśći Žmuydzkiey Czerwonodworskiey.

Pastarasis pavyzdys aiškiai primena žinomąjį Simano Stanevičios politinę pasakėčią***) „Arklį ir mešką", („Kur Newiêža nu âmžiu pro Raudôna Dwàrą"), t. b. jos pabaigą:

Ne byjok, tàry meszka (arkliui)...
Tieway mûsu nu âmžiu sandàroj giwèna,

*) 1914 m.: įtekmei.
**) 1914 m.: į P.
***) 1914 m.: politikos sakmę.

Drauge gymy yr âuga, yr drauge pasèna.
Sztay yr dabar winôky mus łayma sutyka:
Mûn lenciûgas ant kàkła, tâu pântey palyka.
(Szeszes Pasakas Symona Stanewiczes, 1829 m., p. 7).

Toji pasakėčia P-ai turėjo būt žinoma, bet, greičiausia, dar nespausdintoji. Ji, tiesa, buvo išspausdinta P. teberašant žodyną (jis mirė 1830 — 1832 m.[29]), bet jam teberenkant pavyzdžių žodžiui ,niedźwiedź", veikiausia, dar nebuvo išspausdinta. Tačiau nuoraše P., turbūt, jau buvo ją skaitęs, nes Stanevičia ją parašė dar 1824 m., t. b. P-ai žodyno dar nerašant (P. I. 1 ir 4: „zacząłem pisać R-u 1825 marca 8"). Gal būt, P. ją taip pat išlygino, kaip tat buvo padaręs su Valiūno „Birute" ir kitų eilėraščiais*[30]). Juo labiau tat galima prileisti, jog vieni kiti

---

[29]) Įvairiuose šaltiniuose P. mirimo metai nevienodai nurodomi. Tie nurodymai yra suvesti M. Biržiškos str. Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu, XI/1911 m. „Visuomenėje", p. 131, * ir skyrium).

*) 1914 m.: eilėmis.

[30]) Beje, Ivinskio nuoraše randame ir „Meszką ir Arklį" nepažymėtą, jog tai Stan. rašyta. Bene buvo jijė notose P. privesta „arkliui" pavyzdžiu, o iš tenai Iv. įtraukta P. eilėsna. Iv. nuorašas nuo autentinio („Szeszes'e Pasakos'e) teksto, be rašybos, skiriasi kai kur ir vienu kitu žodžiu.

Iv. nuor.:	Sz. Pas.:
1. Kur nuog amžiu Newieża	Kur Newieża nu amžiu ....
3. Tin wasarwides rita, kad saulé tekieja,	Tenay kad wasarwydżiu saulely tekieja,
4. .... isz wilnies, ...	.... yr wylnys ....
5. Ilsieja	Elsiejos' ....
7. Kajp wakar par diena mieszłus ważioja,	Kayp sunkey wakar mieszłus par diena ważioja,
8. Kajp nakti maż te jedia	Kayp maż nakty te jedy ....
9. Sztaj tek skajsté saule, ir Łowkas jau szwinta,	Sztay jau tek skaysty sauly yr łaukas....
11. Rejkś ir man kelti	Ir mun jau reyksey kialty ....
13. Kad arklis tajp dumoja	Kad tayp dumoja arklis ....
14. Stajga isz tin	Stayga jis ten ....
16. .... kałnajs	.... kałnu ....
17. Szoka	Szokose ....
21. Ir dabar ligé łajmé mus abu sutika,	Sztay yr dabar winoky mus łayma sutyka:
22. Man lenciugus ant kakła, tau panczius palika.	Mun lenciugas ant kakła, tau pantey palyka.

„Arklio ir meškos“ perdirbimai mums yra žinomi, pav. „Ten kur sriaunas Nevėžėlis pro Raudoną dvarą“ (1884 m. „Auszros“ Nr. 1 — 2 — 3, Vėversio str. Apie Dijonizą Poszką, p. 16 — J. Szl. prierašas), kame minėtoji vieta šiaip skaitoma:

Meszka tarė: „nebijok,	Man retėžis ant kaklo...
Pikcziaus nesistosies:	Tu panczius neszioji...

P. notose turime du pavyzdžiu-vertimu iš nežinomo žemaičio: Tadeušo Bugienio („Bugien“) raštų. Kas vertė. — P. ar B. — neaišku. Štai tuodu pavyzdžiu.

P. notų 42, prie „Piotr“	(Ivin. nuoraše: S. Petras):
Piotr apostoł łysiną swiecąc nakształt Feba	Petras apasztołas didis, nor su plika Kakta,
Jednak to rzecz naypewniejsza: że ma klucze Nieba	Wienok tykra teysibe: iog tur Dangaus rakta.

Ir P. notų 59, prie „witam, zawitam“ (Ivin. nuoraše: Sweikinimas).

	tož po Litewsku co do słowa —
Zawitay Koniu Biały z Prześliczną Kulbaczką	atkielauk arkleli Bałtas Supuykiu Balnelu
Witay Piwem Gorzałką i smaczną tobaczką;	Sweykink ału, ariełka, Skaniu Tabokielu;

Ivinskio nuoraše duodamas ir Valiūno laiškas Poškai („Prieteliau szalies sawo etc.“). Tasai nuorašas bent-kiek skiriasi nuo to paties Iv. kalendoriuje 1851 m. p. 41—42 išspausdintojo. Be rašybos (Kalend. darite, rankr. dariti ir t.t.), svarbiausi šie skirtumai:

	Kalend.	Iv. rankr.
	Raszantem lietuwiszka żodini.	Pas Jomilestas D. Poszkas.
13.	ik	lig
17.	Cze	Czion
23.	Tu kur	Tu, kurs
26.	paświetia,	paświećzia,
27.	apświetia,	apświećzia,
31.	iki	ligi
32.	kaźiłun	kaźelun
41.	kuriu tiek łajku	kuriu tie łajku
55.	nebpriguł	iszplieszti
62.	rand	randa
67.	at'du'te,	atduoti,

Rankraštyje nėra nei vieno prierašo tų, kurie yra kalendoriuje, bet prie „łaj“ yra šitoksai prierašas, kalendoriuje nepakartotas: „np. Łaj bus, łaj ejna“. Taip pat yra parašas, kuris kalendoriuje įėjo prierašan: „1816,

P. I. 125, prie „cnota" (yra ir Ivinskio nuoraše):

	tož po litewsku:
Przebóg! wszystko nam Wyrok odebrał Surowy,	ay Diewe! wys atiemey, aszaras Reyk Pylti,
Prócz Cnot, Serca, nadźiei i Oyczystey mowy —	Lykay mum's Wieżliwiste, yr Szirdi Su Wylti,
Szanuy Drogi zabytek, w Nieszczęsliwey Chwili,	Dielko Kałbos Prigimtos Palykt' nenorieje?
Słodko wspomnieć: tak nasi Oycowie mówili.	Kayp tay Sałdu ysztarti: teyp Tieway kalbieje.
Lud. Osiński. Pam. Warsz. 1803 r. Nr. 28, Fol. 125.	vi. Elemen. Litew. P. Kajetana Niezabitowskiego.

P. I. 292, prie „grosz":	vi. Giesme mużikiela Knigoy. Jonas ysz Swisłoczies. przez X. Jozefa Rupeyka Kan. Płoc. Pleb. Szadow. R-u 1823 na Stron. 248.
Ponas tur auksa ant koju, ant Pyrsztu,	
asz be Skatyka giwenu yr myrsztu.	

P. notų 26: M o d l i t w a C h ł o p k o w[31]) (Iv.: W a r g d i e n i u n m a ł d a).

Palyg. Giesmę mużikiela „Jono isz. Sw."	
Wieszpatie Diewe. Wieszpatie Ciesoru!	Wieszpatie Diewe! wieszpatie Ciesoru!
ar jau par amżius teyp mums bůs nedoru!	Ar jau par amżiu teyp mań buos ne doru!
Tam wakar Gieray! Szindin dar gieresni.	Tam wakar gieray, szindin dar gieresni,
argi mums wienims Kas-kart bůs pyktesni? [32])	Argi mań wienam kaskart buos pyktesni?

metunse, Mienesia Waseria, 10 diena isz Auksztbikawas. Rasza Tawa śzirdingas Prietelus ir tarnas T. S. Wallenawićze". Data „1816" aiškiai perdirbta („16" padaryta, turbūt, iš „26") — yra ir peiliuko ženklų; kalendoriaus data „1826", be abejo, bus teisinga.

[31]) P. nėra pažymėjęs, iš kur jis yra tai paėmęs, tad ir Ivinskis jų iš P. eilių neišskyrė. „Giesmės" autorius nėra žinomas. Turiniu tai susmarkintas P. „żemaicziu ir Lietuwos mużikas (palyg. M. B-kos Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu — 1910 m. „Visuomenės" p. 332—333 ir skyrium), bet ar jis ją bus parašęs, tuo tarpu nežinome. Šiaip visai prileistina, kad jis tuo būdu perdirbo savo „Mużiką", bet savo vardo neišdrįso paskelbti.

[32]) Palyg. P. I. 603, prie „zmierzchliwy":

	Tož po Polsku co do słowa.
Szindin Saule użtema! ritoy wiel bůs Szwiesu!	Dzisiay Słonce zmierzchło! Jutro znowu będzie Swiatło!

P. I. 300, prie „grzmot“[33]):

Perkuna Diewayti ne muszk Žiemayti
Bet muszk tą Guda, Kayp Szuni ruda

vi. Rozpr. X. Bohusza o Litwie, Stron. 13.

Keletas pavyzdžių paimta iš Milkės žodyno. Prie kai kurių versmė P. nurodoma.

P. I. 33, prie „beczę“:

Wersziu ne blowes, Jautcziu nebaubsi.

Palyg. Chr. G. Mielcke's žodyno pirmąją dalį (lietuviškąjį vokiškąjį žodyną), p. 22, prie „baubju".

P. I. 53, prie „biedak“:

Norint czie yszbiegsi, tey Kitur
Nełayme atsitupusi, Łauk ant tawes wargdieni.

po polsku:

Chociaż tu ucieczesz, to gdzieindziey
Bieda usiadłszy czeka na ciebie Nędzarzu.

Paties P. nurodoma, jog paimta iš M.; pas M. prie „wargas“ (p. 316) ir prie „norys“ (p. 183): Norint cze iszbėgsi, kittur Wargas atsitupęs tawęs laukia (lauk's)“. M. paimta iš Ruhig'o (Betrachtung etc., 73: Norint czia iszbėgsi, kittur wargas atsitupęs tawes tykos“).

P. 65, prie „błocko“:

Purwon ikrites, Sausas nekielsi.

do błota wpadłszy, Suchy nie wstaniesz.

Palyg. Mielcke's p. 121, prie „klanas": „Į klaną įpůlęs sausas nessikėlsi“.

P. notų 51, prie „syn“:

Ką Tiew's Surinka Dusaudams
Sunus Prarada Klikaudams

Ivinskio nuoraše: Płuskis.

Tiew's surinka dusaudamas,
Sunus prarada klikaudamas.

Paties P. nurodoma, jog paimta iš Mielcke's. Palyg. M. 265, prie „sunus“: „ką Tewélis sudėjo dusáudam's, Sunélis prarádo klykáudam's“.

---

argi mana motinas niekad nebregiesu?

Czyż Ja moiey matki nigdy iuż nie będę widział?
Ułamek z Piosnki Żmuydzkiey.

[33]) Taip pat P. II. 93, prie „piorun“:

Perkūna Diewayti,
Nemuszk Žiemayti,
Bet užmuszk Guda,
Kayp szuni ruda.

Toż po Polsku co do słowa.
Bożku Pioruna! nie bij Żmuydzina
Lecz zabij Rusina iak Psa rudego.
vi. Rozprawę X. Bohusza R-u 1808.

Iv. nuoraše: Tiliejimas.
Tiła
Giara biła.

Palyg. M. 305, prie „tyla": „Tyla gerrésne ne kaip Byla". M. paimta iš Ruhig'o (Betracht. 88).

Iv. nuoraše: Miera.
Kas użłajka miera,
Nieka pikta niera.

Bene paimta iš M., 79, prie „geras": „Geraus Miera, ne kaip Wiera".

Šie pavyzdžiai, kaip matome, sutinka su Milkės pavyzdžiais. Ar visuomet iš tenai buvo P. paimti, ne tikrinu, nes P. laiku turėjo jau būt plačiai žmonėse pasklydę. Antra vertus, visa eilė P. pavyzdžiais nurodomųjų priežodinių tarinių, Iv. irgi iš P. eilių neišskiriamų, gal bus ne P. prasimanyti, bet paimti iš žmonių lūpų, dažnai iš bajorų žodmenės*). Kai kuriuos čionai išskirsiu.

P. notų 43, prie „pościełam" (Iv. nuor.: Miegas).
Kayp(o) pasikłosi teyp(o) iszmiegosi.

Ivin. nuoraše: Girtuklej.
Kas ger, tas uki twer.

P. notų 43, prie „przyiczu" (taip! M. B.):
Pradżia meyles dyd pygu.

P. notų 58, prie „wet za wet":
wet za wet darmo nic
uż žodi žodeli, atidůdu Prieteli
vicem pro vice Reddo amice

Ivin. nuor. Atidzes.
Uż żodi, żodeli
Atiduodu proteli.

Ivin. nuoraše: Gribas.
Gribas, gribas barawikas
Wisun gribu pułkauninkas,
Po egleles siediedam's,
Wisus gribus regiedam's.

P. II. 461, prie „prawda":
Tokia tawa teysibe,
Kayp użpeczkie Szwisibe"[34]).

Toż po Polsku co do słowa.
Taka twoia prawda, iak za piecem światłość.

---

*) 1914 m.: žodijos.

[34]) P. notų 43 ir Ivin. nuor. (Tejsibe): Tokia tawa jir teysibe kaypo......; notose: użpeczkiej'.

Panašiai Ivin. nuor.: „Tawa tejsibe kajp tun žwakiu swiesibé — twoja prawda jak tych swiec (ciemno palących się)".

P. I. 619, prie „miłostka":	tož po Polsku co do słowa.
Tokia Tawa małonele,	Taka Twoia miłostka,
Kaypo Wyłkas mil awele.	Jak Wilk kocha owieczkę.

Ivin. nuor.: M a ré.	Ivin. nuoraše: P e ć z i u s.
Gul maré ant ardun	Pećzius wasara molis
Tur taboka tarp dantun.	o szaltimetiej' brolis.

Ir t. t. Tokių abejotino autorumo tarinių pas P. daugiau prisirinksime. Vienus kitus jųjų mūsų žmonės ligšiol tebekartoja, pav. dainą apie grybą, kurios autorius tiek jie, tiek P. būti galėjo.

Daug aiškesnis ėmimas iš tautosakos*) bus šiuose pavyzdžiuose:

P. I. 107, prie „chodzący":	pol. co do słowa:
Pas matuszies augau, warga neregiejau —	U Matuni hodowałem się, Bidy nie znałem —
Po daržieli Waykszcziodama Ruteles Diewiejau —	Po ogrodu chodząc, Ruteczkami odziewałem się —
nb. Piosnka żmuydzka.	

Palyg. S. Daukanto Dainiu Žiamajtiu (1846 m.) p. 59:

Pas matuszę augau	Žalius rutus skyniau,
Wargo neregiejau,	Wajnikélį pyniau.

Panašiai A. Juškos Lietuviškų dajnų (1880 m.) Nr. 1001, Lietuviškų svotbinių dajnų (1883 m.) Nr. Nr. 691, 942. Taigi P. duodama sodžiaus*) dainos varijantas ar sekimas.

P. I. 141, prie „czepek":	tož po polsku co do słowa —
Piosnka weselna na Žmuydzi —	Wczoray nosiłeś źielony wianeczek,
Wakar diewiejey žali waynikieli,	o Już dzisiay, Biały Czypeczek.
o jau Sziędiena, bałta Kiepureli —	

Pal. A. Juškos Lietuv. svotb. dainų Nr. 688 („ant sukeltuviu, kad kasàs išpynus, uždeda goptúrą"):

....	
Kur déjůt sesėlės	Kaip žiedelį,
Vajnikėlį?	Uždėjůt goptúrą
Nůjėmet vajniką	Kajp łaužėlį.

*) 1914 m.: žmonių.

P. ištrauka, galima spėti, bus nežinomas mums šios rūšies dainos varijantas ar sekimas.

P. II. 582, prie „przestać“:	Toż po Polsku co do słowa.
Wysa nakti parstowiejau,	Całą Noc przestałem,
yr atylsia neturiejau.	i odpoczynku niemiałem.

Tatai užbraukta ir pakeista kitokia ištrauka:

	Toż po Polsku co do słowa.
Łangie nakti parstowiejau	W oknie Noc przestałem
o Bernuźia neregiejau.	a Chłopczyka nie widziałem.

Ułamek Piosnki Żmuydzkiej.

Bene bus tai varijantas ar sekimas žinomos mergaičių dainos „Sėdžiu už stalelio, žiūriu pro langelį“, kurios turinys įvairiose dainose įvairuoja.

P. I. 112 prie „..........“
Piosnka w Prusach Litewskich:
....
....
....
(spaudai netinkamas išsireiškimas).

Ar šiaip ar taip, sulyginus su Milkės, ypačiai su Ruhigo žodynų pavyzdžiais, Poško žodyne sodiečių kūryba*) menkesnę beužima vietą. Kuomet Prūsų lietuvių rašytojai duoda gyvų tautosakos**) pavyzdžių, Ruhigas, pav., net dainas, P. duoda jų mažiau ir tai paprastai „suliteratūrinęs“. Tai žingsnis atgal[35]). Žemiau paduodamuose pavyzdžiuose jis savo neabejotiną, regis, autorumą slepia, paduodamas juos kaip „ułamki (dawney) piosnki żmuydzkiey”.

---

*) 1914 m.: žmonių tvėryba.

**) 1914 m.: žmonių žodijos.

[35]) Ruhig'as domėjosi sodiečių * poezija, o Milkė kad ir, matyt, „literatūriškai“ ją niekino, ėmė dėlto iš gyvosios jųjų prozos jos nekraipydamas; Poška ją stengėsi „išlyginti“**). Pas žemaičių literatą XIX-jo amžiaus pradžioje tatai visai suprantama (M. B-kos Liet. liter. Viln. univ. metu — 1910 m. „Visuomenės“ p. 160—161, 256—262, 1911 m. 62—63, ir skyrium). *) 1914 m.: interesavosi žmonių. **) 1914 m.: „apdirbinėjo“.

Prie žodžio „góra“ I. 276 — 277 P. išrokuoja žymesniuosius Lietuvos kalnus, p. 277 darydamas dvi įdėmi pastabi: „Góra Biruta... vi. Spiew Historyczny orygin. Litewski-titulo Dumoimas Sena Žiemayczia ant kałna Birutas — Dayna Historini“; „Góra Giedymina... vi. Spiew Historyczny Lit. Titulo Władysłowas Mastinis Karalas Lęku numyre Metuse 1333 Dayna Historini”. Ištraukų nepaduota. Pirmoji tai žinomoji Valiūno-Poškos „Birutė“ pilna antrašte*), tokia pat, kaip ir E. Volterio paduotoji[36]); antrosios turinio nežinome. Vienos betgi istorijos dainos tekstą P. duoda:

P. I. 259: „*Gierard. Ruda*“...	tož po Polsku co do słowa:
Sena Dayna Historini Žiemayczių[37]).	*Dawny Spiew Historyczny Žmuydzki.*
Križokay sawa būdu nenoręt pamesti	Krzyżacy swego zwyczaiu niechcąc Porzucić.
Gieyd Žiemayczius surysztus ing Prusus parwesti,	Pragną Žmuydzinow powiązanych do Prus przyprowadzić.
Henryk's jiu Kariowedis turęt gauses Kares,	Henryk ich wodz maiąc wielkie woysko,
ysz pat wydaus Wokiecziu ćionay atsywares.	z samej strzedziny Niemiec tu przygnawszy;
Pati wydu žiemaicziu, Warniu apigarde,	Samą Strzedźinę žmuydźi, w Worniow Obwodzie,
yszdegina, yszplieszi, Sugrowe, Suarde —	wypalił, wyrabował, zniszczył, zruynował —
Bet žiemaytey terones tos nesybyjoje,	Lecz Žmuydzini Straty tey nie lękali się:
Sugrinsztantims Križokams ant Kiela užstoje,	Powracaiącym Krzyżakom drogę zastąpili,
Wyduy dydelu giriu ysz wysur apspeyti,	Postrzod Wielkich Puszcz zewsząd otoczyli,
Ney adgalon sugrinszti, ney priszakion eyti —	ani nazad powrucić, ni naprzód iść —
teyp myszkuse apstojus, tarp pelkiu bedugniu	tak w lasach ostąpiwszy między błotami bezdennemi
užpułtojus ysznowin su Gielžiu yr ugniu*)	Naiezdcow wyniszczaią želazem i ogniem —
o idant Perkunasas bůtum pagarbintas,	a gdyby Perkunas był pochwalony,

*) 1914 m.: antgalviu.

[36]) Litauische Schriftsteller des 19 Jahrhunderts („Mitt. d. Lit. lit. Ges.“ IV. 21, p. 309).

[37]) K. Miškonies „Vilniaus Žiniose“ atspausdinta.

Gierards Ruda su arklu gjiwas sudegintas —	Gierard Ruda z Koniem Żywy spalony.
Toki dydi Pergała, kad amżiey żinotum:	Takie wielkie zwycięstwo gdyby wieki wiedziały:
wiens Križok's negrinszt numon kursay żine důtum —[38])	Jeden Krzyżak niepowraca do Domu Któryby wiadomość dał.

P. I. 242, prie „farfury":	tož po polsku co do słowa —
Kur ůłos Bluday	Gdzie Farfurowe misy,
Kur ware Puday.	Gdźie miedziane garki,
O sudabra Szauksztay	a srebrne Łyszki,
Jau Tasay Puł auksztay —[39])	Już ten Dmucha wysoko —
NB. Ułamek dawney Piosnki Żmuydzkiey:	

P. I. 558, prie „małpi":	tož po Polsku co do słowa.
Musu Pones	Nasze Panie, jak Małpy, Jedne drugą przedrażnia —
Kayp Bezdziones,	a Ich mężów Rogi sterczą, i Jak Łosie chodzą.
Wiena antrą pamietoie,	
o jiu wira	
Ragay stira,	
yr kaipo Brjidey waykszczioje.	
ułamek Piosnki Żmuydzkiey.	

P. I. 285, prie „gotowość":	tož po Litewsku co do słowa —
już wszystko Gotowo, Siaday na konia	Jau wys ira Parieditu,
Szlachcicu, a Powracay że Przystoynie —	Jau Wys ira Sutaysitu,
	o Sugrinžkgi Padore —
	Ułamek z Piosnki Żmuydzkiey.

P. I. 232, prie „dziewczarz":	tož po polsku co do słowa:
Tawa Brolis Darbininkas,	Twoy Brat Robotnik,
o Tu dydis mergininkas.	a Ty wielki Dziewczarz —

nb. ułamek z Piosnki Żmuydzkiey.

III.

Poškos žodyne randame ištraukų iš jo „Mužiko Żemaicziu yr Lietuwos". Pirmą kartą tas eilėraštis buvo paskelbtas 1886 metais „Auszroje" (Nr. 1, p. 10—14), vėliau vienų kitų perspausdinėtas — „taisytas"; plačiausiai pasklydo tąja forma, ku-

*) Palyg. „Žemaičių ir Lietuvos Mužiką": („Kas sausomis padarė) tas pelkes bedugnes, (kas akmenis suskaldė) su gelžiu par ugnes?"

[38]) Apie šias istorines dainas: M. B-kos Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu. V. (1910 m. „Visuomenės" p. 205—206 ir skyrium).

[39]) K. Mišk. „Vilniaus Žiniose" atspausdinta.

rią joms suteikė („pertaisė pagal dabar literatūroj vartojamą lietuvišką kalbą") Ir. Jonas*) (Lietuviški Dainiai pradžios XIX šimtmečio. Shenandoah, Pa. 1899 m., p. 7—12). Ivinskio nuoraše iš Poškos eilėraščių yra ir Mužiko tekstas. Palyginus jį su „A." tekstu, atrodo lyg „A." būtų naudojusis Ivinskio nuorašu[40]), bet jo sveiko nepalikus. Kokią „evoliuciją" yra pergyvenęs „Mužiko" tekstas ir kiek atsitolinęs nuo pirmykščio P. teksto, teparodai žodyno, Ivinskio, „Aušros" ir Ir. Jono tekstų palyginimas:

1. Su Krosne Griniczieli, Kurioje Giwenu,
Tumsi, o wietoy Łąga lętykies tarp sienu,
Toy, Par Dienas yr Naktis, yr Dumas, yr Garas,
Kruwin akis, Błakstienus, Krintanczies aszaras (P. I. 222).

2. Su krosne grinićzele, kurioje giwenu,
Tamsi, o wietoj łanga lentikes tarp sienu,
Toj' par dienas ir naktis, ir dumas ir garas,
Kruwin akes, błakstienus, krintanczes aszaras.
(Ivin. nuor.).

3. Su krosnia ta grinczelė, kurioje gyvenu,
Tamsi, nės vietoj' langu lentukės nů seno;
Taip per dienas ir naktis ir dumas ir garas
Kruvin akis, blakstienus, krintanczias aszaras (1886 m. „Ausz." Nr. 1, p. 12).

4. *Tamsi* be langų grinčia, krosnis viduryje,
Žiemą sniegas, vasarą lietus į ją lyja,
Dūmai, garas ir drėgnis be permainos laiko
Kruvin akis, blakstienas, sveikatą sunaiko.
(Lietuviški dainiai, p. 9).

Taigi iš keturių eilučių šiaip taip beliko 6 žodžiai (tamsi, dūmai, garas... kruvin akis, blakstienas). Panašiu būdu palyginau paduotasias žodyne 22 „Mužiko" eiluti su atitinkamomis Ivinskio, „Aušros" ir Ir. Jono tekstų vietomis. Vienur tekstas liko kiek sveikesnis, kitur toks pats, kaip ir šiame pavyzdyje, bet pati „evoliucija" visur vienoda. Ivinskio nuorašas tesiskiria nuo P. pirmykščio teksto rašybos ypatybėmis ir gramatikos pataisomis, „Aušra" jau ir tekstą užgauna, o Ir. Jonas kiaurai jį „taiso".

---

*) Iršų Jonas = kun. Jonas Žilinskas (vėl. Žilius).

40) „Auszrai" atsiuntęs „Mužiko" nuorašą J.(uozas) A.(ndžiulaitis-Kalnėnas) 1884 m. (iš Suvalkų), žr. 1884 m. „Auszros" Nr. 9, rugsėjo m. (Gromatu skardinė — atsak. J. A. Kaln-ui).

Ne tik Ir. Jono, bet ir „Aušros" tekstui atsitolinus nuo autentinio P. teksto, kurio ligšiol nesurandame, manau, ne prošalį bus čia pakartojus*) Ivinskio nuorašo „Mužiką", kaip anam artimiausią tekstą. Tose vietose, kurioms tekstą duoda P. žodyno pavyzdžiai, Iv. tekstą jais pakeičiu, retu raštu juos nuo ano atskirdamas. Skirtumus tarp žodyno ir Iv. teksto išnašose paduodu; mat, žodyno tekstas gal skiriasi kai kur nuo autentinio ir Iv. bus anam artimesnis.

MUŻIKAS ZIAMAIĆZIU IR LIETUWOS.

Diewajtej żiames! jej kur's turi giara śzirde!
Teguł tan mana bałsa tawa ausis girde;
O iszgirdus: „susimiłk ant taip daugel wargun
„Susimiłk! ir ne dumok: jog Mużik's ir' wergu,

Eneidas knigoj' antroj', eiłoj 144.
Wirgilijuszas.

Dalelé żmoniun brangé, wienok paniekinta!
Isz kurio darbios rankos żiames wajsej krinta,
Jej mana rasztu tawa wargun nemażinśiu,
Norint sopulus śzirdies pasaulu j priminśiu. —
Mużike! tu Ciesorius ir Karalus gini,
Ir Anun wisun łajmiun ranste pamatini,
Ramti garbingun wardun, wisun naudun klieti,
Skruzdielie neżinanté kas taj ir' tingieti,
Penietojau giminiu, tikra nekaltisté,
Tu mażne wien's pażinsti, kas ir' wieżliwisté?
Wisa giara Tiewistes sarge rupesningas,
(Tos pawardes Taw prigul żmogau Nełajmingas):
Mużike! kurs pasaula esi giaradieju,
Dieł ko-gi tawi niekin kajp dulkes tarp wieju?
Tu pawasari girdent paukszćziu giedojima,
Ar perniksztes ruginas, ar nauji skinima,
Nuositwieres uż żagres gile waga rausi,
Dumodamas jogej wajśiu su nuopełna gausi;
O kada wałdant jaućzius sustimp ranka wiena,
Grobi antra ilsente patajsaj weliena;
Bet koł ant minksztos dirwas gali jawus sieti,
Nors du kart rejk isz-arti, dukart isz-ekieti. —
Mużike! Jau sułaukej did' kajtrios wasaras,
Isz kaktos, kajp isz krosnes kas-dien ruksta garas,
Ir kada śziena piauni, ar kad anan griebi,
Ar ałkan's be użdara szałtus barśczius śrebi,

*) 1914 m.: perrašius.

Matant piewoj' kiek wiena prakajtuota pieda,
Kurio śzirdis mok justi, apsiwerkt' ne-gieda.
Atejn turtingas rudun: wieł darbingi łajkaj,
Skubej ejnate dirwon ir patsaj ir wajkaj,
Palinkat tusčzius namus, dirbat nor's apilsi,
Wienas antra raginant trumpinat atilsi;
Wos dar auszt ir dar saulé spinduliun ne mieta,
O jau tu su śzejmina mataj darba wieta.
Tinaj par diena kruti, iki-pat wakara,
Kolej ne pradieś temti, koł ne użkris żara;
Ne użtur tawa wargun nej saules karsztumas,
Nej prakajtaj, nej dziowa, nej kaułu skaudumas,
Kas diena jawus dalgiu ar piautuwu kerti,
Koł paskutinia śziauda żiamin ne — parwerti,
Koł piedus ne suriśzi, dirwas nuogriebstiśi,
Kolej padorej kruwas ejłom's sustatisi,
O kad nej wienos warpas stowenčzios neb-lika, ..
Giestant namon ant gałwos parneśzi wajnika. —
Pon's taria: „Garbie Diewuj! darbimet's pàr-eja".
Mużike! kitajp sakaj! naus darbas prasidieja,
O uż wisus sunkesnis, jej kas gał pażinti?
Kajp taj stałdus, diendarżius rejke isztusztinti?
Kajpo łaukon iszweżus po dirwas kapstiti?
Kajp su szake ant ranku weżimon drabstiti?
Kajp pudimas sużieles sunkus ira kirpti?
Ir koł rugius pasieśi ne pigu iszdirbti?
Jej kas norint supranta wargus tokius bajśius,
Kas*) żina: kajp taj sunkej pełnos żiames wajsius. —
Iłgaj brajdidam's purwa jau sułaukej żimos,
Wieł kitoniszku wargun atejn pradiejimos;
Kajp tiktaj gajdis pragiś, jau neb gali gulti,
Kiałk spragiała nuotwerti ir jaujoje kulti,
Ar kajp prikałt's pri girnu, par didziausi szalti,
Kalbiedams poterelus wisa nakti malti,
O kajp tikt praded auszti, nor's wies sniega pusta,
Wos tawa kumeliké pusniej' neprażusta,
Arba ir żiamiewiłkajs nor's krint gausus lietus,
Weżk ranstus, ronus, małkas, szatras, tworas, mietus,
Ar ważiuok ing kelone par naktes be miega,
Ing Warszuwa ar Wilniu, Liepoju, ar Riga. —
Mużike! raśziau darbus pagał mana gales,
„Ne tiesa: taj tikt ira darbun mana dales,
„Kures tiktaj nuograjbéj kajp weriene taukus,
„O kas-gi tus iszskinia? piewas, dirwas, łaukus,
„Kas sausomis padare? tas pelkes bedugnes,

*) Tas?

„Kas akmenis suskaldi? su gelźiu par ugnes,
„Kas isz upiu iszwalia Botirines ułas?
„Ant kuriun eldzes, łajwes tankej susikułas,
„Kas wieszkelius isztajsia, smiltimis iszpilia?
„Ir isz abijun puśiu tan parkasa gilia,
„Kas po darżus tus grażius medzius paswadina?
„Ir tus kałnus su daubom's dajlej suligina.
„Kas pastati tas bałtas trobas, murinićzes?
„Isz plitu, ar isz akmen's blizgančzias Baźnićzes?
„Kas tus Ziamćziugus, auksus, sidabrus nuopełna?
„Wis taj kruwin's prakajtas ir mużika dełna". —
Mużike! kan tu kalbi, tejsus apsakimas;
Bet tark man: koksaj ira tawa giwenimas?
„Su Krosne Grinicziełi, Kurioje Giwenu[41]),
„Tamsi, o wietoy Łąga lętykies tarp sienu,
„Toy, Par Dienas yr Naktis, yr Dumas, yr Garas,
„Kruwin akis, Błakstienus, Krintanczies aszaras.
„Walgim's łapaj darźinėj, bieralinė duona,
„O kauszas wanden's wiesin troksztiejima kuna;
„Wietoje łowas sułas wirksztiemis pakłotas,
„Ant koju apawimas wiżas śziaszłankotas;
„Apjustuwas ysz wyrwies, o Kriekley yr Skrąda[42])
„tay abdaray, po kurius Kuna Paukszte y łąda.

---

[41]) P. I. 222, prie „dymnik": „Jento Dymnik, Piekarnię, albo Izbę czarną, Dokładnie opisał Sam mieszkaniec".

toż po polsku —
Chatę w którey Przepędzam Dni biedne Żywota,
Ponura Czarnym Kopciem zasępia Ciemnota;
Gęsty Dym Co się wewnątrz Piekaniska tłoczy,
Gryźie mi, wyćiskaiąc Łzy Rzęsiste, Oczy — Anonim. orygi.

Aukščiau patiektasis lietuviškas tekstas K. Miškonies spausdintas „Viln. Žiniose".

[42]) P. I. 434, prie „kożuch". Toż po Polsku co do słowa — opaska z Powroza a Podarta siermięga i Stary Kożuch to odzienie, po Których wszy łażą — ułamek Piesni Lit.

Palyg. P. I. 626, prie „mitręga", P. notų 18 ir Ivin. nuor. (Skrandas).

Gayszlesnia darba nebgali turieti,
Kada Krieklus ar Skrądas reykie łopinieti.
Ivin. nuoraše: Apjusimas...

tož po Polsku co do słowa.
Marudnieyszey roboty nie możesz już mieć,
Kiedu Stare Kożuchy, lub stare siermięgi trzeba łatać.

„Wisa nauda sudines kurejs pełnos walgis,
„Spragiałas, żagré, piautuw's, spat's, ekietes, dalgis". —
Żmogau! Broli! pas wysus mużiku wadintas[43]),
Dielko ysz wysu Szalu essi nełaymintas?
Tawa sopuley siedos mana szirdiej' gilé,
Ar-gi jau ir Pon's tawa? tawes jau neb-mile?
„Manas tu giaradiejau su giariause śzirde,
„Mana sopuliu wargun niek's ne-reg, ne girde;
„Wieszpati kur's ir' dangu'j, wisi szaukem Diewu,
„O Ciesoriu-Karalu wadiname Tiewu,
„Pirm's did' auksztaj, o antras did tolin giwena,
„Dieł-to ne daejn werksmaj mużika nie wiena[44]),
„Dieł-to Anij ne żina musu raudojima,
„Ir bajśiauśioj' nełajświej' sunkiun kentiejimu.
„Pon's musu noriedamas padauginti turtu[45]),
„Tą-kart kada asz werkiu, Pasydara kurtu;
„Kaypo Giwoli sawą tikt dieł darba aūgin,
„Kas meta wys mokiesnius, yr Łažą padaūgin —
„Ypatey gwałtay, Sargay, Szarwarkay yr tałkas,
„Reyk par naktis yr dienas Dware rątit' małkas,
„Reyk Galwyjus yr arklus wysados paszierti,
„yr su naszteys ant spranda atneszti jms gierti,
„Reyk dûti Żąsis, gaydźius, kiausziu s, wyłnas, ūgas,
„Riszutus, grjbus, surjus, ylgies, Lynu srūgas,
„yr wysokies Rinklawas, kures wys dydinas,
„Diews żina: kaypo anas, Lękiszkay wadinas.
„O źiames pusrieżelis wietomis smiltingas,
„Kitur tikras pajauris, o kitur purwingas,
„Bet ir tasaj tok's ira (kad Tamsta żinotum)
„Jog szun didis atgules uodega użklotum. —
„Wiena kart miszke ilsent ant kiałmuka siedaus,

---

[43]) P. I. 105. prie „chłop (rolnik wolny)". Lenkiškai P. nevertė. Ivin.: „Brołau mana!.. ar-gi...

[44]) Palyg. P. II. 514, prie „przedaię" (pavyzd. užbraukta):

	Toż po Polsku co do słowa.
Musu mużiku małdas Nedaeyn ing Dangu;	Naszych Chłopow modlitwy niedochodzą do Nieba,
Nęs ką pardud wyss pygu, o ką perk wyss brangu.	albowiem co przedaią wszystko tano, a co kupuią wszystko drogo.

[45]) P. I. 159, prie „daremszczyzna (np. Rodzaie Daremszczyzny i Daniny, naydokładniey wykazuie Piosnka Żmuydzka i Litewska, którey ułamek taki —)". Lenkiškai neversta.

Tekstas atspausdintas K. Miškonies. Ivin.: Rejk par dienas ir naktis dware; viet. „ylgies" — „kajlius",.. Yr wisokius pramonius kurij wis didinas... kajpo anij...".

„Radau Anżuole bites ir biszkeli medaus;
„Ejnu pas sawa Pona, bet tuściam ejt gieda,
„Nuoneŝziau kori medaus, skundzius ant urieda,
„Jog żmoguj niekad' giara żodzia nepasakia,
„Jog darbun be rokunda, jogei wełtu płakia
„Jogej... (tan man be kałbant) „Pon's szauk bałsiu garśiu,
„Tiliek Chamie! o tuojaus tarp-wartiej pakarśiu“[46]).
„Asz matau jogej Ponas su manem ne jùkau,
„Dwilinkas susirites pro duris isztrukau;
„Uried's łapt už pakauśzia, nuorowia kałtuna,
„Kajp kokiam Bernadinuj padaria karuna,
„O kajp płaukun neb-buwa už ausies nuotwieria,
„Ir ant źiames iszwertes su łazda nuopieria.
„Ejnu namon wos giwas nuopesztas, nuopłaktas,
„Ir su dideliu gumbu kruwinu ant kaktas.
„Źidelis tar: „girdiejau jog ant to ne gałas,
„Jogej dabar buś riksztes ant tawa pakałas“.
„Bućziuoju żiduj kojes, meldziu gelbiejima,
„Tas, už cukraus galwele pirka atlejdima;
„Tejpo źidelis, mana swejkata gelbieja,
„Bet isz klietes tan jemia, kan tikt pat's norieja. —
„Giaradiejau! juk moki gudiszkaj raśziti?
„Ir wisokius rokundus szejp-tejp iszgulditi?
„Raszik pas Aleksandra, ar pas Konstantina,
„Ar pas Anun Senota, patsaj giariaus źinà,
„Juk kas-diena meldemos už anun swejkata,
„Teguł Tij żmoniun Tiewaj, żmoniun wargus mata. —
„Atsakiau: neder pirsztus tarp duru kajśzioti,
„Ir swetimoj Baźnićzioj, żwakeles dagioti. —
„Ar taj asz budu taksun urwon łapiu linśiu?
„Ar kaj Gandras giwates swetimas najkinśiu?
„Ant Kino asz weżima yr arklu ważiuoju[47]),
„Tay ant jo Prisakima yr werkient dayniůju[48]),

---

[46]) Palyg. P. I. 165. prie „dłubię“:

	tož po polsku co do słowa.
Skaytau Poniukuy wysus sawa wargus,	Wyliczam Paniczowi wszystkie swoie biedy,
Bet tasay Twaskis, Płuskis Pyktas, dargus,	ale ten Trzpiot, marnotrawny, zły, Dziwak,
Dątis knibinieje — żodzia nekalbieje —	Zęby dłubał — słowa nie gadał.
	nb. ułamek Piosnki Żmuydzkiey.

[47]) P. I. 677, prie „na“. Žiūr. aukščiau. Ivinskio nuor.:
Pagal jo nora wisad giesmele dajniuoju.

[48]) Palyg. P. II. 296, prie „polski“: Tož po Polsku co do słowa.

Norint Lenkiszkay Szokineti moku,	Chociaż po Polsku skakać umiem
Bet jau dabarćion yr Kazoka szoku.	ale iuž teraz i Kozaka Skaczę.

Ułamek Piosnki Żmuydzkiey.

„Kajpo dudorius birbin, tejp kazoka szoku,
„Trumpaj sakant: gudiszkaj rasziti ne moku,
„O kada ir mokiećziau, taj to dirbt ne noru,
„Nes bajorui ant Ponu pikt's żodis ne doru";
„Atstanke: tejsej kałbant, tejp raszit' ne lusu,
„Teguł-gi Wieszpat's Diewas susimiłst ant Junsu.

Paduosiu dar kelis pavyzdžius, kurie papildo „Mužiko" rodomąjį visuomeninį Poškos „veidą" vienu kitu bruožu ar bent kitais žodžiais jį rodo.

P. I. 611, prie „mieysce":
Gieresnios wietas jszkant Żmogus wargin Żmogu;
o mań użtęk Trobéles su Sziaudiniu Stogu.

tož po Polsku co do słowa.
Lepszego mieysca Szukaiąc człek dręczy człeka;
a mnie dosyc Chatki z Słomianym dachem.

P. I. 595, prie „miedzy":
Bajor's giwen tarp Ponu, tarp ju Eżiu gała,
tay kayp gielżis tarp kuja, yr tarpe preykała.

Tož po Polsku co do słowa.
Szlachcic mieszka między Panami, między Ich miedz koncem, to iak Żelazo między młotem i między Kowadłem.

P. notų 7, prie „dzieci" (Ivin. nuor.: Wajkaj).
Nu wienos Saules wysur wasarini łaykay
yr wysur wiena Tiewa wysy esam waykay.

Palyg. P. I. 103, prie „cham" (žiūr. aukščiau — I-me skyriuje).

P. I, 275, prie „goły":
Pas Wargdienia Plyk's gauna iey nieka neturis —
o Turtingu dieł tokiu użdaritas duris.

tož po Polsku.
Goły w domie Biedaka zawsze cos dostanie,
Lecz obudwum Drzwi zamkną i Pany i Panie.

P. I. 248, prie „fraszka":
Tfu! Daug Ponayczių Gałwoy, ar Spaley ar Żarnas
Su nose Żwayzdes Skayta, arba Szauda warnas.

Tož po Polsku co do słowa.
Fe! W wielu Paniczow głowie, czy Kostrzyce, czy Flaki —
Z Nosem Gwiazdy liczą, albo strzelaią wrony.

P. I. 380, prie „kłamam":
Tas Prižodis Lietuwiu teysingas gał buti —
Jog turtingas gał wogti, o senas mełûti.

tož po Polsku co do słowa —
Te Przysłowie Litewskie może bydz rzetelne —
że Bogaty może kraść, a Stary łgac.

P. II. 467, prie „prawo“ [49]):	Toż po Polsku co do słowa.
Istatimas iey tąmsus, ne ayszkus, sumęstas,	Prawo iesli ciemne, nieiasne, Pomieszane,
Tay kaypo tamsioy girioy wortinkles paspęstas;	to jak w Ciemney Puszczy Paięczyny posidlone, v.: Pozaczepiane.
Dikuns Bimbałs parsymusz, Sawa giesme daynios,	Próżniak Bąk przebije się, Swoią Piosnkę będzie spiewał,
o darbingas biteles sparnelius supaynios.	a Pracowite pszczołki Skrzydełka poplątaią, v. poplączą.
P. I. 248, prie „frasunek“:	toż po polsku co do słowa.
Ponay diełko Rupinas, yr Patis nežina —	Panowie dla Czego frasuią się, i Sami nie wiedzą,
mužik's tykrus Rupesnius ariełkoy' skądina.	Chłop Prawdźiwe frasunki w Gorzałce topi.

Pastarasis pavyzdys formos atžvilgiu artimas „Mužikui", o minties artimesnis net „Mužikėlio giemei" (iš „Jono isz Swisłoczes"). — Jau prirengęs šį raštą spaudai, iš P. Kriaučiūno sužinojau, jog esamame pas jį P. eilių rankraštyje esanti ir „Muž. giesmė", kaipo P., įtraukta. Tuo būdu — kad P. ir „Mužiką" ir „giesmę" parašęs — pasiaiškina jų minčių ir formos giminumas. Palyg. taip pat ir 31-jį prierašą.

IV.

Be „Mužiko", Ivinskio nuoraše turime dar kelis ilgesnius P. eilėraščius*). Kad ir nepaimti jie, greičiausia, iš žodyno medžiagos, progai pasitaikius įspraudžiu ir juos, juo kad jie ligšiol ne tik nebuvo spausdinti, bet ir šiaip jau žinomi.

Użraszas Stanisławuj Poniatawskiuj Karalui Lenku.

Prażun Tiewistė, gelbiet' niera łajka
Motina sweikin jus, did' meiłu wajka,
Tuśczia jau wiltis kan dirbti noriejom,
Ant kogi dabar mes Lenkai atejom?

---

[49]) P. notų 42, prie „prawo“ kai-kurios atmainos:
Istatimas iey ira tamsus yr Sumęstas
tay Kayp Dydźioy lekanoy wortinkles paspęstas,
Dikuns tranas parsymusz, sawa giesme daynios
o Darbingos byteles Sparnelus Supaynios.

*) 1914 m. visur: eilės.

Iszgajszt wałandoj' rokundaj giminiu,
Tiew's wajkus apgaun łajku paskutiniu,
Ar tajp karalau! už mus krauji pilej?
Prisiekej Lenkams, o pirmas priwilej.
Bet tu priwilau! atmink kaktoj' sawa,
Atejś tas łajkas, kad ant kapa tawa,
Raśziś Tiewisté, kuré jau prapuli,
„Czionaj karalus Krejwa-siekis guli.
Mes be motinas, be źiames, be gales,
Kłajosma wajkaj po wisokes szales;
Bet sakiś wiraj, kurij mus milieja,
„Apgawa Wajkus Tiew's kurem tikieja".

Panašių „užrašų" Poniatauskiui turi lenkų literatūra XVIII-jo amžiaus pabaigoje ir pradžioje XIX-jo. Gal Poška bus vieną jųjų išvertęs ar perdirbęs?

Bałsas pri Diewa diel užłajkima dienun Aleksandra Imperatoriaus:

O! Diewe! kurio ranka wisagali
Wienu Pasaulu kajpo dulke mieta,
Szitaj Ziamajtis wirpiedam's lenk kiali,
Meldes pas Tawes kałba negirdieta.
Tu matant Wargszus kariojent be bajmes,
Mejlinga ranka nuoszłuostaj aszaras,
Tu regent Lenku dideles ne łajmes,
Jau użrakintas dangus atidaras.
Iszganitoji siuntej kajp anioła,
Kur's anus gajwin wienu żodziu sawa,
Sunkiej' nełajmiej' prisliegtim's kajp uoła,
Duod Istatimus, żmonis iszluosawa.
Jo rankas wajsius szakelé aliwas,
Dwase Tiewiszka swiesiaus atgajwina,
Wieł Muzu Lenku bałsas randas giwas,
Jo didis Sostas ir żagré pażina.
Diewe użłajkik amżius neskajtitus,
To, kur's po Tawes milausis tarp giewu,
O jo pawejksłas te pamoka kitus.
Kajp gał but' żmogumi, Ponu ir Tiewu.
D. P.

Irgi vargu bėg originalė.

Rauda (Elegija).

Po gajlinga smerćzia Aleksandra Pirma, Imperatoriaus visos Rosijes.

O Juns! kurij skajtote priżastes aszaru,
Kurims nieka ne slepes, wis ir' atidaru;

Tarket tan tikra tejsa: jog niek's tajp ne werkia,
Kajp waldon's giara Pona, kad smertis użmerkia.
Ciesoriau Aleksandraj! iszgirsk tan mejlingaj!
Pernaj*) meldziaus uż Tawa swejkata śzirdingaj;
O Diewas mana małdos regiu ne iszkłauśi,
Dangon jau nedateka, praeja pro auśi,
Bet kangi dabar girdziu? źiamé sudrebieja
Grumzd oras, drauge żajbo, pasku użtamsieja,
O wiesulis su wietra kajp łajke Perkuna,
Sziurpuli mań padaria ir ginsłu ir kuna.
Tankart raszta su krasztajs juodajs apturiejau,
Neb-noriu jo skajtiti, nes wisas wirpiejau;
Gale — skajtau tus żodzius: „Aleksandras miria!
Didzia duśze su stipriu kunu parsiskiria!...
Ne pabajgiau! — akiese paźalawa łaukaj,
Srowiu aszaras krinta, pasisziauszia płaukaj,
O raudojent isztariau: „Diewe stebuklingas!
Kan tau pikta padaria musu Car's mejlingas?
Jo śzirdiej wieźliwisté buwa su gieribe,
Wisun moksłu małoné, drauge su tejsibe;
Jo protas didis, stiprus, Tiewiste apginia,
Ir mines neprieteliu po koju suminia.
Jo galibé be kiarszta Europa użdengia,
Ir kan tiktaj pradieja wisados pabengia,
Pażina tan butinaj neprietelej, Frankaj,
Isz Jo rankas Tiewisté apturieja Lankaj.
Ligej anas milieja Lanka ir Maskolu,
Giaru buwa Wadowu, Caru, Tiewu, Broliu,
Diełto Jo garbes, szłowes, pasaulis prisietas;
O nuog wisun Wałdonu, toligej milietas.
Karalej! kurij esat ir kurij dar buste;
Jo dełna karioj' musza, ir aszaras szłuste;
Todiel Dwase tiewiszka świeśiaus atgajwina,
O Jo Sostas, didelis ir żagre pażina.
Diewe! diełko atemej Tetuszi ne łajku?
Ir nepasigajliejej werksma Ano waiku?
Diełkogi neb-galiejej nor's metu pałaukti?
Idant mes galietumem su Ju pasidziaugti?
Bet kad gelżin's Istatim's wisa prigimima,
Nej Danguj' nej ant źiames neb-tur parmajnima,
Taj Lietuwems dalejsket ing Jo kapa wita,
Mesti tan Wajnikeli, aszaroj' mirkita.

D. P.

---

*) 1824 m. „Bałsas pri Diewa dieł użłajkima dienun Aleksandra Imperatoriaus".

Pas Leona Uwajnia[50]) Rasztoriaus Gradiszkoja Resejniu Pawieta Suda 1825 metunse, 18 diena Birźia ant Jo Wardiniu.

„Leo non capit muscas".
Kaźikas tejpo pasakes;
Bet tas gałwoj' neb-tur druskas
Ir ne świesej reg Jo akes,
Kursaj ant Leona,
Tokius źodzius pasakitu;
Nuog pramoniu Jis ir' lusu,
Iszmintingu ir mokitu.
Jis kajp botirines uołas,
Mariu wilnis atidauźa;
Ar kajp szimt-metis anżuołas,
Stow ne judint's, wies ne łauża,
Jis tan suprant regietina,
Kas ir' didziu, kas ir smulkiu;
Pażinst nakti, pażinst diena,
Pażinst grudus tarpe dulkiu.

---

[50]) Poška pranešė apie jį Kepėnui, jog esąs lietuvių rašytojas, kurio veikalai kad ir žinomi buvę tautiečiams, nebuvę išspausdinti. (П. Кеппенъ о происхожденіи, языкѣ и литературѣ Литовскихъ народовъ. 1827 m., p. 105). K. raštą išvertęs lenkų kalbon, L. Rogalskis 1828 m. rašo, jog U. esąs „niedawno zmarły", („Dzienn. Wileń." 1828 m., t. V., p. 442). Sobieščanskis, kuris, regis, rėmėsi Kaj. Nezabitauskio žiniomis, 60-ais metais rašė apie mirusį 1828 m. Uvainių, bet Joną, ne Leoną: „numizmatyk, obywatel powiatu Rosieńskiego na Litwie, zmarły w r. 1828, człowiek uczony, posiadał liczną bibljotekę i zostawił w rękopismie przez siebie wypracowaną Numizmatykę litewską w 4-ce z tablicami rysunków wyobrażających pieniądze i medale litewskie. Dzieło to obszerne z wielkiem trudem ułożone, było później własnością obywatela Ejnika" („Encykl. Powszechn. Orgelbranda". XXVI. 1867 m.). O vėl 1859 m. „Listy z nad brzegów Krożenty" autoriai (regis, Ig. Bušinskis, Pel. Kantrimas ir J. Prekeris) sako apie jį kaip apie tebegyvą: „P. Leon Uwojń sąsiad z Żemigoły, znany powszechnie jako niepospolity filolog, który swojemi wiadomościami lingwistycznemi zadziwiłby niejednego pedanta niemieckiego" (1859 m. „Gazeta Warszawska" Nr. 66). Taigi: 1) arba buvo Leonas (I) ir Jonas, kuriuodu abudu 1828 m. pasimirę, ir Leonas (II), 1859 m. tebegyvas — visi rašytojai; 2) arba buvo Jonas ir vienas Leonas, 1859 m. tebegyvas, o Rog. Jono 1828 m. mirimą Leonui buvo primetęs; 3) arba buvo du Leonu, ir Sob. vieną jųjų Jonu neteisingai praminęs*.

* 1822 m. gegužės 17 d. Vilniaus universiteto bibliotekorius žemaitis Kaz. Kantrimas (*apie 1762, † 1836, palyg. apie K-mą: H. G(ay), Kontrym Kazimierz — „Wielka Encyklopedya Powszechna Ilustrowana", t. XXXVIII. 1905 m., p. 796—799) raštu siūlė išrinkti Leoną Uvainių

Prietelau! Leona wardu,
Kłausik trumpa kalbiejima;
Ta atmintis did man gardu,
Iszgirsk-gi, mana gejdima,
Użkampie Tiewun ir Boćziu,
Wieźliwistiese turtingas,
Juokdamase isz beproćziu,
Dieł naudas nerupesningas.
Tikiu jog Matuzalaus dar metu dabuśi,
O jei tajp daug ne nori, teguł bus ir puśi;
O jei ir tan iszgirdes, dar gałwa pasukaj,
Giwenk-gi śzimta metu: Juk ir tai ne juokaj.
Bet giwenims be swejkatas,
Tajp kajp be stabulies ratas, —
Tajgi te-źib Tawa szłowé,
Kajpo Lianku rajtininkaj,
O swejkatoj' teguł stowe,
Kajpo Rusu piestininkaj.

„Pas kuniga Ksawera Bohusza Lietuwia ir Jokima Lelewelia Mozura, raszto Ziamajćzia metunse 1810" iš Ivinskio nepakartoju, nes tasai „rasztas" jau išspausdintas P. rašyba 1829 m. „Dziennik'e Warszawski'ame" (XV, 12—14). Ivinskio iš tenai pakartotas, P. kalbą ir rašybą savaip pakreipus[51]).

V. universiteto lietuvių kalbos lektorium. Bene pirmas K. sumanymą priminė prof. Kallenbach (1920 m. Vilniaus lenkų dienr. „Nasz Kraj" Nr. 23, taip pat M. B-ka O Uwojniu — 1920 m., „Echo Litwy" Nr. 27), plačiau prof. Pigoń (Projekt katedry języka litewskiego w dawnym uniwersytecie wileńskim — St. Pigonio straipsnių rink. Z dawnego Wilna, 1929 m., 23—28). K. šitokių žinių tiekia apie U.: gyvenęs Raseinių aps. („Listy z nad brzegów Krożenty min. Żemygala yra arba Betygalos arba Nemakščių valsč. — „Lietuvos apgyventos vietos", 1925 m., p. 198 ir 216; „Słownik Geograficzny", t. XIV, 1895 m., žino dar trečią Żemygalą — Sartininkų valsč., sen. Raseinių, dab. Tauragės apskr., bet „Lietuvos apgyventos vietos" jos nebežino), neturtingas, bet turįs savo dvarą, nevedęs, nebejaunas, bet dar sveikas, draugiškas, mandagus; pamėgęs darbą ir mokslą; mokąs hebrajų, graikų ir lotynų kalbą, taip pat rusų ir ispanų, neblogai prancūzų ir vokiečių; daugel metų tiriąs lietuvių senovę, kuriuo reikalu važinėjęs Vokietijon, turįs atitinkamą knygyną ir vis rašąs etimologinę senosios ir naujosios lietuvių kalbos žodyną (z dowodem historycznym); per savaitę galįs atvykti Vilniun su savo rankraščiais (Pigoń, p. 27). K. ten pat pažymi, jog visuomenė (powszechność) seniai norinti lietuvių kalbos dėstymo Vilniaus universitete.

[51]) Pr. Augustaičio nuorašas (Dionizo Poškos raštai lenkų kalba — 1912 m. „Draugijos" Nr. 61, p. 15—16), be kalbos ir rašybos sudabartini-

Žinomas taip pat yra ir P. antrašas Baublyje — „Cion kitąkart pagonys pjowé oszką, o dabar gywen Dijonizas Poszka", bet Iv. pilniau jį, tik ne P. rašyba, pakartoja:

Napis na Baublu sławnego Dębu na Żmujdzi ogromem swoim w którego wnętrzu wyciosano pokoik.

Bardziunse kajp użgimiau jau tuokstantis metu,
Parneszt's isz Anżuolina ćzion esmi padietu;
Tikras wardas mana Baublis, Diewuj garbint's buwau,
Nuoteriojes Tiewiste suwitau, sudziuwau, —
Ties manem Perkunasuj degia awes, oszkas,
O dabar manięj' giwen Dionizas Poszkas.

Irgi bene bus dar kitas antrašas Baublyje:

P. notų 40, prie „ogrodek" (Ivin. nuoraš. D a r ź e l i s).

asz tą Darźieli mana Rąka paświadinau,
ant sawa Eżies Kampa tis Sawa Trobesiu.
asz yr Tawi Auźule Stacziau, yszdaylinau
Tark tą ateywems norint asz Kape Guliesiu.

P. I. 25, prie „bardon-kankles": Poczowszy pisać ten słownik zawiesiłem w Dębie Baublu nazwanym moy Bardon, z napisem takim:

Baublu! Jeśliś mnie wdzięczny, Choway, po mym zgonie,
dla Pamiątki żem w Tobie Brząkał na Bardonie.

Co na Litewski Język tak Przetłumaczyłem: co do słowa po Polsku:

Baubli! tawa atminti daynoms apgarsinau,	Baublu! twoią Pamiątkę spiewy ogłaszałem,
uźtausok gi tas Kankles, ant kuriu skambinau.	Zachowayże ten Bardon, na którym brząkałem.

Šie pavyzdžiai grąžina mus žodyno medžiagon. Visų pirma: P. „literatūron". Visa eilė P. pavyzdžių skiriama žodyno reikalams, savo tikslui ir darbo aplinkybėms išaiškinti.

Tuojau puola į akis prakalbai pabrėžtoji, šiaip ne originalinė „Myśl do przedmowy: Peregrini accolae! alium colimus agrum, Nostrum deserimus" (P. I. 2).

---

mo, daug kur yra neteisingas: I-jo posmo 3-j eilutėj „du" viet. „dar", II-jo 4-j „kokias" viet. „kokių", III. I. „tėvą" viet. „levą", VI. 1 „lietuvius" viet. „lietuvių", VII. 1 „esta" viet. „Esta", IX. 4. „sarmatai" viet. „šarvuoti", X. 1. „Viešpatie" viet. „viešpačiai", X. 4. „valstijų" viet. „valdytojų", XI. 1. „svetimiškų" viet. svetimų iszka (ieško)".

Ivinskio nuoraše skaitome „Žodininką", kurio nei žodyne, nei notose neužeiname:

Pamietodam's rasztininka,
Raszau Lietuwos Žodininka,
Dabar rodau ano dali,
Kuren partajsiti gali.
Paćzioj' pradzioj' dar ne wiełu,
Atskirti jawus nuog pełu.
Gał kan parasziau ne gera,
Gał ko nedatenk ir niera.
Gał kur iłgaj, kitur trumpa,
Ir kiaturkojas sukłumpa.
O jej kur ira tik, mik, pik,
Tajgi prietelau patajsik. —

P. I. 1, žodyno pradžioje ir 155, prie „czynny":

	Toż po polsku co do słowa:
Linde paraszi Lękams puyku Źodininka,	Linde napisał Polakom Pyszny słownik;
Wertas garbinga warda, Giera Rasztininka,	Godzien Szanowego Imienia, Dobrego autora,
bet ant dabar raszoma, tars ne wienas waykis:	ale na teraz Piszący się, Powie nie jeden młodzieniaszek:
„at! ney szieyp, ney teyp payszi Źiemaytis Pałaykis!".	„at ni siak, ni tak bazgrał Żmuydzin, lichy robotnik".

P. I. 772, prie „naśladuię":

	toż po Polsku co do słowa.
Raszant tą Źodininka asz Linde sekiojau,	Pisząc ten słownik Ja Lindego nasladowałem,
Toligiey kayp Beźdźione żmogu pamietojau.	Równie iak małpa człeka przedrażniałem.

P. I. 2 (notų 52), prie „słownik" ir Iv. nuor. (Žodininkas):

Ta Gire abtur tykro wardo giera miszka	Polonice vi. sub. słownik; prie to žodžio neprieita.
Kad atrąd kożna medi, kurio reyk ir jszka	Notose užbraukta „tur", užrašyta „abtur",
Teyp yr musu Źodinink's noriu kad toks bûtum	ten pat „myszka", „tokis", žodyne užbr.
Kad rastum kożna Żodi, kurio kas jszkotum[54]).	„atrąd kożna" ir užrašyta „rąd kiekwiena".

---

[54]) K. Miškonies atspausdinta. * „Lietuvių Tautoje" taip pat kažkaip apleista 52 ir 53 prierašas.

P. I. 2. (Notų 35, prie „oracz" ir Ivin. nuor. Artojas):

Nepeyk tuu mana rasztu! nes raszi artois, Su żagre, ne su Płunksna Żiemes Raszitois[55]).	Polonice vi. oracz; prie to žodžio žadamojo vertimo nėra. Notose „Ziemas raszitois NB. Ziemski Pisarz".

P. notų, 8, prie „dykcionarz":

Darant tą żodinika daug darba turiejau
Pats Sawa Rąka Rasziau, yr Perrasziniejau.

P. I. 5, prie „aczy":

Boday napiszę i skonczę tą Pracę — wargu Paraszisu yr Pabęgsiu tą Darba.

P. I. 163, prie „dla":

	toż po polsku —
Diel Junsu Broley, raszau Żodininka —	Dla was to piszę, ten Słowńik Żmuydzini —
yr diel Żemaytćia, yr Lituwininka —	ale i dla was Źiomkowie Litwini.

Randame dar keletą patriotinių, istorinių ir šiaip „literatūrinių" pavyzdžių.

P. I. 4, prie „aboż" (išbrauktas pavyzdys):

Lietuwey yr Żiemaytey ar galwyjey esme? argi Tiewyszkos kałbos niekad Nebmokiesme?	Litwini i Źmuydzini czyż z bydląt się wzięli? czyliż Oyczystey mowy niebędziem umieli?

P. I. 32, prie „baterya":

Letūwey yr Żiemâytey buwa Styprus wira, Bet daug buwa Gintuwiu, Daugiau Pylu ira[56]).	Pol. Litwini i Żmuydzini byli mocni Ludzie, lecz wiele było Fortec a więcej Jest Szancow.

P. I. 372, prie „Kiernow":

	toż po Polsku:
Na rozwalinach Kiernowa warto napisać: Czion Kiernaus Sost's Letuwiu, Kur tu pasydiejey? Łaykas mani Sugrowe, trupinius nesz wiejey —	Tu Kiernow Stolec Litwy, gdzież ten Grod wspaniały? Czas wszystkotrawny zniszczył, wichry gruz rozwiały.

[55]) K. Miškonies atspausdinta.
[56]) Taip pat.

Ivin. nuoraš. Prausimos (tur būt, iš notų prie „a" žodžio „ablucya", apie ką žodyne: „ablucya" — Praustuwes. NB. Jetto Starożytny Obrządek, dotąd na Żmuydzi Pod tym nazwaniem Exystuiący, wraz Przed Chrzcinami po narodzeniu się Dziecka obchodzony").

Praustuwes tarp pagonun buwa seni budaj,
Kurius łajkia Lietuwej, Ziamajtej ir gudaj.

P. notų 13, prie „jezuici" (Ivin. nuor. Jezawitaj):

(Užbr. Dar) atminu (užbr. tą Amżiu) Jezawitus (użbr. łaykus) yr tus błogus łaykus
Kad dydey skaudey twoient durnay moki waykus.

P. I. 441, prie „krayczy":	Toż po Polsku.
Kassta jir Raykitois? nori turiet Żine?	Krayczy! co to za urząd chcesz miec objasnienie?
Kad Karalus czion buwa, jis piausti Kiepine —	Gdy Krol na żmuydzi mieszkał, on Krajał Pieczenie.

P. I. 517, prie „lewy":	Polon. ad Verbum. Wszystka Broń żołnierza swieci się z miedzi i Stali, Prawe (taip! M. B.) ramie okrywa Skura niedźwiedzia aż do lędźwi.
Wyssy Szarway kareywia blyzg wariu yr Plienu,	
Kayri Peti dęg kaylis meszkas iki strienu —	

P. I. 210, prie „Dubissa":	toż po Polsku.
Musu Car's Alexandras Praded Darba Szwenta;	Nasz Cesarz Alexander zaczoł Dźieło Swięte;
Nęs Parkasu Sudraugin Dubissa su Wenta —	Gdyż Kanałem iuż łączy Dubissę i Wentę —
Diewe! důk Ijem Łaymintay Szimtmete Sułaukti! —	Boże! Błogosław Jego! w Szczęśćiu Sto lat dożyć;
o mums Důk! idant bůtum Su-Ku Rigon płaukti[57]).	a nam Day! bysmy mieli Co do Rygi wożić.

Ivin. nuoraš.: Dmochowski do Krasickiego.

Tawa raszte Lietuwej turiesma atminti,
Nebent anum' ne dziaugses kurtas ar nebilis;
Jau prapulia Rimionis, Grekaj suwarginti,
Bet dar giwenś par amżius Homer's ir Wirgilis.

Ivin. nuoraš.:

Illud amicitiae sanctum ac venerabile nomen
Re tibi pro vili sub pedibusque jacet? (Ovidius).

---

[57]) K. Miškonies atspausdinta.

Ar tan szwenta, garbinga prietelistes warda,
Su wisu paniekinus, kojes tawa sparda?

Czyliś naszej przyjaźni, węzeł święty, drogi,
Jakby rzecz lichą, podłą, zdeptał twemi nogi?

Ivin. nuor.:

Jam mihi deterior canes aspergitur aetas,
Jamque meos vultus rugo senilis arat:
Jam vigor et quasso languetur in corpore vires;
Nec juveni lusus qui placuere placent (Ovidius).

Lietuwiszkaj.

Jau płaukus praźilina Senisté negardi,
Jau mana skajstu wejda ruksztomis suardi,
Jau kas-karta silpnesnes akes, rankas, kojes,
Ir jaunistes linksmibes senam nebdabojes.

Ivin. nuor. Arijonas.

Arijona giedotoji wisi pażina,
Jisaj su sawa dajnomis wisus linksmina:
Smujkas niekada ne lejda isz ranku sawa,
Pas wisun daźnas wajśzes ir dowenas gawa.
Par jure, kurios krasztas Tarentu wadintas,
Ant eldijos, turtajs ir auksu apsunkintas,
Namon iriese ing graźiausenje Hellada,
Dukart pradziuga, kajp gimtine sawa rada.

V.

Ligšiol paduodamąsias P. eiles šiaip taip tvarkiau: vertimus ir sekimus iš Lindės, iš kitų rašytojų, iš tautosakos*), didžiuosius P. raštus, „literatūrines" nuotrupas. Ne visados man tatai pavyko — viena — dėl didelio raštų giminumo, antra gi — medžiagą tvarkant ne vienu laiku: notas ir Ivinskio nuorašą tegavau žodyno medžiagą straipsniu jau paruošęs, ir teko**) naujoji medžiaga į tam tikras vietas įterpti, kas gal ne visur tepavyko. Belieka dabar paduoti keliasdešimt P. sentencijų, grabraščių, moralų, vienų gilesnės minties, kitų ir visai tuščių, kuriuose tačiau, ar šiaip ar taip, pastebime***) tiek Poškos, tiek Žemaičių bajorijos visuomeninių pažiūrų ir kultūros. Šios rūšies eilėraščiai dar sunkiau už anuos suskirstyti aiškiomis gru-

*) 1914 m.: žmonių žodijos.
**) 1914 m.: prisiėjo.
***) 1914 m.: numatoma.

pėmis. Todėl mano čionai prisilaikoma paties žodyno eilios, įterpiant jon notų ir Iv. nuorašo pavyzdžių:

P. I. 4, prie „abszyt“:
Dawy Jam wokiszka apszyta
Lękiszkay pasakie: kwita.

pol. dali Jemu Niemiecki abszyt
(kolanem w z...)

Iv. nuor. Artimas.
Non licet Xiędzu poczciwemu,
Quod tibi ne giaraj, altero nedarik.

Iv. nuor. Prawardzioimas.
Mana warda
Wisi arda.

Iv. nuor. Tabokas.
Nescitur ex oculis,
Raga taboka turis.

Iv. nuor. Barbora.
Barbora giarojé,
Par twora mestinojé.

Iv. nuor. Łaužas.
Ana puse łauża
Katie żiurke gniauża.

Iv. nuor. Weroné.
Weroné
Swieta koroné.

P. I. 22, prie „balka“:
Gałwoy to Zmogaus pałuża Syja,
Kursay tyk niekams, yr nieku byja.

po Polsku co do słowa.
W Głowie tego człowieka złamała się Belka
Który wierzył Fraszkom i Fraszek lęka się.

Iv. nuor. Sija:
Kursay be rejkała juokes dar isz dajkta menka,
Taj tokem penktos sijos gałwoj' nedatenka.

Iv. nuor. Sija.
Kur's protingu wadintis drens ir nesibija,
To gałwoj' pakripa ar pałuża sija.

P. I. 53, prie „biedak“:
Wargdienis warguse wargsta, o wargas wargo wargu wargin. P. užbraukta.

P. I. 54 ir 56, prie „biedak:
Toks ira wargszas kaymiens Martinas,
jogiey ysz Pupu newaritinas.

po polsku co do słowa (54 p.):
Taki iest Biedak Somsiad Marcin,
że z Bobu niewart wypędzenia.

P. I. 53, prie „biedak“:
Diel Pataykunu Wargdienis wergas warguse suwargintas, wargintinay wargstont werkie, o wargszas yr warlę, wargiey pawargusę wargu wargin. (P. užbraukta).

tož po polsku — Dla Prużniaków codzień Pracuiący Niewolnik, ustawiczną robotą zmęczony, aż do zmordowania robiąc płacze, a Biedak i Żabę, nędznie zmordowaną, Boday udręcza. (P. užbraukta).

P. notų 2, prie „całuję“ (Iv. nuor. Pabućziawimas).
Kiekwienam Iszmintingam prider tą mynieti
Jog prisz Wieszpati Diewa Reykie Kłuptelieti
Bet pagal ta draugistiey yr tą rek Żinoti
Jog Rąka Gieradieja gali pabucioti.

P. notų 3, prie „chleb“ (Iv. nuor. Duona).
Kursay tūr Gire newag kitam myszka
Kursay tūr Duonas pas kita ne iszka —

Iv. nuor. Gieribé warga.
Kas sawa amźiuj' walga be rupeśnia duona,
Kas wis minksztas ilsen ant łowas sawa szona,
Ir niekada ne atsitink graudej aszaroti,
Tasaj, „kajp Diewa milieti“ negał źinoti.

Iv. nuor. Didisté.
O kas tay użeja do ciesaj,
Wisi gudrus kajp biesaj;
Kad użsided kalnieriu raudona,
O prisikabin guzika giałtona,
Jau szauk wina gerti.
O neatmina nabagas,
Jog jo tiewas ubagas,
Juoda putra sriebi
ir su samćziu ing burna
Kosze driebi.

P. notų 3, prie „Chłopak“ (Iv. nuor. Mejlé).
Waykin's Grażus bet Plikas meyles ugne dega;
artinas pri mergieles, mergiele pabiega.

P. I. 113,prie „chwalony“:
Nadgrobek na Placu Bitwy napisany —
Garbingi Didi Wiray! Kurij Ćionay myriet!
Kurij su Drąsu Kunu Ćionay Parsyskiriet!
Imkiet Par Szłowes Diewą waynika nupintu
Kuris Par Pati amżiu ne bůs Sunaikintu.

po polsku co do słowa:
Chwalebni Wielcy mężowie! Którzy tu umarliśćie!
Którzy z odważnym Ćiałem tu Rozłączyliśćie się!
Przyimcie Przez Sławy Bogińią Wieńiec upleciony
Który przez Sam Wiek niebędzie zniszczony.

Iv. nuor. Rożé.
Su źiedun wajniku, źieławoj' apriedita,
Płaukajs rieszuta warsa, kape paguldita,
Mieg amźinaj Roźe, kuré buwa girema
Wisos sodos, o motinos łabaj milema.

P. notų 3, prie „chwila" (Iv. nuor. Smertis).

Wałanda Smerczia ne pralęks neywiena
bet neżinama adina, ney diena.

P. I. 114, prie „chytry".	tož po Polsku co do słowa —
Gudrey yr Budrey Su wyssays Biławau,	Chytro i ostrożnie ze wszystkiemi gadałem,
o Durniu Pasywertes ne wiena apgawau —	a Durnia udaiąc nie iednego oszukałem.

P. notų 1, prie „ciele" (Iv. nuor. Werśzis).

Durnas kayp werśzis esi: Waykuy tar motina;
Dielko werśzis wos gimes, papa wieta źina?

Iv. nuor. Werśzeniké.

Kad tu ing mokslinićze nuoważiuosi,
Sawa werśzenike ing darba iduośi.

P. I. 118, prie „cien".	tož po Polsku. —
Mana Szieymina yr ne dydeli,	Goły jak Bizun, albo jak Palec,
Wiena prie sawes turiu Sziesziel—	Cień moy Towarzysz, Cień moy służalec.

P. notų 2, prie „cnota" (Iv. nuor. Doribé) — to jest Cnota nad Cnotami trzymac Język za Zębami.

Tarp wysu wieżliwiszcziu ta Reykalingiausi,
Jey kas mok użrakinti Lieżuwi yr ausi —

P. notų 3, prie „cnota" (Iv. nuor. Doribé).

	tož co do słowa —
Kur Żodinikie wietos netur wieżliwisti	Jesli w ktorym Słowniku niema mieysca cnota
tay iau Gal pasakiti Tykra neturtiste[58]).	to iuž mozno Powiedziec Prawdziwa hołota.

P. I. 125, prie „cnotliwy":	tož po polsku —
Wieżliwas Żmogus jra dydey brangus,	człowiek cnotliwy, iest to Skarb zbyt drogi —
tarp Żmoniu Stebukłs, yr aną mjl Dangus.	Cud między ludzmi, i Kochaią Bogi—

P. notų 2, prie „cudzy" (Iv. nuor. Skatikas).

Swetims Skatiks wys naykin Kayp Krusza su Wietra
teyp nupesz, nuskus Tawi, Kaypo Szwenta Petra.

[58]) Užbraukta: Kuriame Żodininkie wietas netur...
Korios Źiemes lieżuwiey niera wieżliwiste.

P. I. 134, prie „czaję się“:

Kitayp asz Kałbu, o Kitayp dumoju,
Kitur asz Eynu, o kitur waykśćioju —

tož po polsku co do słowa:

Inaczey mowię, o co inszego myślę,
Gdźie indziey Ja Idę, a Gdźie indźiey Chodzę.

P. I. 137, prie „czas“:

Tay ne Su wyssu dar Błogas gadines
Kad jira Dûnas, norint awiżines.

Vertimo nėra.

P. I. 144, prie „członek“.

Wien's Żodis, mokantimse ne gal bût Giedingas —
Nes Łotiniszkay teypo raszie Iszmintingas —
Naturalia non sunt pudenda.

tož po polsku co do słowa:

Jedne słowo, uczącym się niemoże bydź wstydliwy —
albowiem Po Łacinie tak napisał Człowiek rozumny — naturalia, non sunt pudenda.

P. I. 145, prie „człowiek“ (notų 52, prie „sprawiedliwy“ ir Iv. nuor. Żmonis).

Żmones wieżliwi, teysingi!
Dielkogi Juns este myrtingi?

Vertimo nėra.

P. notų 3 (prie „człowiek“) — Żmogus (Ivin. nuor. Didturtis).

Żmogus Jaunas dydturtis sau Patem paliktas
Retay gal buoti Gieras tąkiaus kayp welns Piktas.

P. I. 149, prie „cztery“:

Cztery Swinie — Cztery Dźiki,
Cztery Krowy — Cztery Byki.

lit. Kietures Kiaules, Kieturi yr Sziernay,
Kietures Mergas — Kieturi yr Bernay.

nb. Parobka niezgrabnego Bykiem, a Dziwkę takąż Krową nazywaią.

P. I. 154, prie „czynny“:

Kursay tingie bût darbingu,
Tas jau nebbûs iszmintingu.

tož po pol.

Jeśli Kto Czynnym niebędźie,
ten zostanie w Głupcow rzędźie.

P. I. 164, prie „dłabię“:

Szû Łaukie nowin Zuyki, nutwiere uż Kiszka,
Byt myszkie susytykus Szuni nowin meszka.

tož po polsku co do słowa —

Pies w Polu dławił zaiąca, uchwycił za Łytkę
Lecz w Lesie spotkawszy się, Psa dłabił Niedzwiedź.

P. I. 168, prie „dnienie“:

asz Pyrmuszriu atsykielus,
wysad Kalbiu Poterelus.

tož po polsku co do słowa —

Ja rowno z Dniem wstawszy,
zawszę mowię Paćiorki.

P. notų 6, prie „dobrodziey" (Iv. nuor. Piktas).

Kayp tu gali Kam Kitam Ką padyrbti giaray?
Kad Sawam Gieradiejuy wysad Pyktay daray.

P. notų 6, prie „dobry" (Iv. nuor. Giaras).

Gieras tay Żmogus kursay diekawoje,
bet tas gieresnis kursay dowenoje.

P. I. 184, prie „dopomagam":	toż po polsku co do słowa:
Be reykała nekalbiek;	Bez Potrzeby niemow;
„Teypo mań Diewe padiek".	„Tak mnie Boże dopomoż".

P. notų 7, prie „dziewczyna" (Iv. nuor. Meilé).

mergieles Nebmil grażiawsi waykiuka
Kada Pamata Tuszti Czieresluka[59]).

P. notų 8, prie „dziewczyna" (Iv. nuor. Darbininké).

ta mergiele darbininki gaus giera waykiuka.
Wiena rąka Koszie mayszi antra Swiesta Suka.

P. I. 236, prie „dziwy":	toż po polsku co do słowa:
Żmogus, iey Ką nesuprant, ar Ką nepażina,	Człowiek Jeśli Co nierozumie, albo Co niepozna,
Tay wysados tą Dayktą Stebukłu wadina.	to zawsze tą Rzecz Dziwem nazywa — albo Cudem.

P. notų 8, prie „ekliptyka" (Iv. nuor. Iłg-ratis).

to iest Eklipsyi figura	Pas (užbr. Musu) Lęku toksay dayktas wadynas Eklipsa
Kiedy w Pustym Worku dziura.	Kad tusztame Mayszieli gale Skilje wipsa.

P. I. 243, prie „fayfka":	toż po polsku co do słowa —
Tay mana wyssi darbay, jk Pabangos dienu —	To moie wszystkie Roboty, do Końca dni —
Skaney wałgau yr migtu, yr Pipki degienu.	Smaczno jem i śpię, i Fayfkę palę.

P. I. 243, prie „figa":	toż po polsku co do słowa.
Kayp mana Waykis yszminting's! nier Jam antra ljiga!	Jak moje Dziecko Rozumne! niema Jemu Drugiego rownego!
Sakau; tupteliek Ponuy: jis jem roda Szpiga.	mowię, Pokłoń się Panu: On Jemu Pokazuie Figę.

nb. Powiesc Prawdźiwa.

---

[59]) Užbr.: Tąkart mergiki nebmil waykiuka
Kada pamata Czieresle...

Ivin. nuor. N e s u t i k i m a s.
Sunku ir moteriem's sandara łajkiti,
Nes wien's tiktaj bezda, o dwims rejk ustiti.

P. notų 6, prie „filozof" (Iv. P r o t a - m e j l é).
tarp Tukstante (užbr. Daugibes) Stungiuku nedaug skudriu peylu
bet tarp (užbr. Żmoniu) mokitays mażiaus tykru Protameylu.

P. I. 246, prie „flegmatyk" np. Temperamentow opisanie —

Narsus, wysados Rustingas —
Paniurus, tąkiey werksimingas —
Kruwiningas, meyle Dźiaugies —
Su Ramu Noriu Draugies.

toż po polsku co do słowa.
Choleryk, zawsze Gniewliwy —
Melancholik, Często Płaczliwy —
Krwisty, miłośćią Cieszy się v. Pieśći się,
z Flegmatykiem Chcę Towarzystwa.

P. notų 5, prie „frasunek" (Iv. nuor. R u p e s n i s).
Jey nori Sweyku buti, reyk Skaney użmykti,
o wysokius (užbr. tay wysad reyk) Rupesnius Ritojuy palykti.

Iv. nuor. P r a t u r t i e j i m a s.
Jej nori buti turtingu,
Ir daug pririnkti piningū,
Użmegsk skatika tris kartus:
Dieł swećziun użdarik wartus,
Pat's Nedieloj' su wisa szejmina,
Su kepsne walgik wiena tiktaj diena.

P. I. 279, prie „gorąco" — Dawna Przypowieść.
ing Weriena Wyss djek tyrsztay
o Pristatiki Pŭda Karsztay —
Tay yr Sotinay Prisessi,
Dar yr Sweti papeniessi.

toż po Polsku co do słowa.
Do Potrawy wszystkiego nałoż Suto, gęsto —
a Przystaw garnek Gorąco —
to i do Sytośći naiesz się
ieszcze i gośćia nakarmisz.

P. I. 285, prie „gówno":
Ktosie Kocha w Pisku
ma Gówno w Zysku.

toż po Litewsku:
Szunis ar Paukszczius Kurjo tausu dełna
tas nieka daugiaus, tiktay Szuda pełna.

P. I. 289, prie „grobowiec":
To tiktay troksztu gieydźiu! Koley esmi giwas,
Kad ant Kapa raszitum: „Cionay gul wieżliwas"[60]).

toż po Polsku —
Tego iedynie Pragnę! Poki iestem Żywy,
By Nadgrobkiem mym było: „Tu leży Cnotliwy".

---

[60]) Taippat P. II. 457, prie „pragnę"
To tikt Szirdingay gieydziu koley essu giwas,

Toż po Polsku co do słowa:
Tegu tylko serdecznie pragnę poki iestem Żywy,

P. I. 348, prie „kalendarz“:	tož po Polsku —
Jey Kurio Dyrwa Pagal Kalendoriaus Sjeta —	Kto z Kalendarza sieje,
ta Jau tasay yr Jawu Jaujoje ne wjeta —	Ten w Gumnie nie wieje.

P. I. 356, prie „karb“:	tož po Polsku co do słowa —
Wieżliwa Jaujnika Rieziey teysingiesni	Cnotliwego Gumiennika Karby Sprawiedliwsze
O Uriedas raszidams gal pawokt daugiesni.	a Ekonom Pisząc może ukrasc więcey.

P. I. 357, prie „kark“:	tož po litewsku.
Wielki mam kłopot w małym folwarku	Po maža Tiewyszkieli dydis wargas łąda,
Bo Sztraf poduszny wisi na Karku —	Nesang Sztropas Pagalwiu užtupi ant sprąda.

P. notų 15, prie „Kiep“ (Iv. nuor. K i e p i s).

Gal to Jusu Milesta dar essi nežinas?
Dielko tay musu Kiepis, Kiepiumi wadinas
(respons) Tasay Kiept's Kanapaynis norint tur tris Ragus
wienok jis tykru Kiepiu Prisz warszkies piragus.

P. I. 374, prie „kilka“:	tož Litv. co do słowa —
Kilka Żniwiarzow,	Kielet's, Pjowieju,
Kilka i Żniwiarek,	Kieles yr Pjowiejes,
Kilka Grabarzow,	Kielet's, Griebieju,
Kilka i Grabarek.	Kieles yr Griebiejes.

P. notų 18,prie „Knebel“ (Iv. nuor. S p r a n d u k l i s).

Sprudukłu Burnas darant, dar to neregiejau,	Kneblem Gęby zamknięt ey Jeszcze nie widziałem
bet ing Kacziu udegas asz pats Sukiniejau.	ale Kotom w ogony to i Sam wkręcałem.

P. notų 13, prie „kokoszka“ (Iv. nuor. W i s z t a).

Kada wyszta Sutyka wanaga ar Sūpi
Wysados wysztay błogay, kad nagůts užtupi.

P. I. 442, prie „kręcę“:	Tož po Polsku co do słowa —
Jau asz Su mana Ustays nebturiu ką dyrbti;	Już Ja z Moiemi Wąsami nie mam nic do czynienia;
Nebgaliu anu Sukti, nęs trumpay nukirpti.	Niemogę iuż ich Kręcić, bo krotko Są ostrzyżone.

Kad ant kapa ysztartum: ćionay gul wieżliwas.	Gdyby nad mogiłą powiedziano: Tu leży cnotliwy.

O gal tat iš Lindės?

P. notų 15, prie ‚ktory" (ir 29, prie „nauczam się", Iv. nuor. Tiliejimas).

Kurs tilieti yszsymokie
tay nepažinsi tokie.

P. I. 470, prie „ktory":

Kursay Szikszt as, tas turtingas —
Kurs tur moksła, iszmintingas
Nauda barstans, ira Płuskis
Kurs jios nebtur, tas jau Suskis[61]).

Toż po Polsku co do słowa —

Który Skąpy, ten bogaty —
Który posiada naukę, Rozumny —
maiątek rozsypuiący, iest marnotrawny
a Który Jego niema, ten już Hołysz.

P. notų 15, prie „kułak" (Ivin. nuor. Cziupnojimas).

Jey Kurnorint Cziupnosi o gałwos nekłausi
tay gal gauti Su Kumste par spranda ar ausi.

P. notų 21, prie „łysy" (Iv. nuor. Plikagalwis).

Kad Plikagalwia ira twiskanti makaule
tay teypo Szwiesey Zibin, Kayp Łapkritie Saule.

P. notų 25, prie „macanie" (Iv. nuor. Cziupnojimas).

Daug Suprantam par akie, protą, yr iszminti (užbr. numoni)
Bet yr par Cziupnoima ne maż gal pažinti
Wys ką regieiey ar ką yszgirdey
akis yr ausis pasaki Szirdey
O Jey yr pacziupnoie
tay wys Szirdis žinoje.

P. I. 594, prie „miedza":

Ne draskik Senu Eżiu,
ne dyrbk nauju Rubeżiu;
Nesang Kaliniey siediesi,
O Dar Kalczies użmokiesi —

Toż po Polsku co do słowa:

Nie szarp Starych miedz, nierob nowych Granic;
albowiem w Wieży będziesz Siedział,
a Jeszcze winy zapłacisz.

P. I. 600, prie „miele się":

Kit's nełaymes neregieje,
Nebent mati Warga dale;
o ant manes Sutrupieje,
yr dar Smulkiey susymale.

Toż po Polsku co do słowa.

Drugi nieszczęśćia nie widział,
Chyba uyrzał biedy cześć;
a nademną pokruszyło się,
i jeszcze drobno zmlelo się.

P. I. 626, prie „mitra":

Kunigaykszcziu wadinos mana Tiews, yr Diede;
Bet anū Kiepureles utieles sujede.

tož po Polsku co do słowa.

Książęciem nazywał się moy Oyciec i Stryi;
ale ich czapeczki wszy ziadły.

---

[61]) Palyg. P. notų 26, prie „marnotrawny" (Iv. nuor. Płuskis).
Kur's nauda tusztie barsta tą wadynam płuskis
O Kurs pliks nieka nedůd tą wadinam suskis.

P. I. 627, prie „mizerniej꓿“:

Tas suwyssu nuplyka,	toż po Polsku co do słowa.
Dunas płutas nebpalyka.	Ten ze wszystkim iuż zholał,
	Chleba Skorynki już niepozostawił.

P. notų 29, prie „po niemiecku“ (Iv. nuor. Okiszkaj).

Kitakarta wokiszkay kayp Rope Krumsuojau
Dabar, Kayp Rope wadin, wos dasyżynojau —

Iv. nuor. Batwinej.

Sugrinża isz Pariżiaus, daug mates, daug źinas,
Bet użmirsza kajp barsztej Lenkiszkaj wadinas.

P. I. 872, prie „obłok“ (notų 52, prie „słonce“, Iv. nuor. Swejkata).

	po Polsku co do słowa.
Małoni ira Saule po ukanos tankios;	Miłe iest słońce po Obłoku ciemnym;
Małonesni Sweykata po Lygos dyd sunkios.	Milsze Zdrowie po Chorobie bardzo ciężkiey.

P. notų 40, prie „odbieram“ (Iv. nuor. Atjemimas).

man rodos jogiey tokji Żmones dydey błogi
Kada nu wagiu atem, ką Kitam pawogi.

P. notų 34, prie „oyciec“ (Iv. nuor. Tiewas).

Tiew's matant durna Wayka tąkiey dydey werki
nu aszaru dauguma akiu nesumerki —
Kłaus Sunus: Kada Tiewe Tu werkti parstosi
Tąkart, Kada Tu Waykie iszmintingu buosi.

P. notų 50, prie „oko (Iv. nuor. Akis).

Żmogau! tarna teysingiausi
Ne turi Kayp Sawa aki:
mełagis abgawa ausi
Bet akis wys Tau pasaki—

P. notų 40, prie „orzeł“ (Iv. nuor. Erelis).

Kad ant pininga (užbr. tup auksa) tup auxa (užbr. dwygalwis) erelis
tay wysur dalek nor (užbr. tas) mażas Pauksztelis.

P. notų 40 (prie „owca“?) — Iv. nuor. Swetimas.

Ne sau Paukszteley Lizda Kur sudieti gaunat!
Ne sau Byteles medu ing Korius Sukraunat!
Ne sau aweles wyłnas Sziłtas użauginat!
yr dielko Junga traukiet? Jau tey[62]) to neżinat.

[62]) Iv. nuor. Jautej...

P. notų 43, prie „piję“ (Iv. nuor. Girtuklej).

Diel to gier yszmintingi tarp Lęku, maskolu,
Nęs Bachusas Minerwas Buwa tykru Brolu.

P. II. 156, prie „pochwa“:

	Tož po Polsku co do słowa.
Joje Bajor's ysz Nemakszcziu,	Jechał konno Szlachcic z Niemokszt.
Pameti Szoble ysz makszcziu.	zgubił Pałasz z Pochew.

P. II. 217, prie „podskrobek“:

	Tož po Polsku co do słowa.
asz Łaymingas kad turiu Kiaulienas pažądi,	Ja Szczęsliwy kiedy mam swininy Spod szczęki,
yr Dûnas Kiepalûka, o norint Pagrądi.	i Chleba Bochenek, a chocby Podskrobek.

P. notų 44, prie „postarzałem“ (Iv. nuor. Pasenimas).

Trysdeszimtis Su Pacie metu Pargiwenum
abu draugie Pražiłom, draugie yr Pasenom.

P. II. 429, prie „powtarzam“:	Tož po Polsku co do słowa.
Tu pudima kartoi, o asz Pakartojau;	Ty ugor powtarzasz, a Ja powtórzyłem;
Diel ko teyp jir ar žinay? — asz trumpay miegojau.	dla czego tak iest, czy wiesz? Ja krótko spałem.

P. II. 605, prie „przewozowa zapłata“:

	Tož po Polsku co do słowa.
Užmokiesnis nu Płausta Stebukłas ateywems,	Zapłata od przewozu dziw cudzoziemcom,
Nesang kiek nor Židelis tiek yszpliesz kieleywems.	albowiem wiele chce Žydek tyle wydziera Podrožnym.

P. notų 51, prie „spać“ (Iv. nuor. Miegas).

Norint mieg's ira trumpas Darbingu Wargdiniu[63])
Gana Sziesziu adinu yr Jaunam yr Senam
Septiniu gal užtekti del dydziu tinginiu
Bet asztunes migoti ne lûsu ney winam.

P. notų 50, prie „spowiedz“ (Iv. nuor. Iszpažinimas).

Wysokia mana nusydieima
Kol giwas darau yszpažinima
Kuri wysas Pasaulis yr Dangus tegirde
Ką Gałwa be skaytlau Klidau bet niekados Szirde.

P. notų 52, prie „sr...“ (Ivinskio nenurašyta):

Tu sakay iog asz (užbr. szindin) weykiey amžinay užmyksiu
ar Žinay? asz an tawa Kapa susysz....

---

[63]) Užbr.: apie miega iłguma toks apraszims Žiniu (užbr. tokius Žodzius miniu).

P. notų 52, prie „swieca“ (Iv. nuor. Žwaké).

Nemayszikies oszkb... Niemieszaysie Koziebz...
kur Bazniczies deg Źwakieli. między Boże Swieczki.

P. notų 51, prie „szczęscie“ (Iv. nuor. Łajma).

Kursay warga ne miegina
tas yr Łaymes ne pażina[64]).

P. notų 51, prie „szcz...“ (Iv. nenurašyta).

Kada pas wira snarglis po noses
Zinau kayp senas! kas su jeys stoses:
O Pati tebkwep raugays miż....
Jaunu małone Su trumpu gału.

P. notų 52, prie „ten“ (Iv. nuor. Tiliejimas).

Kur's (-ay) neżina Kayp tilieti
Tasay nemok yr Kalbieti.

P. notų 52, prie „tatarzyn“ (Iv. nuor. Totorius).

nereyk Su Galingiesniu Karios użsygieysti[65])
Sugawau asz Totoriu, tas ne nor paleysti.

Iv. nuor. Warlie.

Kas stengas prisz neligu, kaip saka patarlie,
Tasaj szok ant piowieja dalgia, kajpo warlie.

P. notų 51, prie „tłusty“ (Iv. nuor. Riebus).

Lenk's myszka Paukszteims Riebims daug wardu pramana
o mums Kad Paukrztis riebus tos Pawardies gana.

P. notų 60, prie „uczę“ (Iv. nuor. Tiliejimas).

Żmones moka kalbieti
O Diewaytey tilieti.

P. notų 60, prie „widzę“ (Iv. nuor. Mokitojas).

Daug macziau mokitoiu, yr ne wiena toki
Kurs dyrbti nemokiedams, wienok gieray moki.

P. notų 60, prie „wierzę“ (Iv. nenurašyta): Fide Sed Cui vide —

Tykiek! bet kam weyziek
arba: Kam gal tykieti,
reykie weyzieti.

---

[64]) 58 puslapyje:... Tasay dar ne daug żina (užbr).
[65]) Užbr. Su galingiesniu nereyk mustis karios gieysti.

P. notų 58, prie „wilk“ (Iv. nuor. W i ł k a s).

Ey tam za Gurami Wilk w lesie tancuie
Pewnie Szelma nieżonaty: nic mu niefrasuie —
Wilczysko się ożeniło, uszy opusciło:
a-u a-u a-u a-u dawniey lepiey było.

aurionay uż kałna wyłkas szokinieje:
Tykray Huntswots netur Paczios, nieks Jem nerupieje
Wyłkas pati gawa Linksmibe pražuwa —
a-u a-u a-u a-u, Pyrmiaus Gieriaus buwa.

P. notų 59, prie „wypędzam“ (Iv. nuor. N a m i n i n k a s).

Trins dayktay Numininka ysz trobos yszwara
(Užbr. Stogs) Peczius Rukstans Stogs Kiauras yr Pati negiara.

P. notų 60, prie „wrobel“ (Iv. nuor. Ż w i r b l i s).

Tupe Żwirblis Kamine su Raudona Subine
Kayp tu żwirbli Pulsi udega Sukulsi.

Palyg. Juškos dainų Nr. 1450:
Tupi žvirblis kamyne
Su raudona ůdega.
Ej, tu, žvirbli, pulsi,
Ůdegą sukulsi;
Ne žinau, ne žinau,
Begu busi gyvas.

P. notų 58, prie „Wszechmocny“ (Iv. nenurašyta):

tas Źodis didis, Wieszpats! Prigul tiktay Diewuy
tarp żmoniu (užbr. Neprider) jisay neder ney Ponuy nei Tiewuy
Bet iey... to żodzia Kursay (Katras) dar nežina
Tay suprask: Jogiey Wys-Pats wieszpati Źinklina.

Iv. nuor. D i e w a s.

Tawa Diewe garbe giestam,
Uż Wieszpati iszpažinstam;
Tawi Diewa amžina,
Wisa žiamė garbina.

P. notų 59, prie „wszystko“ (Iv. nuor. G i w e n i m a s).

Tyn asz Giwenu kur yr atsystoju.
Nęs wysa nauda su Sawem neszioju.

Lat. Omnia mea mecum porto.

P. notų 60, prie „wyrodek“ (Iv. nuor. I s z g a m a s).

Ćion gul yszgama żmoniu Duszie welns pagawa
Nesang anas (užbr. jis) yszžinda (užbr. sukruwina rąkas) Krauji Brolu sawa[66]).

---

[66]) Pal. P. U ż r a s z ą K a t i l i n a y: Użmyrszies ant Tiewistes. krauja jis nor gierti... („Mitteilungen der Littauisch. Litterar. Gesell.“ IV, p. 307).

P. notų 62, prie „żałoba" (Iv. nuor. Z i e ł a w a).

mes Letuwey Żiamaytey turem tokius Budus
Łaykie dydzia Gaylesia (v. dydelos Gayles), diewem Rubus
jūdus.
Tiew's myre: o Giełumbies Ku pyrkt neturiejom
ysz Gaylesia yr warga Sermiegas uždiejom —

P. notų 62, prie „znak" (Iv. nuor. P r a e j i m a s).

Greytay praeyna dienas Liẹgiey su szieszielu
nepalinkant yr Ziękła piedu, ar takielu.

P. notų 63, prie „zwycięzca" (Iv. nuor. P a r g a l i e t o j a s).

Wargas, tay ira dalis karioj pargalieta
Kuri Pargalietois Kayp Szanszławas mieta.

P. notų 63, prie „żoła"(?), „satyra" (Iv. nuor. T u l ż i s):

Jey nori be użgaules byle ką rasziti
atmink! Jog nereyk Płunksnos tulziey pamyrkiti.

Ant galo keletas aukščiau neįterptų Ivinskio nuorašo pavyzdžių.

Wien's budas rasztininku ir tun kurij giesta,
Pirmas klist iłgaj raszant, antras giestant klista.

A t s i g i n i m a s.
Żid's girdent jog szaudikliem's gał apginti sawi,
Pirka ir muszti norentem girtam atidawi;
Ir tan teysibe atminia: jog szaudikliem's apsiginia.

R o p u t e s i s z A m e r i k a s.
Amerikaj uż tan tikt diekawoti rejkia,
Jog ana mums roputes ar bulwes pritejkia.

K n i n g i n i c z é.
Ten kningu mana rânka paejlej suraszitu ir sudietu,
Daugiaus kajp nuog śzimta metu.

N a j k a (i n a g i s).
Durniun tokiun wiru daugibe atraśi,
Kurij paćziun pakała su najka pakasi.

P i ł w a s.
Wisokes dales darbinga kuna,
Supikst ant piłwa didzia dikuna,
Bet kajpo ano niek's ne penieja,
Ir wysas kunas alpti pradieja.

W i r a s s z o n a s, p a t é s z o n k a u l i s.
Jej motriszkes sutwertas isz szonkaulia ira,
Ne stebiekes kad paté dauża szonus wira,
Jé taj nore atgalon ing szona sugrinszti,
Ir su kitajs szonkaulejs krauji tawa żinsti.

S w e t i s.
Wirket gribus paskubinket,
Lejsket swećzius, ne trunkinket.

Wa r p n i ć z é.
Kas turtingim's dowenas dawinie,
Tasaj plisz warpnićze, o baźnićze łopinie.

S z i k s n i u s.
Sziksnius wis swetima dajkta łaupa,
O sawa taupa.
Toksaj ne tikt sziksztu ir' wadintas
Bet ir kiaule pramintas.

S u w a l d i m a s.
Asz jin suwaldiśiu, pridabośiu,
Kaipo śziłta wiłna suwiniośiu.

P e n i e j i m a s.
Ne isiejes ing łauka, jawun ne piauśi,
Ne peniejes giwolia, taukun ne gauśi.

S z i k s z t i e j i m a s.
Kan giara taip ełgdamos radaj?
Kad szauksztu srebi, kotu badaj.

L e n g w i n i b é.
Bobaj iszsiedus ratams lengwesnej,
O ir tekinej sukas greitesnej.

B a j m é.
Żmogau! jej tu isz śzirdies iszwarisi bajme,
Tukart busi auksztesnis uż paćze nełajme.

S. S. A n t o n a s i r J u r g i s.
Nuog wiłkun Szwentas Jurgi, nuog wagiun Antonaj!
Wien's kajp piemun daboji! antras kajp sarg's ganaj.
Meldziu! miłaśzirdingi juns ant musu buket,
O galwijus, giwolius swejkus użtausoket!

Pa t i k i m a s.
Idant kas grażiu, ir małonu ira wienam,
Roditus grażiu ir małonu kożnam kitam.

Taigi matome, kad lietuviškas Poškos žodyno tekstas, o kartu notos ir Ivinskio nuorašas, duoda nemaža. Priskaitant ir sarbieviana, kuriuos žemiau paduodu, bus jo *apie tūkstantį eilučių;* atmetus dargi apie 400 Ivinskio nurašytųjų eilučių, kaip neautentinių, bus nemažiau, kaip 600 eilučių. Kad ir ne visos jos paties Poškos sueiliuotos*), vis dėlto daugumas pa-

*) 1914 m.: pagamintos.

vyzdžių — jo plunksnos; ne jo eilių bus ne daugiau kaip 50. Iš Lindės tiesiog versta, išguldyta ar bent sekta 150—200 eilučių. Kai kurie mano čionai paduodamieji tekstai seniau jau buvo žinomi, bet daugumas dabar tepaskelbiama. Žinomas buvo „Mužiko" tekstas, bet kiek jame Poškos tebuvo, matėme. Ivinskio nuorašą paskelbus ir įterpus jin P. žodyno notas, „M." tekstas prie autentinio gerokai bus prisiartinęs.

P. tekstai daug duoda medžiagos jam kaip rašytojui, kalbininkui ir visuomenininkui apibūdinti. Jo charakteristikon įneša vieną kitą, kartais svarų ir naują brūkšnelį. Padeda jį suprasti, taip pat ir jo meto Žemaičių bajorų visuomenę.

Stengiaus tekstus išrašyti kuotikriausiai, ne tik žodį po žodžio, bet ir raidę po raidės. Ne visur tačiau aišku buvo išskaityti, tad ir gal būt būsiu vienoje kitoje vietoje mažmožių apsirikęs. Pačiam Poškai nesilaikant vienodos rašybos, nuoraše nedrįsau jos taisyti. Kebliausia buvo su didžiosiomis raidėmis, kurias P., kaip skaitytojai bus pastebėję, kur reikia ir kur nereikia gausiai vartojo. Šiame dalyke nuosakumo pas jį nesuseksime. Ir čionai tačiau vienur kitur gal bus klaida įsibrovusi, nes jo rankos pav. S ir s, C ir c, K ir k ir t.t. mažosios į didžiąsias dažnai panėši. Taškus ir kablelius irgi ne kaži kiek jisai tevartojo, kai kur tačiau per 80 metų vienas kitas ženklelis gal bus ir išdilęs; pavyzdžius tašku visur užbaigiu, nors paties P. veik niekur jo nestatoma. Spaudoje ir ne visos P. rašymo ypatybės buvo galima pažymėti.

Ivinskio rašybos skirtumų su P. neiškeliu; perrašydamas iš Iv. nuorašo, jo rašybos laikaus.

VI.

Sarbieviana.

Apie Poškos sarbieviana skyrium tenka*) pakalbėti. Štai anie tekstai:

P. I. 25, prie „bardon": „Maciey Kazim. Sarbiewski pisał wiersze sześciomiarowe w Języku Litewskim — między któremi są takie —

„Kielkite Waykieley Garsey Skambinkite Kankles,	Polon. Wstańcie chłopcy, głosno zabrząkaycie na gęslach
„Yr Juns Berneley, Szauney papuskite Triubus.	i wy Parobczaki, gromko zadmiicie w trąby.

Ja zas... wierszow miarowych cale nieznam..."

*) 1914 m.: prisieina.

P. I. 277—278, prie „Góra Medźiokalnis pod Krożami na Żmuydźi. Każdemu kto tylko do Szkoł Krozkich Chodził, znaioma z Przyjemnośći Pozycyi, i zdrowego Powietrza zachęcaiącego do Nauk Gdyż od Wiosny do Puzney Jesieni Niemal Codzien mozno widziec Po Kilkaset Studentow zbieraiących się dla nauki Lekciiow, albo zabawy — w wieku 18. była ona w Całku Obrosła ogromnemi Dębami nakształt Gaju — na Kilku Dębach Były wiersze Macieja Kazimierza Sarbiewskiego Jezuity długi Czas w Krożach Mieszkaiącego — z których, na Jednym tak było napisano —

Lypkiem Broley ing Kałna Klios Melpomenas —
Kur dar yksziol nebuwa żiemaytis yr Wienas —

nb. Mysl wzięta z Pism Jana Kochanowskiego — lecz ta tylko rożnica, że Pierwszy Żmudzinow zachęca lesć na Gure Kliji Melpomeny — a drugi Polakom oznaymuie

i Wdarłem się na Gurę Piękney Kaliopy
Kędy dotąd niebyło ieszcze Polskiey stopy".

Taip pat P. I. 407, prie „lazę" (užbrauktas pavyzdys):	Toż po Polsku co do słowa —
Lypkiem Broley ing Kałna Klios Melpomenas —	Leźmy Bracia na Gurę Klii Melpomeny —
Kur dar ikszioł nebuwa żiemaytis yr wienas —	Gdzie dotąd nie było żadnego Żmuydzina —
Motiejus Kazimieras Sarbiauskis.	Maciey. Kazim. Sarbiewski —

Pagaliau P. I. 16, prie „astronomia, astrologia": nb. ta nauka widac, iż niebyła Litwinom w dawnych wiekach obcą, kiedy Maciey Kazimierz Sarbiewski Jezuita, w Krożach ne Żmudzi mieszkaiący, tak napisał —

	toż w polskim języku co do słowa.
Giwentojey Żiemaytiu, Litwos, Kurszu, Prussu —	Mieszkańce Żmuydzi, Litwy, Kurlandyi i Pruss
Pażinst' Żinkłus Danginius ant Pasaula mussu —	Znaią znaki Niebieskie na horyzoncie naszym.
Pyrm's awyn's, antras bulus, tret's wadint's dwinayte,	Pierwszy Baran, Drugi Byk, trzeci nazwany Bliźnięta,
Kietwyrtas Wieżis, Pęktas Lewas, Szieszt's Panayte,	Czwarty Rak, Piąty Lewy, Szósty Panna (:albo:) Panienka,
Sekmas Swaras, asztuntas Parplis Kirminelis,	Siódmy Waga, Osmy Niedźwiadek Robaczek
Dewintas Szauditojs, deszimt's wożragielis,	Dziewiąty Strzelec, dziesiąty Kozieroże,
Winiulektas wandenink's, sem ukanu nauda,	Jedynasty Wodnik, Czerpie mgły Przybytek,
Dwilektas Żuwis Diewu su tinkłu negauda.	Dwunasty Ryby Bogow z siecią niełapie.

Šie eilėraščiai Ivinskio buvo nurašyti šiaip įvardyti: „Opisanie Zodijaku przez X. Macieja Sarbiewskiego Jezuitę niegdyś w Krożach mieszkającego w języku Litewskim znalezione między rękopismami ojca śp Dijonizego Paszkiewicza lat 112 mającego Weterana".

Žinia, jog garsusis lotynų-lenkų XVII-jo amžiaus poetas rašęs lietuviškai, visuotiną pašaipą, regis, teturėtų iššaukti. Tuo tarpu, įsigilinus, ji nebepasirodo nei juokinga nei negalima. Ir šiaip jau, ligšioliai gerai neištyrę Lietuvos praeities, turime būt pasirengę surasti joje ne kartą daug ko nelauktina!...

Mozūras Motiejus Kazimieras Sarbiauskis (1595—1640), gimęs Lenkuose (Mazovijoje), apie pusę savo amžiaus gyveno Lietuvoje. Vilniaus jėzavitų akademijoje išėjo mokslus, 1612 m. priimtas jėzavitų tarpan, kurį laiką tenai tebesimokė, mokytojavo Vilniuje (aiškino retoriką) ir Kražiuose. Kražių jėzavitų mokykloje jis pradėjo mokyti (poetikos) nevėliau kaip 1618 m. Tuomet tatai jis pradėjo rašinėti lotynų kalba eiles. Lietuvoje jam kiek jau pagarsėjus, Vilniaus vyresnybė išsiuntė jį 1622 m. kartu su kitais gabesniaisiais jaunuoliais jėzavitais Ryman teologijos ir filosofijos dalykų mokytis. Ryme S. talentas išbujojo; jis pagarsėjo Vakarų Europos šviesuomenės tarpe savo odėmis (pav. apie tat, jog reikia turkai iš Europos išguiti, ir t. t.) ir bažnytiniais himnais, kuriuos jis, popiežiaus įsakytas*), perredagavo. Po penkerių metų Lietuvon pargrįžęs, 1627 — 1632 m. jis profesoriavo Vilniaus akademijoje (aiškino retoriką ir filosofiją, paskiau teologiją), o vėliau, Vladislovo IV-ojo pašauktas Varšuvon karaliaus dvaro pamokslininku, nebesiskyrė su karaliumi[67]).

Rašė daugiausiai lotynų kalba „lyrica", odėmis jas vadindamas, himnus, oratias ir t. t. Ypač pagarsėjo „Lyrica" knygomis (išpradžių libri III, paskiau IV, ant galo kartu su epodon — V), kurių nuo 1625 metų, kada išėjo pirmasis jųjų leidimas**), Kölne, Ryme, Vilniuje, Antverpene, Milane, Paryžiuje, Krokuvoje, Breslavoje, Venecijoje, Kališe, Leipcige, Londone, Dan-

*) 1914 m.: popiežiui įsakius.

[67]) S. gyvenimui apsakyti naudojaus daugiausia F. M. S. (obieščanskio) straipsniu apie Sarbiauskį („Encyklopedya powszechna Orgelbranda", XXII. 1866 m.).

**) 1914 m.: laida.

cige, Varšuvoje, Strazburge, Drezdene ir kitur, išspausdinta apie 50 leidimų (XVII amž. 26, XVIII — 9, be to, dar XIX). Lenkų kalba rašė ypač karaliaus dvare būdamas, taigi paskutiniaisiais savo gyvenimo metais; rašė pamokslus, kuriuos paskiau viešai sakydavo, — jųjų viena tiktai „Laska marszałkowska" tebuvo Vilniuje 1635 m. išspausdinta. Karaliaus pamokslininku tapęs, ne kartą skundėsi, jog kuone visą laiką tenką pamokslams rengtis ir lotynų eilėms rašyti laiko nebelieką. Be „Silviludia", galima sakyti, visi jo geriausieji eilėraščiai buvo parašyti lig jam pamokslininku virtus.

Kai-kurie lenkų literatūros istorikai Sarbiauskio poezija, kaipo lotyniška, neužsiima, daugumas tačiau prirašo*) ją lenkų literatūrai. Permenkas esmi „partijotas", kad pykčiau ar pavydėčiau jiems, manau tačiau, jog ir lietuvių literatūros istorija Sarbiauskio raštų neturi teisės tylomis praeiti. Tai sakydamas, nebūsiu pirmas. Bažnytinių himnų lenkų ir lietuvių kalbon vertikas, kun. Ant. Kikutis**) (Kitkevičius), lenkiškoje prakalboje į „Hymny ojców świętych i wielkich w kościele mężów" (Vilniuje, 1848 m.[68]) šiaip apie S. rašo: „Nežinau, dėlko S. raštų 1721 m. Kölne leidėjai yra jį Lituanus'u pavadinę: dėl to, tur būt, jog Lietuvoje jis ėjo aukštuosius mokslus, daugiausiai rašė apie Lietuvą, daugiausiai Lietuvoje gyveno... Tai buvo mūsų, ypač Lietuvos tautinis poetas (Był to poeta nasz narodowy, szczególniej Litewski). Lietuva, ypač Vilniaus apylinkės, Zigmanto III ir Vladislovo IV laikais jo raštuose gyvai vaizdinasi, jos nayvus dievuotas prastumas ir įžymieji vyrai... „Silviludia", kurių 10 giesmių tėra mus pasiekę, maloniai rodo mūsų apylinkes: Bezdonus, Kotrę, Merkinę, Motelionis, Leipūnus (Lieponis***), jų miškus, laukus, upes ir ežerus (wody), metų laikus, žmonių darbus ir linksmybes... Mini jisai Lūkiškį, Nemenčiną ir t. t. Jo „Miscellanea" I-je dalyje apgiedota Katkų (Chodkevičių) giminė****) ir jos nuopelnai, taip pat ir Kražių

*) 1914 m.: priskaito.

**) 1914 m.: Kitkus. Dabar pataisau atsirėmęs kun. J. Kuktos str. 1914 m. „Vairo" Nr. 6.

[68]) Pusl. XI, XIV — XVI.

***) 1930 m. įrašas.

****) 1914 m.: šeimyna.

miestelis... Daugelyje odžių ir epigramų, be Europos garsenybių... randame... Lietuvos etmoną Joną Karolių Katkų, Jonušį Skuminą Tiškų... Steponą Pocių... Jeronimą Valavičių, Andrių ir Joną Rudaminas... Radvilas, Sopiegas, Kiškas ir kitus... „Keturių mylių" odėje poetas gyvai išvaizdina vilniečių kelionę į Trakus prie Švenčiausiosios Motinos paveikslo. Visos tuometinės šio kelio apylinkės, daiktai ir žmonės taria... į mūsų lotynų ir lietuvių poetą (do naszego Łacińsko-Litewskiego poety)".

Iš kitos vėl pusės S. vertikas L. Kondratavičius prikiša poetui kosmopolitizmą („zbyteczna klassyczność ducha, obojętność na rzeczy krajowe"): S. „retai teatsiliepė į Lenkų nuotykius, vietas ir žmones, pindariškai iškelia Zigmantą III ir Vladislovą IV, pergalei ties Chocimu ar Polianovos santaikai turi išanksto klasinę formą, kurią šiam ar kitam nuotykiui tepritaiko. Nedaug jis teturi tautinių (czysto-narodowych) odžių, o šiųjų pusę rašė lyg nenorėdamas, lyg būtų (savo bičiulio Plotsko vyskupo) Lubienskio tepriragintas („za natchnieniem")...[69]).

Tiedvi nuomoni tarp savęs nėkiek nesiprieštarauja. Kosmopolitinėje Lietuvos jėzavitų kultūroje išaugęs, kosmopolitiniuose Rymo bažnytiniuose ir literatūriniuose santykiuose subrendęs, S. ne kitokią poeziją tedavė. Vietos gi spalva, kiek ji yra pas jį pasireiškusi, labiau yra Lietuvos, negu Lenkų. Gimtinės Mazovijos įspūdžiai veikiai išdilo S. kūryboje*), Lietuvos vaizdų bei nuotykių išstumti. Mazovijon pargrįžus, miesto įspūdžiai (karaliaus dvaras buvo Varšuvoje), be to, varginančiu pamokslininko amatu prislėgti, neatstojo nei didžiakultūrių V. Europos, nei poetingųjų Lietuvos prigimties įspūdžių. Karaliaus pamokslininku bėsant, jo kūryba išsisemia, atgimdama... Lietuvoje („Silviludia")... Be bendrojo v a l s t y b i n i o elemento bei kūdikystės reminiscencijų, l e n k i š k a jo poezijoje nekiek terandame; l i e t u v i š k a gi rasime pas jį kur kas daugiau, kiek tatai jo kosmopolitinėje kultūroje pasireiškė kaip vietos ypatybė. Sarbiauskio-mozūro lietuvybė, tiesa, yra daug

---

[69]) Poezye Ludwika Kondratowicza (Władysława Syrokomli), t. IX. 1872 m., pusl. 10. Šiame tome atspausdinta „Poezye Księdza Macieja Kazimierza Sarbiewskiego" iš „Przekłady poetów polsko-łacińskich epoki Zygmuntowskiej" (t. IV ir V. 1851 m.).

*) 1914 m.: tvėrime.

nykesnė, sakysim, už Strykauskio-mozūro bemaž pusmečiu anksčiau lietuvybę, bet ir pačios XVII-jo amžiaus lietuvių šviesuomenės lietuvybė nesusilygina su Lietuvos kultūros savytumu XVI-ojo amžiaus antrąją pusę, t. b. Strykauskiui Lietuvos kroniką berašant. Ir vieno ir kito sulietuvėjimas tėra suprantamas kaipo angštus sąryšis su tuometine Lietuvos šviesuomenės kultūra, persiėmimas jos žymiausiomis ypatybėmis. Taip suprasta S. lietuvybė, vadinasi, neatplėšta nuo savo gadynės, yra neabejotina. Tokie jo kūriniai*), kaip: Obsequium gratitudinis Joanni Carolo Chodkiewicz, ab Apolline Crosensi oblatum (Vilnae 1619), Sacra litothesis in prima templi et collegiae crosensis S. J. a. Joanne Carolo Chodkiewicz fundati inhoatione (Vilnae 1621), Quatuor leucae S. S. Mariae, seu publica ac solennis in aedem B. V. Matris trocensem, processio odis IV expressae (Antverpiae 1624), visokios Vilniuje sakytos ir rašytos orationes, daugelis lyrica, pavyzdžiui (1634 m. Antverpijos leidime) II-sios knygos XI-oji odė (Huc, o beatis septa cohortibus regine mundi), III-sios knyg. XXVII-oji (Divum locatum consilio Lapis), IV-sios knyg. XXXV-oji (Jam pridem tepido veris anhelitu), V-sios knyg. VII-oji (Surge Musa nuptiales), odė iš opera posthuma (Ut ver perpetuo campos vectivit amictu, mitis Apollineos repetebat Gratia Crosos) ir kit., silviludia, pagaliau — vis tatai ne tik lotynų ir lenkų, bet ir lietuvių istorijai priklauso.

Eikime toliau — iš neabejotinų faktų srities spėjimų erdvėn. Ar yra rašęs Sarbiauskis eiles lietuvių kalba? Ne tik kad būtų jis rašęs, bet ir kalbėjęs lietuviškai, jokių žinių, regis, neturime. Nei iš kitų, nei iš jo paties raštų nieko šiuo reikalu**) nesusekėme. O tačiau prileisti, jog jis bus mokėjęs lietuviškai, ir visai galima.

S. ėjo Vilniuje mokslus maždaug 1610 — 1615 m. Akademijoje viskas buvo mokoma lotynų kalba. Kosmopolitinė lotynų kalbos kultūra tenai viešpatavo. Juo didžiau, jog tarpe jėzavitų mokytojų ir mokinių ne vien būta vietos vyrų, bet ir svetimkraščių — vokiečių, prancūzų, anglų, ispanų, portugalų, švedų, norvegų ir t. t. Viena jėzavitų darbo ypatybių buvo nuola-

*) 1914 m.: veikalai.
**) 1914 m.: šiame dalyke.

tinis viešas rodymasis, iškilmingai inscenizuojamas: vieši disputai, iškilmigos procesijos, vieši mokinių egzaminai, vaidinimai, iškilmingi karalių ir didžiūnų pasitikimai, pasveikinimai ir t. t. Išdidus mokslingumas, t. k. polyglotizmas (daugelio kalbų mokėjimas) ne kartą manifestuojamas, kas buvo juo lengviau, jog savo tarpe turėta įvairiausių kalbų vyrų. Karaliui Zigmantui III 1589 m. Vilniun atvykus, akademijos mokiniai sveikino jį eilėmis lotynų, graikų, ebrėjų, ispanų, italų, prancūzų, vokiečių, lenkų ir lietuvių kalbomis[70]). Taip pat 1648 m. buvo sveikinamas atvykęs Vilniun karalius Vladislovas IV 18 kalbų eilėmis, t. j. ir lietuviškai[71]).

Šiaip jau lietuvių kalba ne vien iškilmei paįvairinti jėzavitams buvo reikalinga. Be jos nebuvo galima išsiversti*) santykiuose su žmonėmis — vulgus'u. Dar Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis paskutiniame XVI-ojo amžiaus bertainyje „nu Wilniaus wiskupa Waleriona Protasewiczes iszmelde kieletas kunegu mokąntiu lietuwiszkaj" ir pats „ważiniedamas po miestelus ir sodas, kas diena sakie żemajtiszkai pamokslus ir kłausie żmoniu iszpażinima nusidieimu"[72])". Ne kita kalba mokė žmones vyskupo iš Rygos ir iš Vilniaus Žemaičiuosna atsikviestieji jėzavitai ir kiti kunigai. Lietuvių kalbos reikalas pačių kunigų jaučiamas buvo ir Vilniaus vyskupijoje. Atsiminkime popiežiaus pasiuntinio Aleksandro Komulėjaus raštą Vilniaus seminariją steigiant (1595 m.), kuris pastebėjęs, jog kunigai lietuvių kalbos nemokėję ir pertat „žmonėms buvo nenaudingi", įsakė, kad seminarijon tik lietuviai tebūtų priimami[73]). S. metu į lietuvių kalbą

---

[70]) Gratulationes Serenissimo ac Potentissimo Principi Sigismundo III etc. Vilnae, MDLXXXIX. Šį veikalą tepažįstu iš J. Lukaševičiaus Dzieje Kościołów wyznania helweckiego w Litwie. Tomas I. 1842 m. p. 59—60. Palyg. taip pat M. Balińskio Dawna akademia wileńska. 1862 m., p. 90.

[71]) Ver Luciscanum, Vilnae, MDCXLVIII. Skaičiau pas M. Stankevičių Bibliografia litewska od 1547 do 1701. 1889 m. p. 43.

*) 1914 m.: apsieiti.

[72]) K. Motiejus Wołonczewskis. Żemajtiu Wiskupiste. 1848 m., I dal., p. 108.

[73]) M. Baliński. Dawna akademia wileńska, p. 439—445 (Alexandri Comulei etc — provisio seminarii pro alendis viginti iuvenibus Lituanis...).

ypač jėzavitų buvo atkreiptas ypatingas dėmesys*). Jėzavitų vizitatorius Jonas Argentus 1614 m. reikalavo, kad seminarijoje mokytų lietuvių, latvių ir estų kalbas[74]). Po kelerių metų tų kalbų jau buvo mokoma akademijoje[75]). 1605 m. jėzavitai išleido Vilniuje Ledesmos katekizmą lietuvių kalba. Vilniuje sakė lietuviškus pamokslus jėzavitai: akademijos profesorius Kastantinas Širvydas (1564 — 1631) ir Jonas Joknavičia (1589 — 1668). Be pamokslų (išėjo 1629 ir 1644 m.), Š. parašė lietuvių kalbos žodyną (I leidimą 1629) ir gramatiką (regis, jau pražuvusią); gal būt, kaip lietuvių kalbos žinovas tos kalbos mokė klierikus akademikus. J. išleido lietuvių kalba maldaknygę (1630), evangelijas (1637), pamokslus (1638), giesmes (1668) ir t. t. Vis tatai tenka Sarbiauskiui Vilniuje, Kražiuose[76]) ir vėl Vilniuje esant (1612—1622 ir 1627—1632 m.)...

Privesiu dar vieną pavyzdį, tiesa, bent kiek iš vėlesnių laikų, užtat paimtą tiesiog iš Kražių jėzavitų darbo. Pusėje XVII-ojo amžiaus (o gal ir anksčiau — nuo pat jėzavitų Kražiuosna atvykimo, vadinasi, ir nuo Sarbiauskio laikų?) Kražių jėzavitų mokiniai vaidindavo lenkų kalba intermedijos (anametes komedijas), kuriosna įsprausdavo atskirus lietuviškus žodžius, sakinius ir net ištisas kalbas; intermedijų autoriai, spėjama, bus buvę vietiniai poetikos ar retorikos mokytojai[77]), vadinasi, Sarbiauskio įpėdiniai. S. be abejo girdėjo lietuviškai kalbant ir matė raginant tos kalbos išmokti. Visai galimas daiktas, jog jis lietuviškai bent kiek pra-

---

*) 1914 m.: doma.

[74]) „Urgetur ut in Seminariis — Et quia tantopere est necessaria lingua Litvanica, Lotavica, Esthonica, si quomodo sit aliquis qui linguas istas bene teneat, — aliquod exercitium instituendum“ — Memor. relict. a P. Joanne Argento Visit. 1614 (J. Kraszewski. Wilno od początków jego do roku 1750. T. IV. 1842 m., p. 53).

[75]) Academias illas linguarum Livonicae Esthonicae Lithvanicaeque a. R. V. institutas spero valde utiles futuras ad Dei gloriam cum salute, multaram animarum procurana quambrem R. V. pergat illas excitare et fovere (d. 2 Jan. 1621). Iš archyvinės medžiagos pad. J. Kraszewski (Wilno, IV. 53).

[76]) Beje! Joknavičius kurį laiką buvo rektoriumi Kražiuose (St. Rostowski. Litvanicarum Societatis Jesu Historiarum provincialium Pars prima. Vilnae. MDCCLXVIII, pusl. 449).

[77]) A. Brückner. Lituanica („Archiv für Slavische Philologie“, XIII. 1890 m., p. 212).

moko ir vienas kitas eilutes pabrėžė ta kalba. Jokios apie tat žinios, berods, neturime, bet toks spėjimas nėkiek neprieštarauja ir net visai sutinka su aukščiau nurodytomis XVII-jo amžiaus jėzavitų kultūros ypatybėmis ir tuometiniu lietuvių kalbos pas juos reikalu.

Taigi Sarbiauskio rašinėjimas lietuviškai, kad ir galimas, bet dėlto vien spėjamas tėra. O jau jokio tikrumo nėra, kad Poškos privestuosius tekstus S. būtų parašęs. Tekstų kalbos analizė, tiesa, vargiai prieš S. čia tartų[78]), nes bene visus atskirus tekstų žodžius randame Širvydo žodyne, o kai kurie žemaičiavimai suprantami, atsiminus, jog S. gyveno Kražiuose. Pats jųjų turinys sutinka su kitais S. raštais; dargi Kochanovskiu sekimas*) pas jį ir kitur pastebimas. Prie vieno pavyzdžio P. bendrai nurodyta, jog tas eiles S. rašęs („pisał wiersze sześciomiarowe w języku litewskim, między któremi są takie"...); prie kito — jog S. jas parašęs Kražiuose gyvendamas ir, pagaliau, dar prie vieno — jog privestosios tenai eilės S. ant ąžuolo Kražiuose buvę išriesta. Paskučiausias tartum toks aiškus nurodymas kaip tik sukelia mumyse didelę abejonę. Jog S. šiaipjau Kražiuose ant Medžiokalnio ąžuolų eiles išriesdavęs, apie tai, tiesa, tradicija užsilikusi[79]). Tų ąžuolų tačiau nebliko[80]), ir

---

[78]) Tačiau viena vieta keistai atitinka P. „Birutę":
S. „Giwentojey žiemaytiu, Litwos, Kurszu, Prussu" —
P.: Kol buwom Ponays Litwos, Kurszu, Prussu („Mitt. d. Lit. lit. Ges." IV, p. 309).
Pas Širvydą (vadinasi, S. metu) lenk. „Litwa" lietuv.: „Lietuva". Taigi šioji vieta — abejotina sarbievybė.

*) 1914 m.: pamėgdžiojimas.

[79]) A. Naruszewicz. Żywot J. K. Chodkiewicza. 1858 m., t. II, p. 56—57. S. „upodobał sobie najwięcej górę drzewem krytą, nazwaną Medziokalnia, gdzie w pogodnej chwili spokojnych zażywając myśli, składał rymy, i często one, jako od starych ludzi wieść mamy podaną, na dębach wyrzynał". J. B(uszyński). Króże. 1872 m., p. 54, rašo, jog Nar. (vadinasi, XVIII-jo amž. pusėje) Kražiuose mokytojavęs; tuomet šią žinią jis būtų iš pačių kražiečių girdėjęs ir tai maždaug tuo laiku, kada tenai ir Poška mokslus ėjo. Tačiau Nar. biografijose teradau, jog jis Vilniaus akademijoje tėra mokęs. Valančius, kurs Kr. gyveno XIX-jo amžiaus 40-aisiais metais, remdamasis žmonių pasakojimu, tesako apie S. rašymą „po suberbiejusiu ąžuolu" (Žem. Wisk. II d. 1848 m., p. 28).

[80]) „Niema już tych dębów, wycięła one świętokradzka ręka mieszczanina krozkiego (J. B. Kroże, p. 8).

S. eilių nuo jųjų nurašyti P. nenusirašė, kas aišku iš jo prierašo prie „Mana darželio" (raš. 1811 m.): „pirm trisdeszimts metu (vadinasi, XVIII-ojo amžiaus 70 — 80 m. — M. B.) asz wajksztiniedams ing Mokslinicze pas Jezawitu dar macziau ant anžuoła (S.) rasztus; bet mažu wajku budams n e t u r i e j a u p a ž i n t i e s i s i p i l d i t e, k a s t i n a j b u w a r a s z i t u. W i e l a u s t i c z i o m i s j e s z k o j a u t o a n ž u o ł a, b e t j a u p a k i r s t a r a d a u"[81]). Pačiame „Mana darželio" tekste P. neužsimena dargi, kad S. būtų lietuviškai ant ąžuolo rašęs, tenkindamasis neaiškiu: „Sarbiejauskis ties Kražejs Medziokalnej raszi ant anżuoła". Vadinasi bepalieka Ivinskio nuoraše nurodomoji versmė — Poškos tėvo rašiniai arba — paties Poškos keisto patriotizmo paskatinta vaizduotė... Pastarasis spėjimas ne be pamato. Panašių fabrikacijų ir kitose tų laikų literatūrose rasime. Pats Sarbiauskio vardas, kaip ir Širvydo[82]), lietuvių kalbos garbę keliant, įtraukti gal nevieną viliojo; juo kad ir S. artumas lietuviams, o ypač kražiečiams, tuo metu nepavojinga buvo ginti, nes vargiai kas tuomet būtų ieškojęs pas gynėją šovinizmo ar kitų panašių jausmų, kaip kad dabar, „tautinei dvasiai" viešpataujant, gali pas mus atsitikti. Pagaliau, skubus P. gynimasis, jog jis tik nusirašęs S. heksametrą, pats šitokio eiliavimo būdo nepermanydamas („wierszów miarowych cale nie znam" — prie pav. „Kielkiete Wayk."), nors ištikrųjų heksametru rašyti bepigu jam būtų, — yra kaži koks abejotinas...

Jeigu mums pavyktų surasti Poškos-tėvo rašiniai (su sarbieviana), mūsų abejonės būtų kur kas mažesnės: pusamžis teskirė jį nuo S., ąžuolai tebebuvo sveiki, o „literatūrinių-patriotinių" kombinacijų nieks jau, tur būt, pas jį neieškotų.

Tuo tarpu tačiau kad ir pripažinę Sarbiauskiui susigiminiavimą su XVII-jo amžiaus Lietuvos šviesuomenės lietuvybe, net prileidę, jog jis lietuviškai kalbėjęs, galbūt, ši tą ir parašęs, Poškos paduodamųjų neva Sarbiauskio eilių nedrįstame S. priskirti. Tirkime, ieškokime. 1912 m.

---

[81]) Ivinsko Kalendorius... 1863 metu, p. 42.

[82]) M. B-kos Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu, III. (1900 m. „Visuomenės" p. 157—158).

Dėliai L. Ivinskio „Aitvaro“*).

50-aisiais metais XIX-jo metašimčio lietuvių laikraštijos klausimas buvo jau pribrendęs, gyvai svarstomas reikalas. Prūsų lietuviai nuo 30-ųjų metų turėjo savo laikraščius (nuo 1832 m. „Nusidawimai apie Ewangelijos praplatinimą tarp žydû ir pagonû", Karaliaučiuje, ten-pat nuo 1849 m. „Keleiwis isz Karalaucziaus Broliams Lietuwininkams žines parnesząs"), bet Didžioji Lietuva tebesivertė maldaknygėmis, kantičkomis ir panašiomis knygelėmis. Ivinskio kalendoriai lyg atstojo periodinę spaudą, bet kartą per metus, ir tai ne kiekvienus, pasirodydami, nekiek tesvėrė mūsų žmonių gyvenime. O tuo tarpu lietuvių gyvenimas laikraščio šaukte šaukėsi.

Tik laukiamas baudžiavų panaikinimas kaitino žmonių jausmus, o poniją spyrė pasirūpinti, kad ryšių su atleidžiamais baudžiauninkais**) nenutrauktų ir nenustotų jiems įtakos***). Blinda, Raudonkrūtinis ir kiti aiškiai rodė, jog ne amžiams nusistatęs yra baudžiauninkų****) kantrumas... Jie pradeda dairytis aplinkui. Puola skaityti ką pagriebę. Kuomet 40-aisiais metais Daukanto elementoriaus (Abecieła Lijtuwiû-Kalnienû ir Żemaitiû kałbos, Petropilie. 1842), pavyzdžiui, teišėjo 1500 egzempliorių[1]), Tatarės Pamokslų iszminties ir tejsibes (Suwalkuose. 1851) išparduota 10.000[2]), Akelaičio 1860 m. Lamentoriaus, Sveikos Marijos, Tėve musų, Kvestoriaus ir jo taip pat

---

*) Išspausdinta Lietuvių Mokslo Draugijos „Lietuvių Tautoje", II knygoje, 3 sąs., 1914 m., pusl. 375—383. Dabar leidžiant, lenkiški tekstai papildyti dar ir lietuvišku vertimu. Žvaigždelėmis žymimi 1930 m. prierašai.

**) 1914 m.: jais.

***) 1914 m.: įtekmės.

****) 1914 m.: žmonių.

[1]) Iš vyskupo M. Valančiaus „Kronikos" — § 82 (1901 m. „Žinyčios" Nr. 3 p. 95).

[2]) Selimo M. Akelaitis šviesoj laiškų pas Kraševskį (1898 m. „Tėvynės" Nr. 8): 1859 m. VI 30 laiškas.

peržiūrėtojo Jono Išmisločiaus per 5 mėnesius 26.000[3]), o Valančiaus tikybinių knygelių dar daugiau — 1853 m. Żiwato Jezaus Kristaus 14.000, Istorijos szwentos (1855?) per 3 mėnesius, kaip tvirtino, 75.000 egzempliorių[4]). Tiek buvo knygelių reikalaujama, jog Vilniaus Zavadskis turėjo 1853 m. savo knygyno skyrių Varniuose įsteigti[5]). Valančiaus kunigai kūrė pradedamąsias (parapines) mokyklas, leido ir platino knygeles ir kalendorius.

1858 m. Valančiui ėmus platinti Žemaičiuose blaivybę, mūsų žmonės dar labiau linko knygas skaityti. Reikia gi atsiminti, jog nežiūrint nemažų iš bravorininkų-dvarininkų, karčiamininkų ir valdininkų darbo trukdymų (1858 m. išspausdintos 40.000 egz. Valančiaus knygelės Apej brostwą błajwistes vyriausybė pardavinėti neleido[6]), o 1860 m. Peterburgo ministeriai tarėsi net ištremti vyskupą už kovą prieš degtinę[7]), Žemaičiai kurį laiką buvo visai nustoję gerti: kuomet 1859 m., pasak vyskupų valdžiai suteiktų žinių, iš 626.178 Vilniaus gubernijos katalikų blaivybės brolijon 325.261 buvo susimetę, Gardino gub. iš 270. 716 — 117.446, tuo tarpu Kauno gub. iš 827.730 — 700.256 brolininkai[8]). Ne tiktai kunigai, bet ir dvarininkai nemažai rūpinosi, kad sodiečiai, gavę tuo būdu daugiau laisvo laiko, „tinkamai" jį sunaudotų. Dvarininkai padeda leisti ir platinti knygeles, kūria mokyklėles; jų žmonos ir dukters pačios moko baudžiauninkų vaikus. Ne vienas jųjų, ypač jaunuomenė, pamiršta net egoistinius savo luomo reikalus, „prasčiuojasi", sa-

[3]) Ten pat: 1860 m. VII. 2 laiškas.

[4]) Ten pat: 1859 m. VI. 30 laiškas. Valančiaus parūpintame savo raštų sąraše (1900 m. „Tėvynės Sargo" Nr. 1—2) tenurodoma 1852 m. (I-sis leidimas), išspausdinta 10.000.

[5]) Z Uciany (1854 m. „Gazeta Warszawska" Nr. 285, 286).

[6]) Valančiaus raštų sąraše (1900 „Tėvynės S." 1—2). Pasak N. A. P-n: Bratstva trezvosti v severo-zapadnom kraje (1866 m. „Vilenskij Viestnik" Nr. 29), tebuvę išspausdinta 10.000 egz., iš kurių Valančiui 2500 parsiųsta. Tokius skaitmenis, matyt, Zavadskio spaustuvė vyriausybei tebus parodžiusi, ištikrųjų gi, tur būt, buvo taip, kaip V. tvirtina.

[7]) Dnevnik grafa Petra Aleksandroviča Valujeva, 1860 g. 31 avgusta (1891 m. „Russkaja Starina", 72 t., 40 pusl.).

[8]) N. A. P-n: Bratstva trezvosti v severo-zapadnom kraje (1866 m. „Vilenskij Viestnik" Nr. 29).

viškių akyse „chlopomanais" virsta. Mužikams leidžiamieji raštai, ypač laikraštis, ne tik jiems patiems buvo reikalingas, bet gal dar labiau — ponijai, idant savo reikalams mužikus palenktų*).

Vilniaus ir Varšuvos lenkų spaudoje šis klausimas gyvai svarstomas. M. Denbno 1859 m. pradžioje iš Kauno rašo į Petrapilio „Słowo": Kadangi, ačiū Dievui, žmonės nustojo girtavę ir daug turi laiko, ypačiai šventėmis po pamaldų neturi kuo užimti ilgųjų dienų, tad būtina liaudžiai patiekti šventėms skaitymų. Čia labai tiktų laikraštėlis, pavyzdžiui, „Šventės pramogomis" pavadintas. Šitokis laikraštėlis turėtų būti savaitinis knygelės pavidalu, pusiau lenkiškas ir lietuviškas. Turėtų būti rašoma suprantamai, prieinamai, aiškiai... Garbingasis Žemaičių vyskupas, kuris tiek rūpinasi šviesti ir dorinti savo aveles, ypačiai mūsų jaunesniuosius brolius, nepaprastai jiems patarnaus išsirūpindamas valdžios leidimą laikraščiui... Esu beveik tikras, jog vien tik Žemaičių vyskupijoj būtų galima surinkti per tūkstantį ėmėjų, kurių būtų gana laikraščio leidimui ir išsiuntinėjimui. Galima būtų spausdinti kad ir Kaune, kur yra puiki Zimelavičiaus spaustuvė („Ponieważ chwała Bogu pijaństwo ustało, więc czasu ludowi zbywa, szczególniej w dni świąteczne po nabożeństwie niema czym zająć reszty dni długich; gwałtowna zatym objawia się potrzeba dać ludowi zatrudnienie umysłowe w dni świąteczne. Celowi temu odpowiedzieć może pisemko perjodyczne pod jakimkolwiek nazwaniem, naprzykład: Rozrywki świąteczne. Pisemko to powinnoby wychodzić raz na tydzień, w formie małej książeczki, przez połowę w polskim i litewskim języku. Tamby należało zamieszczać artykuły w stylu zrozumiałym, trafiającym do poznania z oby-

---

*) Apie žemaičių blaivinimą palygintina dar: kun. A. Aleknos Vyskupas Valančius ir blaivybė (Kauno „Vienybės" 1918 m. Nr. 7 ir kt., taip pat kun. A. Aleknos knyg. Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, 1922 m., pusl. 85—117: Blaivybė), Mich. Brensztein, Bractwa trzeźwości na Litwie, głównie w djecezji Żmudzkiej, 1856—1863 — iš „VI Rocznika Towarzystwa Przyjaciół Nauk" (1918 m.), kun. J. Tumo-Vaižganto Žemaičių vyskupo Motiejaus III Kazimiero Valančiaus-Valančiausko Blaivybės gromatos ir senoji blaivybė (Rygoje 1915 m.), to pat Pirmoji blaivybės literatūra (1926 m. „Santuros" Nr. 1 ir Vaižganto raštų XI t. — 1929 m. — pusl. 47—52), to pat suredag. kun. Juozapo Silvestro Dovydaičio Šiaulėniškis senelis (1929 m.).

czajów ludu, w stylu prostym i treściwym... Czcigodny biskup djecezji żmudzkiej, tyle gorliwy o oświatę i moralność swojej owczarni, szeczególnie młodszych naszych braci w dziedzinie umysłowej, uczyni niepospolite dobro dla niej, jeśli zechce jaknajrychlej wyrobić u rządu pozwolenie na wydawnictwo czasopisma*)... Prawie pewien jestem, że w samej żmudzkiej djecezji można zebrać więcej jak tysiąc prenumeratorów, liczba dostateczna na opędzenie kosztów wydawnictwa i rozesłanie czasopisma. Drukować możnaby nawet w Kownie, gdzie jest wyborna drukarnia Zymelowicza..."[9]).

Zarasų**) dvarininkė 1862 m. rašo: Lenkijoje liaudies laikraščių vis daugėja, bet jais mūsų sodiečiai negali naudotis, tad kodėl patys nepasirūpinsime tą spragą užkišti? Tiesa, ne kiekvienas, kad ir norėdamas, gali šio darbo imtis, nes neganėtinai mokam lietuviškai, kad galėtume rašyti, tad kreipiucs į jus, kurie gerai mokat lietuviškai, ypač į jus, gerbiamieji kun., ar ne galėtumėt redaguoti pamokomąjį ir drauge nenuobodų laikraštėlį, panašų į lenkų „Kmiotek", bet grynai lietuvišką, nes žemaitiški raštai pas mus nelabai yra suprantami. Viliuos, jog mano balsas nepraskambės veltui ir jog neužilgo skaitysime lietuviško laikraščio prenumeratos skelbimą, nes rašančių tuo gražiu tikslu rasim, be abejo, nemaža („W Królestwie pisemka ludowe coraz się mnożą, z tych jednak kmiotkowie nasi korzystać nie mogą, czemuż nie mamy postarać się o zaradzenie temu niedostatkowi? Wprawdzie nie każdy przy najlepszych chęciach może się jąć tej pracy, nie dość znane nam narzecze litewskie, abyśmy mogli w nim pisać; do was przeto odzywam się, którzykolwiek władacie umiejętnie tym narzeczem, a zwłaszcza do was szanowni kapłani, czybyście nie mogli zająć się redagowaniem pisemka perjodycznego w małych rozmiarach, treści pouczającej i bawiącej zarazem, w rodzaju naprzykład „Kmiotka"? i to w narzeczu czysto litewskim, gdyż pisemka w żmudzkim języku wydawanie mało są u nas rozumiane... Mam nadzieję, że głos mój nie przebrzmi daremnie i że wkrótce w tychże szpaltach

---

*) Kaip tik tuo laiku vyskupas jau buvo pradėjęs šiuo reikalu rūpintis.

[9]) „Kowno, 20 stycznia 1859 r." (1859 m. „Słowo" Nr. 11).

**) 1914 m.: Ežerėnų.

Kurjera wyczytam ogłoszenie prenumeraty na pisemko perjodyczne litewskie, bo piszących w tak pięknym celu pewno znajdzie się niemało"[10]).

Sodiečių*) spaudai ir jųjų šiaip švietimo darbui statomi vien praktikos tikslai: išmokyti naudingų ūkininkui žinių, doros-priedermių mokslo — ir tiek. Tokį uždavinį stato laikraščiui Debno ir kiti. Dvarininkas A. Jastšembskis, pavyzdžiui, šiaip atsiliepia: Sodiečiams, girdi, nereikia nei Mickevičiaus poezijos, nei Trentovskio filosofijos, nei Grabovskio literatūrinės kritikos, tik pamokymo, kaip gyvulys gelbėti, kaip kalkės išdeginti, kaip medis skiepyti, kaip bitės kopti ir t. t. Turį tinkamo mokslinio autoriteto kunigai daug, net viską gali čia padaryti, jei kas sekmadienį ir šiaip šventadienį po pamaldų arba kalėdodami trumpai ir aiškiai pamokys apie valstiečio priedermes pačiam sau, savo šeimynai, kaimynams ir žemei, kuri jį maitina ir mirusį priglaudžia, papasakos apie svarbiausius suradimus, paaiškins apie reikalingiausias mašinas ir įrankius. Galima būti tikriems, jog tie pamokymai duos gausių vaisių doro lietuvio širdyje, nes juos sakys tikybinio autoriteto turį lūpos („nie potrzebna ani poezja Mickiewicza, ani filozofja Trentowskiego, ani Literatura i krytyka Grabowskiego; ale potrzebna nauka, jak ratować bydlę od księgosuszu, jak wypalić wapno, jak zaszczepić drzewo owocowe, jak pielęgnować i. t. p... Stan duchowny, opatrzony dostatecznie w zasoby moralne, wiele, owszem wszystkiego może tu dokazać; niech tylko każdej niedzieli, każdego święta po odbytym nabożeństwie, w czasie kolendy powiedzą krótką i jasną naukę, jakie są obowiązki włościanina dla samego siebie, dla rodziny, dla sąsiada i dla tej roli, która go za życia karmi, a po śmierci przyjmuje zwłoki do swojego łona; niech opowiedzą ważniejsze odkrycia, niech objaśniają używańsze machiny i narzędzia, — a ręczyć można, można być pewnym, że nauki te rozplenią się i wydadzą obfite owoce w sercu poczciwego Litwina, bo one wychodzić będą z ust namaszczonych świętością religji"[11]). Kitas vėl Ivinskio ka-

---

[10]) Obywatelka pow. Nowoaleksandrowskiego. Z Nowo-Aleksandrowska (1862 m. „Kurjer Wileński" Nr. 8).

*) 1914 m.: žmonių.

[11]) A. Jastrzembski. List do Redaktora Teki (1858 m. „Teka Wileńska" Nr. 3, p. 370).

lendoriui prikiša: Žemaičių kalendorius yra populiariausias liaudies leidinys, nes patenka bemaž į kiekvieną trobą, turi aiškų tikslą tiekti naudingų žinių, o tuo tarpu 1861 metams daugiausiai yra pripildytas eilėraščių („Kalendarz żmujdzki, to pismo ludowe najpopularniejsze, bo prawie w każdej chacie się znajdujące, mające cel wyraźnie i stale określony, to jest: rozszerzanie pożytecznych wiadomości, w wydaniu na rok 1861 zapełnione zostało po większej części wierszami"[12]).

Karščiau ir anksčiau, ne vien praktikinius, bet ir platesnius lietuvių spaudai uždavinius statydamas, prabilo pats iš mužikų išėjęs Mikalojus Akelaitis („Akielewicz"): Mūs, lietuvių, lietuviškai kalbančiųjų, yra apie pustrečio milijono, vadinasi, daugiau neg Eladoj gyvenančių graikų ir bemaž tiek, kiek danų arba portugalų, kurie turi nuosavą literatūrą. Argi mes, lietuviai, išsižadėsime savo kalbos, tad save tautiškai nužudysime, dėl ko teismo dieną sunkiai atsakysime?... Nejau mums nustojo plakus lietuviškoji širdis, kuri taip karštai myli visa kas sava?... Apie daugumą, apie savo jaunesniuosius brolius, apie liaudį, nieks nenori atminti. Reikia mums pakelti lietuvių kalbą, išvaduoti iš paniekos toji kalba, kuri yra didi kaip sanskritas, galì kaip lotynų, graži kaip graikų ir skambi kaip italų... Veikim pamažėl, steigkim parapijų mokyklas, kuriose mokslas bus dėstomas lietuviškai; rašysime ir spausdinsime liaudžiai lietuviškas knygas... Lietuvoje (Aukštaičiuose) ir Žemaičiuose yra per 300 bažnyčių. Tegu zakristijonas sekmadienį ar šventadienį per sumą paims po pakilimo krepšelį prie lazdos pririštą ir iš kiekvieno bent po skatiką išprašys. Manau, jog iš kiekvienos bažnyčios kas sekmadienį bus surinkta bent po 2 auksinu, iš 300 bažnyčių 600 auksinų, tad metams 5000 rublių! Tegu klebonai kalėdodami surinks iš kiekvieno parapiečio po skatikėlį, bus 2 milijonu skatikų, arba 10.000 rublių! Nelabai tesirūpindami turėsime jau lėšų ne tik kelioms lietuvių pradžios mokykloms išlaikyti, bet ilgainiui ir kai ką didesnio įsteigsim. Be to, šių lėšų ganės lietuviškoms knygoms ir laikraščiui panašiam į lenkų „Czytelnia niedzielna dla ludu" leisti. („...Liczy się nas Litwi-

---

[12]) Kiwdul z K... Z nad Mastupia — Telsze (1861 m., „Kurjer Wileński" Nr. 4)

nów, mówiących językiem rodowitym, około 2½ miljonów, to jest więcej niż Greków osiadłych w Helladzie, a prawie tyle co Duńczyków i Portugalczyków, którzy posiadają własną literaturę. Czyż my Litwini wyrzeczemy się swojego słowa, a zatym popełnimy dobrowolnie samobójstwo narodowe, za które ciężki zdamy rachunek w dzień sądu?... Czyliż przestało w nas bić serce litewskie, co tak namiętnie kocha swojskość?... O większości, o młodszych braciach, o ludu nikt pamiętać nie chce. Trzeba nam podnieść język litewski, wydobyć z poniewierki ten język, który posiada olbrzymiość sanskrytu, potęgę łaciny, nadobność greckiego i śpiewność włoskiego.. Działajmy z wolna, zaprowadźmy szkółki parafjalne, w którch nauki będą wykładane w języku litewskim; piszmy i drukujmy książki litewskie dla ludu... Na Litwie i Żmudzi razem znajduje się przeszło 300 kościółów. Niech zakrystjan w niedzielę i w święto podczas summy weźmie po podnesieniu torebkę uwiązaną na drążku i od każdego z obecnych chrześcjan uprosi tylko po groszu. Z każdego kościoła, sądzę, że co niedziela uzbiera się najmniej 2 złp., czyli na tydzień z 300 kościołów otrzyma 600 złp., a na rok 5000 rub. sr.! Dalej niech proboszcze odbywając kolendę, ściągną od każdego parafjanina tylko po grosiku, uciuła się 2 miljony groszy, czyli 10.000 rub. sr.! Bez wielkiego wysilenia przyjdziemy do funduszów, z których utrzymamy nie tylko kilka szkółek elementarnych litewskich, ale zdobędziemy się z czasem i na coś większego. Nadto fundusze te starczą do wydawania książek litewskich i pisma perjodycznego (coś w guście np. „Czytelni Niedzielnej dla ludu”[13]). Mykolas Balinskis prie šio laiško štai ką prirašo: Negalime būti abejingi tos kalbos mokėjimo ir vartojimo atžvilgiu, kuria kalba bent pusantro milijono artojų, kad ir dėl to, jog palengvindami jiems įgyti pradžios žinių ir atlikti krikščionių ir piliečių priedermes, padėtume gabesniesiems pasireikšti platesniame pasaulyje ir pasisakyti bendresniąja (= lenkų, M. B.) kalba („...nie możemy być obojętnymi na znajomość i uprawę języka, którym mówi z półtora miljona rolników, choćby dlatego tylko, żeby dając im coraz większą łatwość oświecania się w ciągu

---

[13]) List Chłopa z p-tu Marjampolskiego z pod Warszawy d. 3 grudnia 1857 r. (1858 m. „Teka Wileńska“ Nr. 3, p. 379—381).

pierwiastkowej instrukcji i coraz godniejszego wypełniania ich obowiązków chrześcijanina i obywatela podać rękę zdolniejszym z nich do działania w szerszym świecie i do udzielenia swych myśli w powszechniejszej mowie"[14]). Nuo Akelaičio, kaip matome, nieko čionai nebliko.

Ir šiaip jau Valančiaus, Akelaičio ir kitų švietimo darbai kėlė bajorijoje abejonės, baimės, kurios net laikraščiuose teko blaškyti. Prikišdavo M. Akelaičiui, jog dirbdamas liaudžiai, žaidžiąs lietuviškumu be reikalo arba nežinomam reikalui... Kad ir ne kitų kurių dėliai priežasčių, kas gi reiktų daryti liaudies naudai, kurios $^9/_{10}$ nemoka kitaip kaip lietuviškai? Jei bent atpratinti skaityti? („zarzucano p. Akielewiczowi, że pracując dla ludu, bawi się w litewszczyznę, bez potrzeby albo w nieznanym celu... Gdyby nawet nie inne przeważne okoliczności, cóż byłoby zrobić dla ludu, którego dziewięć dziesiątych nie zna żadnego języka, oprócz rodzinnego litewskiego? Chyba oduczyć czytać?"[15]).

Kitas nurodo: Reikalas palaikyti ir plėsti lietuviškumą turi savų karštų šalininkų, bet ir, nesakysim — abejingų, tik nesitikinčių, ir baimingų stebėtojų šių naujų kelių ir pastangų. Toji baimė nebe pagrindo, dėl neakylaus kai kurių fanatikų užsispyrimo, kurie dėl savo svajonių norėtų panaikinti istoriją ir vėl grįžti į gadynę prieš Jogailą... Visados stosime, kiek tik pajėgsime, prieš tuos, kurie, neva gindami lietuvių kalbą, svies nesantaikos kaulą tarp brolių ir atkasinės seniai jau pamirštus barnius, kad tik dar nuodų lašą įleistų į savytarpio skersavimo taurę, jau be to perpildytą. Bepigu aistras išpusti, bet gaisrui pakilus, kas dėl jo Dievui atsakys? Nesakome tai, kad tik pasakę, nes bemaž kasdien iš daugelio pusių gauname liūdnų žinių, dėl kurių net į doriausias M. Akelaičio pastangas žiūrėta abejingai, iki pažinta grynas meilės ir dorų pažiūrų šaltinis, kuriomis reiškiasi kiekvienas jo raštų puslapis. („Kwestja popierania i rozwijania litewszczyzny ma swoich zawziętych stronników, ale

---

[14]) Ten pat, p. 384: Auszlawis. Odezwa do Redakcji Teki Wileńskiej starego ziemianina Litewskiego. * Akelaičio nurodomas lietuvių skaičius Balinskio sumažintas nuo 2½ ligi 1½ milijono.

[15]) W. Korotyński. Przegląd literacki — książki dla ludu (1860 m. „Kurjer Wileński" Nr. 52). Vincas Korotinskis — pats gudas.

ma też, nie powiem obojętnych, lecz raczej trwożnie i z niedowierzaniem przypatrujących się tym nowym drogom i usiłowaniom. Trwoga ta poniekąd jest słuszną, bacząc na nieoględną zawziętość niektórych fanatyków, co dla urojeń swoich chcieliby zniszczyć historję i przenieść się znowu w czasy przedjagiellońskie... Będziemy zawsze powstawać, ile to w naszej mocy, przeciwko tym, co pod pozorem bronienia litewskiego języka rzucą kość niezgody między braci i będą odgrzebywać, popiołem czasu zakryte, waśnie, byle tylko dolać kroplę jadu do czary niechęci wzajemnych i tak już przepełnionej. Nic łatwiejszego, jak rozdmuchać namiętność, lecz gdy pożar wybuchnie, kto zań przed Bogiem odpowie? Nie mówimy tego na wiatr, niemal codziennie dochodzą nas ze stron wielu bolesne wieści, które to sprawiły, że teraz na najszlachetniejsze usiłowania p. Akielewicza patrzono z niedowierzaniem, nim nie poznano czystego źródła miłości zasad szlachetnych, któremi jego prace oddychają na każdej stronicy"[16]).

Ir iš tikro, dėl Akelaičio lietuviškumo nebuvo ko laukti iš jo, kad jisai imtų kurstyti prieš dvarininkus. Būsimasis „Boże coś Polskę" lietuvių kalbon vertėjas nemanė net ir nuo lenkų skirtis: Pas mus dar nėra pakilęs stiprus bendrų reikalų atjautimas. Šis giriasi esąs karūniorius, varšuviokas, ans vadinasi pagiriečiu, ukrainiečiu, o va tas dar — lietuviu arba žemaičiu („U nas nie obudziło się jeszcze silne poczucie spraw ogółu. Ów chełpi się, że jest koroniarzem, Warszawiakiem, drugi mianuje siebie Poleszukiem, Ukraińcem: a trzeci liczy się do rzędu Litwinów i Żmudzinów"), rašo pats Akelaitis[17]). Kraševskį jis ramina: Nėra ko taip baisėtis dėl mūsų mylimos liaudies. Ji liks ištikima savo praeičiai, nors kai kuriose apylinkėse ji yra labai slegiama. O kaip ji ištroškusi dvasios peno! („Niema tak wielkiej obawy o nasz lud kochany. Wiernym pozostanie swojej przeszłości, chociaż w niektórych okolicach bardzo przygnębiony. A jakże on łaknie pokarmu duchowego!...[18]).

---

[16]) X. Przegląd miejscowy (1860 m. „Kurjer Wileński" Nr. 24).
* Dėl „norinčių panaikinti istoriją ir grįžti į gadynę prieš Jogailą" palyg. M. Biržiškos Edvardas Jokūbas Daukšys (1926 m. „Tautos ir Žodžio" IV knyg., pusl. 283—300).

[17]) Chłop z p-tu Marjampolskiego. Z Aleksoty (1861 m. „Kurjer Wileński" Nr. 14).

Jo pažiūros šiuo reikalu neturėjo perdaug skirtis, pavyzdžiui, nuo kitų šitaip išreikštų: Vyriausias Lietuvos ir Žemaičių liaudies gyvenimo pagrindas yra neginčijamai tikybinis, griežtai užsilikęs, gal dėl to, jog šios mūsų krašto dalies mužikėlis nesupranta, kad tiesos žodžiai gali būti sakomi kita kalba, ne ta, kuria jis mokėsi melstis dar ant motinos kelių, klausėsi vėliau gaidgystėmis pasakų ir padavimų, reiškė savo pirmuosius jausmus ir klausė bažnyčioj kunigo, kuris moko Dievo tiesų ir aiškino žmogaus teises. Tad norėdami veikti mūsų valstiečių sielas, tarkime į juos jųjų tėvų kalba, nes tik tuo būdu sugebėsime įgyti jo pasitikėjimą, palaikyti senus patriarchalinius santykius ir įskiepyti jiems meilę savo ponams, kuri tikriausiai išsaugos bendrus vienų ir kitų reikalus. („Główna podstawa życia ludowego na Litwie i Żmujdzi jest bez zaprzeczenia pierwiastek religijny, w całej swej sile przechowany, może dlatego, że chłopek tej części kraju nie pojmuje, by doń słowa prawdy w innym mogły być powiedziane języku, jak ten, w którym od dziecka uczył się modlić na kolanach matczynych, słuchał później legend i baśni na doświtkach i podkurkach, w którym pierwsze budzące się wypowiedział uczucia, w którym przemawia doń kapłan w pańskiej świątyni, nauczając praw bożych i ludzkie tłumacząc. Jeżeli przeto pragniemy wpływać na duchową stronę naszego ludu wieśniaczego, *przemawiajmy doń jego ojczystym językiem, w ten tylko sposób potrafimy obudzić w nim zaufanie, podtrzymać dawny patryarchalny stosunek i zaszczepić w piersiach ludu przywiązanie do swoich panów, które najlepiej ochroni wspólne ich interesa*"[19]).

Toks tatai buvo visuomeninis Lietuvos bajorų šviesuomenės pagrindas*), švietimo darbo akstinas! Ne kitoks jis buvo pas Akelaitį, Valančių, Ivinskį ir daugumą lietuvių švietėjų; jei bent pas Daukantą rasime kitokesnį darbavimosi pagrindą.

[18]) Laiške 1859 m. II. 17 (Kazimierz Bartoszewicz. „Prowincjonalista" litewski z przed pół wieku. 1912 m. „Kurjer Warszawski" Nr. 9). * Akelaičiui pažinti nemažai duoda Aug. Janulaitis savo raštais 1920 m. „Švietimo Darbe", „Tautos ir Žodžio" III ir IV t., „Karo Archyvo" I t. ir t.t.

[19]) X. Przegląd miejscowy (1860 m. „Kurjer Wileński" Nr. 24). Mano pabraukta.

*) 1914 m.: pamatas.

Ne kitokius uždavinius ir sumanomiesiems laikraščiams sumanytojai statė: Akelaičio pažiūros jau mums yra žinomos, o Ivinskio aiškiai numanomos iš žemiau paduodamos „Aitvaro" prakalbos.

Skaitėme Akelaičio ir kitų 1857—1862 raginimus leisti sodiečiams laikraštį lietuvių kalba. Vieno jųjų aiškiai pasakyta, greičiausiai ir kitų akys buvo nukreiptos į vyskupą Valančių — tuometinį lietuvybės vadovą*). Ir tikrai, Valančius ir jo bendradarbiai, gal anksčiau ir geriau už pašalinius patarėjus jusdami lietuviško laikraščio trūkumą, rūpinosi jį įsikurti. Pirmas sumanymas laikraštį leisti, kiek žinome tuo tarpu, kilo Juzumų giminėje. Kun. Tadas Juzumas (Juzumowicz, 1809 — 1851[20]), „Seno aukso altoriaus", „Didžiojo elementoriaus" ir kitų raštų autorius, beprofesoriaudamas (nuo 1838), paskiau inspektoriaudamas (1845—1851) Varnių seminarijoje, kasmet liepos mėn. apsilankydavo Rubikų tėviškėje[21]), vėliau, turbūt, kartu su broliais kunigais (Vincentu, 1819—1900, „Švento Izidoriaus artojo" ir kitų raštų aut.**) ir leidėju, ir Antanu, 1822 —1871), gal ir vienu kitu draugu—profesorium (Valančius buvo seminarijos rektorius 1845—1849), ir tuomet, sako „Girštautas", šis paprastai tykus užkampis įgydavęs naujo gyvenimo, čia nevie_ na gimusi naudinga mintis, kilęs ne vienas sumanymas; čia, pav., sumanytas buvęs žemaičių laikraštis („zwykle ciche ustronie nabierało nowego życia, i tutaj niejedna pożyteczna myśl się

---

*) 1914 m.: vidurkį.

[20]) Pasak jo brolio Girštauto (=Juzumo: Dr. Girsztowt. Pomnik Tadeusza Juzomowicza. 1863 m. „Tygodnik illustrowany" Nr. 207), † 1854. VI. 2., tuo tarpu 1852 m. Telšių rubricėlėje nurodoma, jog T. mirė 1851. VI. 2. Ne G., tur būt, tiktai „Tygodniko" rinkėjas bus paklydęs. Žinios apie T. imame iš G. straipsnio. * Kun. J. Tumas klaidingai stveriasi 1854 m. (1915 m. „Vairo" Nr. 4 ir tas pat knyg. Broliai Juzumai-Juzumavičiai, 1924 m., p. 25).

[21]) Bene Sedos apygardoje; bent Sedoje buvo išėjęs parapijos mokyklą.

* Žemait. Rubekų Sedos valsč., sen. Telšių, dab. Mažeikių aps., 11 kilom. nuo Sedos ir 13 kilom. nuo Mažeikių (Lietuvos apgyventos vietos, 1925 m., pusl. 148).

**) Kun. J. Tumas tepripažįsta jam Dzidorių ir Naują Žemaitišką elementorių (1915 m. „Vairo" Nr. 3 ir knyg. Broliai Juzumai-Juzumavičiai, p. 24—25).

wylęgła, niejeden powstał projekt. Tak np. tutaj powzięto zamiar wydawania perjodycznego pisma w języku żmudzkim"[22]).

Turbūt, ir vėliau broliai Juzumai (kartu su „Girštautu") Rubikuose apsilankydavo, gal ir pats laikraščio sumanymas vėliau kilęs, tik „Girštautas" jį kunigui Tadui priskyręs, juo kad savo atsiminimuose kai kur ir be to paklido, vis dėlto jo paduodamoji žinia nėra negalima. 40-iesiems metams baigiantis ir 50-iesiems prasidedant, jau buvo gerokas žemaičių rašytojų būrys — be Daukanto, Valančiaus ir Ivinskio, senelių Pabrėžos, Vizgirdo ar Rūpeikos, dar kunigai: minėtasis Tad. Juzumas, Antanas Jonikavičia († 1854), Kazimieras Pralgauckas († 1856), Petras Gomalevskis († 1868) ir kiti tikybinių veikalėlių rašytojai, žodininkas kun. Jokūbas Sutkevičia († 1856), Širvydo leidėjas kun. Leonas Montvydas († 1850), poetas kun. Bruno Karolius Rimavičia († 1874) ir t. t. Antra vertus, iš Valančiaus Daukantui 1848 m. laiško matome, jog tuo laiku žemaičių veikėjų turėta apyplačių sumanymų. Pranešdamas savo bendradarbiui visokias žemaičių raštinio darbavimosi naujienas, kunigas Motiejus įspraudžia va kokį ženklingą sakinį: „kad pralobčiau, gyventume iš pusės ir uždėtume Žemaitišką akademiją — ką duok Dieve!"[23]) Taigi greičiausia tuo laiku ir apie laikraštį pradėta galvoti.

Ivinskio sumanytasis (1856 m.) „Aitvaras" nežinia ar beturėjo artimesnį ryšį su šiais Rubikų — Varnių sumanymais. Bene buvo tai savarankiškas I., gal kartu ir kunigaikščio Ireniejaus Oginskio († 1863), kurio rietaviškėje mokykloje tuo metu jisai mokė vaikus ir kuris šelpė žemaičių raštiją. Og. lėšomis išspausdintas, pavyzdžiui, pirmas, gal ir kiti Ivinskio kalendoriai[24]).

Pradžioje 1859 m. (?) laikraščio sumanymas vėl kyla. Pasak Akelaičio (1859 m. kovo mėn. laiškai: Kirkorui 12/24 ir Krašiauskiui III. 19.[25]), vyskupas padavęs (1859 m.?) prašymą

---

[22]) Iš G. straipsnio.

[23]) Medega S. Daukanto bijografijai (Shenandoah, 1898 m., p. 79).

[24]) Iš vyskupo M. Valančiaus „Kronikos" (1901 m. „Žinyčios" Nr. 3, p. 95). * Pakartota atskirame kronikos leidime (M. Valančius. Pastabos pačiam sau. Kun. J. Tumo redag., 1929 m.), pusl. 131.

[25]) Kirkoro korespondencija Vilniaus „Towarzystwo Przyjaciół Nauk" archyve (* iš ten laiškas A. Janulaičio paduotas 1925 m. „Tau-

švietimo ministeriui, kad leistų jam spausdinti, o Akelaičiui redaguoti lietuvių laikraštį sodiečiams*). Iš to pat A. laiško Kirkorui, kuris kvietė A. persikelti Vilniun, patiriame, jog vyskupo žadėta Varniuose šis laikraštis leisti: Vyskupas nori, kad apsigyvenčiau Varniuose, jis pasiima sau laikraščio cenzūrą ir už jį atsako. Tik nežinau, kaip jis tat mano sutvarkyti; jei bent įkurs spaustuvę savo sostinėj... Jeigu tektų man su šiuo laikraščiu Vilniuje apsigyventi, gali (Kirkoras) manim pasikliauti, nes savaitraštis neperdaug mane apsunkins. („Życzeniem Biskupa, abym zamieszkał w Worniach, gdyż on przyjmuje na siebie cenzurę i wszelką odpowiedzialność za tę gazetkę. Ale nie wiem jak on to wszystko zamyśla urządzić, chyba założy drukarnię w swojej stolicy... Jeżeli zaś ze swoją Gazetką osiądę w Wilnie, to możesz liczyć na mnie: boć i ta gazetka raz wychodząc na tydzień nieobarczy mnie zbyt wielkim ciężarem”). Tačiau Valančius leidimo negavo...[26]). Žemaičių švietėjai turėjo pasitenkinti, regis, Oginskio išsirūpintu aukščiau nurodytuoju Akelaičio knygynėliu (1860 m.). Tokios tatai pastangos išplėsti lietuvių spaudos žodžio įtaką ir toksai jųjų likimas įkvėpė anų laikų dainiui šiuos plačiai žinomus žodžius:

Anei rašto, anei druko mums turėt neduoda,
tegul, sako, bus Lietuva ir tamsi ir juoda.

---

tos ir Žodžio“ III t.: M. Akelaičio laiškai, p. 314) ir Selimo „M. Akelaitis šviesoj laiškų pas Kraševskį“ (1898 m. „Tėvynės“ Nr. 9). Taip pat 1859 m. laiške giminiečiui — (W. Gasztowtt) „Życiorys autora“ prie Akelaičio „Gramatyka języka litewskiego“, 1890 m., VII—VIII). Selimo raštas sutaisytas pagal K. Bartoszewicz'iaus „Korespondencya J. I. Kraszewskiego. 2. Mikołaj Akielewicz“ (1897 m. „Przegląd Literacki“); tą patį — mažomis atmainomis — B. atspausdino 1912 m. „Kurjer Warszawski“ Nr. Nr. 9, 10: „Prowincjonalista“ litewski z przed pół wieku.

*) Dar 1858 m. (III 4—16), bene su Daukantu pasitaręs, Akelaitis ragino vyskupą išsirūpinti lietuviško laikraštėlio leidimą, panašaus į Varšuvos „Czytelnia Niedzielna“ (1925 m. „Tautos ir Žodžio“ III t.: A. Janulaičio, M. Akelaičio laiškai, pusl. 298).

[26]) A. laiškas Krašiauskiui 1859 m. VI. 30 (Selimo str. 1898 m. „Tėvynės“ Nr. 9.). * Iš kun. A. Aleknos („Draugijos“ 1919 m. Nr. 103/104 ir 1920 m. Nr. 113/114) sužinome, jog Valančiaus sumanytas buvo savaitraštis „Pakeleivingas“, kuris tikrai turėjo būt spausdinamas Varniuose.

Kad tu, gude, nesulauktum, ne taip, kaip tu nori,
bus kaip Dievas duos, ne tavo priesakai nedori.
Silpna, trumpa savo valdžia Dievo provą laužai,
mygi, spaudi mūsų šalį, mūsų žmones gniaužai;
nori savo valdžios peiliu mums širdis supiaustyt,
nori savo ledu šaltu krūtines apkaustyt!
Neįveiksi, sūnau šiaurės — mūsų širdys tvirtos,
senai buvo išmėgintos, senai keptos, virtos.
. . . .
Neįveiksi, mums ant širdies trupės tavo peiliai,
sutirps ledai ant krūtinės, tu pats teksi eiliai.
. . . .
Nors Cibirijon nubruk mus, ir ten neprapulsim!
. . . .
Ir be rašto ir be druko Dievas loską duoda[27]),
ir nors šiaurė mokslais šviečia, Lietuva tamsi, juoda,
pasibaigs giminių adyna, sutrupės pasaulė,
svieto saulė bus aptemus, o tamsa kaip saulė[28])!

Ant pat galo tenka paminėti įdomus laikraščio sumanymas, apie kurį pasakoja Jonas Koncevičia savo atsiminimuose iš lietuvių studentų gyvenimo 60-tųjų metų pradžioje[29]). Rudenį 1862 m. tenai buvo susidariusi lietuvių studentų kuopelė, kuri ryžosi parašyti*) Lietuvos sodiečiams „pradžios mokslo knigo" ir darbą pasiskirstė tarp savęs. Tuomet gi „atsirada tris - kiatur lietuviai minskiečiai (tai iš Minska gubernijos), nekalba suvisum lietuviškai, bet smarkei karštus lietuvei. Tie minskiečiai stengesi susipažinti su darbavusiais lietuviškai, kurius ir pakvietė ant pašniakus. Tarp kitų daiktų minskiečiai norėdami lietuviškos kalbos mokitis primine reikalinga esą laisti lietuviško gazeto, rankraštine, su lankišku vertimu, kad nemokantiej lietuviškai turetu iš ka mokitis. Kadgi tokiu nemokančiu lie-

[27]) M. Biržiškos: A. Baranauskio „Kelionė Peterburgan" (1908 m. „Vilniaus Žinių" Nr. 131).

[28]) Vyskupo Baranausko raštai, Seinuose, 1912 m., 31 p. * Palyg. M. Biržiškos Iš Barono poezijos, 1924 m., p. 18—19.

[29]) 1910 m. „Aušrinės" Nr. 2 (M. B. Jono Koncevičės atsiminimai apie studentavimą Maskvoje 60-tais metais).

*) lietuviškai.

tuviškai kiatur tebuva, tai J. K(oncevičia), kaip ju pažimetas busios redaktoris, atsisakia nu tokia darba viens del viena ir pasiulija jiems mokitis iš Schleicheria gramatikos ir christomatijos. Tada buvo nutarta par nedelio, nedelios dienoj susirinkti pas darbujenčiusius lietuviškai. Tame susirinkimi atsirada kruviala ape 20 ipatu. Velos minskiečei daugiausi kalbeja ir karštai išsireiške reikia viso gudiškumo - lankiškumo ir maskoliškumo atmesti ir nusitverti lietuviškuma, o tat visus mokslu raštus apskelbti lietuviškai, musu poetas o ipačiai Mickevičio išversti ir išspausdinti lietuviškai, prikaišiodavo Liuteria biblijos vertimo ir čekų atsigavimo. Tokiam reikalavimui J. K. atsispire sakydamas, kad tůjo vienu kartu viso ko padariti negalima dar nepritinkant lietuviškos kalbos tam tikslui, o dabar reiki prisidėti prie kalbos išdailinimo o ipačei pri žmoniu (liaudies) apšvietima par pradinus mosklus ir tam atsitinkančias knigelas... Ape dvi adini pratisa ginčai ir pamaži po kits kita išeja iš susirinkima ir minskiečei atsitraukia nieka nemitę. Par keliato dienu po tais ginčais J. K. laide lietuviško rašteli pažinklinto priežodžium (patarla): „Kol saula užtekes, rasa akis išes". Jei tas raštelis pas ko užlika, tai galiama butu dasižinoti, kas jame buvo išreikšta..." Ir be „raštelio" tačiau nesunku numatyti, jog jame „buvo išreikšti" praktikiniai liaudiniai visuomeninio 50—60-ųjų metų Valančiaus — Ivinskio šviesuomenės darbo dėsniai*) prieš minskiečius, kurių pažiūrose lyg atsispindi tautinis Kašarauskio (Kossarzewski) ir Akelaičio entuziazmas, lyg permatomi būsimieji aušrininkai.

Ivinskio „Aitvaro" spausdinamasis čionai**) prospektinis numeris, Lietuvių Mokslo Draugijos gautas iš Petro Kraučiūno. Žinia apie jį ir pradžia lig „Kuomi buwa ir kuomi żad butė Ajtwaras" V. Kudirkos buvo įdėta „Tėvynės varpuose" — 1896 m. „Varpo" Nr. 11, iš tenai išspausdinta jo raštų 1909 m. rinkinyje II t., 336***). Tiek, kiek mūsų čionai išspausdinta, ir tebėra užsilikę.

---

*) 1914 m.: pamatai.

**) 1914 m. išspausdinta su antraštės faksimile.

***) Klaidingai kun. J. Tumas sako (Laurynas Ivinskis, 1924 m., p. 56), jog „Varpe" ir Kudirkos Raštuose buvęs atspausdintas „prospektinis Ivinskio numeris".

„A J T W A R A S.

Nr. 1 Wilnius. 1 Sausia. 1857 metu.

Metaj I.

Koźnas Numeras iśzejna Subatos dienomis — Gał iszraśzidintė koznoje Pawieta pacztoje mokant uź kałna parodita prejki.

Prejkis uź wisa meta Rublus 1. Ant bałta popieriaus Rublus 1 ir 50 kap. Uź pusi meta 60 kap. Ant giaresnia popieriaus 90 kapejku.

Teguł bus pagarbintas Jezus Kristus! ....(1)

Kuomi buwa ir kuomi źad butė Ajtwaras.

Dieł pałajdojima tejsibes, daug źiames rejkietu. (Priźodis).

Tejsibė ira brangiausiumi daliku ant źiames dieł to, jogej ne pigu jen ira rastė ir ne koźnam gał jė patiktė. Anos jeszkojimas ira iszmintingiausiumi moksłu. Kas prirand (2) toki moksła tur paliktė pripilditu nuog mandribes. Bet rejkia anos jeszkotė pradietė nuog bajmes Diewa. Rankomis dirbamus dajktus galem pabajgtė iki łajka reikalinga dieł jun pabajgties; bet tejsibes jeszkojimas, tur butė darbu wisa źmoniun amźiaus. Kajpo koźnas meta łajkas wadin źmogu pri kitoniszka uźsijemima, taip ir koźnas wienas źmogus, tur sawa kitoniszka paszaukima, kurio atsiskirimaj pagał wisokiun prirejkimu draugistieje, padari daugibe pastaweniu stonajs wadinamu. Tarp nemaźa anun skajtlaus, kuriun ne turem rejkała minawotė ir wisus parwejzdietė, trins ira rejkalingiausi be kuriun źmoniun draugistė negał apsiejtė.

1 Łauka gywentojej arba artojej, kajpo pamatinis akmun wisun stonu, be kuriun kiti negał uźsiłajkitė, tajp kajpo be duonas nie wienas giwu ne gał butė. Jisaj ira pirmiausiumi, nes prasidieja wienkartu su ikurimu (3) pasaules, dieł kurios rieda, sutwertu ira źmogus.

2 Dwasiszkasis: kursaj paliktu budams nuog Diewa par sawa śzwentuma tejsingaj pirmiause wieta źmoniun draugistieje apturieja.

3 Rieda arba Waldima stonas gretomajs ejna su dwasiszku kajpo sargas Diewa Istatimu ir sargas źmoniun draugistes par apginiejima, uźtarima ir uźłajkima nuog wisokiun pripuliu padaromu wienas antram per nepaźinima ar nepakłausima bałsa Sutwertojaus kursaj isaka milietė Diewa didźiausej o artima kajpo patsaj sawi. Tasaj Diewa Istatimas par kiek-wiena źmogu nenuokiałamaj uźłajkitinas ira duotu dieł łajmos wisoms giminiems źiames; dieł attolinima wisokia pikta, nesutikimu, netejsibes, rustibiu, kiarsztos, muśziu, barniu, kejkimu ir wisokios smarkibes, kuriun tejsus źmogus (4) negał uźkentietė.

Buwa kita karta amźej, kuriunse pagejdimams ir rustibej uźgana daridami par netejsibes ir uźmuśzimus dziaugiese kajpo giariausi darba

iszpilden Kajinas nekałtai Ablu, broli sawa uźmuśzés; Herodiené nuokirsdinusé gałwa ś. Jono. Wajkaj Izraelaus nuokriźiawojen Diewa-Źmogu daugiausej gieribiu padariusi; Rimas par tris śzimtus metu liejes krauji Mućzialninku dieł pragaiśzinima tejsibes ir wisi swetimdiewej uźmuszdami pałajmintus wirus pradiejus nuog nekałta Ablaus, tejsaus Zacharijośziaus iki Apasztołu wielauses gadines, taria sawa śzirdieje: jogej par taj gieribe Diewuj padari, o to nepaźina, jog taj buwa priśzingaj małones Diewa ir artima, o pagał to, priśzinga tejsibes kurios ne jeszkoja, ne norieja paźinté ir pagalaus rustinose ant milietoju tejsibes.

(5) Buwa ir tokie nuog pradzios świeta amźej, kad pirmoses gimines uźmirszuses ant Diewa tikroja o wielesnioses susipratuses, jogej par taj źusta aklibiese netejsibiu, apent pradieja jeszkoté tikroja Diewa o tarp tamsibes paklidimu jau nebgaliedamas tikroja paźińté apskiria sau daugibe wisokiun diewajćziu ir dejwiu duodami garbe tiems kurius milieja ir kuriun bijoja. Ir tajp, pas Indijonun diewajs buwa: Trimurtis Brama, Wisznu, Budas. Pas Persijonun Saulé, mienu ir ugnis. Pas Egiptiszkiu Cerera, Izis ir jautis Apis. Pas Greku ir Rimionun Jupitierius, Marsas, Saturnas, Neptunas Pluto, Junona ir Wenera. Bet tarp tos paklidimu paskandos prigimtojé Iśzmintis dawi neapgaunamaj suprasté, jog tur buté wienas wiriausis ir tikriausis Diewas, kuriam Atenu mieste Grecijoje ałtoriu pastati su paraszu: Diewuj nepaźinstamam. Toł źmoniun (6) gitniné negalieja tikrojo paźinté Diewa, pakol patsaj ne ateja isz dangaus dieł ajśzkesnia apsirejśzkima tikrojoje diewistieje ir pamokima śzwentos tejsibes.

Pas Lietuwiu ir Źiamajćziu buwa tejpojeg didis buris diewajćziu ir dejwiu tarp kuriun garsesnejs rasztunse pasilika: Perkunas, Poklus, Praurimé, Milda, źaltej didiejej ir Łaumie su kietomis kajp akmun krutiemis, su szakomis ing szłuota su-augusiomis o wajworiksćziu apsijosusé. Bet anun wardaj krikszczionistej isikiariejus śzirdiese tikrunju Diewa milietoju ir par dauguma praejusiu amźiu uźmirsztajs palika. Minawojamajs dar te-biera ir śzen gadine Kaukis ir Ajtwaras. Anu-du łabaj buwa branginamajs diewukajs: nes rinka ir skalsina naudo to ukininka, kurio ńamunse łajkamajs budawa. Kas anus turieja, neb-rejkieja tokiam rupinties sunkius darbus dirbté (7) ant anu-dums atsidawus. Bet śzen gadine tikroja paźinima Diewa gawus par moksłus apświetima nuosidiejimu butu rupesnis łajkité Kauki arba Ajtwara, kurie ira pawejksłajs piktos dwasios ir burtu, Abu-du iśznijka kaip źida bites, butinaj atlika ir neb-gal źmoniems tarnauté. Atgrisa neśziote nauda isz swetimos miegas ar skrinies. Atejus kriksćzioniśzkiems amźiams mokinantiems ant Apwejzdos Diewa atsiduoté baugu anu-dum łandité ing klietes ir kamaras. Łabiausej bija to kad ukininkas bewagant pajutes ne ineszti waszkines źwakes paśzwenstos ant Gramnićziu apwoźtos po puodu, kurin aukśztien pakiełus nuog źwakes, uźturietu ant wietas kajpo ing źiame iremtus. Dabar taj surisztu su juosta ś. Franciszkaus; skaudej nuotwotu su szkaplieriumi ir roźanćziu benedikawotu, sułajstitu su wandeniu ant Sekminiu paśzwentintu o jegut ukininkas anun werksma

ir parpraśzi-(8)niejimu neiszkłausiś, taj turieś sudegté ugniej kuren uźłajki nuog didźioses Subatos. Bijodami śzwentinibiu to smarkaus nuog piktibiu ginkła, parstoja źmoniems tarnauté wienus apwogdami antrunsius turtingesnejs daridami. Jau nebiera tajp dransiun źmoniun, kad par rankas piktibes norietu uźtraukté ant sawes parlejdima nuog Diewa o par prieteliste su swetimu diewu praźudité duśze sawa. Łandidami per anksztas pliêszes, skiêles ir jutrinas nuosismaukia o nuog abijun anu-du palika tiktai isznara minawones(.)

Dabar rupinkiamos kitoniszka Ajtwara, bet ne tokia, kursaj łaksta ant ora po padanges naktiemis kajpo wagis ar pelieda(,) o retai diena pasirodo (.) kajpo gajsztans bliz-(9)..."

(.)Duodas girdieté pasakojenćzius, jog taj ira pawejksłas galens sawi ing paukśzti pawersté arba ing swiesuli iłga kajpo wirwé, o raudona kajpo liepsna. (L. Iv. prierašas).

VI.

Dėl Daukšos postilės*).

Mikalojus Daukša (rašėsi Davksza, Daugsza, Dovkša, Dovkš) priklauso Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio gadynei (G. vysk. 1576—1609). Tuo metu Liublino unija jau buvo įvykusi, Lietuva palenkta Lenkijai, bet dar nepriklausoma Lietuvos diduomenės dvasia, iš senovės užsilikęs ir kovos prieš uniją metu pagriežtėjęs nusistatymas prieš lenkų politiką Lietuvoje tebebuvo dar pasivus jaučiamas ir ne kartą smarkiai, vaizdžiai pasireikšdavo. Vyskupas Giedraitis buvo griežtas tos lietuviškos politikos veikėjas. Gimęs dar Žygimanto Senio metu Vilniaus krašte (Merkelio tėvas Motiejus buvo Kernavės ir Maišiogalos vietininkas, paskui Giedraičių karuža), iš Lietuvos kunigaikščių savo giminę vedąs, 1569 m. kad ir priverstas, kaip Trakų apskrities bajorų atstovas, pasirašyti unijos raštą, vis dėlto ir vėliau drąsiai gynė Lietuvos teises ir reikalus prieš lenkus. Lenkų istorikai tebevadina jį „menku politiku, kuris tebesapnavo apie Vytauto laikų Lietuvos nepriklausomybę“ (Jul. Bartoševičius). Žemaičių kapitula 1574 — 1575 m. neprisiėmė lenko vyskupo (Voronieckio) ir išrinko Vilniaus katedros pralotą Merkelį G., kuris neužilgo vyksta Prancūzijon Lietuvos atstovų priekyje nepriklausomai nuo lenkų tartis su pabėgusiu Enriku Lenkų karaliumi. 1591—1600 m. G. palaikė Vilniaus kapitulą, kuri neįsileido lenko, karaliaus skiriamo jai vyskupu. Jis ragino mozūrą Strikauskį parašyti lenkų kalba Lietuvos istoriją, „kuri dar nėra ligišioliai šviesos regėjusi”, ir padeda jam ją išleisti (1582 m.). Jis taip pat sukurdina lietuvių katalikų raštiją, ragindamas kanauninką Daukšą lietuviškai rašyti ir išleisdamas jo raštus.

Giedraičiui tenka paimti**) vyskupystė sunkaus jos krizio metu. Lietuvoje prasidėjus reformacijos judėjimui, Žemaičiuose

*) Išspausdinta kaip prakalba knyg. „Daukšos Postilė Fotografuotinis leidimas“ (Kaune, 1926). Žvaigždelėmis žymimi 1930 m. prierašai.

**) 1926 m.: apimti.

kuone visa bajorija išsižadėjo katalikybės, atkrito ir daugelis kunigų; belikę, sako Kojelavičius (Miscellanea rerum), vos septyni kunigai, o daugelis sodiečių net grįžo į savo senovės tikybą. Vyskupas buvo priverstas šaukti talkon jėzavitus (1587 m.). Jis juto lietuviškojo rašto trūkumą: tebuvo lotyniškieji ir lenkiškieji raštai, kurių žemaičiai nesuprato. Tuo tarpu protestantų raštai lietuvių kalba jau 40 — 50 metų ėjo iš Karaliaučiaus ne tiktai į Mažąją, bet ir į Didžiąją Lietuvą, juo lengviau, jog daugumas rašytojų buvo kilę iš Didžiosios Lietuvos. Ėjo į žmones Mažvydo, Vilento, Vaišnoro, Bretkūno ir kitų katekizmai, giesmynai, postilės. Ėjo gandų ir apie Bretkūno išverstą Bibliją. Keliui užkirsti protestantų raštams platintis tarp Lietuvos katalikų vyskupas sukurstė kan. Daukšą, ir šis vertė į lietuvių kalbą katekizmą ir postilę.

Apie Daukšą nedaug težinome. Kilęs iš senos bajorų giminės, tebežinomos dar Vytauto metu (1413 m. Gardelio suvažiavimo Daukša gavo lenkų bajoro garbę), Baltramiejaus sūnus, jis gimė apie pusę XVI a. Pusėje XVII a. rašęs Kojelavičius vadina jį „vir doctus", tad D. bus, be abejo, išėjęs bent Krokuvos akademiją. Vyskupas Valančius (Žemaitiu Wiskupiste, II, p. 67) apie jį sako: „Mikołs Daukszus Žamajtis, Warniu kanauniks, Betigałas klebons ir Kražiu ałtorista, wirs bukłus ir diewobajmings, gieraj mokieje łotiniszkaj, lankiszkaj ir žemajtiszkaj". Prof. E. Volteris savo raštuose apie D.[1]) kiek papildo Valančiaus žinias. Iš E. V. paskelbtų Raseinių teismo aktų nuorašų matyti, jog dar 1585 m. D. buvo Žemaičių vyskupijos kanauninkas ir apicijolas, ginčijosi dėl priklausančių jo koplyčiai Kražiuose sodnų (1591 m. pavadintas „kapličnik" — altorista), 1590 m., be to, dar Betygalos klebonas, taip pat ir 1600 m. Savo postilę 1599 m. kovo mėn. pasirašo Varniuose. Giedraičiui pasimirus, kurį laiką (1609 — 1610 m.) yra vyskupijos administratorium.

---

[1]) Литовскій катихизисъ Н. Даукши. 1886. — Объ этнографической поѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди 1887 г. — Даукша (Энциклопедическій словарь) Брокгауза и Ефрона, 1893). — N. Daukša, Ein litauischer Nationalschrifsteller des 16. Jahrhunderts („Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft" IV Band. 1899). — „Postilla Catholicka" Якуба Вуйка въ Литовскомъ переводѣ Николая Даукши (I dalis 1904 m., II dalis 1909 m.*). — Prie kun. Mikalojaus Daukšos biografijos („Lietuvių Tauta", II knyga, 1919 m.). *1927 m. išėjo dar III dalis.

Nežinia, kada mirė. Šiaip ar taip, matyti, jog D. buvo įžymus Giedraičio bendradarbis, jo aukštai pakeltas. Iš postilės prakalbos patiriame jį buvus susipratusį lietuvį. Tad ir suprantama, kodėl vyskupas jam, ne kam kitam, pavedė ruošti lietuviškuosius raštus.

D. yra parašyta du veikalu, 1595 m. išėjęs katekizmas ir 1599 m. postilė. Tiesa, Daukantas (Būdas senowęs lietuwiu, 1845 m., p. 34) mini jo Omilijas, neva 1588 m. išleistas, ir kai kas manė jas tikrai buvus, bet vėliau išgaišus (E. Volteris savo knyg. Litovskij katichizis N. Daukši, p. XIII), bet vėliau paaiškėjo, jog Daukantas metus klaidingai nurodė. Tatai susekta palyginus jo kartojamą 1588 m. „Omilijų" sakinį su rastos jo palikime 1599 m. postilės tekstu: tie patys žodžiai. Daukanto postilės egzempliorius neturi antraštinio lapo, tad aišku, jog jis 1599 m. postilę (omilijas) neteisingai pavadino 1588 m. omilijomis.

Vis dėlto galima manyti, jog Daukša ėmė rašyti anksčiau, negu 1595 m., kai katekizmas buvo išspausdintas. Knygelė turi apie 200 puslapių (190). Ji buvo pirmas D. veikalas ir pirmas Vilniaus spaustuvės lietuviškas leidinys, tad rašymas ir spausdinimas turėjo nusitęsti.

Kathechismas arba mokslas kiekwienam krikszczonii priwalvs. Paraszitas per D. Jakuba Ledesma Theologa Societatis Jesu. Ižguldítas iž Liężuwio Ląnkiszko ing Lietuwiszka per Kuniga Mikałoju Daugsza Kánonika Zemaicziu. Ižspáutas Wilniuie Metusę vžgimimo Wieszpaties 1595. 16 . Ligišioliai tėra žinomas tik vienas šios knygelės egzempliorius, kuris ligi Didžiojo Karo buvo Viešajame Vilniaus Knygyne, o karo metu rusų valdininkų išvežtas į Rusiją. Tą egzempliorių E. Volteris nusirašė ir išspausdino Petrapilyje Mokslo Akademijos leidiniu: Litovskij katichizis N. Daukši. Po izdaniju 1595 goda, vnov perepečatannyj i snabžennyj objasnienijami E. Volterom. Priloženie k LIII-mu tomu Zapisok Imp. Akademii Nauk. Nr. 3. 1886 m. Be paties katekizmo (1 — 60), yra čia dar E. Volterio įžanga, suteikianti istorijos ir literatūros žinių apie D. (III — LXXXVI), žodynas (61 — 130), papildomieji tautosakos tekstai (131 — 191). Katekizmą sudaro „Prábilis skaititoiop krikszczióniszkop, Mokslas krikszczioniszkas“ (5 dalys), „Trumpas būdas pasisakimo, arba ižpažinimo nůdemiu“, kuriame randame

ir vieną giesmę („maldą“): „Kloniojuos žemai, tiesa uždengtoji“ ir t. t.

Toji knygelė yra vertimas Jokūbo Ledesmos (*1516 †1575) ispaniškojo katekizmo, kurio vertimas į italų kalbą (1571) buvo dar išverstas į lenkų kalbą, iš jos į lietuvių. Lenkiškas vertimas, iš kurio D. vertė, yra: Nauka chrześciańska abo katechizmik dla dziatek, przez D: Jakuba Ledezma Theologa Zebrania P. Jezusowego napisany, a teraz z włoskiego na polskie przełożony. W Krakowie“. 12°. 268 p. Pasak bibliografų, lenkiškas vertimas pasirodęs 1765 — 1776 m.[2]). Ledesmos katekizmas buvo skiriamas ir vartojamas lenkų mokyklose, kaip matyti iš vyskupijų sinodų nutarimų (1607, 1612 m.), iš kurių matyti, jog jam prilygo, o gal net jį pralenkė garsusis italų kardinolo Belarmino katekizmas (lotyn. išėjęs 1597 — 1598 m., lenk. 1606[3]). Daukšos vertimas taip pat buvo skiriamas vaikams. Gal dėl tos priežasties jis taip veikiai išnyko, jog jau XVII — XVIII-jo a. D. biografai (Kojelavičius, Neseckis) nieko apie tą raštą nežino, o ir XIX a. Daukantas ir Valančius nėra apie jį girdėję. Antroje XVII-jo a. pusėje atsilikusį Ledesmą ir lietuvių kalba pakeičia Belarmino katekizmas (Trumpas mokslo krikscioniszko surinkimas, 1677 m.), bet to amžiaus pradžioje pirmasis tebebuvo dar branginamas lietuvių visuomenėje. Bent 1605 m. nežinomas vertėjas („perguldytojas“) išspausdino savo iš naujo išverstą Ledesmos katekizmą, nurodydamas, jog „jo milista kunigas Mikałoius Dauksza Kanonikas Bažniczios Zemayciu perguldis ii zemaytiszkay“, „Lietuwai sawo prigimtu Lietuwiszku Liežuwi“ irgi buvę „perguldita“, bet ir nežinia kaip „nugayszynta“, ir vėl iš naujo perguldoma. Tačiau ir šis, nebe Daukšos, vertimas yra „nugaišintas“, ir jo bežinomas tik vienas egzempliorius Krokuvos universiteto knygyne, 1890 m. J. Bystronio pakartotas leidiniu: Katechizm Ledesmy w przekładzie wschodniolitewskim (Krokuvoje*).

---

[2]) A. Jocher — Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. 1842 m., II t., Nr. 2819.

[3]) M. Stankiewicz. Bibliografia litewska od 1547 do 1701 r. 1889 m., p. 17—18.

*) 1929 m. Ernst Sittig iš naujo išspausdino (Gėtingoj) 1595 ir 1605 m. katekizmų vertimus, sugretindamas su lenkišku vertimu, kuris lietuviškam ėjo originalu (Der polnische Katechismus des Ledezma und

Suaukštaitinto*) Ledesmos katekizmo (1605 m.), pasak J. Zembžickio (Sembrzycki), teišėję vos 25 egzemplioriai[4]). Kad ir gal nepatikėsime tuo taip mažu skaičiumi, vis dėlto turime prileisti, jog ir Daukšos vertimo nedaug egzempliorių tebus išėję: jis buvo skiriamas vaikams, labiausiai mokykloms, o kiek jų tuomet beturėjome?!

Daugiau egzempliorių turėjo būt išspausdinta kito jo vertimo, kunigams skiriamos postilės, kurios dar ir mūsų metų knygynuose apie 10 yra priskaitoma: *Postilla Catholicka, Tái est: Iżguldimas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir szwętes per wissús metús. Per Kûnigą Mikaloiv Davksza Kanonîka Médnikų iż łękiszko perguldita. Su walá ir dałâidimu wireusiuių. Wilniui. Drukârnioi Akadêmios Societatis Jesv. A. D. 1599. X + 628 +* 5 pusl. Knygą sudaro:

1) antraštinis lapas;

2) antroji antraštinio lapo pusė — vyskupo Giedraičio ženklas, lotyniškuoju ketureiliu iškeltas (In stemma Illustrissimi ac Reverendissimi Domini D. Melchioris Gedroic Episcopi Samogitiae), ir Epigramma (Tempore labuntur...), pasirašyta Vaclovo Labunauskio;

3) prakalba Przedmowá do czytelniká łáskáwego... (4 puslapiai);

4) prakalba Illustrissimo ac Reverendissimo in Christo Patri et Domino D. Melchiori Dei Gratia Episcopo Mednicensi duci Giedroycio etc. etc. Domino et Patrono suo colendissimo. Gratia et pax a Domino Deo nostro Jesu Christo... (4 pusl. [5]);

5) Evangelijų „išguldimai" (omilijos), paskirstyti „nedelomis" ištisiems metams, pradedant adventu — 628 puslapiai („laksztai"), kai kada klaidingai pažymėti;

6) riktų sąrašas („Páklidimus Teip pataisik") 509-iems puslapiams (5 puslapiai).

---

die litauischen Katechismen des Daugsza und des Anonymus vom Jahre 1605 nach den Krakauer Originalen und Wolters Neudruck).

*) Tikriau surytietinto.

[4]) „Altpreussische Monatsschrift", 1890 m., XXVII. Nr. 3—4.

[5]) E. Volteris, kuris, ruošdamas naują postilės leidimą, naudojosi net 4 jos egzemplioriais, tik viename jųjų rado, ne visą, įrašytą tąją prakalbą; ją papildė iš S. Stanevičios 1823 m. išspausdintos šios postilės ištraukos.

Viename egzemplioriuje (Simano Daukanto) randame įrašytą aukščiau minėtos epigramos vertimą, taip pat pasirašytą Wacławo Labunauskio:

Amżeis nupuła didźiu Karalu miestai,
Amżeis pragaiszta brangus pamękłai Kariowedziu,
Didźius suêda ilgi ûmźei marmurus,
Amżeis ir piramidas ir aukszti ąźułai gruna,
Bet tâwa gârbe, Wiskupe, gamta, nobażnumas ir wiera
Neragáus smerties ant âmźiu.
Kodrin? néssa žmôniemus tawômus szwentą pâtiekei pêną,
Kurio szłowe, gârbe ir girimas ne môka numirt[6]).

Ar tikrai pats Labunauskis bus savo epigramą išvertęs, ar nebus čia kurio postilės skaitytojo kiek vėlesnis darbas, nieko tikro pasakyti negalima, nepatikrinus ir tų egzempliorių, kurie bibliografų dar nėra aprašyti.

Po dviejų šimtų metų Simanas Stanevičia priminė postilę visuomenei, 1823 m. Vilniuje išleisdamas, bene Jurgio Plioterio lėšomis, net dviem leidimais Daukšos pamokslą „Ant dienos Diewo Užgimimo“ (orig. p. 38 — 42) ir davęs abiem knygelėm antraštę: Wyjątek z Kazań żmudzich. Vieno leidimo 25 puslapiai; be pamokslo, ten yra dar D. prakalbos lotynų ir lenkų kalbomis; kito leidimo tik 16 pusl., tik su lenkiška prakalba. 1829 m. išleisdamas Universiteto linguarum lituanicarum naują leidimą, prakalboje Stanevičia išreiškė reikalo išspausdinti visą postilę. Daukantas ir Valančius brangino D. postilę, bet nesiryžo jos spausdinti. Vėliau duoda iš jos ištraukų: L. Geitleris (Litauische Studien, 1875 m., p. 15 — 16), kažkodėl D. pavadinęs Jonu Daukša, E. Volteris (Ob etnografičeskoj pojezdke po Litvie i Žmudi, 1887 m., p. 10 — 71 ir Lietuviškoj chrestomatijoj I. 1901 m., p. 27 — 52).

E. Volteris, pagaliau, suragino Petrapilio Mokslo Akademiją išleisti visą Daukšos postilę. Tą darbą, prof. Volterio prižiūrimą, pradėjusi 1899 m., vadinasi, 300 metų suėjus nuo I-jo postilės leidimo, 1904 m. Akademija išleido originalo 1 — 156 puslapius (I vypusk XX + 1 — 208 pusl.), 1909 m. originalo 156 — 277 pusl. (II vyskup. XXI — XXXII ir 209 — 368 pusl.) ir

---

[6]) E. Volteris Объ этнографической поѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди. 1887 г.

turi išspausdintų, bet dar neišleistų origin. 277 — 456 pusl. (III vyskup., 369 — 608 pusl.), kuriems E. Volteris rašo prakalbą*). Pirmąją dalį spaudai rengdamas, jis naudojosi dviem egzemplioriais: 1) Kauno kunigų seminarijos egz., kuriam trūksta lotynų prakalbos (ji ne visa ten įrašyta), pusl. 279 — 280, 620 — 621 ir paskutinio „Paklidimų“ puslapio, 2) vysk. Baranauskio egz., kuriam trūksta antraštinio lapo ir lotynų prakalbos[7]). Antrajai daliai V. gavo pasinaudoti dar dviem egzemplioriais: 3) II-ju Kauno kunigų seminarijos egz., neturinčiu antraštinio lapo, lotynų prakalbos ir pradžios lenkų prakalbos, su šitokiu įrašu pačioje pradžioje: „NB. Przedmowę z pieczęcią Biblioteki Hr. Platera darował mi G. P. Staniewicz Poeta Žmudzki, który zawiadywał tą Biblioteką. Książkę zaś samą mam od X. Szwolkuna, należała ona kiedyś do Biblioteki OO. Jezuitów w Wierzbołowie. X. Otton Proniewski”; 4) Simano Daukanto egz. jo giminės Kaunackių Kiviliuose[8]). Be tų 4 egzempliorių, bibliografai mini dar 5) apie 1840 m. Vilniaus Kunigų Akademijos, 6) Viešojo Vilniaus Knygyno, 7) Viešojo Petrapilio Knygyno, iš kurio dingęs, 8) Petro Kriaučiūno Mariampolėje, 9) Lietuvių Mokslo Draugijos[9]). S. Stanevičia sakosi Vilniuje radęs 3 egzempliorius[10]), bet gal vienas kitas jųjų bus aukščiau suminėtas, kaip 5-s, 6-s, gal net 7-s.

Jau profesoriaudamas Kaune Lietuvos Universitete, E. Volteris pakėlė klausimą apie išleidimą D. postilės fotografuotiniu būdu ir kreipėsi į Petrapilio Mokslo Akademiją, prašydamas atleisti spausdinimui jo kadaise iš Kauno išvežtą ir Mokslo Akademijoj užsilikusį kunigų seminarijos egzempliorių. 1925 m. rudenį Mokslo akademija paskolino šį egzempliorių Lietuvos Universitetui pusei metų, kuris, juo atsirėmęs, yra šį leidimą Berlyne parūpinęs. Šio egzemplioriaus trūkstamieji puslapiai (žiūr. aukščiau 1-jį egzempliorių) yra papildyti iš II-jo kuni-

---

*) Išleista jau ir III dalis (1927 m.), tik vis dar ne visa postilė.

[7]) „Postilla Catholicka“ Якуба Вуйка въ Литовскомъ переводѣ Николая Даукши (I. 1904), pusl. I.

[8]) Ten pat (II—1909.), pusl. XXII—XXIII.

[9]) Vacl. Biržiška. Lietuvių bibliografija. I dalis XVI—XVIII a. 1924 m. Nr. 29. *) 10) 1931 m. Liet. Univ. Bibl. įsigytas egz.; 11) buv. S. Stanevičios egz. Vilniaus Univ. bibl.

[10]) Trumpas pamokinimas kałbos lietuwyszkos. 1829 m.

gų seminarijos egzemplioriaus (žiūr. aukščiau 3-jį egz.), būtent p. 279 — 280, 620 — 621, paskutinis „Paklidimų" puslapis. Spausdinimo darbo prižiūrėjo prof. J. Gerulis Leipcige.

Daukšos postilė įgarsėjo savo lenkiška prakalba, kurioje šis vysk. Giedraičio bendradarbis ir politinis vienmintis karštai ir įspūdingai ragino kunigus ir bajorus neišsižadėti gimtosios lietuvių kalbos. Ji taip pat turi daug reikšmės lietuvių kalbos mokslui, ypač jos istorijai, dėl savo klasiškosios XVI-jo a. rašto kalbos. Tačiau turinio atžvilgiu ji nėra taip svarbi, nes, išversta iš kitos kalbos, ji ne kiek teduoda mums Daukšos pažiūrų ir Lietuvos gyvenimo faktų*). Lenkiškojo originalo autorius — lenkų jėzavitas Jokūbas Wujek (*1540 †1597), pagarsėjęs Biblijos vertimu į lenkų kalbą, ir trumpą laiką (1578 — 1579) Vilniuje veikęs kaip jėzavitų kolegijos rektorius. 1573 — 1575 m. jis išleido savo didžiąją postilę, o 1579 — 1580 m. (II leid. 1582, III — 1590, IV — 1596 ir t. t.) ir mažąją (Postilla mnieysza), kuri irgi buvo storoka ir pateko į visų kunigų rankas. „Mažoji postilė" buvo išversta į čekų (1592 m.), gal net į vokiečių ir, pagaliau, Daukšos į lietuvių kalbą[11]). Vertimui su originalu palyginti E. Volteris savo Lietuviškoje chrestomatijoje (I. 1903 m., p. 29—50) sugretino ištraukas iš Vuiko (1590 m. leidimo) ir Daukšos.

Daukšos postilei nemažai pakenkė korektūros klaidos, kurios nenustojo persekiojusios mūsų literatūrą nuo pirmųjų Mažvydo, Vilento, Bretkūno, Daukšos raštų ligi pat mūsų laikų. Kelis puslapius jų išrašęs, 510 — 627 puslapių riktų 1599 m. leidėjas nė netaisė, bet ir šiaip nuo pat pirmojo ligi paskutiniojo puslapio E. Volteris, padedamas prof. F. Fortunatovo, rado ir Akademijos leidime pažymėjo labai daug klaidų. Klaidų atžvilgiu 1599 m. egzemplioriai skiriasi tarp savęs, kai kurios vienų klaidos nesikartoja kituose; tatai rodo netvarkingą spausdinimo priežiūrą. Puola į akis, jog korektorius, kartais, betaisydamas klaidas, ir pats apsiriko kaiko nesupratęs. E. Volteris duoda pavyzdį, jog Daukšos teksto žodis „aimieus" (geriau) „Paklidimuose" iškreiptas į „laimieus"[12]). Tatai rodo taip pat, jog ne auto-

---

*) Čia turima galvoje pačių pamokslų tekstas, ne didžiausios istorinės reikšmės D. prakalbos.

[11]) Podręczna Encyklopedya Kościelna: Jakób Wujek. 1915.

[12]) Akademijos leidime, p. IV—V..

rius skaitė korektūrą (lotyniškąją prakalbą jis pasirašė Varniuose), bet kuris kitas varniškis ar vilniškis lietuvis. Gal Širvydas (*1564*) †1631), kuris kad ir dar nieko nebuvo parašęs, bet dar nuo 1588 m. buvo jėzavitas ir kitiems jėzavitams, turbūt, jau žinomas kaip mokąs lietuvių kalbą. Bent jam „aimieus" yra svetima: jo Dictionarium trium liguarum to žodžio nežino.

Egzempliorius, kuris yra čia pakartotas, turi gerokai rankos rašto pataisų, pastabų ir prierašų. Pradžioje ir pabaigoje daug kas yra sužymėta kun. prof. K. Jauniaus ranka, o tekste gal net, kaip sakėsi man spėjąs prof. E. Volteris, paties M. Daukšos. Tuo atžvilgiu įsidėmėtinas yra originalo pusl. 192 (Sakimas antras ant dienų), kur prie 9 — 10 eilutės, skaitant nuo apačios, po tekstu įrašytas ištisas sakinys: „iog wissokam žmogui duost tų Sakramentu pa wieno ipatini". Prierašų ir pataisų išnagrinėjimas turėtų čia šį įdomų klausimą išspręsti.

Daukšos postilė stato mokslininkams išspręsti daug tos rūšies ir kitokių klausimų, bet ir platesniajai šviesuomenei ji yra brangi kaip gražus mūsų senosios literatūros veikalas. Netenka abejoti, jog ir šis**) leidinys, kad ir nepigus, rasis kiekvieno Lietuvos šviesuolio rankose.

Kaune, 1926. III. 14 — 17.

---

*) Laikantis 1676 m. Sotvell'io Bibl. script. Soc. Jesu. (157 pusl.), tenka Š. gimimas priskirti 1580 m., o stojimas į jėzuitus 1598 m. (Vacl. Biržiškos Lietuvių bibliografijos III d., 1929 m., pusl. LXXXVI, prie Nr. 42), tad apie jo Daukšos korektūros taisymą, greičiausia, nebtektų kalbėti.

**) Fotografuotinas 1926 m.

Jono Joknavičios tekstelis*).

Mūsų XVII-jo amžiaus rašliava Didžioje Lietuvoje teturi du žymesniu vardu: Širvydą ir Kojelavičių**). Jėzavitas Kastantas Širvydas (1564***) — 1631) davė mums garsųjį žodyną ir pamokslus, o vyriausias iš trijų brolių - jėzavitų Kojelavičių, Albertas (1609—1677), tiesa, ne lietuvių, bet lotynų kalba parašė, be daugelio kitų raštų, Lietuvos istoriją, kurią garsusis XVIII-jo amžiaus istorikas Šleceris statė XVII-jo amžiaus Europos istorijos veikalų priekin. Tačiau šiaip mūsų XVII-jo amžiaus literatūra atrodo labai bėdina, nes ir pats Lietuvos gyvenimas tuomet buvo itin sunkus, prislėgtas, kur kas vargingesnis už XVI amžiaus gyvenimą: karai, marai, gaisrai, badai, suirutė... Ne knygos žmonėms rūpėjo, tik gyvybė gelbėti ir išlaikyti valstybė! Tad visai nereikia stebėtis, jog tos gadynės rašliava mums neimponuoja savo skaičium, ir paprastai esame linkę nuo Daukšos bei Širvydo raštų tiesiog peršokti ligi Duonelaičio. Turime betgi būti atsargūs: ne vien tuo, kas yra mus pasiekę, baigiasi ano amžio literatūra! Yra dar daug joje neišaiškinta, yra autorių, kurių veikalų nesame radę, o suradus ir įvertinus gal liūdnasis jo vaizdas taptų šviesesnis. Vienas tokių autorių — jėzavitas Jonas Joknavičia (Jachnowicz, Jacknovicz, Jachnovicz, 1589—1668). Jis senai jau vilioja mūsų rašto mėgėjus savo slaptingumu (Maur. Stankevičius 1889 metais, St. Jurievičius 1892—93 m. „Apšvietoj"), kurie tačiau nė vieno jo rašto, bent lietuviško, nėra radę. Tuo tarpu jis esąs parašęs jų apie 20 lietuvių, lenkų ir lotynų kalbomis.

*) Išspausdinta 1923 m. „Vairo" Nr. 7; ten pasižymėjo daugybe korektūros klaidų. Pasirašyta: M. B-ka. Žvaigždelėmis, račiukais ir taškais žymimi čia 1930 m. prierašai.

**) 1923 m. pabandyta: Kojelaitis.

***) Remdamasis Sotvelli'o 1676 m. nurodymu, Vac. Biržiška nustato 1580 m. (Lietuvių bibliografija, III dalis. 1929 m., p. LXXXVI. Nr. 42).

Jonas Joknavičia (Jakna?) stojo į Vilniaus jėzavitus 1609 m., tais pat, kuriais mirė Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis ir gimė Kaune garsusis mūsų istorikas Kojelavičius. Vyskupui mirus ir naujam vyskupui (Pociui) dar neatvykus, 1609 — 1610 metais vyskupiją valdė kanauninkas Mikalojus Daukša[1]), tik pagarsėjęs savo lietuviškuoju katekizmu (1595) ir Postile (1595). Tuo pat metu ėjo mokslus Vilniaus jėzavitų kolegijoje garsus XVII-jo amžiaus Europoje lotynų poetas Motiejus Sarbiauskis (Sarbievius, 1595—1640), kurs vėliau mokė Vilniuje ir Kražiuose, eilėmis apdainuodamas Lietuvą ir jos didžiūnus[2]). Nebuvo dar paskelbęs savo raštų, bet jau savo pamokslais Vilniuje garsėjo Širvydas.

Šitokių Lietuvos rašytojų eilėn stojo Joknavičia, pamokslininkas, kaip Širvydas, Vilniaus seminarijos rektorius, Smolensko, paskiau Kražių kolegijų rektorius, pagaliau profesorius, namų vedėjas Vilniuje, ypatingas Vilniaus varguolių globėjas[3]).

Rostovskis*) mini jo raštus, jųjų antraštes lotyniškai paduodamas, kurias Vilniaus universiteto istoriografas Bielinskis verčia lenkų kalbon, gal būt vieną kitą knygą pats kur užėjęs. Tad lenkų kalba J. parašęs:

1. Ofiara Chrystusa czyli księga o cierpieniu Pańskiem**), 1626;

2. O cierpieniach Pańskich na te słowa: Candidus et rubicundus***), 1637;

---

[1]) 1599—1899. „Postilla Catholicka" Jakuba Vujka v litovskom perevodie Nikolaja Daukši. Vyp. II. 1909 m., pusl. XXIX.

[2]) Sarbieviana („Lietuvių Tautos" II kn., p. 369—375).

[3]) St. Rostowski, Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima, 1768 m., p. 448., Vilniuje 1634 m. buvo popiežiaus aliumnato rektorius (J. Bieliński. Uniwersytet Wileński, I, 84). Smalenske buvo 1644 metais (Rostowski, p. 439).

*) Remiasi anglu Nat. Sotvell'iu (1676 m. Bibliotheca scirptorum S. J.), o šis belgu Pilypu Alegambe (1643 m. Bibliotheca scriptorum S. J.).

**) Rost. Sacrificium Christi cruentum, seu Libellus de Passione Domini.

***) Rost.: De Passione Domini, in illa verba: candidus et rubicundus.

3. Drogi Zbawiciela naszego w dziecińśtwie i młodości*), 1639;

4. Jezus ukrzyżowany**), 1639;

5. O boleściach Najświętszej Panny***), 1639.

6. Drogi Pańskie pracowite****), 1639;

7. Nauka katechetyczna°), 1639;

8. Prawidła bractwa wileńskiego św. Józefa i Nikodema pod tytułem Pochodnia Gorejąca°°), 1630;

9. Officia o słowie wcielonem (metai nenurodyti°°°);

10. Officium o św. Aniele Stróżu, 1636, lenkiškai ir lotyniškai[4]).

Be jų dar du vertimu lenkų kalbon:

11. Marcin Bekan, Czyściec kalwiński·), 1639[5]);

12. Marcin Bekan, Bóg kalwiński··), 1640.

Lietuvių kalba J. parašęs:

1. maldų knygelę Vilniaus Dievo Kūno Brolijai (Rostowski: Libellus Precatorius pro Sodalitate···) Vilnensi Corporis Christi), 1630;

---

*) Rost.: Viae Salvatoris nostri in pueritia et iuventute.

**) Rost.: Jesu Crucifixus sub variis similitudinibus et sacra Scriptura peritis.

***) Rost.: De doloribus Beatae Virginis Mariae.

****) Rost.: Viae Domini laboriosae seu de apparitionibus post Resurrectionem.

°) Rost.: Institutio cathechistica.

°°) Rost.: Institutio Sodalitii Vilnensis SS. Josephi et Nicodemi, inscript. Facula ardens.

°°°) Rost.: Officia de Verbo Incarnato, de Virgine portante Christum.

[4]) Be šio: „Officium de S. Rostovskis mini dar Angelo Custode“, skyrium „De Angelo Custode“.

[5]) Bielińskis tą knygą lyg pats matęs (Un. Wil. II t., p. 584).

.) Rost.: Purgatorium Calvinisticum.

..) Rost.: Deus Calvinisticus. Iš Rost. neaišku, ar M. Bekanas bus ir šios knygos autorius.

...) Alegambe (Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, 1643 m., p. 251): ...pro Confraternitate... Vac. Biržiška („Lietuvių bibliografija“, II d., 1926 m., p. XIII) spėja, bene bus išspausdinta 1773 (lenkiškai 1772, kur nurodyta, jog šioji brolija esanti 1630 m. Varniuose įsteigta) kaip „Knigiałe apraszanti brostwa pamoksła krikszczioniszka po wardu

2. Evangelijas (platesniasias) pamokslininkų naudai (Rost.: Evangelia aucta in usum Concionatorum*), 1637;

3. Katekizminius pamokslus (R.: Conciones Catechisticae**), 1638;

4. Šv. Dzidoriaus Brolijos įstatus ir giesmes (R.: Institutiones et Cantiones Sodalitatis***) S. Isidori****), 1639;

Rostovskio sąrašą papildydamas kitu jėzavitų istorikų Brownu[6]), mūsų bibliografas Maur. Stankevičius priduria dar dvi J. lietuviški knygeli[7]):

5. Kristaus kančių istorija (Brown. Historia passionis Christi punctatim animae devotae per 3 libros et capita exposita), Varšuvoje, 1655[8°]);

6. Šventasias giesmes (Brown.: Cantillenae spirituales), lenkiškai ir lietuviškai, 1660[9]).

---

familjes szwentos". Tačiau savo bibliografijos I d. (1924 m.), Nr. 238 antraštėj rodomas vysk. Lopacinskio XVIII a. įsakymas; V. B. tam autorių rodo Žemaičių pavyskupę Tadą Juozą Bukatį.

*) Vacl. Biržiška („Tautos ir Žodžio" IV t.: Dvi lietuvių literatūros XVII—XVIII amžiaus problemos, p. 311, ir Lietuv. bibliografijos III d., p. XIV, Nr. 49) neabejoja esant tai daug kartu išspausdintas „Evangelje polskie i litewskie", gal parašytas 1637 m. ir pirmą kart išspausdintas pav. 1679 m.

**) V. Biržiška („Tautos ir Žodžio" IV t., p. 312) mano J. šią katekizmą parašius dėl 1636 m. Žemaičių vyskupijos sinodo nutarimo. Tatai buvęs „Spasabas atprowinima potierius Baźnyćioy su žmoniemis" (pridūr. Evangelijoms).

***) Alegambe (p. 251): ... pro Confraternitate...

****) V. Biržiška („Tautos ir Žodžio" IV t., p. 312) mano J. šią knygelę parašius dėl 1636 m. žemaičių vyskupijos sinodo nutarimo.

[6]) Jus. Brown, Biblioteka pisarzów asystencyi polskiej Towarz. Jezusowego, 1862 m. p. 203.

[7]) Bibliografia litewska od 1547 do 1701 r., 1889 m. p. 40.

[8]) St. lyg abejodamas kartoja Br., kuris neva atkartojęs Jocherį, visai tos knygos neminėjusį.

[°]) V. Biržiška (Liet. bibliogr., II d., p. XVII, ir III d., p. XCI) rodo 1645, 1652 ir 1655 m. lotyniškus leidimus, kurių pirmasis skiriamas Alb. Radvilai; lietuviškas (Passya arba Muka Pona musu Jezusa Chrystusa...) ir lenkiškas eina 1750 m. „Ewangelje polskie i litewskie" priedu, bet nežinia, ar anksčiau (1655 m.?) buvo spausdinti.

[9]) Tą knygą žino J. Kraševskis (Wilno, t. IV, 1842 m., p. 201.) ir A. Jocheris (Obraz Bibliograficzno-historyczny, Nr. 7046); Brownas gi, kartodamas Jušinskį (I, 144), rodo 1668 m. Baltramaitis paduoda

Nė vienos tųjų knygų mūsų gadynės bibliografai nėra matę ir tikrų jųjų antraščių nežino. Remdamasis Krauze (Littauen, 1854) ir Rėza (Prutena, 74), Baltramaitis tikino Joknavičią apie 1660 metus parašius lietuvių kalbos gramatiką, kuri likusi neišspausdinta[10]). Be nebus čia supainiota su 1630 m. „Clavis linguae lituanicae", kurią, pasak Rostovskio, Širvydas parašęs[11]).

Šiaip ar taip, Joknavičiai tekę žymus vaidmuo vaidinti XVII am. lietuvių raštijoje*). Deja, nė iš tolo negavę jo lietuviškųjų raštų pamatyti, pasitenkinkime bent jo trumpu lotyniškuoju teksteliu, kuris 1912 metais man pasisekė surasti.

Vilniaus jėzavitai ne kartą pasitikdavo karalius ypatingomis iškilmėmis („pompomis"), vaidinimais, prakalbomis, sveikinimo raštais bei eilėmis, pritraukdami tam darbui jųjų vedamose mokyklose mokslus einančią bajorų jaunuomenę[12]). 1609 m. jie, pavyzdžiui, pasitiko karalių Žygimantą IV, jo žmoną bei sūnus dialogu ir tam tikru pasveikinimų rinkiniu, Akademijos mokinių paruoštu. Tasai rinkinys, einant tų laikų, ypačiai jėzavitų, papročiu, turi ilgą antraštę: „Gratulationes a studiosa iuventute academiae vilnensis Societatis Jesu factae, Serenissimis et Augustissimis, Sigismundo III. Poloniae, Svetiae, Gothiae, Vandaliae, Regi et Magno Lithuaniae Duci et Constantiae Austriacae Reginae, cum Sigismundo Wladislao et Joannae Casimiro filiis, ac Poloniae principibus, Vilnam ingredientibus ab Adamo Chalecki de Chalec, collectae, et Magno

---

vieną ir kitą (1660 ir 1668) Nr. Nr. 50 ir 53 lyg dvi atskiri knygi ar leidimu.

[10]) Sviedenija o litovskich rukopisiach („Živaja Starina", 1894 t. I, pusl. 1).

[11]) Rostowski, 457; Baltramaitis, Nr. 6391. Pasak E. Volterio (Brokhauz i Efron, Enciklopedičeskij slovar), 1737 m. „Universitetas linguarum Lituaniae" buvęs „Clavis'o" antrasis leidimas; pasak Baltr. (Nr. 6393), 1781 m. išėjęs tretysis leidimas. 1829 m. S. Stanevičia atkartojo „Universitas" antrašte „Grammatica orbis linguae lithuanicae". 1896 n. I. Rozvadovskis išspausdino „Universitas" Krokuvoje. * V. Biržiška („Tautos ir Žodžio" IV t. p. 312) linkęs yra „Universitas" Joknavičiai priskirti.

*) V. Biržiška („Tautos ir Žodžio" IV t., p. 311 ir Liet. bibliogr. II d., p. XIV, Nr. 52a) priskiria J. dar „Gromatos arba istatima Urbono Aszmojo Popiežiaus" vertimą (išsp. 1639).

[12]) M. Biržiškos Jėzuitų mokyklos teatras Lietuvoje (1918 m. „Lietuvos Mokyklos" Nr. 5—6, p. 117—119).

Principi Sigismundo Wladislao, oblatae. Anno a Virgineo partu, 1609."

Tam rinkinėliui davė medžiagos, savo mokytojo Adomo Chaleckio tvarkomi, 36 jauni autoriai, kaip Jurgis Rudamina (iš garsiųjų XVII a. lietuvių didikų), Stepas Bildutis (Bilducius), Albertas Kušlikas, Mikalojus Jolčys (Jolczyc), Jurgis Astikas (Oscik), Mykolas Valavičius ir kiti. Vienas paskutiniųjų eina Joknavičia (Joannes Jachnovicz), kurio p. 32 (nežymėtame) įdėta Kazimiero karalaičio pasveikinimas:

In Infantem Serenis(simum).

Mirus purpureo Titan quòd candicat ore;
Plenaqúe quòd miri luminis astra micant.
Quòd Litaui miro certamine plaudunt;
Edunt qòud mirum dulcia plectra melos.
Vilna virûm lectos campis quòd fundit aceruos;
Quòd resonat miro Palladis aula sono.
Quae causa est quaerin: mirus quòd in omnibus ordo?
Crediderim, mirus quòd Casimirus adest.

Šio eilėraščio mintis lietuviškai šiaip atkartosime:

„Šviesiausiajam įpėdiniui.

Stebėtinas Titanas, kai baltuoja purpuriniame ore ir žvaigždės mirga žavios šviesos kupinos, kai lietuviai pro kits kitą kuo smarkiausiai ploja, o graudieji kankliai leidžia skambią dainą, Vilnius aikštėse sustatė rinktus vyrų būrius ir Paladės Rūmai (aulės) skamba stebėtinu garsu. Kas gi per priežastis, jog visur čia stebėtina tvarka? Bepigu tikėti, nes čia yra dyvinas Kazimieras."

Eilutės nerodo originalumo, dirbtinės, nesveikos, tačiau, be jųjų ir bibliografų paduodamų antraščių, daugiau nieko nežinome iš J. raštų. Šis tekstelis be nebus pirmutinis 20-ties metų Jono J. kūrinėlis*).

*) Vaclovas Biržiška 1926 m. „Tautos ir Žodžio" IV t., p. 308—313: „Dvi lietuvių literatūros XVII—XVIII amžiaus problemos. 2. Jono Joknavičiaus raštų klausimas. (taip pat savo Lietuv. Bibliogr. II ir III dal.) iškėlė klausimą, bene kiti jau žinomi leidiniai (Evangelijos ir t.t.) bus Joknavičios parašyti. V. B. įrodymai įtikina. Tame pat straipsnyje („Tautos ir Žodžio" IV t., p. 302—307: „Dvi lietuvių literatūros XVII—XVIII amžiaus problemos. 1. Pranciškus Šrubauskis") V. Biržiška panašiu būdu grąžina mūsų literatūrai pamirštąjį XVII a. rašytoją kun. Pranc. Šrubauskį, spėjamą „Balso szirdies" giesmių autorių.

Adomo Mickevičiaus „Vėlinių“ II dalis*).

Lietuviškajam vertimui prakalba.

Paskirtas mokytoju, Adomas Mickevičius 1819 m. rudenį atvyksta Kaunan, kur 6 klasių mokykloje (gimnazijoje) dvejus metus moko „siaurakakčius žemaičius“ (łby żmudzkie obkuwa). Rudenį 1821 m. dėl nesveikatos gavęs metines atostogas, 1821—22 mokslo metus gyvena Vilniuje, bet jau 1822 — 1823 metais vėl moko Kaune iki tų pat metų rudens, kai žandarų suimtas patenka kalėjiman ir galutinai persiskiria su Kaunu. 1824 m. rudenį jau yra tremiamas Rusijon.

1820 — 21 m. ištinka jį du skaudžiu smūgiu: 1820 m. spalių mėnesį motinos mirtis ir 1821 m. vasario mėn. mylimos mergaitės (Marilės Vereščekaitės) ištekėjimas už kito. Tai didžiausio jo poezijos reiškimos metai: 1820 m. Kaune jis parašo „Jaunystės giesmę“, 1820 — 21 m. ten pat balades ir romansus (1822 m. išspausdintus Vilniuje), 1821 — 22 m. Vilniuje ir Kaune „Gražiną“, beveik tuo pat metu (1821 — 22) „Vėlines“, kurių II-ji ir IV-ji dalys, papildytos 1823 m. pradžioje parašytu „Vaiduokliu“**), spaudoje pasirodė 1823 m. kartu su „Gražinos“ poema. Tačiau jo patirtųjų skausmų poetingąjį reiškinį tegauname „Vėlinėse“, kurios savo skaudžia aitra ir giliu liūdesiu išsiskiria iš visų jo kūrinių. Jis čia dar ne „Konrado Valenrodo“ (poema parašyta 1826 — 27 m. Maskvoje) ir ne III-sios „Vėlinių“ dalies (parašytos 1832 m. Dresdene) Konradas, kuris kenčia tėvynės

*) 1925 m. gruodžio 17 d. Kauno „Lietuvos“ Nr. 284 (2080) ir skyrium, prie M. Gustaičio knygelės: „Adomas Mickevičius. Vėlinės. II-ji dalis. Iš lenkų kalbos vertė M. Gustaitis“ (1926 m., prakalba pusl. 3—11). — Žvaigždelėmis čia žymimi 1930 m. prierašai.

**) M. Gustaitis: Veluoku (lenkiškai „Upiór“).

kančias*), bet tik apie mirtį, nusižudymą galvojąs, mylimosios paniekintas Gustavas. Skaudus nusiminimas, mintys apie mirtį kreipia poeto akis į visa, kas liūdna, net iš kūdikystės atsiminimų prikelia jau pamirštuosius vėlinių liaudies apeigų vaizdus.

Antrosios dalies „Vėlinės", be abejojimo, laisvai, poetiškai čia įvaizduotos, suliedintos su paties poeto pergyvenimais ir literatūrinėmis įtakomis, vis dėlto paremtos tautožinios faktais. Pats poetas prisipažįsta kūdikystėje matęs vėlines, kurias „Lietuvos, Prūsų ir Kuršių liaudis daugelyje vietų tebekelia senuoliams ir apskritai mirusiems pranokėjams minėti", ir klausydavęs tuomet „pasakėčių, pasakų ir giesmių apie numirėlius, grįžtančius su prašymais arba įspėjimais". Toliau apie savo poemos „apeigas — giesmes, žavėjimus ir inkantacijas" jis sako, kad jie esą „dažniausiai tikri, kartais pažodžiui**) paimti iš (sodžiaus) žmonių poezijos". Zdziarskio, Kalenbacho ir kitų tyrinėjimai rodo, kad Mickevičiaus „Vėlinės" galima sugretinti su gudų vėlinėmis ir šios reikia laikyti pirmosioms šaltiniu. Kad ir ne visa, kas poeto čia duodama, gali būti rasta guduose, tik, greičiausia, kiti jo šaltiniai bus per šimtą metų išnykę: jie imta tikrinti tik tada, kai naujasis gyvenimas ir gudų senovę ėmė naikinti.

Šiaip ar taip, „Vėlinės" aiškiai yra pasigavusios gudų senovės apeigų ir giesmių įtakos. O mums ar bus jos svetimos? Mano įsitikinimu ne tik ne svetimos, bet net artimesnės, negu gudams.

Kad mes turėjome vėlių kultą, rodos, netenka abejoti; gana prisiminus kad ir Miežinskio tyrinėjimus. Kad to kulto mūsų tautosaka yra pasilaikiusi daugiau negu kitos tautos, rodo mūsų dainos, ypačiai raudos, taip pat įvairiausi kaimo pasakojimai, kurių daugybę yra surinkęs Basanavičius savo knygose "Iš gyvenimo vėlių bei velnių". Tačiau vis dėlto surinktoje medžiagoje neužeiname tokių „apeigų, giesmių, žavėjimų ir inkantacijų", kokių turi Mickevičiaus „Vėlinės". Tiesa, viename spaudai paruoštame „Vėlinių" nuoraše jis pats buvo padaręs šitokią įsidėmėtiną pastabą: „Visa (Vėlinių) kompozicija (wymyślenie) yra paimta iš liaudies poezijos, o žavėjimo for-

*) 1925—26 m.: kančiomis.

**) 1925—26 m.: žodis žodin.

mulos ir inkantacijos net verstos iš lietuvių kalbos", tik bene atsargiau būtų, iki bus rasta atatinkamos medžiagos ir mūsų kalba, šis poeto čia rodomas „lietuviškumas" priskirti šiuo tarpu jo tikslingai „licentiai poeticai", kaip nepasitikime ir jo „Kęstučio žirgelio" „vertimu" (iš lietuvių kalbos), kurį jis davė „Gražinai" prierašu. Juk vėliau, išspausdintose Vėlinėse, jis tenkinasi bendru „liaudies poezijos" nurodymu, aiškiau net pabrėždamas, jog ją kūdikystėje pažinęs, tad tuo metu, kai lietuvių kalbos jis dar nė girdėti nebuvo girdėjęs.

Kai dėl vėlesnio laiko, nėra ko abejoti, kad jis, Vilniuje ir Kaune judriai gyvendamas ir plačias jų apylinkes lankydamas, gavo ir su tąja kalba apsipažinti. Gana bus nurodžius jo sūnaus Vlado liudijimą, jog tėvas mėgdavęs klausyti Paryžiuje lietuviškųjų dainų, kurias jam dainavęs žemaitis išeivis, ir kitas jųjų taisęs dainininkui suklydus*). Tad dėl galėjimo poetas būtų galėjęs „Vėlinėms" ir mūsų tautosaka naudotis, bet dėl jo paties šaltinio nutylėjimo savo kūrinį bespausdinant ir dėl atatinkamos medžiagos mums trūkumo netenka čia kas aiškiai, griežtai pasakyti.

Pats esu linkęs manyti, jog vis dėlto artima Mickevičiaus „Vėlinių" apeigoms medžiaga iš mūsų kaimo atsiminimų, papročių, raudų ir giesmių (dainų) dar gali dabar būt susekta, tad jo laikais galėjo būt dar ryškesnė ir gyvesnė. Reikia jos ieškoti, žinoma, ne kultūringesniuose mūsų vakaruose, tik labiau atsilikusiuose rytuose, ypač Vilniaus krašte (dzūkuose). Turiu čia minty ne vien tautosakos tyrimo išdavas, kurios tokią mūsų „gyvosios senovės" sekimo kryptį vis aiškiau nustato, ne vien lietuvių ir gudų kultūrų santykiavimą ir įtakumą, kuris ypatingai turi būti žymus tų dviejų tautų pasienio srityse, bet ir vieną kitą įsistebėtiną faktą. Pavyzdžiu nurodysiu mano paties patirta.

1921 — 22 mokslo metais, kaip kitais, Vilniaus Lietuvių Vytauto Didžiojo gimnazijos VII klasėje dėsčiau Mickevičiaus poeziją**), pabrėždamas visa kas, mano nuomone, ją riša su Lie-

---

*) Atsirado ir A. Mickevičiaus pažymėtųjų dainų lapelis, kurį paskelbė ir paaiškino M. Brensztejn ir J. Otrębski, Dajny litewskie zapisane przez Adama Mickiewicza (Vilniuje, 1927 m.).

**) Vadinasi, lygiai 100 metų suėjus nuo „Vėlinių" II dalies rašymo.

tuva ir lietuvių tauta, bet dėl „Vėlinių' prisipažindamas neturįs tinkamų šaltinių tam įrodyti. Tik atsistojęs lydėnas mokinys, nuo Rodūnės ar nuo Kalesninkų, ėmė mane tikinti, jog jo krašte panašių apeigų ir giesmių tebesą užsilikusių. Mano prašomas, jis žadėjo vasarą smulkmeniškai pasižymėti savo parapijoje visa, kas turi bendra su vėlinėmis. Tačiau mano kalėjimas ir ištrėmimas iš mylimo Vilniaus į nekenčiamą*) Kauną nutraukė ryšius su mano mokiniu, kurio nė pavardės dabar nebeatmenu. Atsiminkime, jog Rodūnė tik keliolika mylių atstoja nuo gimtojo Mickevičiaus krašto, o ir jo giminė iš Rodūnės kilusi! Šiaip ar taip, lydėnai, turbūt, ne vien lydėnai, bet ir kiti Vilniaus krašto „gudai" ir „lenkai" gali dar duoti mums reikalingos medžiagos „Vėlinių" lietuviškumui išaiškinti. Toji medžiaga, greičiausia, įrodys ne vien lietuviškųjų ir gudiškųjų vėlinių panašumą, susigiminiavimą, bet ir daugelio gudų apeigų kilimą iš mūsų senovės, ne mūsų iš jųjų, dėl jų ankstyvesnio už mus sukrikščionėjimo. Manau, mūsų vėlinių likučiai bus grynesni už jų, nekrikščioniškosios senovės aiškiau prisilaikę, bet čia jau išeiname į spėliojimų, hipotezių dirvą, kuri yra reikalinga daugelio naujų, sumaniai parinktų ir akylai ištirtų faktų.

Tačiau dargi prileidus, kad žiloje senovėje ne lietuviai gudams, tik gudai lietuviams darė tikybinės įtakos, net lenkiškai aiškinamos „istoriškosios Lietuvos" (lietuvių ir gudų krašto, kurio abudu tautiniu gaivalu yra rodomu sintetiškai, neskiriamai) pačių lenkų yra įrodomas ypatingas kultūrinis veidas, paslaptingas lietuviškumas, paremtas tautos sąmonėje giliai išlaikomu šio ir pomirtinio gyvenimo artimumu, mistišku sąryšiu su kits kitu, pomirtinių įvykių įtakumu žmogaus gyvenimui, tad giliu vėlių kultu. Zigmantas Vasilevskis (Mickiewiczowski motyw grobu. 1920 m. „Gazetoj Varšavskoj") tam „praeities lietuviškumui" (tėvų protėvių kulto vyravimui lietuvių sąmonėj) priešais pastato lenkiškąjį „dabartiškumą", tvirtą laikymąsi žemės dalykų, dabarties, ir nuo jų žengimą į tokią pat aiškią, reališką ateitį. Mickevičiaus „Vėlinėse" vyraujantį motyvą — žmonių bendravimą**) su mirusiųjų vėlėmis Vasilevskis aiškina lietuvių mitologijos įtaką, nes poezija jo negavusi iš lenkų ir šiaip slavių; slaviams jis esąs svetimas. Tad ir poeto pastebėtos vėlí-

*) Per penkeris metus šitoji neapykanta gerokai nubluko!

**) 1925—26 m.: santykiavimą.

nės gudų krašto apeigos, sekant Vasilevskiu, reiktų priskirti ne gudų, tik lietuvių senovei, giliai tos senovės esmei.

Kasžin ar be sutiksime su tolesniu Vasilevskio išvadžiojimu, jog praeitimi teatsirėmusi Lietuva savo istorijos buičiai užtikrinti esanti būtinai reikalinga Lenkų paramos, jos „aukštesniosios civilizacijos“, atremtos pasaulėžiūra, kuri čia, ant žemės, įtvirtinanti nemirtingą gyvenimą; be Lenkų Lietuva, lietuvių tauta, „įstebėjusi karstus“, kažko sustingusi laukianti ir bene tik žūnanti. Čia, žinoma, Vasilevskis virsta pigios lenkų politikos reiškėju, o toje srityje lietuviui ir lenkui sunku susiprasti, ir mes juo neseksime. Tačiau jo (ne vien jo, bet ir kitų, kad ir to pat Mickevičiaus) mėginimas aikštėn iškelti istorinės lietuvių pasaulėžiūros mistiškumą yra sektinas, gal dar labiau gilintinas ir plėtotinas ne tik mūsų istorijai pažinti, bet ir tautos gyvenimui tvirtinti naujose istorijos sąlygose.

Tad „Vėlinių“ (II-sios dalies) vertimas į mūsų kalbą nėra vien tik gražaus lenkų poezijos kūrinio įsigijimas, bet ir susigrąžinimas artimo mums, su mūsų tautos senovės kultūra ankštai surišto, iš psichinio tos tautos praeities gelmių pasemto kilnaus dalyko. Prieš 25-rius metus*) Ir. Jonas (J. Žilius - Žilinskas) vertė tą veikalą, bet jo vertimas nėra nusisekęs, o kas svarbiausia, mūsų visuomenė dar nebuvo brendusi Mickevičiui prisiimti. Ir. Jono žygis visuomenės nesujudino... Dabar M. Gustaitis didesne poeto jėga mėgina jį naujai Lietuvai pakartoti... Duok Dieve, kad nors šį kartą pasirodytume Mickevičiaus verti esą...

---

*) Dabar sakytume: prieš 30 metų.

Prie M. Valančiaus „Żemaitiu wiskupistės"*).

Skaitydamas vysk. M. Valančiaus „Žemaitių wiskupistę", seniai jau buvau atkreipęs akį į tai, jog 1847 m. bažnytinė**) cenzūra (X. Dyonizy Pacewicz Kanonik katedry Wileńskiej, o jo nuomonę patvirtino Rządzący Dyecezyą Wileńską, Prałat, Orderów Kawaler, X. Wacław Żyliński) buvo išėmusi iš jos vieną vietelę (po wyjęciu § 114). Pernai (1910) metais prisiminęs, jog Valančiaus veikalo rankraštis tebeguli Vilniaus viešojo knygyno archyve, kartu su A. Janulaičiu suradau jame (rankr. Nr. Б4—88) cenzūros neleistą ir originale išbrauktą paragrafą, kurį čionais paduodu.

„§ 114[1]).

Tego paragrafu drukować nie pozwolono — X. Pacewicz.

Didżiunums Przeciszewskiums nedorybe.

Kas żina isz kokios priżasties Stanisłaus su Rapału Dirwienu Ciwunu Przeciszewskiu, didelej ipikusiu ąnt Warniu kanaunika Ciechanowiczes, nekąntrej łaukie wałąndos, katro galietum jem atmoniti ir sawą apmaudą nugiejszti. Tuo tarpu 1750 m. Pluszcziu dwari budamu, pajuta kanaunika nedielos diena atważiawus pri Jezawitu. Pasiklowusiu didibi sawa, tujaus grobe ginkłus ir skubej ważiawa i Krażius. Ismukusiu i klosztoriu, po wisus kąmbarius jeszkoje neprietelaus sawa, bet cze jo neradusiu, bruzdieje i Jezawitu bażniczę. Bażniczio daugibe susirinkusiu żmoniu, kłause tuokart misziu szwętu. Przeciszewskiu to newejziedamu pamatiusiu kanauniką besimełdąnt, szawa isz pisztilietas ir puołusiu parkirta su kaławiju arba szobli Ciechanowiczej rąnką. Taj jems padarius, bajsus ermideris kiła bażniczio. Iszsigąnduses użwis moteriszkoses, sprunka łaukon. Po tu ir wiriszkije skrije isz bażni-

---

*) Šis raštelis išspausdintas 1911 m. „Lietuvių Tautos" knyg. II, sąs. 1, pusl. 131—132. Žvaigždelėmis čia pažymimi 1930 m. prierašai.

**) 1911 m.: dvasiškoji

[1]) Turėtų būti I-je dalyje, pusl. 220.

czes. Sukluwusis pri duriu, pradieje didelej klegieti ir szaukti, daug żmonių mażne nuspaude. Jezawitaj priszokusis inika tilditi minę ir woz ne woz kiek tiek nutilde. Pażejstą kanauniką nuwede i klosztoriu. Patiu du Przeciszewskiu susizgribusiu iszeje isz bażniczes ir tiesiau numon iszważiawa. Rita meta Jezawitaj dawe żodi wiskupuj Ąntonuj[2]) apej toki darbą Przeciszewskiums. Wiskupas pradio ne norieje tikieti, kad katalikaj galietum tapti tokiejs bediewejs; bet paskiaus suprates Jezawitus tikrą tejsibę rasząnt ir biłąnt, su skausmu szirdies sawa 1) Iszkiejke abudu Przeciszewskiu. 2) Par iszleistus rasztus isakie kunegams, kad kiekwieno bażniczio, dienomis szwęntomis, tujaus po pamoksła apskiełbtum Przeciszewskiu nu bażniczes s. esąnt iszkiejktu. 3) Newęn Krażiu bet ir apsukus to miestele esąntes bażniczes, kaypo taj: Kałtynienu, Nemakszṭiu, Skaudwiles ir Kielmes, liepe klebonams butinaj użdariti, ir nedaliti niekam szwęntu sakramęntu negu mirsztąntims. Kunegams wis taj padarius, minawotas bażniczes par apskritą mienesi buwa użrakintas, pakolej Przeciszewskiu pażinusiu bajsę kaltibę sawą, ne nusiżemina prisz bażniczę S. ir nepasijeme pakutą dariti. Tuo tarpu wiskupas su kanauniku patraukie kałtuoju i sudą, kami Przeciszewskiu butinaj prakisza."

Rankraštyje numeracija toliau pataisyta: užbraukta § 115 ir pataisyta į 114 (Pabąnga Ąntona Tyszkiewiczes ir iszskyrims Łopacinskie) ir t. t. Kadangi cenzūros leidime Valančiaus veikalas, išskyrus § 114, pripažintas neturįs „nic przeciwnego Wierze świętej, dobrym obyczajom i ustawom krajowym", išbrauktasis paragrafas, matyt, vienam šiųjų punktų „przeciwny" pasirodęs. Kažin, ar aprašytajai jame istorijai atsitikus su kuo kitu, ne su įtakingąja dar M. Valančiaus laiku Pšecišèvskių šeimyna, § 114-ąjį būtų sutikęs panašus likimas!

---

[2]) Tiškevičei.

VII.

Ze Żmudzi*).

*) Mano pirmas spaudoje pasirodęs rašinys „Ze Żmudzi" (I — Varšuvos lenkų savaitraštyje „Ogniwo" — 1903 m. rugsėjo 20 — spalių 3 d. Nr. 41 ir II — 1904 m. gegužės mėn. 8/21 d. Nr. 21), pasirašytas I „Mikolas Beržiszka" (spaudos klaida) ir II „Michał Biržiszka", šiaip radosi: 1903 m. Lietuvos dvarininkų, kunigų ir šiaip šviesuomenės plačiai skaitomame Petrapilio lenkų konservatorių savaitraštyje „Kraj" gegužės 9/22 d. Nr. 19 pasirodė Raseinių aps. Betygalos vals. Ilgižių dvarininko Vlad. Chlevinskio straipsnis „Ze Żmudzi, w kwietniu (o język litewsko-żmudzki)", kuriame šis senas lenkų kartos atstovas pripasakojo visokių nesąmonių apie senus (Valančių, Liutkevičių) ir naujus „litvomanus". Chlevinskiui gan atsargiai atsakė Žemaičių „Augsztajtis" ir Suvalkų „Ab." „Kraj'o" gegužės 23 (birželio 5 d.) Nr. 21 („O kulturę litewsko-żmudzką"), aiškiai ir griežtai Petrapilio „Adam Kuronietis" (kun. Aleks. Dambrauskas) „Kraj'o" gegužės 30 (birželio 12) d. Nr. 22 str. „Litwini, czy „litwomani"? Visus tuos straipsnius skaičiau grįžęs iš Maskvos, pasibaigus universiteto kvotimams iš I į II kursą, į gimtuosius Viekšnius ir birželio mėn. nusiunčiau į „Kraj'o" redakciją laišku savo pastabas dėl Chlevinskio ir kitų minėtųjų straipsnių.

Šis mano pirmutinis paruoštas spaudai rašinys ilgai gulėjo „Kraj'o" redakcijoje nespausdinamas. Jis buvo išspausdintas kaip „echo spóźnione" tik spalių 10 (23) d. Nr. 41 kartu su Vl. Chlevinskio atsakymu savo kritikams bendra mudviem antrašte „O kulturę litewsko-żmudzką" ir redakcijos pažymėtas pastaba: „uwagi Michała Biržyszko (z kategorji najmłodszych) nic nie tracą ze swej aktualności". Savo laiške nurodžiau, jog lietuvių judėjimui nuo pat jo pradžios daroma įvairių priekaištų, o iš Chlevinskio, kaip senos ir jau mažai beturinčios įtakos grupės atstovo, tegalima buvo laukti tik tokių priekaištų, kokius jis yra padaręs. „Augštaičiui" parėmus Chlevinskį, kuris draudė kunigams kelti žmonėse lietuvių kalbą, priminiau jiedviem Poznanės ir Slezijos katalikų bei Rytprūsių protestantų kunigus: „Potępiam sam szerzenie nienawiści rasowej i godzę się na to, że księża w wielu wypadkach nadużywają wpływu swego dla niecywilizacyjnych celów, ale odbierać księżom prawo być pjonerami cywilizacji nie wolno". Pažymėjęs, be to, dar kelis Chlevinskio straipsnio mažmožius, baigiau E. Volterio nuomone apie „jaunosios Lietuvos" pasiektus savo darbo išdavinius, pareikšta jo straipsnyje apie lietuvių literatūrą Brokhauzo ir Efrono rusų enciklopedijos žodyne (Litovskaja litieratura).

Nesitikėdamas spaudoje matyti savo laišką ir jo rašymu savo plunksną kiek išjudinęs, tą pat vasarą parašiau dar kitą straipsnį, jau minėtąjį „Ze Żmudzi“, ir pasiunčiau jį į Varšuvos „Ogniwo“. Nuo 1902 m. gruodžio mėn. pradėjusį eiti „Ogniwo“, aiškiai pritariantį demokratijai, siųsdinomės į Viekšnius (aš su broliais, dar gimnazistais). „O.“ redaktorius Liudv. Kšivickis lankydavos Lietuvoje, pav., pas Šiaulių Zubovus (Vladimirą Nikolajevičių), ir pažino kai kuriuos mūsų veikėjus, kaip štai Pov. Višinskį ir Jurgį Šaulį. Jųjų pavardes kaip „O.“ bendradarbių, tuomet mums dar visiškai nežinomos, nuo pat pirmojo numerio skaitėme tame laikrašty paskelbtas; turbūt, bus juos Kš. įtraukęs. Pastebėjęs, jog „O.“ deda žinių iš Lietuvos ir net iš tautinio lietuvių gyvenimo (Żemajtis [Pov. Višinskis]: „Ze Żmudzi“, „Gub. Kowieńska“, „Gub. Kurlandzka“, bene jo taip pat „Szawle“), drįsau ir aš, niekam nežinomas ir net nesiorijentuodamas neatsargiai pasirodąs (spaudos draudimo metu pasirašiau tikrą savo pavardę, ne slapyvardę, kaip kad darė prityręs Višinskis), pasiųsti į „O.“ savo rašinį. Pasekęs Višinskiu straipsnio antraštei, surašiau ilgoką straipsnį, kurio viena dalis, kiek atmenu, buvo skiriama lietuvių judėjimui ir plėtė į „Kraj’ų“ pasiųsto laiško mintis, o kita, ilgesnė, skiriama to judėjimo ir ypačiai literatūros istorijai, kiek tuo laiku buvau ją apgraibomis pažinęs. Iš šio mano straipsnio „(Ze Żmudzi“) „O.“ Nr. 41 įsidėjo, redakcijos bene sutrumpintą, žinelę apie mūsų XVI—XVIIIa. rašytojus ir raštus. Tęsinio jai ilgai nededant, 1904 m. pavasarį kiek ištaisęs pakartojau apie 1801—1864 m. raštiją, ir tą naują straipsnį „O.“ išspausdino Nr. 21 kaip „Ze Żmudzi“ II dalį. I daliai pasirodžius, po 3 savaičių ir „Kraj“ išspausdino mano jau pamirštą „echo spóźnione“. Dar tais pat 1903 m. gruodžio 6 (19) d. „Ogniwo“ Nr. 52 gavau paskaityti apie save kaip „O.“ „spółpracowniką“ (bendradarbį), atsiradusį kartu su Pov. Višinskiu (J. Šaulys, turbūt, nieko neparašęs, nebebuvo minimas) tarp „najcenniejszych piór polskich“ (brangiausių lenkiškų plunksnų): A. Briuknerio, P. Chmieliovskio, S. Dikšteino, M. Handelsmano, L. Kšivickio, A. Krinskio, V. Nałkovskio, Vl. Smolenskio , V. Feldmano, S. Vyspianskio, S. Posnerio, L. Vasilevskio ir kitų.

Toks tatai buvo mano literatūrinis krikštas. Paskaitęs savo straipsnį, o neužilgo ir kitą, jau Maskvoje po atostogų, parapiniame lenkų knygyne (prie Miliutino gatvelės), labiau buvau susigėdęs dėl savo išsišokimo ir korektūros klaidų, kurios atrodė man tokios baisios (baigiant iškreiptu parašu), negu pradžiugęs; širdis taip smarkiai ėmė plakti, tiesiog šokinėti, jog tą dieną ir net kelias dienas jutaus dėl tos „palpitacijos“ gerokai nesveikas. Kelias savaites iš tolo aplenkdavau savo draugus ir pažįstamus lietuvius ir lenkus, vengiau su jais kalbų, nors lietuviai „O.“ neskaitė, o lenkai kad ir skaitė, bet nesusiprato čia pat turį naują literatūros žvaigždę!..

Šiam straipsniui, žinoma, netiekiu jokios mokslo vertės, gerai matau jo klaidas ir iš viso savo nesubrendimą, tik kartoju kaip savo vėlesnių darbelių užuomazgą. Kartoju, tik korektūros klaidas teištaisęs ir pažymėjęs „Ogniwo“ redakcijos perdirbimus.

I.

Litwa połączyła się w w. XIV z Polską. Tak chciała wola książąt litewskich, lud bowiem i bojarowie zachowywali się biernie lub wrogo. Unja lubelska zaś dokonaną została nawet pomimo wyraźnego oporu możnowładztwa i bojarów litewskich, lud, jak i w roku 1386, milcząco przyjął tę wiadomość.

Jakie pobudki kierowały twórcami unji? Wbrew utartemu twierdzeniu nie mogę się z tym zgodzić, ażeby ze strony polskiej przy łączeniu z Litwinami przyświecały tylko samolubne cele; chociaż nie godzę się i na pogląd, coraz bardziej w nauce polskiej utrwalający się, o wyłącznie (prawie) podniosłym, idealnym usposobieniu ojców unji. Co do Litwinów, trudno się dopatrzeć z ich strony pobudek podnioślejszych: na*) Litwie widzimy w tych czasach najpełniejszy rozkwit zwykłego samolubstwa dynastyczno - politycznego, przynajmniej nie znajdziemy nic innego w czynach Jagiełły pogańskiego, jego krewnych i braci, z wyjątkiem Witołda**). Na skutek wyższej kultury i znacznej ideowości celów Polska musiała wywrzeć wpływ wielki na Litwę, właściwie na jej klasy wyższe, gdyż lud aż do końca istnienia Rzeczypospolitej pozostał poza wpływami cywilizacyjnemi polskiemi; wprawdzie aż do końca Litwini obstawali przy swoich prawach politycznych w stosunku do Polski, ale język polski, literatura, obyczaje, ideały moralno-religijne — wszystko to coraz bardziej zalewało Litwę. Jak wcześnie zaczął się ów wpływ, o tym świadczą słowa pisarza litewskiego Mikołaja Daukszy, który w r. 1595 narzeka na powszechne wśród Litwy szlacheckiej poniewieranie własnego języka. Nie można mówić o jakimkolwiek nacisku pod tym względem, co najwyżej dałby się ten zarzut skierować przeciwko ciemnemu duchowieństwu, które się obawiało języka litewskiego i obyczajów starolitewskich, uważając je za wrogie chrześcijaństwu czynniki; stwierdza to i ksiądz Dauksza.

Powtórzyło się na*) Litwie to samo, co gdzieindziej w tym samym mniej więcej czasie: z niezręczności duchowieństwa skorzystała reformacja, która znacznie przyczyniła się do rozwoju duchowego Litwy.

* *
*

Czy się zgodzimy z Władimirowem, że ludność litewska Litwy właściwej napłynęła z ziem pruskich, ustępując przed Krzyżakami, a więc że Prusy Wschodnie można uważać za metropolję w stosunku do Litwy Wielkiej, czy***) z Wolterem, że ludność jej tak samo jest rdzenna, jak i Litwy pruskiej, w każdym razie przyznać musimy, że Litwini pruscy wywierali wpływ wielki na Litwinów Litwy właściwej. Istnieje on i w dobie reformacji.

---

*) „O". redakcija ištaisė iš mano „w".
**) „O." redakcija ištaisė iš „Witolda".
***) Žinoma, E. Volteriu.

Jak się jednak stało, że Niemcy, którzy wytępili spółplemiennych Litwie Prusaków, nie zdołali lub nie chcieli dokonać tego z podwładnemi im Litwinami? Zasługa to reformacji. Ruch ten religijny popierał oświatę religijną ludu i nabożeństwo w języku ludowym. Jak w Niemczech dla Niemców tłumaczyć zaczęto na język niemiecki Biblję i pieśni święte, tak samo i w Prusach rozpoczął się wielki ruch na tym polu — tłumaczenie ksiąg świętych na język litewski. Walcząc z niewyrobieniem języka i pisma, pracowali: *Mażwidis* Marcin (Mosvidius, † 1562), *Willentas* Bartłomiej, *Bretkunas Jan* († 1602, tłumacz Biblji, Postylli, pieśni świętych) i inni[1]).

Z Prus reformacja przedostaje się na Litwę i tutaj, znalazszy grunt przygotowany, po pierwsze, wskutek prowadzonej przez duchowieństwo walki z miejscowym językiem i obyczajami, po drugie, za sprawą opuszczania się księży, a nawet biskupów (patrz co pod tym względem mówi biskup Wołonczewski o biskupie ówczesnym Pietkiewiczu), wydaje owoce nadspodziewanie obfite. Między innemi przeszczepioną zostaje na grunt wielkolitewski młodociana literatura litewska, która się rozwijała śród wyznawców kalwinizmu; zjawia się katechizm kalwiński 1598 r., Postylla wileńska Jakóba *Morkunasa* 1600 r., t. zw. Biblja *Chylińskiego* w przekładzie Skrodzkiego i Borzymowskiego; są bardzo rozpowszechnione wydawnictwa kiejdańskie i inne.

Duchowieństwo katolickie, zmuszone użyć takiej samej broni jak i jego przeciwnicy, gorliwie krzątać się zaczyna również na polu piśmiennictwa religijnego w języku litewskim. Na ten okres przypada działalność Mikołaja *Daukszy* i Konstantego *Szyrwidasa* (1564—1631[2]).

Pchnięta w kierunku religijnym, poparta później przez badania lingwistyczne Niemców, literatura litewska w. XVI—XVIII nic prawie nie dała następnym wiekom, oprócz wyrobienia dla celów religijnych języka przez przytoczonych wyżej autorów, a także poezji znakomitego Krystyna Doniałajtisa (1714—1780) i miłego piosenkarza Strazdasa (Drozdowski, 1763—2833[3]), którego utwory poetyczne dotąd sa śpie-

---

[1]) Dzieła Mażwidisa wydał Adalbert Bezzenberger w swych „Litauische Drucke des XVI Jahrh.". Getynga 1874 — 1875 r. Zeszyty I i II. Z pism Willentasa tenże wydawca przedrukował „Enchiridion Catechismas maszas" w Litauische Drucke des XVI Jahrh." Getynga, 1882 r. Zeszyt III, tamże i jego „Ewangelias bei Epistolas".

[2]) Pisma Daukszy „Litowskij katiechizis Nikołaja Daukszy", Pet. 1886, wydał E. Wolter; „Katechizm Ledesmy w przekładzie wschodniolitewskim", Kr. 1890, wydał J. Bystroń; Dauksza „Postylla", Petersburg, 1899. Co do Szyrwidasa jego „Punkty kazań w litewskim języku" są przedrukowane w „Litauische Drucke des XVI Jahrh." u Bezzenbergera. Getynga, 1884 r. Zeszyt IV.

[3]) Dwa są pełne wydania poezji Doniałajtisa: jedno — A. Schlejchera p. n. Donalaitis. Litauische Dichtungen. Petersburg, 1865 — tekst bez przekładu; drugie — G. Neselmanna p. n. Chr. Donalitius.

wane na*) Litwie przez lud pobożny. Wogóle książek litewskich w ciągu lat 1533—1800 bibljograf litewski Bałtramajtis nalicza 146—24 w wieku XVI, 29 — w XVII i 93 — w XVIII[4]).

II.

W wieku XIX ruch litewski ogromnie się rozwija i potężnieje: podczas gdy w ww. XVI—XVIII wydano 150 książek w języku litewskim, w w. XIX liczba ich dosięga 1500[1]); niema zaś co mówić o tym, że wartość tych ostatnich pod każdym względem przewyższa wartość pierwszych. W piśmiennictwie litewskim nie spostrzegamy przeskoku przy przejściu od XVIII do w. XIX; przeciwnie, ewolucja ideowa dokonywa się w nim spokojnie, bez wstrząśnień. Jak w wiekach poprzednich, tak i w w. XIX praca na niwie piśmienniczej prawie wyłącznie znajduje się początkowo w ręku duchowieństwa. Inteligiencja świecka z początku mało dopomaga księżom w ich działalności, dlatego przez długi przeciąg czasu najbardziej zaspakajane były religijne potrzeby ludu, inne zaś prawie pozostawały bez kierownictwa. Trzeba przyznać, że wśród duchowieństwa litewskiego nigdy nie brakowało, szczególniej przed laty, ludzi pracowitych a energicznych, w rozumieniu swych obowiązków i zasad dochodzących nieraz do fanatyzmu (nie mówię tu*) o takich wybitnych osobistościach, jak biskup Józef Giedrajtis, biskup Wałanczius, księża Jan Žilinskas, Aleksander Burba i inni). Nic więc dziwnego, że zachowawczy charakter ludu pochłaniał nauki księży i trzeba było zasadniczej zmiany stosunków społecznych i domowych i ogromnej pracy inteligencji litewskiej, aby idee nowoczesne poczyniły pewne szczerby w poglądzie na świat Litwina - rolnika. Żywioł świecki, zabierający coraz częściej głos w literaturze litewskiej i coraz bardziej dopomagający duchowieństwu, a w ostatnich czasach odsuwający nawet księży od naczelnego kierownictwa oświatą, odgrywa wybitną rolę w tym przeobrażeniu pojęć: oświata ludu pod jego wpływem staje się mniej jednostronną, praca kulturalna obejmuje coraz szersze gałęzie życia i coraz bardziej wyzwala się z pod opieki kleru.

Litauische Dichtungen. Królewiec. 1869 — z przekładem niemieckim i uwagami krytycznemi. Antoni Drozdowski poczęści tylko może być zaliczony do pisarzów XVIII wieku.

[4]) Bibliografja Bałtramajtisa wyszła w wydawnictwach Petersburskiego Towarzystwa Gieograficznego w dziale etnograficznym 1892 tom. XXI. Ogólne pojęcie o literaturze litewskiej tych wieków dają wypisy Edwarda Woltera z pisarzy litewskich p. n. Lietuwiszka chrestomatija. Petersburg, 1901. Zeszyt I.

[1]) Podług Woltera w nieukończonej jeszcze rosyjskiej „Encyklopedji wielkiej".

*) Spaudoje apleista: nawet.

W początkach wieku XIX-go przez długi czas przeważny wpływ na kierunek oświaty wywiera biskup żmudzki, książe Józef Arnold *Giedrajtis* (Giedrojć, ur. 1754, † 1838, biskupem był od r. 1801). Namawia i zachęca własnym przykładem wykształceńszych Litwinów do pracy, zmusza księży do zakładania szkółek parafjalnych, tłumaczy i wydaje w r. 1816 Nowy Testament, podług którego każe księżom lud nauczać. W pracy nad religijnym wykształceniem ludu pomagają mu księża: *Mogienas, Gajlewiczia* (biorą udział w przekładzie Nowego Testamentu na język litewski), Strazdialis-Drazdauckas[2]), *Wisgirdas, Sawickis* i inni. Najbardziej wybitnemi z pośród księży literatów litewskich w priewszych czterech dziesiątkach lat w. XIX są: Pabreża, Staniewiczia, Niezabitauckas*) i Baguszas. Ksiądz Jerzy Ambroży *Pabreża* (1771—1849) napisał kilka religijnych dziełek, podręcznik botaniki, słownik botaniczny żmudzko-łaciński i inne dziełka po litewsku, pisywał i wiersze[3]). Ksiądz Szymon *Staniewiczia* przetłumaczył z łaciny Historję Świętą (druk. r. 1823), układał słownik żmudzko-polski, przedrukowywał stare książki litewskie, zebrał i wydał r. 1829 pieśni ludowe litewskie wraz z melodjami, ułożył gramatykę litewską; znaną jest bajka jego o koniu i niedźwiedziu. Ksiądz Kajetan *Niezabitauckas* (Niezabitowski, 1800—1876) pozostawił pierwszą próbę bibljografji litewskiej (wydana po polsku r. 1824[4]), ułożył abecadło litewskie; w rękopisie zostały po nim: historja i gramatyka litewska, słownik polsko-litewski i litewsko-polski. Ksiądz Franciszek Ksawery *Baguszas* (Bohusz, 1746—1823) swym dziełem po polsku „O początkach narodu i języka litewskiego" (r. 1807, Warszawa) zachęcił wielu do pracy nad historją i językiem litewskim; przetłumaczył Gieorgiki Wergiljusza. Z pisarzy świeckich tego czasu zasłynęli Sylwester *Walunas* (Walenowicz, 1790—1831) słynną swą pieśnią o Birucie i Kiejstucie i Dyonizy *Poszka* (Paszkiewicz, 1747—1831), który poprawił ją[5]), pisał satyry i epigramata, przełożył Eneidę Wergiljusza.

Jakkolwiek są zasłużeni w literaturze wszyscy ci pisarze, ale w porównaniu z Daukantasem tracą ogromnie: ustępują mu i wykształceniem i pracowitością i uczuciem; z późniejszych pisarzy do pewnego stopnia tylko Szlupas i Kudirka mogą współzawodniczyć z nim pod temi względami. Szymon *Daukantas* (Dowkont, 1793—1864), wychowaniec

---

[2]) Poprawiam błąd, który się wkradł w pierwszej części mego artykułu: Drozdowskiego częściej daleko nazywają Strazdialisem.

*) Autoriaus supainioti Kajetonas su kun. Kipru; žinoma, S. St. taip pat ne kunigas.

[3]) Z dzieł ks. P. mało co wydrukowano.

[4]) „Wiadomość o literaturze litewsko-żmudzkiej czyli zbiór dzieł litewsko-żmudzkich i prusko-litewskich od najdawniejszych czasów aż dotąd" w „Dzienniku Wileńskim" 1824 r. I. II.

[5]) Pieśń ta znana jest na * całej Litwie i lubiona bardzo przez lud i inteligencję. * „O." redakcija ištaisė iš „w".

uniwersytetu wileńskiego, był urzędnikiem w Rydze, następnie w Petersburgu, zamieszkał później z biskupem Wałancziusem w Worniach, lecz po kilku latach, poróżniwszy się z nim dla niewyjaśnionych należycie powodów, wyjechał z Worń, umarł prawie w nędzy — na łasce u swego przyjaciela. Bardzo wykształcony, niezmiernie pracowity, entuzjasta, duszą i ciałem oddany Litwie, trochę może szowinistycznie uposobiony, miał wielki wpływ na współczesnych i korzystając z tego, mocno popchnął naprzód literaturę litewską. Literacka działalność jego była bardzo różnostronna[6]) (od r. 1837 do 1854): studjował przeszłość Litwy i wydał z dziedziny historji „Zwyczaje starożytnych Litwinów" (1845 r.), po jego zaś śmierci wydrukowano ukochaną jego pracę — „Historja Litwy"; opracował i wydał gramatykę łacińsko-żmudzką (1837 r.), przełożył Korneljusza Neposa (1846 r.), bajki Fedra (1846 r.), opracował podręcznik nauki języka litewskiego (właściwie żmudzkiego, 1842 r.); zbierał pieśni ludowe (wyd. w. r. 1846); popularyzował agronomję w wielu książeczkach. Oprócz wyliczonych tu druków pozostawił znaczną liczbę rękopisów, część ich spalił; wszystkie swe dzieła pisał po litewsku (w narzeczu żmudzkim), — aby zaś obcy myśleli, iż pisarzy litewskich jest już niemała liczba, używał kilku pseudonimów, wyrzekając się takim sposobem sławy literackiej.

Pod wpływem Daukantasa wszystkie swe siły poświęcił rodakom ksiądz Wałanczius, co już jedno może być poczytane D-owi za olbrzymią zasługę. Biskup żmudzki Maciej Kazimierz *Wałanczius* (Wołonczewski, 1801—1875), z wolnych ludzi, po ukończeniu nauk był kapelanem w Mozyrzu i Krożach, później profesorem w petersburskiej Akademji duchownej, rektorem seminarjum wornieńskiego, w r. 1850 obejmuje djecezję żmudzką, którą rządzi aż do śmierci[7]). Był to człowiek poczciwy, pracowity, stawiający obowiązek nadewszystko i z tej przyczyny bardzo wymagający, słowem, wzorowy pasterz, kochający swą owczarnię; wykształcenie jego jak na księdza było bardzo dobre i gruntowne, djecezję i djecezjan znał doskonale, nic więc dziwnego, że kochany i szanowany przez wszystkich miał wpływ olbrzymi na księży, inteligiencję i lud, pośród których imię jego dotychczas wspominane jest ze czcią i miłością. Literacka działalność Wałancziusa mało co ustępuje działalności Daukantasa: znakomite jego „Biskupstwo żmudzkie" (1848 r.)[8]); cenione bardzo „Pasakoimas Antana Tretiniko"; wypisy dla dzieci i podrastającej młodzieży; znaczna liczba dziełek religijnych; po polsku „Pamiętnik domowy" i „Wiadomości rozmaite",

---

[6]) S. Bałtramajtis w czasopiśmie rosyjskim „Żiwaja Starina" (1893 r., III. str. 408—412).

[7]) Prałat Hieronim Raczkowski w „Przeglądzie Katolickim" 1875 r. Nr. Nr. 35 i 36.

[8]) W przekładzie polskim Hryszkiewicza wyszło w Krakowie w r. 1898.

które zostały ogłoszone przed kilku laty i to w przekładzie litewskim.

Przykład jego wpływał na duchowieństwo litewskie nawet z innych djecezji, dlatego też (pod wpływem jego i Daukantasa, w znacznej zaś części pod działaniem tradycji) widzimy w literaturze litewskiej ówczesnej olbrzymią przewagę księży nad osobami świeckiemi, przewyżkę literatury religijnej nad świecką, i pomimo to niemożemy powiedzieć, aby kierunek piśmiennictwa litewskiego w tym czasie mniej zadawalał nas, niż w czterdziestoleciu poprzednim; przeciwnie, pewien plan i większą staranność języka, o jasność myśli, i większą dbałość o dostrajanie się do umysłowego stanu ludu widzimy w większości utworów tego okresu, co bezwarunkowo poczytać winniśmy za zasługę głównie kierowników ruchu, Daukantasa i Wałancziusa.

Księża — literaci pochodzili przeważnie z jego djecezji: ksiądz *Józef Dowidajtis* (Dawidowicz, † 1882 r.) zasłynął jako autor „Staruszka szawlańskiego*); ksiądz Wincenty *Juzumawiczia* jako autor kilku książek religijnych i elementarza żmudzkiego; brat jego ksiądz Tadeusz J. napisał „wielki elementarz"; ksiądz Hieronim *Raczkauskas* (Raczkowski) ułożył parę religijnych książek, z których niektóre doczekały się kilku wydań; ksiądz Kalikst *Kasakauckas* (Kosakowski) wydał już w r. 1832 gramatykę żmudzką, słowem i piórem dopomagał biskupowi w walce z pijaństwem; ksiądz Rafał *Jasikiewiczia* (Jasiukiewicz) napisał „Kazania świąteczne" w trzech częściach (1855—1859); ksiądz Leon *Mantwidas* (Montwid) przedrukował (1845) kazania Szyrwidasa; ksiądz Antoni *Baranauckas* (Bananowski, 1835 † 1902 r.) już za czasów Wałancziusa znany był jako poeta litewski, wówczas też już był napisał (wydr. w r. 1861) słynny swój poemat „Borek Oniksztyński"; dzielnie pracowali na polu literatury religijnej i popularyzacji księża Kazimierz *Prijałgauckas* (Przyjałgowski), Otton *Praniauckas* (Proniewski), Kazimierz *Skrodskis* (Skrodzki), Antoni *Jonikawiczia* (Janikowicz), Symforjon *Mieleszka*, Jan *Lekawiczia* (Lachowicz), Wincenty *Szurewiczia*, Feliks *Werejka*, Tadeusz *Płakiewiczia* i inni[9]).

I księża innych djecezji szli za tym przykładem: ksiądz K. *Aleknawiczia* (Olechnowicz) ułożył elementarz litewski, pozyskał pewien rozgłos i wśród inteligencji i uczonych etnograficznym swym dziełkiem (1861 r.) „Pasakos pritikimaj weselos"; ksiądz Józef *Żelwawiczia* (Żelwowicz) w Rosji pracował nad przekładem bajek Kryłowa (wyd. r. 1863), wierszem opiewał podania biblijne (1858 r.); ksiądz *Wajtiekauckas* (Wojciechowski) ułożył elementarz polsko-litewski; ksiądz Henryk *Balewiczia* przetłumaczył opis Kalwarji Wileńskiej; ksiądz *Tatarie* głośno i szeroko zasłynął jako autor bardzo lubionych przez lud dziełek religijnych.

Z niewielkiej liczby świeckich pisarzy znani: Wawrzyniec Ivinskas († 1883) od r. 1846**) (z dwuletnią przerwą 1853—1854) wydawał nadzwyczaj popularny na*) Litwie kalendarz rolniczy, który do pewnego

---

*) Spaudoje klaidingai „Szawelskiego".

[9]) O tej epoce patrz „Ksiądz biskup Maciej Wołonczewski i Szymon Dowkant" ks. J. Tumasa w „Kraju" 1902 r. Nr. 1.

**) Spaudoje praleista: do r. 1864.

stopnia zastępował nieistniejącą prasę perjodyczną litewską, — pozostawił w rękopisie kilka cennych tłumaczeń (z Junga, Miltona), broszur popularnych i słownik polsko litewski; znany Mikołaj *Akiełajtis* (Akiełewicz, † 1887 r.), ceniony bardzo przez współczesnych mu badaczy przeszłości litewskiej, w. r. 1861 wydał elementarz litewski, wykład Modlitwy Pańskiej i „Kwestarza litewskiego"; prof. Ugianskis w Kazaniu, bracia *Juszkowie* (Juszkiewicze, Antoni ksiądz i Jan nauczyciel gimnazijalny) już w tym czasie pracują nad językiem i etnografją litewską. Skromniutka literatura litewska ma i swego mecenata w osobie światłego ziemanina żmudzkiego, księcia Ireneusza *Ogińskiego.*

Cały ten ruch litewski miał zabarwienie ludowe: wszystko dla ludu, który przez niektórych zbytnio był nawet idealizowany. Szczególniej idealizowano „mieszkańców Żmudzi Świętej", którzy pomimo, iż ich mniej jest i było niż innych Litwinów, potrafili jednak nadać charakter żmudzki ruchowi, zwłaszcza w piśmiennictwie (np. co do języka). Prąd ten ludowy wydał na świat dosyć obszerną literaturę religijną, moralizatorską, popularną, zorganizował i zaznajomił bliżej ze sobą działaczy litewskich (Daukantas zawiązał stosunki nawet z pruskiemi Litwinami), tak że nawet zaczęto myśleć o założeniu litewskiej Akademji Nauk[10]), myśl zaś o konieczności założenia czasopisma litewskiego (dla ludu) stała się w tym czasie bardzo popularną[11]). Bądźcobądź, najważniejszą zasługą tego ruchu pozostanie na zawsze to, iż lud litewski, szczególniej Żmudzini, nauczyli się czytać.

---

*) „O." redakcija ištaisė iš „w".

[10]) Por. ciekawy list Wałancziusa do Daukantasa w „Materjałach do biografji Sz. Daukantasa" (kwartalnik litewski w Ameryce „Dirva" 1898 r. Nr. 1).

[11]) Jak w całej części II, tak i tu mowa o Litwie Rosyjskiej.

Литовская письменность XIX столѣтія.

*Эпоха 1801—1864 гг. Період 1801—1831 гг. *)*

Конспект реферата.

1. Литовская письменность XVI—XVIII вв. была преимущественно религіознаго содержанія; появленіе ея вызвано реформаціонным движеніем в прусской Литвѣ; перешла в Великую Литву и заставила католическое духовенство, в цѣлях самозащиты, взяться за перо; католическая литература вытѣснила

---

*) **„Maskva. Istoriškai - filologiškoji Maskvos studentų draugovė, vakarinių slavų sekcija.** Sekcijos susirinkime lapkričio 19 d. *) lietuvio studento **) buvo paskaitytas straipsnis apie lietuvių 1801—1831 m. raštenybę, kaipo dalis „Lietuvių literatūros XIX amžiuje“. Susirinkusiųjų buvo nedaug — 7 lietuviai ***) su referentu ir 3 lenkai (susirinkimo pirmasėdžiu sulyginamojo kalbų mokslo profesoriumi V. Požezinskiu †); nedidelis lietuvių skaičius išsiaiškina tuo, kad straipsnis pirmiau jau buvo draugų ††) perskaitytas. Disputų nebuvo; tik prof. V. P. pasakė keletą paaiškinimų ir išreiškė kelias pažiūras, su kuriomis sutiko ir referentas. Po Kalėdų, rasit, bus skaitoma antroji straipsnio dalis †††) — „Lietuvių raštenybė 1832—1864 m.“, rasit — prie didesnio klausytojų skaičiaus...

M. Biržiška.

(1904 m. „Vilniaus Žinių“ Nr. 4 — gruodžio 13 d.)

* Nauj. kalend. gruodžio 2 d. ** M. Biržiškos. *** Maskvos universiteto teisių fakulteto studentas, dab. Lietuvos Valstybės Tarybos narys Liud. Ciplijauskas, Petrovsko-Razumovsko Žemės Ūkio Akademijos stud. Pov. Kaziliūnas ir dar keli. † Maskvos universiteto istorijos studentas, vėliau pasižymėjęs Varšuvos istorikas Ign. Baranauskis,—Maskvoje iš V. Požezinskio ėmęs lietuvių kalbos mokslą, paliktasis prie Varšuvos universiteto, o dab. Varšuvos univers. prof. Stanislovas Šoberis ir vėlesnysis Varšuvos universiteto prof., 1929 m. miręs Viktoras Požezinskis (anuo metu rusiškai tebesirašė Požezinskij ir su lenkais tebekalbėjo rusiškai). †† Maskvos lietuvių studentų draugijoje. ††† Antroji dalis nebuvo parengta, nuo 1904 m. gruodžio mėn. autoriui ėmus karščiau dalyvauti revoliuciniame Maskvos studentų judėjime, o nuo 1905 m. vasario mėn. įsitraukus ir į darbą tarp Vilniaus darbininkų. Iš viso šis referatas, kiek kitaip apdirbtas ir patikrintas, virto „Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu“, išsp. 1910 ir 1911 m. „Visuomenėje“ ir 1921 m. skyrium. Referatas čia kartojamas neištaisytas nė faktų, nė kalbos, ne rašybos atžvilgiu.

Žvaigždelėmis visur čia žymimi 1930 m. prierašai.

обратно в Пруссію литературу протестантскую и сильно уменьшила вліяніе кальвинской; первоначально католическая литература подняла вопрос о желательности распространенія среди литовцев польскаго языка. Католическая литовская письменность скудна по содержанію и бѣдна по языку — уступает в этих отношеніях лютеранской и кальвинской. В концѣ 18 столѣтія литовскій язык уже не в употребленіи среди высшаго сословія литовскаго общества; замѣняется польским языком во многих мѣстах среди шляхты; остается достояніем низшаго сословія; жемайтская шляхта, как исключеніе, сохраняет наибольшія связи с простым народом и по языку и по своему культурному и экономическому положенію, что отражается на участіи ея в литовской литературѣ первой половины XIX столѣтія.

2. Вліяніе польской культуры на литовцев не прекращается и в XIX столѣтіи и на нѣкоторое время даже усиливается. Виленскій университет, как полонизатор Литвы и Бѣлоруссіи — смягченіе этого рѣзкого о нем мнѣнія; усиленіе полонизма в 1815 — 1831 гг.

3. Литовскую литературу XIX в. можно раздѣлить на двѣ эпохи, с 1801 по 1864 и с 1864 по 1904 гг.; оправданіе такого дѣленія. Первая эпоха состоит из періода вліянія Виленскаго университета и епископа Giedraitis'а (гг. 1801—1831) и періода вліянія Daukantas'а и епископа Valančius'а (гг. 1842 — 1864), с переходным временем смѣшаннаго вліянія (гг. 1832 — 1842).

4. В первый період (1801 — 1831 гг.) духовенство дает тон литературѣ; свѣтскіе люди стараются попасть в этот тон. Превосходство этой литературы над письменностью прошлаго вѣка — больше книг, язык их чище, содержаніе продуманнѣе, извѣстная планомѣрность в составленіи книг. Причины этого превосходства: 1) вліяніе Виленскаго университета вообще; 2) вліяніе его на духовенство, благодаря I. подчиненію его школ университету, II. подчиненію университету высшаго образованія духовенства (Главная Семинарія при университетѣ); 3) вліяніе жемайтскаго епископа Giedraitis'а. **Giedraitis** как писатель и вообще как просвѣтитель (учреждал приходскія школы с обученіем в них литовскому языку), — помощники епископа по переводу Новаго Завѣта **(Mogienas, Gailevičia)** и по культурному просвѣщенію народа **(Savickis, Valmikas, Visgirdas, Rupeika** *),

*) Dabar rašome: Rūpeika, Valiūnas ir t. t.

Кипріян **Nezabitauckas**). Характеристика поэзіи **Strazdas'a — Drazdauckas'a**. Литературная дѣятельность Симеона Stanevičia; характеристика его поэзіи. Ученая дѣятельность **Pabrėža** и встрѣчаемыя им затрудненія. Литературная дѣятельность **Bagužas'a** и ея значеніе для науки и національнаго самосознанія литовцев. **Czerski** и его труды.

5. Большая часть литовских писателей періода 1801 — 1831 гг., особенно свѣтских лиц — жемайтская шляхта. Свѣтскіе писатели: поэты **Valiunas** и **Poška** и связь их поэзіи с поэзіей современнаго польскаго поэта Niemcewicz'a; **Nezabitauckas**, **Stanevičia**. Отношеніе польской литературы к литовскому народу — интерес этнографическій и экономическій (особенность Жемайтіи в послѣднем отношеніи); отношеніе к народу польско-литовскаго общества. Польское возстаніе 1831 г. и отношеніе к нему жемайтскаго крестьянства.

Начало литовской письменности относится к половинѣ 16 вѣка; она — дитя *) реформаціи. Благодаря своим демократическим тенденціям, стремленію ввести в богослуженіе и молитвенники народный язык, а также просвѣщенному покровительству, оказываемому ему со стороны прусских герцогов, установивших, напр., литовскія стипендіи в Кенигсбергском университетѣ и вообще поощрявших и покровительствовавших проповѣдникам новаго ученія, реформаціонное движеніе захватило т. н. прусских литовцев, и вызвало значительную переводческую дѣятельность литовцев в лютеранском направленіи. Первыя литовскія книги — лютеранскія; первый литовскій писатель и поэт, профессор богословія **Stanislaus Rapagelonis Lituanus** († 1545) — лютеранин; первые литовскіе переводчики — Библіи, катихизисов, духовных пѣсен — **Mažvydis, Villentas, Bretkunas** — тоже лютеране, причем **Rapagelonis** был профессором Кенигсбергскаго университета, прочіе же в нем обучались. Протестантизм, укрѣпившись и ставши національною религіей прусских литовцев, проник и в Великую Литву, т. е. теперешнюю т. наз. Русскую Литву, гдѣ однако не сумѣл сдѣлаться господствующим вѣроисповѣданіем.

*) Dabar taip griežtai čia nebūtume pasakę.

В Великой Литвѣ до появленія там кенигсбергских новинок католицизм не успѣл или не сумѣл пустить глубоких корней; это можно объяснить тѣм, во-первых, что при обращеніи литовцев в католичество их древняя религія еще не потеряла престижа в глазах народа; во-вторых, насильственное введеніе католичества не только не выказало народу своего превосходства над древнелитовскою вѣрою, а наоборот, должно было вліять отрицательно на отношеніе к нему этого народа, в-третьих, непринятое духовенством за общее правило употребленіе народнаго, литовскаго языка в сношеніи (религіозном и культурном) с народом еще болѣе отталкивало литовцев от католичества или, во всяком случаѣ, не сближало, не сродняло их с ним; и вот, в результатѣ всего этого получилось такое состояніе литовскаго народа в религіозном отношеніи: оффиціально значившійся католическим, он во многих мѣстах (положим, тайно или полутайно) исповѣдывал еще религію своих предков, ожидая только удобнаго случая, чтобы яростно выступить против ненавистнаго ему католическаго духовенства. Как только литовскіе вельможи стали заниматься религіозными диспутами, склоняясь на сторону новшевств, простой народ не только рѣшительно отказался от католичества, но в нѣкоторых мѣстах открыто стал исповѣдывать свою древне-литовскую вѣру; по свидѣтельству епископа **Valančius'a**, в жмудской епархіи осталось в это время, т. е. во второй половинѣ 16 вѣка, только семь католических священников, и значительная часть т. наз. католиков забросила совершенно христіанскіе обряды. Католичеству стала угрожать здѣсь явная опасность; пришлось не только вести религіозную борьбу с протестантизмом, но и наново обращать в христіанство цѣлые округа. Духовенству и іезуитам в Литвѣ пришлось обратиться к тому же средству, которое в умѣлых руках протестантов превратилось в сильнѣйшее орудіе религіозной пропаганды, — к проповѣдям на литовском языкѣ и к печатанію на том же языкѣ религіозных книг, причем нѣкоторые литовскіе патріоты выступили в то же время и против все болѣе распространявшагося в литовском обществѣ польскаго языка и польской культуры. Таким образом, **Daugšas** (его первое сочиненіе, бывшее вообще первым католическим произведеніем на литовском языкѣ, вышло в 1595 г., т. е. через полстолѣтія послѣ первых лютеранских литовских книг) и **Širvydas** — оба католическіе священники — являются

сильнѣйшими защитниками католицизма; талантливые проповѣдники (Širvydas первый стал в Вильнѣ говорить проповѣди на литовском языкѣ) и авторы или переводчики религіозных книг дают начало цѣлому ряду католических религіозных дѣятелей; с другой стороны, Širvydas косвенно — самим фактом произношенія проповѣдей на литовском языкѣ, а Daugšas прямо и открыто — посредством печатнаго слова, заступаются за вытѣсняемый все болѣе и болѣе из общественнаго употребленія родной литовскій язык. Замѣчательно, что изданіе катихизиса Daugšas'а совпало, по времени (1595 г.), с повелѣніем временно заступавшаго в то время мѣсто виленскаго епископа, кардинала Александра **Comuleus'a** об учрежденіи литовской семинаріи исключительно с литовцами - воспитанниками и литовцем-ректором (**Baliński**, *Dawna Akademia Wileńska*, 1860 г., стр. 439 — 445).

Протестантизму пришлось уступить пред сомкнутой и хорошо организованной силой іезуитов и духовенства и ограничиться преимущественно лишь предѣлами Прусской Литвы, причем надо обратить вниманіе на то, что в Великой Литвѣ лютеране не печатали своих книг, в противоположность кальвинистам, которые первую свою книгу (в 1598 г., спустя три года послѣ первой католической книги) напечатали в Вильнѣ и послѣ тоже в предѣлах т. н. Русской Литвы содержали свою типографію. В то время, как протестантизм ограничился лишь прусскими литовцами, которые дальше разрабатывали письменный язык при помощи явившихся в 17 столѣтіи ученых нѣмцев, подхвативших и развивших труды перваго литовскаго лексиколога Širvydas'а, но не вліяли на разработку его (языка) католическими писателями (как вліяли прежде кенигсбергскіе литовцы на Daugšas'а), — кальвинисты удержались в Литвѣ вплоть до текущаго столѣтія, заимствуя лучшее из лютеранских изданій и усердно разрабатывая язык письменности; в 17 вѣкѣ кальвинская литература блестяще развивается, в то время как католическая количеством своих изданій старается покрыть их ничтожество в культурном и литературном отношеніи. Однако в 18 вѣкѣ кальвинская литература не может удержаться в борьбѣ с всесильным своим противником, и католическая письменность овладѣвает всѣми позиціями; несмотря на это, а может быть, именно благодаря этому, она, давно забывши лучшія традиціи Daugšas'а и Širvydas'а, мало заботится о культурном развитіи

народа и не представляет собою ничего оригинальнаго, самобытнаго. Только в концѣ этого столѣтія выдѣляется дѣйствительно талантливый поэт **Strazdas**, но о нем, как болѣе относящемся к XIX вѣку, сказано будет послѣ. В прусской же Литвѣ, в которой и литовцы и нѣмцы работают над литовским языком, переводят Библію и другія религіозныя произведенія, сочиняют духовныя пѣсни, выдѣляется первый литовскій свѣтскій поэт, пастор Христіан **Duonelaitis** (1713 — 1780), прекрасным гекзаметром описывавшій времена года; его чудный поэтическій талант нашел себѣ должную оцѣнку не только среди соотечественников поэта: на его долю выпала участь быть единственным, в теченіи долгаго времени, литовским поэтом, извѣстным и цѣнимым и не литовцами *).

* * *

Литовская письменность XIX вѣка в наслѣдіе от прошлых получила довольно значительную религіозную литературу, по качеству и языку не отличающуюся высокими достоинствами, и лишь нѣсколько произведеній не религіознаго содержанія — словарь, грамматики, перевод басен Эзопа, поэтическія произведенія Strazdas'а и Duonelaitis'а, получила письменный язык выработанный для религіознаго содержанія, отчасти и поэзіи. Нѣсколько патріотических указаній Daugšas'а, картины из жизни прусских литовцев Duonelaitis'а, учебники литовскаго и польскаго языков, нѣсколько духовных пѣсен, указанія из катихизисов относительно духовной жизни — вот весь результат литературной дѣятельности $2^1/_2$ вѣков. Ясно, что XIX вѣку не мало пришлось поработать и заново переработать то, над чѣм уже потрудились писатели прошедших столѣтій. А между тѣм литовскій язык опускался все ниже и ниже, все болѣе и болѣе портился под вліяніем польскаго языка; употребленіе его все болѣе суживалось и территоріально, и по количеству говорящих на нем: под конец 18 столѣтія он составлял еще незыблемую собственность простого народа, в средних же и высших сословіях его вытѣснил польскій язык. Однако нельзя утверждать, что в шляхетском сословіи литовскій язык был вытѣснен со-

---

*) Maskvos universiteto prof. Viktoras Požezinskis išsitarė vienoje savo paskaitoje—lietuvių kalbos—rudenį 1904 m., jog D. ne toks jau buvęs didelis poetas kaip paprastai sakoma. Čia jam atsakoma.

вершенно: во многих мѣстах, особенно в т. н. Жмудіи (Жемайтіи, что правильнѣе) шляхта охотно употребляла его между собою, в польском же разговорѣ, как можно судить хотя бы по настоящему времени, или коверкала польскій язык на литовскій лад, или переполняла его чисто литовскими словами, часто даже без польских окончаній.

О привязанности литовской шляхты в Жемайтіи к своему родному языку польскій католическій священник **Bagiński** (*Chorografia czyli Opisanie Żmudzi Świętej*... „Athenaeum" 1845 г. IV, 139), путешествовавшій по Литвѣ около 1780 г., говорит слѣдующее: „Жмудскій язык — ни то ни сё (Język żmudzki ni sioje ni toje...). Однако жмудяки (здѣсь, повидимому, говорится о шляхтѣ) дотого его любят, что им весьма не нравится, если кто нибудь не говорит на нем: хотя странствующій жмудяк и владѣет польским языком, но скрывает это до тѣх пор, пока не развеселится, и только выпивши с десяток чарок водки, кое-как и по польски бредит (po polsku trem brem bredzi). В том и заключается главная причина грубости и дурного воспитанія (prostoty i nie dobrej edukacyi) жемайтскаго юношества, что жемайты не хотят отказаться от своего чудно́го (bałamutnego) языка". С другой стороны, жемайтская шляхта и в других отношеніях ближе стояла к простому народу, чѣм шляхта остальной Литвы, именно в культурном и экономическом отношеніи. Вот что замѣчает по этому поводу тот же **Bagiński** (там же, стр. 138): „Жемайтская шляхта, кромѣ нѣскольких панов, весьма небогата, мелка и не манерна; простота в дѣйствіях, словах, сношеніях до того их принизила (upośledziła), что от крестьян отличаются только тѣм, что носят сабли. Большая их часть живет на землях богатых панов и плотит им ежегодно т. н. чинш". Это-то обстоятельство — непорванную еще связь жемайтской шляхты с простым народом — надо имѣть в виду при объясненіи того, повидимому, страннаго факта, что в первой половинѣ XIX столѣтія литовская литература имѣла яркій жемайтскій характер — и по языку (в ней преобладало жемайтское нарѣчіе), и по тенденціи (воспѣвалось прошлое Жемайтіи, идеалом литовца считался жемайтис и т. д.), и по авторам (преимущественно уроженцы Жемайтіи), и по читателям (литовскія брошюры и книжки больше всего, чуть не исключительно, распространялись в Жемайтіи), а между тѣм жемайтов было гораздо меньше, чѣм остальных литовцев, но

об этом послѣ. Теперь же я еще раз подчеркиваю, что в началѣ XIX столѣтія в Жемайтіи литовскій язык был распространен не только среди простого населенія, но также и в среднем сословіи, хотя в послѣднем и уступал мало-по-малу свое мѣсто польскому *).

I.

Послѣ возмутительнаго разграбленія Польско-Литовскаго государства сосѣдними державами — Россіей, Пруссіей и Австріей — часть литовцев (теперешніе сувалкскіе) попали под власть прусских королей; но вскорѣ, в 1807 г., создано было Герцогство Варшавское (с курфирстом саксонским во главѣ), в состав котораго вошла и территорія сувалкских литовцев; в 1815 г. герцогство было присоединено к Россіи под названіем Царства Польскаго. В Царствѣ Польском, при расположеніи к полякам императора Александра I, польская культурная жизнь не только не была потревожена, но наоборот, несмотря даже на деспотическія замашки великаго князя Константина Павловича, развивалась во всѣх направленіях; что касается литовцев то польское вліяніе среди них не было замѣнено иным и продолжало оставаться в полной силѣ. Не иначе дѣло обстояло и по другую сторону Нѣмана — у ковенских и виленских литовцев.

Хотя по третьему раздѣлу (1795 г.) большая часть литовцев и попала в русское подданство, но польское вліяніе отнюдь здѣсь не прекратилось. Император Александр I, покровительствовавшій полякам, никогда не отказывался от мысли возстановить Польшу (**Н. Шильдер,** *Император Александр I,* 1897 г. Том IV, стр. 173), т. е. Польско-Литовское государство, в его прежних границах, именно присоединить Литву к Царству Польскому, конечно, не отказываясь при этом от польскаго престола; поэтому он не употреблял никаких мѣр для стѣсненія или умаленія прав польскаго языка и польской культуры в Литвѣ. Наоборот, он во многом содѣйствовал осуществленію польских реформ князя Адама Чарторыскаго в Литвѣ. Как извѣстно, самым знаменитым созданіем князя был Виленскій Универ-

---

*) Čia pirmininkas V. Požezinskis atkreipė akį i tai: „что крѣпко сплоченная жемайтская епархія в то время состояла единственно из жемайтских уѣздов, чѣм преимущественно и объясняется жемайтскій характер письменности литовцев в первую половину XIX вѣка“.

ситет, учрежденный в 1803 г. В русской и литовской литературѣ, да и в польской также, общераспространено мнѣніе, что Виленскій Университет был лучшим звеном между Польшей и Литвой, насаждателем польских культурных начал в Литвѣ, т. е. среди литовцев и бѣлоруссов. Отнюдь не отрицая этого и, наоборот, вполнѣ признавая этот факт, я хотѣл бы, однако, нѣсколько смягчить рѣзкій иногда отзыв литовцев и чиновных русских об университетѣ, как полонизаторѣ Литвы. Без сомнѣнія, польская наука, польскія убѣжденія, польскіе идеалы, польскій язык, словом — польская культура, благодаря университету, еще болѣе сильно, чѣм в прошлыя столѣтія, распространялась в Литвѣ, повсюду — куда проникало вліяніе университета, — а это вліяніе было всеобъемлюще: особенно благодаря школам, которыя большею частью состояли в его вѣдѣніи (даже монастырскія школы подчинялись ему и должны были сообразоваться с его распоряженіями), вліяніе университета, а вмѣстѣ с тѣм и польская культура, глубоко вкоренялись в народную жизнь, овладѣвали не только средним классом, но проникали и в низшіе. Все это вѣрно. Но не надо забывать, что из того же университета вышли лучшіе в первой половинѣ XIX вѣка литовскіе писатели и дѣятели — Daukantas, Valančius, Pabrėža, Симеон Stanevičia, Valiunas и др., что напр. в 1821 — 1822 учебном году, т. е. в момент полнаго разгара польской жизни в Вильнѣ, во время расцвѣта дѣятельности студенческаго общества патріотов-филяретов, мы находим в числѣ студентов университета, наряду с такими польскими патріотами, как Игнатій Domejko, Өеодор Łoziński, Адам Suzin, Карл Tycius, Өома Zan, Северин Gałęzowski, Александр Chodźko, Іосиф Jeżowski, Николай Malinowski, Антон Odyniec, и извѣстных впослѣдствіи литовских писателей и дѣятелей патріотов, как Симеон Daukantas, Эмерик Stanevičia, Маврикій Griškevičia и многих других (Z. Wasilewski — Promieniści, filareci i zorzanie — Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce, IX, str. 198 — 203), чьи имена не перешли в исторію, но до сих пор извѣстны кое - гдѣ мѣстным людям, помнящим еще скромную дѣятельность воспитанников Виленскаго университета на благо литовскому и бѣлорусскому народу. Сам университет побуждал к изученію народностей его округа; извѣстно его обращеніе (в 1803 г.) к школьным совѣтам и преподавателям с предложеніем заняться изученіем жемайтскаго языка и народности (M. Wołonczewski — Biskupstwo

żmudzkie, 1898 r. 141 str.). Неудивительно поэтому, что и студенты в дѣлѣ изученія младшей братіи не оставались позади: в такой напр. организаціи, как филяретов, члены общества занимались составленіем описаній каждый своей мѣстности, руководимые Заном; положим, цѣль этих описаній была политическая, а не научная-этнографическая, но все-таки будущіе общественные дѣятели знакомились таким образом с тѣми, для блага которых они думали впослѣдствіи не мало потрудиться, с литовцами и бѣлоруссами.

В общем однако, без сомнѣнія, надо признать, что косвенным образом Виленскій университет, вмѣстѣ с другими факторами польской культуры, распространял в Литвѣ ея вліяніе, которое особенно усилилось с 1815 г., когда глаза высшаго и средняго сословій в Литвѣ обратились на т. н. Kongresówkę, т. е. установленное на Вѣнском конгрессѣ Царство Польское. При извѣстной обществу сокровенной мысли императора Александра — присоединить Литву к Царству Польскому или хотя бы образовать Великое Княжество Литовское (первый шаг к соединенію его с Царством Польским), о чем император в 1811 г. переговаривался с князем Огинским (Шильдер, т. III, стр. 68), литовско-польское общество с нетерпѣніем ждало осуществленія завѣтной мысли. Хотя ему пришлось обмануться в своих надеждах, но ставшая для него догматом вѣры мысль ни на минуту его не покидала: ни преслѣдованіе правительством общества филяретов и других, ни перемѣна в личностях правителей со смертью Александра I не могли побороть стремленія к соединенію с Царством Польским, — стремленія весьма понятнаго в виду продолжительной общей политической жизни с поляками: когда в Польшѣ осенью 1830 г. вспыхнуло возстаніе, поднялась и Литва.

В каком же состояніи находилась за это время — время усиленія и распространенія в Литвѣ польскаго духа — литовская письменность?

II.

При разбитіи исторіи на эпохи и періоды, историки обыкновенно встрѣчаются с значительными затрудненіями при опредѣленіи начала и конца их, что при эволюціонной точкѣ зрѣнія совершенно понятно: исторія не любит скачков, и большая часть точных опредѣленій продолжительности различных

періодов весьма условна, а потому и постоянно оспариваема. Если разсматривать литературу даннаго народа в связи с исторической жизнью послѣдняго, то приходится преодолѣвать то же затрудненіе, которое встрѣчается и при изученіи его общекультурной исторіи, именно относительно опредѣленія большей или меньшей продолжительности извѣстной литературной эпохи, хотя бы она отличалась от предшествующей и послѣдующих рѣзкими, характерными, ей одной свойственными чертами. Что касается литовской литературы XIX вѣка, притом литературы т. н. русских и польских литовцев, то одно обстоятельство, повидимому, чисто случайное и внѣшнее, помогает нам при опредѣленіи границ ея эпох.

1864 год, год фактическаго запрещенія употребленія в литовских книгах латинских букв, раздѣляет ее на двѣ эпохи: первая эпоха — эпоха литературы в самой т. н. русской и польской Литвѣ, вторая — литературы в прусской Литвѣ и вообще за предѣлами той части Литвы, которая входит пока *) в состав Русскаго Государства. Какое значеніе имѣло это обстоятельство, я укажу послѣ, теперь же спѣшу оговориться, что ограниченіе первой эпохи 1864 годом все-таки довольно условно, так как и послѣ этого года нѣкоторое время мы наблюдаем в литовской литературѣ тѣ же характерныя черты, что и до него; но это общепринятое дѣленіе вполнѣ оправдывается тѣми послѣдствіями, тѣми измѣненіями впослѣдствіи, которыя внесло Муравьевское запрещеніе как вообще в жизнь литовскаго народа, так (в частности) в его литературу.

Начало первой эпохи можно опредѣлить тоже условно, но до нѣкоторой степени вѣрно: в 1801 г. Іосиф Giedraitis, оказавшій сильное вліяніе на культурное и литературное развитіе литовцев в теченіи первых трех десятилѣтій XIX вѣка, становится жемайтским епископом, что и дало ему возможность воздѣйствовать на подчиненную ему паству. С другой стороны, эту эпоху можно разбить на два періода, сильно между собою разнящіеся — період вліянія Giedraitis'a и пер. Daukantas'a и Valančius'a. Точно отграничить один період от другого, кажется, невозможно. Так как Daukantas оказывал вліяніе на культурную жизнь литовцев, главным образом, через посредство Valančius'a,

---

*) Dėl šio žodžio, susirinkimui pasibaigus, referato autorius buvo pirmininko (prof. Požezinskio — lenko!) pabartas „už neatsargų iššišokimą". Tą pat sakė ir kai kurie draugai.

с которым он познакомился не раньше 1842 г., когда тот прибыл в Петербург, то начало Daukantas'овскаго періода приходится отнести к 1842 г. Так как Виленскій университет, имѣвшій столь большое значеніе в исторіи Литвы, был закрыт послѣ возстанія 1831 г.; так как епископ Giedraitis благодаря поддержкѣ, оказанной им возстанію, подпал под контроль своего помощника — еписк. суффрагана и должен был довольствоваться лишь внѣшними аттрибутами своего сана, вмѣстѣ с чѣм, вѣроятно, уменьшилось и его вліяніе на общество и духовенство (но не прекратилось); так как, наконец, лучшіе литовскіе писатели того періода—Poška, Valiunas—умерли именно в 1831 г.,—то, я думаю, не без основаній можно ограничить первый період годами 1801—1831, тѣм болѣе, что и вообще в культурной, особенно в политической жизни Литвы послѣ возстанія 1831 г., произошли значительныя перемѣны.

Но и послѣ 1831 г. нѣкоторое время должно было отражаться вліяніе как виленской университетской традиціи, так и Giedraitis'a, тѣм болѣе, что вмѣсто Виленскаго университета до 1842 г. в Вильнѣ существовали, замѣняя до нѣкоторой степени прежній университет, медико - хирургическая и духовная академіи, Giedraitis же жил до 1838 г. Если прибавить к этому, что с 1832 г. Daukantas работал в петербургской Метрикѣ и, по всей вѣроятности, сносился уже с образованными литовцами того времени, что издавать свои книжки он начал еще в 1837 г., то я опять - таки имѣю нѣкоторыя основанія выдѣлить в особый період годы 1832 — 1842 *), как время переходное, как связывающее звено между періодом 1801--1831 и 1842—1864 гг. 1842—1864 гг. это, как я сказал, період вліянія Daukantas'a и Valančius'a, причем вліяніе перваго преобладало в гг. 1842—1850, а с 1850 г., т. е. послѣ принятія на себя Valančius'ом обязанностей епископа, начался період преобладанія вліянія послѣдняго; Daukantas умер в 1864 г., личное же вліяніе Valančius'a продолжалось, но уже при иных условіях, и послѣ 1864 г., вплоть до смерти V. в 1875 г.

Должен сознаться, что у меня самого возникают сомнѣнія относительно точности в указаніи границ отдѣльных періодов, но извиняющими меня обстоятельствами да будут: 1) крайне скудныя свѣдѣнія, которыя мы имѣем по исторіи литовской

*) Dabar gal kiek kitaip tvarkytume.

литературы этой эпохи, особенно перваго ея періода; 2) то, что моя попытка является первой, стремящейся опредѣлить литературную эпоху на основаніи ряда исторических и чисто культурных условій и фактов. Весьма вѣроятно, что со временем, добыв болѣе обширный матеріал и болѣе глубоко его изучив, я буду принужден отказаться от вышеприведенных границ періодов, к чему меня принудят, может быть, и монографическія изслѣдованія по исторіи литовской литературы, которыя должны же, наконец, когда нибудь быть начаты литовскими учеными! Как бы то ни было, но даже сомнительныя по точности мои числа помогут мнѣ в дальнѣйшем изложеніи, и не только с внѣшней стороны.

III.

В прошлые вѣка литовская литература была в руках духовенства; свѣтскіе писатели преимущественно были ученые и изслѣдователи. То же самое нужно сказать и о первой половинѣ XIX столѣтія, особенно до появленія Daukantas'a; до него хотя и были свѣтскіе писатели, даже талантливые, но они не пользовались широким вліяніем в массѣ народа, тѣм болѣе, что почти каждый из них часть своих произведеній — притом не рѣдко лучших из всего ими написаннаго — писал на польском языкѣ, свои же сочиненія на литовском языкѣ обыкновенно составлял под вліяніем духовенства и его дѣятельности, другими словами — сознательно или безсознательно подлаживался под общій господствующій в письменности тон. Однако ошибочно было бы думать, что литовская письменность 1801 — 1831 гг. не сдѣлала ни шагу вперед по сравненію с предшествующими годами, хотя-бы только послѣдних десятилѣтій XVIII в.; наоборот, мы замѣчаем в ней значительный прогресс — и по количеству изданных книг, и по языку их, и по содержанію, и по планомѣрности в составленіи их!

Насколько мнѣ удалось вдуматься, в этом отношеніи кажутся наиболѣе важными три фактора: 1) само по себѣ вліяніе Виленскаго университета; 2) тѣсная связь между университетом и католическим духовенством в Литвѣ; 3) вліяніе просвѣщеннаго епископа Жемайтской (теперешней Ковенской) католической епархіи Giedraitis'a. О вліяніи Виленскаго университета я уже говорил; уже одно то обстоятельство, что он побудил свѣтских лиц, не церковную интеллигенцію обратить внима-

ніе на литовскій народ, его язык и культуру, должно быть зачтено ему в особую заслугу. Но не только вышеуказанным косвенным образом университет влiял на духовенство; у него были и прямыя на то средства: с одной стороны, ему подчинялись школы, находившiяся в завѣдыванiи священников и монахов, с другой же—и само высшее образованіе духовенства, отчасти и среднее, находилось тоже в тѣсной связи с университетом. Уже в Высочайше утвержденном 4 (16) апрѣля 1803 г. Уставѣ Виленскаго университета постановляется открыть при университетѣ т. н. Главную Семинарію, как сказано в Уставѣ, „для совершеннаго образованія священников Римско-католическаго исповѣданія“ (*Akt potwierdzenia Uniwersytetu,* **Baliński**, стр. 581); в 1806 г. издан Устав Семинаріи, и открыли ее в 1808 г. 50 ея воспитанников из епархій: могилевской, жемайтской, минской, полоцкой, луцкой, каменецкой и уніятской брестской (**W. Korotyński** — *Biskup Maciej Wołonczewski* — Tyg. Illustr. 1875 г. № 392) слушали обязательные курсы в университетѣ, при отдѣленіи наук этико-политических, по Священному Писанію, догматическому и нравственному богословію, церковной исторіи, церковному праву; кромѣ того, они должны были слушать лекции по латинской и польской словесности, греческому языку, естественной исторіи и ботаникѣ, физикѣ, агрономіи, гигіенѣ и логикѣ, по желанію могли слушать и другіе предметы (*Академія духовная римско-католическая* — Энцикл. Слов. Брокгауза и Ефрона, статья составлена по книгѣ исторіографа академіи, еписк. Симона). Уже один перечень обязательных для них предметов показывает нам, как разносторонне было то образованіе, какое получали в Вильнѣ будущіе высшіе духовные сановники—вожаки в духовной и общекультурной жизни своего народа. Имѣя постоянное сношеніе с людьми свѣтскими—профессорами, студентами, в постоянном общеніи с наукой, знакомясь с ея новѣйшими данными и открытіями, воспитанники Главной Семинаріи были пріобщены к общечеловѣческой культурѣ, что не могло не отразиться благотворно и на литовской литературѣ. Окончив семинарско-университетское образованіе, молодые кунигасы (так по-литовски называются католическіе священники) не только не встрѣчали в своей просвѣтительной дѣятельности помѣх со стороны высшаго духовнаго начальства, но в Жемайтской епархіи, напр., находили поддержку в самом епископѣ.

Князь Іосиф Арнульф **Giedraitis** *) (по-польски Giedrojć, 1754 — 1838), знакомый с Западной Европой, побывавшій в Римѣ, в епископы посвященный в 1790 г., жемайтским епископом стал в 1801 г. Будучи того мнѣнія, что образованные литовцы должны руководить духовной и умственной жизнью и просвѣщеніем литовскаго народа, он не только на словах уговаривал интеллигенцію взяться за это дѣло, но и сам подавал примѣр неустанной заботы о культурных нуждах своей паствы (**Э. Вольтер** *Іосиф Гедройць* — Энцикл. Словарь Брок. и Ефр.). Он не только сам учреждал приходскія школы, в которых, согласно Уставу Виленскаго университета, которому онѣ были подчинены, должны были обучать чтенію и письму, катихизису, начальным правилам нравоученія, основаніям ариѳметики и „преподавать простое и точное познаніе существенных предметов, относящихся к земледѣлію и ремеслам" (**Baliński**, стр. 584), но и заставлял учреждать такія же школы и подчиненных себѣ приходских настоятелей. Вопрос о том, учили ли в этих школах польскому или литовскому чтенію и письму, я бы рѣшил в пользу послѣдняго, так как это согласуется с общим литовским направленіем дѣятельности князя-епископа, не противорѣчит ни Уставу ни тенденціям Виленскаго университета и его попечителя, князя Чарторыскаго, да и трудно было бы объяснить частую перепечатку литовскаго элементаря, который (под заглавіем: „Moksłas skaytima raszta lietuwiszka diel mażu wayku"), вышедши при іезуитской виленской академіи еще в 1780 г., перепечатывался много раз вплоть до 1864 г. (**Балтромайтис**, *Список литовских книг*, 1892 г.); кромѣ того, мы имѣем прямое указаніе в заглавіи одного элементаря: Abecadło litewskie czyli składanie syleb; do tego przyłączony jest katechizm i pacierz, służące do nauki czytania w szkołach parafialnych, изд. ок. 1810 г. (**Балтромайтис**, № 168), гдѣ прямо указано, что эта книжечка была предназначена для употребленія в приходских школах; учебников же польскаго языка спеціально предназначенных для литовских дѣтей, изданных до 1833 г., я не встрѣчал и в литературѣ не нашел указаній по этому поводу, а и изд. в 1833 г. такой учебник (**Балтромайтис**, *Сборник библ. матеріалов по исторіи и этнографіи Литвы*, 1891 г. № 3011), очевидно, не предназначен для т. н. русских литовцев, так как напечатан в Сувалках, в Царствѣ Польском.

---

*) Dabar kiek sumažintume vysk. Giedraičio reikšmę.

Из письменных трудов просвѣщеннаго епископа извѣстен перевод Новаго Завѣта на литовскій язык, издан. на его же счет в 1816 г.; за этот перевод, как сдѣланный не строго по Вульгатѣ—единственно признанному вѣрным в католической церкви латинскому тексту, Giedraitis „навлек на себя порицаніе и выговор папы; в настоящее время книжка Giedraitis'а в католических приходах изъята из употребленія и встрѣчается только кое-гдѣ в православных приходах и у кальвинистов" (**Вольтер,** *Іосиф Гедр.).* Переводить ее помогали епископу кунигасы: **Mogienas** и Бонавентурій **Gailevičia** (по-польски Gojlewicz, 1752—1835) — с 1808 г. правая рука епископа, с его разрѣшенія управляющій другими кунигасами и имѣвшій право переводить их из одного прихода в другой, чѣм пользовался весьма осмотрительно (**Wołonczewskis,** *Żemajtiu wiskupiste,* 1848 м.. стр. 76, 77); послѣдній издал еще одну религіозную книжку на литовском языкѣ в 1821 г., содержащую в себѣ изложеніе христіанскаго вѣроученія (**Балтромайтис,** часть II, № 193.

Помощниками епископа в дѣлѣ снабженія литовскаго народа религіозно-нравственными книжками были еще кунигасы: Антон **Savickis,** переводчик на жемайтское нарѣчіе сочиненій Ѳомы Кемпійскаго и свят. Августина, изд. в 1828 и 1829 гг.; Викентій **Valmikas,** собиратель религіозных пѣсен на жемайтском нарѣчіи, нѣсколько раз перепечатываемых; **K. Visgirdas,** составившій на польском и литовском языках священную исторію, и многіе другіе, не пожелавшіе почему-либо подписать свое имя на составленных ими молитвенниках, собраніях религіозных пѣсен, душеспасительных наставленіях, священных исторіях и проч. Нѣкоторые священники составляли народныя книжки и свѣтскаго содержанія: Іосиф **Rupeika** перевел с польскаго языка и издал в 1823 г., с посвященіем Адаму Чарторыскому, популярный в то время разсказ Ивана Ходзьки „Jan ze Swisłoczy" (нравоучительнаго содержанія), прибавив к нему ясно характеризующій тенденцію переводчика отрывок стихотворенія извѣстнаго в то время польскаго поэта Людвика Осинскаго, в котором тот спрашивает Всевышняго, почему он не оставил (подр. литовцам) их родного языка; к этому прибавил еще литовскую „пѣсню мужичка", может быть, свою собственную — крестьянин жалуется, что у него в теченіи недѣли работы на десять дней на господина, что его заставляют защищать отечество, между тѣм как его беззаботный господин си-

дит дома, что у пана золото на ногах и руках, а у мужичка ни гроша, что врут тѣ, что говорят, будто всѣ люди равны между собою, а вѣдь на самом дѣлѣ шляхтичу-то и цѣны нѣт, мужик же очень дешев, — пока он может лишь утѣшаться водкой, но вѣдь должна же когда-нибудь наступить перемѣна к лучшему в его положеніи. Кипріян Іосиф **Nezabitauckas** (по-польски Niezabitowski) в том же 1823 г. издал свой перевод с польскаго книжки ксендза Kluk'a о пчелах, посвятив ее графу Румянцеву в доказательство чувств благодарности к нему всѣх жителей Жемайтіи за его старанія сохранить и распространить их древній жемайтскій язык („Varpas“ 1893 г. № 12, стр. 183, там же утверждается, что это труд его брата Каэтана, подписавшагося именем Кипріяна).

Из всѣх литовских кунигасов-писателей того времени особенно выдѣлились трое: Drazdauckas, Stanevičia и Pabrėža. Вышедшій из крѣпостнаго состоянія кунигас Антон **Strazdas** (Drazdauckas, по-польски Drozdowski, 1763—1833) уже в 1790 г. издал нѣкоторыя религіозныя пѣсни (Балтромайтис, № 135), в 1818 г. перевод катихизиса кардинала Беллярмина (№ 182), особенно же прославился своими свѣтскими и духовными пѣснями, изд. в 1814 г. Нѣкто **N** в „Tėvynės Sargas“ так охарактеризовал его поэзію: „Проживая среди простого народа, кунигас Drazdauckas видит и чувствует его горе и радость и воспѣвает их так, как и народ их воспѣвает в своих дайнах... Любовь к отечеству и языку, поразившіе в то время Литву политическіе удары, кажется, не отразились в его мыслях. Он не заботится об общенародных интересах, если вообще он их замѣчает. Он живет вмѣстѣ с селянином, только и глядит в него, его только и видит; что внѣ этого — не его дѣло; он так же думает и чувствует, как и простой народ: если весело, он радуется, если обстоятельства тяжелы, он жалуется, выражая свои чувства по народному. Крестьянин у Drazdauckas'a, находясь в бѣдственном положеніи, поохает, поплачет, пожалуется и — успокоится; опять ему чирикают дрозды, опять восходит заря, и он, посвистывая, принимается за работу“ (**N.** *Lietuvystė XIX-me amžiuje iki lenkmečiui arba uždraudimui spaudos* — „Tėvynės Sargas“ 1902 г. № 6 В, стр. 6—7). Другой историк литовской письменности, [illegible]ан **Šliupas**, как-будто даже ставит поэту в вину то, что тот во вр[illegible]я господства крѣпостного права со всѣми его проявленіями и [illegible]сами не умѣл возбуждать в

народѣ желанія свободы и просвѣщенія и, хотя хорошо понимал народныя бѣдствія, находил для него единственное спасеніе — в смерти (*Lietuviszkiejie rasztai ir rasztininkai,* 28). Я напомню, что хотя вышеупомянутый Rupeika тоже совѣтовал крѣпостным прибѣгать к иному печальному средству — к водкѣ, но тот все-таки питал надежду, что так вѣчно не может продолжаться. Во всяком случаѣ, при всѣх своих особенностях, несмотря на недостатки его языка (отсутствіе чистоты и мягкости, по Šliupas'у, стр. 29), пѣсни Drazdauckas'a цѣнились не только его современниками (Jucevičia напр. говорит, что наш поэт занимает выдающееся положеніе среди литовских поэтов — **Ludwik z Pokiewia** *Litwa,* 1846 г. стр. 13), но и впослѣдствіи — нѣкоторые сравнивали его даже с французским Беранже, польским Karpiński'м и украинским поэтой Падурой (**Kn. J. Katėla** *Kun. Antanas Strazdelis - Drozdowskis* — „Aušra“ 1883 г. № 8-9-10). Особенной популярностью он пользовался среди простого народа, который, поет его пѣсни и дома и в церкви, конечно, забыв, кто создал их; извѣстная духовная пѣснь „Pulkim ant keliu“ (падем на колѣни) стала уже повсюду общеизвѣстным народным достояніем. **Šliupas** (замѣтка в упомянутой статьѣ Кателы, стр. 248), будучи невысокаго мнѣнія о его поэтических твореніях, больше цѣнит его личную жизнь, посвященную для блага и душеспасенія своих прихожан, самоотверженную и полную непріятностей для человѣка, активно любящаго правду.

О кунигасѣ Симеонѣ **Stanevičia** у меня, к сожалѣнію, нѣт хронологических данных. Жемайтскій шляхтич, он был профессором в т. н. богословском отдѣлѣ Виленскаго университета, а затѣм ректором римско-католической духовной семинаріи в Ворнях (в Жемайтии *). Как и только что упомяиутый кунигас-поэт Dr., Stanevičia заботился о духовном и популярном чтеніи для литовцев; он (в 1823 г.) издал свой перевод с латинскаго языка Священной исторіи с небольшим в концѣ жемайтско-польским словарем, в том же году перевод польской брошюры Бранденбурга о нѣкоторых неизвѣстных литовским хозяйкам кушаньях; как страстный, восторженный любитель и поклонник литовскаго языка, особенно его жемайтскаго нарѣчія, он перепечатал изд.

---

*) St. nebuvo nei seminarijos rektorius, nei universiteto profesorius, nei kunigas.

в 1737 г. грамматику литовско-жемайтскую (*Симон Станевич* — Энц. Сл. Бр. и Ефр., ст. Вольтера), басни Duonelaitis'а, вмѣстѣ со своими собственными, собирал народныя жемайтскія пѣсни... Как горячій литовскій патріот, он скорбѣл о политическом и національном упадкѣ своего народа и излил свою горечь в популярной в теченіе долгаго времени среди жемайтской шляхты баснѣ о Лошади и Медвѣдѣ. Восторженный, но мало критическій Jucevičia говорит о поэзіи Stanevičia слѣдующее: „Его басни Aitvaras и Лошадь и Медвѣдь свидѣтельствуют об оригинальности, большом талантѣ и знакомствѣ автора с отечественной природой. Stanevičia — литовец тѣлом и душою! Он лучше всѣх понял народный дух и характер. Все в нем самобытно, нетронутое (pierwotne), литовское! Какой дар слова (wysłowienie)! Какія правдивыя картины!... Такія произведенія имѣют право гражданства во всѣх литературах просвѣщенной Европы!... (**Ludwik z Pokiewia** *Litwa,* 1846 г., стр. 9 — 10). Соглашаясь до нѣкоторой степени с Jucevičia, я прибавлю, что вообще Stanevičia отлично знал язык и этнографическія особенности жемайтов и помогал по жемайтскому отдѣлу Baliński'ому и Lipiński'ому, при составленіи ими археологическо-этнографическаго сборника п. н. Starożytna Polska (*Liet. rasztai ir rasztin*. стр. 32); современная литовская литература обязана ему, кромѣ того, кажется, еще и слѣдующим: он жил нѣкоторое время вмѣстѣ с выступившим послѣ 1883 г. на поприщѣ литературной дѣятельности Александром Fromas'ом (извѣстным под псевдонимом Александра Gužutis'а) и, быть может, именно он пробудил в послѣднем, правда, впослѣдствіи опять заснувшую на продолжительное время, любовь к родному языку (**V.** *Aleksandras Fromas* — „Varpas" 1901 г. № 6).

Кунигас, съ 1816 г. монах бернардинскаго ордена Юрій Амвросій **Pabrėža** (1771 † 1849) — (**Vaižgantas** *Medžiaga kun. A. Pabrėžos biografijai* — Žinyčia № 2, стр. 71, 73), жемайтскій шляхтич, при жизни не видѣл, кажется, своих трудов отпечатанными. В рукописи он оставил цѣлый ряд популярно-религіозных трудов на жемайтском нарѣчіи и нѣсколько весьма цѣнных работ по ботаникѣ на польском и на литовском (в жемайтском нарѣчіи) языкѣ. Ботаникой он занимался не как диллетант, а как спеціалист и любитель с дѣтства — замѣчу кстати, что в духовную семинарію он поступил, бросив высшую в Литвѣ XVIII в. школу, Виленскую Академію. Занятіе ботаникой при-

вело его в сношеніе не только с учеными того времени — Іосифом Jundziłł'ом, Ив. Wolfgang'ом, Симеоном Daukantas'ом и др., но и вообще со многими кунигасами, дворянами и крестьянами; собирая мѣстный матеріал для своего главнаго труда п. н. Botanika, отпечатаннаго только в 1900 г. (в Dirva 1900 г. № 2), он изъѣздил Жемайтію вдоль и поперек, побывал в Курляндіи и у прусских литовцев. В предисловіи к этому труду он говорит: „я думал, как это было бы хорошо, если бы жемайтскіе крестьяне познакомились хотя с нѣкоторими растеніями и основательно их изучили! Тогда бы они могли собирать самыя нужныя для себя растенія и употреблять их цѣлесообразно, остерегаясь вредных. Это-то и было причиной того, что я пожелал описать растенія на жемайтском нарѣчіи. Нелегкій труд написать такую книгу на языкѣ, на котором никто из жемайтов до сих пор не думал писать в этой области наук... Ко всевозможным затрудненіям в этом дѣлѣ прибавилось и то обстоятельство, что приходилось выслушивать насмѣшки нѣкоторых, будто я занимаюсь совершенно напрасным трудом, так как всякій желающій то же самое легко может найти и на польском языкѣ..." (Dirva, там же, стр. 9). Кстати замѣчу, что Р. сочинял также стихотворенія на родном языкѣ, одно из которых, перепечатанное у Šliupas'a (стр. 51) из литовской газѐты в Америкѣ Vienybė Lietuvininkų (1890 г. № 5), не свидѣтельствует однако, чтобы автор его обладал особенным поэтическим талантом.

Два выдающихся в то время католических священника, писавшіе о литовцах по-польски, поляки Czerski (по-литовски Čerskis) и литовец Bagužas (слѣдую за **S. Jurjevičius** *Pranciškus Ksaveras Bagužas* — Apšvieta 1893 г., № 13), по-польски Bohusz, по своему званію относятся к духовенству, но их литературная дѣятельность носит чисто свѣтскій характер. Шляхтич, кунигас Франц Ксаверій **Bagužas** *) (1746—1823), жившій послѣ третьяго раздѣла Польско-Литовскаго государства в Варшавѣ (Jurjevičius, стр. 773, 775), гдѣ сочинил и издал, кромѣ других трудов историческаго содержанія, прочитанный им в началѣ декабря 1806 г. в общем собраніи общества Друзей Науки (Towarzystwo Przyjaciół Nauk) труд о литовском народѣ и его языкѣ — Rozprawa o początkach narodu i języka litewskiego, который, с одной стороны, своим патріотическим содержаніем,

*) Dabar dažniausiai jį rašome: Baužas, sekdami Jucevičia.

указаніем на знаменитое прошлое литовскаго народа, красоту и старинность его языка, его самобытность и т. п. особенности и свойства, всѣм этим, горячо и убѣжденно переданным, долгое, время служил источником патріотическаго воодушевленія литовцев, с другой же стороны — побудил современников заняться литовской исторіей и языком. Многіе виленскіе ученые, поляки и литовцы, Lelewel, Daniłowicz, Onacewicz, Baliński и др. продолжали работу Bagužas'а и особенно по исторіи Литвы оставили цѣнные труды. На литовском языкѣ Bagužas оставил только в рукописи перевод Georgica Вергилія (Bohusz — Encykl. Powsz. Orgelbranda).

Не начинал новаго движенія, но с пользою для науки потрудился другой священник, ксендз Станислав **Czerski** (1777 — 1832, **L. Rogalski** *Historya literatury polskiej*, 1871 г., т. II, стр. 760), который, в качествѣ преподавателя древних языков, издав на польском языкѣ нѣсколько трудов по своей спеціальности, поработал и над исторіей Литвы, плодом чего явилось важное описаніе жемайтской епархіи (Opisanie żmudzkiej dyecezyi, Wilno, 1830 г.). По свидѣтельству Valančius'а (Żemaitiu wiskupiste, II, стр. 71), с 1825 г. проживая в Жемайтіи, ксендз Станислав научился и по-жемайтски, но на этом языкѣ ничего не писал. Такова в общем литературная дѣятельность литовскаго духовенства за этот період.

IV.

В числѣ вышеупомянутых литовских дѣятелей - кунигасов мы находим шляхтичей; епископ Giedraitis не только шляхтич, но и князь. Что чуть не всѣ они—жемайты, можно себѣ объяснить отчасти вліяніем жемайтскаго епископа, но главным образом, как я уже раз подчеркивал это, тѣм обстоятельством, что жемайтская шляхта того времени была тѣсно связана с низшим сословіем и по языку, и по культурному, и по экономическому своему положенію. Хотя уже являются среди них и лица, вышедшія из крѣпостного состоянія, но их пока еще немного — конечно, благодаря тѣм значительным затрудненіям, которыя должны были встрѣчать на своем пути желавшіе посвятить себя духовному званію, желавшіе вырваться из крѣпостното состоянія,—и они не в состояніи захватить в свои руки общее руководство литературно - просвѣтительным движеніем, хотя и вы-

двигают из своей среды талантливаго пѣвца народной обыденной жизни.

Свѣтскія лица, участвующія в то время в созданіи литовской письменности, насколько знаю, всѣ без исключенія жемайты и почти всѣ — из шляхетскаго сословія; чтобы стать свѣтским интеллигентом, крѣпостному приходилось встрѣчать непреодолимыя препятствія, и только в исключительно-счастливых случаях ему удавалось преодолѣть и непониманіе в нем жажды знанія со стороны родителей крѣпостных, и своеволіе и фантазіи господина, хотя бы даже помогающаго ему матеріально и нравственно, и недовѣріе общества, иногда даже — преслѣдованія. Зная враждебное нерѣдко отношеніе общества к литовцам-интеллигентам и патріотам в болѣе позднее, напр. наше время, невольно напрашивается перенесеніе этой характеристики и на изучаемый теперь мною період, но, к сожалѣнію, за недостатоом подходящаго матеріала, ничего опредѣленнаго не могу сказать об этом, хотя — с другой стороны — указаніе самих литовских дѣятелей того времени, разбросанныя в их сочиненіях в разных мѣстах, подтверждают смутныя догадки о том, что на их пути по службѣ родному народу встрѣчались не однѣ розы, лавры же явились — послѣ смерти...

Кажется, единственным свѣтским литовским писателем того времени из крѣпостных*) был поэт Сильвестр **Valiunas** (по-польски Walenowicz, 1790 — 1831, **Балтромайтис** *Свѣдѣнія о литовских рукописях* — Живая Старина 1894 г. вып. 1, стр. 103). Этот жемайтис прославился не столько своими объемистыми произведеніями на польском языкѣ (поэма Sobieskiada в 24 пѣснях, Listy Pośmierckiego и друг.), оставшимися в рукописи и нашедшими восторженнаго поклонника Jucevičia (Rysy Żmudzi, 1840 г., стр. 49—50), который и по отношенію к польским произведеніям V. разсыпал в изобиліи восклицательные знаки, — сколько своими стихотвореніями на литовском языкѣ, особенно же своей знаменитой *Biruta,* исправленной другим литовским поэтом, Poška. В этой „исторической пѣснѣ“, первоначально названной „Думой стараго жемайтиса на горѣ Бируты“, разсказывается про встрѣчу литовскаго народнаго героя, князя Keistutis'а, с его подданной Bi-

---

*) Rodos, jis nebuvo baudžiauninkas, tik miesčionis.

ruta, на которой он впослѣдствіи женился. „Дума“ составлена замѣчательно просто, чуть ли не наивно, но настолько выдержанно в народном духѣ, что литовскій простой народ подхватил ее у составителей и поет ее и в настоящее время почти по всей Литвѣ; не раз даже утверждалось, что она — чисто народное произведеніе.

Другой свѣтскій литовскій писатель того періода, Діонисій **Poška** (по-польски Paszkiewicz; по **Вольтеру** — *Діонисій Пашкевич*, Энц. Слов. Брокг. и Ефрона: 1747 — 1831; по **Балтромайтису** *Свѣдѣнія о литовских рукописях*, Жив. Старина 1894 г. вып. 1, стр. 102: 1760 — 1832, по **Jucevičia** *Litwa*, 1846 г. стр. 10: † 1831), жемайтскій шляхтич, без высшаго образованія, но с глубоким взглядом на жизнь, — как говорит **Jucevičia**, „один из первых любителей литовской письменности и энергическій борец за національную славу и честь литовскаго народа“, — историк, пурист - лексиколог, собиратель археологических и этнографических литовских древностей, устроившій музей в своем имѣніи в им самим описанном и прославленном дубѣ Baublis (в котором, по словам Балтромайтиса, Poška был убит злоумышленниками, искавшими наживы), особенно извѣстен как поэт. Он сочинял „думы“, которыя — как и Biruta Valiunas'a — и по времени своего появленія, и по самому своему характеру напоминают польскія „Историческія пѣсни“ Юліана Урсына Niemcewicz'a, изд. в 1816 г., но отчасти извѣстныя читающей публикѣ и раньше; напомню, что историческія пѣсни Niemcewicz'a произвели в Литвѣ огромное впечатлѣніе, в Россіи вызвав интересныя подражанія Рылѣева (думы), — не под тѣм же ли впечатлѣніем и литовскіе поэты составили свои думы? — Дальше, P. составлял иногда очень мѣткія эпиграммы и сатиры, ходившія по рукам жемайтской шляхты; перевел Энеиду Вергилія; описывал свой садик и свою жизнь, добродушно посмѣиваясь над собою; в формѣ стихов выражал свое искреннее возмущеніе, что литовцы ради польскаго языка перестают употреблять родной литовскій; в прочувствованном стихотвореніи „Жемайтско - литовскій мужик“ (Aušra 1886, повт. за Šliupas'ом, стр. 25—26) старался изобразить яркими чертами бѣдственное положеніе литовскаго крѣпостного люда, дабы напомнить міру о притѣсненіи тѣх, чей трудовой пот дает нам все... Из его литовских стихотвореній при его жизни, кажется, ничего не отпечатано, многое же, как говорят, погибло в

1863 г.; однако у Šliupas'а мы находим такое замѣчаніе: „Говорят, что книжечка его стихотвореній была отпечатана чуть ли не за-границей, но, кажется, совсѣм пропала" (стр. 24). Друг Valiunas'а Poška в то же время был другом другого литовскаго писателя того времени, тоже жемайтскаго шляхтича, Каэтана Nezabitauckas'а, которому он завѣщал свой неоконченный литовско - польско - латинскій словарь (**Балтромайтис** *Свѣдѣнія о литовских рукописях* — Жив. Стар. 1894 г. вып. 1 стр. 102).

Этот **Nezabitauckas** (по-польски Niezabitowski, 1800—1876, *Каетан Незабитовскій* Энцикл. Слов. Брок. и Еф.), воспитанник Виленскаго университета, варшавскій цензор, поощряемый гр. Румянцевым работал над составленіем жемайтско-польскаго словаря, литовской грамматики и исторіи, оставшихся в рукописи (там же); участвовал и в польской письменности (не занимая в ней, однако, выдающагося мѣста); ему приписывают авторство (A. Gerulaitis, Du Nezabitauskiu, Varpas 1893 г. № 12, стр. 183) статьи (с подписью Діонисія Poška) Rozmyślania wieśniaka rolnika o narodach litewskich, нап. в 1829 г. в Dziennik Warszawski (**Балтромайтис** *Сборник матеріалов* и т. д., № 1058); он же составил первую литовскую библіографію, напечатанную на литовском языкѣ в послѣсловіи к им же составленному литовскому элементарю и в том же 1824 г. на польском языкѣ переданную в Dziennik'ѣ Wileński.

Если к этим трем литовским писателям прибавим еще переводчика литовских народных пѣсен на польскій язык Эмерика **Stanevičia** (воспитанника Виленскаго университета), да извѣстнаго лишь по одному стихотворенію **Šimkevičia**, да нѣскольких малоизвѣстных поэтов, филологов и дѣятелей, то ими и ограничится круг свѣтских интеллигентов так или иначе причастных к литовской письменности того времени *).

Обращаясь к тогдашней польской письменности в Литвѣ, мы встрѣчаемся с совершенно иной картиной. Прежде всего, жемайтская шляхта, не менѣе чѣм другіе посѣщавшая Виленскій университет, почти не участвует в польской литературѣ, между тѣм как мы видѣли, что тогдашняя литовская письменность ею только и держится; первую создают или литовцы нежемайты, или поляки, или ополячившіеся в отношеніи куль-

---

*) Dabar papildytume Klementu, Savicklu, Kobeckiu ir kitais.

туры и политическихъ идеаловъ бѣлоруссы, всѣ называющіе себя „литвинами“ въ смыслѣ жителей областей бывшаго Великаго Княжества Литовскаго. Затѣм, в данном случаѣ духовенство не играет почти никакой роли; оно, правда, организуется вокруг Полоцкой іезуитской академіи и аттакует даже свѣтских, но, к счастью, неудачно: виленская наука одерживает над ними рѣшительную побѣду. Вся литература (польская в Литвѣ) находится в руках свѣтской интеллигенціи, руководимой Виленским университетом. Что же обще как польской, так и литовской письменности, так это господство в них демократических тенденцій, в польской литературѣ вызванное этнографическим интересом общества к простому народу, усугубленным шедшим с запада (из Франціи и Германіи), отчасти даже и с востока (из Россіи) романтизмом, и интересом общества к экономическому положенію крѣпостного люда.

V.

Уже ксендз Гуго Kołłątaj, извѣстный дѣятель конца 18 столѣтія (kuznica kołłątajowska) в письмѣ от 3 (15) іюля 1802 г. к краковскому книгопродавцу Ивану Maj'у проектировал собирать свѣдѣнія об обыденной жизни народа. Это письмо было переслано Ѳаддею Czacki'му и сообщено послѣдним Обществу Друзей Науки в Варшавѣ; вскорѣ стало извѣстно всему ученому и литературному польскому міру (**P. Chmielowski** *Adam Mickiewicz,* изд. III, том I, 1901 г., стр. 134). Может быть, именно под вліяніем этого письма, в слѣдующем (1803) году Виленскій университет в инструкціи жемайтским школам предлагает собирать свѣдѣнія по жемайтской исторіи и языку (**M. Wołonczewski** *Biskupstwo żmudzkie*, стр. 141). В 1812 г. то же высшее учебное заведеніе издало общія инструкціи для гимназій и уѣздных училищ по собиранію различных свѣдѣній, в том числѣ и этнографических (**H. Mościcki** *Ze stosunków wileńskich 1816—1823 r.* — Biblj. Warszaw. 1904 г., т. II, вып. III, стр. 520). В 1814 г. энтузіаст Adam Czarnocki путешествует по славянским (польским и русским) областям, раскапывая курганы, собирая народныя пѣсни и преданія, поощряя других к подобным же изысканіям (**Chmielowski,** стр. 134). В 1818 г. он напечатал статью о доисторической славянщинѣ, совѣтуя в ней поэтам черпать свое вдохновеніе из народной жизни (там же, стр. 134—135). В 1821 г. виленскіе студенты издали (**Z. Wasi-**

lewski *Promieniści, filareci i zorzanie* — Archiwum do dziejów ośw. i liter. w Polsce, том IX, стр. 177) составленную их товарищем Zan'ом (**H. Mościcki**, стр. 520) программу для собиранія политическо - этнографических свѣдѣній о Литвѣ.

Все болѣе и болѣе усиливавшійся со второй половины десятых годов романтизм тоже оказывал вліяніе на развитіе в обществѣ интереса к народной жизни. И дѣйствительно, литература того времени представляет картину все растущаго вниманія к народу, в частности к литовскому (жемайтскому), так что напр. в 1819 г. популярнѣйшій виленскій журнал Tygodnik Wileński вводит даже особый этнографическо - народный отдѣл под заглавіем Etologia, гдѣ Лев **Rogalski** дает в переводѣ одну народную литовскую пѣсню и Эмерик Stanevičia — нѣсколько таких пѣсен. Находились ли под вліяніем этого движенія, назовем его для краткости, ну, хоть „этнографическим", тогдашніе литовскіе писатели? Утвердительный отвѣт на это, кажется, не будет ошибкой; по крайней мѣрѣ, смѣло можно сказать это о Poška и кунигасѣ Симеонѣ Stanevičia, ученая и литературная дѣятельность которых ясно отражает на себѣ тенденцію польской виленской письменности. Что касается дѣятельности тогдашняго духовенства в области литовской письменности, то она, по моему, совершалась скорѣе в силу традиціи, нежели под вліяніем новых вѣяній в тогдашней умственной жизни общества, хотя и в этом случаѣ, вѣроятно, было бы ошибочно отрицать также и это вліяніе; новыя вліянія коснулись здѣсь содержанія, а не направленія.

Каково же было экономическое положеніе тѣх, кѣм столь интересовалось общество и литература? Как извѣстно, они находились в крѣпостном состояніи. Правда, часть литовцев, именно сувалкскіе — Августовскаго воеводства, входившаго в состав Царства Польскаго — с образованіем Варшавскаго Герцогства в 1807 г. получила личную свободу, но положеніе ея от этого не только не улучшилось, но в нѣкоторыхъ случаях стало еще худшим *), чѣм во времена крѣпостничества, так как многіе землевладѣльцы, благорасположеніе которых к себѣ нѣмецкіе чиновники (во время прусскаго господства в Варшавѣ) старались пріобрѣсти посредством доставленія им необременительнаго кредита, облегченія сбыта сельских продуктов и т. п. (**Sz. Askenazy** *Sto lat zarządu w Królestwie Polskiem 1800* —

*) Sakytume: хуже, ухудшилось. Šiame referate pasitaiko dar daugiau nusidėjimų rusų kalbai.

1900, изд. II, Львов 1900 г., стр. 10—12), и тѣм привязать их еще болѣе к землѣ и удалить от политики и общественной жизни, — так вот эти помѣщики, дѣятельно занимаясь сельским хозяйством и стараясь извлечь из него возможно больше выгод, стали требовать, и обыкновенно удачно для себя, от крайне необезпеченных в матеріальном отношеніи крестьян, сверх обычной барщины, еще многих добавочных работ, т. наз. даремщин и принудительных наймов; и в т. наз. Kongresówce, т. е. в образованном в 1815 г. из Варшавскаго Герцогства Царствѣ Польском, положеніе крѣпостных не перемѣнилось к лучшему (все сказанное относится и к прочим крѣпостным Царства Польскаго, не только к литовцам — **Горемыкин** *Барщина,* Энцикл. Словарь Брокгауза и Ефрона). Хотя Александр I в 1817 г. уничтожил в государственных имѣніях в Царствѣ Польском всякія даремщины, а с 1820 г. барщина в них стала даже замѣняться оброком (**Askenazy**, стр. 32), но благодаря тому, что крестьяне все-таки предпочитали согласиться на даремщины, чѣм на плату (при низких цѣнах на хлѣб и скудости заработка на сторонѣ это вполнѣ объяснимо), с теченіем времени барщина вернулась и в бо́льшую часть этих имѣній, стало быть и среди сувалкских литовцев (**K. Gorzycki** *Zarys historyi chłopów w dawnej Polsce do zniesienia poddaństwa,* Варш. 1902 г., стр. 110). Нѣкоторые польскіе помѣщики, нерѣдко ради экономической выгоды, потеряв надежду на правительственную реформу, сами стали замѣнять барщину опредѣленным оброком, но, во-первых, таких помѣщиков было немного (мелкіе помѣщики без правительственной поддержки все равно не в состояніи были произвести такую реформу в своих имѣніях, так как она требовала затраты на первый раз значительнаго капитала — *Барщина,* Энц. Слов. Врокг. и Ефр.); во-вторых, в Сувалкской Литвѣ таких помѣщиков, кажется, совсѣм не нашлось. Неудивительно поэтому, что культурное поднятіе народа не могло итти так успѣшно, как можно было ожидать, судя по тѣм правам и автономическим привилеям, которыми обладало Царство Польское, при чем литовцы были наиболѣе обездолены в этом отношеніи. Хотя бы напр. в дѣлѣ образованія: по данным даже позднѣйших лѣт, именно 1836/7 учебнаго года, в Августовстой губ. сѣверную часть которой занимают литовцы, число учащихся относилось к общему числу населенія как 1 : 138, из прочих же губерній Царства Польскаго

то же отношеніе 1 : 138 приходилось лишь на долю Подлясской; в Люблинской 1 : 95, в Калишской 1 : 50, в Мазовецкой (не говоря о самой Варшавѣ, гдѣ 1 : 13) 1 : 45 (Статистическій список училищ в Царствѣ Польском за 1836/37 г.—Журнал Мин. Народн. Просв., часть 18, 1838 г., стр. 557); a priori можно утверждать, что в литовской части тогдашней Августовской губерніи отношеніе было хуже даже 1 : 138! Послѣ всего сказаннаго нужно ли удивляться тому, что сувалкскіе литовцы в 1801—1831 г. не дали ни одного литовскаго писателя или болѣе или менѣе извѣстнаго литовскаго патріота и культурнаго дѣятеля!

Как же обстояло дѣло в Литвѣ, как исторической, т. е. в областях бывшаго Великаго Княжества Литовскаго, так и этнографической, т. е. тѣх только областях, которыя населены литовцами в настоящее или очень недавнее время? Здѣсь крѣпостное состояніе оставалось в полной силѣ, но не вездѣ в одинаковой степени, причем различіе это основывалось не на юридических нормах, а существовало в силу укоренившагося обычая. В Жемайтіи напр. крѣпостное право проявлялось в гораздо менѣе рѣзких формах, чѣм в остальной Литвѣ, что объясняется всей исторіей Жемайтіи, с ея своеобразным общественным укладом, в качествѣ остатка котораго в XIX в. сохраняется близость шляхты к простому народу; для литовской письменности это важно в нѣскольких отношеніях: 1) я уже отмѣтил — жемайтская шляхта приняла участіе в литовском литературном движеніи; 2) жемайтское крестьянство легче, чѣм остальные литовцы, могло воспользоваться благами умственной и духовной культуры, школ у них было больше, чѣм в других мѣстах, многіе по окончаніи школ посвящали себя духовному званію и служили в нем своему народу, нѣкоторые даже кончали университет, и вот эта-то чисто-литовская интеллигенція из шляхты и бывших крѣпостных, одна, без помощи других литовцев (нежемайтов), работала над литовской письменностью, почему естественно и сообщила ей жемайтскій характер; 3) осмѣлюсь сдѣлать и такой вывод — может быть, экономическим (относительным) благосостояніем жемайтскаго крестьянства можно объяснить ту все болѣе и болѣе усиливающуюся идеализацію жемайтисов и всего к ним относящагося, даже расширенное понятіе жемайтиса, почти не оставлявшее мѣста литовцу не жемайтису, которыя мы легко можем подмѣтить в теченіи всей эпохи 1801 — 1864 гг.?

Однако даже в Жемайтіи не всѣ крѣпостные были в одинаковом положеніи: владѣльцы обширных помѣстій, не находившіеся в столь близких отношеніях к своим крѣпостным, как мелкая шляхта, и не нуждавшіеся, ввиду отсутствія большой промышленности, в радикальной перемѣнѣ этих отношеній, как помѣщики Царства Польскаго, нерѣдко сильно притѣсняли и экономически и нравственно своих подданных. Так напримѣр один из них, характеризуемый своим біографом как „самовластный деспот, безчеловѣчный крѣпостник", князь Платон Александрович Зубов, в 1795 г. получившій в Жемайтіи в дар от импер. Екатерины II 13.000 душ (**П. П.** *Князь Платон Александрович Зубов, 1767—1822 г.* — Русская Старина, 1876 г.„ т. 16), удостоился получить строгое внушеніе от проѣзжавшаго в 1807 г. через его имѣніе Александра I за то, что он довел своих крестьян до такого состоянія, что „большая их часть, оставив поля свои необработанными, снискивают себѣ пропитаніе мірским подаяніем, нѣкоторые же, по свидѣтельству жителей, умирают от болѣзней, происходящих единственно от дурной и недостаточной пищи" (**Н. Новосильцов** *Письмо А. П. Тормасову* — Русская Старина 1870 г., т. II, стр. 304). А в остальной Литвѣ? Послушаем современника: „Эпоха 1815—1831 гг. в Литвѣ была также временем сильнѣйшей нравственной порчи... Образ жизни не по карману загубил сотни богатых семейств; тогда-то именно происходили в Литвѣ столь многочисленныя знаменитыя эксдивизіи (**Litwin** *Litwa przed r. 1863,* стр. 16), т. е. говоря откровенно, насильственныя выселенія, причем хуже всего приходилось, при этом, конечно, крѣпостным. В литературѣ, иногда с риском для пишущаго, нерѣдко рѣзко выражали негодованіе по поводу бѣдственнаго положенія крѣпостных и поведенія помѣщиков; литовскіе писатели тоже не молчали, — я уже приводил характерныя слова Poška, кунигаса Rupeika, кунигаса Drazdauckas'a.

Правительство не принимало почти никаких мѣр для огражденія помѣщичьих крестьян; вот главные его распоряженія в этой области: государь не отдавал уже незаселенных имѣній в частную собственность (**В. Семевскій** *Крестьянскій вопрос в Россіи в XVIII и первой половинѣ XIX в.* — Русская Старина 1888 г., том 58, стр. 307), в 1803 г. издан был непопулярный (там же, стр. 308) закон „о свобод-

ных хлѣбопашцах", в частности по отношенію к областям бывш. Великаго Княжества в 1807 г. указ сената о повѣркѣ по ревизіи 1795 г. о пилипонах, в 1826 г. указ сената о повѣркѣ по ревизіи 1795 г. вообще о вольных людях... (**Н. Колмаков** *Вопрос о починѣ крестьянскаго дѣла 20 ноября 1857 г.*— Рус. Старина 1885 г., том 47, стр. 130). Вообще своею нерѣшительностью правительство только тормозило дѣло реформы и поддерживало этим противников освобожденія крестьян. Совсѣм иное вліяніе должен был оказать примѣр сосѣдей Литвы — введеніе личной свободы в Царствѣ Польском в 1807 г., то же в Пруссіи указами 1807, 1808, 1811 г. (*Барщина* — Энцикл. Слов. Брокг. и Ефрона), въ Курляндіи и Эстляндіи в 1817 г., в Лифляндіи в 1819 г. (*Прибалтійскій край* — Энцикл. Слов. Брокг. и Ефрона); не осталось безрезультатным вліяніе также литературы, хотя и сильно стѣсненной цензурою по этому вопросу, вліяніе университетекой науки и самого университета, вліяніе попечителя Чарторыскаго (**J. Kallenbach** *Kuratorya Wileńska 1803—1823* — Bibl. Warsz. 1904 г. III, 3, стр. 444—445) и других... Сторонники освобожденія крестьян настолько усилились к 20-м годам, что рѣшились на попытку к освобожденію. Они воспользовались при этом приподнятым настроеніем общества по поводу манифестацій в 1817 г. в честь умершаго в этом же году великаго народолюбца и польско-литовскаго національнаго героя Косцюшки и, предлагая освобожденіе крестьян как лучшее заключеніе празднованія его памяти, стали агитировать в пользу своего проекта. В концѣ декабря 1817 г. и в началѣ января 1818 г. должны были происходить в Вильнѣ дворянскіе выборы; три уѣзда поручили своим депутатам возбудить на этом сеймикѣ вопрос об освобожденіи крестьян из крѣпостной зависимости, что тѣ и исполнили (**P. Chmielowski** *Adam Mickiewicz*—изд. III, том I, 1901 г., стр. 91). Их заявленіе было встрѣчено протестом как со стороны многих помѣщиков— богачей и аристократов, так и со стороны представителей власти, но в концѣ концов партіи молодых народолюбцев удалось добиться того, что был назначен комитет, который составил адрес дворянства к государю с просьбой разрѣшить ему заняться освобожденіем крестьян (там же, стр. 92). На сеймикѣ Гродненской губ. того же года партія молодых, возмутившая старых своим проектом облегченія участи крестьян, старалась добиться хотя бы того, чтобы этот проект был занесен

в протокол сеймика. На сеймикѣ Ковенской губ., кажется, сей опасный вопрос совсѣм не возбуждался *). На адрес Виленскаго дворянства послѣдовал Высочайшій рескрипт в 1818 г. на имя виленскаго генерал-губернатора и — дѣло постарались замять свыше. Все пошло по-старому, да так по-старому, что во время возстанія 1831 г. встрѣчаемся с таким фактом, что жемайтскіе крестьяне, преимущественно крупных пограничных с Курляндіею имѣній, воспользовались удобным случаем и отомстили своим притѣснителям, грабя и убивая исправников, экономов и дворян, не разбирая уже, кто прав и кто виноват (**Пузыревскій** *Русско-польская война 1831 г.* Изд. II, 1890 г., т. I, стр. 284). И все-таки жемайтское крестьянство в общем приняло дѣятельное участіе в польском возстаніи против импер. Николая I в 1831 г.: предводительствуемое своими господами, оно придавало возстанію в Жемайтіи характер общенародной войны, может быть, даже болѣе простонародной, чѣм в Польшѣ, чѣм оказало значительныя услуги дѣлу возстанія и сильно мѣшало успѣшности дѣйствій русской арміи против возставших. Извѣстный военный исторіограф возстанія, Пузыревскій, признает, что русская армія не мало пострадала от волненія литовцев, особенно жемайтисов (там же, стр. 281).

Я уже указывал на то, что связь между Польшею и непольскими областями отнюдь не прекратилась с паденіем Польско-Литовскаго государства. Не только культурное, в польском направленіи, взаимодѣйствіе их продолжало существовать и дальше, но даже и политически онѣ до извѣстной степени были сближены; извѣстно, что с 29 іюня 1819 г. до возстанія 1831 г. главнокомандующій польской арміи в Царствѣ Польском, цесаревич Константин Павлович, был также поставлен во главѣ отдѣльнаго Литовскаго Корпуса и военной власти в губ. Виленской, Гродненской, Минской, Волынской, Подольской и Бѣлостокской области (**Пузыревскій** т. I, стр. 14; **Askenazy** *Sto lat zarządu*, стр. 35). При этом цесаревич, еще при жизни намѣстника Царства Польскаго, ген. Zajączek'a, своим вліяніем нѣсколько затушевывавшій послѣдняго, а послѣ смерти генерала в 1826 г. фактически распоряжавшійся всѣми отраслями управленія в Царствѣ, — получив военную власть в Литвѣ, части Бѣлоруссіи и Малороссіи, стал тоже и как бы во главѣ гражданскаго управленія этих областей; именно только

*) Tuomet dar nebuvo Kauno gub.

по одобреніи цесаревичем рапортов виленскаго генерал-губернатора, даже по мелким промышленным и торговым дѣлам, они шли чрез министра внутренних дѣл на утвержденіе государя (**Пузыревскій**, т. I, стр. 14, 15). В таком соединеніи властей жители Польши и Литвы не без основанія видѣли лишь первый шаг к осуществленію их мечты о возстановленіи единаго Польско-Литовскаго королевства, для жителей Литвы мечты тѣм болѣе плѣнительной, что они видѣли в сосѣднем Царствѣ Польском либеральныя начинанія правительства, которыя в случаѣ присоединенія Литвы к Польшѣ тѣм самым распространились бы и на них, между тѣм как тогдашняя дѣятельность правительства в Литвѣ все болѣе и болѣе принимала ретроградный характер. Культурныя и политическія тренія между интеллигенціями и шляхтою Польши и Литвы, если не всегда в дѣйствительности, то почти всегда в мыслях и идеалах, до нѣкоторой степени слаживались, стушевывались. В Литвѣ выростал тип, который в отличіе от дѣйствительных литовцев я бы предложил называть „литвинами", подчеркивая этим его польскую подкладку, — тип польскаго по языку, культурѣ и политическим идеалам интеллигента или полуинтеллигента, пока продолжавшаго отличаться от дѣйствительнаго поляка почти единственно своим названіем Litwin. Эти-то „литвины" толкнули Литву в возстаніе.

Хотя в мирное время литовская интеллигенція отличала себя от польской и нерѣдко даже вступала с ней в споры по политическим, иногда и національным вопросам, становясь тогда на своеобразную „litewską" точку зрѣнія (**P. Chmielowski** *Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi 1815 — 1823 r.* — 1898 г., стр. 44 о „Dziennik'ѣ Wileński'ом" 1816 г., т. III, стр. 77 — 90); хотя даже в центрѣ польско-литовской культурной жизни, в Виленском университетѣ, жемайтскіе студенты держались отдѣльно от других студентов, сторонясь от них (**K. Kaczkowski** Wspomnienia, т. I, стр. 60; цитирую за **P. Chmielowski** Adam Mickiewicz, изд. III, 1901 г., т. I, стр. 52); хотя литовскіе патріоты и писатели, как я указывал, иногда рѣзко выступали против полонизма, но политическіе идеалы почти у всѣх были одинаковы: как только в Варшавѣ вспыхнуло возстаніе, Литва заволновалась.

В волненіях приняли участіе большинство шляхты и интеллигентной молодежи, значительная часть духовенства (сре-

ди него к тому времени находилось уже не мало крестьян) и многіе из крестьян, особенно в Жемайтіи. О спеціальной письменной и устной агитаціи среди крестьян я не знаю; по крайней мѣрѣ, мнѣ неизвѣстно ни одно воззваніе на литовском языкѣ в родѣ того, какое в 1794 г. было распространяемо революціонным виленским правительством и среди литовскаго населенія (*Архив Виленскаго генерал-губернаторства*, т. II, стр. 143—147), но огромную услугу в этом отношеніи дѣлу возстанія оказало духовенство: жемайтскій епископ Giedraitis приказал подвластным ему священникам в церквах призывать народ к возстанію, что тѣ и исполняли (**Valančius** *Margumynai* — Žinyčia, № 3, 1901 г., стр. 26 — 28). В результатѣ этого, а также почти поголовнаго возстанія тѣсно связанной с крестьянством и в то же время пріобщенной к политическим идеалам польско-литовской шляхты, явилось массовое присоединеніе жемайтскаго крестьянства к возстанію, видѣвшаго в русских не столько врагов политических, сколько религіозных, и потому особенно упорно сопротивлявшагося русским войскам. Жемайтскіе крестьяне сдѣлали даже попытку, впрочем неудачную, учредить свое собственное правительство в гор. Тельшах, независимо от общаго революціоннаго правительства Литвы (**Пузыревскій**, т. I, стр. 285). Геройская борьба возставших с превозмогающими силами русских окончилась неудачей для первых и повлекла за собою цѣлый ряд правительственных репрессій, с особенной силой обрушившихся на Литву и ея жителей; благодаря этим репрессіям значительно измѣнились условія общественной жизни, что, в свою очередь, отразилось и на литовской письменности.

VIII.

I. KISINAS

Prof. Mykolo Biržiškos bibliografija.

Šį savo bibliografijos darbą pradėjau ruošti jau prieš trejus metus. Kas yra susipažinęs su bibliografijos darbu, su tais sunkumais ir nemalonumais, su kuriais yra surištas šis darbas (kartais rodosi, kad esi ne rimto bibliografijos darbo žmogus, bet kažkoks laikraščio reportierius), tas ir nesistebės, kad tik dabar jį užbaigiau. Visą darbą turėjau atlikti pats ir, turėdamas šiaip daug darbo mokykloj, turėjau šį savo darbą varyti beveik tik naktimis.

Aišku, jei nebūčiau turėjęs talkininkų, nebūtų tas darbas pilnokas ir, bendrai, jis nebūtų toks, kaip kad ir dabar. Todėl tariu savo širdingiausią dėkui šiems padėjusiems man patarimais bei nurodymais gerbiamiems ponams: pačiam prof. M. Biržiškai, savo mokytojui bei patarėjui prof. Vacl. Biržiškai, teisėjui K. Jablonskiui, K. Bieliniui, pulk.-leit. V. Steponaičiui ir maj. A. Ružancovui.

Prof. M. Biržiška pradėjo rašyti dar būdamas gimnazijoj, bet išspausdino pirmąjį savo darbą tik 1903 m. Krzywickio redaguojamajame žurnale „Ogniwo" (žiūr. bibl., Nr. 2). Pats profesorius sakosi nebatsimengs savo pirmojo straipsno Stutgart'e išleistame rusų laikrašty „Osvoboždenije". Man to žurnalo neteko gauti, bet iš profesoriaus motinos, ponios Biržiškienės, ir jo brolio, prof. Vaclovo, nurodymų bei paaiškinimų sprendžiu, kad minėtasis straipsnis buvo išspausdintas tik 1903 m. gale. Be to, iš išspausdinto „*V. L.*" šio str. vertimo matyti, kad čia buvo 22 Nr. o „Osvoboždenije" 1905 m. ėjo jau trečius metus ir 1905.IV.15 išėjo 68 Nr. Kadangi „Osv." ėjo kas dvi savaites, aišku, kad šis str. išspausdintas 1903 m. gale.

Prof. M. Biržiška daug dirbo per šiuos 25 metus. Jis dirbo politinį, visuomeninį bei mokslo darbą, — todėl įvairūs yra ir jo išspausdinti darbai.

Gausingiausi jo rašymo metai yra 1919—1922.

Per šį 25 metų laikotarpį prof. M. Biržiška šitokiu būdu išspausdino savo darbus, be atskirai išleistų knygų, 69 leidiniuose, iš kurių man nepasisekė gauti minėtojo „Osvoboždenije", „Echo Życia Robotniczego" (1905—1906 m.) bei kai kurių kitų laikraščių pavienių straipsnių. Nepavyko man dar gauti profesoriaus 1905 (ir vėliau) metais parašytų atsišaukimų. Viso labo mano surinkta apie 2200 numerių, bet manau, kad visą bibliografiją sudarytų nemažiau, kaip 2400 Nr. Nr.

Būdamas tikras, kad šitokios rūšies asmens bibliografija turi būti sudaryta chronologine bei alfabetine tvarka, sudariau ją laikydamasis šio principo ir suskirsčiau ją į tris dalis: 1) prof. M. Biržiškos slapyvardžiai bei kriptonimai ir sąrašas periodinių bei neperiodinių leidinių, kuriuose dalyvavo profesorius (kartu pažymėti ir tų leidinių sutrumpinimai bei bendradarbiavimo juose laiko-

arpis; 2) chronologijos tvarka surašyta bibliografija; veikalų rūšies atžvilgiu, kiekvieni metai suskirstyti abėcėlės tvarka į XI skyrių: I. atskirai išleistos knygos, II. straipsniai, III. recenzijos, IV. paskaitos, V. vertimai, VI. knygoms rašytos prakalbos, VII. smulkesni straipsniai, VIII atsišaukimai, protestai, skelbimai bei pranešimai, IX. redaguoti bei koreguoti straipsniai ir knygos, X. laiškai, atsakymai, XI. pastabos, prierašai; 3) vardų rodyklė.

Kaip bibliografinė medžiaga, naudojaus dar šiais leidimais: 1) „Spis rzeczy w „Echu, Głosie, Dzwonie Litwy" i „Wiadomościach Wileńskich" w roku 1920-ym zamieszczonych" Wilno, 1921, 76 pusl. Druk. „Žaibas" (sutr. *Sp. Rz.*); 2) „Na posterunku wileńskim" (žiūr. bibl. Nr. Nr. 1220, 1221, 1222 ir 1754), I, II, III ir IV d. d. (sutr. *PostWil.*).

Kiek įgalėdamas, stengiausi sudaryti pilną prof. M. Biržiškos bibliografiją, ir jei man nepasisekė pilnių pilniausios sudaryti, tai tas jau neparėjo nuo manęs.

Vilkmergė,
1928.XI.10.

I.

1. Prof. M. Biržiškos slapyvardžiai ir kriptonimai.

A. — 597 (1919), 719 (1919), 1008 (1920), 1009 (1920), 1010 (1920), 1100 (1920), 1196 (1920), 1236 (1921), 1246 (1921), 1247 (1921), 1302 (1921), 1304 (1921), 1305 (1921).

A. B. — 460 (1911), 464 (1911.)

A. Drukteinis. — 438 (1910), 447 (1911), 455 (1911).

Analfabetas. — 407 (1910), 441 (1910), 474 (1913), 493 (1914), 494 (1914).

A. Z. — 1269 (1921).

B. — 46 (1906), 53 (1906), 58 (1906), 105 (1906), 509 (1917), 517 (1917), 537 (1918).

B. Biały. — 21 (1906), 32 (1906), 33 (1906), 36 (1906), 37 (1906), 38 (1906).

B. Łachim. — 1277 (1921), 1285 (1921), 1290 (1921), 1296 (1921), 1303 (1921).

B. M. — 108 (1906), 109 (1906), 1029 (1920), 1088 (1920).

Б. М. — 928 (1920).

B. Mykėnas. — 482 (1914), 504 b (1914).

Br. M. — 588 (1919).

Br. Michalauskis — 503 (1914).

Br. Michałowski. — 477 (1913), 582 (1919), 589 (1919), 723 (1919), 811 (1920), 815 (1920), 861 (1920), 901 (1920), 946 (1920), 988 (1920), 996 (1920), 1265 (1921), 1268 (1921).

Бр. Михаловскій. — 478 (1913), 919 (1920), 927 (1920), 935 (1920), 941 (1920), 942 (1920).

Br. Michalovskis. — 490 (1914).

Br. Š. — 904 (1920), 1252 (1921), 1254 (1921), 1255 (1921), 1270 (1921), 1293 (1921).

Br. Šėmis. — 903 (1920), 943 (1920), 990 (1920), 1253 (1921), 1260 (1921), 1273 (1921), 1279 (1921), 1294 (1921), 1297 (1921).

Br. Szemis. — 869 (1920), 890 (1920), 897 (1920), 906 (1920), 926 (1920), 929 (1920), 949 (1920), 958 (1920), 960 (1920), 961 (1920), 987 (1920), 1000 (1920), 1004 (1920), 1282 (1921).

B. Š. — 1264 (1921).

B. Šėmis. — 1795 (1922).

Eilinis. — 459 (1911), 492 (1914), 496 (1914), 497 (1914).

Jauniejei. — 495 (1914).

Jonas Snapas. — 403 (1910).

J. Snopa. — 475 (1913), 481 (1914), 483 (1914).

К. Довконт. — 1258 (1921), 1291 (1921).

L. — 1101 (1920).

Łachim. — 1300 (1921).

L. Akyvas. — 445 (1911).

L. Pancerycz. — 1235 (1921).

M. B. — 8 (1905), 9 (1905), 189 (1908), 212 (1908), 229 (1908), 259 (1908), 402 (1910), 470 (1912), 471 (1912), 472 (1912), 523 (1917), 524 (1917).

М. Б. — 128 (1907).

M. Baltasis. — 125 (1907), 131 (1907), 142 (1907), 209 (1908), 247 (1908), 277 (1908), 396 (1910), 398 (1910), 410 (1910), 425 (1910), 488 (1914).

M. Bir. — 408 (1910).

M. B-ka. — 73 (1906), 397 (1910), 406 (1910), 415 (1910), 416 (1910), 450 (1911), 456 (1911), 510 (1917), 514 (1917), 518 (1917), 535 (1918), 538 (1918), 543 (1918), 583 (1919), 593 (1919), 598 (1919), 599 (1919), 601 (1919), 603 (1919), 604 (1919), 605 (1919), 609 (1919), 614 (1919), 617 (1919), 619 (1919), 620 (1919), 621 (1919), 623 (1919), 645 (1919), 648 (1919), 649 (1919), 651 (1919), 667 (1919), 672 (1919), 674 (1919), 676 (1919), 683 (1919), 685 (1919), 686 (1919), 689 (1919), 693 (1919), 694 (1919), 699 (1919), 700 (1919), 701 (1919), 703 (1919), 704 (1919), 854 (1920), 900(1920), 905 (1920), 950 (1920), 966 (1920), 983 (1920), 984 (1920), 991 (1920), 993(1920), 1098(1920), 1225 (1921), 1226(1921), 1228 (1921), 1237 (1921), 1238 (1921), 1249 (1921), 1262 (1921), 1272 (1921), 1275 (1921), 1280 (1921), 1284

2. Sąrašas periodinių bei neperiodinių leidinių, kuriuose dalyvavo profesorius M. Biržiška.

(Kartu pažymėti ir tų leidinių sutrumpinimai bei bendradarbiavimo juose laikotarpis).

A. — *„Aušrinė“ (1910).*

A Liet. — *„Lietuva“* (Amerikos). *(1905).* *)

B. — *„Baras“ (1925).*

B i D. — *„Z blizka i z daleka“*, ilustrowane pismo dla młodzieży z dodatkiem dla dzieci p. t. W Słońcu. Wydawczyni i redaktorka odpowiedzialna **Wanda Kłyszewska.** Czcionkami Drukarni Naukowej, Warszawa, Mazowiecka 8. *(1912).*

Zd 10 A. — *„Zeitung der 10 Armee“.* Vilna. Erscheint täglich ausser Montags.—Ėjo nuo 1916—1918 m. *(1917).*

DB. — *„Darbo Balsas“.* Vilnius. Atsakomasis redaktorius St. Kairys. *(1918).*

DD. — *„I Dainos Diena“* 1924 m. Programa ir straipsnių rinkinys. Redagavo Ant. Bružas. Išleido: Dainos Dienai Ruošti Komitetas, Kaunas, 1924. *(1924).*

Dr. — *„Draugija“*, literaturos, mokslo ir politikos mėnesinis laikraštis. Kaune. Saliamono Banaičio spaust. *(1910).* *).

DrbB. — *„Darbininkų Balsas“ (1904 — 1906).*

DzL. — *„Dzwon Litwy“*, wychodzi codziennie oprócz dni poświątecznych. Wilno.

— Viso išėjo 18 Nr. Nr., nuo 1920.XII. 24—1921.I.16. Redaktor-Wydawca Józef Ogint. Druk „Žaibas“, Wielka 42. *(1921).*

E. — *„Echo“*, pismo tygodniowe poświęcone sprawom klasy robotniczej na Litwie. Wychodzi objętości od 8 do 12 stronic. Cena numeru pojedyńczego 5 kopiejek.

— Viso išėjo 18 Nr.Nr., nuo 1906.VI. 24 (VII.7)—1906.XI.22 (XII.5). - Odbijano w drukarni M Romma. *(1906),*

EGr. — „Энциклопедическiй Словарь Т-ва А. и И. Гранатъ и Ко“, VII изданiе. *(1914—1915),*

EL. — *„Echo Litwy“.* Vilnius. *(1918—1920).*

G. — *„Gairės“. (1923).*

Gab. — *„Gabija“.* rinktinė knyga, paaukuota Lietuvos dainiaus Vyskupo Antano Baranaucko atminimui. Krokuvoje MCMVII. Gebethnerio & Co Knygynas. Atspausta Jegailos Universiteto spaustuvėje. Knygą sutaisė ir spaudai prirengė *Juozapas Garbačauskis.* 77 p. *(1907).*

Giedr. K. — *„Giedros Kalendorius“.* Rygos lietuvių blaivybės draugijos leidinys. *(1913—1914).*

GL. — *„Głos Litwy“.* Vilnius *(1919—1922).*

GW. — *„Gazeta Wileńska“*, dziennik polityczny, literacki i społeczny. Wychodzi codziennie rano, oprócz dni poświątecznych. W drukarni M. Romma.

— Viso išėjo 105 Nr.Nr., nuo 1906. II.,28 (15) — 1906.VII.25.

Redagavo: Zenon Pietkiewicz, Michał Römer. Leidėjas — Michał Römer. vėliau Ludomir Powstański. *(1906).*

GWs. — *„Gazeta Wspólna“.* Komunikat informacyjny wydawany przez „Dziennik Wileński“ — „Echo Litwy“ — „Nasz Kraj“. — Viso išėjo 24 Nr.Nr., nuo 1920.IV.11 — 1920.V.9. Drukarnia Wojskowa., Wilno. *(1920).*

---

*) Čionai M. B-kos išspausdinti str. yra ne jo patiekti.

K. — *„Kelias"*, mėnesinis laikraštis, skiriamas visuomenės, politikos ir literatūros reikalams. Pastaba: tuo tarpu teišeina vienas „Kelio" numeris, skiriamas rinkimų atbalsiams. *(1913).*

KK. — *„Kurjer Krajowy"*. Wilno, w Oficynie Drukarskiej pod hasłem „Promień" Marji Zapińskiej w Wilnie, zaułek Dominikański Nr. 5. *(1913).*

Kn. — *„Knygos". (1922).*
Kr. — *„Kraj". (1903).*
Krs. — *„Karys". (1923, 1925).*
Kv. — *„Kova"* (Amerika). *(1907).**).

L. — „Литва", выходит ежедневно, кроме послепраздничных дней.
— Išėjo 43 Nr.Nr., nuo 1920.VIII.19—1920.X.8. Издатель: Комиссия при комендантуре г. Вильно. Редактор: Редакционная коллегия. Типогр. „Žaibas". Be to, išėjo dar 27 Nr. (VK. tęsinys), nuo 1921.III.1 — 1921.IV.1. Ред,-Изд. М. Биржишка., Вильно. (su atsk. paginacija). *(1920—1921).*
Be to, išėjo dar 3 Nr. Nr. (kaipo L. antrojo leid. tęsinys), nuo 1921.IV.9—1921.IV.13. Redakt. pasirašė M. Шат.

LA — *„Lietuvos Aidas"*. Nuo Nr. 1 (1917.IX.6) — Nr. 132 (140) (1918.XI.15) — Redaktorius-leidėjas: A. Smetona; nuo Nr. 133 (141) (1918.XI.16) ligi galo (1919 m. pirmos dienos) — Liudas Noreika. To paties *L. A.* tęsinys yra dabar leidžiamas tuo pačiu vardu laikraštis. *(1917—1928).*

Liet. — *„Lietuva"* (Kaune). *(1922,*) 1924—1927).*

Lit. — *„Litwa"*, wychodzi codziennie oprócz dni poświątecznych. Kowno. Drukarnia Państwowa, Tatarska 14. Redaktor i Wydawca Franciszek Sikorski. *(1920).*

LM. — *„Lietuvos Mokykla"*, mėnesinis laikraštis mokymo bei auklėjimo dalykams visų Lietuvos mokyklų. Pr. Dovydaičio redaguotas. Kaunas. *(1918).**).

LT. — *„Lietuvių Tauta" (1910 — 1911, 1914)*

Ltv. — *„Lietuvis". (1926).*

LV. — *„Laisvoji Valanda"*. mėnesinis „Lietuvos Aido" priedas. *(1917 — 1918).*

*) Kitų įdėtų M. B-kos str. į šį laikraštį neišaiškinta.

LŽ. — *„Lietuvos Žinios" (1909, 1912).*

NG. — *„Naujoji Gadynė"*. L. S. D. P. Organas. *(1906, 1916).*
Be to, 1906 m. *NG.* žurnalo, dar 7 sąsiuvinius, viso 447 pusl., išleido Amerikoj, 1916 m.

NL. — *„Nepriklausomoji Lietuva"* Dienraštis. Vilnius. *(1919—1920).*

NowŽ. — *„Nowe Życie"* w Wilnie, *(1910).*

NT. — *„Nauju Taku"*, vienadienis jaunuomenės raštas. Vilnius. Birželio 6 (19) d. 1914 m. 88 p. Leidėjas Kazimieras Juchnevičius. *(1914).*

NW. — *„Nowiny Wileńskie"*, Wilno. Wychodzą codziennie z wyjątkiem dni poświątecznych. Nuo 35 Nr. — Wychodzą w poniedziałki. Redaktor i wydawca Wacław Kozłowski. Druk „Żaibas" Wielka 42.
— Viso išėjo 82 Nr. Nr.. nuo 1921. V.24—1922.IV.17. *(1921).*

O. — *„Ogniwo", (1903—1904).*

P. — „Поклiч". Беларуская грамадзкая часопiсь. „Pašaukimas". Baltgudžių visuomenės laikraštis. 48 p. Koўna. Š. Neimano spaustuvė Kaune, Laisvės Al., 72, telef. Nr. 10-90. (1927).*).

PB. — *„Pirmasis Baras"*. Vilnius. *(1915).*

PrzW. — *„Przegląd Wileński"*, tygodnik społeczno-polityczny i literacki. Wydawca i redaktor odpowiedzialny *Ludwik Abramowicz*. Druk „Lux" Wilno. *(1912, 1922).*

SL. — *„Straż Litwy"*, wychodzi codziennie oprócz dni poświątecznych.
— Išėjo 57 Nr. Nr., nuo 1921.I.21 — 1921.IV.1. — Redaktor-Wydawca: Michał Birżyszka. Druk „Żaibas". Wielka 42.
(1921).

SZG. — „Сѣверо Западный Голосъ", Вильно. *(1907—1908).*
M. Biržiškos tiekta *SZG* kiek žinių iš lietuvių gyvenimo Vilniaus kronikoje ir provincijos gyvenimo apžvalgoje. Be to, jo redaguotas lenkų spaudos skyrius. Bet jo str. sunku išskirti, nes nėra parašų, o žinių būdavo ir iš kitų šaltinių.

ŠvD. — *„Švietimo Darbas". (1920, 1922—23, 1925, 1928).*

TW. — *„Tygodnik Wileński"*, Wilno. *(1911)*.

TŽ. — *„Tauta ir Žodis"*. *(1926)*.

VA. — *„Vilniaus Aidas"*, eina kasdien be šventadienių. Kaina 40 liet. skatikų arba 2 len. markės. Vilnius.—Viso išėjo 52 Nr. Nr., nuo 1920.VIII.10. — 1920.X.9. Leidėjas — Vilniaus miesto ir apygardos Komendantūros Komisija; Redaktorius Redakcijos Komitetas „Švyturio" spaustuvė *(1920)*.

WEPI. — *„Wielka Encyklopedya Powszechna Ilustrowana"*. *(1905, 1910)*.

Wie. — *„Wiedza"*, tygodnik społeczno-polityczny, popularno-naukowy i literacki. *(1910)*.

VilA. — *„Vilniaus Aidas"*. Kalendorius 1916 metams. Vilnius, 1915 m. 96 p. *(1915)*.

VilK. — *„Vilniaus Kalendorius"* 1915 metams. *(1914)*.

Viln. — *„Vilnius"*, politikos ir visuomenės gyvenimo dienraštis, leidžiamas kasdien, išskyrus dienas po švienčių. — Viso išėjo 244 Nr.Nr., nuo 1920. XII.14—1921.IX.12. Nuo 1—216 Nr. Redakt. ir Leid. M. Biržiška; 217 Nr. Red. Viktoras Bernartas, Leid. M. Biržiška. Nuo 218 (232) iki galo Red.-Leid. Viktoras Bernartas, „Žaibo" spaustuvė. *(1920—1921)*.

Vis. — *„Visuomenė"*, mėnesinis laikraštis. Skiriamas visuomenės, mokslo ir literatūros reikalams. *(1910—1911)*.

VK. — „Виленскiи Курьеръ", ежедневная газета. Цѣна 5 марокъ. Издатель: по уполномочiю коллектива сотрудниковъ М. Шатъ. Nuo Nr. 425 (100) liko lietuviškosios orientacijos laikraščiu. Тип. Бр. Яловцер. Вильно. *(1920—1921)*.

VL.—*Vienybė Lietuvininkų*. *(1904)*.)*.

*) Šiam laikraščiui str. įteikė ne pats M. B-ka.

Vln. — *„Vilnis"*, visuomenės, politikos, literatūros ir mokslo laikraštis. Eina iš Rygos kas savaitė. *(1914)*.

Vlnt. — *„Vilnietis"*, politikos ir visuomenės gyvenimo dienraštis, leidžiamas kasdien, išskyrus dienas po švenčių.—Viso išėjo 168 Nr.Nr., nuo 1921.X. 29—1922.VI.1. Iki 1922.I.20., Nr. 16 (68); Red.-Leid. M. Biržiška; nuo 17 (69) Nr. iki galo — Redakt.-Leid. Povilas Gaidelionis. „Žaibo" spaustuvė *(1921—1922)*.

Vr. — *„Vairas"*. *(1923)*.

VS. — „Вопросы Страхованiя". Еженедѣльный рабочiй журналъ. Журналъ ставитъ себѣ цѣлью всестороннюю защиту интересовъ рабочаго класса въ дѣлѣ страхованiя. *(1913)*.

WW. — *„Wiadomości Wileńskie"*, Wychodzi codziennie oprócz dni poświątecznych. Cena numeru 40 gr lit. (skatików) albo 2 mk. polskie. — Viso 53 Nr.Nr., nuo 1920.VIII.10— 1920.X.10. Wydaje: Komisja przy Komendanturze m. Wilna. Redakcija: Komitet Redakcyjny. Drukarnia „Promień", Wilno. *(1920)*.

VŽ. — *„Vilniaus Žinios"*. *(1904—1905, 1907—1909)*.

M. Biržiška pradėjo dirbti „Vilniaus Žinių" redakcijoj nuo 1907 m. pabaigos, dažnai tvarkė skyrių iš užsienių ir lietuvių laikraščių, kartais rašydavo ir vedamuosius straipsnius, bet ne viskas jau galima surasti.

Ž. — *„Žarija"*, savaitinis darbininkų, bežemių ir mažažemių laikraštis. Vilnius. A. G. Sirkino spaustuvė. Ejo 1907—1908 m. *(1907—1908)*.

Žv. — *„Žvilgsnis"*. — Cenzūrai uždraudus leisti „Visuomenę", buvo išleistas šis viendieninis raštas, į kurį įdėta „Visuomenės" straipsnių užbaigos ir kiti straipsniai. (1911).

II.

Prof. M. Biržiškos bibliografija.

1903 m.

II.

1) O kulturę litewsko żmudską. [Michał Birżysko] — Kr. 10(23).X.1903., Nr. 41.

2) Ze Żmudzi. [Mikolas Beržiszka]. — O. 1903.20.IX (3.X)., Nr. 41., pusl. 985—986. Rok I. (Pirmasis M. Biržiškos išspausdintas straipsnis).

Kn. 1924„ Nr. 4—6, pusl. 419.

2a) Gimnazija ir pedagogi. /Romus/. — Osvoboždenije 1903 Nr. 22.

Liet vertimas VL. 1904 Nr. 23 p. 270—271 (Sziauliai).

1904 m.

II.

3) Sprawy litewskie. (—). — O. 12(25).VI.1904., Nr. 26, pusl. 612—613. Rok II.

Kn. 1924., Nr. 4—6, pusl. 419.

4) Ze Żmudzi. (—). — O. 8(21) V.1904., Nr. 21, pusl. 495—497 Rok. II.

Kn. 1904., Nr. 4—6, puls. 419,

III.

5) [Lautenbach] Kratkij obzor istorii litovskoi literatury, Jurjev, 1904 m. (—). — VŽ. 1904.XII.19., Nr. 10. (Bibliografija).

Liet. Bibl. III d., Nr. 5333,

VII.

6) Istoriškai-filologiškoji Maskvos studentų draugovė, Vakarinių slavų sekcija. (—). — VŽ. 1904.XII.13, Nr. 4. (Iš kitur. Maskva).

Liet. Bibl. III d., Nr. 5333.

7) Viekśniai. [Viekšniškis].—DrbB. 1904., Nr. Nr. 4, 7.

Liet. Bibl. III d., Nr. 5104.

1905 m.

II

8) Kossakowski Kalikst [M. B.]. — WEPI. 1905. XXXIX, p. 138.

9) Kossarzewski. [M. B.]. — WEPI. 1905, XXXIX, p. 138—139.

Liet. Bibl. 1926.II. Nr. 1154. skilt. 252. ("). 1926.II. Nr. 1356. sk. 300.

10) Svajotojas [M. Miglotas]. — ALiet. 1905, Nr. 48.

11) Laikraščių praplatinimas Kauno gubernijoj. 1892 ir 1902 metai. (—). VŽ. 1905.I.26(II.8), Nr. 23.

VII·

12) Lietuviškasis „Katalikų" knygyno skyrius. (—). — VŽ. 1905.IV.7(20), Nr. 88. (Kitur. Maskva).

1906 m.

II.

13) Do Czytelników. (—). — E 1906, Nr. 1, p. 1—2.

14) Dzieje „Robotnika". (—). — E. 1906, Nr. 11, pusl. 9—10.

15) Legalny ruch wydawniczy litewski w latach 1904—1905. (—). — GW. 1906.III.8(II.23), Nr. 8; III.10(II.25), Nr. 10.

Žiūr.: Sprostowanie.— GW. 1906. III.9(II.24), Nr. 9.

16) Nauji istatymai. [Šešėlis]. — NG. 1906, Nr. 2, p. 22—24.

17) Nauji įstatymai apie baudimą streikuojančių darbininkų. [Šešėlis]. — NG. 1906, Nr. 2, p. 25—26.

18) Od Redakcji. (—). — E. 1906. Nr. 2, p. 8.

19. Od Redakcji. (—). — E. 1906, Nr. 3, pusl. 12.

20) Paweł Wyszyński. (—). — GW. 1906.IV.12(25), Nr. 45.

21) Pierwsze pisemko robotników litewskich. /*B Biały*/. — E. 1906, Nr. 12, p. 8—10.

22) Pirmoji gegužės. (—). — NG. 1906, Nr. 2, pusl. 27.

23) Povilas Višinskis. — NG. 1906, Nr. 1, pusl. 14—15.

24) Prasa peryodyczna litewska. (—). — GW. 1906.III.15(28), Nr. 24; III.16 (29), Nr. 25.

25) „Robotnik" o strajkach rolnych w Królewstwie Polskim. (—). E. 1906, Nr. 3, p. 10.

26) Szkoła początkowa, a lud litewski. (—). — GW. 1906.III.18(31), Nr. 27.

27) Wybory w gub. Suwalskiej. (—). — GW. 1906.III.3(16), Nr. 15.

28) Z prasy litewskiej (—). — GW. 1906.V.19.(VI.1), Nr. 51.

Kun. Hipolito Liutostańskio biografija.

III.

29) „Kak francuzy dobyli siebie swobodu". /*Żuk*/. — E. 1906, Nr. 4, p. 11. (Co warto i czego nie warto czytać).

30) „Kak roboczym sajuzy ustraiwat'". /*Stan. Żuk*/. — E. 1906, Nr. 15, p. 12. (Co warto i czego nie warto czytać).

31) Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. /*St. Żuk*/, — E. 1906, Nr. 11, p. 10—11. (Co warto i czego nie warto czytać).

32) Kto z czego żyje? /*B. Biały*/. — E. 1906, Nr. 7, p. 11—12. (Co warto i czego nie warto czytać).

33) O czym dziś mówią. /*B. Biały*/. — E. 1906, Nr. 2, p. 8. (Co warto i czego nie warto czytać).

34). Nowa Zelandja. /*St. Ż.*/. — E. 1906, Nr. 15, p. 12. (Co warto i czego nie warto czytać).

35) Precz z socjalistami! /*Stan. Żuk*/. — E. 1906, Nr. 3, pusl. 11. (Co warto i czego nie warto czytać).

36) Rządy demokratyczne. /*B. Biały*/. — E. 1906, Nr. 11, p. 10. (Co warto i czego nie warto czytać).

37) Słowo robotników miejskich do braci wieśniaków. /*B. Biały*/. — E. 1906, Nr. 3, pusl. 11. (Co warto i czego nie warto czytać),

38) Sprawa robotnicza. /*B. Biały*/ — E. 1906, Nr. 12, pusl. 10—11. (Co warto i czego nie warto czytać).

V.

39) Maskvos revoliucinis teismas. /*V. K[apsukas]*/. — NG. 1906, Nr. 31, pusl. 487—488. (Gyvenimo atbalsiai).

Į šį straipsnį įdėta M. Biržiškos ir Antano Didžiulio išversta rusų revoliucinė daina „Вы жертвою пали".

40) Saratovas. Kaip Saratovo darbininkai apvaikščiojo pirmąją gegužės. (—). NG. 1906, Nr. 4, pusl. 61—62. (Pagal rusų laikraščių).

Kai kūrių revoliucinių dainų vertimas į lietuvių kalbą.

41) M. Taganskij: Respublika demokratyczna w Nowej Zelandji. *(Szebir)* — E. 1906, Nr. 17, pusl. 5—8, Nr. 18, p. 5—8. Atskir. išl. Vilniuje 1907 (?) m.

Į lenkų kalbą vertė M. Biržiška ir B. Szemytė.

VII.

42) Co słychać na Litwie. (turinys: Zebrania; Robotnicy wileńscy i pogrom białostocki; Rozpędzenie wieca robotniczego; Majówka L. S. D.; Mityng w fabryce Wilejszysa; Zebranie szewskie; Zebranie garbarskie; Na zebraniu międzyrajonowym; Rewizje i aresztowania; Głodówka; Strajk w drukarni Syrkina; Strajk w fabryce krzesłowej Rabinowicza; Strajk we młynie Pimenowa; Strajk piekarzy; Napad na urząd gminny; Strajk szewski; Strajk w tartaku Ożyńskiego; Zabójstwo pomocnika komisarza; Zamach na życie naczelnika więzienia; Policja i „Naujoji Gadynė"; Pomocnicy policjantów; Ładne kazanie; Robotnicy kolejowi; Areszty śród wojska; Ruch rolny; Strajk w fabryce Montwiłła; Kara; Ostrzeżenie; Nauka poszła w las; Chuligani; Majątki Naryszkina). (—). — E. 1906, Nr. 1, pusl. 7—10.

Visas žinias surinko M. Biržiška.

43) Co słychać na Litwie. (Turinys: Zebranie szewców popławskich; Zebranie szewców łukiskich; Zebranie

dzielnicy (rajonu) łukiskiej; Zebranie prasowaczek; Strajk piekarzy; Strajk w drukarni Syrkina; Strajk szewców; Stowarzyszenie krawców; Stowarzyszenie dorożkarzy wileńskich; Rewizje i aresztowania; Więzienie; Czego się zlękli?; Nieudana ucieczka; Wysyłania; Zebrania; Strajk w fabryce introligatorskiej; Ucieczka więźniów; Ochrona; Strzelanie do stójkowych; Sprytny; Śmierć rewolucjonisty; Czyny bohaterskie strażników; Złość czy głupota?; Pogromca socjalistów). (—). — E. 1906, Nr. 2, pusl. 6—7.

Surinko M. Biržiška.

44) Co słychać na Litwie. (Turinys: Mityng L. S. D.; Strajk drugorzędnych szewców kramnych; Strajk piekarzy; Strajk w drukarni Syrkina; Echa strajku kolejowego; Rozpędzenie zebrania; Zebranie przedstawicieli drugiej dzielnicy (rajonu); Na zebraniu trzeciej dzielnicy (rajonu); Zgromadzenie pracowników biurowych; odczyt socjał-demokraty; Rewizje; Zesłania; Sąd Wojenny; Przygotowania; Czarna secina; Bomba; Rewizja na dworcu; Zgromadzenie krawców; Niespodziany wyrók. — Kowno: Bomba znaleziona w policji; Próba odbicia więźnia; Bomby w Wilji. — Grodno: Zabójstwo robotnika; Ochrona. — Gubernja kowieńska: Ograbienie monopolów; Czy ksiądz jest Bogiem?; W Androniszkach. — Gubernia wileńska: Więzienie w Oszmianie; Ruch na roli w pow. Wilejskim. — Gubernja Suwalska: Strajk krawców w Kibortach; Areszt; Żandarm w sutanie). (—). — E. 1906, Nr. 3 pusl. 8—10.

Visas žinias surinko M. Biržiška.

45) Grupa litewska w Dumie państwowej. (—). — GW. 1906.VI.20(VII.3), Nr. 76. (Z prasy litewskiej).

46) "Grupa Litwinów kowieńskich stawia kandydaturę na wyborców od miasta do Zebrania Gubernialnego"... /B./. — GW. 1906.III.19(IV.1), Nr. 28. (Korespondencye).

47) Ilość zorganizowanych robotników w Rosji. (—). — E. 1906, Nr. 16, pusl. 7. (Partje i związki robotnicze).

48) Jacy panowie siedzą w Radzie Państwa. (—). — E. 1906, Nr. 11, p. 11. (Rozmaitości).

49) Język polski i litewski w szkołach. (—). — GW. 1906.III.6(II.21), Nr. 6, (Kronika miejska).

50) Jubileusz. (—). — GW. 1906. V.17(30), Nr. 49. (Z prasy litewskiej).

Kun. Katelos kunigo pareigų ėjimo 50 m. sukaktuvės.

51) Kauno rinkimai į dumą. (—). — NG. 1906, Nr. 1, p. 8. (Vidaus gyvenimo apžvalga).

52) Korespondencye. (—). — GW. 1906.III.19(IV.1), Nr. 28.

Dėl Dr. J. Basanavičiaus, L. T. D. Vado, str. „Viln. Žin." Nr. 57.

53) Kowno. /B./. — GW. 1906.III. 23(IV.5), Nr. 31. (Korespondencye).

54) Krwawe dzieje. (—). — E. 1906, Nr. 18, pusl. 10. (Rozmaitości).

55) L.S.D. w Petersburgu. (—). — GW. 1906.V.18(31), Nr. 50. (Z prasy Litwy).

56) Małoruskie broszury socjalistyczne. (—). — E. 1906, Nr. 15, p 12. (Rozmaitości).

57) Nie chcą wstępować do seminarjum. (—). — E. 1906, Nr. 1, p. 12. Atsp. iš „Darb. Bals.", Nr. 4, (Rozmaitości).

58) Nieco o grupie litewskiej w Dumie. /B./. — GW. 1906.VI.9(22), Nr. 67· (Z prasy litewskiej).

59) Nowe pismo litewskie. (—). GW. 1906.IV.10(24), Nr. 44. (Kronika miejska).

60) Nowopowstające pismo pana Karpia. (—). — GW. 1906.III.31.(IV.13), Nr. 37. (Z prasy litewskiej).

61) Ostatnie wiadomości z więzień. (—). — GW. 1906.V.20(VI.2), Nr· 52. (Z prasy litewskiej).

62) Partje i związki robotnicze. (Turinys: Przeszły Zjazd L. S. D.; Zamknięcie Wydawnictw Zagranicznych L.S.D.; Związek garbarzy wileńskich L. S.D.). (—). — E. 1906, Nr. 1, p. 7.

63) Partje i związki robotnicze. (Turinys: Program VII Zjazdu L. S. D. P.; Petersburska organizacja L.S.D.). (—). — E. 1906, Nr. 2, pusl. 5—6).

64) Paskutinieji rinkimai į Belgijos seimą. (—). — NG. 1906, Nr. 4, p. 62—63. (Žinios iš užsienių).

65) Pensje osób panujących. (—). — E. 1906, Nr. 2, p. 8. (Rozmaitości).

66) Peterburgas. (—). — NG. 1906, Nr. 31, pusl. 494. (Žinios iš svetur. (Korespondencija).

67) Pismo robotnicze. (—). — GW. 1906.V.16(29), Nr. 48. (Z prasy litewskiej). Dėl „Naujosios Gadynės" pasirodymo (5(18) maja).

68) Pogrom białostocki. (—). — E. 1906, Nr. 3, pusl. 4. (Przegląd polityczny z Dumy).

69) Pogrzeb więźnia politycznego. (—). — GW. 1906.IV.13(26), Nr. 46, (Z prasy litewskiej).

70) Projektowane wykłady litewskie. (—). — GW. 1906.VI.24(VII.7), Nr. 80. (Z Prasy litewskiej).

71) Protest przeciw biskupowi wileńskiemu. (—). — GW. 1906.V.17.(30), Nr. 49. (Z prasy litewskiej).

72) Przedstawienie litewskie. (—). — GW. 1906.III.31(IV.13), Nr. 37, (Kronika miejska).

73) Przedstawienie litewskie. /*M B-ka*/. — GW. 1906.IV.6(19), Nr. 40 (Kronika miejska).

74) Przyszły zjazd nauczycielski (—). — GW. 1906.V.17(30), Nr. 49. (Z prasy litewskiej).

75) Rada Partyjna P.P.S. (—). — E. 1906, Nr. 3, pusl. 7. (Partje i związki robotnicze).

76) Revoliucijos ir darbininkų judėjimo kronika, nuo 15 kovo ligi 15 balandžio 1906 m. (—). — NG. 1906, Nr. 1, p. 10—11. (Kronika).

77) Revoliucijos ir darbininkų judėjimo kronika nuo 15 balandžio ligi 1 gegužės mėn. 1906 m. (—). — NG. 1906, Nr. 2, p. 26—27. (Kronika).

78) Revoliucijos ir darbininkų judėjimo kronika nuo 1 ligi 12 gegužės mėn. 1906. (—). — NG. 1906, Nr. 3, pusl. 42—44. (Kronika).

79) Revoliucijos ir darbininkų judėjimo kronika nuo 13 ligi 19 gegužės mėn. 1906 m. (—). — NG. 1906, Nr. 4, pusl. 56—58. (Kronika).

80) Rozmaitości. (Turinys: Ile kosztują wydawnictwa rządowe; Ochrona w państwie rosyjskim; Dochód cesarza rosyjskiego). (—). — E. 1906, Nr. 3, pusl. 12.

81) Rozmaitości. (Turinys: Twórcy pieśni robotniczych. /*Żuk*/; Na co się wydają pieniądze ludu; Podatek pośredni i akcyza). (—). — E. 1906, Nr. 4, pusl. 11—12.

82) Rozmaitości. (Turinys; Kat Kalajewa; Socjal-demokraci w Finlandji). (—). — E. 1906, Nr. 7, p. 11.

83) Socijaldemokratai Danijos seime. (—). — NG. 1906, Nr. 4, pusl. 62. (Žinios iš užsienių).

84) Strajk robotników rolnych w gub. Suwalskiej. (—). — GW. 1906.VII. 16(29), Nr. 98. (Z prasy litewskiej).

85) Saratovas. Kaip Saratovo darbininkai apvaikščiojo pirmąją gegužės. (—). — NG. 1906, Nr. 4, puls. 61—62. (Pagal rusų laikraščių).

86) Stosunek organizacji petersburskiej L. S. D. do jej programu politycznego. (—). — E. 1906, Nr. 3, pusl. 6—7. (Partje i związki robotnicze).

87) Suwałki. (—). — GW. 1906.III. 19(IV.1), Nr. 28. (Korespondencye).

88) „Szaltinis". (—). — GW. 1906. III.31(IV.13), Nr. 37. (Z prasy litewskiej).

89) Szczegóły zabicia asesora Oniksztańskiego. (—). — GW. 1906.V. 20(VI.2), Nr. 52. (Z prasy litewskiej).

90) Wybory do Dumy Państwowej. (—). GW. 1906.III.4(17), Nr. 16. (Z prasy litewskiej).

91) Wybory w Belgji. /*M. Chudy*/. — E. 1906, Nr, 1, pusl. 11—12. (Co słychać zagranicą?).

92) Wybory we Francji. /*M. Chudy*/. — E. 1906, Nr. 1, pusl. 10—11. (Co słychać zagranicą?).

93) Wykłady dla partyjnych pracowników. (—). — E. 1906, Nr. 15, pusl. 11—12. (Rozmaitości).

94) Wykłady języka litewskiego. (—). — GW. 1906.III.8(II.23), Nr. 8. (Kronika miejska).

95) Wykłady języka litewskiego. (—). — GW. 1906.III.10(II.25), Nr. 10. (Kronika miejska).

96) Wydatki robotnika niemieckiego. (—). — E. 1906, Nr. 15, p. 10—11. (Zagranicą).

97) Zagranicą. (Turinys: 8 godzin w kopalniach angielskich; Długość dnia roboczego w Australji; Stany Zjednoczone; Antimilitaryzm w Szwajcarji). /*M. Chudy*/. — E. 1906, Nr. 3, pusl. 10—11.

98) Zagranicą. (Turinys: Socjaldemokraci w Norwegji; Socjal-demokraci w Danji; Związek walki z socjaldemokracją; Związki zawodowe w Anglji). (—). — E. 1906, Nr. 4, p. 10—11.

99) Zagranicą. (Turinys: Wyoczynek niedzielny we Francji; Belgijka partja robotnicza). /*M. Chudy*/. — E. 1906, Nr. 10, p. 11—12.

100) Zagranicą (Turinys: Przyszły zjazd niemieckiej socjal-demokratycznej partji. /*M. Chudy*/; Rozwój ruchu socjalistycznego. (—). — E. 1906, Nr. 11, pusl. 9.

101) Zagranicą (Turinys: Soc; jaliści w parlamentach europejskich Nieco o socjalizmie w Stanach Zjednocznych). (—). — E. 1906, Nr. 18 pusl. 10.

102) Z Dumy. (—). — E. 1906, Nr. 2, p. 3—4. (Przegląd polityczny).

103) Zjazd Finlandzkiej socjal-demokracji w Uleaborgu. (—). — E. 1906, Nr. 12, pusl. 11. (Rozmaitości).

104) Zjazd nauczycieli. (—). — GW. 1906.IV.12(23), Nr. 45. (Z prasy litewskiej).

105. Z Kowna. /*B.*/. — GW. 1906. III.17(30), Nr. 26. (Korespondencye).

106) Z piśmiennictwa litewskiego. (—). — GW. 1906.VI.8(21), Nr. 66. (Notatka informacyjna).

107) Z piśmiennictwa litewskiego. (Notatka informacyjna o pismach amerykańskich. (—). — GW. 1906.VI.13(26) Nr. 70.

108) Z pola walki. (od 1 do 19 czerwca). (Turinys: Strajki rolne i zaburzenia włościańskie; Wrzenie w wojsku; Mityngi i zebrania; Zabójstwa polityczne; Napady na kasy rządowe, pocztę, monopole; Ucieczki i odbicie więźniów politycznych; Aresztowania, wykryte drukarnie tajne, składy bomb i t. d.; Konfiskata; Sądy; Pogromy i czarna secina). /*B. M.*/. — E. 1906, Nr. 1, pusl. 5—7.

109) Z pola walki. (Turinys: Strajki; Zaburzenia rolne; Ruch pośród wojska; Mityngi i zebrania; Zabójstwa; Napady na monopole; Konfiskata pisma; Aresztowania; Sądy; Czarna secina.). /*B. M*/. — E. 1906, Nr. 2, p. 4—5.

110) Z pola walki. (Turinys: Strajki; Strajki rolne i zaburzenia włościan; Wrzenie w wojsku; Mityngi, zebrania, demonstrancje; Starcia; Dwa pomniki; Zabójstwa polityczne; Napady na składy monopolowe; Ucieczki więźniów; Konfiskata pism; Aresztowania, sądy, represje; Czarna secina.). (—). — E. 1906, Nr. 3, pusl. 4—6.

111) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.III.3(II,18), Nr. 4.

Dėl pasirodžiusių liet laikr. „Vilniaus Žinios", „Liet. Ukininkas" ir kit. žinių apie valstiecių revoliucinį sąjūdį.

112) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.III.6(II.21), Nr. 6.

Dėl „Liet. Ūkin." Nr: 7 str. apie lietuvių skaitytojų skaičiaus augimą; apie pasir. „V. Ž." Nr. 28 kareivio lietuvio laišką.

113) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.III.9(II.24), Nr. 9.

Dėl suėmimų Lietuvoje.

114) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.III.11(II.26), Nr. 11.

Dėl Šiaulių mergaičių gimnazijos uždarymo.

115) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.III.2(15), Nr. 14.

Apie politinių kalinių būseną Panevėžio kalėjime.

116) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.III.9(22), Nr. 19.

„Vilniaus Žinių" Nr. 49 pranešimaa apie kalinių badavimą Kalvarijos (Suvalkų gub.) kalėjime; dėl „Vilniaus Žinių" Nr. 39 korespondencijos iš Tilžės apie kratą Vanagaičio knygyne (I.13(26)).

117) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.III.23(IV.5), Nr. 31.

118) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.IV.7(20), Nr. 41.

Apie žemesnių dvasininkų dalyvavimą lietuvių tautos sąjūdyje.

119) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.VI.11(24), Nr. 69.

120) Z prasy litewskiej. (—). — GW. 1906.VI.15(28), Nr. 72.

121) Z prasy litewskiej. (—). — 1906.VI.16(29), Nr. 73.

1907 m.

II.

122) Apie įgaliotinių rinkimus. (—). — Ž. 1907, Nr. 13.

123) Apie naują laikraštį. „/*Žarijietis*"/. — Ž. 1907, Nr. 12.

124) Dar apie rinkimus. (—) — Ž. 1907, Nr. 14.

125) Dveji metai atgal. /*M. Baltasis*/. — Ž. 1907, Nr. 22.

126) Juodoji duma. (—). — Ž. 1907, Nr. 17.

127) Lietuvos Socjal - demokratų Partija. /*Mikas*/. — Kv. 1907: V.17, Nr. 18—19, p. 276—277; V.24, Nr. 20. p. 295—296; V.31, Nr. 21, p. 312—313; VI.7, Nr. 22, p. 328—329; VI.14, Nr. 23, p. 343—344.

Trumpa L.S.D.P. istorija.

128) Литовская печать. /М. Б./.— SZG. 1907.XII.15., Nr. 619.

129) Литовскій писатель Б. Кудырко. (1858—1899). (—).— SZG. 1907., Nr. 602.

129 a) Pasaka apie našlaitelį. /*Miglotas*/. — Gab. 1907., pusl. 44—46.

130) Ponai ateina. (—). — Ž. 1907., Nr. 15.

131) Prie būsimojo lietuvių - moterų suvažiavimo. /*M. Baltasis*/. — Ž. 1907.IX.13(26), Nr. 11, p. 164—165.

132) Rinkimai artinasi. (—). — Ž. 1907., Nr. 10.

133) Rinkimai jau prasidėjo. (—). Ž. 1907.IX.13(26), Nr. 11, pusl. 161—162. (Ved. str.).

134. Rinkimams pasibaigus.(—).— Ž. 1907.X.31(XI.13), Nr. 18, p. 265—266.

135) Rinkimų kovoje. (—). — Ž. 1907., Nr. 12.

136) Rudeniui atėjus. /*Šešėlis*/. — Ž. 1907., Nr. 14.

137) 17 spalių d. sukaktuvės. (—). — Ž. 1907., Nr. 16.

138) Станиславъ Выспянскій (1869—1907). (—). — SZG. 1907., Nr. 597

139) Sukaktuvės. (—). — Ž. 1907. VIII.29(IX.11), Nr. 9.

140) Tarptautiniai Socijalistų suvažiavimai. /*Šešėlis*/. — Ž. 1907.IX.5(18), Nr. 10, pusl. 146—149; 1907.IX.13(26), Nr. 11, pusl. 162—164.

141) * „Teismas". (—). — Ž 1907., Nr. 25.

142) Už kokį balsavimą stoja mųsų dvarininkai? /*M. Baltasis*/. — Ž. 1907., Nr. 20.

143) * Žmonių pinigai, biurokratai ir duma. (—). — Ž. 1907., Nr. 23.

III.

144) „Agitatorius" — „Kaip aš tapau milijonierium" — „Politiškas minių streikas" — „Kūdikių vergija „laisvoje" Amerikoje". /*Mikas Krėtikas*/. — Ž. 1907., Nr. Nr. 20, 24, 25. (Apie knygas).

145) B. S. „Darbas ir kapitalas" (—). — Ž. 1907., Nr. 16. (Apie knygas)

146) „Lavinimosi knygynėlis", Sudarė S. Matulaitis. /*Mikas Krėtikas*/. — Ž. 1907.VIII.29(IX.11)., Nr. 9. (Apie knygas).

147) Литературная новинка. (— — SZG. 1907., Nr. 625. (Изъ польской печати).

Apie Römerio „Litwa".

148). „Naujoji Gadynė" — „Skardas" — „Žarija". /*Mikas Krėtikas*/. — Ž. 1907., Nr. 17. (Apie laikraščius).

149) Prie mūsų kultūros statistikos. Lietuviškasis knygyno skyrius Maskvoje (1905—1906 m.). — VŽ. 1907.X. 23(XI.5), Nr. 175 (784); X.24(XI.6), Nr. 176 (785).

VII.

150) * Безпорядки въ львовскомъ университетѣ. (—). — SZG. 1907., Nr. 618. (Изъ польской печати).

---

*). Žvaigždute (*) čia pažymėti tie straipsniai, dėl kurių yra sunku pasakyti, ar jie, iš tikrųjų, yra M. B-kos parašyti. Be abejojimo, būtų labai gera, jei dar atsirastų žmogus, kuris gatėtų tai išaiškinti I. K.

151) * „Безстыдные". (—). — SZG. 1907., Nr. 591. (Изъ польскихъ газетъ).

152) * Что это? (—). — SZG. 1907., Nr. 599. (Изъ польской печати).

153) Депутаты — литовцы. (—). — SZG. 1907., Nr. 617.

Žinios iš „Vilniaus Žinių".

154) * Господа „краевцы". (—). — SZG. 1907., Nr. 608. (Изъ польской печати).

155) * Изъ польскихъ газетъ. (—). — SZG. 1907., Nr. 582 **).

156) * Изъ польскихъ газетъ. (—). — SZG. 1907., Nr. 584.

157) Изъ польскихъ газетъ. (—). — SZG. 1907., Nr. 594.

Išskyrus „Довольно ли автономіи", kur yra pasirašyta — скій.

158) Изъ польской печати, (—). — SZG. 1907., Nr. 590.

159) * Изъ польской печати. (—). — SZG. 1907., Nr. 595.

160) * Изъ польской печати. (—). — SZG. 1907., Nr., 602.

161) * Изъ польской пачати. (—). — SZG. 1907., Nr. 607.

162) Нац. Демократическіе Дезертиры. (—). — SZG. 1907., Nr. 599. (Изъ польской печати).

163) Нашъ край. (—). — SZG. 1907., Nr. 592.

Žinių pluoštelis: Ковенская губ., Ковно, Россіены (Ков. губ.), М. Жагоры (Ков. губ.).

164) „Нашъ вождь". (—). — SZG. 1907., 589. (Изъ польской печати).

165) * Не подъ опекой. (—). — SZG. 1907., Nr. 623. (Изъ польской печати).

166) * Объединеніе прогресистовъ. (—). — SZG. 1907., Nr. 608. (Изъ польской печати).

167) * Оборотная сторона. (—). — SZG. 1907., Nr. 611. (Изъ польской печати).

**) Skyrių „Изъ пcльскихъ газетъ" M. Biržiška vedė 1907 metų pabaigoje, bet sunku atskirti jo straipsniai nuo kitų.

168) О „головѣ" и „хвостѣ" эндековъ. (—). — SZG. 1907., Nr. 573. (Изъ польскихъ газетъ).

169) Отчетъ Польской Школьной Матицы въ Царствѣ Польскомъ за 1906—1907 г. г. (—). — SZG. 1907., Nr. 589. (Изъ польской печати).

170) * Отчужденіе польскихъ земель. (—). — SZG. 1907., Nr. 608. (Изъ польской печати).

171) * Письмо Сенкевича. (—). — SZG. 1907., Nr. 615. (Изъ польской печати).

172) * Почему „они" молчали? (—) — SZG. 1907., Nr. 605.

173) * „Prawda" о новой литературѣ. (—). — SZG. 1907., Nr. 623. (Изъ польской печати).

174) * Сердитое безсиліе. (—). — SZG. 1907., Nr. 624. (Изъ польской печати).

175) * „Смѣна мозговъ". (—). — SZG. 1907., Nr. 573. (Изъ польскихъ газетъ).

176) * „Трудная бухгалтерія". (—). — SZG. 1907., Nr. 581. (Изъ польскихъ газетъ).

177) * Трудный путь. (—). — SZG. 1907., Nr. 623. (Изъ польской печати).

178) * Въ Царствѣ Польскомъ. (—). — SZG. 1907., Nr. 592.

179) Виленскія вѣсти. (—). — SZG. 1907., Nr. 618.

Apie Liet. Mokslo Draugiją.

180) Въ комитетѣ литовскихъ женщинъ. (—). — SZG. 1907., Nr. 611. (Виленскія вѣсти).

1908 m.

II.

181) A. Baranausko „Kelionė Peterburgan". — VŽ. 1908., Nr. 130 (968) ir 131 (969).

Liet. Bibl. III., Nr. 1731.

182) Ar bus karas? (—). — VŽ. 1908.X.5(18), Nr. 224 (1062).

183) Ar jau paskutinis? (—). — Ž. 1908., Nr. 14.

184) Ar mokam naudotis? (—). — VŽ. 1908., Nr. 245 (1083).

185) Atėjo valanda! (—). — VŽ. 1908., Nr. 247 (1085).

186) Atminimas. /*Muštasai*/. — Ž. 1908., Nr. 2.

187) Atsargiau su viešu žodžiu. (—). — VŽ. 1908., Nr. 292 (1130).

188) Atsižiūrėkim, į ką rašom! (—). — VŽ. 1908., 212 (1050).

189) Augštesniosios *) mokyklos klausimas Vilniuje. /*B. M.*/. — VŽ. 1908., Nr. 90 (928).

190) Aukštesnioji mokykla Vilniuj. (—). — VŽ. 1908., Nr. 11 (849).

191) Balkanų aidai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 217 (1055).

192) Balkanų aidai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 243 (1081).

193) Be antgalvio. (—). — VŽ. 1908.X.2(15)., Nr. 221 (1059). (Ved. str.).

194) Bent kartą eikšten išėjo. (—). — VŽ. 1908., Nr. 281 (1119).

195) Darbininkų šventė Finlandijoje. (—). — Ž. 1908., Nr. 17.

196) Dar dokumentas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 147 (985).

197) Daugiau tokių žingsnių. (—). — VŽ. 1908., Nr. 201 (1039).

198) Dėlei Antrosios Lietuvių Dailės Parodos. (Vieno „kultūros ardytojų" pastebėjimai). /*S. D.*/. — Ž. 1908., Nr. 12.

199) Dėlei „pranešimo". (—). — VŽ. 1908., Nr. 241 (1079).

200) Dienraščio „Vilenskij Viestnik" Nr. 1645 tilpo... (—). — VŽ. 1908., Nr. 277 (1115).

201) Dūmai išsiskirsčius. (—). — VŽ. 1908., Nr. 290 (1128).

202) Dūmos „patrijotai" ir žmonių kišeniai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 288 (1126).

203) Estų spaudos sukaktuvės. (—). — VŽ. 1908., Nr. 28 (866).

204) Gelžkelis iš Mažeikių — per Žemaičius — Kretingon. (—). — VŽ. 1908., Nr. 149 (987).

205) Geras ženklas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 271 (1109).

206) Grapas Levas Tolstojus. /*R. N.*/. — VŽ. 1908., Nr. 192 (1030).

*) aukštosios

207) Иванъ Билюнасъ. /М. Б-ка/. — SZG. 1908., Nr. 635.

208) Jonas Jablonskis. /*R. N.*/. — VŽ. 1908., Nr. 162 (1000).

209) Kaip biurokratai eikvoja žmonių pinigus. /*M. Baltasis*/. — Ž. 1908., Nr. 15.

210) Kalbų atbalsiai. (—). — VŽ 1908., Nr. 96 (934).

211) Kalėdos. (—). — VŽ. 1908., Nr. 291 (1129).

212) Kam litvomanas, o kam vis lenkas vaidenasi. /*M. B.*/. — VŽ. 1908., Nr. 99 (937).

213) Kas gi tat. (—). — VŽ. 1908., Nr. 60 (898).

214) Ką sako patįs valdininkai apie mūsų „poselencus". (—). — VŽ. 1908., Nr. 231 (1069).

215) Kas gi toliau ? (—). — VŽ. 1908., Nr. 59 (897).

216) Kas kaltas? (—). — VŽ. 1908., Nr. 242 (1080).

217) Kyšys. (—). — VŽ. 1908., Nr. 286 (1124).

218) Konstitucija Turkijoj. (—). — VŽ. 1908., Nr. 156 (994).

219) Kun. Aleksandras Dambrauskas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 147 (985). (Iš mūsų laikraščių).

220) Lapkričio 9(22) d. įstatymas V. Dūmoje. (—). — VŽ. 1908., Nr. 244 (1082).

221) Lietuviškųjų stipendijų klausimas. /*Šešelis*/. — Ž. 1908., Nr. 14.

222) Lietuvių Mokslo Draugijos Valdybos posėdis. (—). — VŽ. 1908., Nr. 182 (1020).

223) Linksma diena. (—). — VŽ. 1908., Nr. 246 (1084).

224) Mirties bausmė. (—). — VŽ 1908., Nr. 95 (933).

225) Mokslo Draugija ir mūsų rašybos bei rašomosios kalbos reikalai. (—). — VŽ. 1908 , Nr. 173 (1011).

226) Mokslo metams prasidėjus. (—). — VŽ. 1908., Nr. 209 (1047).

227) Moterų suvažiavimas Peterburge. (—). — VŽ. 1908., Nr. 280 (1118).

228) Mūsų raštai 1907 metais. (—). — VŽ. 1908.I.8(21)., Nr. 6 (844).

229) Naudokimės proga. /M. B/. — VŽ. 1908., Nr. 203 (1041).

230) Nauja kancelarija. (—). — Ž. 1908., Nr. 12.

231) Naujas sumanymas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 237 (1075)

232) Naujų Metų dovanėlės. (—). — VŽ. 1908., Nr. 9(847).

233) Nurimo!.. (—). — VŽ. 1908. X.11(24)., Nr. 229 (1067). (Ved. str.). Dėl studentų streikų.

234) O męs dėlto šviesimės! (—). — VŽ. 1908.X.3(16)., Nr. 222 (1060).

235) Pasiaiškinimo žodis. — VŽ. 1908., Nr. 293(1131).

236) Pasiskaitymo vakarėliai. — VŽ. 1908., Nr. 134 (972).

237) Paskutinis lenkų „Motinėlės" susirinkimas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 14 (852).

238) Persijos dalykai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 206 (1044).

239) Pirmasis tūkstantis. (—). — VŽ. 1908., Nr. 162 (1000).

240) Povilas Urbšys. (—). — VŽ 1908., Nr. 286 (1124).

241) Povilas Višinskis. (—). — VŽ. 1908., Nr. 162 (1000).

242) Pradžia padaryta, kas toliau?. (—). — VŽ. 1908., Nr. 274 (1112).

243) Prie dvarininkų suvažiavimo. /Ventainis/. — VŽ. 1908., Nr. 61 (899).

244) Reikia mums ištvermės! (—). — VŽ. 1908., Nr., 285 (1123).

245) Senoji Turkija dar gyva. (—). — VŽ. 1908., Nr. 182 (1020).

246) Socijal-demokratai trečiojoje dumoje. (—). — Ž. 1908., Nr. 18.

247) Socijal-demokratų laikraščiai lietuvių kalboje 1896 — 1906 metų. /M. Baltasis/. — Ž. 1908., Nr. 17.

248) Sukaktuvės. (—). — VŽ. 1908., Nr. 263 (1101).

249) Svarbus suvažiavimas. (—). — Ž. 1908., Nr. 4.

250) Sviedinys sprogo. (—). — VŽ. 1908., Nr. 215 (1053).

251) Šis tas apie kun. K. Jaunių. (—). — VŽ. 1908.X.10(23)., Nr. 228 (1066). (Iš mūsų laikraščių). Nekrologas.

252) Tebūnie jums garbė! (—). — VŽ. 1908., Nr. 287 (1125).

253) Teisingas kelias. (—). — VŽ. 1908., Nr. 230 (1068).

254) „Tikroji pedagogija". /Ventainis/. — VŽ. 1908., Nr. 59 (897).

255) 1907 m. „Žarija" ir jos skaitytojai. /„Žarijos" redakcija/. — Ž. 1908., Nr. 7.

256) Turkai ir bulgarai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 210 (1048).

257) Turkai ir persai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 233 (1071).

258) Turkų revoliucija. (—). — VŽ. 1908., Nr. 154 (992).

259) „Universiteto komisijos" posėdis Vilniuje. /M. B./. — VŽ. 1908., Nr. 93 (931).

260) V. Antanavičia. (—). — VŽ. 1908., Nr. 61 (899).

261) Vienybės šventė. (—). — Ž. 1908., Nr. 15.

262) „Vilniaus Žinių" įsteigėjas. (—). — VŽ. 1908., 162 (1000).

263) „Vilniaus Žinių" prasiplatinimas per pirmąjį pusmetį 1905 metų. — VŽ. 1908., Nr. 162 (1000), 163 (1001).

264) Vyskupas K. Cirtautas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 110 (948).

265) Vyskupas Mečislovas-Leonardas Paliulionis (g. 1834 m., mirė 1908 m.). /R. L./. — VŽ. 1908., Nr. 99 (937).

266) Žingsnis po žingsnio. /S. D/. — Ž. 1908.. Nr. 4.

III.

267) A. P. „Kaip gyveno pirmieji žmonės ir kaip paskui gyvenimas atsimainė", 1907 m. /Mikas Krėtikas/. — Ž. 1908., Nr. 10. (Apie knygas).

268) Apie ką rašo mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908.X.8(21)., Nr. 226 (1064).

269) B. Alksnio „Kaip atsirado valdžia ir valstybė", 1908 m. /M. K./. — Ž. 1908.. Nr. 14. (Apie knygas).

270) Dėdės „Kodėl išnyko baudžiava Lietuvoje", 1908 m. /M. K./. — Ž. 1908., Nr. 14. (Apie knygas).

271) Jurgio Šlapelio. Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis",

1907 m. /*Mikas Krėtikas*/. — Ž. 1908., Nr. 8. (Apie knygas).

272) „Kibirkštįs", 1908 m. /*Mikas Krėtikas*/. — Ž. 1908., Nr. 23. (Apie knygas).

Šis numeris (birželio 19 / liepos 2. d.) iš spaustuvės neišėjo.

273) „K. Marks, jo gyvenimas, raštai ir darbai", 1908 m. /*M. K.*/. — Ž. 1908., Nr. 14. (Apie knygas).

274) K. Markso ir Fr. Engelso „Komunistų manifestas", 1904 m. /*M. Kr.*/. — Ž. 1908., Nr. 9. (Apie knygas).

275) „Kovotojų giesmės", 1907 m. /*M. K.*/. — Ž. 1908., Nr. 17. (Apie knygas).

276) M. Römerio „Litwa". (—). — VŽ. 1908., Nr. 10 (848).

277) „Naujoji Gadynė" (5.V.06.—28.XII.06.). /*M. Baltasis*/. — Ž. 1908., Nr. 18 ir Nr. 19.

278) „Senovės šventiejei ir dabartiniai bedieviai", 1907 m. /*M. Kr.*/. — Ž. 1908., Nr. 6. (Apie knygas).

279) 1908 m. „Žarijos" pirmasai bertainis (Nr. Nr. 1—13). /*Mikas Krėtikas*/. — Ž. 1908., Nr. 15. (Apie laikraščius).

280) 1907 m. „Žarija". /*Mikas Krėtikas*/. — Ž. 1908., Nr. 2. (Apie laikraščius).

VII.

281) Amerikos laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 154 (992).

282) Anglija. (—). — VŽ. 1908., Nr. 20 (858). (Užsieniuose).

283) Apie Amerikos lietuvių laikraščius. (—). — VŽ. 1908., Nr. 9 (847). (Laikraščiai).

284) Apie laukiamas atmainas ministerijoj. (—). VŽ. 1908., Nr. 18 (856). (Laikraščiai).

285) Chuliganų darbai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 121 (959). (Laikraščiai).

286) Два съѣзда. /М. Б-ка/. — SZG. 1908., Nr. 652. (Изъ литовской жизни).

Apie „Žiburį" ir „Šviesą".

287) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 18 (856).

288) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 19 (857).

289) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 20 (858).

290) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 21 (859).

291) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 22 (860).

292) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 23 (861).

293) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 24 (862).

294) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 26 (864).

295) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 27 (865).

296) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 28 (866).

297) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 29 (867).

298) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 30 (868).

299) Duma. (—). — VŽ. 1908., Nr. 31 (869).

300) Eserai mūsų kaimuose. (—). — VŽ. 1908., Nr. 126 (964). (Iš mūsų laikraščių).

301) Gandas neteisingas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 20 (858). (Laikraščiai).

302) Ginčas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 20 (858). (Laikraščiai).

303) Grapas apie „Žiburio" susirinkimą. (—). — VŽ. 1908., Nr. 10 (848). (Laikraščiai).

304) Iš Amerikos laikraščių. (—). — VŽ. 1908., Nr. 123 (961).

305) Iš baltarusių spaudos. (—). — VŽ. 1908., Nr. 239 (1077).

306) Iš rusų spaudos. (—). — VŽ. 1908., Nr. 290 (1128).

307) Karalius Karlas Pirmasis. (—). — VŽ. 1908., Nr. 20 (858). (Užsieniuose. Portugalija).

308) Ką rašo mūsų iaikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 212 (1050).

309) Ką rašo mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 290 (1128).

310) Ką rašo rusų laikaščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 184 (1022).

311) Kas bus Amerikos prezidentu? (—). — VŽ. 1908., Nr. 58 (896). (Užsieniuose).

312) Kas kaltas?. (—). — VŽ. 1908., Nr. 126 (964) (Iš mūsų laikraščių).

313) Kas kaltas, o kam kliuvo (—). — VŽ. 1908., Nr. 15 (853). (Laikraščiai).

314) Kas ką nuteisė? /S. D./. — Ž. 1908., Nr. 1. (Kas girdėti).

315) Keistas pasielgimas. (—). — VŽ. 1908.I.25(II.7)., Nr. 21 (859). (Laikraščiai).

316) Kiek ėjo „Naujosios Gadynės". (—). — VŽ. 1908., Nr. 123 (961). (Laikraščiai).

317) Kiek kartų Stolipinas atsistatydino. (—). — VŽ. 1908., Nr. 21 (859). (Laikraščiai).

318) Klerikalų viešpatavimas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 38 (876). (Užsieniuose).

319) Laikraščiai. (—).—VŽ. 1908., Nr. 11 (849).

320) Laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 12 (850).

321) Laikraščiai. (Garsaus ginčo negarsųs atbalsiai; Lenkų laikraščiai apie lietuvių vakarus Suvalkuose; Įdomi statistika). (—). —VŽ. 1908., Nr. 14 (852).

322) Lietuviai liaudies Universitetų atstovų suvažiavime. (—). — VŽ. 1908., Nr. 16 (854). (Laikraščiai).

323) Lietuvių organizacijos Amerikoj. (—). — VŽ. 1908., Nr. 10 (848). (Laikraščiai).

324) Liūdnas likimas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 41 (879). (Užsieniuose Anglija).

325) Ministerių „ekzaminai". (—). — VŽ. 1908., Nr. 106 (944). (Laikraščiai).

326) „Moskovskija Viedomosti" apie diktaturą. (—). — VŽ. 1908.I.26(II.8), Nr. 22 (860). (Laikraščiai).

327) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 123 (961).

328) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908, Nr., 251 (1089).

329) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 262 (1100).

330) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 265 (1103).

331) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 271 (1109).

332) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 272 (1110).

333) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 276 (1114).

334) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 278 (1116).

335) Mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 284 (1122).

336) Mūsų laikų apsireiškimai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 121 (959). (Laikraščiai).

337) Nauja paskola. (—). — VŽ. 1908.I.25(II.7)., Nr. 21 (859). (Laikraščiai).

338) Naujas vėjas ir pas mus papūtė. (—). — VŽ. 1908.I.24(II.6)., Nr. 20 (858). (Laikraščiai).

339) Nebloga taktika! (—). — VŽ. 1908., Nr. 163 (1001). (Ką rašo lenkų laikraščiai).

340) Net administracijai nedovanota. (—). — VŽ. 1908., Nr. 226 (1064). (Apie ką rašo mūsų laikraščiai).

341) Pagyrių puodas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 180 (1018). (Iš mūsų laikraščių).

342) Parūpo! (—). — VŽ. 1908., Nr. 252 (1090). (Iš rusų spaudos).

343) Paveikslėlis iš Amerikos lietuvių gyvenimo. (—). — VŽ. 1908., Nr. 17 (855). (Laikraščiai).

344) Pirmeiviai kalti. (—). — VŽ. 1908., Nr. 180 (1018). (Iš mūsų laikraščių).

345) Prie „Dokumento" Nr. 3. (—). — VŽ. 1908., Nr. 161 (999). (Ka rašo mūsų laikraščiai).

347) Revoliucijos judėjimas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 20 (858). (Užsieniuose Haiti).

348) „Šaltinio" lioterija atrado pasekėjus. (—). — VŽ. 1908., Nr. 18 (856). (Laikraščiai).

349) Šis-tas apie dumos posėdį 17(30) d.; užklausimas ministeriams; Dešinieji ir „jų" valstiečiai; Atstovas Šmid. (—). — VŽ 1908., Nr. 17 (855). (Duma).

350) Šis-tas apie „mokslo populiarizaciją". (—). — VŽ. 1908., Nr. 170 (1008).

351) Štriuopa už įžeidimą pasiuntinia. (—). — VŽ. 1908,, Nr. 22 (860). (Laikraščiai).

352) Tikyba ir mokslas (—). — VŽ. 1908., Nr. 41 (879). (Užsieniuose Italija).

353) Trestai ir prezidentas. (—). — VŽ. 1908., Nr. 27 (865). (Užsieniuose Šiaurinės Amerikos Jungtiniai Valsčiai).

354) Užsieniuose. (Vengrija; Prancuzija; Anglija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 15 (853).

355) Užsieniuose. (Vokietija; Anglija; Šveicarija; Čechija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 17 (855).

356) Užsieniuose. (Anglija; Vengrija; Vokietija; Prūsų lietuviai). (—). — VŽ. 1908., Nr. 18 (856).

357) Užsieniuose. (Vengrija; Italija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 24 (862).

358) Užsieniuose. (Anglija; Portugalija; Vokietija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 28 (866).

359) Užsieniuose. (Anglija, Persija; Serbija; Vokietija). (—). — VŽ. 1908., 29 (867).

360) Užsieniuose. (Portugalija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 30 (868).

361) Užsieniuose. (Artimieji Rytai; Čechija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 43 (881).

362) Užsieniuose. (Italija; Vokietija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 44 (882).

363) Užsieniuose. (Anglija; Italija; Ispanija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 49 (887).

364) Užsieniuose. (Vokietija; Austrija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 51 (889).

365) Užsieniuose. (Vengrija; Italija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 55 (893).

366) Užsieniuose. (Persija; Austrija; Italija). (—). — VŽ. 1908., Nr. 123 (961).

367) Vėl neramu! (—). — VŽ. 1908,, Nr. 55 (893). (Užsieniuose. Rumunija).

368) „Viltis" ir kelionė į Rymą. (—). — VŽ. 1908., Nr. 21 (859). (Laikraščiai).

369) Žinios iš Amerikos. (—). — VŽ. 1908., Nr. 103 (941).

370) Žinios iš Amerikos. (--). — VŽ. 1908., Nr. 105 (943).

371) Žinios iš Amerikos. (—). — VŽ. 1908., Nr. 109 (947).

VIII.

372) Į skaitytojus. /*„Vilniaus Žinių" Redakcija*/. — VŽ. 1908.. Nr. 254 (1092).

373) Mūsų draugijų adresai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 164 (1002).

7 adresai.

374) Mūsų draugijų adresai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 172 (1010).

14 adresų.

375) Mūsų draugijų adresai. (—). — VŽ., 1908., Nr. 184 (1022).

20 adresų.

376) Mūsų draugijų adresai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 199 (1037).

22 adresai.

377) Mūsų draugijų adresai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 216 (1054).

29 adresai.

378) Mūsų draugijų adresai. (—). — VŽ. 1908., Nr. 249 (1087).

30 adresų. Plg. VŽ. 1908., Nr. 285 (1123).

379) Skaitytojų atidžiai. /*„Vilniaus Žinių" Redakcija*/. — VŽ. 1908., Nr. 159 (997).

XI.

380) Nuo Redakcijos prie „Šančių darbininkų protesto, tilpusio VŽ." Nr. 229. — VŽ. 1908., Nr. 242 (1080).

381) Redakcijos prierašas prie Marjano Wyżyckio „Lietuviai ir lenkai". — VŽ. 1908., Nr. 198 (1036).

382) Redakcijos prierašas prie kun. A. Civinsko laiško Į „Vilniaus Žinių" Redakciją. — VŽ. 1908., Nr. 214 (1052).

383) Red. prierašas prie Liepuko „Dėlei „Kirpikų". — VŽ. 1908., Nr. 215 (1053).

1909 m.

II.

384) Dėlei ministerių permainos. (—). — VŽ. 1909., Nr. 31 (1162).

385) Edvardas Paulavičius. (—). — VŽ. 1909., Nr. 30 (1161).

386) Kas dabar „Vadovu"? (—). — VŽ. 1909., Nr. 41 (1172).

387) Otto von Mauderode. (—). — VŽ. 1909., Nr. 11 (1142).

388) „Rūta" (—). — VŽ. 1909., Nr. 33 (1164).

389) Trečioji dailės paroda. /S. D./. — LŽ. 1909., Nr. 2, Nr. 3.

IV.

390) Paskaitos iš lietuvių literatūros istorijos lig 1864 m. (Planas — santrauka). — LŽ. 1909., Nr. Nr. 49, 52, 54 ir 57.

VII.

391) Dėlei „tautos gimno". (—). — VŽ. 1909., Nr. 41 (1172). (Iš mūsų laikraščių).

392) Iš lenkų spaudos. (—). — VŽ. 1909., Nr. 1 (1132).

393) Ką rašo mūsų laikraščiai. (—). — VŽ. 1909., Nr. 2 (1133).

1910 m.

I.

394) Antanas Klementas. Lietuvių rašytojas pradžioj XIX-ojo amžiaus. Išspausdinta iš „Lietuvių Tautos". Vilniūje 1910. 40 pusl. M. Kuktos spaustuvė, Rūmų (Dvorcovaja) g-vė Nr. 4. 1910. 17×25,5 cm. Kaina 50 kop.

Tas pats: Antoni Klementt· Pisarz litewski w początkach w. XIX· Z litewskiego tłum. *St. J.* — „Adam", 1921.XI.22; „Ewa", 1921.XI.23; „Józef", 1921.XI.24; „Marja", 1921. XI.25; „Jan", 1921.XI.26; „Anna", 1921.XI.27; „Piotr", 1921.XI.29; „Zosia", 1921.XI.30; „Jerzy", 1921. XII.1; „Hela", 1921.XII.2. ir atskirai Wilno, 1921. 62 p.

1) „*Viltis*". 1910.VIII.13(26), Nr. 92 (427). (Mūsų knygos); 2) *M. Brensztejn.* „Goniec Codzienny", 1910., Nr. 239. („Lietuvių Tauta").

Liet. Bibl. I. dal. pap., Nr. 294c. sk. LIV. Liet. Bibl. II. d., Nr. 460., sk. 120.

II.

395) Antanas Klementas. — LT. 1910. 1 kn. IV dal. pusl. 495—529. Atspaud. žiūr. Nr. 394.

Liet. Bibl. 1926.II. Nr. 460. sk. 120. *Liet. Bibl.* I d. pap. 1926. Nr. 294c. sk. LIV.

396) Apie „Aušrinę". /*M. Baltasis*/ — Vis. 1910., Nr. 6. p. 193—197.

397) Apie literatūros istoriją ir mūsų „istorijas". /*M. B-ka*/. — Vis. 1910. Nr. 2. p. 45—49.

398) Atsiminimas. (Skiriamas Lazdynų Pelėdai). /*M. Baltasis*/. — Vis. 1910., Nr. 4. p. 137—139.

399) „Darbininkų klausimas" 1909 metais. /*Šešėlis*/. — Vis. 1910., Nr. 1. p. 13—14.

400) Eliza Ožeškienė. (1842—1910). /*S. D.*/. Vis. 1910., Nr. 5. p. 182—186.

401) Grunvaldo sukaktuvės. /*S. Tėvelis*/. — Vis. 1910., Nr. 5. p. 153—156.

402) Iš gyvenimo lietuvių studentų Maskvoje 60-tais metais /*M. B.*/. — A. 1910.III.24(IV.6), Nr. 2 pusl. 2—8.

Dr. 1910, Nr. 41, pusl. 104· (Liet. Spaudos apžvalga). Liet. Bibl. III., Nr. 2215.

403) Iš mūsų kairiosios kultūros statistikos. /*Jonas Snapas*/. — Vis. 1910., Nr. 1, pusl. 4—8.

404) „Kairioji" spauda. — Vis. 1910., Nr. 2, pusl. 58—59.

405) Kas gi pas mus įvyko? /*Šešėlis*/. — Vis. 1910., Nr. 2, p. 41—44.

406) Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu. (Istorijos piešinėlis). /*M. B-ka*/. — Vis. *1910* m., Nr. 4, pusl. 117—123; Nr. 5, p. 156—161; Nr. 6, p. 198—206; Nr. 7—8, p. 256—262; Nr. 10, p. 324—333; Nr. 11—12, p. 358—365. *1911* m. Nr. 1, p. 3—11; Nr. 2—3, p. 56—63; Nr. 4, p 129—135; Nr. 5, p. 180—186; Nr. 6, p. 238—246; Nr. 7—8, p. 270—280. Atskiras atspaudas: Vilnius, 1921. 70 p. „Švyturio" b-vės spaustuvė. Liet. Mokslo Dr. leidinys. (ž. Nr. 1210).

Rec: 1) **V.K.** NG. 1916, Nr. 1, p. 59; 2) **Al.M.** „Simanas Daukantas". „Vilties priedas". 1915. Nr. 1—3, pusl. 15.

407) Lietuvių Žinynas. /*Analfabetas*/. — Vis. 1910., Nr. 5, p. 169—171.

408) Literatura (Litwa, VII.). /*M. Bir.*/. — WEPI. 1910., XLIII—XLIV t., pusl. 616—624.

Papildymai: ten pat p. 955—956.

409) Lyg — ir apžvalga. /*Šilkinis*/. — Vis. 1910., Nr. 1, pusl. 27—31.

410) Maskvos studentai 1903 — 1904 m. /*M. Baltasis*/. — Vis. 1910., Nr. 3, p. 103—107. (Iš lietuvių - moksleivių statistikos).

411) Metus baigdami. (—). — Vis. 1910., Nr. 11—12, pusl. 353—358.

412) Mūsų uždaviniai. (—). — Vis. 1910., Nr. 1, pusl. 1—4.

413) Naujasis aplinkraštis. (—). — Vis. 1910., Nr. 1, pusl. 26.

414) „Pirmeivių" darbas ir visuomenės demokratai. /*Šešėlis*/. — Vis. 1910., Nr. 4 p. 113—117.

415) Pirmoji byla dėl lietuviškųjų raštų (1870—71 m.). /*M. B-ka*/. — Vis. 1910., Nr. 3., pusl. 88—94. Atskir. hektogr. atsp. Liet. Univ. stud., Kaunas, 1924., pusl. 19—26.

Liet. Bibl. III., Nr. 1784.

416) Prie str. „Pirmoji byla dėl lietuviškųjų raštų". /*M. B-ka*/. — Vis. 1910., Nr. 5, pusl. 162.

417) Projekt Encyklopedji Litewskiej. (—). — „NowŽ. w Wilnie" 1910, Nr. 4.

418) Suprato! (—). — Vis. 1910, Nr. 1, pusl. 37.

419) Šis-tas apie IV-ąją Lietuvių Dailės Parodą. /*S. D.*/. — Vis. 1910., Nz. 3 p. 81—88.

420) Tolstojus. /*R. N.*/. — Vis. 1910., Nr. 10, pusl. 321—324.

421) Vytautas Civinskis. (—). — Vis. 1910., Nr. 10, pusl. 338.

Nekrologas.

III.

422) S. Čiurlianienės (Kymantaitės) „Lietuvoje". Kritikos žvilgsnis į Lietuvos inteligentiją. Vilniuje. 1910 m. 83 p. (Pusl. 57—83: M. K. Čiurlianio „Apie Muziką"). /*S. D*/. — Vis. 1910., Nr. 6, pusl. 220—223.

423) Pranciškaus Kuzmos — "Dūma ir jos darbai". Vilnius, 1910 m. 61 p. („Vilties" išleidimas Nr. 19). /*Mikas-Krėtikas*/. — Vis. 1910., Nr 4, p. 147—152. (Apie knygas).

424) Jono Šliupo „Lietuvių tauta senovėje ir šiandien", 3 tomai. 1904—1905 — 1909 m. Plymouth — Chicago. 462+563+552 pusl /*S. Tėvelis*/. — Vis. 1910., Nr. 1, pusl. 38—40; pusl. 77—80. (Apie knygas).

425) Tetutės Onos „Paveikslėliai iš sodos". Tilžėje. 1903. 60 p. („Tėvynės Sargo" priedas). /*M. Baltasis*/. — Vis. 1910., Nr. 5, pusl. 188—191.

V.

426) Tadas Wróblewski: Lietuvių žemvaldystės stovis Didžioje Lietuvoje. (Vertė *M. Biržiška*). — Vis. 1910, Nr. 9, pusl. 289—297.

VII.

427) „Chodataistvo po delam" kaipo politikos principas. Atstovas Bulota ir lenkų atstovai. „Viltininkai" ir jųjų kandidatai. Tilto, tilto mums reikia! /*Šilkinis*/. — Vis. 1910., Nr. 2, pusl. 68—72. (Lyg-ir apžvalga).

428) Dar žodelis. /*Redakcija*/. — Vis. 1910., Nr. 1, p. 27.

429) Gegužinė. Jaunuomenė nuo dviračių nulipo. Teatras ir žmonės. Tautos namai ir betaučiai darbininkai. /*Šilkinis*/. — Vis- 1910., Nr. 5, p. 172—177. (Lyg-ir apžvalga).

Laikraštija ir gyvenimas. „Aušrinė". 1914. Nr. 1(29), pusl. 17.

430) Grunvaldo mokslas. Pirmasis lietuvių pasiuntinys - diplomatas. Toks tokį pažino. Tatai, brač, mūsiškis! /*Šilkinis*/. — Vis. 1910., Nr. 6, p, 211—214. (Lyg-ir apžvalga).

431) Klerikalų galybė ir pirmeivių nedalikatnumas. Ką padaro perdidelis rūpinimasi „bedievių" draugijomis. Kunigai ir dailininkai. „Vilties" kromelyje. Mūsų dienų „grunvaldas". /*Šilkinis*/. — Vis. 1910., Nr. 3, p. 97—103. (Lyg-ir apžvalga).

432) Kova už visuotiną, lygų, tiesų ir slaptą balsavimą Prūsuose. (—). — Vis. 1910, Nr. 2, pusl. 65—67. (Užsienio gyvenimo atbalsiai).

433) Lietuvos „pliusų" diplomatija. XX-ojo amžiaus „dešimtinė". Titulai. Nusimauk kepurę! Ir vis perniek?.. /*Šilkinis*/. — Vis. 1910., Nr. 4, p. 134—137. (Lyg-ir apžvalga).

434) Naudinga operacija. Dėl kultūros-pasiderėsim, bet „politikai" pinigų nesigailėsim! „Lapės politika" prieš darbininkų judėjimą. /*Šilkinis*/. — Vis.

1910, Nr. 11—12, p. 386—390. (Lyg-ir apžvalga).

435) Nowy miesięcznik litewski. (—). — Wie. 1910.IV.3. Rok IV, Tom I; Nr. 14, pusl, 436.

436) Pirmasis kvotimas. Bent kartą lenkai reikalingi! Pirkite tik mūsų kromelyje... Tarptautiniai bedoriai ir „tėvynė". /Šilkinis/. — Vis. 1910, Nr. 10, p. 345—352. (Lyg-ir apžvalga).

437) Prūsų socijaldemokratų suvažiavimas. (—). — Vis. 1910., Nr. 1, p. 24—26. (Užsienio gyvenimo atbalsiai.

438) Köbenhauno suvažiavimas. /A. Drukteinis/. — Vis. 1910., Nr. 9, pusl. 304—309; Nr. 11—12, pusl. 372—376. (Užsienio gyvenimo atbalsiai).

439) Šiaulių mozūras. Grapo išpažintis. Jie pogromų nerengia. Naiviškieji. /Šilkinis/. — Vis. 1910., Nr. 7—8, pusl. 274—279. (Lyg-ir apžvalga).

440) Tarptautinis socijalistų kongresas.—Vis. 1910., Nr. 3, pusl. 95—96. (Užsienio gyvenimo atbalsiai).

441) Visuomenės istorijos mokslas ir studentija. /Anaifabetas/. — Vis. 1910., Nr. 7—8, p. 263—268.

Spauda ir moksleivija. „Aušrinė". 1911, Nš. 1, pusl. 26—27.

IX.

442) Apie „tautininkų" peštynes. /K. L./.*) — Vis. 1910., Nr. 11—12, p. 381—385.

Čia daug M. Biržiškos perdirbta.

X.

443) Laiškas redakcijon. — Dr. 1910, Nr. 41, pusl. 120.

Apie „Visuomenės" žurn. leidėją.

1911 m.

II.

444) Amatininkų suvažiavimas. /Šešėlis/. — Vis. 1911., Nr. 1, p. 21—26.

445) Balsai iš sodžiaus. /L. Akyvas/. Žv. 1911., pusl. 49—50.

446) Dėl būsimųjų rinkimų. /Šešėlis/. — Vis. 1911., Nr. 5, p. 208—213.

447) Didysis Anglijos darbininkų subruzdimas. /A. Drukteinis/. — Vis. 1911., Nr. 7—8, p. 298—305.

---

*) A. Janulaitis.

448) Iš lietuvių teatro statistikos. /Nuobodėlis/. — Žv. 1911., pusl. 1—19.

449) „Jonai, aš tave myliu, bet tavo raštus deginu ir degįsiu". /Šilkinis/. — Vis. 1911., Nr. 7—8, p. 331—339. (Lyg-ir apžvalga)

450) Kun. Ant. Strazdelis. /M. B-ka/. — Vis. 1911.. Nr. 7—8, pusl. 270—280.

Liet. Bibl. II. d. pap. Nr. 470.

451) Lietuvos didieji „dūšių" ponai prieš-pat baudžiavos panaikinant. (Keletas skaitlinių). /Š-is/. — Vis. 1911., Nr. 2—3, p. 53—56.

452) Lietuvos grapo išpažintis. /O. Čiuprys/. — Vis. 1911., Nr. 1, p. 33—42.

453) Mykalojus-Kastantinas Čiurlianis. (1876—1911). /S. D./. — Vis. 1911., Nr. 4, p. 168—171.

454) Prie M. Valančiaus „Žemaitių Wiskupistės". — LT. 1911. 2 kn. I dal., pusl. 131—132.

Liet. bibl. 1926.II, Nr. 877. sk. 203.

455) Rinkimai Austrijoje. /A. Drukteinis/. — Vis. 1911., Nr. 5, pusl. 198—203.

456) Rzut oka na literaturę litewską za czasów uniwersytetu wileńskiego. /M. B-ka/. — TW. 1911., Nr. 11—12, pusl. 15—20.

457) Sveiki! (—), — Vis. 1911., Nr. 1, pusl. 1—2.

458) Šios valandos atbalsiai. /Mur. meklis/. — Vis. 1911., Nr. 2—3, pusl. 99—105.

459) 1910—1911 metais. (Žvilgsnis). /Eilinis/. - Žv. 1911., p. 55—64.

460) Visuomeniškasai pagrindas vadinamojo „lenkų ir lietuvių ginčo". /A. B./. — Vis. 1911., Nr. 1, pusl. 27—33.

Originalas buvo A. Janulaičio ir M. Biržiškos parašytas.

III.

461) A., S. Č. ir P. Avižonies „Skaitymo vadovėlis". Vilniuje 1911 m. 16+15+16=47 pusl. /Mikas Krėtikas/. — Vis. 1911., Nr. 7—8, pusl. 340—343. (Apie knygas)

V.

462) S. Dalski. Nusidėjimas ir tikyba. (Iš „Wolna Trybuna" 1911 m. Nr. 2 ir 3 vertė M. Biržiška). — Vis. 1911., Nr. 6, pusl. 247—251; Nr. 7—8, pusl. 294—298.

463) J. Porębski. Dvasiškosios biūrokratijos rūpesniai. — Vis. 1911., Nr. 2—3, pusl. 90—94.

Iš 1911 m. Nr. 9. „Nasza Sprawa" vertė M. Biržiška.

464) Visuomeniškasai pagrindas vadinamojo „lenkų ir lietuvių ginčo". /A. B/. — Vis. 1911., Nr. 1, pusl. 27—33.

Plg. Nr. 460.

VII.

465) Apie krikščioniškąjį darbininkų laikraštį. Demokratiškas susitvarkymas su patronais. Dieviškoji nelygybė luomų. Ir neįvesk mus pagundon! Doros lenktynės. /*Šilkinis*/. — Vis. 1911., Nr. 2—3, p. 113—119. (Lyg-ir apžvalga).

466) Auksinė gaida. Šeimyniškoji „tautos" vienybė. Dėl 1.000 rublių. Politika „be dokumento". „Į lašus". Korektūros klaida. /*Šilkinis*/. (Lyg ir apžvalga). — Vis. 1911., Nr. 6, p. 251—257.

467) 1910 metų Lietuvos Prometėjas. Už tėvynę. Za San! Grižk, Ambraziejau. /*Šilkinis*/. — Vis. 1911., Nr, 1, p. 42—46. (Lyg ir apžvalga).

IX.

468) Amerikos auksas ir Lietuvos iseiviai. /*Antanas B-is.* *) — Vis. 1911., Nr. 2—3. p. 84—90; Nr. 4, p. 159—165; Nr. 7—8, p. 305—310.

M. Biržiškos čia daug ištaisyta.

1912 m.

III.

469) Apie Pr. Augustaičio raštą iš literatūros istorijos. — LŽ. 1912., Nr. 56, 59, 61 ir 63.

VII.

470) Ruch naukowy. /*M. B.*/. — PrzW. 1912., Nr. 9. (Z życia litewskiego).

Apie Liet. Mokslo Draugiją.

471) Statystyka teatralna. /*M. B.*/. — PrzW. 1912., Nr. 14, (Z życia litewskiego).

472) W oczekiwaniu kampanji wyborcziej. /*M. B.*/. — PrzW. 1912., Nr. 22. (Z życia litewskiego).

1913 m.

II.

473) Juodoji Lietuvos armija. /*Šešėlis*/. — GiedrK. 1913., pusl. 36—39.

474) Kaip knygos deginta Lietuvoje. /*Analfabetas*/. — GiedrK. 1913., p. 29—35.

475) Laikraščių statistika. /*J. Snopa*). — GiedrK. 1913., p. 45—51.

476) Młodzież litewska. /*Michał Birżysko*/ *) — BiD. 1913., Nr. 2, pusl. 31—33.

477) Robotnicze kasy chorych. /*Bron. Michałowski*/. — KK. 1913., pavasarį, Nr. 118 (?), 119, 120 (?). Atskirai atmušta 500 egz.

plg. NG. 1916, Nr. 2. pusl. 81 (iš *Rapolo II.* laiško).

478) Страховая литература и собранія. (Туринys: чулочницы, металлисты, типографщики, кожевники; собранія уполномоченныхъ). /Бр. Михаловскій/. — VS. 1913., Nr. 4, pusl. 9—10.

479) Vilniaus rinkimai. /*Šešėlis*/. — K. 1913.I.5(18), Nr. 1, p. 2—11.

1914 m.

II.

480) Apie jaunuomenės laikraščius. /*S. D.*/. — NT. 1914, p. 73—84.

481) Atogalion pažvelgus. (1904—1914). /*J. Snopa*/. — GiedrK. 1914., pusl. 90—96.

482) Darbininkų ligos kasos. /*B. Mykėnas*/. — GiedrK. 1914, p. 98—102.

483) Dėl spaudos sukaktuvių. /*J. Snopa*/. — Vln. 1914.IV.26(9), Nr. 12.

484) Delei L. Ivinskio „Aitvaro". (Su faksimile), — LT. 1914, 2 kn. III dal. pusl. 375—383.

Liet. Bibl. II., Nr. 859, sk. 200, Nr. 1104, sk. 242; Nr. 1182, sk. 256; Liet. Bibl. II d. pap., Nr 826.

---

*) Pranciškus Eidukevičius ("Edmund").

*) Pavardė klaidingai išspausdinta

485) Dvarininkai apie darbininkų išeivybę. /*Šešėlis*/. — Vln. 1914.IV.26 (V.9), Nr. 12.

486) Iš D. Poškos raštų. (Medžiaga literatūros istorijai). — LT. 1914, 2 kn. III dal., pusl. 329—375.

Liet. Bibl. 1926.II. Nr. 408, sk. 107; Nr. 573, sk. 144; Nr. 586, sk. 148; Nr. 605, sk. 152; Nr. 619 sk. 155; Nr. 652, sk. 161 Nr. 862, sk. 201.

487) Iš profesijonalinio Vilniaus gyvenimo. /*Šešėlis*/. — GiedrK. 1914., pusl. 116 -119.

488) Jaunuomenės reikalais. /*M. Baltasis*/. — NT. 1914., pusl. 53—58.

489) Kai-kurie lietuvių teatro skaitmens /*Nuobodėlis*/. — GiedrK. 1914., pusl. 48—52.

490) Kaip steigta Vilniaus ligos kasos. /*Br. Michalovskis*/. — GiedrK. 1914., pusl. 102—107.

491) Ковенская губернія. — EGr. 1914, XXIV. t. skilt. 400—405. Priedas: „Статистическій обзоръ Ковенской губерніи", 4 pusl.

492) Kovos sukuryje. /*Eilinis*/. — Vln. 1914.V.17(30), Nr. 15.

493) Krizius Duonelaitis. (1714—1780). /*Analfabetas*/. — GiedrK. 1914., pusl. 39—43.

494) Krizius Duonelaitis. /*Analfabetas*/. — VilK. 1915 m., 1914., pusl. 86 ir t.

495) „Nauju taku". /*Jauniejei*/. — NT. 1914., p. 1—2.

496) Peterburgo Švietimo draugijos. /*Eilinis*/. — GiedrK. 1914., pusl. 119—123.

497) Rusijos darbininkų dienraštis. /*Eilinis*/. — Vln. 1914.IV.19(V.2), Nr. 11

498) Simanas Daukantas. (1793 — 1864). /*S. Tėvelis*/. — GiedrK. 1914, p. 43—48.

Al. M. „Simanas Daukantas „Vilties priedas". 1915. Nr. 1—3, skilt. 15. *Liet. Bibl.* II. 1926. Nr. 689, sk. 168.

499) Simanas Daukantas. /*S. Tėvėlis*/. — VilK. 1915 m., 1914, pusl. 86—88.

500) Siuvėjų sąjunga. /*Ser.*/. — Vln. 1914 V.24(VI.6), Nr. 16. (Vilniaus profesinės darbininkų sąjungos, 2.).

501) Skaitymo programėlė. (Visuomenės mokslai-ištraukta iš platesniosios lavinimos programos). /*S. D.*/. — GiedrK. 1914, p. 53—62.

502) Spaustuvininkų-darbininkų sąjunga. /*Ser.*/. — Vln. 1914.V.17(30), Nr. 15. (Vilniaus profesinės darbininkų sąjungos, 1.).

503) Vilniaus ligos kasos ir klerikalai. /*Br. Michalauskis*/. — Vln. 1914. V.24(VI.6), Nr. 16, ir VI.7(20), Nr. 17.

V.

504) Darbininkų uždarbis. (Skaitmens). — GiedrK. 1914, p. 107—108.

Versta iš rusų žurnalo.

VII.

504a) Duonkepių streikai. /*Ser.*/.— Vln. 1914.VI.28(VII.11), Nr. 20. (Darbininkų gyvenimas Lietuvoje, Vilnius).

504b) Rinkimai į gubernijos valdybą. /*B. Mykėnas*/. — Vln. 1914, mėn., dien. (?).

504c) Tramvajų tarnautojai. /*Ser*/. — Vln. 1914.V.24(VI.6), Nr. 16. (Vilnius).

504d) Tramvajų tarnautojų streikas. /*Ser.*/. — Vln. 1914.VI.7(20), Nr. 17. (Darbininkų gyvenimas. Lietuvoje. Vilnius).

1915 m.

II.

504e) Кудырко, Викентій /М. Б-ка/. — Egr. 1915 (?), XXVI, skilt. 144.

505) Mažosios Lietuvos visuomenė Duonelaičio metu. — PB. 1915, pusl. 171—178.

Rusų karo cenzūrai uždraudus spausdinti vokiškus tekstus, jų vietoje beliko tik žvaigždutės.

506) „Ryto" draugijos gimnazijos kurso pamokos Vilniuje. (—). — VilA. 1916 metams. — 1915, pusl. 93—94. (Mokyklos).

IX.

507) Nowe czytanki. Część I. Zebrała *Stefanja Jabłońska*. Cena 35 kop. W oprawie 45 kop. — Wilno, 1915.

96 pusl. Drukarnia M. Kuchty, Tatarska 20. 15,5×23 cm.

M. Biržiškos koreguota..

1916 m.

I.

508) Lietuvių dainos. (Vidurinėms mokykloms vadovėlis). — Vilnius. 1916 [I.25]. XVI+55+ M. Biržiškos lietuvių literatūros istorijos raštų sąraš. 14×21,5 cm. M. Kuktos spaustuvė. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

Vokiečių okup. valdžios uždrausta.

II.

508a) L.S.D.P. prieš karę. /*Rapolas II.*/. — NG. 1916, Nr. 2, pusl. 81—82. (Vilnius).

V. Kapsuko išspausdintas M. Biržiškos laiškas iš Vilniaus 1913 m. VI.11.

1917 m.

I.

508b) Lietuvos geografija. (Vidurinėms mokykloms vadovėlis). I. Prigimtis. — Vilnius, 1917. 148 pusl. 14×21,5 cm. M. Kuktos spaustuvė. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys. Kaina su apdarais 2 r. 75 k.

Rec.: 1) **A. Jakštas**, „Ateitis" 1918. Nr. 8(78). pusl. 220—221.
2) **A. Vireliūnas**. „Liet. Mokykla", 1918.XII. Nr. 12. p. 394—399.

II.

509) * Jonas Biliūnas. (1879 — 1907). /*B.*/. — LA. 1917.XII.11, Nr. 40.

510) Kapai. /*M. B-ka*/. — LV. 1917.XII,11, Nr. 3.

511) Konferencijos įspūdžiai. /*M. Skiedra*/. — LA. 1917.X.9, Nr. 13; X.11, Nr. 14.

512) Maironis, Litauens Lyriker. /*S. D.*/. — Zd10A. 1917.VI.6, Nr. 276.

513) Mūsų mokykla. 1915 — 1917 m. /*M. Skiedra*/. — LA. 1917.IX.25, Nr. 7.

514) Palangos-Šventosios uostas. /*M. B-ka*/. LA. 1917.IX.20, Nr. 5.

515) Strukis, žuvų karalius. (—). — LV. 1917.X.4, Nr. 1.

516) Svetimosios kalbos lietuvių rašto istorijoje. — LA. 1917.IX.6, Nr. 1; IX.15, Nr. 3.; IX.27, Nr. 8.; X.4, Nr. 11.

517) Tadas Kasčiuška. (1746 — 1817). /*B.*/. — LA. 1917.X.16, Nr. 16.

518) 1794 metai ir Kasčiuška mūsų dainose. /*M. B-ka*/. — LV. 1917, Nr. 2.

519) Vilnius. /*M. Sk.*/. — LA. 1917 IX.22, Nr. 6; IX.25, Nr. 7.

520) Žymėkimės gatvių vardus. — LV. 1917.XII.11, Nr. 3.

IV.

521) Jezavitų teatras Lietuvoje. — Zd.10.A. 1917.VI.22, Nr. 290. (Skaityta L. M. Dr. Visuot. susirink. 1917 m. birželio mėn.).

522) Svetimosios kalbos lietuvių rašto istorijoje. — Zd.10.A. 1917.VI.22, Nr. 290. (Skaityta 1917 m. birželio mėn. Vilniuje per visuotin. Lietuvių Mokslo Draugijos susirinkimą. Atskirai hektografu atmušta Kaune).

VII.

523) Lietuvių gimnazija. /*M. B.*/. — LA. 1917.IX.18, Nr. 4. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

524) Lietuvių gimnazija. /*M. B.*/. — LA. 1917.X.16, Nr. 16. (Žinios iš Lietuvos. Vilniuje).

525) Vilniaus Lietuvių gimnazija. (—). — LA. 1917.XII.11, Nr. 40. (Žinios iš Lietuvos. Vilniuje).

526) Vilnius. (—). — LA. 1917.IX.6, Nr. 1. (Žinios iš Lietuvos).

1918 m.

I.

527) Duonelaičio raštai. Mokykloms parinko ir paaiškino M. Biržiška. — Vilnius, 1918.[X.30.]. 89 p. Martyno Kuktos spaustuvė. 13x20,5 cm. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

II leid. Kaunas, 1921, plg.

Rec. **Pr. Mašiotas**. Mokyklų reikalu. NL. 1919.V.18, Nr. 20. (Vadovėliai).

Liet. Bibl. 1926.II, Nr. 494. sk. 127.

528) Duonelaičio gyvenimas ir raštai su kalbos paaiškinimais. Priedėlis prie Duonelaičio raštų ištraukų mokyklos reikalui. — Vilnius 1918 [X.30]. Mar-

tyno Kuktos spaustuvė. 110 p. 13x20,5 cm. Lietuvių Moksio Draugijos leidinys.

II leid. Kaunas, 1921, plg.

Rec.: Pr. Mašiotas' Mokyklų reikalu. — NL. 1919.V.18, Nr. 20 (Vadovėliai).

528-a) Экономическое положение Литвы и Белоруссии. Москва (1918). Высший Совет Народного Хозяйства. Отдел редакционно-издательский.

Viršely parašyta, kad išleido *A. Moravskis*, bet, iš tikrųjų, čia yra M. B-kos parašytas veikalas ir tik per nesusipratimą atspausdintas Moravskio vardas.

529) Lietuvos geografija. (Vidurinėms mokykloms vadovėlis). I. Prigimtis. (3—5 tūkstantis). — Vilnius. 1918. M. Kuktos spaustuvėje. 148 p. 14x21 cm. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

II.

530) Dar iš nespaudintų A. Baranauskio eilių. — LV. 1918.IV.27, Nr. 4(7).

Pridėti eilėr.: I. Paswiejkinimas dienoj Wardūwiu Brolo Wieszpatij Klemenso; II. Ad eundem.

531) Del Socjaldemokratų dalyvavimo Valst. Taryboje. — LA. 1918.XI.20, Nr. 136(144).

532) Iš darbo dainos istorijos. — DB. 1918.V.30, Nr. 23, p. 4—7.

533) Iš Kondratavičiaus - Sirokomlės eilių. (—). — LV. 1918.V.28, Nr. 5(8).

534) Iš senos knygos. — LV. 1918. I.22, Nr. 1(4).

535) Iš Vilniaus studentų darbų. /*M. B-ka*/. — LV. 1918.V.28, Nr. 5(8).

536) Jezuitų mokyklos teatras Lietuvoje. — LM. 1918.: Nr. 3 p. 36—42; Nr. 4, pusl. 71—75; Nr. 5—6, pusl. 114—125; Nr. 7—8, pusl. 156—172.

Hektogr. atsp. Lietuvos Universiteto studentų Kaunas, 1924. 56 p. *Liet. Bibl.* I. d. pap. 1926. Nr. 83-b. skilt. XXII.

537) Kalvarijos „studentų", gegužinės prieš 100 metų. /*B.*/. — LV. 1918. III.26, Nr. 3(6).

538) Lietuvių mokykla ligi XVIII-a. pabaigos. /*M. B-ка*/. — LV 1918.III 26, Nr. 3(6) ir Moksl. 1918. Liepos—July. Vol. VI., Nr. 99, pusl. 39—44.

539) Nežinomos A. Baranausko eilės. — LV. 1918.II.26, Nr. 2(5).

Pried. eilėr.; „Sauła tekis" PIg. LM. 1918. Nr. 3. pusl. 63. (Lietuvių literatūros istorijai): G. 1923. Nr. 2. pusl. 94—96. *Liet. Bibl.* III., Nr. 1731.

540) „Ryto" Draugijos Vilniaus Lietuvių Gimnazijos Trumpoji programa $19^{17}/_{18}$ mokslo metais. — LA. 1918.: I.92, Nr. 13(61); II.2, Nr. 15(63); II.29, Nr. 18(66); II.14, Nr. 20(68); II.23, Nr. 24(72).

441) „Ryto" draugijos Vilniaus Lietuvių Gimnazijos trumpoji programa 1918—1919 mokslo met. — LA. 1918.V. 30, Nr. 63(111).

$19^{17}/_{18}$ m. m. programos papildymai.

542) „Ryto" Draugijos Vilniaus Lietuvių Gimnazijos programos papildymai ir pataisymai. — LA. 1918.VII.11, Nr. 77(125).

543) Vidūnas. /*M. B-ka*/. — DB. 1918.IV.4, Nr. 15, pusl. 4—6.

543-a) Vilniaus „lenkai" pusiau XVIII-tam amžiuje. — DB. 1918., Nr. 7.

IV.

544) „Ryto" D-jos Vilniaus Lietuvių Gimnazijos vedėjo pranešimas apie gimnazijos stovį 18.X.1915.—18.X.1918. — LA. 1918.XI.29, Nr. 144(192); XII, Nr 165(263(?)); XII.31, Nr. 166(264).

Skaityta per gimnaztjos aktą 1918.X.18.

545) Valstybės Taryba. Lapkričio 26 d. vakaro posėdis. — LA. 1918.XI. 28, Nr. 143(191).

M. Biržiškos kalba.

546) Valstybės Taryba. Lapkričio 29 d. posėdis. — LA. 1918.XII.1, Nr. 146(194).

M. Biržiškos kalba Vilniaus Universiteto Statuto klausimu.

547) Valstybės Taryba. Lapkričio. 30 d. posėdis. — LA. 1918.XII.4, Nr. 148(196).

M. Biržiškos kalba.

548) Valstybės Taryba. Gruodžio 2 d. posėdis. — LA. 1918.XII.5, Nr. 149(197).

M. Biržiskos pranešimas dėl universiteto statuto projekto.

549) Valstybės Taryba. Gruodžio 6 d. posėdis. — LA. 1918.XII.10, Nr. 153(201).

M. Biržiškos kalba konferencijos klausimu.

550) Valstybės Taryba. Gruodžio 11 d. posėdis. — LA. 1918.XII.13, Nr. 156(204).

M. Biržiškos kalba dėl koptavimo Tarybon žydų atstovų.

VII.

551) Lietuvių gimnazija. (—). — LA. 1918.IX.10, Nr. 85(133). (Žinios iš Lietuvos. Vilniuje).

552) Lietuvių gimnazijoje. (—). — LA. 1913.X.3, Nr. 96(144). (Žinios iš Lietuvos. Vilniuje).

553) 1-sios Vilniaus Vyrų Gimnazijos pranešimas. (—). — LA. 1918. XII.11, Nr. 154(202). (Žinios iš Lietuvos Vilniuje).

554) „Ryto" gimnazija. (—). — LA. 1918.X.17, Nr. 108(156). (Žinios iš Lietuvos. Vilniuje).

555) Vilniaus Lietuvių Gimnazija. (—). — LA. 1918.III.28, Nr. 38(86). (Žinios iš Lietuvos. Vilniuje).

556) Vilniaus Lietuvių Gimnazijoje egzaminai prasidėjo... (—). — LA. 1918. IV.6, Nr. 41(89). (Žinios iš Lietuvos. Vilniuje).

557) Vilniaus Lietuvių Gimnazija neturi liuosų vietų. (—). — LA. 1918.IV. 11, Nr. 43(91). (Žinios iš Lietuvos. Vilniuje).

VIII.

558) Atsišaukimas į lietuvių visuomenę. — LA. 1918.IX.14, Nr. 87(135).

IX.

559) Patarlės iš XVIII. a. žodyno. (—). — LV. 1918.IV.27, Nr. 4(7).

Paduotos 43 patarlės. Parinko M. Biržiška.

560) Patarlės iš Daukanto rinkinėlio. (—). — LV. 1918.III.26, Nr. 3(6).

Parinko M. Biržiška.

1919 m.

I.

561) Lietuvių dainų literatūros istorija. I. — Vilnius. 1919[IX.9]. 119 pusl. 14x21 cm. „Žaibo" spaustuvė. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

NL. 1919. Nr. 111. (Bibliografija); **Arturas Rin-das.** *Kn.* 1922, Nr. 2—3, skilt. 156—157.

Liet. Bibl. 1926.II. Nr. 404, sk. 106; Nr. 456, sk. 119; Nr. 471, sk. 122; Nr. 488, sk. 125; Nr. 494, sk. 127; Nr. 498, sk. 128; Nr. 500, sk. 128; Nr. 544, sk. 138; Nr. 574, sk. 145; Nr. 633, sk. 158.

Liet. Bial. I. d. pap. 1926. Nr. 6-a, sk. IV; Nr. 16-e, sk. VII; Nr. 111, sk. XXX; Nr. 113-a, XXXI; Nr. 172, sk. XXXVIII; Nr. 255, sk. L; Nr. 256-a, sk. L; Nr. 298-b, sk. LV.

562) Lietuvių literatūros istorijos santrauka. — Vilnius. 1919[X.18]. 15 p. 14x21,5 cm. „Švyturio" spaustuvė.

NL. 1919.X.18, Nr. 116. (Bibliografija); *Liet.* 1919, Nr. 254; **A. J.** *„Draugija".* 1920. Nr. 12. pusl. 71; *„Tauta".* 1920, Nr. 34(43). [Rec. bene prof. J. Jablonskis].

563) Lietuvos istorijos pradžiamokslis. I. — Vilnius 1919.[X.25], 109 p. 15x22 cm. „Žaibo" spaustuvė. Liet. Mokslo Draugijos leidinys.

V-l. *NL.* 1919.XI.1, Nr. 120. (Bibliografija); **Dbš.** *LM.* 1920, II. kn. pusl. 435—439.

564) Lietuvos sukilimas 1794 metais. — Vilnius. 1919[VII.3.], 31 pusl. 13x18,5 cm. Bajevskio spaustuvė. Kaina 2 m. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

V[*aižgantas*]. *NL.* 1919, Nr. 61. (Bibliografija); **AJ.** *„Draugija".* 1919, Nr. 11—12(107—108); **RJ.** *NL.* 1919.VII.9, Nr. 61. (Bibliografija).

565) Skrót dziejów Piśmiennictwa Litewskiego. 1919[XI.14]. 68 pusl. 14x22 cm. Wydawnictwo „Głosu Litwy". Druk „Promień" w Wilnie. Atsp. iš GL. Nr. 91—117.

NL. 1919.XI.22, Nr. 126. (Bibliografija); **AJ.** *„Draugija"* 1920, Nr. 12, pusl. 71.

II.

a.

566) Bzdurstwa. (—).— GL. 1919. VIII.5, Nr. 68.

PostWil. II. pusl. 141.

567) Dziwna Korespondencija.(—). — GL. 1919.VIII.1, Nr. 38.

PostWil. I. pusl. 127.

568) Dziwna wieść. (—). — [GL. 1919, Nr. 159].

Cenzūros išbrauktas str. *PostWil.* III. pusl. 175.

569) Lietuvių Mokslo Kursai. — NL. 1919.V.21, Nr. 22.

570) Listy z Wilna lub może z księżyca. (—). — GL. 1919.VII 25, Nr. 59.

PostWil. II. 138.

571) Maleńkie nieprawdeczki. (—). EL. 1919.XII.20, Nr. 8.

PostWil. III. pusl. 177—178.

572) Mrozy. (—). — [GL. 1919, Nr. 159].

Cenzūros išbrauktas str. *PostWil.* II. pusl. 175.

573) „Nasz Kraj"... (—). — [GL. 1919.XI 22, Nr. 158].

Str. tarp eilučių. *PostWil.* III. pusl. 158.

574) Nowy tygodnik litewski. (—). — [EL. 1919.XII.24, Nr. 10].

Cenzūros str. išbrauktas. *PostWil.* III. pusl. 178.

575) O co mu chodzi? (—). — GL. 1919.XI.9, Nr. 147.

PostWil. III. pusl. 171.

576) Odsłonięcie strasznej „tajemnicy".(—).— GL. 1919.VII.22, Nr. 56.

PostWil. I. pusl. 123—125.

577) Ostrożniej z informacijami! (—). — GL. 1919.XI.19, Nr. 155.

PostWil. III. 173.

578) Oświadczenie. (—). — GL. 1919.XII.3, Nr. 167.

PostWil. III. pusl. 176—177.

579) O wypadkach mereckich.(—). — GL. 1919.VIII.14, Nr. 76.

PostWil. II. 141—143.

580) Pogłoski. (—). — [GL. 1919. Nr. 167*)

Cenzūros str. išbrauktas. *PostWil.* III. pusl. 177.

581) Po rycersku. (—). — [GL. 1919, Nr. 168.

Cenzūros str. išbrauktas. *PostWil.* III. pusl. 177.

582) Potęga tradycji. /*B. Michałowski*/. — GL. 1919.VII.17, Nr. 52.

PostWil. I. pusl. 121—123.

583) Rimta valanda. /*M. B-ka*/. — NL. 1919.V.7, Nr. 10.

584) Skrót dziejów piśmiennictwa litewskiego. — GL. 1919. Nr. 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 115, 116, 117. Atsk. atsp. Vilnius. 1919 m., plg. bibl., Nr. 56.

585) Tabu. (—). — [EL. 1919.XII. 30, Nr. 13].

Cenzūros str. išbrauktas. *PostWil.* III. pusl. 179.

586) U naszych dzieweczek śliczny porządeczek. (—). — [EL. 1919.XII. 25, Nr. 11].

Cenzūros str. išbrauktas. *PostWil.* III, pusl. 179.

587) W obronie własnej. (—). — GL. 1919.XI.11, Nr. 148.

PostWil. III. pusl. 153—154.

588) Wrażenia z Kowna. /*Br. M.*/. — GL. 1919.VI.17 ir 18. Nr. 27 ir Nr. 28.

PostWil. I. pusl. 117—120.

589) Zapomnij o nas. /*Br. Michałowski*/. — GL. 1919.VII.12, Nr. 48..

PostWil. I. pusl. 120—121.

590) Z Kowna. (—). — GL. 1919. VII.27, Nr. 61.

PostWil. II. pusl. 139.

591) Z Litewskiego Towarzystwa Naukowego. — GL. 1919.XI.14, Nr. 151.

592) Z Teatrum Łukiskiego. /*A.*/. — GL. 1919.IV.16, Nr. 102.

PostWil. II. pusl. 148—149.

b. *).

593) Al. Babiański w „Kurjerze Polskim" z dn. 23 b. m wysuwa nową kombinację polityczną... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.VI.28, Nr. 36.

PostWil. I. pusl. 67—69.

---

*) *PostWil.* klaidingai pažim., Nr. 166.

*) Vedamieji straipsniai.

394) Artykuł nasz z dn. 27 lipca... wywołał sprostowanie, nadesłane przez Sekretarjat Osobisty Generalnego Komisarza... (—). — GL. 1919.VIII.5, Nr. 68.

PostWil. II, pusl. 16—19.

595) Artykuł zamieszczony we wtorkowym numerze „N. Kr." p. t. o Wilno i opatrzony u dołu literą W., porusza. sprawę... (—). — GL. 1919.VIII. 30, Nr. 89.

PostWil, II, pusl. 63—66.

596) Baczny obserwator naszej prasy... (—). — GL. 1919.X.9, Nr. 122.

PostWil. II, pusl. 114—116.

597) Bierzemy do rąk „Nasz Kraj" i — oczom własnym nie wierzymy... (—). — GL. 1919.VIII.29, Nr. 88.

PostWil. II, pusl. 60—63.

598) Był wieczór cichy, cichy — czerwcowy... *[M. B-ka]*. — GL. 1919. VI.22, Nr. 31.

PostWil. I, pusl. 58—59.

599) Chcą się zorjentować w sytuacji oraz w akcji politycznej... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.VI.17. Nr. 27.

PostWil. I, pusl. 50—52.

600) Część prasy warszawskiej... oddawna już prowadzi energiczną kampanję przeciwko Generalnemu Komisarzowi Ziem Wschodnich J. Osmołowskiemu... (—). — GL. 1919.IX.12., Nr.99.

PostWil. II, pusl. 84—87.

601) Czyście, obywatele, zwrócili uwagę na mowę posła Rataja... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.VI.3, Nr. 16.

PostWil. I, pusl. 35—37.

602) Czytelnicy zwrócili zapewne uwagę na zamieszczane w pismie naszem artykuły J. A. Herbaczewskiego... (—). — GL. 1919.IX.13., Nr. 100.

PostWil. II, pusl. 87—90.

603) Dn. 18 i 19 b. m. obradował Zjazd gospodarczy ziemi Wileńskiej... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.VI.24, Nr. 32.

PostWil. I, pusl. 59—61.

604) Drobne, nieuchwytne nieraz zmiany gramatyczne powstają... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.V.16., Nr. 2.

PostWil. I, pusl. 6—7.

605) 9, 10 i 11 b. m. obradował w Wilnie zjazd białoruski z gub. wileńskiej i grodzieńskiej... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.VI.14, Nr. 25.

PostWil. I, pusl. 46—48.

606) „Dziennik Wileński" zamieścił artykuł J. O.... (—). — GL. 1919.XI. 21, Nr. 157.

PostWil. III, pusl, 29—30.

607) Dziwnie się plecie na tym Bożym świecie. (—). — GL. 1919.X.31., Nr. 140.

PostWil. II, pusl. 134—135.

608) Gdy pisma wileńskie zaczęły się rozpisywać o „okrucieństwach litewskich"... (—). — GL. 1919.IX.30., Nr. 114.

PostWil. II, pual. 107—110.

609) Gdy przed dwoma tygodniami zamieściliśmy notatkę w kronice wileńskiej o przeniesieniu trumien pogrzebanych na placu katedralnym bolszewików... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.VI.15., Nr. 26.

PostWil. I, pusl. 48—50.

610) Gdy przed półtora miesiącem M. B-ka, przez „Dz. Wil." Herkulesem, a nawet Pytlasińskim przezwany... *[Z. A.]*. — GL. 1919.VII.8., Nr. 44.

PostWil. I, pusl. 84—86.

611) Gdy się bierze do ręki numer... (—). — GL. 1919.VII.23, Nr. 57.

PostWil. I, pusl. 113—116.

612) Gdy się przeglądamy baczniej budującemu się u nas nowemu życiu gospodarczemu... (—). — GL. 1919.VII.25., Nr. 59.

PostWil. II, pusl. 6—9.

613) Gdy się zejdzie przeciętny litwin z polakiem litewskim... dziwią się nieraz szczerze, jak łatwo mogą się porozumieć ze sobą... (—). — GL. 1919. VIII.24., Nr. 84.

PostWil. II, pusl. 52—54.

614) Gdyśmy przed paru tygodniami przytaczali zdanie posła na sejm polski Rataja co do plebiscytu na Mazurach... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.VI.19., Nr. 29.

PostWil. I, pusl. 54—55.

615) „Głos Litwy", a „Nasz Kraj" to jak dwaj bracia sjamcy... (—). — GL. 1919.VII.20., Nr. 55.

PostWil. I, pusl. 108—111.

616) Grudzień... złoto, błoto... (—). — GL. 1919.XII.3., Nr. 167.

PostWil. III, pusl. 46—47.

617) I jeszcze o plebiscycie!... *[M. B-ka].* — GL. 1919.VI.21., Nr. 30.

PostWil. I, pusl. 56-57.

618) Jeden z naszych artykułów naczelnych do tego stopnia ściągnął na siebie uwagę społeczeństwa polskiego... (—). — GL. 1919.VIII.23, Nr. 83.

PostWil. II, pusl. 50—52.

619) Jedną ze spraw palących... stanowi sprawa wznowienia uczelni wyższej w Litwie... *[M. B-ka].* — GL. 1919. VI.29., Nr. 37.

PostWil. I, pusl. 69—71.

620) Jedną z plag trapiących stolicę Litwy i utrudniających rozwiązanie problemu wileńskiego... *[M. B-ka].* — GL. 1919.V.17., Nr. 3.

PostWil. I, pusl. 7—9.

621) Jesteśmy obecnie w okresie plebiscytu... *[M. B-ka].* — GL. 1919.VI. 8., Nr. 21.

PostWil. I, pusl. 37—39.

622) Jesteśmy świadkami dziwnego dla ludzi niewtajemniczonych milczenia... (—). — GL. 1919.VIII.10., Nr.73.

PostWil. II, pusl. 29—31.

623) Jesteśmy świadkami odbywającego się przed nami ciekawego pojedynku... *[M. B-ka].* — GL. 1919.V.31.; Nr. 14.

PostWil. I., pusl. 31—33.

624) Jesteśmy świadkami stopniowego przystosowania się i przejmowania pewnemi właściwościami naszego życia miejscowego... *[Z. A.].* — GL. 1919.VII.11., Nr. 47.

PostWil. I, pusl. 91—93.

625) Jeszcze na początku swego tak przykrego dla wielu żywota zwróciliśmy uwagę na odosobnienie... (—). — GL. 1919.X.23., Nr. 134.

PostWil. II, pusl. 125—127.

626) Jeżeli burza zwali wam jedną kolumnę... (—). — GL. 1919.VIII.9., Nr. 72.

PostWil. II, pusl. 26—29.

627) Jeżeli się nieprawdę powtarza dziesięć, sto lub tysiąc razy, nie staje się ona przezto samo prawdą ani się ku niej zbliża choćby o krok jeden... (—). — GL. 1919.VII.22., Nr. 56.

PostWil. I, pusl. 111—113.

628) Ks. J. Grądzki zaczął wydawać pismo polskie w języku litewskim p. t. „Mūsų Balsas"... (—). — GL. 1919. XII.5., Nr. 169.

PostWil. III, pusl. 47—49.

629) Kto by się chciał poinformować z prasy polskiej... o tem co się dzieje w Kownie... (—). — GL. 1919.IX 14., Nr. 101 *)

PostWil. II, pusl. 90—93.

930) „Kurjer Lwowski" podaje wiadomość o sprawozdaniu ze stanu rzeczy na obszarze ziem litewskich i białoruskich... (—). — GL. 1919.XI.16., Nr. 153 **)

PostWil. III, pusl. 22—23.

631) Litwa etnograficzna... (—). — GL. 1919.VIII.31., Nr. 90,

PostWil. II, pusl. 66—68.

632) Litwini z tej strony Jewja, coprawdę i nie litwini, nic prawie nie wiedzą o zarządzeniach... (—). — GL. 1919.XI.23. Nr. 159.

PostWil. III, pusl. 32—34.

633) Na posiedzeniu sejmu polskiego w dniu 7 b. m.... pos. Kamieniecki zdawał sprawozdanie.. (—). — GL. 1919.XI.11., Nr. 148.

PostWil. III, pusl. 15—17.

634) Nareszcie z piersi społeczeństwa wileńskiego... (—). — GL. 1919. VII. 24., Nr. 58.

PostWil. II, pusl. 4—6.

---

*) Šis str. vieno cenzoriaus buvo išbrauktas iš GL. Nr. 94, bet kiek perdirbtas jis buvo kito cenzoriaus praleistas į šį numerį. Pirmojo str. turinį žiūr. *PostWil.* II, pusl. 75—78.

**) Šis straipsnis buvo cenzūros išbrauktas iš *GL.* 1919.XI.8., Nr. *146.*

635) „Nasz Kraj“ oddawna roztoczył swą opiekę nad Kownem... (—). — GL. 1919.VIII.28., Nr. 87.

PostWil. II, pusl. 58—60.

636) „Nasz Kraj“ od pewnego czasu... zwrócił znowu baczniejszą uwagę na stosunki polsko-litewskie... (—). — EL. 1919.XII.24., Nr. 10.

PostWil. III, pusl. 51—53.

637) „Nasz Kraj“ raczył zwrócić uwagę na „Głos Litwy“... (—). — GL. 1919.XI.19., Nr. 155.

PostWil. III, pusl. 25—27.

638) „Nasz Kraj“ podaje: “Litwini chcą nieżależnej i suwerennej Litwy“... *[Z. A.]*. — GL. 1919.VII.2., Nr. 39.

PostWil. I, pusl. 73—75.

639) „Nasz Kraj“ w swym ostatnim numerze podał z Kowna kilka wiadomości... (—). — EL. 1919.X.28., Nr. 12.

PostWil. III, pusl. 54—56.

640) „Nasz Kraj“ w swym zapalnym nastroju lipcowym i ferworze polemicznym zakasował już „Dziennik Wileński“... (—). — GL. 1919.VII.19., Nr. 54.

PostWil. I, pusl. 106—108.

641) „Nasz Kraj“ zarzuca inteligencji litewskiej... *[Z. A.]*. — GL. 1919. VII.9., Nr. 45.

PostWil. I, pusl. 86—89.

642) Nie przypominamy dokładnie dnia ani miesiąca... gdy z powodu znanej książeczki Wańkowicza... (—). — GL. 1919.XI.7., Nr. 145.

PostWil. III, pusl. 7—10.

643) Nieraześmy w artykułach wstępnych zwracali uwagę na krótkowzroczność polityki... (—). — GL. 1919. IX.17., Nr. 103.

PostWil, II, pusl. 95—97.

644) Nie tyle czytamy w prasie, ile słyszemy wciąż o zbliżaniu się chwili... między Polską a Litwą... (—). — GL. 1919.X.22., Nr. 133.

PostWil. II, pusl. 123—125.

645) Nieznośna atmosfera... nie daje możności rozpoczęcia podstawowej pracy twórczej... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.V.21., Nr. 6.

PostWil. I, pusl. 13—15.

646) Obchód rocznicy unji Lubelskiej wypadł marnie... */Z. A./*. — GL 1919.VII.13., Nr. 49.

PostWil. I, pusl. 95—97.

647) „O czem dziś dumać na paryskim bruku?“... (—). — GL. 1919.XI. 1., Nr. 141.

PostWil. III, pusl. 3—5.

648) Odezwa nauczycielki, którą zamieścił „Tog“ wileński... */M. B-ka/*. — GL. 1919.V.24., Nr. 9.

PostWil. I, pusl. 20—22.

649) Od półtora miesiąca sprawa Litwy nie schodzi ze szpalt prasy polskiej... *[M. B-ka]*. — GL. 1919.VI.11., Nr. 22.

PostWil. I, pusl. 39—41.

650) Od 13 grudnia Litwa wolną jest od najazdu niemiecko-rosyjskiego... (—). — EL. 1919.XII.21., Nr. 9.

PostWil. III, pusl. 50—51.

651) O ile możliwą jest dzisiaj praca twórcza w Wilnie?... */M. B-ka/*. — GL. 1919.V.20., Nr. 5.

PostWil. I, pusl. 11—13.

652) Ostatnie wiadomości, jakie otrzymujemy z pism kowieńskich... (—). — GL. 1919.XI.27., Nr. 162.

PostWil. III, pusl. 39—41.

653) Otrzymaliśmy parę numerów pism kowieńskich... (—). — GL. 1919 X.20., Nr. 106.

PostWil. II, pusl. 101—103.

654) „Pałka na grzbiety nasze...“ (—). — GL. 1919.IX.11., Nr. 98.

PostWil. II, pusl. 83—84.

655) Parę razy jużeśmy poruszali sprawę uniwersytetu wileńskiego... (—). — GL. 1919.VIII.12., Nr. 74.

PostWil. II, pusl. 31—33.

656) Pewne pismo wileńskie, które przeważnie zajmuje się szczuciem przeciwko litwinom... (—). — GL. 1919. X.21., Nr., 107.

PostWil. II, pusl. 103—105.

657) Pewne pismo wileńskie, nie wiedząc jak z nami poradzić, stawia nam zarzut... (—). — GL. 1919.IX. 18., Nr. 104.

PostWil. II, pusl. 97—99.

658) Pisma polskie nieraz twierdzą, że społeczeństwo polskie pragnie szczerego porozumienia z litwinami... (—). — GL. 1919.VIII.27., Nr. 86.

PostWil. II, pusl. 56—58.

659) Pisma warszawskie zasobne są w korespondencje z Litwy, zwłaszcza z Wilna... /*Z. A.*/. — GL. 1919.VI. 3., Nr. 40.

PostWil. I, pusl. 75—77.

660) Podając do wiadomości ogółu.. (—). — GL. 1919.XI.4., Nr 142.

PostWil. III, pusl. 5—7.

661) Podana przez nas w numerze wczorajszym wiadomość o naradzie socjalnych demokratów litewskich w Kownie... (—). — GL. 1919.XI.22., Nr. 158.

PostWil. III, pusl. 30—32.

662) Polacy w dniu dzisiejszym obchodzą 350-lecie uniji Lubelskiej... /*Z. A.*/. — GL. 1919.VII.1., Nr. 38.

PostWil. I, pusl. 71—73.

663) Polityczna myśl polska w stosunku do litwinów może się poszczycić poważnym sukcesem... (—). — EL. 1919.XII.31., Nr. 14.

PostWil. III, pusl. 58—61.

664) Poruszaliśmy wczoraj sprawę wielce drażliwą... (—). — GL. 1919.VII. 26., Nr. 60.

PostWil. II, pusl. 9—11.

665) Pos. Kamieniecki... podzielił się w sejmie polskim swemi wrażeniami z przejazdżki po obszarze ziemi od Wilna do Łucka... (—). — GL. 1919.XI. 13., Nr. 150.

PostWil. III. pusl. 17—18.

666) Powtórzyliśmy wczoraj z pism warszawskich ekspozę Gen. Kom. Ziem Wsch. ob. J. Osmołowskiego o działalności komisarjatu... (—). — GL. 1919. VII.27., Nr. 61.

PostWil. II, pusl. 11—13.

667) Prasa polska nieraz nawołuje litwinów do „zgody i współpracy" z polakami „na gruncie budowy państwowej"... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.VI.27., Nr. 35.

PostWil. I. pusl. 65—66.

668) Prasa wileńska przeszła do ofenzywy... (—) — GL. 1919.VII.18., Nr. 53.

PostWil. I, pusl. 103—106.

669) Przed kilku miesiącami ostrzegaliśmy roznamiętnionych polityków wileńskich... (—). — G . 1919.X.30 , Nr. 139.

PostWil. II, pusl. 132—133.

670) Przed paru dniami zamieściliśmy artykuł J. A. Herbaczewskiego p. t. „Strzyżono — golono"... (—). — GL. 1919.IX.7., Nr. 96.

PostWil. II, pusl. 80—82.

671) Przed paru dniami zwróciliśmy uwagę naszych czytelników na zamieszczoną u nas uchwałę socjalnych demokratów litewskich... (—). — GL. 1919.XI.26., Nr. 161.

PostWil. III, pusl. 37—39.

672) Przed paru zaledwie tygodniami czytaliśmy misternie zredagowany plakat kolorowy... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.V.22., Nr. 7.

PostWil. I, pusl. 15—17.

673) Przed paru zaledwie tygodniami trwały w Wilnie zacięte walki uliczne... /*Redakcija*/. — GL. 1919.V. 15., Nr. 1.

PostWil. I, pusl. 4—5.

674) Przed półtora miesiącem przedstawiciele pewnej grupy narodowościowej m. Wilna doręczyli obyw... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.VI.12., Nr. 23.

PostWil. I, pusl. 42—44.

675) Przedstawiciele kilku polskich stronnictw politycznych w Wilnie... udali się przed dwoma tygodniami do Kowna... (—). — GL. 1919.XI.28., Nr. 163.

PostWil. III, pusl. 41—42.

676) Przed tygodniem przeszło omawiając sprawę naszej wszechpotężnej... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.V.28., Nr. 12.

PostWil. I, pusl. 26—29.

677) Przerzucając kronikę wileńską, czytelnicy dostrzegli prawdopodobnie, że Komitet wyborczy do Rady Miejskiej naszej stolicy litewskiej składa się z polaków, żydów i białorusinów, brakuje zaś w nim litwinów... (—). — GL. 1919.VIII. 7., Nr. 70.

PostWil. II, pusl. 21—23,

678) Przypominamy nieraz dziecko rozkapryszone... (—). — GL. 1919.IX.3., Nr. 92

PostWil. II, pusl. 71—73.

679) „Robotnik" z dnia 15 b. m. podał artykuł tygodnika francuskiego „L'Europe Nouvell" o stosunkach politycznych w krajach, które się oderwały od Rosji... (—). — EL .1919.XII.30., Nr. 13.

PostWil. III, pusl. 56—58.

680) Rząd Sleżewicza od kilku dni ustąpił na rzecz rządu Gałwanowskiego... (—). — GL. 1919.X.16., Nr. 128.

PostWil. II, pusl. 116—118.

681) Sądząc z materjału publicystycznego, jakim rozporządza i operuje prasa warszawska i wileńska... /*Z. A.*/. — GL. 1919.VII.10., Nr. 46.

PostWil. I, pusl. 89—91.

682) Sejm polski przed paru dniami przyjął ustawę... (—). — GL. 1919. XI.30., Nr. 165.

PostWil. III, pusl. 42—44.

683) Sprawozdanie korespondenta paryskiego „Gazety Polskiej"... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.V.18., Nr. 4.

PostWil. I, pusl. 9—11.

684) Stało się... /*Z. A.*/. — GL. 1919,VII.15., Nr. 50.

PostWil. I, pusl. 97—99.

685) Trafił nam do rąk, z dnia 10 maja coprawda, numer „Izwiestija"... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.VI.18., Nr. 28.

PostWil. I, pusl. 52—54.

686) Ułożenie się stosunków międzypaństwowych... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.V.23., Nr. 8.

PostWil. I, pusl. 17—19.

687) W artykule swym z powodu „gróźb" „Głosu Litwy" wymienia „Nasz Kraj" m. in. największą naszą „groźbę"... (—). — GL. 1919.XI.20., Nr. 156.

PostWil. III, pusl. 27—29.

688) W artykule wczorajszym wytknęliśmy... niejednolitość linji wytycznej prac Generalnego Komisarjatu Ziem Wschodnich... (—). — GL. 1919.VIII.6., Nr. 69.

PostWil. II, pusl. 19—21.

689) W chwili obecnej Polska staje wobec niebezpieczeństwa wojny z Niemcami... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.V 29., Nr. 13.

PostWil. I, pusl. 29—31.

690) W ciągu dłuższego czasu prasa warszawska... (—). — GL. 1919.VIII. 8., Nr. 71.

PostWil. II, pusl. 23—26.

691) W ciągu kilku dni bawiła w Wilnie litewska komisja z Kowna... (—). — GL. 1919.XI.18., Nr. 154.

PostWil. III, pusl. 23—25.

692) We czwartek „Nasz Kraj" szczerze się zirytował z powodu naszego artykułu środowego... /*Z. A.*/. — GL. 1919.VII.5., Nr. 42.

PostWil. I, pusl. 79—81.

693) Wiadomość, jakąśmy przed paru dniami podali o porozumieniu Litwy z Łatwją na gruncie wojskowym... /*M. B-ka*/. — GL. 1919 VI.25., Nr. 33.

PostWil. I, pusl. 61—63. — „*Nasz Kraj*", 1919. Nr. 26. — Plg. *GL.* 1919., Nr. 35.

694) „W jakimciś carstwie, w jakimciś hosudarstwie" dzieją się straszne rzeczy... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.VI. 26., Nr. 34.

PostWil. I, pusl. 63—64.

695) W jednym z ostatnich numerów „Dziennika Wileńsk." znajdujemy art... podpisany przez znanego w Wilnie wiecownika J. O.... (—). — GL. 1919.X.2., Nr. 116.

PostWil. II, pusl. 112—114.

696) Wniosek posła na sejm warszawski Kamienieckiego... (—). — GL. 1919.VII.17., Nr. 52.

PostWil. I, pusl. 101—103.

697) W numerze sobotnim powtórzyliśmy z „Naprzodu“ sprawozdanie z posiedzenia komisji konstytucyjnej sejmu polskiego... (—). — GL. 1919.XI.25., Nr. 160.

PostWil. III, pusl. 34—36.

698) W Nr. 146 „Głosu Litwy“ niema artykułu naczelnego... (—). — GL. 1919.XI.12., Nr. 149. *).

PostWil. III, pusl. 12—15.

699) W Nr. 13 „Głosu Litwy“ podaliśmy rozporządzenie Gen. Kom. Cywiln. Ziem Wschodnich... /*M. B-ka*/ — GL. 1919.VI.1., Nr. 15.

PostWil. I, pusl. 33—35.

700) W numerze wczorajszym przytoczyliśmy fakt uprzywilejowania polaków na kolejach wileńskich i wogóle litewskich... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.VI. 13., Nr. 24.

PostWil. I, pusl. 44—46.

701) Wojska polskie zajęły część Litwy oraz Wilno, jej stolicę... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.V.15., Nr. 1.

PostWil. I, pusl. 5—6.

702) Wojtek przemówił... /*Z. A.*/. — GL. 1919.VII.12., Nr. 48.

PostWil. I, pusl. 93—95.

703) Wolność, równość, braterstwo... /*M. B-ka*/. — GL. 1919.V.25., Nr. 10.

PostWil. I, pusl. 22—24.

704) W pismach warszawskich i wileńskich aż się roi od artykułów... w sprawie Litwy... /*M. B-ka*/. — GL. 1919. V.27., Nr. 11.

PostWil. I, pusl. 24—26.

705) Wspominaliśmy w zeszłym numerze pisma naszego, jak łatwo chwyta Warszawa... /*Z. A.*/. — GL. 1919.VII.4., Nr. 41.

PostWil. I, pusl. 77—79.

706) W 350-tą rocznicę unji Lubelskiej... /*Z. A.*/. — GL. 1919.VII.6., Nr. 43.

PostWil. I, pusl. 81—84.

---

*) Šis str. buvo parašytas *GL.*, Nr. *147*, bet cenzoriaus jis buvo išbrauktas. Kitas cenzorius, kiek jį perbraukęs, praleido į *GL.* Nr. *149*.

707) W Wilnie dużo się mówi i pisze o tem co się dzieje w Kownie... (—). — GL. 1919.IX.19., Nr. 105.

PostWil. II, pusl. 99—101.

708) Zamieszczamy artykuł J. Kreta... (—). — GL. 1919.X.24., Nr. 135.

PostWil. II, pusl. 127—129.

709) Zamieszczony niżej art. dr. Wł. Kajriuksztysa... jest właściwie echem nieco spóźnionem sprawy... (—). — GL. 1919.X.29., Nr. 138.

PostWil. II, pusl. 129—131.

710) Zamieszczony niżej artykuł J. A. Herbaczewskiego próbuje stawiać sprawę Wilna oraz polepszenia stosunków polsko-litewskich... (—). — GL. 1919.IX.4., Nr. 93.

PostWil. II, pusl. 73—75.

711) Zamieszczony w „N. Kr.“ z dnia 29 sierpnia artykuł na Wolnej Trybunie... (—). — GL. 1919.IX.2., Nr. 91.

PostWil. II, pusl. 68—70.

712) Zdawałoby się, że inter arma silent musae... /*Z. A.*/. — GL. 1919.VII. 16., Nr. 50.

PostWil. I, pusl. 100—101.

713) Z pobytu w Kownie wynieśliśmy to przekonanie, że 99% wypadków, mających świadczyć o „okrucieństwie litewskiem“... są wypaczone złośliwie, tendencyjnie... (—). — GL. 1919.X.1., Nr. 115.

PostWil. II, pusl. 110—112.

714) Z powodów niezależnych od siebie w ciągu kilku dni nie mogliśmy dać odpowiedzi na szereg insynuacji... (—). — GL. 1919 VIII.3., Nr. 67.

PostWil. II, pusl. 14—16.

715) Z powodu oświadczenia przedstawiciela polskiego ministerjum spraw zagranicznych ob. Skrzyńskiego... (—). — GL. 1919 X.19., Nr. 131.

PostWil. II, pusl. 121—123.

716) Zwróciliśmy wczoraj uwagę na podjętą w „Naszym Kraju“ próbę informowania ogółu wileńskiego o nastrojach... (—). — EL. 1919.XII.25., Nr. 11.

PostWil. III, pusl. 53—54.

717) X. Y. Z. (—). — GL. 1919. VIII.26., Nr. 85.

PostWil. II, pusl. 54—56.

III.

718) M. Biržiška. Skrót dziejów piśmiennictwa litewskiego. 1919. 3 M. Otbitka z „Głosu Litwy". (—). — GL. 1919.XI.30., Nr. 165.

719) Iš Adomo Mickevičiaus raštų. /A./. — GL. 1919.VIII.22., Nr. 82. (Nowe książki).

720) Iš Adomo Mickevičiaus raštų Część I. 1919 r. 16 M. (—). — GL. 1919.XI.30., Nr. 165.

721) St. Jabłońska i M. Birżyszka. Nowe czytanki. Część II. 1919 r. 8 M. (—). — GL. 1919.XI.30., Nr. 165.

722) I. J. Kraszewski. Dajny pieśni litewskie. Przejrzane przez M. B-kę. 1919 r. 1 M. 50. Odbitka z „Głosu Litwy". (—). — GL. 1919.XI.30., Nr. 165.

723) Podręcznik! litewskie /*Br. Michałowski*/. — GL. 1919.VI.17., Nr. 27.

V.

724) Dr. R. van der Meulen Rz. Gamtos prilyginimai lietuvių dainose ir raudose. Iš vokiečių kalbos vertė M. B-ka. — Vilnius. 1919.[VI.26]. VIII. 106 pusl. „Žaibo" spaustuvė. Lietuvių Mokslo D-jos leidinys. 14x20,5 cm.

Dr. „*Draugija*". 1919, Nr. 11—12(107—108); V[*aižgantas*]. *NL.* 1919.VII.10, Nr. 62. (Bibliografija).

VII.

725) . . . . . (—). — GL. 1919. VIII.2., Nr. 66. (Informacija).

PostWil. II, pusl. 139. *NL.* 1919.VIII.3, Nr. 83.

726) Antypolski czy niepolski. (—). — GL. 1919.XI.20., Nr. 156. *). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 173—174.

727) Autentyczne. (—). — GL. 1919. VII.3., Nr. 40 (Rozmaitości).

PostWil. I, pusl. 127.

---

*) *PostWil.* klaidingai pažymėta, Nr. 157.

728) Apetyt endecki. (—). — GL. 1919.IX.18, Nr. 104. (Z prasy polskiej).

PostWil. II, pusl. 152.

729) A więc to był „plebiscyt". (—). — GL. 1919.IX.20., Nr. 106.

PostWil. II, pusl. 153.

730) Bzdurstwa endeckie. (—). — EL. 1919.XII.24., Nr. 10. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 178.

731) Cel osiągnięty. (—). — GL. 1919.VII.24., Nr. 58. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 137—138.

732) Czy można mówić po litewsku? (—). — GL. 1919.VII.16., Nr. 51. (Kronika).

PostWil. I, pusl. 128.

733) Czy Wilno już przyłączone do Polski? (—). — GL. 1919.VII.24, Nr. 58. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 138.

734) Dobry memoryał. (—). — GL. 1919.XI.19., Nr. 155. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 172—173.

735) Dobrze. (—). — GL. 1919.X. 26., Nr. 137. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 157.

736) Domyślny „Nasz Kraj". (—). — GL. 1919.IX.4., Nr. 93. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 144.

737) „Dziennik Wileński" przeszedł na „litwomanję"! (—). — GL. 1919.IX. 21., Nr. 107. (Kronika)-

PostWil. II, pusl. 154.

738) Dziwna taktyka. (—). — GL. 1919.XI 20., Nr. 156. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 174.

739) Gib łapke. (—). — EL. 1919. XII.31., Nr. 14. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 180.

740) Grzywna. (—). — GL. 1919. XI.14., Nr. 151. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 172.

741) Gwiazda przewodnia „Dziennika Wileńskiego". (—). — GL. 1919.IX.6., Nr. 95. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 145.

742) Internowani księża litwini. (—). -- GL. 1919 VII 6., Nr. 43. (Kronika).

PostWil. I, pusl. 127—128.

743) Janusz Ostrowski. (—). — GL. 1919.X.26, Nr. 137. (Kronika)

PostWil. II, pusl. 157.

744) Język litewski na ulicy. (—). — GL. 1919 IX.16., Nr. 102. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 147.

745) Kłamstwa „Mūsų Balsas".(—). — EL. |1919.I.4., Nr. 3(17)|.

PostWil. III, pusl. 180.

746) Kłamstwo! (—). — GL. 1919. IX.7., Nr. 96. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 145.

747) Komisja rosyjska. (—). — GL. 1919.VIII.13.. Nr 75. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 141.

748) Kto się wykręca? (—). — GL. 1919.IX.17., Nr, 103.

PostWil. II, pusl. 149—150.

749) Licet jovi, ale nie licet bovi! (—). — GL. 1919.XI.21., Nr. 157. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 174—175.

750) Litwa z grobu powstająca! (—). — GL. 1919.XI.20., Nr. 156. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 173.

751) Mokslo Kursų prelegentų žiniai. — NL. 1919.V.20., Nr. 21. (Vilniaus kronika).

752) Napisy na rogach ulic. (—). — GL. 1919 VIII.9., Nr. 71. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 141.

753) „Nasz Kraj"... (—). — GL. 1919.IX.11., Nr. 98. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 145—146.

754) „Nasz Kraj" i „Dziennik Wileński"... (—). GL. 1919.IX.14., Nr. 101. (Fałsze wileńskie).

PostWil. II, pusl. 147.

755) „Nasz Kraj" podaje szereg wiadomości o starciach wojsk polskich... (—). — GL. 1919.IX.21., Nr. 107. (Informacje „Naszego Kraju").

PostWil. II, pusl. 154.

756) „Nasz Kraj" przeoczył! (—). — GL. 1919.IX.16., Nr. 102. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 147.

757) „Nasz Kraj" przestrzega „Głos Litwy"... (—). — GL. 1919.IX.13., Nr. 100. (Tajemnica „Głosu Litwy").

PostWil. II, pusl. 146.

758) Nauczyciel Warszawski o Litwie. (—). — GL. 1919.IX.20., Nr. 106.

PostWil. II, pusl. 153.

759) Niepokoje wileńskie. (--). — GL. 1919.X,9., Nr. 122. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 155—156.

760) Nieporozumienie. (—). — GL. 1919.IX.5., Nr. 94. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 145.

761) Nieprzyjemny pułkownik. (—). — GL. 1919.X.18., Nr. 130. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 156.

762) Nieprzytomny „Nasz Kraj". (—). — GL. 1919.IX.18., Nr. 104.

PostWil. II, pusl. 150—152.

763) O chleb. (—). — GL. 1919. XI.27., Nr. 162. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 175—176.

764) Oczywiście! (—). — GL. 1919. IX.7., Nr. 96. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 145.

765) Omyłka. (—). — GL. 1919. XI.4., 142. (Kronika).

766) P. Auksztuolajtis... (—). — GL. 1919.XI.30., Nr. 165. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 176.

767) Pięta Achillesa. (—). — GL. 1919.IX.14., Nr. 101. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 146—147.

768) Podzielność Litwy i niepodzielność pow. Trockiego. (—.) — GL. 1919.VIII.28., Nr. 87. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 143—144.

769) „Ponieważ nie możemy podać informacji o zajęciu Sejn"... (—). — GL. 1919.IX.2., Nr. 91. (Pastaba).

PostWil. II, pusl. 144.

770) Prašymas. — NL. 1919.V.22., Nr. 23. (Vilniaus kronika).

771) Prof. Brückner. (—). — GL. 1919.IX.17., Nr. 103. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 149.

772) Proszę nie kłamać! (—). — GL. 1919.IX.3., Nr. 92. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 144.

773) „Robotnik". (—). — GL. 1919. XI.4., Nr. 142. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 171.

774) Savitri w „Dzienniku Wileńskim". (—). — GL. 1919.IX.6., Nr. 95. (Kronika)

PostWil. II, pusl. 145.

775) System czy wybryk. (—). — GL. 1919.V.22., Nr. 7. (Kronika).

PostWil. I, pusl. 126.

776) Smoleńszczyzna lub Suwalszczyzna czy nie wszystko jedno? (—). — GL. 1919.X.23., Nr. 134. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 157.

777) Sprawdzenie się przepowiedni. (—). — GL. 1919.VII.11., Nr. 47. (Kronika).

PostWil. I, pusl. 128.

778) Stefan Kader i „Nasz Kraj". (—). — GL. 1919.XI.13., Nr. 150. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 171—172.

779) „Szef misji angielskiej w Kownie"... (—). — GL. 1919.X.17., Nr. 129. (O aresztowanych).

PostWil. II, pusl. 156.

780) Szkodliwy alarm. (—). — GL. 1919.X.29., Nr. 138. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 157—158.

781) Szkoły polskie i żydowskie. (—). — GL. 1919.VII.6., Nr. 43. (Kronika).

PostWil. I. pusl. 128.

782) Tajemnicze petraktacje. (—). — GL. 1919.XI.13., Nr. 150. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 171.

783) To co innego. (—). — GL. 1919.IX.12., Nr. 99. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 146.

784) Translokata. (—). — GL. X. 9., Nr. 122. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 155.

785) Ulica a profesor. (—). — GL. 1919.XI.20., Nr. 156. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 174.

786) Wobec plebiscytu. (—). — GL. 1919.VII.4., Nr. 41. (Kronika).

PostWil. I, pusl. 127.

787) „Wschód Polski". (—). — EL. 1919.XII.30., Nr. 13. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 179—180.

788) Za morzem i u nas. (—). — EL. 1919.XII.21., Nr. 9. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 178.

789) Zaniechali. (—). — GL. 1919. V.29., Nr. 13. (Kronika).

PostWil. I. pusl. 126—127.

790) Zawieszenie pisma litewskiego. (—). — GL. 1919.XI.13., Nr. 150. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 171.

791) Zdjęcie etykietek kowieńskich. (—). — EL. 1919.XII.28., Nr. 12. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 179.

792) Zlitwinieli w Paryżu. (—). — GL. 1919.X.17., Nr. 129. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 156.

793) Z naszych stosunków kulturalnych. (—). — GL. 1919.V.21., Nr. 6. (Kronika)

PostWil. I, pusl. 126.

794) Z pisma gen. Szeptyckiego. (—). — GL. 1919.XI.21., Nr. 157 (Kronika).

PostWil. III, pusl. 174.

795) Z powodu aresztów kowieńskich. (—). — GL. 1919.IX.4., Nr. 93. (Kronika)

PostWil. II, pusl. 144—145.

796) Z powodu delegacji. (—). — GL. 1919.XI.21., Nr. 157. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 174.

797) Z powodu zawieszenia „Auszry". (—.) — GL. 1919.XI.14., Nr. 151. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 172.

798) „Z wyborów powszechnych". (—). — GL. 1919.IX.16., Nr. 102. (Kronika).

PostWil. II, pusl. 147.

VIII.

799) Do Burmistrza m. Wilna. (—). — GL. 1919.V.16., Nr. 2.

PostWil. I. pusl. 126.

800) Do Prezesa Ministrów M. Slażewicza. — GL. 1919.IX.9., Nr. 105.

PostWil. II, pusl. 152—153.

801) Į visuomenę.—Vilnius, 1919.I.2.

Pasirašė: *„M. Biržiška, Lietuvos Švietimo Ministeris ir Lietuvos Vyriausybės įgaliotas Vilniuje"* Atsišaukimas buvo išspausdintas lietuvių, rusų, gudų ir lenkų kalba ir užlipdytas ant lenkų išlipdytų šapirograf. išspausd. atsišaukimų.

802) Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto protestas, įteiktas V.12. — NL. 1919.V.15., Nr. 17.

803) Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto Generaliniam Rytų Žemių Komisarui pareiškimas — NL. 1919.VI.4., Nr. 33.

Dėl esančių lenkų rankose įvairių lietuvių spaudinių grąžinimo.

IX.

804) I. J. Kraszewski. — Dajny pieśni litewskie. Przejrzane przez M. B-kę. — GL. 1919., Nr. Nr. 45, 46, 49, 50, 55, 57, 63, 64, 67, 68, 70, 71, 72. Atsk. atsp. Wilno, 1919[XI.23]. 49 p. 14,5x21,5 cm. Wydawnictwo „Głosu Litwy", Druk „Promień" w Wilnie.

M. Biržiškos redaguota ir prirašyta pastabų.

A. Książki o Litwie. — Lit. 1920.XI.26., Nr. 27.

Liet. Bibl. 1926.II., Nr. 787, sk. 183.

805) Nowe czytanki. Część II. Zebrała *Stefanja Jabłońska*, a uzupełnił M. Biržiška. — Wilno. 1919.[I.10]. 128 pusl. 14,5x21 cm. Drukarnia „Švyturys". Tatarska 20.

E. S. *„Nasz Kraj"*. 1919.VI.14, Nr. 44. (Z wydawnictw); A. „Nowe czytanki". *Lit.* 1920.X.29. Nr. 5.

X.

806) Iš dr. J. Šliūpo atsiminimų. — NL. 1919.VIII.20., Nr. 96.

Laiškas-atsakymas M. Biržiškai apie dr. *Šl.* santykius 80-ais m. su rusų ir lenkų revoliucionieriais. Laiškas rašytas iš Amerikos 1909.I. 5. Pridėti kun. J. Tumo paaiškinimai dėl d-ro Kuodžio ir L. Jonavičiaus asmenų.

1920 m.

I.

807) Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos. — Vilnius. 142 pusl. 14,5x22 cm. Kaina 30 M. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

A. B. *ŠvD.* 1920., Nr. 4(7), p. 28. (Literatūros naujienos.). *Liet. Bibl.* 1926.II. Nr. 521, sk. 133. *Liet. Bibl. I. d.pap.*, Nr. 294 c. sk. LIV.

808) Lietuvos geografija. (Vidurinėms mokykloms vadovėlis), I. Prigimtis. (6—8 tūkstantis). — Vilnius. 1920. 148 pusl. 15,5x22 cm. „Švyturio" B-vės spaustuvė. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

809) 1-sios Vilniaus Vyrų Gimnazijos programa 1919—1920 mokslo metų. (—). — Vilnius. 1920. 21 pusl. „Švyturio" B-vės spaustuvė.

810) Mūsų raštų istorija. 1547 m.— 1094 m. 1920.[VI 20]. "Švyturio" B-vė Kaune, Miško gat. Nr. 11. Tel. Nr. 232. Kaina 10 auks. 112 p. 14x22 cm.

Prof. A. Dambrauskas. D-ras Vincas Pietaris' TŽ. 1926.IV., pusl. 251, 255; Liet. 1920.VI.24, Nr 129; *„Tauta"*. 1920, Nr. 34(43); *X. Y.* „Draugija". 1920, Nr. 9, 10. *Liet. Bibl.* II., Nr. 470, sk. 122; Nr. 494, sk. 127; Nr. 590, sk. 149.

II.

a.

811) Andrzej Ciesiun z Kapuściszek. *[Br. Michałowski]*. — EL. 1920.I. 9., Nr. 6(20).

PostWil. III, pusl. 154—156. *SpRz.* pusl. 4.

812) Apetyt na Łatwję. (—). — Lit. 1920.XI.17., Nr. 20.

PostWil. IV, pusl. 114—115.

813) Bajki warszawskie. (—). — Lit. 1920.XI.4., Nr. 9.

PostWil. IV. pusl. 108.

814) Brak marek polskich. (—). — EL. 1920.I.27., Nr. 21(35).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 183.

815) Casus Babillicus */Br. Michałowski/.* — EL. 1920.I.16., Nr. 12(26).

PostWil. III, pusl. 157—160.
SpRz., pusl. 4.

816) Cenzura niemiecka. (—). — EL.1920.II.17., Nr. 38(52).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 186.

817) Ciekawy dokument. (—). — EL. 1920.VII.25., Nr. 134(147)

PostWil. IV, pusl. 8—11.
SpRz., pusl. 8.

818) Ciekawa agitacja. (—). — WW. 1920.VIII.17., Nr. 7.

PostWil. IV, pusl. 53—54.
SpRz., pusl. 8.

819) Del mokyklos kalbų klausimo. — ŠvD. 1920, gruodžio mėn., Nr. 12, pusl. 48—53.

820) Do Wiadomości Wilnian. — Lit. 1920.XI.3, Nr. 8.

PostWil. IV, pusl. 106.

821) „Dziennik Wileński" o „Zjednoczonej Litwie". (—). — EL. 1920.III. 25., Nr. 69(83).

PostWil. III, pusl. 190.

822) Dzikusy. — Lit. 1920.X.27, Nr. 3.

PostWil. IV, pusl. 96.

823) Dziwna korespondencja. (—). — Lit. 1920.X.24., Nr. 1.

PostWil. IV. pusl. 95.

824) Dziwna mapa. (—). — EL. 1920.I.27., Nr. 21(35).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 183—184.

825) Fałsze i plotki. (—). — Lit. 1920.XI.3., Nr. 8.

PostWil. IV, pusl. 107.

826) Fałszywe pogłoski. (—).—EL. 1920.VII.3., Nr. 118(131).

PostWil. III, pusl. 200.
SpRz., pusl. 7.

827) Fałszywy alarm. (—). — EL. 1920.VII.8., Nr. 122(135).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 201.

828) Hop! (—). — EL. 1820.III.6., Nr. 53(67).

Apie Aukštuolaitį.
Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 187.

829) Humorystyka zbiegów. (—). — EL. 1920.III.20., Nr. 65(79).

SpRz., pusl. 6.

830) Jak się ks. Grądzki wykręca. (—). — EL. 1920.VI.24., Nr. 111(124).

PostWil. III, pusl. 164—167.
SpRz., pusl. 7.

831) Jak się zarabia na historję. (—). — EL. 1920.III.16., Nr. 61(75).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 188.

832) Jałowy spór. (—). — Lit. 1920.XI.9., Nr. 13.

PostWil. IV, pusl. 110—111.

833) Jeden z „naszych" bohaterów. (—). — WW. 1920.VIII.22., Nr. 12.

SpRz., pusl. 8.

834) Ks. J. Grądzkiemu. (—). — EL. 1920.VI.23., Nr. 110(123). (Odpowiedź od Redakcji).

PostWil. III, pusl. 165.
SpRz., pusl. 7.

835) „Kurjer Polski" z „Berlingske Tidende"... (—). — EL. 1920.VI.11, Nr. 100(113).

PostWil. III, pusl. 196.
SpRz., pusl. 6.

836) Lepiej pilnować swegol (—). — EL. 1920.V.30,, Nr. 91(104).

PostWil. III, pusl. 194.

837) List do Redakcji. — Lit. 1920. X.31., Nr. 7.

PostWil. IV. pusl. 106.

838) Литовская литература. VK. 1920., Nr. 426, 430, 433, 435, 436, 437,

Atsp. iš EGr. XXVII., p. 246—257. Atsk. atsp. Вильно. 1921.

839) Lozdzieje. (—). — EL. 1920. II. 18., Nr. 3(53).

Cenzūros sudarkytas str. nepateko spaudon.
PastWil. III., pusl. 186.

840) „Nasz Kraj",.. oskarża litwinów o „prowokację"... (—). — EL. 1920.III.23., Nr. 67(81).

PostWil. III, pusl. 190.

841) Natrętnym odpowiedź. (—). — EL. 1920.I.10., Nr. 7(21).

PostWil. III., pusl. 181.
Cenzūros str. išbrauktas.

842) Nie 'głupimi (—). — EL. 1920.VII.10., Nr. 124(138).

Cenzūros str. išbrauktas.
PastWil. III, pusl. 201.

843) Nie nerwujcie się! (—). — EL. 1920.VII,13., Nr. 126(139).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 201—202.

844) Niemcy, niemcy! (—). — Lit. 1920.IX.6., Nr. 11.

PostWil. IV, pusl. 109.

845) Nieśmiertelna plotka. (—). — EL. 1920.V.27., Nr. 88(101).

SpRz., pusl. 6.

846) Nie strasz wójaszku, bo dzieci będą płakały. (—). — EL. 1920.I.9., Nr. 6(20).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 180.

847) Non licet bovi. (—). — EL. 1920.III.25., Nr. 6(83).

Cenzūros str. išbrauktas,
PostWil. III, pusl. 190.

848) Nota bene. (—). — EL. 1920. III.6., Nr. 53(67).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 187.

849) Nowe pismo? (—). — EL. 1920.III.3., Nr. 51(65).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 186.

850) Obłudna taktyka. /*Michał*/. — WW. 1920.VIII.20., Nr. 10

PostWil. IV. pusl. 17—19.
SpRz., pusl. 5.

851) Od Redakcji. (—). — EL. 1920.I.11., Nr. 8(22).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 181.

852) Od Redakcji. (—). — EL. 1920.III.6., Nr. 53(67).

PostWil. III, pusl. 186.

853) Ostrożnie z korespondencijami! — EL. 1920.II.14., Nr. 36(50).

SpRz., pusl. 6.

854) O Uwojniu./*M. B-ka*/. — EL. 1920.II.4., Nr. 27(41).

PostWil. III, pusl. 160—161.
SpRz., pusl. 4.

855) Pamiętajmy o swoich! — Lit. 1920.X.24., Nr. 1.

856) Pałkę z geografji. (—). — EL. 1920.III.18., Nr. 63(77)*)

PostWil. III, pusl. 189.
SpRz., pusl, 6.

857) * Pasek mieszkaniowy. /*A.I.*/.**) — WW. 1920.IX.17., Nr. 33.

SpRz., pusl. 5.

858) Pismo wileńskie — o Kownie. (—). — EL. 1920.III.27., Nr. 70(84).

Cenzūros str. išbrautas.
PostWil. III, pusl. 190.

859) Pyłki. (—). — Lit. 1920,X. 26., Nr. 2.

860) Poco powtarzać wątpliwe wiadomości? (—). — EL. 1920.VII.3., Nr. 118(131).

PostWil. III, pusl. 199—200.
SpRz., pusl. 7.

861) Polacy litewscy. /*Br. Michałowski*/. — GL. 1920.XI.28., Nr. 38.

SpRz., pusl. 4.

862) Politycy niczego się nie nauczyli (—). — WW. 1920.IX.21, Nr. 36.

PostWil. IV, pusl. 57—58.
SpRz., pusl. 8.

863) Pomóżmy nauce.! — Lit. 1920.XI.21., Nr. 24.

---

*) *PostWil.* klaidingai atsp. Nr. **62.**
**) Bene A. Randomańskio str.

864) Prima aprilis? (—). — EL. 1920.IV.2., Nr. 75(89).

PostWil. III, pusl. 191.

865) Pro domo sua. (—). — Lit. 1920.X.27, Nr. 3.

PostWil. IV, pusl. 96.

866) Pro domo sua. (—). — Lit. 1920.X.20., Nr. 5.

PostWil. IV. pusl. 97.

867) Pro domo sua. (—). — Lit. 1920.XI.21., Nr. 24.

PostWil, IV, pusl. 116.

868) Proświetitiel. (—). — EL. 1920.III.27., Nr. 70(84).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 161—164.

869) Prowokacje. /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.XI.3., Nr. 8.

PostWil. IV, pusl. 70—72.

870) „Przed paru tygodniami „Koenigsberger Allgem. Zeit"... (—). — EL. 1920.V.26., Nr, 87(100).

PostWil. III, pusl. 193.

871) „Przepraszamy naszych czytelników"... (—). — EL. 1920.I.23, Nr. 18(32).

PostWil. pusl. 182.
SpRz., pusl. 9.

872) Rozmowa korespondenta „Kurjera Warszawskiego" z redaktorem „Echa Litwy"; (—). — EL. 1920. VII.4, Nr. 119(132).

PostWil. III, pusl. 167—170.
SpRz., pusl. 7.

873) Są jeszcze litwini. (—). — EL. 1920.III.21., Nr. 66(80).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III. pusl. 189—199.

874) Spóźnione wyjaśnienie. (—). — EL. 1920.VII.25., Nr. 134(147).

SpRz., pusl. 8.

875) Szydło z worka powoli wyłazi. (—). — Lit. 1920.XI.23., Nr. 25.

PostWil. IV, pusl. 100.

876) „Taryba". (—) — WW. 1920. VIII.10., Nr. 1.

PostWil. pusl. 50—51.
SpRz., pusl. 8.

877) W dobrej szkole. (—). — EL. 1920.III.6., Nr. 53(67).

PostWil. III, pusl. 187.

878) Wybory w Kownie. (—). — GWs. 1920.IV.23., Nr. 11.

879) Wysocki — nach Vaterlandt. (—). — EL. 1920.V.30., Nr. 91(104).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 194.

880) Wojska litewskie na linji Focha. (—). — EL. 120.VII.13., Nr. 126(139).

SpRz., pusl. 8.

881) Wrangel i niepodzielna Rosja. (—). — Lit. 1920.XI.11., Nr. 15.

PostWil. IV, pusl. 98—99.

882) Zakaz. (—). — EL. 1920.III. 23., Nr. 67(81).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 190.

883) Zapytanie. (—). — EL. 1920. III.25., Nr. 69(83).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. pusl. 190.

884) Zazdrość. (—). — EL. 1920. III.6., Nr. 53(67).

Cenzūros str. išbrauktas,
PostWil. III, pusl. 186—187.

885) Zbieramy materjały do dziejów cenzury wileńskiej. (—). — EL. 1920.III.25., Nr. 69(83).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 190.

886) Ze statystyki polskiej. (—). — EL. 1920.V.11., Nr. 76(89).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 192.

887) Z „Gazety Warszawskiej"... (—). — EL. 1920.I.25., Nr. 20(34).

Cenzūros str. išbrauatas.
PostWil. III, pusl. 183.

888) Ziemia nasza nie dla ludu. (—). — EL. 1920 II.15., Nr. 37(51).

PostWil. III. pusl. 185.

889) Zmieniają się czasy... /*O*/. — Lit. 1920.XI.4., Nr. 9.

PostWil. IV, pusl. 108.

890). Znamv się na tem!. /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.XI.5., Nr. 10.

PostWil. IV, pusl. 74—75.

891) Z powodu art. „Mūsų Balsas". — EL. 1920.VI.18., Nr. 106(119).

PostWil. III, pusl. 164.

892) Z powodu niemcomanji. (—). — Lit. 1920.XI.7., Nr. 12.

PostWil. IV, pusl. 110.

893) Z powodu wywiadu „Kurjera Warszawskiego"... (—). — EL. 1920.VII. 4., Nr. 11(132).

SpRz., pusl. 7.

894) Z ulicy wileńskiej. (—). — EL. 1920.III.18., Nr. 63(77).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 189.

895) Z Wilna. /*Wilnianin*/. — Lit. 1920.X.24., Nr. 1.

PostWil. III. pusl. 189.

896) „Zwracamy uwagę"... (—). — EL. 1920.III.6., Nr. 53(67).

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. VI, pusl. 102—103.

897) Żeligjada. /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.X.25., Nr. 5.

PostWil. IV, pusl. 66—69.

b.

899) Artykuły Oszmiańczuka. (—). — GL. 1920.XII.1., Nr. 40.

SpRz., pusl. 9.

900) Błędne koło. /*M. B-ka*/. — GL. 1920.XII.4., Nr. 43.

Daug vietų cenzūros išbraukta.
SpRz., pusl. 4.

901) „Br. Szemis w Nr. 2, „Litwy" omawia stanowisko"... /*Br. Michałowski*/. — Lit. 1920.X.28., Nr. 4. *(27 października 1920 r.).*

PostWil. IV. pusl. 63—66.

902) „Daje się nieraz dziś słyszeć w Wilnie"... (—). — WW. 1920.VIII.11., Nr. 2. *(Wilno, 11 sierpnia 1920 r.).*

PostWil. IV, pusl. 12—14.
SpRz., pusl. 11.

903) Del plebiscito. /*Br. Šėmis*/. — Viln. 1920.XII.15., Nr. 2.

904) Del Varšuvos derybų. /*Br. Š.*/. — Viln. 1920.XII.22., Nr. 8.

905) Dookoła plebiscytu. /*M. B-ka.*/. — GL. 1920.XII.8., Nr. 46.

SpRz., pusl. 4.

906) Dwa lata dziejów naszych. /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.XI.13., Nr. 17.

PostWil. IV, pusl. 82—83.

907) „Dziś, gdy Litwa po tylu wysiłkach"... (—). — WW. 1920.VIII.28 Nr. 17.

PostWil. IV, pusl. 22—25.
SpRz., pusl. 11.

908) „Esame jau pajudinę kalbų klausimą"... /*Vilniaus Kelmas*/. — VA. 1920.X.17., Nr. 33. *(Vilniuje, 20.IX.7 6(?)).*

909) „Gazeta Krajowa" w art. „Nie tędy droga"... (—). — WW. 1920.IX.10., Nr. 27.

PostWil. IV, pusl. 34—37.
SpRz., pusl. 11.

910) „Gdy się przegląda prasę polską"... (—). — |EL. 1920.I.21., Nr. 16(30)|. *(Wilno, 21 stycznia 1920 r).*

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 83—85.

911) „Gdy się przerzuca pisma polskie w Wilnie wydawane"... (—). — EL. 1920.VI.18., Nr. 106(119). *(Wilno, 18 czerwca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 139—141.
SpRz., pusl. 10.

912) „Gdy się przerzuca pisma wileńskie"... (—). — EL. 1920.I.29., Nr. 23(37). *(Wilno, 29 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 98—99.
SpRz., pusl. 10.

913) „Gdyśmy się przed dziesięciu dniami znajdowali"... (—). — EL. 1920.III.3., Nr. 51(65). *(Wilno, 3 marca 1920 r.).*

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 115—118.

914) „Gdy w roku zeszłym"... (—). — EL, 1920.VII.17., Nr. 129(142). *(Wilno, 17 lipca 1920 r.).*

PostWil. IV, pusl. 6—8.
SpRz., pusl. 11.

915) „Główny postutat powstającej i budującej się Litwy"... (—). —

EL. 1920.II.7., Nr. 30(44). *(Wilno, 7 lutego 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 104—106.
SpRz., pusl. 10.

916) „Ir vėlei stojame prie darbo!“... /*Redakcija*/. — Viln. 1920.XII.14., Nr. 1.

917) „Istnieją słowa“... (—). — EL. 1920.I.22., Nr. 17(31). *(Wilno, 22 stycznia 1920 r.).*

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 85—87.

918) Ištvermės ir sumanumo! /*Vilniaus Kelmas*/. — Viln. 1920.XII.17., Nr. 4.

919) „Итак, у нас уже собственные власти, иаши Литовские“... /Бр Михаловский/. — L. 1920.IX.1. Nr. 12.

920) „Jakeśmy się spodziewali“... (—). — EL. 1920.II.8., Nr. 31(45).

PostWil. III, pusl. 106—109.
SpRz., pusl. 10.

921) „Jedna ze spraw naszej Litwy“... (—). — EL. 1920.I.31., Nr. 25(30). *(Wilno, 31 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III. pusl. 100—102.
SpRz., pusl. 10.

922) „Jedno z naszych pism komunistycznych“... (—). — WW. 1920. VIII.24., Nr. 13.

PostWil. IV, pusl. 19—21.
SpRz., pusl. 11.

923) „Jest jeden temat dla Wilna“... (—). — WW. 1920.IX.25., Nr. 40.

PostWil. IV, pusl. 45—47.
SpRz., pusl. 11.

924) „Komunikaty Litewskiego Sztabu Generalnego“... (—). — WW. 1920. IX.5., Nr. 24.

PostWil. IV, pusl. 33—34
SpRz., pusl. 11.

925) „Komunikują nam z Kowna“... (—). — WW. 1920 IX.11, Nr. 28.

PostWil. IV, pusl. 37—39.
SpRz., pusl. 11.

926) Koncert nad koncertami' /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.XI.17., Nr. 20.

PostWil. IV., pusl. 85—87.

927) „Красное Знамя“ изволит шутить“... /Бр. Михаловский/. — L. 1920.VIII.24, Nr. 5.

928) К университеткому вопросу. /Б. М./. — L. 1920.IX,26., Nr. 33.

929). Kwestja Wilna i robotnicy. /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.XI.7., Nr. 12.

PostWil. IV, pusl. 75—77.

930) „Lenkų ir lietuvių mūšiai Suvalkijoje“... /*Vilniaus Kelmas*/. — VA. 1920.X.23., Nr. 38. *(Vilnius, 1920.IX.23).*

931) „Litwa przygotowuje się do Konstytuanty“... (—), — EL, 1920.I.18., Nr. 14(28). *(Wilno, 18 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 78—81.
SpRz., pusl. 9.

932) „Man tenka nedėkingas uždavinys“... /*Vilniaus Kelmas*/. — VA. 1920.X.24., Nr. 39. *(Vilnius, 20.IX.24).*

933) „Minął rok 1919“... (—). — EL. 1920.I.1., Nr. 1(15). *(Wilno, 1 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl, 61—63.

934) Mūsų metu. /*Vilniaus Kelmas*/. — Viln. 1920 XII.16., Nr. 3.

935) „На чем зиждется мощь маленькой Литвы“... /Бр. Михаловский/. — L. 1920.VIII.29., Nr. 10.

936) „Наднях мы читали, что население многих приходов выражает желание вернуться к литовскому языку“... (—). — L. 1920.VIII.22., Nr. 4.

937) Nareszcie samil... (—). — WW. 1920.VIII.27., Nr. 16.

PostWil. IV, pusl. 21—22.
SpRz., pusl. 11.

938) „Nasi goście ze Smoleńska“... (—). — WW. 1920.VIII.12., Nr. 3. *(Wilno, 12 sierpnia 1920 r.).*

PostWil. IV, pusl. 14—15.
SpRz., pusl. 11.

939) „Nastroje wileńskie“... (—). — EL. 1920.I.24., Nr. 19(33). *(Wilno, 24 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 90—92.
SpRz., pusl. 9.

940) „Nasze miasto ma jedną wadę“... (—). — WW. 1920.IX.3, Nr. 22.

PostWil. IV, pusl. 29—31.
SpRz., pusl. 11.

941) „Наши коммунисты не задают себе труда понять слова и усвоить

точку зрения своих противников"... /Бр. Михаловский/. — L. 1920. VIII.26., Nr. 7.

942) „Наши коммунисты пытаются раздуть „пламя революции" в Вильне"... /Бр. Михаловский/. — L, 1920.VIII.21., Nr. 3.

943) Ne lietuviai, tik intriga. /*Br. Šėmis*/. — Viln. 1920.XII.18., Nr. 5.

944) „Netikėk tu, žmogau, stebuklais!"... (—). — NL. 1920.VII.17., Nr.1 (135). *(Vilnius, 20.VII,17).*

945) „Nėra nei dviejų mėnesių, kai del lenkų išėjimo iš Vilniaus ir liet. kariuomenės į jį įžengimo Kaune įvyko trukšmingų demonstrancijų"... /*Vilniaus Kelmas*/. — VA. 1920.IX.14., Nr. 30. *(Vilnius, 1920.IX.11).*

946) „Nie da się zaprzeczyć"... /*Br. Michałowski*/. — Lit. 1920.XI.14., Nr. 18. *(14 listopada 1920 r.).*

PostWil. IV, pusl. 83—85.

947) „Nie lubimy polemik"... (—). — WW. 1920.IX.14., Nr. 30.

PostWil. IV, pusl. 39—41.
SpRz., pusl. 11.

948) „Nie wiemy jeszcze, jakim jest przebieg pertraktacji polsko-litewskich w Kalwarji litewskiej"... (—). — WW. 1920.IX.18., Nr. 34.

PostWil. IV, pusl. 41—43.
SpRz., pusl. 11.

949) Nie zawsze milczenie jest złotem. /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.XI.12., Nr. 16.

PostWil. IV, pusl. 80—82.

950) „Nr. 42 „GL", mianowicie artykuł mój Pro domo sua"... /*M. B-ka*/. — GL. 1920.XII.7., Nr. 45.

SpRz., pusl. 4.

951) „Ob. E. S. w „Naszym Kraju" poruszył"... (—). — EL. 1920.VI.1., Nr. 92(105). *(Wilno, 1 czerwca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 125—127.
SpRz., pusl. 10.

952) „Ob. T. Szopie"... (—). — EL. 1920.I.3., Nr. 2(16). *(Wilno, 3 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 63—65.

953) „Od czterech tygodni miasto nasze"... (—). — WW. 1920.VIII.10., Nr. 1. *(Wilno, 10 sierpnia 1920 r.).*

PostWil. IV. pusl. 11—12.
SpRz., pusl. 11.

954) „Od dłuższego czasu nie mając do czynienia z prasą warszawską"... (—). — WW. 1920.IX.23, Nr. 38.

PostWil. IV, pusl. 43—45.
SpRz., pusl. 11.

955) „Od dłuższego już czasu jesteśmy odcięci od Polski"... (—). — WW. 1920.VIII.31., Nr. 19.

PostWil. IV, pusl. 25—27.
SpRz, pusl. 11.

956) „Od kilku tygodni"... (—). — |EL. 1920.I.11., Nr. 8(22)|. *(Wilno, 11 stycznia 1920 r.).*

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 65—68.

957) „Od paru dni zaczęto się uskarżać na mieście, że żołnierze strącają orzełki u przechodniów"... (—). — WW. 1920.IX.28., Nr. 42.

PostWil. IV, pusl. 47—50.
SpRz., pusl. 11.

958) Odpowiedź na dwie odpowiedzi. /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.XI.21., Nr. 24.

PostWil. IV, pusl, 88—90.

959) Od Redakcji. (—). — Lit. 1920.X.24., Nr. 1.

PostWil. IV, pusl. 59—61.

960) „Ostatnie depesze zgodnie stwierdzają"... /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920. X. 31, Nr. 7. *(30 października 1920 r.).*
PostWil. IV, pusl. 69—70.

961) „Parę moich artykułów"... /*Br. Szemis*/. — Lit. 1920.XI.25., Nr. 27. *(23 listopada 1920 r.).*

PostWil. IV, pusl. 90—92.

962) „Pažiūrėjęs į naują Vilniaus miliciją"... /*Vilniaus Kelmas*/. — VA. 1920.X.21., Nr. 36. *(Vilnius, 20.IX.21).*

963) „Pewien polityk wileński na wezwanie litewskie"... (—). — WW. 1920.IX.2., Nr. 21.

PostWil. IV, pusl. 27—29.
SpRz., pusl. 11.

964) „15 lipca 1920 r. wojska litewskie wstąpiły do Wilna"... (—). — EL. 1920.VII.16., Nr. 128(141). *(Wilno, 16 lipca 1920 r.).*

PostWil. IV, pusl. 5—6.
SpRz., pusl. 11.

965) „Pisma kowieńskie z ostatniego tygodnia"... (—). — EL. 1920.VI. 22., Nr. 109(122). *(Wilno, 22 czerwca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 144—145.
SpRz., pusl. 10.

966) Pogłoski, plotki, informacje. *[M. B-ka]*. — GL. 1920.XII.14.

967) „Polska uznała niepodległość Litwy de fakto"... (—). — EL. 1920.VII. 10., Nr. 124(137). *(Wilno, 10 lipca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 150—152.
SpRz, pusl. 10.

968) „Полтора месяца мы боролись с коммунистами как „господами положенія"... (—). — L. 1920.VIII.28., Nr. 9.

969) „Parokrotnie poruszaliśmy sprawę polskiego uniwersytetu wileńskiego"... (—). — EL. 1920.VI.20., Nr. 108(121). *(Wilno, 20 czerwca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 141—144.
SpRz., pusl. 10.

970) „Poseł Niedziałkowski nie poprzestał na wylaniu"... (—) — EL. 1920.VI.16., Nr. 104(117). *(Wilno, 16 czerwca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 134—137.
SpRz., pusl. 10.

971) „Posłowie warszawscy ob. Kamieniecki i Niedziałkowski spędzili parę dni w Kownie"... (—). — EL. 1920. VI.11., Nr. 100(113). *(Wilno, 11 czerwca 1929 r.).*

PostWil. III, pusl. 129—131.
SpRz., pusl. 10.

972) „Powiemy słów parę"... (—). — EL. 1920.VI.17., Nr. 105(118). *(Wilno, 17 czerwca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 137—139.
SpRz., pusl. 10.

973) „Powtarzamy niżej z pism polskich"... (—). — EL. 1920.II.10., Nr. 32(46). *(Wilno, 10 lutego 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 109—111.
SpRz., pusl. 10.

974) „Pragnęlibyśmy przedewszystkiem zwrócić uwagę"... (—). — EL. 1920.I.15., Nr. 11(25). *(Wilno, 15 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 73—75.
SpRz., pusl. 9.

975) „Препятствія техническаго характера"... (—). — VK. 1920.XII.19., Nr. 425. (Вильно, 19 декабря).

976) „Приступая к изданію „Литвы"... (—). — L. 1920.VIII.19., Nr. 1.

977) Pro domo sua — i nie sua. (—). — GL. 1920.XII.3., Nr. 42.

Kai kurios str. vietos cenzūros išbrauktos.

978) „Przed dwoma laty Rada Stanu Litwy"... (—). — EL. 1920.II. 17., Nr. 38(52). *(Wilno, 16 lutego 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 113—115.
SpRz., pusl. 10.

979) „Przed paru dniami"... (—). — [EL. 1920.I.20., Nr. 15(29)]. *(Wilno, 20 stycznia 1920 r.).* *)

Cenzūros str. išbrauktas.
PostWil. III, pusl. 81—83.

980) „Przed paru dniami zamieściliśmy deklarację"... (—). — EL. 1920. II.14., Nr. 36(50). *(Wilno, 14 lutego 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 111—113.
SpRz., pusl. 11.

981) „Przed tygodniem"... (—). — EL. 1920.I.25., Nr. 20(34). *(Wilno, 24 **) stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 92—94.
SpRz., pusl. 9.

982) „Przegląd prasy z kilku dni po zdobyciu Dyneburga"... (—), — EL. 1920.I.14., Nr. 10(24). *(Wilno, 14 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 71—73.
SpRz., pusl. 5.

---

*) *PostWil.* klaidingai parašyta *1919 r.*

**) *PostWil.* klaidingai pažymėta *25*

983) „Przyzwyczajeni do „Dziennika Wileńskiego“ i „Nasz. Kraju“... /M. B-ka/. — WW. 1920.IX.4., Nr. 23.

PostWil. IV, pusl. 31—33.
SpRz., pusl. 4.

984) „Robotnik“ warszawski“... /M. B-ka/. — EL. 1920.I.13., Nr. 9(23). *(Wilno, 13 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 68—71.
SpRz., pusl. 4, 9.

985) „Rola polaków litewskich“... (—). — EL. 1920.II.1., Nr. 26(40). *(Wilno, 1 lutego 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 102—104.
SpRz., pusl. 10.

986) „Rosjanie komunikują nam o zdobyciu Warszawy“... (—). — WW. 1920.VIII.18., Nr. 8.

PostWil. III, pusl. 15—17.
SpRz., pusl. 11.

987) „Rozpoczynając swe wydawnictwo“... /Br. Szemis/. — Lit. 1920.X. 26., Nr. 2. *(25 października 1920 r.).*

PostWil. IV, pusl. 61—63.

988) Russkaja Wilna. /Br. Michałowski/. — Lit. 1920.XI.4., Nr. 9.

PostWil. IV, pusl. 72—74.

989) „Skromna nasza uważka“... (—). — EL. 1920.V.29., Nr. 90(103). *(Wilno, 29 maja 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 123—125.
SpRz., pusl. 10.

990) Svečiai. /Br. Šėmis/. — Viln. 1920.XII.19., Nr. 6.

991) Szabelko do pochwy! /M. B-ka/. — [GL. 1920.XII.12., Nr. 49].

Cenzūros str. išbrauktas.

992) „Teko mums nekartą kalbėtis tiek su vienu kitu iš Kauno atsiųstuoju valstybės darbininkų“... /Vilniaus Kelmas/. — VA. 1920.IX.16., Nr. 32. *(Vilniuj, 20.IX.16).*

993) Trzeźwe poglądy. /M. B-ka/. — GL. 1920.XII.2, Nr. 41.

SpRz., pusl. 4.

994) „T. zw. demokracja polska w Litwie“... (—). — EL. 1920.VI.5, Nr. 95 (108). *(Wilno, 5 czerwca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 128—129.
SpPz., pusl. 10.

995) „Uwagi nasze z powodu informacji“... (—). — EL. 1920.I.23., Nr. 18(32). *(Wilno, 23 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 87—90.
SpRz., pusl. 9.

996) „Wczoraj otrzymaliśmy w Kownie wiadomość o dokonanych ostatnio aresztach wśród litwinów wileńskich“... /Br. Michałowski/. — Lit. 1920. XI. 26, Nr. 28. *(25 listopada 1920 r.).*

PostWil. IV, pusl. 92—94.

997) „W dziejach Litwy nastąpiła chwila epokowa“... (—). — EL. 1920.V. 15, Nr., 79(92). *(Wilno,15 maja 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 121—123.
SpRz. pusl. 10.

998) „Wybory do Konstytuanty Litewskiej już się skończyły“... (—). — EL. 1920.V.11., Nr. 76(89). *(Wilno, 11 maja 1920 r.).*

PostWil. III, 118—121.
SpRz. pusl. 10.

999) „W numerze wczorajszym podaliśmy“... (—). — EL. 1920.VI.23., Nr. 110(123). *(Wilno, 23 czerwca 1920 r.)*

PostWil. III, pusl. 145—147.
SpRz., pusl. 10.

1000) Wśród żeligowczyków. /Br. Szemis/. — Lit. 1920.XI.9., Nr. 13.

PostWil. IV, pusl. 77—78.

1001) „Zajęcie Dyneburga przez wojska łotewskie i polskie“... (—). — EL. 1920.I.17., Nr. 13(27). *(Wilno, 17 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 75—78.
SpRz., pusl. 9.

1002) „Zamieszczając spis przedmiotów“... (—). — EL. 1920.I.27., Nr. 21(35). *(Wilno, 27 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 94—96.
SpRz. pusl. 10.

1003) „Zamieszczone przez nas rozporządzenie Komisarza Generalnego“... (—). — EL. 1920.VII.6., Nr. 120(133). *(Wilno, 6 lipca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 147—150.

1004) Z kim są oni? /Br. Szemis/. — Lit. 1920.XI.10., Nr. 14.

PostWil. IV, pusl. 78—80.

1005) „Złożyliśmy obietnicę omówienia"... (—). — EL. 1920.VI.13., Nr. 102(115). *(Wilno, 13 czerwca 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 132—134.
SpRz., pusl. 10.

1006) „Z prawdziwą przyjemnością podaliśmy telegram PAT."... (—). — EL. 1920.I.28., Nr. 22(36). *(Wilno, 28 stycznia 1920 r.).*

PostWil. III, pusl. 96—98.
SpRz, pusl. 10.

1007) „Żeligjada wileńska",,, */L.S./.* — Lit. 1920.XI.18., Nr. 21. *(18 listopada 1920 r.).*

PostWil. IV., pusl. 87—99.

III.

1008) Dr. J. Ehret. Litauen in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft. Bern, 1919. Str. 492 oraz przeszło 50 ilustracji. To samo po francusku: La Lituanie — passé, prsésent, avenir. Genéve (1919). Str. 480 i przeszło 50 ilustracji. — */A./.* — Lit. 1920.XI.10., Nr. 14. (Książki o Litwie).

1009) J. J. Kraszewski. Dajny—pieśni litewskie. Wilno, 1919. Str. 49. — */A./.* — Lit. 1920.XI.25., Nr. 27. (Książki o Litwie).

1010) J. J. Kraszewski. Dajny—pieśni litewskie, Wilno, 1919. Str. 49. — */A./.* — GL. 1920.XII.14., Nr. 50. (Książki o Litwie).

SpRz., pusl. 5.

1011) Lituanica. */A/.* — Lit. 1820. X.28., Nr. 4.

1012) „Nowe czytanki". */A./.* — Lit. 1920.X.29., Nr. 5.

1013) Vidunas. Litwa w swej przeszłości i terazniejszości. Z niemieckiego tłum. *St. Jabłońska.* Wilno, 1919. Str. 60.

VII.

1014) Ad absurdum. (—). — EL. 1920.V.30., Nr. 91 *)(104). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 194.
SpRz., pusl. 6.

1015) Agitacja przeciwko sobie. (—). — Lit. 1920.XI.20., Nr. 23. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 116.

*) *SpRz.* klaidingai atsp. 92.

1016) Ай да Бунд! (—).— L. 1920. VIII.20., Nr. 2. (Виленская хроника).

1017) Aleksiuk, nie skręć karku! (—). — Lit. 1020.XI.16., Nr. 19. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 113.

1018) Apetyt Jerzego Auksztuołajtisa. (—). — EL. 1920.III.16,, Nr. 61(75). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 189.
SpRz., pusl. 6.

1019) Argumentacja wileńska. (—). — EL. 1920.III.16., Nr. 61(75). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 188.
SpRz., pusl. 6.

1020) Бедный Рафес. (—). — L. 1920.VIII.20., Nr. 2. (Виленская хроника).

1021) Biedna Litwa! (—). — EL. 1920.III.11., Nr. 57(71). (Kronika).

SpRz., pusl. 6.

1022) Biedni wieśniacy! (—). — EL. 1920.II.17., Nr. 38(52). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 185—186.
SpRz., pusl. 6.

1023) Bez ceremonji. (—). — GL. 1920.XII.8., Nr. 46. (Kronika).

1024) Bzdurstwa agitacyjne. (—). — Lit. 1920.XI.24., Nr. 26. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 117.

1025) Cenzura. (—). — Lit. 1920. XI.23., Nr. 25. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 116.

1026) Ciekawe. (—). — GL. 1920. XII.12., Nr. 49. (Kronika).

1027) Co o nas piszą. (—). — EL. 1920.VI.1., Nr. 92(105).

Pridėtos ištraukos iš „Nasz Kraj".
SpRz., pusl. 6.

1028) Co słychać z Warszawą? (—). — WW. 1920.VIII.22., Nr. 12. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 55.
SpRz., pusl. 8.

1029) Co to jest druska? */B. M/.* — EL. 1920., Nr. 4(18). (Rozmaitości).

PostWil. III, pusl. 180.

1030) Czy dodano, czy odjęto. (—). — EL. 1920.III.28., Nr. 71(85). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 191.
SpRz., pusl. 6.

1031) Czyja wina)? (—). — EL. 1920.V.30., Nr. 91(104). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 193—194.
SpRz., pusl. 6.

1032) Хвосты. (—). — L. 1920.VIII. 22., Nr. 4. (Виленская хроника).

1033) Dałoj Taribu! (—). — WW. 1920.VIII.17., Nr. 7. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 54.
SpRz., pusl. 8.

1034) „Depart. oświaty Litwy Środkowej"... (—). — GL. 1920.XII.14., Nr. 50. (Kronika).

1035) „Dyrektor departamentu spraw zagranicznych „Litwy Środkowej"...(—). — Lit. 1920.X.28., Nr. 4. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 104—105.

1036) Dobre informacje! (—). — EL. 1920.II.14, Nr. 36(50). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 185.
SpRz., pusl. 6.

1037) (Dochodzą nas wieści...). (—). — Lit. 1920.X.29., Nr. 5. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 105.

1038) Doczekali się. (—). — Lit. 1920.XI.26., Nr. 28. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 118.

1039) Dopełnienie. (—). — GWs. 1920.V.7., Nr. 22. (Kronika).

1040) Dwójka z geografji! (—). — EL. 1920.VI.25., Nr. 112(125). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 197—198.
SpRz., pusl. 7.

1041) *) (Dzienniki szwajcarskie...). (—). — EL. 1920.I.4, Nr. 3(17). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 180.

1042) Dziwna korekta. (—). — EL. 1920.VII,2., Nr. 117(130). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 199.
SpRz., pusl. 7.

*) Užvardijimas „Język litewski nie w Wilnie" cenzūros išbrauktos.

1043) Dziwna pretensja. (—). — EL. 1920.III.16., Nr. 61(75). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 189.
Apie Aukštuolaičio lenkų kalbos darkymą.

1044) Dziwna uchwała. (—). — EL. 1920.III.11, Nr.57(71). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 188.

1045) Dziwne czasy! (—). — Lit. 1920 XI.3., Nr. 8. (Z Wilna).
PostWil. IV, pusl. 107.

1046) Dziwne rostargnienie. (—). — EL. 1920.V.30., Nr. 91(104). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 194.
SpRz., pusl. 6.

1047) Dziwne to „Echo Litwy". (—). — EL. 1920.I.10., Nr. 7(21). (Kronika).

PostWil. II., pusl. 181.

1048) Echa wywiadu. (—). — EL. 1920.VII.8., Nr. 122(135).
Pridėtos ištraukos iš „Nasz Kraj".
SpRz., pusl. 7.

1049) Fałsze opinji. (—). — Lit. 1920.XI.5., Nr. 10. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 108—109.

1050) Gazy trujące? (—). — Lit. 1920.X.29., Nr. 5. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 105.

1051) Gen. Żeligowski w przemówieniu...). (—). — Lit. 1920.X.26., Nr. 2

PostWil. IV, pusl. 103 (Pobór)

1052) Głupie plotki. (—). — WW. 1920.IX.23., Nr. 38. (Kronika).
PostWil. IV, pusl. 58.
SpRz., pusl. 8.

1053) Głupota środkowo-litewska. (—). — Lit. 1920.XI.25.,Nr. 28. (Z Wilna).
PostWil. IV, pusl. 117.

1054) Groźne okrzyki. (—). — Lit. 1920.XI.26., Nr. 28. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 118.

1055) Idjotyczne korespondencje. (—). — EL. 1920.V.12., Nr. 77(90). (Kronika).
PostWil. III. pusl. 192—193.
SpRz., pusl. 6 *).

*) *SpRz.* klaidingai pažymėtas EL. *78 Nr.*

1056) Inteligenci wileńscy. (—). — EL. 1920.VI.22., Nr. 109(122). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 197.
SpRz., pusl. 7.

1057) I wam się zachciało!. (—). — GL. 1920.XII.17., Nr. 53 (Kronika).

SpRz., pusl. 9.

1058) Jak korespodent wywiódł redakcję w pole. (—). — 1920.VII.10., Nr. 124(137). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 201.
SpRz., pusl. 8.

1059) Jeńcy. (—). — GL. 1920. XII. 5., Nr. 44. (Kronika).

1060) Jeszcze jedno sprostowanie. (—).—GL. 1920.XII.4., Nr. 43. (Kronika).

1061) Я не я и лошадь не моя. (—). — L. 1920.VIII.26., Nr. 7. (Виленская хроника).

1062) Janus czterogłowy. (—). — WW. 1920.VIII.10., Nr. 1. (Kronika).

SpRz., pusl. 8.

1063) Jedyny dzielny minister — i ten żmudzin! (—). — EL. 1920.VI.29., Nr. 115(128). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 199.
SpRz., pusl. 7.

1064) Jeszcze jeden fałsz! (—). — Lit. 1920.XI.17., Nr. 20. (Wiadomości polityczne).

PostWil. IV, pusl. 114.

1065) Kłopotliwe milczenie. (—). — Lit. 1920.XI.11., Nr. 15. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 111—112.

1066) Kolory litewskie. (—). — EL. 1920.VII.10., Nr. 124(137). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 201.
SpRz., pusl. 8.

1067) Konsekwencje. (—). — EL. 1920.I.15., Nr. 11(25). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 181—182.

1068) Kowno. (—). — GWs. 1920. V.6., Nr. 21.

1069) Kultura bez podłoża etnograficznego. (—). — EL. 1920.VI.3., Nr. 94(107). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 194—195.
SpRz., pusl. 6.

1070) Ku uwadze rybaków. (—). — WW. 1920.VIII.29., Nr. 18. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 56.

1071) Łajdacka korespondencja. (—). — EL. 1920.III.7., Nr. 54(68).

PostWil. III, pusl. 187.
SpRz., pusl. 6.

1072) List wykradziony. (—). — EL. 1920.III.31., Nr. 73(87). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 191.

1073) Litewskie Kursa Naukowe. (—). — GWs. 1920.V.7., Nr. 22. (Kronika).

1074) Litewskie Towarzystwo Naukowe. (—). — GWs. 1920 IV.23., Nr. 16. (Kronika).

1075) Litwa z nikim nie wojuje. (—). — EL. 1920.VII.23., Nr. 132(145). (Kronika).

SpRz., pusl. 8.

1076) Litwini sami sobie winni. (—). — EL. 1920.V.11., Nr. 76(89. (Kronika).

PostWil. III, pusl. 191—192.
SpRz., pusl. 6.

1077) Lud polski czy nie polski? (—). — EL. 1920.II.15., Nr. 37(51). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 185.
SpRz., pusl. 6.

1078) Maskarada. (—). — EL. 1920. UI.15., Nr. 103(116).

*PostWil.**) III, pusl. 197.
SpRz., pusl. 7.

1079) Международный деятель. (—). — L. 1020.VIII.19., Nr. 1. (Виленская хроника).

1080) Może, może, daj Boże. (—). — EL. 1920.VI.5., Nr. 95(108). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 195.
SpRz., pusl. 6.

1081) Na front! (—). — EL. 1920. VIII.8., Nr. 122(135). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 201.
SpRz., pusl. 8.

1082) Na kolei. (—). — WW. 1920. IX.5., Nr. 24. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 56—57.

---

*) *PostWil.* Nr. nepažymėtas.

1083) „Nam“! (—). — EL. 1920. VI.27., Nr. 114(127). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 198.
SpRz., pusl. 7.

1084) Napisy ulic. (—). — EL. 1920.VI.13., Nr. 102(115). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 196—197.
SpRz., pusl. 7.

1085) Nareszcie. (—). — WW 1920.VIII.28., Nr. 17.

SpRz., pusl. 8.

1086) Na starość. (—). — Lit 1920.XI.24., Nr. 26. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 117.

1087) Nastawia się! (—). — WW. 1920.VIII.15., Nr. 6.

PostWil. IV, pusl. 53.
SpRz., pusl. 8.

1088) Nauka nie poszła w las. */B. M./.* — EL. 1920.I.25., Nr. 20(34). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 182—183.
SpRz., pusl. 5.

1089) Nazwisko, które trzeba zmienić. (—). — WW. 1920.VIII.19., Nr. 9. (Kronika).

SpRz., pusl. 8.

1090) Нелепые слухи. (—). — L. 1920.VIII.19., Nr. 27. (Виленскан хроника).

1091) Niebezpieczne ataki. (—). — EL. 1920.I.10., Nr. 7(21). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 181.
SpRz., pusl. 5.

1092) Niebezpieczne kapelusze. (—). — WW. 1920.VIII.24, Nr. 13.

PostWil, *) IV, pusl. 55.
SpRz., pusl. 8.

1093) Nie interes. (—). — Lit. 1920.XI.18., Nr. 21. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 115.

1094) Niemojewski straszy. (—). — Lit. 1920.XI.17., Nr. 20. (Wiadomości polityczne).

PostWil. IV, pusl. 113.

*) *PostWil.* klaidingai pažymėta WW. Nr. *12*.

1095) Nieproszeni opiekunowie. (—). — GL. [1920.XII.8., Nr. 46]. (Kronika).

Str. cenzūros išbrauktas.
Be antraštės tas pats str. įdėtas į 50 Nr.

1096) Nie rozumiemy. (—). — GL. 1920.XII.8., Nr. 46. (Kronika).

SpRz., *) pusl. 9.

1097) Niesłuszna aluzja. (—). — WW. 1920.IX.26., Nr. 41. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 58.
SpRz., pusl. 9.

1098) Nie zmyślajcie. */M. B..ka/.* — GL. 1920.XII.3., Nr. 42. (Kronika).

SpRz., pusl. 4.

1099) Nowe mianowania. (—). — Lit. 1920.XI.17., Nr. 20. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 114.

1100) Nowe pismo. */A./.* — EL. 1920.III.4, Nr. 52(66).

Apie pasirodžiusį laikraštį „Suvienytoji Lietuva“.
PostWil. III, pusl. 186.

1101) Nowe zasługi polaków litewskich. */L./.* — GL. 1920.XII.4., Nr. 43. (Kronika).

1102) Nowy historyk. (—). — WW. 1920.VIII.15., Nr. 6. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 52.
SpRz., pusl. 8.

1103) Nowy przykład „nietolerancji litewskiej“. (—). — WW. 1920.IX.24., Nr. 99. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 58.

1104) Обыски и аресты. (—). — L. 1920.VIII.19., Nr. 1. (Виленская хроника).

1105) Objaw pocieszający. (—). — GL. 1920.XII.21., Nr. 56. (Kronika).

SpRz., pusl. 9.

1106) Obłuda. (—). — WW. 1920. VIII.15., Nr. 6. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 52.
SpRz., pusl. 8.

*) *SpRz.* klaidingai pažymėtas *44* Nr.

1107) Obrazek „kroski“. (—). — EL, 1920.II.1., Nr. 26(40). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 184—185.
SpRz., pusl. 5.

1108) Obraził się). (—). — GL. 1920.XII.15., Nr. 51. (Kronika).

1109) Obst powrócił. (—). — Lit. 1920.XI.21., Nr. 24. (Z Wilna).
PostWil. IV, pusl. 116.

1100) Ocalał — i zwiał. (—). — Lit. 1920.XI.9., Nr. 8. (Kowno).
PostWil. IV, pusl. 107.

1111) O czem się milczy w Wilnie. (—). — EL. 1920.III.7., Nr. 54(68). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 187.

1112) Odczyt litewski. (—). — GWs. 1920.IV.11., Nr. 1. (Kronika).

1113) Odczyt litewski. (—). — GWs. 1920.IV.25., Nr. 13. (Kronika).

1114) Odczyt litewski. (—). — GWs. 1920.IV.28., Nr. 15. (Kronika).

1115) Odezwy skutkują. (—). — Lit. 1920.XI.19., Nr. 17. (Kowno).
PostWil. IV, pusl. 112.

1116) Odwrócenie kota. (—). — EL. 1920.II.19., Nr. 35(49). (Kronika).
SpRz., pusl. 5.

1117) Omyliliśmy się o dwa tygodnie. (—). — EL. 1920.VII.17,, Nr. 129(142). (Kronika),
PostWil. IV, pusl. 51.
SpRz., pusl. 8.

1118) O morderstwa wiłkomierskie. (—). — Lit. 1920.XI.12., Nr. 16.
PostWil. IV, pusl. 112.

1119) O napisy. (—). — EL. 1920.I.20., Nr. 15(29). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 182.
SpRz., pusl. 5.

1120) O nas. (—). — EL. 1920.I.17., Nr. 19(27). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 182.

1121) Osobliwe pojednanie. (—). — EL.1920.VI.18., Nr. 106(120). (Kronika).
SpRz. pusl. 7.

1122) Pachnące argumenty). — WW. 1920.VIII.22., Nr. 12. (Kronika).
PostWil. IV, pusl. 55.
SpRz., pusl. 8.

1123) P. Aleksa w złym humorze. (—). — EL. 1920.VII.24., Nr. 133(146). (Kronika).
PostWil. IV, pusl. 51.
SpRz., pusl. 8.

1124) Panicz z pastuchami się nie bawi. (—). — WW. 1920.VIII.22., Nr. 12 (Kronika).
PostWil. IV, pusl. 55.
SpRz., pusl. 8.

1125) 1-oje Vilniaus Vyrų Gimnazijoje. (—). — VA. 1920.X.22., Nr. 37. (Vilniaus kronika).

1126) Pismo polskie. (—). — Lit. 1920.XI.14., Nr. 18. (Kowno).
PostWil. IV., pusl. 09.

1127) Pisz o Litwie co się zmieści. (—). — EL. 1920.VI.25., Nr. 112(125). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 197.
SpRz., pusl. 7.

1128) Plewat' na Ligę Narodów. (—). — Lit. 1920.XI.18., Nr. 21. (Z Wilna).
PostWil. IV, pusl. 115—116.

1129) Plotka wędruje. (—). — EL. 1920.I.13., Nr. 9(23). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 181.

1130) (Podając notę Milleranda w sprawie plebiscytu...). (—). — EL. 1920.V.11., Nr. 76(89). (Kronika).
PostWil. III, pusl. 192.

1131) Pokłócili się. (—). — EL. 1920.I.27., Nr. 21(35). (Kronika).
*PostWil.*III, pusl. 183.
SpRz., pusl. 5.

1132) Последнiй цветок. (—). — L. 1920.VIII.20., Nr. 2. (Виленская хроника).

1133) Poszanowanie zalet! (—). — EL. 1920.VI.29., Nr. 115(128).
Plg. „Sprostowanie“ *EL.* Nr. 117(130).
SpRz., pusl. 7.

1134) Powrót aneksjonisty. (—). — Lit. 1920.XI.17., Nr. 20. (Z Wilna).
PostWil. IV, pusl. 114.

1135) Powrót uniwersytetu okupacyjnego. (—). — Lit. 1920.XI.4., Nr. 9. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 108.

1136) Про что молчат коммунисты. (—). — L. 1920.VIII.24., Nr. 5. (Виленская хроника).

1137) Pro domo sua. (—)- — Lit. 1920.XI.5., Nr. 10.

PostWil. IV, pusl. 98.

1138) Propozycje polskie. (—). — EL. 1920.VI.16., Nr. 104(117). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 197.

1139) Prosimy o wskazanie numeru! (—). — EL. 1920.III.10., Nr. 56(70). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 188.
SpRz., pusl. 6.

1140) Prowokacyjna korespondencja. (—). — EL. 1920.III.28., Nr. 71(85). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 190—191.

1141) Prowokacyjne korespondencje. (—). —. EL. 1920.III.31., Nr. 73(87). Kronika),

PostWil. III, pusl. 191.
SpRz., pusl. 6.

1142) Prowokatorowie. (—). — Lit 1920.XI.9., Nr. 13. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 111.

1143) Przedwczesna radość. — przedwczesne wysiłki. (—). WW. 1920. VIII.29., Nr. 18. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 56.

1144) Przedwczesna wiadomość. (—). — EL. 1920.III.30., Nr. 72(86). (Kronika).

SpRz., pusl. 6.

1145) Przedwszesna wiadomość. (—). — EL. 1920.VI.13., Nr. 102(115). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 197 *).
SpRz., pusl. 7.

1146) Przepowiednia. (—). — EL. 1920.I.16., Nr. 12(26). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 182.

*) *PostWil.* Nr. nepažymėtas.

1147) Przez wdzięczność. (—). — Lit. 1920.XI.14., Nr. 18. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 113.

1148) Przyszły los komedjantów wileńskich. (—). — Lit. 1920.XI.23., Nr. 25. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 116—117.

1149) Publiczność, która nie przyszła. (—). — WW. 1920.VIII.19, Nr. 9.

PostWil. IV, pusl. 55.
SpRz., pusl. 8.

1150) Rekord fałszów. (—). — Lit. 1920.XI.26., Nr. 28. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 111.

1151) „Rozzuchwalenie". (—). — EL. 1920.VI.12., Nr. 101(114). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 196.
SpRz., pusl. 7.

1152) Samochwalstwo. (—). — Lit. 1920.XI.23., Nr. 25. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 116.

1153) Sylwetki polityczne. (—). — EL. 1920.VII.13., Nr. 126*)(139). (Kronika).

PostWil. III. pusl. 202.
SpRz., pusl. 8.

1154) Słuszna uwaga. (—). — Lit. 1920.XI.4., Nr. 9 (Kowno).

PostWil. IV, pusl. 97—98.

1155) Socjalista w roli endeka. (—). — Liet. 1920.XI.5., Nr. 10. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 109.

1156) Spadkobiercy „Naszego Kraju". (—). — EL. 1920.VII.25., Nr. 134 (147). (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 51.
SpRz., pusl. 8.

1157) Spekulanci pióra. (—). — Lit 1920.X.31., Nr. 7. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 105—106.

1158) Sprostowanie — EL. 1920. V.26., Nr. 87(100).

PostWil. III, pusl. 193.

1159) Sprostowanie. (—). — WW. 1920.VIII.17., Nr. 7.

PostWil. IV, pusl. 54.
SpRz., pusl. 8.

*) *PostWil.* klaidingai pažymėta Nr. 128.

1160) Sprostowanie. (—). — GL. 1920.XII.1., Nr. 40.

1161) Среди белоруссов. (—).—L. 1920.IX.19., Nr. 27. (Виленская хроника).

1162) Spudłowali! (—). — EL. 1920.II.5., Nr. 28(42). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 185.
SpRz., pusl. 5.

1163) Statystyka a życie. (—). — EL. 1920.III.9., Nr. 55(69). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 187—188.
SpRz., pusl. 6.

1164) Stęsknieni do życia. (—). — WW. 1920.VIII.15., Nr. 6.

PostWil. IV, pusl. 8.
SpRz., pusl. 8.

1165) Странный оборот. (—). — L. 1920.VIII.25., Nr. 6. (Виленская хроника).

1166) Szczegół wileński. (—). — Lit. 1920.XI.19., Nr. 22. (Kowno).

PostWil. IV, pusl. 100.

1167) Szkodnicy. (—). — Lit. 1920. X.31., Nr. 7. (Kowno).

PostWil. IV, pusl. 97.

1168) Też informacje? (—). — EL. 1920.II.13., Nr. 35(49).

SpRz., pusl. 5.

1169) Też informacje! (—). — GL. 1920.XI.30., Nr. 39. (Kronika).

1170) To czego byliśmy pewni. (—). — EL. 1920.I.28., Nr. 22(36). (Kronika).

PostWil. III, 184.

1171) 3 lipca — spokojnie! (—). — EL. 1920.VII.4., Nr. 119(132). (Kronina),

PostWil. III, pusl. 200.
SpRz., pusl. 7.

1172) Uczony w roli polityka. (—). — EL, 1920.VI.27., Nr. 114—127.

PostWil. III, pusl. 198.
SpRz., pusl. 7.

1173) W Galicji i u nas. (—). — EL, 1920.VI,29., Nr. 115(128), (Kronika).

PostWil. III, pusl. 198.
SpRz., pusl 7.

1174) Wiec nie środkowo-litewski. (—). — Lit, 1920,XI.7., Nr. 12. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 109—110.

1175) Wieczorek gimnazjalny. (—). — EL. 1920.II.18., Nr. 39(53).

SpRz., pusl. 6.

1176) Wielki wiec międzynarodowy. (—). — WW. 1920.VIII.19., Nr. 9.

PostWil. IV, pusl. 54.
SpRz., pusl. 8.

1177) Więc cóż! (—). — EL. 1920. VI.29., Nr. 115(128). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 198.
SpRz. pusl. 7.

1178) Wieczór litewski. (—). — GWs. 1920.V.2., Nr, 19. (Kronika).

1179) Wybrał się jak p. Iwaszkiewicz! (—).— EL. 1920.VII.9., Nr. 123(136).

Pridėtos ištraukos iš „Rzeczposp.".
SpRz., pusl. 8.

1180) Wykręty. (—). — WW. 1920. VIII.25., Nr. 14. (Kronika).

PostWil. IV, pusl. 55—56.
SpRz., pusl 8.

1181) Wymieranie litwinów... w prasie endeckiej. (—). — EL. 1920.III. 17., Nr. 62(72).

PostWil. III, pusl. 189.
SpRz., pusl. 6.

1182) W poszukiwaniu kandydata. (—). — Lit. 1920.XI.9., Nr. 13. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 111.

1183) Wri, da znajże mieru! (—). — Lit. 1920.XI.9, Nr. 13. (Wiadomości polityczne).

PostWil. IV, pusl. 110.

1184) Wśród jeńców. (—). — Lit. 1920.XI.25., Nr. 27. (Kowno).

PostWil. IV, pusl. 100—101.

1185) (Wśród władz „powstańczych"...). (—). — Lit. 1920.X.27., Nr. 3. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 103—104.

1186) Wstyd kłamać, panie generale! (—). — Lit. 1920.XI.3., Nr. 8. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 106—107.

1187) Wstrętne kłamstwa.)—). — Lit. 1920.XI.14., Nr. 18. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 113.

1188) Zaczynają się przyznawać. (—) — Lit. 1920.XI.10., Nr. 14. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 111.

1189) Zaniepokojony „Dziennik Wileński". (—). — EL. 1920.II.10., Nr. 32 (46). (Kronika).

Pridėtos ištraukos iš „*Dz. Wil.*". *SpRz.*, pusl. 5.

1190) Zbiory uniwersyteckie. (—). — Lit. 1920.XI.7., Nr. 12. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 109.

1191) Zbytnia troskliwość. (—). — EL. 1920.VI.11., Nr. 100(113). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 95—1196.
SpRz., pusl. 7.

1192) Zbyt pośpieszna korespondencja. (—). — EL. 1920.VI.25., Nr. 112 (125). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 198.
SpRz., pusl. 7.

1193) „Zdradliwi litwini". (—). — GL. 1920.XII.3., Nr. 42. (Kronika).

1194) Zebranie „Rytas". (—). — GWs. 1920.V.7., Nr. 22. (Kronika).

1195) Ze szkolnictwa litewskiego. (—). — EL. 1920.VI.12., Nr. 101(114). (Kronika).

SpRz., pusl. 7.

1196) Ze szkolnictwa litewskiego. /*A.*/. — WW. 1920.IX.12., Nr. 29 *).

PostWil. IV, pusl. 57.
SpRz., pusl. 5.

1197) Zgadliśmy. (—). — GL. 1920.XII.16., Nr. 52. (Kronika).

1198) Z gimnazjum litewskiego. (—). — EL. 1920.VI.15., Nr. 103(116).

SpRz., pusl. 7.

1199) Z gimnazjum Litewskiego. (—). — WW. 1920.X.28., Nr. 42. (Kronika).

SpRz., pusl. 9.

1200) „Ziemia Wileńska"... (—). — EL. 1920.I.30., Nr. 24(38). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 184.
SpRz., pusl. 5.

*) *PostWil.* klaidingai pažymėta Nr. 24.

1201) Z klubu Litewskiego. (—). — GWs. 1920.IV.17., Nr. 6. (Kronika).

1202) Z klubu Litewskiego. (—). — GWs. 1920.IV.24., Nr. 12. (Kronika).

1203) Z klubu Litewskiego. (—). — GWs. 1920.V.9., Nr. 24. (Kronika).

1204) Z Kowna. (—). — GWs. 1920.IV.20., Nr. 8.

1205) Z Kowna. (—). — GWs. 1920.IV.22., Nr. 10.

1206) Z Kowna. (—). — GWs. 1920.V.9., Nr. 24.

1207) Zlitwinizowany królewiak. (—). — Lit. 1920.X.29, Nr. 5. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 105.

1208) Złote słowa. (—). — EL. 1920.VI.29., Nr. 115(128). (Kronika).

PostWil. III, pusl. 199.
SpRz., pusl. 7.

1209) Znaczki pocztowe. (—). — Lit. 1920.XI.5., Nr. 10. (Z Wilna).

PostWil. IV. pusl. 108.

1210) Zwiali. (—). — Lit. 1920.XI.24., Nr. 26. (Z Wilna).

PostWil. IV, pusl. 117.

1211) Zwrócił na siebie uwagę. (—). — Lit. 1920.XI.26., Nr. 28. (Z Wilna).

PostWil. IV. pusl. 118.

1212) X.Y.Z. (—). — EL. 1920.III.9., Nr. 55(69). (Kronika).

SpRz., pusl. 6.

X.

1213) Nie wywołuj wilka z lasu! (—). — EL. 1920.V.30., Nr. 91(104).

PostWil. III, pusl. 193.
SpRz., pusl. 6.
Atsakymas „Dziennik'ui Wileński" į priekaištus autoriui.

XI.

1214) V. Antanavičius: — „*Vytenis ir Gediminas*". 1293—1341. — Viln. 1920.XII.15., Nr. 2.

M. Biržiškos pastaba.

1921 m.

I.

1215) Antoni Klement pisarz litewski w początku w. XIX. Z litewskiego tłum. *St. J.* Wilno. Druk. „Žaibas". 1921. 62 p. 15x10 cm.

1216) Daínos keliais. (Vadovėliui bent kiek medžiagos). I. Vilnius, 1921 [XI.18]. 118 p. „Švyturio" spaustuvė. Lietuvių Mokslo D-jos leidinys. 14x21,5 cm.

J. N-nas, Kn. 1922, Nr. 1, skilt. 18—19.

1217) Kraševskis J. I. Lietuvių dainos. Versta iš lenkų kalbos, Vilnius, 1921. 53 p. „Vilniaus" leid. „Žaibo" spaustuvė. 14,5x21 cm.

1218) Lietuvių literatūra Vilniaus Universiteto metu. Vilnius, 1921[III.14.]. 70 pusl. „Švyturio" b-vės spaustuvė. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys. 14,5x 21,5 cm.

„Trimitas", 1921 m., Nr. 14; *N. Sak[avičius]*. Lit. 1921.IV.2., Nr. 70(125). (Bibliografija).

Liet. Bibl. II, Nr. 408, sk. 107; Nr. 447, sk. 117; Nr. 470, sk. 121—122; Nr. 543, sk. 138; Nr. 546, sk. 138; Nr. 549, sk. 139; Nr. 551, sk. 139; Nr. 586, sk. 148; Nr. 600, sk. 151; Nr. 606, sk. 152; Nr. 651, sk. 161; Nr. 689, sk. 168; Nr. 1023, sk. 228.

1219) Lietuvos geografija. (Vidutinėms mokykloms vadovėlis). I. Prigimtis. (9—13 tūkstantis). Vilnius, 1921. „Švyturio" B-vės spaustuvė. 148 pusl. 14,5x 21,5 cm, Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

1220) „Na posterunku wileńskim". I. kn. Z „Głosu Litwy" 15.V.1919—23. VII.1919. Wilno, 1920. 128 p. Drukarnia „Švyturys", Tatarska 20.

M. B-kos. Straipsnių riukinys iš įvairių Vilniaus ir Kauno („Litwa") laikraščių 1919 — 1920 m. laikot. I kn. str. iš „*Głos Litwy*".

Iš tikrųjų, I kn. išėjo iš spaudos 1921.II.12.

A. „*Litwa*", Nr. 42(96). Kaunas, 1921.II.23.

1221) „Na posterunku wileńskim. II kn. Wilno, 1920. 158 pusl. Drukarnia „Švyturys", Tatarska 20.

M. B. Straipsniai iš *GL*. 1919. VII.24—1919.X.31.

Iš tikrųjų, II kn. išėjo iš spaudos 1921.VI.11.

1222) „Na posterunku wileńskim". III kn. Wilno, 1920. 202 pusl. Drukarnia „Švyturys", Tatarska 20.

M. B-kos str. iš *GL.* ir *EL.* 1919.XI,1—1920.VII.14.

Iš tikrųjų, knyga išėjo iš spaudos 1921.VIII.18.

1223) Обзоръ Литовской Литературы. — Вильно, 1921 г. 22+2 pusl. Типографія Бр. Яловцеръ, Вильно. Изданіе „Литвы".

P l g. *Egr.* Tomas XXVII., pusl. 246—257.; *VK.*, 1920,, Nr. 426, 430, 433, 435, 436, 437; *BA.*, 1924., Nr. 4., pusl. 26—32.

II.

a.

1224) Chamizmas. (—). — Viln. 1921.IX.22., Nr. 213(227).

1225) Dr. Jono Basanavičiaus sukaktuvės (23.XI.1851—23.XI.1921). /*M. B-ka*/. — Vlnt. 1921.XI.23., Nr. 21.

Liet. Bibl. III., Nr. 1875.

1226) Dr. Jan Basanavičius. /*M. B-ka*/. — „Ewa", 1921.XI.23.

1227) Jak zmyśla „Glos Wileński" (—). — SL. 1921.II.23., Nr. 28.

1228) Jonas Jablonskis. /*M. B-ka*/. — Viln. 1921.I.18., Nr. 13(27).

1229) Juozas Kairiūkštis. /*Mokytojas*/. — Viln. 1921.VI.5., Nr. 123(137).

1230) Ks. Grądzki chce przyłączyć Litwę do Polski. /*R.*/. — DzL. 1921.VII. 16., Nr. 27(33).

1231) Литовские научные курсы. (—). L. 1921.III.9., Nr. 8.

1232) „Litwinów nie prześladują". (—). — SL. 1921.II.23., Nr. 28.

1233) Лукасевич. /М. Б-ка/. — VK. 1921.IV.13., Nr. 485(61).

1234) Mikalojus Čiurlionis (1876—1911). /*J. D.*/—Viln. 1921.IV.10., Nr. 79(93).

1235) My. /*L. Pancerycz*/. — Viln. 1921.IV.16., Nr. 84(98).

Str. parašytas ir išsp. lenkų kalba.

1236) Mūsų metu /*A.*/. -- Viln. 1921.IV.7., Nr. 76(90).

1237) Nieszczery atak. /*M. B-ka*/. — NW. 1921.X.24., Nr. 57.

1238) Nr. 500-tny. /*M B-ka*/. — SL. 1921.III.27., Nr. 55.

1239) Od wydawnictwa. (—). — NW. 1921.X.18., Nr. 56.

1240) Pil. Onoratai Ivanauskienei — Viln. 1921.I.13., Nr. 9(23).

1241) Pil. Onoratos Ivanauskienės reikalu. — Viln. 1921.II.15., Nr. 36(50).

1242) Słuszne myśli o rzeczach niesłyszanych. (—). — DzL. 1921.VII.16., Nr. 27(33).

1243) „Smutne rządy". /*S. H.*/. — SL. 1921.III.9., Nr. 39.

1244) Szkodliwa polityka. (—) — NW. 1921.V.25., Nr. 2.

1245) Stanowisko Litewskie wobec wyborów do Sejmu Wileńskiego. — NW. 1921.XII.12., Nr. 64.

1246) Vilniaus lietuvių teatras. /*A*/. — Viln. 1921.IV.20., Nr. 87(101).

1247) Vilniaus Lietuvių Teatras. /*A.*/. -- Viln. 1921.V.5., Nr. 99(113).

1248) W obronie gimnazjum litewskiego. — NW. 1921.X.18.' Nr. 56.

Šis str. buvo parašytas Nr. 55, bet, konfiskavus šį numerį, str. pateko į Nr. 56.

1249) W odpowiedzi. /*M. B-ka*/.— Viln. 1921.IV.17., Nr. 85(99).

Str. paduotas lenkų kalba.

1250) Zamiast artykułu wstępnego. (—). — SL. 1921.III.10., Nr. 40.

1251) Zdezerjentowany J. O. (—). — DzL.1921.VII.16., Nr. 27(33).

b.

1252) Ar galima ar negalima bausti už tai, kas įstatyme nebuvo numatyta. /*Br. Š.*/. — Viln. 1921.IV.20., Nr. 87(101).

1253) Apie mokyklų darbą. /*Br. Šėmis*/. — Viln. 1921.I.6., Nr. 5(19).

1254) Atgal pažvelgus. /*Br. Š.*/. — Viln. 1921.I.4., Nr. 2(16).

1255) Atsargiau! /*Br. Š.*/. — Viln. 1921.I.5., Nr. 3(17).

1256) Aukso medalis. (—). — Viln. 1921.IV.3., Nr. 74(88).

1257) Besiginant. — Viln. 1921.IV. 9., Nr. 73(92).

1258) Бряцание оружием. /К. Довконт/. — VK. 1921.IV.12., Nr. 484(60).

1259) Читатели „Вил. Курьера" найдут в „Литве" продолжение работы Видунаса о Литве... /М. Б-ка/. — L. 1921.III.1., Nr. 1.

1260) Delko mes nedalyvaujame? /*Br. Šėmis*/. — Viln. 1921.I.13., r. 9(23).,

1261) Erškiečių keliu. (—).— Viln. 1921.II.16., Nr. 37(51).

1262) „Gazeta Wileńska" z dn. 8 b. m. w art. o samoistność litewską... /*M. B-ka*/. — DzL. 1921.I.12., Nr. 8(14).

1263) Gdy „Nowiny Wileńskie" podały wyniki wyborów do Rady Miejskiej w Kownie... (—). — DzL. 1921. VII.2., Nr. 15(21)

1264) Gniew jest złym doradcą. /*B. Š.*/. — Viln. 1921.IX.27., Nr. 217(231).

1265) Grzeczne dzieci. /*Br. Michałowski*/. — SL. 1921.I.21., Nr. 1.

1266) Gudų laikraštis „Naša Dumka" siūlo įkurti bendrą liet. ir gudų draugiją... [Br. Šėmis]. — Viln. 1921.III. 22., Nr. 65(79).

1267) Gudų šventė. (—). — Viln. 1921.III.25., r. 68(82).

1268) Każdy człowiek — powiadają — ma swego bzika... /*Br. Michałowski*/. — DzL. 1921.VII.3., Nr. 16(22).

1269) Komitet Polityczny Ziemi Kowieńskiej wydał przed paru dniami Nr. 3 „Głosu Kowna"... /*A. Z.*/. — „Piotr". 1921.XI.29.

1270) Kur jūsų akys? /*Br. Š.*/. — Viln. 1921.IV.7., Nr. 76(90).

1271) Laikraštininkų pasikalbėjimas Vilniaus Spaudos Skiriūje. (—). — Viln. 1921.IX.16., Nr. 200(214).

1272) Memento mori. /*M. B-ka*/. — SL. 1921.II.22., Nr. 27.

1273) Mūsų teismas dar gruodžio 24 d. padarė nutarimą 1919 m. rudenį susektojo Kauno lenkų suokalbio prieš Lietuvos vyriausybę byloje... /*Br. Šėmis*/. — Viln. 1921.I.15., Nr., 11(25).

1274) Na jednem z posiedzeń Tymczasowej Komisji Rządzącej „gosudarewo oko"... /*Milusiński*/. — „Z Litwą", 1921.XII.11.

1275) Narady polsko - litewskie w Wilnie... /*M. B-ka*/. — SL. 1921.III.6., Nr. 37.

1276) Na posterunku. (—). — SL. 1921.II.20., Nr. 26.

1277) Nasi stali czytelnicy zapewnie zwrócili uwagę... /*B. Łachim*/. — DzL. 1921.VII.27., r. 36(42).

1278) Nasze zadanie. /*Redakcja*/. — NW. 1921.V.24., Nr. 1.

1279) Nesnauskim!. /*Br. Šėmis*/. — Viln. 1921.I.9., Nr. 6(20).

1280) Niejaki Lub. w „Słowie Żołnierskim" zabiera głos z powodu podanego przez nas wyroku w sprawie P. O W. w Kownie... /*M. B-ka*/. — DzL. 1921.I.14., Nr. 10(16).

1281) Nie zdzierżycie! /*Milusiński*/. — „Stolicy Litwy", 1921.XII.4.

1282) „Nowiny Wileńskie" rozpoczynają swą pracę w czasie niezwykle upalnym... /*Br. Szemis*/. — NW. 1921. V.26. Nr. 3.

1283) Po długim a ciężkim połogu władze środkowolitewskie uraczyły nas wreszcie dekretem o wolności prasy... (—). — GL. 1921.XII.20., Nr. 74(579).

1284) Pojechali! /*M. B*-ka/. — SL. 1921.II.26., Nr. 31.

1285) Po przeczytaniu art. Znowu prowokacja w „Gazecie Wileńskiej" mimowoli uśmiechnęliśmy się... /*B. Łachim*/. — DzL. 1921.VII.9., Nr. 21(27).

1286) Po przeczytaniu w pismach wileńskich informacji o mającej zapaść decyzji Tymczas. Komisji Rządzącej Litwy Środkowej... /*M. B-ka*/. — SL. 1921.III.8., Nr. 38.

1287) Przed kilku dniami w „Gazecie Wileńskiej" ukazał się artykuł p. I. p. t. Polska i Litwa... /*M. B*-ka/. — SL. 1821.III.11., Nr. 41.

1288) Przed paru tygodniami podaliśmy wiadomość o zamknięciu szkoły litewskiej w Koleśnikach, pow. Lidzkiego... /*M. B-ka*/. — SL. 1921.III.24., Nr. 52.

1289) Przed trzema laty Zjazd Rady Biał. Rep. Lud. ogłosił w Mińsku niepodległość Białorusi... (—). — SL. 1921.III.25., Nr. 53.

1290) Rok temu my, litwini wileńscy, przeżywaliśmy dziwne chwile... /*B. Łachim*/. — DzL. 1921.VII.15., Nr. 26(32).

1291) Сановный агитатор. /К. Довконт/. — VK. 1921.IV.13., Nr. 485(61).

1292) Są ludzie, którzy na samo wspomnienie litwina lub posłyszenie słowa litewskiego wpadają w stan niepoczytalny... /*M. B-ka*/. — DzL. 1921.I. 18., Nr. 13(19).

1293) Sveiki, Velykų sulaukę! /*Br. Š.*/. — Viln. 1921.III.27., Nr.70(84).

1294) Vidurinioji Lietuva /*Br. Šėmis*/. — Viln. 1921.I.25., Nr. 19(33).

1295) „Vilnietis", /*Redakcija*/. — Vlnt. 1921.X.29., Nr. 1.

1296) W niedzielę podaliśmy w redakcji „Lietuwy" przebieg incydentu... /*B. Łachim*/. — DzL. 1921.VII.12. Nr. 23(29).

1297) W obronie wolności prasy. /*B. Szemis*/. — NW. 1921.VI.1., Nr. 7.

1298) Возобновляя с сегодняшнего дня „Вил. Курьер"... /Редакция/. VK. 1921.IV.9., Nr. 482(58).

1299) Wznawiamy przerwaną przed kilku miesiącami pracę... (—). — DzL. 1921.VII.1., Nr. 14(20).

1300) Zamieściliśmy u siebie protest Zarządu „Odrodzenia"... /*Łachim*/ — DzL. 1921.VII.8., Nr. 20(26).

1301) Žydų laikraštis „Unzer Tog“ pirm kelių dienų buvo paleidęs... /*Vilniaus Kelmas*/. — Viln. 1921.I.6., Nr. 4(18).

III.

1302) Nowe książki. /*A.*/. — SL. 1921.II.4., Nr. 11,

Apie *ŠvD*. 1920 m., Nr. 12, ir apie Šv. Min. leidinius.

1303) Podła książeczka. /*B. Łachim*/. — GL. 1921.XII.25., Nr. 79(584).

Apie Stanislavos Studnickaitės „*Jasełka Wileńskie*“, kur. išl. „Ziemia Wileńska“.

1304) M. Świechowski i St. Niekrasz. *Problem litewski*. Wydawnictwo Tymczasowego Komitetu Politycznego ziemi Kowieńskiej. /*A.*/. — SL. 1921.III.19., Nr. 48. (O książkach).

Plg. Pataisa str. „O książkach“, SL. 1921.III 20., Nr. 49.

1305) Mok. Sim. Tautvilos — *Mažas tikybos mokslas arba katekizmas*. Vilnius. 1921. 104 pusl. /*A.*/. — Viln. 1921.III.27., Nr. 70(84). (*Naujos knygos*).

V.

1306) Ant. Baranowski. *III. Pieśń o przeszłości Litwy*. (Eilės.). Z litewskiego. — NW. 1921.X.18., Nr. 56.

1307) A. Mickiewicz. *Improwizacja*. — SL. 1921.III.27., Nr. 55.

1308) Iš A. Mickevičiaus — „*Mano paminklas*“. Vertė /*M. B-ka*/. — Viln. 1921.IX.28., Nr. 218(232).

1309) Iš A. Mickevičiaus — „*Pono Tado*“. (Eilės.). Vertė /*M. B-ka*/. — Viln. 1921.IX.11., Nr. 204(218).

VII.

1310) Aby nie zaagitowali Warszawy! (—). — DzL. 1921.VIII.13., Nr. 51(57). (Kronika).

1311) Abu labu! (—). — Viln. 1921. V.21., Nr. 111(125). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1312) Agentų gudrybė (—). — Viln. 1921.IV.17., Nr. 85(99). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1313) „Apolityczność“ komisji wyborczych. (—). — GL. 1921.XII.22., Nr. 76(581). (Kronika).

1314) Apsiriko nebagas! (—). — Viln. 1921.V 20., Nr. 110(124). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1315) Areštuoja ir latvius. (—). — Viln. 1921.IX.30., Nr. 220(234). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1316) Ar tik nebus leidimo? (—). — Viln. 1921.V.11., Nr. 103(117). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1317) Atak się rozpoczyna. (—). — DzL. 1921.VIII.5., Nr. 44(50). (Kronika).

1318) Atitaisymas. (—). — Viln. 1921.IX.20., Nr. 211(225). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1319) Atitaisymas. (—). — Viln. 1921.IX.22., Nr. 213(227). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1320) Atmainos pluknos samdininkų tarpe. (—). — Viln. 1921.V.8 Nr. 101(115). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1321) Atsakymas... (—). — Viln. 1921.IV.10., Nr. 79(93). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1322) Atstovo Rozenbaumo atvykimas. (—). — Vlnt. 1921.XII.3., Nr. 30. (Žinios iš Lietuvos. Viinius).

1323) Aukštieji Mokslo Kursai. (—). — Viln. 1921.III.2., Nr. 49(63). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1324) Bałamucenie opinji. (—). — NW. 1921.VI.1., Nr. 7. (Kronika).

1325) Biedny „Goniec Kowieński“ i szczęśliwa prasa litewska w Wilnie. (—). — DzL. 1921.VIII.9., Nr. 47(53). (Kronika).

1326) Bijo, kad Varšuvos nesuagituotume! — Viln. 1921.V.13., Nr. 105 (119). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1327) „Biuro Prowokacji Prasowej“. (—). — DzL. 1921.VIII.9., Nr. 47 (53). (Kronika).

1328) Błazeński artykuł. (—). — SL. 1921.III.20., Nr. 49. (Kronika).

1329) Bolševikų įsakymas patvirtinta. (—). — Viln. 1921. IX. 20., Nr. 211 (225). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1330) Būkite atsargūs. (—).— Vlnt. 1921. XI. 23., Nr. 21. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius)

1331) Chińczyk. (—). — SL. 1921 III. 3., Nr. 35. (Kronika).

1332) Ciężkie czasy. (—). — DzL. 1921. VII. 24., Nr., 34 (40). (Kronika).

1333) Co mówią polacy o Polsce. (—). — GL, 1921. XII. 21. Nr. 75 (580). (Kronika).

1334) Co zamierza Piłsudski. (—) — GL. 1921.XII.21., Nr. 75 (580). (Kronika).

1335) Czem to należy tłumaczyć? (—).— SL.1921.II.19., Nr. 25. (Kronika).

1336) Czyja wina? (—). — GL. 1921.XII.31., Nr. 83 (588). (Kronika).

1337) Czy nie zawcześnie. (—). — SL. 1921.I.25., Nr. 4. (Kronika).

1338) Czy zgodnem jest... (—). — DzL.1921.VIII.12., N. 50 (56). (Kronika).

1339) Dekret Nr. 427. (—). — GL. 1921.XII.29., Nr. 81 (586). (Kronika).

1340) Del gimnazijos. — Viln. 1921. IX.21., Nr. 212 (226).

1341) Del ko uždarė „Glos Litwy"? (—). — Viln. 1921.IX.14., Nr. 206 (220). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1342) Del laikraščių uždarymo. (—). — Viln. 1921.IV.10., Nr. 79 (93). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius.).

1343) Del lenkų kalbos. (—). — Viln. 1921.IV.22., Nr. 89 (103). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1344) Del lenkų kalbos. (—). — Viln. 1921.IV.30., Nr. 96 (110). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1345) Del lietuvių gimnazijos (—). — Viln. 1921.IX.18., Nr. 210 (224). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1346) Del pamokų atnaujinimo. (—). — Viln. 1921. X. 6., Nr. 225 (239). (Žinios iš Lietuvos Vilnius).

1347) Del straipsnių lenkų kalba. (—). — Viln. 1921.IV.19., Nr. 86 (100). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1348) Del vaikų garbės. (—). — Viln. 1921.IV.8., Nr. 77 (91). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1349) Del žemos lenkų markės. (—). — Viln, 1921. VIII. 20., Nr, 186 (200). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1350) Demagogija. (—). — NW. 1921.VIII.30.. Nr. 49 (Kronika).

1351) „Demobilizacija" powstańców. (—). — DzL.1921.VII.26., Nr. 35 (41). (Kronika).

1352) Dievo Kūno procesija. (—). — Viln. 1921.V.26., Nr. 115 (129). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1353) Do delegata Rządu Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie. NW. 1921. VI.19., Nr. 23.

1354) Do czertikow dogoworiliś. (—). — DzL.1921. VII. 26., Nr. 35 (41). (Kronika).

1355) D-ro Basanavičiaus fondas. (—). — Vlnt. 1921.XI.23., N. 21. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1356) Dookoła wyborów do Sejmu. (—). — *„Jeszcze Litwa Nie Zginęła"*, 1921.XII. 8. (Kronika).

1358) Dookoła wyborów do Sejmu. (—). — *„Litwo, Ojczyzno Moja!"*, 1921. XII.10. (Kronika).

1359) „Dopust Boży". (—). — SL. 1921.III.26., Nr. 54. (Kronika).

1360) Do wiadomosści p. A. Meysztowicza. (—). — GL.1921.XII.15, Nr. 70 (575). (Kronika).

1361) Dwa PAT-y czy też dwie redakcje. (—). — DzL. 1921.VIII. 12., Nr. 50 (56).

1362) Dwie redakcje. (—). — DzL. 1921.VIII.13., Nr. 51 (57). (Kronika).

1363) Dzikusy. (—), — DzL.1921. VII.21., Nr. 31 (37). (Kronika).

1364) Dziwne milczenie! NW. 1921. VII. 3., Nr. 34. (Kronika).

1365) Dziwne ogłoszenie. (—). — DzL.1921.VIII.3., Nr. 42 (48). (Kronika).

Persp iš *„Vilniaus"*.

1366) Dziwne pretensje. (—). — GL.1921.IX.10., Nr. 66. (Kronika).

1367) Dziwne zaniepokojenie. (—). DzL.1921.VII.28., Nr. 37 (43). (Kronika).

1368) „Dzwon Litwy" się przydał. (—) — DzL.1921.VII.32., Nr. 32 (38). (Kronika).

1369) Echa aresztu. (—). — DzL. 1921. VIII. 4., Nr. 43 (49). (Kronika).

1370) Endeckie ogłupienie Wilna. (—). — SL.1921.III.17., Nr. 46. (Kronika).

1371) Fałszywa informacja. (—). — SL.1921.XII.24., Nr. 78 (543). (Kronika).

1372) Fałszywa wiadomość. (—). — DzL.1921.VII.13., Nr. 24 (30). (Kronika).

1373) Finita la comedia. (—). — SL.1921.III17., Nr. 46

1374) Fliusas (—) — Vlnt. 1921·XII.10., Nr. 35. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1375) Gandai. (—) — Viln. 1921.IV. 17., Nr. 85 (99). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1376) Gandai (—). — Viln. 1921. V.22., Nr. 112 (126). (Žinios iš Lietuvos Vilnius).

1377) Gauta žinių, jog Lietuvos pripažinimas de jure sutiko kliūčių del lenkų ministerio Sapiehos... (—) — Viln. 1921.V.21., Nr. 111 (125).

1378) „Gazeta Krajowa" stara się o popularność (—). — DzL.2921.VIII.7., Nr. 46 (52). (Kronika).

1379) Gedimino kalnas — dar ne lietuviams. (—). — Viln. 1821.V.11., Nr. 103 (117). (Žinios Iš Lietuvos. Vilnius).

1380) Generał Żeligowski..., (—)· — *„Jeszeze Litwa Nie Zginęla;"* 1921. XII, 8.

1381) Generał Żeligowski... (—). — *„Litwo, Ojczyzno Moja!"*, 1921.XII.10.

1382) Geras patarimas. (—). — Viln. 1921.IX.18., Nr. 210 (224). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1383) Gimnazijos uždarymas. (—). —Viln. 1921.VIII. 19., Nr. 185 (199). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1384) Gimnazjum litewskie zagrożone, (—) — NW.1921.VIII.25., Nr. 44 (Kronika).

1385) Globėjai (—). — Viln. 1321. VIII.17., Nr. 183 (197). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1386) Głupstewko. (—). — SL.1921 III 26., Nr. 54. (Kronika).

1387) Groch z kapustą. (—) — DzL.1911.VII.28., Nr. 37 (43). (Kronika).

1388) Groch z kapustą. (—). — SL.1921.XII.23., Nr. 77 (582). (Kronika).

1389) Gudų provokatorius. (—). — Viln. 1921.V.7., Nr. 100 (114). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1390) Gwałtu co się dzieje! (—)· — DzL.1921.VIII.2., Nr. 41 (47). (Kronika).

1391) Hojni ekswilnianie. (—). — DzL.1921.WIII.2., Nr. 41 (47). (Kronika).

1392) Huverio diena pas lietuvius. (—). — Viln. 1921.IV.22., Nr. 89 (103) (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1393) Idėmios. (—). — Vlnt. 1921. XII.10., Nr. 35. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1394) Idijotas. (—). — Viln. 1921. VI.24., Nr. 139 (153). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1395) Idiotė ar provokatorė? (—). Viln. 1921.VIII.20., Nr. 186 (200), (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1396) Įdomios skaitlinės. (—). — Viln. 1922.V.26., Nr., 115 (129). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1397) Ilu rektorów ma uniwersytet. polski w Wilnie? (—). — DzL.1921.VIII. 13., Nr. 51 (57). (Kronika).

1398) Inžinerius Zaštautas. (—). — Viln. 1921.X.6., Nr. 225 (239) (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1399) Ir kitas laikraštis uždarytas (—). — Viln. 1921 IV.14.. Nr. 82 (96). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1400) Įsiutimas. (—) — Viln. 1921. IX.17., Nr. 209(223). (Žinios iš Lietuvos Vilnius).

1401) Įspėjome! (—) — Vlut. 1921. XII.17.10.. Nr. 35. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1402) Iš aukštųjų kursų. (—). — Viln. 1921.III.16., Nr. 60 (74) (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1403) Iš Briukselės. (—). — Viln. 1921.V.7., Nr. 100 (114).

1404) Iš laikinosios Valdomosios Komisijos. (—). — Vlnt. 1921.XII.3.. Nr. 30. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1405) Iš lenkų spaudos. (—) Viln. 1921.V.5., Nr. 99 (113).

M. Birž. į „Gazeta Krajowa" įdėtas str.

1406) Iš lietuvių gimnazijos. (—) — Viln. 1921.VI.7., Nr. 124 (138). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1407) Iš Lietuvių Gimnazijos. (—) — Viln. 1921.VIII.30., Nr. 194 (208). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

Plg. *NW*.1921.VIII.26., Nr. 53 „z gimnazjum Litewskiego".

1408) Iš lietuvių gimnazijos.— Viln. 1921.IX.1., Nr. 196 (210). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1409) Iš lietuvių gimnazijos — Viln. 1921.IX.3.. Nr. 198 (212). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1410) Iš lietuvių gimnazijos. (—) — Viln. 1921.IX.11., Nr. 204 (218). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1411) Iš lietuvių gimnazijos. (—). — Viln. 1921.IX.20., Nr. 211 (225). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1412) Iš lietuvių gimnazijos. (—) — Viln. 1921.IX.21., Nr. 212 (226). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1413) Iš lietuvių gimnazijos (—). — Viln. 1921.IX.25., Nr. 216 (230). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1414) Iš lietuvių gimnazijos. (—) —Vlnt. 1921.X.29., Nr. 1. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1415) Iš Lietuvių Mokslo Draugijos. (—). — Viln. 1921.III.23., Nr. 66 (80). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1416) Iš Lietuv. Mokslo Draugijos. (—). — Viln. 1921.IX.13., Nr. 205 (219). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1417) Iš I-sios Vilniaus Vyrų Gimnazijos (—). — Viln. 1921.VI.4., Nr. 122 (136). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1418) Iš sekmad. vieco. (—). — Vlnt. 1921.XII.13., Nr. 37. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1419) Išteisintas redaktorius. (—). — Viln. 1921.VI.15., Nr. 131 (145). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1420) Įtartina. (—). — Viln. 1921. VIII.31., Nr. 195(209). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1421) Ypatingi svečiai. (—). — Viln. 1921. VII. 27., Nr. 166 (180). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1422) Ypatingas šaudymo būdas. (—). — Viln. 1921.IX.1., Nr. 196 (210). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1423) Jakości niewyraźnie. (—). — SL.1921.III.15., Nr. 44. (Kronika).

1424) Jašūnų abazėlis. (—) — Viln. 1921.IX.27., Nr. 217 (231). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1425) Jednodniówka. (—). — „Ewa", 1921.XI.23. (Kronika).

1426) Jednodniówki. (—) — „Marja", 1921.XI.25. (Kronika).

1427) Jednodniówki.(—). — „Jan", 1921.XI.26. (Kronika).

1428) Jednodniówki. (—).— „Anna". 1921.XI.27. (Kronika).

1429) Jednodniówki. (—) — „Piotr". 1921.XI.29. (Kronika).

1430) Jednodniówka „Piotr"... (—) — „Zosia", 1921.XI.30. (Kronika).

1431) Jednodniówki. (—). — „Zosia", 1921. XI. 30. (Kronika).

1432) Jednodniówki. (—). —„Jerzy". 1921.XII.1.

1433) Już trzeci rektor. (—). —GL. 1921.IX.10., Nr. 66. (Kronika).

1434) Kaip prigavo latvius. (—). — Viln. 1921.VII.13., Nr. 154 (168). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1435) Kalumniarze. (—). — SL. 1921.II.20 , Nr. 26.

1436) Kara administracyjna. (—). — „Zosia", 1921.XI.30. (Kronika).

1437) Karingasis Vokietukas. (—). — Viln. 1921.V.20., Nr. 110 (124). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1438) Kaunas. (—). — Viln. 1921. V.10., Nr. 102 (116).

1439) Kazionieji gudai. (—). —Viln. 1921.V.15., Nr. 107 (121). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1440) Keistas paskelbimas. (—). — Viln. 1921.VIII.2., Nr. 171 (185). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1441) Keno brednie? (—). — Vlnt. 1921.XII.17., Nr. 14. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1442) 40-toji lietuvių spaudos represija. (—). — Vlnt. 1921.XII.3., Nr· 30. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius.)

1443) 43-ji administracijos represija prieš lietuvių spaudą. (—). — Vlnt. 1921.XII.10., Nr. 35. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1444) 44-toji admin. represija prieš lietuvių spaudą (—). — Vlnt. 1921.XII. 11., Nr. 36. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1445) Klaidos pataisymas. (—). — Viln. 1921.V.26., Nr. 115(129). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1446). Kłamstwo. (—). — DzL 1921.VIII.7., Nr. 46 (52). (Kronika).

1447) Kłamstwa. (—).— GL. 1921. XII.24.. Nr. 78 (583). (Kronika).

1448) Komedijantas. (—).— Viln. 1921.V.11.. Nr. 103(117). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1449) Komitet Mickiewiczowski.(—). —DzL. 1921.VIII.9., Nr. 47(53). (Kronika).

1450) Konfiskata. (—).— „Marja". 1921.XI.25. (Kronika).

Apie „Nasz Kalendarz na rok 1922" konfiskavimą.

1451) Konfiskata. (—). — *„Jeszcze Litwa Nie Zginęła!„* 1921.XII.8. (Kronika).

1452) Konfiskata. (—). — *„Litwo, Ojczyzno Moja!."*, 1921.XII.10. (Kronika).

1453) Konfiskata.(—).—*„Z Litwą"*, 1921.XII.11. (Kronika).

1454) Konfiskuotas vienadienis. (—). — Vlnt. 1921.XII. 7., Nr. 33. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1455) Kresy bez granic. (—). — DzL. 1921.VIII.12., Nr. 50 (56). (Kronika).

1456) Kronenbergas ginasi! (—). — Viln. 1921.V.12., Nr. 104 (118). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1457) Krwiożercze instynkty. (—). — GL. 1921.IX.1.. Nr. 59. (Kronika).

1458) Kto zagitował Olkieniki? (—). — GL. 1929.XII.20., Nr. 74 (579). (Kronika).

1459) Kultūra. (—). — Viln. 1921. IX.11., Nr. 204 (218). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1460) Kulturtregerzy wileńscy. (—). DzL. 1921.I.16., Nr., 12 (18).

1461) Kuomet ir kaip pamylėjo.(—). — Viln. 1921.IV.20., Nr. 87 (101). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1462) Ku uwadze „Gazety Wileńskiej". (—).— GL. 1921.II.20.. Nr. 26.

1463) Ku uwadze pism polskich. (—).— SL. 1921.II.19., Nr. 25. (Kronika).

1464) Łajdackie insynuacje. (—). — DzL. 1921.VIII.12., Nr. 50 (56). (Kronika).

1465) Laikraščio atgaivinimas. (—). — Viln. 1921.VII. 3., Nr. 146 (160). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1466) „Laisvas" apsisprendimas. (—). — Viln. 1921.IX.27., Nr. 217 (231). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1467) Lenkai draudžia lietuviškai kalbėti. (—).— Viln. 1921.IX.18., Nr. 210 (224). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1468) Lenkų liaud. Sąjunga. (—). — Vlnt. 1921.XII.10., Nr. 35. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1469) Lenkų „palankumas" gudams. (—). — Viln. 1921.VIII.14., Nr. 182 (196). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1470) Lietuvių ir gudų bankietas. (—). — Viln. 1921.IV. 19., Nr. 86 (100). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1471) Lietuvių kariuomenė nusivalo. (—). — Viln. 1921.IX.14., Nr. 206 (220). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1472) Lietuvių persekiojimas. (—). — Viln. 1921.VIII.25.. Nr. 190 (204). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1473) Lietuvių vienadienys lenkų kalba. (—) — Vlnt. 1921.XI.23., Nr. 21. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1474) Lukaševič. (—).— Viln. 1921. IV.14., Nr. 82(96). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1475) Mała rzecz. (—). — GL.1921. IX.10., Nr. 66. (Kronika).

1476) Mali ludzie. (—). — „Jan", 1921.XI.26. (Kronika).

1477) Marsz p. J. O. na Białorusinów. (—). — NW.1921.X.31., Nr. 58. (Kronika).

1478) Mažėja. (—). — Viln. 1921. IV.8., Nr. 77 (91). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1479) Miły błąd. (—). — SL.1921. II.23., Nr. 27.

1480) Mniej wieców! (—).— DzL. 1921.VII..28., Nr. 37 (43). (Kronika).

1481) Mokslo metų pabaiga.(—). — Viln. 1921.VI.3.. Nr. 121 (135). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1482) Mūsų metu. (—) — Viln. 1921.VI.2., Nr. 120 (134). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1483) Mūsų metu. (—) — Vlnt. 1921.XII.3., Nr. 30. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1484) Mūsų prieteliai. (—). — Viln. 1921.IX.27., Nr. 217 (231). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1485) Mūsų valdovai. (—) — Vlnt. 1921.XII.10., Nr. 35. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1486) Muša lietuvių vaikus. (—). — Vlnt. 1921.XII.18., Nr. 42. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1487) Nachališkas atsakymas. (—). — Viln. 1921.V.19., Nr. 109 (123). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1488) Na czas wyborów. (—). — GL. 1921.XII.21., Nr. 75(480). (Kronika).

1489) „Naujer Morgen" zakończył swój żywot. (—). — NW. 1921.VIII.27., Nr. 46. (Kronika).

1490) Najprzód pomyślcie, a potem piszcie. (—)— GL. 1921.XII.31., Nr. 83 (588). (Kronika).

1491) Nasze jednodniówki. (—).— „Józef", 1921.XI.24. (Kronika).

1492) Na szypkie vsio spokoino, (—). — Viln. 1921.X.5., Nr. 224 (238). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1493) Nauja atmaina. (—). — Viln. 1921.V.1., Nr. 97 (111). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1494) Nauja byla. (—) — Viln. 1921. V.29., Nr. 117 (131). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1495) Nauja pabauda. (—).— Viln. 1921,V.25., Nr. 114 (128). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1496) Naujas antpuolis prieš gimnaziją. (—). — Viln. 1921.IX.20 Nr. 211 (225). (Žinios iš Lietuvos, Vilnius).

1497) Naujas lenkų leidinys. (—) — Viln. 1921.V.7., Nr. 100 (114). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1498) Naujas persekiojimas. (—). — Viln. 1921.IX.30., Nr. 220 (234). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1499) Naujas prasimanymas. (—). Viln. 1921.IX.14 , Nr. 206 (220). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1500) Nauji suėmimai mūsų vaikų. (—). — Viln. 1921.VIII, 30., Nr. 194 (208). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1501) Na wierzbie gruszki. (—). DzL. 1921. VIII 6., Nr. 45(51). (Kronika).

Plg. *DzL.* 1921.VIII.7., Nr. 46 (52): „Sprostowanie".

1502) Negražu; (—). — Viln. 1921. IX.30., Nr. 220 (234). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1503) Neįtikėtina. (—). — Vlnt. 1921.XII.3., Nr. 30. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1504) Neįvykusi licitacija. (—). — Viln. 1921.V.7., Nr. 100(114). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1505) Nelyskim, kur nereikia. (—). — Viln. 1921.IX.25.. Nr, 216 (230). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1506) Nemalonūs įnamiai (—). — Viln. 1921.IX.22., Nr. 213 (227). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1507) Необоснованныя предположенія (—). — VK. 1921.I.21., Nr. 450 (26). (Въ Вильнѣ).

1508) Neramus kunigėlis. (—). — Viln. 1921.VII.1., Nr. 144 (158). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1509) Nesuprantama, (—). — Viln. 1921.IV.6., Nr. 75 (89). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1510) Nie będzie Sejmu? (—). — GL.1921.XII.24., Nr. 78 (582). (Kronika).

1511) Nieco że statystyki. (—). — SL. 1921.III.27., Nr. 55. (Kronika).

1512) Niefortunna wyprawa. (—). — SL.1921.III.8., Nr. 38. (Kronika).

1513) Niefortunny wybór. (—). — SL.1921.III.31., Nr. 56. (Kronika).

1514) „Niepotrzeba nam oświaty, wyrzekł pan kurator". (—). — Viln. 1921.IV.28.. Nr. 94 (108). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1515) Niepraktyczna rada. (—). — „Ewa", 1921.XI.23. (Kronika).

1516) Nieścisłe informacje „Józefa". (—). — „Marja", 1921.XI.25. (Kronika).

1517) Nieuczciwa agitacja. (—).— DzL.1921.VIII.5., Nr. 44 (50). (Kronika).

1518) Nieuczciwa agitacja. (—). — GL.1921.XII.17., Nr. 72 (577). (Kronika).

1519) Nieuczciwe metody walki politycznej. (—). — NW. 1921.VIII.27.. Nr. 46. (Kronika).

1520) Niewilnianie w komisji wileńskiej. (—). —DzL.1921.VII.28., Nr. 37 (43). (Kronika).

1521) Nie wywołujcie wilka z lasu! — SL.1921.III.13., Nr. 43.

Plg. *SL.*1921.III.15., Nr. 44. Pasirašyta H.S. ir pastaba „Od Redakcji" ten pat.

1522) Niezwykły wiec. (—). — GL. 1921.XII.21., Nr. 75 (580). (Kronika).

1523) Nowa kara. (—). — DżL. 1921.VII.27.. Nr. 36 (42). (Kronika).

1524) Nowa narodowość środkowo litewska. (—). — GL. 1921.XII.20., Nr. 74 (579). (Kronika).

1525) Nowe bzdurstwo.(—). — DżL 1921.VII.23., Nr. 33 (39). (Kronika).

1526) Nowe pisma. (—). — SL. 1921.II.27., Nr. 32. (Kronika).

1527) Nowe pismo polskie w języku białoruskim. (—). — GL.1921.XII.30., Nr. 82 (587). (Kronika).

1528) Nowe wydawnictwa. (—). — NW. 1921.XII.5. Nr. 63. (Kronika).

1529) Nowy geograf. (—) — GL. 1921.XII.24., Nr. 78 (583).

1530) Nowy proceder. (—). —DżL. 1921.VII.13., Nr. 24 (30). (Kronika).

1531) Nowy rodzaj prowokacji. (—). — DżL. 1921.VII.28., Nr. 37 (43). (Kronika).

1532) Nowocześni prowokatorży. (—).— DżL.1921.VII.16., Nr. 27(33). (Kronika).

1533) Nóż zginął, ale Grajewski się znalazł. (—). — DzL.1921.VII.12., Nr. 23 (29). (Wiadomości polityczne).

1534) Numer Jubileuszowy. (—) — SL. 1921.III.26., Nr. 54. (Kronika),

1535) O aresztowaniu Babianskiego. (—). — *„Przyszłość Litwy",* 1921. XII.6. (Kowno).

1536) Obłudne żądanie. (—). — DżL.1921.VII.22., Nr. 32 (38). (Kronika).

1537) Odezwa prowokacyjna. (—). — DzL.1921.VII.26., Nr. 35 (41). (Kronika).

1538) Od wydawnictwa. (—). — NW.1921.X.17., Nr. 56.

1539) O gen. Żeligowskim. (—) —GL.1921.XII.29.,Nr. 81 (586). (Kronika)

1540) Oi tas „Naujer Morgen".(—) — Viln.1921.V.1., Nr. 97 (111) (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1541) Oj te kancelarje. (—). — *„W Stolicy Litwy",* 1921.XII. 4. (Kronika).

1542) Olševskis. (—). — Viln. 1921 X.6., Nr. 225 (239). (Žinios iš Lietuvos Vilnius).

1543) O mes nepaduosim. (—) — Viln. 1921.VI-9., Nr. 126(140). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1544) Osamotnione Wilno. (—). — DzL. 1921.VIII.12., Nr. 50(56). (Kronika).

1545) Oszczędzajcie nasz czas!(—) — SL.1921.II.22., Nr. 27. (Kronika).

1546) O szkoły litewskie. (—). — SL.1921.IV.1., Nr. 57. (Kronika).

1547) Oszmiańskie prawa. (—). — DzL. 1921.VII.23., Nr. 33(39). (Kronika).

1548) Pabaudos rūšies pamainymas. (—). — Viln, 1921.IV-23., Nr. 90 (104). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1549) Padėka — Viln. 1921.V.7., Nr. 100(114)

1550) Pamokinimas. (—). — Viln. 1921.V.1., Nr. 97(111). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1551) Papildymas. (—). — Viln. 1921.IX.21., Nr. 212(226). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius) ir IX.23 Nr. 213(227).

1552) „Partija!“ (—). — Viln. 1921. VIII.22., Nr. 186(200). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1553) Pas mumis tebėra dar žiema... (—). — Viln. 1921.V.18., Nr. 108 (122). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1554) Pas neutralny. (—). — GL. 1921.XII.31., Nr. 83(588). (Kronika).

1555) Pataisa. (—). — Viln. 1921. IX.30., Nr. 220(234). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1556) Pataisa. (—). — Vlnt. 1921. XII.10., Nr. 35. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1557) Patys lenkai prisipažįsta. (—). — Viln. 1921.IV.9., Nr. 78(92). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1558) Patogu. (—). — Viln. 1921. IX.27., Nr. 217(231). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1559) Patrjota czy zdrajca. (—). — DzL. 1921.VIII.11., Nr. 49(55). (Kronika).

1560) Pavojingos polemikos. (—). — Viln. 1921.IV.30., Nr. 96(110). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1561) Perspėjimas. (—). — Vlnt. 1921.XI.30., Nr. 27. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1562) Pierwszy dzień urzędowania. (—). — GL. 1921.IX.2., Nr. 60. (Kronika).

1563) Piłsudski głosuje. (—). — GL. 1921.XII.22., Nr. 76(581). (Kronika).

1564) Piszą do nas. — NW. 1921. V.29., Nr. 5.

Del B. Abramavičiaus pareiškimo Vilniaus seimely.

1565) Pobyt dziennikarzy łotewskich. (—). — DzL. 1921.VII.12., Nr. 23(29). (Kronika).

1566) Pocieszanie Warszawy. (—). — GL. 1921.XII.24., Nr. 78(583). (Kronika).

1567) Podejrzana robota. (—). — GL. 1921.IX.1., Nr. 59. (Kronika).

1568) Podłość agencyjna. (—). — Viln. 1921.X.6., Nr. 225(239). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

Str. raš. lietuvių kalba.

1569) Pogłoska. (—). — GL. 1921. XII.29., Nr. 81(586). (Kronika).

1570) Pogłoski. (—). — Viln. 1921. IV.17., Nr. 85(99). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1571) Polacy o swym uniwersytecie. (—). — DzL. 1921.VIII.9., Nr. 47 (53). (Kronika).

1572) Politinė byla. (—). — Viln. 1921.V. 20., Nr., 110(124). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1573) Polowanie w dni świąteczne. (—). — GL. 1921.XII.30., Nr. 82(587). (Kronika).

1574) Pomóżmy nauce! — NW. 1921.XI.13., Nr. 60.

Persp. iš *„Litwa“*. Nr. 24, z dn. 21.IX.20 r.

1575) Po polski goworit wospreszczajetsia... (—). — GL. 1921.XII.15., Nr. 70(575). (Kronika).

1576) Poseł Rozenbaum... (—). — *„Jeszcze Litwa Nie Zginęła!“*, 1921.XII. 8. (Kronika).

1577) Poseł Rożenbaum... (—). — „Litwo, Ojczyzno Moja!", 1921.XII.10. (Kronika).

1578) Postęp. (—). — DzL. 1921. VIII.11., Nr. 49(55). (Kronika).

1579) Poważna grżywna. (—). — NW. 1921.V.26., Nr. 3. (Kronika).

1580) Powrót Łużyca. (—). — SL. 1921.II.20., Nr. 26 (Kronika).

1581) Powtórne upaństwowienie. (—).— DzL. 1921.VII.13., Nr. 24(30). (Kronika).

1582) Pranašavimas apie lietuvių operą. (—). — Viln. 1921.III.19., Nr. 63 (77). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1583) Prasižengimas! (—). — Viln. 1921.VI.21., Nr. 136(150). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1584) Prašymas. (—). — Viln. 1921.VI.24., Nr. 139(153). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1585) „Prawdziwość" informacji WAP'a. (—). — GL. 1921.XII.16., Nr. 71(576). (Kronika).

1586) Prisiminimas, (—). — Viln. 1921.VIII.30., Nr. 194(208). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1587) Privalomasai patrijotizmo demonstravimas. (—). — Viln. 1921.V.15., Nr. 107(121). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1588) Privalomas įsakymas. (—). — Viln. 1921.IV.19.. Nr. 86(100). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1589) Provokatoriai. /M. B-ka/. — Viln. 1921.V.15., Nr. 107(121). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1590) Provokatorių darbas. (—).— Viln. 1921.IV.8., Nr. 77(91). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1591) Provokatorių darbai. (—).— Viln. 1921.VI.2., Nr. 120(134). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1592) Przeoczenie. (—). — NW. 1921.V.28., Nr. 4 (Kronika).

1593) Przez omyłkę. (—). — DzL. 1921.VIII.13., Nr. 51(57). (Kronika).

1594) Przestrzegamy, że nikt niema prawa zmuszać innych do głosowania... (—). — GL. 1921.XII.29., Nr., 81. (586) ir tol.

1595) Przydługi język p. Ignacego. (—). — „Z Litwą", 1921.XII.11.

1596) Przygotowanie gruntu dla przyjęcia „drogich" gości — dziennikarzy baltyckich. (—). — DzL. 1921.VII.5., Nr. 17(23). (Kronika).

1597) „Przyjaciele" Litwy. (—). — GL. 1921.IX.1., Nr. 59. (Kronika).

1598) „Przypominamy". (—). — GL. 1921.XII.28., Nr. 80(585). (Kronika).

1599) Przypomnienie. (—). — DzL. 1921.VII.15., Nr. 26(32). (Kronika).

1600) Przypomnienie. (—). — GL. 1921.XII.28., Nr. 80(585). (Kronika).

1601) Purickis žydas! (—). — Viln. 1921.IX.11., Nr. 204(218). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1602) Renegat czy nie renegat? (—). — GL. 1921.XII.18., Nr., 73(578). (Kronika).

1603) Rewizja u litwinów. (—). — DzL. 1921.VIII.7., Nr. 46(52). (Kronika).

1604) Rinkimai prasidėjo — spauda varžoma. (—). — Vlnt. 1921.XII.8., Nr. 34. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1605) Rytai ir Vakarai. (—).— Viln. 1921.V.21., Nr. 111(125). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1606) Rozenbaumas pas p. Meištavičių. (—). — Vlnt. 1921.XII.7., Nr. 33. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1607) Rozżałowana „Gazeta Wileńska". (—). — GL. 1921.XII.25., Nr. 79(584). (Kronika).

1608) Ruošiasi. (—).— Viln. 1921. V.5., Nr. 99(113). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1609) „Rz-ta" o nas. (—). — SL. 1921.I.23., Nr. 3. (Kronika).

1610) Są jednak litwini. (—).—GL. 1921.IX.10., Nr. 66. (Kronika).

1611) Samorzutnie czy nie samorzutnie? (—). — GL. 1921.XII.23., Nr. 77(582). (Kronika).

1612) Sekret wreszcie się wykrył. (—). — GL. 1921.IX.6., Nr. 63. (Kronika).

1613) Sensacja, sensacja!! (—). — SL. 1921.II.23., Nr. 28. (Kronika.)

1614) Serdeczne wynurzenia. (—). — DzL. 1921.I.13., Nr. 9(15). (Kronika).

1615) Skutki. (—). — DżL. 1921., VII.28., Nr. 37(43). (Kronika).

1616) Specjalista od wykrywania pseudonimów. (—). — DżL. 1921.I.16., Nr. 12(18). (Kronika).

1617) „Spisek przeciwko Polsce". (—). — SL.1921.II.19., Nr. 25. (Kronika).

1618) Spór o przymiotnik. (—) — DzL. 1921.VIII.3., Nr. 42(48). (Kronika).

1619) Sprawa prasowa. (—). — NW. 1927.V.26., Nr. 3. (Kronika).

1620) Sprawna W. A. P. (—). — GL. 1921.XII.17., Nr. 72(577). (Kronika).

1621) Sprostowanie. (—). — SL. 1921.III.9., Nr. 39. (Kronika).

1622) Sprostowanie. (—). — SL. 1921.III.13., Nr. 43. (Kronika).

1623) Sprostowanie. (—). — NW. 1921.V.28., Nr. 4. (Kronika).

1624) Sprostowanie. (—). — DżL. 1921.VIII.7., Nr. 46(52). (Kronika).

1625) Sprostowanie. (—). — GL. 1921.IX.1., Nr. 59. (Kronika).

1626) Sprostowanie (—) — „Piotr", 1921.XI.29. (Kronika).

1627) Sprostowanie fałszywych wiadomości „East Expressu". — NW. 1921.X.10., Nr. 55.

Dėl Nr. 55 konfiskavimo, str. įdėtas į 1921.X.18., Nr. 56.

1628) Staiga parūpo. (—). — Viln. 1921.IV.27., Nr. 93(107). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1629) Stanowisko litewskie wobec wyborów do tak zwanego „Sejmu Wileńskiego" — *„Litwo, Ojczyzno Moja!"*, 1921.XII.10.

Tas pats: *„Z Litwą"*, 1921. XII.11.

1630) Stengiasi paveikti. (—). — Vlnt. 1921.XI.23., Nr. 21. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1631) Styl własny. (—). — DzL. 1921.VII.12. Nr. 23(29). (Kronika).

1632) Studentai! —. — Viln. 1921. V.8., Nr. 101(115). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1633) Studentų rolė spalių 1 d. įvykiuose. (—). — Viln. 1921.X.6., Nr. 225 (239). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1634) Stwierdzenie istnienia organizacji. (—). — SL. 1921.III.27., Nr. 55. (Kronika).

1635) Sukrusis atstovas. (—). — Viln., 1921.IV.28., Nr. 94(108). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1636) Sunkūs laikai. (—). — Viln. 1921.VII.24., Nr. 164(178). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1637) Susilaikykime savo risum! (—). — Viln. 1921.V.5., Nr. 99(113). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1638) Świntus. (—). — DzL. 1921. VIII.19., Nr. 29(35). (Kronika).

1639) Šalin! (—). — Viln. 1921.IX. 17., Nr. 209(223). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1640) Švietimo Komisija prie Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto.—Viln. 1921.III.11., Nr. 56(70).

1641) Szczerze. (—). — DzL. 1921. VIII.12., Nr. 50(56). (Kronika).

1642) Szczyt podłości. (—). — DzL. 1921.VIII.13., Nr. 51(57). (Kronika).

1643) Szydło wyłazi z worka, czyli kownianie. (—). — GL. 1921.XII.20., Nr. 74(579). (Kronika).

1644) Sztuczka agencji. (—). — Viln. 1921.IV.17., Nr. 85(99). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1645) Taisytina. (—). — Viln. 1921. III.23., Nr. 66(80). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1646) Taisytina. (—). — Viln. 1921. IV.10., Nr. 79(93). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1647) Tajemniczy telegraf. (—). — DzL. 1921.VIII.13., Nr. 51(57). (Kronika).

1648) „Taki Jonesku, taki Aszkenazy“, (—). — Viln. 1921.IX.24., Nr. 215(229). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1649) Tak, pracujemy. (—). — GL. 1921.XII.20., Nr. 74(579). (Kronika).

1650) Tarp gudų. (—).— Vlnt. 1921. XII.7., Nr. 33. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1651) Tarp gudų. (—). — Vlnt. 1921.XII.10., Nr. 35. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1652) Tarp žydų (—). — 1921.IV. 21., Nr. 88(102). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1653) Tarp žydų. (—). — Viln. 1921.IV.27., Nr. 93(107). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1654) Tarp žydų. (—). — Viln. 1921.IV.28., Nr. 94(108). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1655) Teismas. (—).— Viln. 1921. VI.7., Nr. 124(138). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1656) Też bohaterstwo! (—). — SL. 1921.II.17., Nr. 23. (Kronika).

1657) Też statystyka! (—). — DzL. 1921.VIII.6., Nr. 45(51).

1658) Tie tikrai Lietuvos nenori! (—). — Viln. 1921.IV.9., Nr. 78(92). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1659) Trzeźwy głos. (—). — SL. 1921.III.19., Nr. 48. (Kronika).

1660) Turėkimės, tautiečiai! (—). — Viln. 1921.VIII.21., Nr. 187(201). (Žiiš Lietuvos. Vilnius).

1661) Uczeni ignoranci. (—). — DzL. 1921.VIII.9., Nr. 47(53). (Kronika).

1662) Urabianie opinji żydowskiej. (—). — NW. 1921.VIII.25., Nr. 44. (Kronika).

1663) Uždarytas laikraštis. (—). — Viln. 1921.VIII.19., Nr. 185(199). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1664) Vadas išvažiuoja. (—). — Viln. 1921.IX.24., Nr. 215(229). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1665) Vėl bausmė. (—). — Vlnt. 1921.XII.1., Nr. 28. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1666) Werbunek. (—). — DzL. 1921.VII.28., Nr. 37(43). (Kronika).

1667) Wiarogodność informacji Orientu. (—). — SL. 1921.I.22., Nr. 2. (Kronika).

1668) Vakarienė. (—). — Vlnt. 1921.XI.26., Nr. 24. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1669) Vienadieniai. (—). — Vlnt. 1921.XI.26., Nr. 24. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1670) Vienadieniai. (—). — Vlnt. 1921.XI.27., Nr. 25. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1671) Vienadieniai. (—). — Vlnt. 1921.XI.30., Nr. 27. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1672) Vienadieniai. (—). — Vlnt. 1921.XII.1., Nr. 28. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1673) Vienadieniai raštai. (—). — Vlnt. 1921.XI.24., Nr. 22. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1674) „Vilenskoje Utro“. (—). — Vlnt. 1921.XII.13.. Nr. 37. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1675) Vilniaus Lietuvių gimnazijoj. (—). — Viln. 1921.II.27., Nr. 47(61). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1676) Vilniaus „statistika“. (—).— Viln. 1921.VI.25., Nr. 140(154). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1677) Vilnietiškai. (—). — Vlnt. 1921.XI.30., Nr. 27. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1678) Vytauto Didžiojo gimnazija. (—). — Vlnt. 1921.XII.6., Nr. 32. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1679) Wyraźna aluzja. (—). — DzL. 1921.VII.23., Nr. 33(39). (Kronika).

1680) Wywiad B.I.P.E.E. z Prezesem Tymcz. Komitetu Litewskiego. (—). — DzL. 1921.VIII.12., Nr. 50(56).

Aut. pasikalbėjimas.

1681) W kółko. (—). — DzL. 1921.VIII.2., Nr. 41(47). (Kronika).

1682) W kotka i myszkę. (—). — DzL. 1921.VIII.7., Nr. 46(52). (Kronika).

1683) „Wolność zebrań". (—). — GL. 1921.XII.29., Nr. 81(586). (Kronika).

1684) Wri da znaj że mieru! (—). — Viln. 1921.IX.27., Nr. 217(231). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1685) Wśród dziczy Wileńskiej. (—). — GL. 1921.XII.29., Nr. 81(586). (Kronika).

1686) Wstydliwa partja. (—). — DzL. 1921.VIII.12., Nr. 50(56). (Kronika).

1687) Zaczarowane koło. (—). — NW. 1921.X.24., Nr. 57. (Kronika).

1688) Zapomnieliśmy jeszcze o jednym adresie. (—). — SL. 1921.I.26., Nr. 5. (Kronika).

1689) Zaprosiny. (—). — GL. 1921.XII.22., Nr. 76(581). (Kronika).

1690) Zarazliwe przykłady. (—).— SL. 1921.III.16., Nr. 45. (Kronika).

1691) Zarejestrowanie i niezarejestrowanie. (—). — DzL. 1921.VIII.2., Nr. 41(47). (Kronika).

1692) Zawieszenie pisma. (—). — DzL. 1921.VIII.4., Nr. 43(49). (Kronika).

1693) Z gimnazjum litewskiego. (—). — SL. 1921.II.20., Nr. 26.

1694) Z gimnazjum litewskiego. (—). — NW. 1921.IX.26., Nr. 53. (Kronika).

Persp. ir „*Vilniaus*".

1695) Z Kowna. *|M. B-ka|*. — DzL. 1921.I.4., Nr. 2(8).

1696) Z Kowna. (—). — „*Z Litwą*", 1921.XII.11.

1697) Źle się dzieje. (—). — SL. 1921.III.11., Nr. 41. (Kronika).

1698) Znamienne przyznanie! (—). — GL. 1921.XII.29., Nr. 81(586). (Kronika).

1699) Znerwowany brukowiec. (—). — DzL. 1921.VII.12., Nr. 23(29). (Kronika).

1700) Z powodu notatki „Gazety Wileńskiej". (—). — SL. 1921.I.21., Nr. 1. (Kronika).

1701) Z powodów zbliżających się wyborów. (—). — „*Jeszcze Litwa Nie Zginęła!*", 1921.XII.8. (Kronika).

1702) Z prasy kowieńskiej. (—). — NW. 1921.VI.5., Nr. 11.

1703) Źródło miarodajne. (—). — DzL. 1921.VIII.12., Nr. 50(56). (Kronika).

1704) Zwolnienie z aresztu. (—). — SL. 1921.III.22., Nr. 50 (Kronika).

1705) Žydai atsisakė. (—). — Vlnt. 1921.XII.13., Nr. 37 (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

VIII.

1706) Atminkite, jog nieks neturi teisės versti ką nors dalyvauti rinkimuose ir bausti tuos, kurie nedalyvaus. (—). — Vlnt. 1921. XII. 22., Nr. 45 ir tol.

Plg. *Liet.* 1922.I.11., Nr. 8 (830). Iš Vilniaus.

1707) Czy dochodzą was nasze gazety?... (—). — GL. 1921. XII. 31., Nr. 83 (588) ir tol.

1708) Į rinkimus teeina lenkai, aleksiukai ir bolševikai. (—). — Vlnt. 1921. XII. 22., Nr. 45 ir tol.

Plg. *Liet.* 1922. I. 11., Nr. 8 (830). (Iš Vilniaus).

1709) Jei kas spirs Jus eiti į rinkimus, vykite jį su šluota ar su lazda... (—). — Vlnt. 1921. XII. 28., Nr. 49 ir tol.

Plg. *Liet.* 1922.I.11., Nr. 8 (830). (Iš Vilniaus),

1710) Kai kas yra supratęs dekretą Nr. 427, jog būsią baudžiami, kurie neis į rinkimus (—). — Vlnt. 1921. XII. 31., Nr. 52 ir tol.

1711) Kai kur žmonės bauginama, jog jei nedalyvausią rinkimuose būsią nubausti pinigais ar išvaryti Nepriklausomon Lietuvon... (—). — Vlnt. 1921. XII. 31., Nr. 52 ir tol.

1712) Kas nori mokėti Lenkų skolas, tegu eina į seimą! (—). — Vlnt. 1921. XII. 28., Nr. 49 ir tol.

Plg. *Liet.* 1922. I. 11., Nr. 8 (830). (Iš Vilniaus).

1713) Laikinosios Valdančios Komisijos Pirmininkui Vilniuje. — Viln. 1921. IX. 10., Nr. 203 (217). (Mūsų metu).

1714) Lenkų „Odrodzenie" partija pastatė savo kandidatu kun. Grądzkį... —). — Vlnt. 1921. XII. 28., Nr 49. ir tol.

P l g. *Liet.* 1922. I. 11., Nr. 8 (830). (Iš Vilniaus).

1716) Lietuvių protestas. — Viln. 1921. IV. 9., Nr. 78 (92).

Vidurinės Lietuvos Laikinosios Valdančios Komis. Pirmininkui pranešimas del. „Straż Litwy", „Nasza Ziemia" ir „Литва" uždarymo.

1717) Litwini nie stawiają żadnych kandydatów do Sejmu... (—). — GL. 1921.XII.31·, Nr. 83(588) ir tol.

1718) Litwini, białorusini i żydzi nie idą do Sejmu. (—). — GL. 1921. XII.28., Nr. 80(585) ir tol.

1719) Naudingos knygos Vilniaus ištautėliams kelti. (Knygų sąrašas). — Viln. 1921.VIII.23., Nr. 188(202) ir tol.

1720) Norėdami privilioti lietuvius, lenkai daug kur statys į kandidatus vietos sodiečius-lietuvius. (—). — Vlnt. 1921.XII.31., Nr. 52 ir tol.

1721) Pamiętajmy, że świeżo ogłoszony dekret Nr. 427 karze tylko za podburzanie innych... (—). — GL. 1921. XII.31., Nr. 83(588) ir tol.

1722) Perspėjame, jog lenkų „Związek Bezpieczeństwa Kraju" yra įsakęs savo nariams daboti, kad sodiečiai eitų balsuoti į seimą. (—). — Vlnt. 1921.XII. 25., Nr. 48 ir tol.

P l g. *Liet.* 1922·I·11., Nr. 8 (830). (Iš Vilniaus).

1723) Pil. L. Grabovskiui, Vilniaus miesto srities rinkimų Komiteto Pirmininkui. — Vlnt. 1921.XII.8., Nr. 34.

1724) I-jai Viln. Vyrų Gimnazijai reikalingas butas. — Viln. 1921.X.5., Nr. 224(238) ir tol.

1725) I-sios Vilniaus Vyrų Gimnazijos skelbimas. — Viln. 1921.X.5., Nr. 224(238) ir tol.

1726) Praneškite mums, kas, kur ir kaip grasina žmonėms... (—). — Vlnt. 1921.XII.31., Nr. 52 ir tol.

1727) Протест литовцев Председателю Врем. Прав. Комиссии Средней Литвы в Вильно. — VK. 1921.IV. 9., Nr. 482(58).

M. Birž. parašytas originale.

1728) Reikalingas 7 — 8 kambarių butas... — Viln. 1921.X.5., Nr. 224(238) ir tol.

1729) Saugokitės kun. Grądzkio ir kitų... (—). — Vlnt. 1921.XII.24., Nr. 47 ir tol.

P l g. *Liet.* 1922·I·11., Nr. 8 (830). (Iš Vilniaus).

1730) Skelbimas apie pamokas dėl buto stokos už miesto. — Viln. 1921.X.5., Nr. 224(238) ir tol.

1731) Sprostowanie fałszywych wiadomości „East Expressu". — NW. 1921.X.10., Nr. 55.

1732) Stanowisko litewskie wobec wyborów do Sejmu Wileńskiego. — NW. 1921.XII.12., Nr. 64.

1733) Sužinojome, jog iš daugelio sodiečių imama parašai, jog jie atvyks į rinkimus... (—). — Vlnt. 1921.XII.31., Nr. 52 ir tol.

1734) Vilniaus lenkų vyriausybė išleido dekretą Nr. 427... (—). — Vlnt. 1921.XII.22., Nr. 45 ir tol.

P l g. *Liet.* 1922·I·11., Nr. 8 (830). (Iš Vilniaus).

1735) „Związek Bezpieczeństwa Kraju" każe swym członkom dopilnować... (—). — GL. 1921.XII.31., Nr. 83 (588) ir tol.

X.

1736) Do Delegata Rządu Rzeczpospolitej Polskiej w Wilnie... — NW. 1921.VI.19., Nr. 23.

1737) Do Redakcji „Nowin Wileńskich". — NW. 1921.VIII.22., Nr. 41.

1738) List otwarty. — DzL. 1921. VIII.5., Nr. 44(50).

Dėl areštų tarp liet· jaunuomenės·

1739) Na ręce P. Dyrektora Departamentu Przemysłu, Handlu i Odbudowy, do Pana Prezesa Tymczasowej Komisji Rządzącej w Litwie środkowej. (W obronie gimnazjum litewskiego). — NW. 1921.X.10., Nr. 55.

Tas pats: *NW*. 1921.X.17., Nr. 56.

(Nr. 55 buvo sukonfiskuotas).

1740) Od wydawnictwa. (—). — NW. 1921.VII.3., Nr. 34.

1741) „Orientowi". (—). — SL. 1921.I.25., Nr. 4. (Odpowiedź od Redakcji).

1741-a) Piszą do nas. — NW. 1921.V.29., Nr. 5.

Vikt. ir M. Birž. laiškas.

XI.

1742) Anos dienos atbalsiai. — Vlnt. 1921.X.29., Nr. 1.

M. Birž. prierašas.

1743) Dopisek Redakcji [str. „Kto ma iść na ustępstwa?"]. — NW. 1921. V.29., Nr. 5.

1744) Fałsz agencyjny od początku do końca. — DzL. 1921.VIII.17., Nr. 53(59). (Telegramy).

M. Birž. antraštė ir redakc. prierašas.

1745) Nuo Redakcijos. — Viln. 1921.IV.15., Nr. 83(97).

Prierašas str. Audiatur et altera pars!

1746) Nuo Redakcijos. — Viln. 1921.IV.17., Nr. 85(99).

Pierašas str. „Dwie Polski".

1747) Poważna chwila. — NW. 1921.VI.8., Nr. 13. (Z prasy litewskiej).

M. Birž. prierašas.

1748) Prierašas [str. „Reikalauja nuošimčių]. — Vlnt. 1921.XII.18., Nr. 42. (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1749) Prierašas [str. „Vilniaus Komit. Varšuvoje"]. — Vlnt. 1921.XII.18., Nr. 42.

1750) Redakcijos prierašas [korespondenc. iš Adutiškio]. — Viln. 1921. III.23., Nr. 66(80).

1751) Redakcijos prierašas [str. „Kiek esama lenkų Vilniaus krašte?"]. — Viln. 1921.V.22., Nr. 112(126).

1752) Urodzaj w Wileńszczyźnie. — DzL. 1921.VIII.11., Nr. 49(55).

M. Birž. prierašas.

1753) Z prasy kowieńskiej. — NW. 1921.VI.5., Nr. 11.

M. Birž. prierašas.

1922 m.

I.

1754) Na posterunku wileńskim. IV kn. — 1922. 118 pusl. Vilniuje, „Švyturio" spaustuvėj. „Głosu Litwy" leidinys.

Iš spaudos išėjo 1922.II.10. Turinys: str. iš *EL*. *WW*. ir *Lit*. nuo 14.VII.1920—1.XII.1920.

M. B-ka „Vilniaus lietuvių knygos lenkų kalba". — Kn. 1922., Nr. 2—3. skilt. 138—139.

Dar paruošta medžiagos ir V kn., kur įdėta Želigovskio gadynės straipsnių.

II.

a.

1755) A. † A.D-ras Antanas Biržiška, trijų profesorių tėvas. — Liet. 1922.XI.14., Nr. 258(1080).

1756) Będą głosy tam, gdzie nie będą głosowali. — GL. 1922.I.8., Nr. 6 (594).

1757) Daugiau savęs gerbimo. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.V.27., Nr. 118(940).

1758) Dulkelės. — Liet. 1922.VI.8., Nr. 127(949).

1759) Ištremtųjų vilniečių padėtis. (—). — Liet. 1922.II.10., Nr. 34(856).

1760) Iš Vilniaus lietuvių darbuotės. (—). — Liet. 1922.III.15., Nr. 60(882).

1761) O ruchu wydawniczym litewskim. /*M. B-ka*/. — PrzW. 1922.VIII. 31. Rok V.. Nr. 33—34, pusl. 2—6.

1762) Padėka. — Liet. 1922.VI.18., Nr. 135(957).

1763) Vilniaus lietuvių knygos lenkų kalba. /*M. B-ka*/. — Kn. 1922., Nr. 2—3, skilt. 137—144.

Paduotas sąrašes 50 knygų, išleistų Vilniuje 1919—1922 m. laikotarpy.

b.

1764) Amerikai valio! (—). — Liet. 1922.VII.30., Nr. 169(991).

1765) Ar gerai daroma? /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.VI.21., Nr. 137(959).

1766) Budėkime! /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.III.12., Nr. 58(880).

1767) Dar nepasenusiu klausimu. /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.IV.21., Nr. 89 (911).

1768) Daugiau ištvermės /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.III.19., Nr. 64 (886).

1769) Daugiau noro ir patvarumo. /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.V.17., Nr. 110(932).

1770) D. D-ams ir ne D. D-ams. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.IV.23., Nr. 91(913).

1771) Dėl rinkimų. (—). — Liet. 1922.IX.7., Nr. 201(1023).

1772) Del universiteto. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.IV.1., Nr. 75(897).

1773) Del vieno — kito priekaišto. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.VIII.4., Nr. 173(995).

1774) Del Vydūno paskaitų. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.V.30., Nr., 120(942).

1775) Du tūkstantiniu. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.VIII.10., Nr. 178 (1000).

1776) Dziś odbędą się wybory do sejmu... (—). — GL. 1922.I.8 Nr. 6(594).

1777) Faktai ir fakteliai. — Liet. 1922.IV.7., Nr. 80(902).

1778) Genuos darbo metu. /*P. Bėmas*/. — 1922.IV.20., Nr. 88(910).

1779) Genuos žinelės /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.V.11., Nr. 105(927).

1780) Jokie „už tai"! —Liet. 1922. V.20., Nr. 113(935).

1781) Kaip tat įvyko? (—). — Liet. 1922.III.30., Nr. 73(895).

1782) Kas pirmesnis, tas geresnis. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.VIII.8., Nr. 176(998).

1783) Kaunas — Rymas. (—). — Liet. 1922.III.24., Nr. 68(890).

1784) Kepuraitės. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.VIII.15., Nr. 156(978).

1785) Kilkime, kilkime! /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.V.18., Nr. 111(933).

1786) Ko jie nori? /*Vilniaus Kelmas*/ — Liet. 1922.VIII.19., Nr. 185 (1007)

Prieš federaciją su lenkais.

1787) „Kowieńskie" pamokslai. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.VI.18., Nr. 135(957).

1788) Laisvės ir tolerancijos krašte. (—). Liet. 1922.III.18., Nr. 63(885).

1789) Mažumų klausimu. /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.IV.28., Nr. 95(917).

1790) Mes ir Amerikos kultūra. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.VI.3., Nr., 124(946).

1791) Mes ir mūsų šiaurės kaimynai. /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.VI.2., Nr. 123(945).

1792) Mūsų spauda pranešė trumpą žinutę: Švenčionių lietuvių gimnazija yra lenkų vyriausybės uždaryta... (—).— Vlnt., 1922.I.11., Nr. 8(60).

1793) Mūsų svečiai. /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.VI.7., Nr. 126(948).

1794) Naujos šelmystės. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.X.27., Nr. 244 (1066).

1795) Naujos štukelės. /*B. Šėmis*/. — Liet. 1922.VIII.6., Nr. 175(997).

1796) Neitralinėj juostoj. /*P. Bemas*/. — Liet. 1922.VI.15., Nr. 133(955).

1797) Neramūs kaimynai. /*P. Bemas*/. — Liet. 1922.III.10., Nr. 56(878).

1798) Nesiizoliuokime. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.V.4., Nr. 99(921).

1799) Nesugriaudinot! /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.VIII.23., Nr. 188(1010).

Dėl santykių tarp lietuvių ir lenkų. Atsakymas A. Gr.

1800) Niepowodzenie akcji wyborczej na wsi wzbudza coraz większy niepokój w obozie naszych otwartych lub wstydliwych aneksjonistów polskich... (—). — GL. 1922.I.3., Nr. 2(590).

1801) No i wybory! (—). — GL. 1922.I.17., Nr. 13(601).

1802) Nuo 1920-V-15 ligi 1922-V-15. /*P. Bėmas*/. — Liet 1922.V.14., Nr. 108(930).

1803) Nutylėjimo figūra. — Liet. 1922.III.16., Nr. 61(883).

1804) O kur Tamstos nobile verbum? /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.III.26., Nr. 70(892).

1805) Pesimistams. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.III.25., Nr. 69(891).

1806) Plėskime ratą! /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.V.21., Nr. 114(936).

1807) Politikai ir nepolitikai. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.VII.21., Nr. 161(983).

A. Gr. „Rozdzielaj i panuj", „Dzień Kowieński". 1922., Nr. 181.

1808) Po Varšuvos konferencijos. (—) — Liet. 1922.III.28., Nr. 71(893).

1809) Przed miesiącem, 7 grudnia r. u.... (—) — GL. 1922.I.6., Nr. 5(593).

Žiūr. *G. L.* 1922.I.8., Nr. 6 (594): sprostowanie. (Kronika).

1810) Puvioji politika /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.V.10., Nr. 104 (926).

1811) Ramumas nevodija. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.IV.2. Nr. 76(898).

Prof. A. Voldemaras: „Genua ir mūsų oligarkai". — „*Tėvynės Balsas*", 1922., Nr. 37.

1812) Rinkimams prasidedant. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.IX.1., Nr. 196(1018).

Plg. Pastaba, *Liet.* 1922., Nr. 197(1019).

1813) Šmeižimo kompanija. /*P. Bėmas*/. — Liet. 1922.IV.13., Nr. 85 (907).

1814) Tą darbą varome ir varysime! — Liet. 1922.IV.23., Nr. 96 (918)

1815) 33. /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.V.24., Nr. 116 (938).

1816) Valdykime bent žodį. /*P. Bėmas*/. — Liet, 1922.III.17., Nr. 62 (884)

1817) Vilniaus miesto sukaktuvės /*Vilniaus Kelmas*/. — Liet. 1922.IV.14., Nr. 86 (908).

1818) Vilniaus lietuviai ir mes. /*Vilniaus Kelmas*/.—Liet.1922.VI.11.,130(952).

1819) Vistiek užbaigsim savo imną! (—). — Liet. 1922.III.29., Nr. 72 (894).

1820) Vištos ančiukas /*P. Bėmas*/. Liet. 1922.III.11., Nr. 57 (879).

1821) Žmogui, kuris ūpu tesivaduoja, liūdna pažvelgus į 1921 m. Vilniaus lietuvių gyvenimą (—). — Vlnt. 1922.I.1., Nr. 1 (53).

III.

1822) Milicijos Žinios.,. Eina kartą per mėnesį. (1922 m. 1 Nr.) Liet. 1922.XI.3., Nr. 249 (1071).

1823) G. Petkevičaitė. Pasaulinės literatūros istorijos vadovėlis 1 dalis. Rytai. Sekant dr. K. Buzės pasaulinės literatūros istorija ir naudojantis kitais šaltiniais. Kaune, 1922 m. 48 p. /*M. B-ka*/. — ŠvD. 1922.VIII. pusl. 160—161.

IV.

1824) Protesto mitingas. — Liet. 1922.IV.26., Nr. 93 (915). (Kauno kronika).

Prakalbos 1922.IV.23. Kaune, Rotušės aikštėj dėl Lenkijos Vilniaus užgrobimo.

1825) Vilniaus lietuvių kultūros darbas. Liet. 1922.III.4., Nr. 52 (874).

Universiteto didž. salėj 1922. III. 3. laikytos paskaitos turinys.

V.

1826) Mūsų leidiniai. *|M. B-ka|*.— Liet. 1922.X.4.. Nr. 224 (1046) ir X.10., Nr. 229 (1051). Versta ir perspausdinta iš „Przegląd Wileński". 1922.VIII.31.. Nr. 33, 34.

1827) Vergiliaus Eneidės pradžia. Iš latinų kalbos vertė *M. B-ka*. — Vlnt. 1922.I.8., Nr. 6 (58). (Eilės).

VI.

1828) Prakalba įknygai „Simanas Daukantas lietuvių atgimimo pranašas". G. Rutenbergas. Kaunas, 1922.| pusl. 3.

VII.

1829) A co twierdził „Głos Litwy"? (—). — GL.1922.I.12., Nr. 9 (597). (Kronika).

1829-a) Agencyjne groch-kapusta. (—). — GL. I.11. Nr. 8(596). (Kronika).

1830) Agencja czy coś gorszego. (—). — GL. 1922.I.4., Nr. 3(591). (Kronika).

1831) Agitacja za pieniądze rządowe. (—).— GL.1922 I.17., Nr. 13 (601). (Kronika).

1832) Aleksiuk. (—). — GL.1922.I. 13., Nr. 10 (598). (Kronika).

1833) Bajeczki noworoczne. (—). — GL.1922.I.3., Nr. 2(59). (Kronika).

1834) Bajeczki warszawskie. (—). — GL.1921.I.11., Nr. 8 (596). (Kronika).

1835) Be darbo. (—). — Liet. 1922. X.24., Nr. 241 (1063). (Iš Vilniaus).

1836) Bereikalinga baimė. (—). — Vlnt. 1922.I.11.. Nr. 8(60). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1837) „Bulak—Balachovič". (—). — Liet. 1922.X.21., Nr. 239 (1061). (Iš Vilniaus).

1838) Charakterystyka. (—). — GL. 1922.I.19., Nr. 15(603). (Kronika.)

1839) Ciekawość nie na miejscu. (—). — GL.1922.I.20., Nr. 16 (604). (Kronika).

1840) Cieszą się! (—).— GL. 1922. I.5., Nr. 4 (592). (Kronika).

1841) Co mu się stało? (—). — GL. 1922.I.5., Nr. 4(592). (Kronika).

1842) Co obiecuje Skirmunt? (—). — GL. 1922.I.19., Nr. 15 (603). (Kronika).

1843) Cukrus ir magistratas. (—). — Liet. 1922.X.24., Nr. 241 (1063). (Iš Vilniaus).

1844) Czy nie za wiele dymisji? (—).— GL. 1922.I.19., Nr. 15 (603). (Kronika).

1845) Cży to prawda? (—). — GL. 1922.I.15.. Nr. 12 (600). (Kronika).

1846) Dar iš rinkimų. (—) — Liet. 1922.XI.22., Nr. 265 (1087). (Iš Vilniaus).

1847) Dar vienas kulturtregeris.(—). — Liet. 1922.X.4., Nr. 224 (1046). (Iš Vilniaus).

1848) Dyplom. (—). — GL.1922.I. 8., Nr. 6 (594) (Kronika).

1849) Dyrekcja kolejowa wileńska. (—). — GL.1922.I.20., Nr. 16 (604). (Kronika).

1850) „Rzeczpospolitej" prosimy się zwrócić. (—).— GL. 1922.I.3., Nr. 2 (590). (Kronika).

1851) Echa wyborów. (—). — GL. 1922.I.18., Nr. 14 (602). (Kronika).

1852) Fakty. (—). — GL.1922.I.4., Nr. 3 (591). (Kronika).

1853) Fałszę agitacyjne polskie (—).— GL. 1922.I.6., Nr. 5 (593). (Kronika)

1854) Fałszywa wiadomość.(—). — GL. 1922.I.3., Nr. 2 (590). (Kronika).

1855) Figura umołczanja. (—). — GL. 1922.I.10., Nr. 7 (595). (Kronika).

1856) Galicjanie nie wiedzą co się u nas dzieje. (—). — GL. 1922.I.11., Nr. 8 (596). (Kronika).

1857) Całkiem naturalnie. (—). — GL. 1922.I.14., Nr. 11(599). (Kronika).

1858) Gen. Żeligowski nie poddał się Europie. (—) — GL. 1922.I.8., Nr. 6 (594). (Kronika).

1859) Globa. (—) — Liet. 1922.VI. 18., Nr. 135 (957). (Iš Vilniaus).

P l g. Pastaba. — Liet. 1922. VI.20., Nr. 136(958).

1860) Gniewy warszawskie (—).— GL. 1922.I.5., Nr. 4(582). (Kronika).

1861) Horowicz i Ostrowski. (—). — GL. 1822.I.14., Nr. 11(599). (Kronika).

1862) I czapką I papką. (—). — GL, 1922.I.15., Nr. 12 (600). (Kronika).

1863) Ieško geresnių.(—). — Vint. 1922.I.17., Nr. 13 (65). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1864) I francuzi za Litwą! (—).— GL. 1922.I.8., Nr. 6 (594). (Kronika).

1865) Iš Laikinojo Komiteto (—). — Vlnt. 1922.I.13., Nr. 10 (62). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1866) Iš lietuvių gimnazijos. (—).— Vlnt. 1922.I.19., Nr. 15 (67). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1867) Iš pirmos Gimnazijoa. (—). — Liet. 1922.IX.22., Nr. 265 (1087). (Kauno kronika).

1868) Ištrėmimai. (—). — Vlnt.1922. I.19., Nr.15 (67). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1869) Iš universiteto. (—). — Liet. 1922.XI.3 Nr. 249 (1071). (Kauno kronika).

1870) Išvažiavo. (—). — Liet. 1922. X.21., Nr. 239(1061). (Iš Vilniaus).

1871) Išvežimo ir įvežimo suvaržymas. (—).— Liet. 1922.X.24., Nr. 24 (1063). (Iš Vilniaus)

1872) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.IV.9., Nr. 82(904).

1873) Iš Vilniaus (—).— Liet. 1922. IV.21., Nr. 89(911).

1874) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. IV. 27., Nr. 94(916).

1875) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. IV.28., Nr. 95(917).

1876) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. IV.29., Nr. 96(918)

1877) Iš Vilnians. (—).— Liet. 1922. V.6., Nr. 101(923).

1878) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. V.9., Nr. 103(925).

1879) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. V.10., Nr. 104(926).

1880) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922 V.14., Nr. 108(930).

1881) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. V.17., Nr. 110(932).

1882) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922. V.18., Nr. 111(933).

1883) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922. V.19., Nr. 112(934).

1884) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922. V.20., Nr. 113(935).

1885) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922. V.23., Nr. 115(937).

1886) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. V.24., Nr. 112(639).*)

1887) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. V.25., Nr. 117(939).

1888) Iš Vilniaus. (—).— Liet.. 1922. V.27., Nr. 118(940).

1889) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. V.28., Nr. 119(941).

1890) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. V.30., Nr. 120(942).

1891) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. V.31., Nr. 121(943).

1892) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.3., Nr. 124(946).

1893) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.4., Nr. 125(947).

1894) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI 7., Nr. 126(948).

1895) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.8., Nr. 127(949).

1896) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.9., Nr. 128(950).

1897) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.11.. Nr. 130(952).

P i g. *Liet.* 1922.VI.14., Nr. 132(954). Pastaba.

---

*) Turi būti Nr. 116(938).

1898) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.14., Nr. 132(954).

1899) Iš Vilniaus (—).— Liet. 1921. VI.16., Nr. 133(955).

1900) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.21., Nr. 137(959).

1901) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.22., Nr. 138(960).

1902) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.23. Nr. 139(961).

1903) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.24., Nr. 140(962).

1904) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VI.29., Nr. 143(965).

1905) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VII.1., Nr. 144(966).

1906) Iš Vilniaus. (—).— Liet. 1922. VII.2., Nr. 145(967).

1907) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VII.4., Nr. 146 (968).

1908) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VII.5. Nr. 147 (969).

1909) Iš. Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VII. 6., Nr. 148 (970).

1910) Iš 'Vilniaus. —). — Liet. 1922.VII.7.. Nr. 149 (971).

1911) Iš Vilniaus.(—) — Liet. 1922. VII.9., Nr. 151 (973).

1912) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VII.16., Nr. 157 (979).

Surinko *M. Biržiška.*

1913) Iš Vilniaus (—)— Liet. 1922. VII.19., Nr. 159 (981).

1914) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922. VII. 21., Nr. 161 (983).

1915) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VII.22. Nr. 162 (984).

1916) Iš Vilniaus. (—) — Liet. 1922.VII.23., Nr. 163 (985).

1917) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VII.26., Nr. 165 (987).

1918) Iš Vilniaus. (—) — Liet. 1922.VII.30., Nr. 169 (991).

1919) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VIII.6., Nr. 175 (997).

1920) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VIII.8., Nr. 176 (998).

1921) Iš Vilniaus. (—) — Liet. 1922.VIII.9., Nr. 177 (999).

1922) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VIII.11., Nr. 179 (1001).

1923) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VIII.13., Nr. 181 (1003).

1924) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VIII.20., Nr. 186 (1008).

M. Biržiš. surinkta.

1925) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VIII.22., Nr. 187 (1009).

1926) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VIII.24., Nr. 188 (1010).

1927) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.VIII.27., Nr. 192 (1014).

1928) Iš Vilniaus. (—) — Liet. 1922.VIII.31., Nr. 195 (1017).

1929) Iš Vilniaus. (—) — Liet. 1922.IX.3., Nr. 198 (1020).

1930) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.IX.9., Nr. 203 (1025).

1931) Iš Vilniaus. (—). — Liet. 1922.IX.10., Nr. 204 (1026).

1932) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. (—). — Liet 1922.IV.8., Nr. 81 (903).

1933) I to nie pomoże. (—). —. GL. 1922.I.1., Nr. 84*)(589). (Kronika).

1934) Jak się buduje Polskę! (—). —GL.1922.I.17., Nr. 13. (601). (Kronika).

1935) Jak się "robiły" wybory do sejmu wileńskiego. (—). — GL.1922.I.8., Nr. 6., (594).

1936) Jak to nazwać? (—). —GL. 1922.I.17., Nr. 13 (601). (Kronika).

1937) Jedyny litwin, którego chwalą polacy. (—). — GL.1922.I.20.. Nr. 16 (604.) (Kronika).

1938) Jeszcze się chwalą, bydlęta! (—). — GL.1922.I.13., Nr. 10 (598). (Kronika).

---

*) Iš tikrųjų, Nr. 1.

1939) Kaltinėnai. (—). — Liet. 1922. IX.16., Nr. 209 (1031). (Iš Okupuotos Lietuvos).

1940) Kapitonai. (—). — Liet. 1922. XI.22., Nr 265 (1087). (Iš Vilniaus).

1941) Kariuomenės ištvirkimas. (—) — Liet. 1922.X.4., Nr. 224 (1046). (Iš Vilniaus).

1942) Keistas reikalavimas. (—). — Liet. 1922.X.20., Nr. 238 (1060).

Dėl uždraudimo Vilniaus liet. gimn. vadintis Vytauto didž. vardu.

1943) Kłamstwa „Gazety Warszawskiej". (—). — GL. 1922.I.4., Nr. 3 (591). (Kronika).

1944) Kłamstwa „Polpresu." (—). — GL. 1922.I.5., Nr. 4 (592). (Kronika).

1945) Kłamstwa przedwyborcze.(—) — GL. 1922.I.8., Nr. 6 (594). (Kronika).

1946) Klubas. (—). — Liet. 1922. X.21., Nr. 239 (1061). (Iš Vilniaus).

1947) Kolejny fałsz W.A.P. o wyborach... (—) — GL. 1922.I.8., Nr. 6 (594). (Kronika).

1948) Korespondenci. (—). — GL. 1922.I.12., Nr. 9 (597). (Kronika).

1949) Kretynizm wileński. (—). — GL. 1922.I.6., Nr. 5(593). (Kronika).

1951) Kto będzie bronił Wilna przed Litwą? (—).— GL. 1922.I.6., Nr. 5(593). (Kronika).

1952) Kunigų permainos. (—). — Liet. 1922.X.20., Nr. 238 (1060). (Iš Vilniaus).

1953) Ku wiadomości p. L. Ch. (—)— GL. 1922.I.19., Nr. 15(603). (Kronika).

1954) Lenkų auka. (—). — Liet. 1922.X.5., Nr. 225 (1047). (Iš Vilniaus).

1955) Lenkų kandidatai Vilniuje rinkimams Seiman. (—) — Liet. 1922. X.1. Nr. 222 (1044). (Iš Vilniaus).

1956) Lenkų kolonijos. (—). — Liet. 1922.X.4., Nr. 224 (1046). (Iš Vilniaus).

1957) Lenkų valdininkų Vilniuje teisės. (—) — Liet. 1922.X.24., Nr. 241 (1063). (Iš Vilniaus).

1958) Lenkų vyriausybė uždarė Švenčionių lietuvių gimnaziją!.. (—). — Vlnt. 1922.I.10., Nr. 7 (59). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

1959) Lichtoravičius pavarytas. (—) — Liet. 1922.IX.16., Nr. 209 (1031). (Iš Okupuotos Lietuvos).

1960) Lietuviai netinka rinkimams. (—). — Liet. 1922.X.1., Nr. 222 (1044). (Iš Vilniaus).

1961) Lietuvių vakarėlis. (—). — Liet. 1922.X.24., Nr. 241(1063). (Iš Vilniaus).

1962) Lietuvos išdavikai. (—) — Liet. 1922.IV. 7., Nr. 80 (902). (Iš Gudų gyvenimo).

1963) Lietuvos kariuomenė budi. (—). — Liet. 1922.X.27., Nr. 244 (1066). (Iš Vilniaus).

1964) Logiczny wniosek. (—). — GL. 1922.I.4., Nr. 3(591). (Kronika).

1965) Mądry francuz. (—). — GL. 1922.I.8., Nr. 6 (594). (Kronika).

1966) Mądrzy uchodźcy. (—). — GL. 1922.I.8., Nr. 6 (594). (Kronika).

1967) Moratorjum polityczne. (—). — GL. 1922.I.1., Nr. 84*)(589). (Kronika).

1968) Maskarada polityczna. (—). — GL. 1922.I.12.. Nr. 9 (597). (Kronika).

1969) Mažumos. (—). — Liet. 1922. X.27., Nr. 244 (1066). (Iš Vilniaus).

1970) Miejmy się na baczności.(—). — GL. 1922.I.8., 8., Nr., 6 (594).

1971) Miestas uždėjo mokesnį laisvųjų profesijų žmonėms. (—). — Liet. 1922.X.25., Nr. 242. (1064). (Iš Vilniaus).

1972) Mokyklos. (—). — Liet. 1922. X.5., Nr. 225(1047). (Iš Vilniaus).

---

*) Iš tikr., Nr. 1.

1973) Nabożeństwa 8-go stycznia (—). — GL. 1922.I.1.,Nr. 84*)(589). (Kronika).

1974) Na dwu stołkach. (—). — GL. 1922.I.8., Nr. 6(594). (Kronika.)

1975) Nauczyli się i po litewsku! (—). — GL. 1922.I.10., Nr. 7(595). (Kronika).

1976) Naujas okupantų terorizmo aktas. (—). — Liet. 1922.II.8., Nr. 32 (854). (Naujausios žinios).

1977) Naujas šantažas. (—). — Liet. 1922.XI.22., Nr. 265(1087). (Iš Vilniaus).

1978) Nazwisko. (—). — GL. 1922. I.12., Nr. 9(597). (Kronika).

1979) Negerai daroma. Liet. 1922. IX.5., Nr. 199(1021). (Kauno kronika).

Dėl rinkliavų svarbos.

1980) Neįsileldžia. (—). — Liet. 1922.X.20., Nr. 238(1060). (Iš Vilniaus).

1981) Nieprzytomny czy co? (—). — GL. 1922.I.15., Nr. 12(600). (Kronika).

1982) „Niewyrobieni". (—). — GL. 1922.I.12., Nr, 9(597). (Kronika).

1983) Niezadowoleni. (—). — GL. 1922.I.13., Nr. 10(598). (Kronika).

1984) Nowe posunięcia — uczciwe! (—). — GL. 1922.I.17., Nr. 13(601). (Kronika).

1985) Nowy Dyrektor Departamentu Spraw Wewnętrznych. (—). — GL. 1922.I.10., Nr. 7(595). (Kronika).

1986) Nuo 1923 m. sausio 1 d. (—). — Liet. 1922. XI. 24., Nr. 267 (1089). (Iš Vilniaus).

1987) Pabėgimas. (—). — Liet. 1922. X.5., Nr. 225(1047). (Iš Vilniaus).

1988) Paminklas. (—). — Liet. 1922. X.20., Nr. 238(1060). (Iš Vilniaus).

1989) Pirmoji žydų meno opera Vilniuje. (—). — Liet. 1922.X.1., Nr. 222 (1044). (Iš Vilniaus).

1990) Pytanie. (—). — GL. 1922.I. 15. Nr. 12 (600). (Kronika).

1991) Plėšimai. (—). — Liet. 1922. X.5., Nr. 225(1047). (Iš Vilniaus).

1992) Podajemy do wiadomości kogo należy. (—). — GL. 1922.I.8., Nr. 6(594).

1993) Podłość nawet w tytułach. (—). — GL. 1922.I.14., Nr. 11(599). (Kronika)

1994) Pogodzili się jako ludzie niewybredni. (—). — GL. 1922.I.6., Nr. 5(593). (Kronika).

1995) Po wyborach. (—). — GL. 1922.I.13., Nr. 10(598). (Kronika).

1996) Po wyborach środkowo - litewskich. (—). — GL. 1922.I.18., Nr. 14 (602). (Kronika).

1997) Precz z Litwą Środkową (—). — GL. 1922.I.20., Nr. 16(604) (Kronika)

1998) Prekyba su Rusija. (—). — Liet. 1922.XI.1., Nr. 248(1070). (Iš Vilniaus).

1999) Przemienieckis - vagis. (—). — Liet. 1922.IX.16., Nr. 209(1031). (Iš Okupuotos Lietuvos).

2000) Przesunięcie. (—). — GL 1922.I.15., Nr. 12(600). (Kronika).

2001) Przyjadą czy nie przyjadą? (—).— GL.1922.I. 4., Nr. 3 (591). (Kronika).

2002) P. Skirmunt nie wie co robić. (—). — GL.1922.I.17., Nr. 13 (601). (Kronika).

2003) Rinkimams. (—). — Liet. 1922.X.27., Nr. 244 (1066). (Iš Vilniaus).

2004) Rinkimų išvados. (—). — Liet. 1922.XI.22., Nr. 265 (1087). (Iš Vilniaus).

2005) Ryto susirinkimas (—). — Liet. 1922.X.21., Nr. 239 (1061). (Iš Vilniaus).

2006) Sami się przyznają. (—), — GL. 1922.I.8., Nr. 6(594). (Kronika).

2007) Sami sią przyznali. (—). — GL. 1922.I.3., Nr. 2(590). (Kronika)

2008) Sekrety się wydają. (—). — GL. 1922.I.14., Nr. 11(599). (Kronika).

2009) Sprostowanie. (—). — GL. 1922.I.4., Nr. 3(591). (Kronika).

2010) Sprostowanie. (—). — GL. 1922.I.8., Nr. 6 (594). (Kronika).

2011) Streikai. (—) — Liet. 1922. X.4., Nr. 224(1046). (Iš Vilniaus).

2012) Streikai. (—). Liet. 1922.XI. 22., Nr. 265 (1087). (Iš Vilniaus).

2013) Suėmimai. (—). — Liet. 1922. X.27., Nr. 244 (1066). (Iš Vilniaus).

2014) Šalin su Lietuva. (—). — Vlnt. 1922.I.19. Nr. 15 (67). (Žinios iš Lietuvos. Vilnius).

2015) Szczyt subtelności. (—). — GL. 1922.I.5., Nr. 4(592). (Kronika).

2016) Sztuczki wyborcze. (—). — GL. 1922.I.8., Nr., 6(594). (Kronika).

2017) Tajne okólniki. (—). — GL. 1922.I.8., Nr. 6(594). (Kronika).

2018) Takie to były u nas wybory. (—). — GL. 1922.I.14., Nr. 11(599). (Kronika).

2019) Tautiniai santykiai Vilniaus dvasiškoj Seminarijoj. (—). — Liet. 1922.XI.1., Nr. 248(1070). (Iš Vilniaus).

2020) Tautų Lygos atstovai. (—). — Liet. 1922.X.20., Nr. 238(1060). (Iš Vilniaus).

2021) Tautų Lygos atstovų atvažiavimas. (—). — Liet. 1922.X.25., Nr. 242(1064) (Iš Vilniaus).

2022) Universitete. (—). — Liet. 1922.VI.18., Nr. 135(957). (Kauno kronika).

2023) Utena (—). — Liet. 1922.IX. 16., Nr. 209(1031). (Iš Okupuotos Lietuvos).

2024) Uzupełnienie. (—). — GL. 1922.I.6., Nr. 5(593). (Kronika).

2025) Uzupełnienie imformacji W. A.P. (—). — GL. 1922.I.1., Nr. 84*) (589). (Kronika).

2026) Uzupełnienie przemówienia p. A. Meysztowicza. (—). — GL. 1922. I.11., Nr. 8(596). (Kronika).

2027) Vilniaus lietuviai tebekovoja (—). — Liet. 1922.VI.18., Nr. 135(957). (Iš Vilniaus).

2028) Vilniaus naujienos. (—) — Liet. 1922.III.18., Nr. 63(885). (Naujausios žinios).

2029) Vilniaus tremtinių komiteto apyskaita.—Liet. 1922.IV.29., Nr. 96(918).

2030) Władze się do wyborów nie wtrącały... (—). — GL. 1922.I.14., Nr. 11(599). (Kronika).

2031) W wolnej Polsce. (—). — GL. 1922.I.20., Nr. 16(604). (Kronika).

2032) Wznowienie pisma. (—). — GL. 1922.I.1., Nr. 84*)(589). (Kronika).

2033) Zaczynają przebąkiwać o nadużyciach. (—).— GL. 1922.I.17., Nr. 13 (601). (Kronika).

2034) Zaczyna się. (—). — GL. 1922.I.6., Nr. 5(593). (Kronika).

2035) Zaczyna się. (—). — GL. 1922.I.12.. Nr. 9(597). (Kronika).

2036) Zagadka. (—). — GL. 1922. I.15., Nr. 12(600). (Kronika).

2037) Zamiast odpowiedzi. (—). — GL. 1922.I.20., Nr. 16(604). (Kronika).

2038) Zaniepokojenie we wrażym obozie. (—). — GL. 1922.I.1., Nr. 84*) (589). (Kronika).

2039) Za rządów p. A. Meysztowicza „obrońcy litwinów". (—).— GL. 1922.I.6., Nr. 5(593).(Kronika).

2040) Za zasługi. (—).— GL. 1922. I.4., Nr. 3(591)..(Kronika).

2041) Z dobrej szkoły. (—).— GL. 1922.I.1., Nr. 84*)(589).(Kronika).

2042) Z dobrej szkoły /*R. K.*/.— GL. 1922.I.3., Nr. 2(590).(Kronika).

2043) Znowu fałsz! (—). — GL. 1922.I.1., Nr. 84*)(589).(Kronika).

VIII.

2044) Ci, od kogo wymuszono zgodę na pismie na postawienie swej kandydatury do sejmu... (—).— GL. 1922.I.4., Nr. 3(591). ir tol.

---

*) Iš tikrųjų., Nr. 1.

2045) Dabokitės, kurie nenorite eiti į rinkimus ir padėti lenkams jungti Vilnių prie Lenkijos!... (—). — Vlnt. 1922.I.3., Nr. 2(54). ir tol.

2046) Gauname žinią, jog Švenčionių lenkai yra sustatę bei atsiuntę Vilniun lietuvių sąrašą seiman... (—). — Vlnt. 1922.I.4., Nr. 3(55)

2047) Jei kai kurie tųjų, kurie nenorite rinkti seimo būsite prievarta ar gudrumu atvaryti į rinkimus (—). — Vlnt. 1922.I.3., Nr. 2(54) ir tol.

2048) Jokių pabaudų tiems. kurie neeis į rinkimus, nebus... (—). — Vlnt. 1922.I.5., Nr. 4(56) ir tol.

2049) Konkursas. — Liet. 1922.X. 29., Nr. 246(1068).

2050) Kurie nenorite eiti į rinkimus... (—). — Vlnt. 1922.I.1., Nr. 1(53) ir tol.

2051) Lietuvio priedermė. (—). — Vlnt. 1922.I.10., Nr. 7(59). ir tol.

2052) Lietuvos Universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto paskaitų tvarka (1922 m. rudens semestras). — Liet. 1922.IX.8., Nr. 202(1024).

M. Birž. sudaryta prof. V. Krėvei Mickevičiui padedant.

2053) Litwini! Pamiętajcie, że ci co za Litwę idą do Sejmu... (—). — GL. 1922.I.3., Nr. 2(590) ir tol.

2054) Marijampolės, Rudaminos. valsč... (—). — Vlnt. 1922.I.6., Nr. 5(57) ir tol.

2055) Najstarszy dziennik wileński w języku polskim „Głos Litwy"... (—). —GL. 1922.I.1 Nr. 84*)(589).

2056) Nie obawiajcie się sołtysów.. (—). — GL. 1922.I.6., Nr. 5(593). ir tol.

2057) Ostrzeżenie!! (—).—GL. 1922. I.6., Nr. 5 (593). ir tol.

2058) Perspėjimas! (—). — Vlnt. 1922.I.6., Nr. 5(57).

2059) Perspėjimas. (—). — Vlnt. 1922.I.19.,Nr. 15(67) ir tol.

2060) Podając nam o nadużyciach wyborczych... (—). — GL. 1922.I.5., Nr. 4(592) ir tol.

2061) Policijai įsakius, valsčiaus vyresnybė šią savaitę vaikščioja per kiemus ir rašo, kurie pasižada eiti į rinkimus ir kurie atsisako... (—). — Vlnt. 1922.I.5., Nr. 4(56) ir tol.

2062) Pranešimas. — Liet. 1922. XI.15., Nr. 259(1081).

2063) Prašymas. — Liet. 1922.VI. 11., Nr. 130(952).

2064) Prašymas. — Liet. 1922.VII. 13., Nr. 154(976). (Kauno kronika).

Dėl knygų skolinimo.

2065) Reikalingi mokytojai.— Liet. 1922.IX.26., Nr. 217(1039). (Kauno kronika).

2066) Seimą rinks tie, kurie eina prieš Lietuvą. (—). — Vlnt. 1922.I.1. Nr. 1(53) ir tol.

2067) Sejm niepotrzebny, gdyż Polska zwróci Wilno Litwie Niepodległej!.. (—) — GL. 1922.I.6., Nr. 5(593) ir tol.

2068) Sejm wybierają ci, którzy służą Warszawie... (—). — GL. 1922. I.1., Nr. 84*)(589) ir tol.

2069) Tie, kurie buvo priversti pasirašyti, jog sutinka eiti kandidatais į seimą... (—). — Vlnt. 1922.I.4., Nr. 3 (55) ir tol.

2070) Užsirašiusieji patys į rinkimus arba agitatorių užrašyti, nemanykite, kad turite eiti būtinai į rinkimus... (—). — Vlnt. 1922.I.3., Nr. 2(54) ir tol.

2071) Varniuonys, Vilniaus aps. /*Red*./. — Vlnt. 1922.I.6., Nr. 5(57) ir tol.

2072) Vilniaus lietuvių padėka Nepriklausomos Lietuvos visuomenei. /*Laikinasis Vilniaus Lietuvių Komitetas*/. — Vlnt. 1922.I.18., Nr. 14(66).

Persp. iš „Lietuvos", 1922.I.11., Nr. 8(830).

2073) Visuomenės žiniai. — Liet. 1922.IV.5., Nr. 78(900).

2074) Vyrai ir moterys... (—). — Vlnt. 1922.I.6., Nr. 5(57).

---

*) Iš tikrųjų, Nr. 1.

2075) W Marcikańcach i innych okolicach straszą... (—). — GL. 1922. I.4., Nr. 3(591) ir tol.

2076) W wyborach do tak zwanego sejmu wileńskiego... (—). — GL. 1922.I.1., Nr. 84*)(589) ir tol.

2077) Z powodu art. „Poglądy wilnian"... — GL. 1922.I.15., Nr. 12 (600).

2078) Z powodu komunikatu W.A. P. — GL. 1922.I.6., Nr. 5(593).

IX.

2079) Iš Vilniaus gimnazistės laiško. (—). — Liet. 1922.VI.20., Nr. 136 (958). (Iš Vilniaus). [*Parašė Marytė Biržiškaitė*].

Spaudai paruošė *M. Biržiška.*

2080) Iš Vilniaus lietuvių gyvenimo. — Liet. 1922.III.21., Nr. 65(887).

Iš laikraščių bei laiškų surinko ir suredagavo *M. Birž.*

X.

2081) Del „Vilniečių nuomonių" str. — Vlnt. 1922.I.13., Nr. 10(62).

2082) „Rytų Lietuvos" Redakcijai. — „Rytų Lietuva", 1922.XI.14., Nr. 32.

XI.

2083) Prierašas str. „Partijų nusistatymai". — Liet. 1922.IX.27., Nr. 218 (1040).

2084) Redakcijos prierašas str. J. Dobilas „Argi kiekvienas tikėjimas išgano?". — Liet. 1922.V.31., Nr. 121 (943).

2085) Urias Kacenelenbogenas: „Žydo žodis". — Liet. 1922.VIII.24., Nr. 189(1011); VIII.25., Nr. 190(1012).

M. Birž. redakcijos prierašai.

1923 m.

I.

2086) Dainų literarūros vadovėlis. II-sis, naujai paruoštas leidimas. — Kaunas. 1923[II.16]. 102 p. „Švyturio" Bendrovės leidinys. „Ryto" (Pavlovskio) spaustuvė Tilžėje. 14,5×22 cm.

*) Iš tikrųjų, Nr. 1.

2087) Karo Istorijos Dainynėlis. Parinko prof. *M. Biržiška*. Kaunas. 1923 [IX 6]. K. A. M. Karo Mokslo Skyriaus leidinys. 32 p. 11,5×15,5 sm.

2088) Lietuvos istorijos pradžiamokslis. Antrasis leidimas. Kaunas. 1923[X.24]. „Švyturio" Bendrovės leidinys. Spaustuvė „Raidė", Kaune Šiaulių g-vė 14. 103 pusl. 15,5×23 cm.

II.

2089) Del M. Biržiškos vadovėlių ir jųjų kritikos. — ŠvD. 1923. Nr. 2., pusl. 122—125.

M. Grigonis. Dar del M. Biržiškos vadovėlių ir jųjų krtikos. — ŠvD. 1923. Nr. 11 — 12, pusl. 769.

2090) Iš mūsų jaunuomenės „pirmųjų atsiminimų". (Kauno „Aušros" gimnazijos anketa). — ŠvD. 1923. Nr. 11—12, pusl. 759—768.

2091) Iš pirmųjų Antano Baranausko poezijos bandymų. [*M. B-ka*]. — G. 1923., Nr. 2., pusl. 94—96.

Plg. „Lietuvos Aido" priedas „Laisvoji Valanda", 1918.II.26., Nr. 2(5).
Liet. Bibl. III., Nr. 1731.

2092) Jono Joknavičios tekstelis. [*M. B-ka*]. — Vr. 1923.XI.1., Nr. 7., pusl. 17—18.

2093) Karo istorijos dainynėlis. — Krs. 1923.VI.1—6., Nr. 22(210), pusl. 259—262; VI.7—13., Nr. 23(211), pusl. 271—275; VI.14—20., Nr. 24(212), pusl. 283—286; VI.21—27., Nr. 25(213), pusl. 295—297 ir atsk. atsp.

1924 m.

I.

2094) Barono gyvenimas ir raštai. Kaunas—Mariampolė. 1924[XII.11]. „Dirvos" B-vės leidinys. 107 pusl. 15,5× 23 cm.

B. Kantvydis. — Liet. 1924., Nr. 290(1792). (Bibliografija ir kririka).
Liet. Bibl. III, Nr. 1731; *Liet. Bibl.* II-d. pap., Nr. 1150.

2095) Iš Barono poezijos. Mokykloms parinko *M. Biržiška*. Kaunas — Mariampolė. 1924[XII.11]. „Dirvos" B-vės leidinys. 104 pusl. „Dirvos" B-vės spaustuvė Mariampolėj. 15,5X23 cm.

B. Kantvydis. Liet. 1924., Nr. 290(1792) (Bibliografija ir krttika). Liet. Bibl. II d. pap., Nr. 1150.

2096) Svetimosias kalbos lietuvių rašto istorijoje.—Liet. Universiteto studentų hektografuotai išleista., Kaunas, 1924., pusl. 1—18.

P l g. *„Lietuvos Aidas"*, 1917, Nr. 1, 3, 8, 11, LM. 1918., Nr. 1—2., pusl. 31. (Prie lietuvių literatūros).

II.

2097) Mūsų dainos ir jų rinkimas. — DD. 1924., pusl. 17—19.

2098) Simano Daukanto sukaktuvės. — Liet. 1924.XI.26., Nr. 268(1770).

IV.

2099) M. Biržiškos paskaita apie tėvynę. — „Klaipėdos Žinios", 1924.XII. 9., Nr. 259.

Paskaita laikyta Kaune, Rotušės salėj 1924.XI.30.

2100) „Kudirkos gyvenimas, gadynė ir raštai". — Liet. 1924.XI.25., Nr. 267(1769). („Aušros" gimnazija ir Kudirkos jubiliejus).

2101) Referatas apie V. Kudirkos pozitivizmą. — Liet. 1924.XI 18., Nr. 262 (1764)*). (D-ro Vinco Kudirkos 25 metų mirties paminėjimas Kaune. V. Kudirkos paminėjimas Universitete).

Skaityta Universiteto salėj 1924. XI.16.

1925 m.

I.

2102) Dainų istorijos vadovėlis. Trečiasis leidimas. Kaunas. 1925.[XI.19]. „Vyties" Bendrovės leidinys. „Raidės" spaustuvė, Kaune. 112 pusl. 16,5X23,5 cm.

2103) Mūsų raštų istorija. II leidimas. Su 37 paveikslais. I dalis. Ligi 1864 m. Kaunas. 1925 m. [XI.9]. 139+3 pusl. Valstybės spaustuvė. Švietimo Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 16,5X24 cm.

Liet. Bibl. II., Nr. 1154, sk. 252; Nr. 1148, sk. 251; Nr. 1312, sk. 300; *Liet Bibl.* III., Nr. 1731, 2217; *Liet. Bibl.* II d. pap., Nr. 408, 470, 540, 826, 1150.

II.

2103-a) Adomas Šimelpenikas. — Liet. 1925., Nr. 107, 110—116,

Liet. Bibl. I d. pap., Nr. 206-b, sk. XXXIII.

2104) Kariuomenės dainų rinkimas. — Krs. 1925.III.26., Nr. 13(305)., pusl. 97—98.

2105) Mūsų literatūros istorijos darbai 1924 metais. — B. 1925 sausis. I., pusl. 61—69.

III.

2106) P r. B ū d v y t i s. *Vyčių tautos pasaka ir dar šis tas.* Kaunas, 1923 metais.—ŠvD. 1925. Nr. 4., pusl. 349.

IV.

2107) Prof. M. Biržiškos paskaita.— Ltv., 1925, Nr. 11, pusl. 7—8.

Iš *Iz. Didžiulio* str. „Paskaitų diena".

VI.

2108) Prakalba M. G u s t a i č i o verstoms iš lenkų kalbos Adomo Mickevičiaus „Vėlinėms", II dal. — Liet. 1925. XII.17., Nr. 284(2080). Atsk. atsp. „Dirvos" b-vės leidinys. 48 p. Kaunas-Mariampolė, 1926. pusl. 3—11.

VIII.

2109) Į lietuvių tautą. Kaunas, 1925.VI.15.

Vilniaus Vadavimo Sąjungos atsišaukimas.

1926 m.

II.

2110) Dar keli mažmožiai. — Ltv. 1926. Nr. 15., pusl. 5—6.

D. Malinauskas. „Del p. Biržiškos „mažmožių". — Ltv. 1926., Nr. 16., pusl. 10.

---

*) Iš tikrąjų, Nr. 261(1763).

2111) Del „Charakteringos bylos", — Ltv. 1926., Nr. 12., pusl. 6—7.

1) *D. Malinauskas*. „Netiesiu keliu".—Ltv. 1926., Nr. 13., pusl. 7.; 2) *B. Dirmantas*. „Kaltinamosios gynėjo del „Charakteringos bylos" M. Biržiškos straipsnio žodis". — Ltv. 1926., Nr. 14., pusl. 7—9. Plg. „Rytas", 1926., Nr. 71.

2112) Jokūbas Daukša. — TŽ. 1926. IV kn., pusl. 282—300.

Liet. Bibl. II pap., Nr. 1140.

IV.

2113) Гутарка з прадстаўнiком ковенскага ўнiвэрсытэту, рэктарам Унiвэрсытэту М. А. Бiржышкам. „Савецкая Беларусь",1926.XI.16., Nr. 260 (1855).

Pasikalbėjimas su M. B.

2114) Лiтаратура Лiтвы з 16-га стагодзьдзя. (Лекцыя рэктара Лiтоўскага ўнiвэрсытэту М. Бiржышкi). — „Савецкая Беларусь", 1926.XI.18., Nr. 262(1857).

Paskaitos turinys.
Лекцыя праф. М. Бiржышкi. Сучасная становiшча дасьледаваньня лiтоўскай лiтаратуры XVI-XVIII стагодзьдзяў. — „Савецкая Беларусь", 1926.XI.17., Nr. 261(1856). (Хронiка).

2115) Вечер смычки совецких и заграничных ученых в честь академической конференции. Банкет. — „Звезда", 1926.XI.17., Nr. 264(2474).

M. Biržiškos prakalba.

2116) Prakalba. — „Daukšos Postilė", Kaunas. 1926., pusl. 3—16.

Liet. Bibl. III., Nr. 2572.
Liet. Bibl. I d. antr. pap. Nr. 29.

VIII.

2117) Universiteto Senato nusistatymas del lapkričio 21 d. įvykių. — Liet. 1926.XI.27., Nr. 269(2358).

1927 m.

I.

2118) Duonelaičio gyvenimas ir raštai su paaiškinimais. III leidimas. „Vairo" bendrovės leidinys. Kaunas. 1927. (A. Bako spaustuvė). 216 pusl. 22×15 cm.

2119) Iš *Adomo Mickevičiaus raštų*. II paveiksluotas leidimas. Vertimus mokyklai parinko ir patvarkė M. Biržiška. „Vairo" B-vės leidinys, Kaunas. 1927. 287 pusl.

B. Kantvydis: Liet. 1927.XI.17., Nr. 260(2643).

2120) *Rinktiniai mūsų senovės raštai.* Medžiaga lietuvių raštijos mokslui aukštesniosiose mokyklose. — Kaunas, 1927 m. Švietimo Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, Nr. 142. Spaudė akcinė „Ryto" Bendrovė Klaipėdoje. 254 p. Kaina 9,50 Lt.

Liet. Bibl. I a. antr. pap., Nr. 2, 3-a, 4, 10, 12, 14, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 37, 42, 43, 51, 57, 62, 63, 67, 72, 74, 75, 82, 83-a, 83-b, 113-a, 115, 118, 134, 135, 136, 139, 145, 155, 156, 172, 176, 177, 214-a, 223, 228, 261, 288-b, 292, 293, 294, 294-c.; *Liet. Bibl. II d. pap.*, Nr. 470.

II.

2121) Dr. L. Rėza (1777—1840). /*M. B-ka*/. — Liet. 1927.I.5., Nr. 3 (2386).

2122) Lietuvos Universitetas 1922. II.16—1927.II.16. (—). — „Lietuvos Universitetas". Pirmųjų penkerių veikimo metų apyskaita", 1927. pusl. 3—6.

2123) Spalių 9 d. (1920—1927). — Liet. 1927.X.11., Nr. 229(2612) ir atsk. atsp.

IV.

2124) Прамова праф. М. Бiржышка. — Р. 1927. Люты—Сакавiк. Коўна., 1927., Nr. 2(10), pusl. 33—36.

2125) Paskaita apie Barono kūrybą. — Liet. 1927.XI. 28., Nr. 269(2652). (Vysk. Baranausko 25 m. sukaktuvių minėjimas. Minėjimas universitete).

1928 m.

II.

2126) Literatūra ir jos istorija aukštesniojoje mūsų mokykloje. — ŠvD. 1928. Rugsėjis, Nr. 9(108), pusl. 1055—1061.

T U R I N Y S.

M. BIRŽIŠKA: Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos.